BORSOD VÁRMEGYE TÖRTÉNETE

A LEGRÉGIBB IDŐKTŐL A JELENKORIG

*

BORSOD VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGÉNEK MEGBÍZÁSÁBÓL

ÍRTA

DR BORÓVSZKY SAMU

A M. TUD. AKADÉMIA L. TAGJA, A M. TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TITKÁRA

BORSOD MISKOLCI MÚZEUM

ELSŐ KÖTET

A VÁRMEGYE ÁLTALÁNOS TÖRTÉNETE

AZ ŐSKORTÓL A SZATMÁRI BÉKÉIG

BORSOD MISKOLCI MÚZEUM

SZÍNES CZÍMERRAJZZAL ÉS SZÖVEGKÖZI KÉPEKKEL

BUDAPEST, 1909

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA PALOTÁJÁBAN

908
G 2234 B81
REV 1972
Helyismeret
M: 1 dk.
1998 -03- 3
37706
II. RÁKÓCZI FERENC KÖNYVTÁR MISKOLC
1962 JUN
1984 JUN 2
908 (439.134) (02)
308 (-"
943.913.4 " .. /1711

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája Budapesten.

TARTALOM.

Lap

ELŐSZÓ . . . . . XI—XVI

I. AZ ŐSKOR.

Tenger a vármegye területén. — A mammuth. — Az ősember. — A palaeolith és neolith-kor. — Neolith-kori telepek. — A bronzkor és emlékei. — Temetkezés; kaptár-sirok. — Kelták. — Géták és dákok. — Boiok pusztája. — Metanasta jazygok. — Germán népek. — Hunnok. — Avarok és szlávok. — Földvárak. — A Csörszárka . . . . . 1—7

II. A NÉVADÓ VÁR.

Szlávok és germánok. — Szláv eredetű helynevek. — Germán helynevek. — A vármegye megszállása Anonymus szerint. — Anonymus és vármegyénk helynevei. — A *Borsod* név. — Borsod vár uradalma. — Várbirtokok. — A vár későbbi szerepe . . . . . 8—14

III. A KERESZTYÉNSÉG.

Szent István és a vármegyék. — A vármegye-ispán. — Várkatonaság. — Várjobbágyok. — Udvarbíró, a későbbi alispán. — Királyi szolgák, vagyis nemesek. — Szolgabírák. — Kikiáltott gyűlések. — Az egri püspökség alapítása. — Birtokai. — A káptalan és birtokai. — Főesperesi kerületek. — Az első plébániák a vármegye területén. — Egyházi tized. — Tizedelő kerületek. — Benedek-rendi szerzetesek. — A szászdi monostor. — A tapolczai apátság. — A kácsi monostor. — A keresztyénség elterjedése. — A pogány bessenyők megtérítése. — A kúnok. — A bél-háromkúti apátság. — A bessenyők és kúnok beolvadása a magyarságba . . . . . 15—24

IV. A NEMZETSÉGEK.

Lap

A nemzetségek kétfélesége. — A vármegye területén keletkezett nemzetségek: a Miskócz, Őrösúr és Bél nemzetség. — Az ide szakadt nemzetségek: az Aba, Ákos, Apocz, Balog, Básztély, Bogát-Radván, Hunt-Pázmán, Kán, Koppány, Rátót és Sartivánvecse nemzetség . . . . . 25—30

V. A VÁRMEGYE ALAKULÁSA.

A vármegye szerepköre. — Az igazságszolgáltatás. — A tüzes vaspróbaítéletek. — A hévvízi (tapolczai) apát jobbágyainak pőre 1214. — Rablás miatt indított pör a vámosi jobbágyok ellen 1219. — A Berente, Lánczi, Mucsony, Radistyán és Császta falvakban lakó borsodi várkatonák ellen folyt rágalmazási pör 1219. — A király katonáinak lovasrendjéből való várnépek pöre 1219. — Királyi tárnokok istenítéleti ügye 1220. — Kártételi pör 1221. — Ingóságok elpusztítása és elharácsolása 1221. — Némely várnépek kétségbevont szabadsága 1221. — Igazságtalan bírságok és illetéktelen adók miatt a várispán ellen folyt pör 1222. — A pristaldusok. — Kiváltságos várnépek. — Kikűldött királyi bírák. — Várjavak eltékozlása. — Legrégibb főispánok. — A tatárjárás. — A mohi csata. — IV. Béla menekülése. — A várszerkezet felbomlása. — Diós-Győr. — A diósgyőri pálosok. — Dédes. — A szentléleki kolostor. — Éleskő. — Cserépvár. — Csorbakő. — A vármegyei ítélőszék . . . . . 31—42

VI. DIÓS-GYŐR KIRÁLYOK OTTHONA.

Az Árpád-ház kihalta. — Ernye fia István nádor. — Fiainak lázadása és bukása. — Birtokaik eladományozása Debreczeni Dózsa nádornak. — Diós-Győr a király kezén. — Nagy Lajos és utódai Diós-Győrött. — Hunyadi Mátyás. — A vár leírása. — Főispánok az Anjouk korában. — Városok kiváltságai. — Telepítések. — Piaczok. — Szerzetes-rendek. — Keresztes lovagok. — Karthausiak. — Óbudai apáczák. — Pálosrendi kolostorok. — A pálosok birtokai. — Királynék birtoklása. — Diós-Győr utolsó királyi lakója, Mária királyné 43—54

VII. FŐURAK, NEMESEK, JOBBÁGYOK.

Birtokviszonyok az Anjou-korban. — Trencséni Csák Máté. — Kenegunda úrasszony önfeláldozása. — A rozgonyi csatában szerzett érdemek. — A Bebekek. — A Kazai Kakas család. — A Lorántfiak. — A Putnoky család. — A Pásztói

Lap

család. — A Daróczi Tibótok. — A Sályi család. — A Geszti család. — Az Ónodi Czudarok. — A Rozgonyiak. — A Perényiek. — A Tornaiak. — Meszesi Demeter püspök és családja. — A Hangácsi család. — A Szirmai család. — A Szemere család. — A Szentpéteriek. — A Bánfalvi Báriusok. — A Palócziak. — Brankovics György szerb despota. — Nemesi családok. — Nemesség-lakta falvak. — A jobbágyság. — A kilenczed behozatala. — Házasság jobbágyok és nemesek közt. — A földesúri szék . . . . . 55—68

VIII. A HUSZITA MOZGALOM.

Brandeisi Giskra János. — A cseh invasio káros hatása. — Zsigmond hadügyi szabályzata. — Vármegyei nemesek a cseh háborúkban. — Modrar Pál megszerzi a nagyidai uradalmat. — A nyárádi béke. — Galgócz és Vadna cseh rablóvárak. — Vármegyei nemesek a csehekkel szövetségben. — Vadna elfoglalása 1458. — Galgócz, Sajó-Németi és a többi Sajó-vidéki cseh erősségek visszafoglalása. — A sajószentpéteriek esete. — A huszita tanok vármegyénkben . . . 69—72

IX. A NEMZETI SÜLYEDÉS.

A Jagellók. — Anna és Mária királyné. — Miskolcz város részére adott kiváltságok. — Szabadalmak megújítása. — Vármegyénk az 1505. évi rákosi országgyűlésen. — A Szapolyai család borsodvármegyei birtokai. — Beköltözött horvát nemesek. — A Dózsa-lázadás. — Az 1514-iki törvény. — A Báthoriak. — Tomori Pál borsodi birtokai. — A mohácsi csatában elesett borsodvármegyei főurak és nemesek. — A miskolczi országgyűlés 1526. szept. 15-én. — A két ellenkirály viszálya. — Bodó Ferencz mezőkeresztesi veresége. — Dédes vár Ferdinándé lesz. — Márton miskolczi pap bujtogatásai. — Fráter György Sajó-Ládon. — Ferdinánd király Balassa Zsigmondnak inscribálja a diósgyőri uradalmat. — Serédi Gáspár birtokszerzései. — A monostorok és klastromok pusztúlása . . . . . 73—81

X. A TÖRÖK VESZEDELEM.

Oláh bevándorlók. — Mező-Keresztes oláh lakosai. — Törökországi hadjáratokban résztvett nemesek. — A délvidéki nemesség menekülése. — A budai török basa hódoltató hadjárata 1544-ben. — Miskolcz város veszedelme. — Elpusztúlt helységek. — Miskolcz újra épül. — Eger 1552-iki ostroma. — A hős Mecskey Istvánt a várkonyiak agyonve-

Lap

rik. — A füleki basa pusztításai. — 1554-ben elhamvadt helységek. — Bornemisza Gergely keresztesi veresége. — A kazai csata 1558-ban. — Török beütések. — A hajdúk féktelenkedései. — Falvak pusztulása 1564-ben. — A Szepessy család betelepedése. — A nemesi kúriák megerősítése. — Régi kastélyok. — A csáti kastély. — Az arlói kastély. — A többi vármegyebeli kastélyok. — A török veresége Ónodnál 1583-ban. — Eger vár török kézre jutása 1596-ban. — Cserépvár is elesik. — Elégett helységek lajstroma. — A vármegye megváltozott ábrázata . . . . . 82—91

XI. A REFORMÁCZIÓ.

Általános elcsüggedés. — A Perényiek és Bebekek. — Eger vár főkapitányai. — A felsőmagyarországi főkapitányok. — Protestáns földesurak. — Diós-Győr és Miskolcz reformácziója. — Az első esperes miskolczi pap. — A quartáról kiállított menedéklevelek. — Református ekklézsiák. — Káplántartás. — Református lelkészek jövedelme. — A varbai prédikátor menedéklevele. — Hevesi Mihály octava-bora 1579. — A lutheránus Perényi Gábor és a vármegyei papság. — Thúri Pál sajószentpéteri prédikátor küldetése. — A kálvinizmus elterjedése. — A tiszáninneni négy esperesség. — Saját kánonai. — A hívek erkölcsi élete. — Katholikus plébániák. — A miskolczi katholikusok . . . . . 92—103

XII. AZ ISKOLÁZÁS.

A falusi iskolák. — Jobb tanulók külföldre küldése. — A protestánsok és az iskolaügy. — XVI. századi iskolai szabályzat. — A rektorok milyen magaviseletűek legyenek? — Ellátásuk. — Nevezetesebb protestáns iskolák a vármegye területén. — Külföldi egyetemeken járt borsodi ifjak. — Wittembergben tanult vármegyei protestáns papok. — Szegény tanulók segélyezése. — Az iskolamester jövedelme. — Városi polgárok alapítványai tanulók számára. — Az irodalom. — A szerzetesek az irodalom művelői. — A diósgyőri parochia könyvtára. — Főúri könyvtár. — A vármegyei magistratus és a törvénykönyvek . . . . . 104—109

XIII. TÁRSADALMI ÉLET.

Városi és falusi élet. — A társadalmi rendet megzavaró bűnök. — Lopás pőresetei a legrégibb időben. — Rágalmazás és szidalmazás. — Gonosztevők üldözése. — Zendülés. — Büntetések. — Ezek megváltása. — A paráznaság. — A miskolczi szegények-háza (ispotály). — A vármegye városai. — Adó-

Lap

zás. — Dicátorok. — Porták. — Hódoltak és hódolatlanok. — Házi adó. — Koronaőrzési adó. — Hadi adó. — Adókivetés. — Új adókulcs. — Adóelengedés — A pénz. — Kereskedelem. — A bor. — Hitel. — Városi vám. — Hamis mérték. — Fűszerek. — Élelmi szerek. — Hidvámok. — Az ipar. — Czéhek. — Árszabások (limitatiók). — Sörnevelés. — Mészárosok. — A hús ára. — A korcsmálási jog. — Malmok. — Malmok építése, adója. — Malmok felsorolása. — Molnárok. — Az őstermelés. — Méhtenyésztés. — Sertéstenyésztés. — Ló és szarvasmarha. — Gyümölcstermelés. — Konyhakertek. — Szőlőmívelés. — A bor értékesítése. — Áldomásivás. — Erdők. — Vadászat. — Vadaskertek. — Elemi csapások . . . . . 110—161

XIV. A DIÓSGYŐRI URADALOM.

Pempflinger Sebestyén az uradalom gondviselője. — Diós-Győr Balassa Zsigmond és felesége kezére jut. — Mária királyné igényei. — Balassa elfoglalja a pálosok birtokait is. — Özvegye a várat visszaadja a királynak. — Az uradalom átvétele és tartozékai 1563. — Miskolcz és Mohi városok adója. — Miksa király elzálogosítja az uradalmat Perényi Gábornak 1564. — Perényi végrendelete. — Enyingi Török Ferencz és leányai. — A Bedegi Nyáry család. — A Hallerkői Haller család. — Öreg Rákóczi György szerzi meg az uradalmat s egy tizedét Csernelházi Chernel Györgynek adományozza. — Ez a rész Jászy János és Szepessy Pál birtokába jut. — Az uradalom újra a kincstáré lesz 1702. — Miskolcz város emelkedése. — A lakosok egymáshoz való viszonya. — A város kőfalai és kapui . . . . . 162—169

XV. A VÁRMEGYEI ÖNKORMÁNYZAT.

Az önállóvá való fejlődés okai. — A főispáni méltóság. — A főispán beiktatása. — Részvétele a vármegyei gyűléseken. — Tiszteletdíja. — Az alispáni állás. — Az alispán választása. — Két alispán a régi korban. — Helyettes alispán. — Tiszti fizetések. — Szolgabírák. — Járások. — Szolgabírák sallárriuma. — Esküdtek. — Számuk. — Hites jegyző. — Perceptorok. — Vármegyei kapitányok. — A tisztújítás. — Vármegyei követek. — Utiköltségük. — Országgyűlési követek. — Követi utasítások. — Követek jelentése küldetésükről. — A vármegyei szék. — A közgyűlés. — A szék helyei. — Megjelenés kötelezettsége. — A szék áthelyezése. — Székház építése. — Széksértés esetei. — A vármegye pecsétje. — Számadások. — A szék és közgyűlés tárgyai. — Meghívások

Lap

ünnepélyekre. — Temetésekre. — Vallásfelekezetek segélyezése. — Csongrád vármegye egyesítése Borsod vármegyével. — Nemeslevelek kihirdetése s a nemesi ügyek. — Possessionátusok. — Nemesek adózása. — A jobbágyság állapota. — Zsellérek. — A falusi bíróság. — Falusi jegyzők. — A szendrői hegyközségek. — Városi tisztviselők. — Szabad fundusok. — A Rinót család. — A Basó család. — A Dőry család. — A Bük család . . . . . 170—254

XVI. A TÖRÖK VILÁG.

Az első tatár beütés 1566. — A füleki törökök veresége Vadnánál 1577. — A szikszói csata 1588. — A mezőkeresztesi ütközet 1596. — A török pusztításai. — A negyedik járás megszüntetése. — Két földesúr: keresztyén és pogány. — A városok helyzete a török alatt. — A török adózás; az adók nemei. — Az egyes helységekre kivetett adók. — Nemesek is tartoztak a török adót fizetni. — Zabary Péter esete. — A török új meg új adókat honosít meg. — Az adóbehajtás módja. — A vármegyei helységek török adója, egyenként felsorolva. — Török rabságból pénzért való szabadulás. — A vámosi csata 1599. — A tatárok dúlásai. — Bethlen Gábor uralma. — A miskolcziak a szultánoktól kérnek oltalomlevelet. — Az egri törökök féktelenkedései. — A vármegye területén okozott török károk. — A vármegye zaklatott élete. — A pusztakazinczi csata 1659. — A főurak és a vármegyék bandériumai. — A felvidéki vármegyék folyamodása a királyhoz. — Áttérések a mohamedán vallásra. — A Thököly alatti mozgalmak. — Küzdelem Heves vármegyével Eger város hovatartozandósága miatt. — A viszály kiegyenlítése . . . . . 255—311

XVII. A VÉGVÁRAK.

A várak jelentőségre emelkedése. — Melyek voltak a végvárak? — A palánkvár és a kővár. — A végvárak fentartása kezdetben. — A vármegye és a végvárak. — Diós-Győr a XVI. század végén. — Kicsiny őrsége. — Földesurainak segítségkérése. — Melith Péter jelentése. — A vármegye hozzájárulása a vár építéséhez. — Beleún a sok áldozatba. — A német katonaság. — A vár fölégetése. — Ónod vár birtokosai. — Véghely lesz. — A vármegye építteti. — Elhanyagolt állapota. — Az országbíró intézkedései. — A vár leírása. — A vármegye nagy terhei. — A törökök a várat fölégetik. — Újra épül. — Az őrség számára eleség. — Kétféle őrség a várban. — A fölkelők elfoglalják 1670. —

Lap

1672-ben fölégetik. — A német tábornokok. — Thököly elfoglalja és a felsőmagyarországi vármegyékkel építteti. — Elpusztúl 1688-ban. — Szendrőt Bebek György elveszti. — Végvár lesz. — A szepesi kir. kamara és a vár építése. — Rákóczi Zsigmond birtokába megy át. — Bocskay István hajdúi elfoglalják. — Bethlen Gábor birtokában. — A törökök pusztításai. — A bécsi udvar Szendrőt Csáky Istvánnak inscribálja. — Majd Szunyogh Gáspárnak zálogosítja el. — I. Rákóczi György fejedelem elfoglalja. — Wesselényi Ferencz nádor mint földesúr. — A pusztakazinczi török csata. — A német katonaság. — Gróf Gvadányi Sándor főparancsnok. — Szendrő újra a Csákyak birtokába kerül. — Rákóczi Ferencz és Szendrő. — A fejedelem a várat leromboltatja. — A többi megyebeli várak: Dédes, Cserépvár; továbbá Szarvaskő, Putnok. — A Karvai Orllé vagy Orlay, gróf Csáky és gróf Gvadányi család. — A szendrői ferenczrendi barátok . . . . . 312—350

XVIII. A PUSZTULÁS.

A parasztság veszedelme. — Miskolcz lakosai üresen hagyják városukat 1616. — A «puszta város». — A visnyai és nekésenyi lakosok viszálya. — Oltalomlevelek. — Diós-Győrt is pusztán hagyják. — Puszta házak az egyes helységekben. — A vármegye a lakosság szánalmas helyzetéről. — Rabutin császári generális Miskolczot porrá égeti 1706. — A város újjászületése. — A vármegye telepítései. — Ruthének. — Ráczok. — Tótok. — A fekete halál pusztításai. . . . . 351—361

XIX. A SZABADSÁGHARCZOK.

Bocskay fölkelése. — A hajdúk hozzá csatlakoznak. — Básta György küldetése. — A hajdúk osgyáni veresége. — Az edelényi ütközet. — Szendrő eleste. — A Felvidék visszakerül Bocskay hatalmába. — Bocskay Magyarország választott fejedelme. — Birtokadományai. — Nemesítései. — Vármegyénk a korponai országgyűlésen. — A nemesség mentesítése a török adó alól. — Heves vármegye egyesítése Borsoddal. — Bocskay halála. — A zsitvatoroki békeszerződés. — Homonnai György és a borsodi hajdúk. — Tarjáni Demeter hajdúhadnagy. — A vármegye intézkedése a lázongó hajdúk ellen. — Bethlen Gábor első támadása. — Az eperjesi gyűlésre küldött követek sallárriuma. — Bethlen Gábor donatiói. — Nemesi fölkelés 1621. — A nikolsburgi béke. — Bethlen újabb támadásai — Nemesítései. — I. Rákóczi György fejedelemsége. — A Szathmáry-Király csa-

Lap

lád. — Senyei Péter. — Rákóczi György támadása. — Hadjáratának eredményei. — A linzi béke. — A hét vármegye átadása. — A fejedelem halála. — Német katonaság behozatala. — Az első küzdelmek ez ellen. — Az 1660-as években a terhek szaporodása. — A szegény legények. — Üldözésükre külön kapitányok. — A protestánsok sérelme. — Papjaik és a hívek. — Tűrelmetlenség a katholikusok ellen. — Báthory Zsófia hatalmaskodásai. — A Wesselényi-összeesküvés. — Megtorlás; vagyonelkobzások. — Az osztrák generálisok, absolutismus. — A bujdosó kuruczok. — Thököly Imre és vármegyénk. — Thököly bukása. — Szomorú idők. — A bécsi udvar törekvése a lázadók kiirtására. — II. Rákóczi Ferencz fölkelése. — Borsod vármegye a fölkelők birtokában. — A fejedelem Miskolczon való időzése. — Nemesi fölkelések. — Gróf Forgách Simon vármegyei főispán börtönre vetése. — Az ónodi országgyűlés. — A fölkelés végső eseményei. — A szatmári békekötés. — Ifj. Szepessy Pál ítélete Rákócziról és szabadságharczáról. — A történelem igazságszolgáltatása . . . . . 362—419

ELŐSZÓ.

Borsod vármegye törvényhatósága az 1901. évben azzal a megtisztelő feladattal bízott meg, hogy írjam meg a vármegye történetét, levéltári és helyszíni kutatások alapján, a legrégibb időktől a jelenkorig.

A vármegye törvényhatósága kötelességemmé tette, hogy nyolczvan ív terjedelemben, két kötetben dolgozzam ki a monographiát, az egyik kötetben adjam a vármegye általános történetét (politikai, társadalmi és közművelődési viszonyainak ismertetését), a másik kötetben pedig írjam meg a városok és falvak részletes történetét. A netán szükséges illustratiók közlését belátásomra bízta.

Ki volt kötve, hogy a munkát az 1906. év végére tartozom elkészíteni.

Minden igyekezetemmel rajta voltam, hogy munkámnak legalább első kötetét a megszabott határidőre elkészítsem. De részint hivatalos elfoglaltságom, részint és kiváltkép az adatgyűjtés rendkívül fáradságos s tömérdek időt igénybe vevő munkája lehe-

tetlenné tette a kikötött idő pontos megtartását. Az adatok napról-napra szaporodtak s mennél több levéltári gyűjteményt búvároltam át, annál inkább láttam, hogy ha mindent egybe akarnék gyűjteni a vármegye történetére, ahhoz kevés lenne egy emberélet.

Végre is engedve a jóakaratú sürgetéseknek, elhatároztam, hogy a vármegye legrégibb multjának ismertetését, melynek kézirata nagyjából már a mult évben készen volt, még ez év tavaszán közreadom. De ez egyszersmind a szerződésben megállapított beosztásnak megváltoztatását is szükségessé tette; a két kötet helyett most már három kötetet kell adnom. Az olvasó kezében levő ez első kötet után a *második* kötet a vármegye általános történetének folytatása lesz s tartalmazni fogja a szatmári békétől a jelenkorig terjedő részt. A *harmadik* kötet, a mennyiben a nagyterjedelmű anyagot bele tudom illeszteni, a városok és falvak részletes történetét fogja magába foglalni.

Ezek elmondása után az a kötelesség háramlik reám, hogy felsoroljam azokat a levéltárakat, melyekből munkámhoz az anyagot merítettem. Ezek betűrendben a következők:

Acta Ecclesiastica. Az Országos Levéltárban. A sajóládi és diósgyőri pálosok iratai.

Bárczay család levéltára. Néhai báró Radvánszky Béla szívességéből.

Borsod vármegye levéltára, Miskolczon. a) Jegyzőkönyvek 1579-től kezdve. *Jk.* b) Be nem jegyzett iratok. Két kötetben. c) Iratok.

Budapesti tudományegyetemi könyvtár. a) Kézirattára. b) Hevenessy-gyűjtemény.

Bük család levéltára, a M. Nemz. Múzeumban.
Csoma József levéltára, Devecseren.
Dancs család levéltára, a M. Nemz. Múzeum levéltárában.
Decimalis lajstromok (tizedlajstromok), az Országos Levéltárban. A XVI. század második felétől kezdve. *Dec.*
Dicalisok (adólajstromok), az Országos Levéltárban. A XVI. század közepétől. *Dic.*
Diplomatikai oklevélgyűjtemény, az Országos Levéltárban (közel 40.000 db). A mohácsi vészt megelőző időből a vármegyénkre vonatkozó oklevelek. *Dl.*
Donationes palatinales. (Nádori adományok jegyzőkönyvei). Az Országos Levéltárban.
Egri főkáptalan levéltára. a) Hiteleshelyi levéltárának elenchusa a budapesti Országos Levéltárban. b) Magán levéltára, Egerben. Ez utóbbi dr. Samassa József bibornok egri érsek szívességéből.
Erdélyi Múzeum levéltára, Kolozsvárt. Dr. Veress Endre szívességéből.
Herczeg Esterházy család nemzetségi levéltára, Kismartonban. Merényi Lajos levéltárnok szívességéből.
Gyulafehérvári káptalan levéltára, az Országos Levéltárban.
Hódmezővásárhelyi ev. ref. főiskola levéltára. Szeremlei Samu ev. ref. lelkész szívességéből.
Jászói convent levéltára, az Országos Levéltárban levő elenchusok.
Kállay család levéltára, a M. Nemz. Múzeumban.
Kamarai levelezések, az Országos Levéltárban.
Kapy család levéltára, a M. Nemz. Múzeumban.
Kazinczy Gábor hagyatéka, a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának levéltárában.
Leleszi convent levéltára.
Lossonczy család levéltára, Miskolczon.
Lymbus. (Vegyes iratok). Az Országos Levéltárban.
Magyar kir. udvari kamarai levéltár, Bécsben. Takáts Sándor akad. tag szívességéből.
Magyar Nemzeti Múzeum. a) Oklevélgyűjteménye. b) Kézirattára.
Magyar Tudományos Akadémia. a) Oklevélgyűjteménye. b) Kézirattára.
Majláth Béla oklevélmásolatai, Budapesten.

Máriássy család levéltára. A M. Nemz. Múzeumban.

Miskolcz város levéltára. a) Jegyzőkönyvei 1569-től kezdve. *MJk.* b) Podhraczky másolatai.

Neo-Regestrata Acta. (Újonnan lajstromozott iratok). Az Országos Levéltárban. Ezeknek elenchusa 114 kötet; belőlök a vármegyére vonatkozó 388 fasciculus felhasználva. *NRA.*

Országos Levéltár, Budapesten.

Pannonhalmi főapátság levéltára. Dr. Erdélyi László akad. tag szívességéből.

Perényi család levéltára, a M. Nemz. Múzeumban.

Pesty Frigyes irodalmi hagyatéka. Helynévgyűjteményének Borsod vármegyére vonatkozó kötete. A M. Nemz. Múzeum kézirattárában.

Podhraczky József akad. tag jegyzetei és másolatai Borsod vármegye és Miskolcz város levéltárából.

Processus Tabulares. (Kir. táblai pörök irományai). Az Országos Levéltárban. *Proc. Tab.*

Puky József családi levéltára, Kiskúnfélegyházán.

Putnoky család levéltárának elenchusa. Csoma József szívességéből.

Radóczi Horváth család levéltára. Csoma József szívességéből.

Br. Radvánszky Béla levéltára, Sajó-Kazán.

Sajó-Szent-Péter város régi jegyzőkönyvei.

Szathmáry Király család levéltára, Boldván. Br. Radvánszky Béla és ifj. Lossonczy István szívességéből.

Szendrő város régi jegyzőkönyvei, ez időszerint már a vármegye levéltárában.

Szentmiklóssy család levéltára, Uzapanyiton. Csoma József szívességéből.

Szepesi kir. udv. kamara levéltára. Az Országos Levéltárban.

Szepessy család levéltára, Berentén. Ifj. Szepessy Pál följegyzései a XVIII. század elejéről.

Szirmay család levéltára, a M. Nemz. Múzeumban.

Urbaria et conscriptiones. (Úrbéri lajstromok és összeírások). 1550-től fogva. Az Országos Levéltárban.

Vásárhelyi Géza levéltára, Tinnyén.

Gróf Vay család levéltára, Berkeszen.

Zsarnay Győző családi levelei, Budapesten.

Az illustratiókra nézve megjegyzem, hogy a dolog természeténél fogva a régi kor történetéhez nem lehetett annyi képet adnom, a mennyit óhajtottam volna adni. Arra fektettem tehát a súlyt, hogy ha kevés kép diszíti is munkámat, azok legalább sikerült reproductiók legyenek. A műemlékek és a többi képek fölvételét *Tóth Géza*, az ezek után készített tollrajzokat *Filippini Samu* fiatal művészeknek köszönhetem.

Egész nagy névsort tesz azoknak az érdeklődőknek és jó barátoknak a száma, kik részint adatok közlésével, részint szíves útbaigazításaikkal feladatom megoldásában kezemre jártak. Kötelességem volna e helyen neveiket felsorolnom; azonban az a körülmény, hogy az első kötet itt látható anyaga alkalmúl szolgál majd munkám esetleges hiányainak vagy éppen tévedéseinek pótlására, illetőleg helyreigazítására, azzal a reménnyel biztat, hogy bizonyára még számosan fognak abban a szerencsében részesíteni, hogy esetleg rendelkezésre álló s a vármegye történetével összefüggésben levő adatokkal megörvendeztetnek. Ennélfogva mind eddigi jótevőim, mind a még ezután jelentkező adatközlők iránt a hála adóját, név szerint való megemlítésükkel, művem utolsó kötetében szándékozom leróni.

A vármegye tisztviselőinek (főispánok, alispánok, szolgabírák stb.) névsora, minthogy nem szünetelő kutatásaim közben, különösen a legrégibb korra nézve, folytonosan új meg új nevekre bukkanok, úgyszintén a kimerítő név- és tárgymutató a második kötetben fog megjelenni. Rajta leszek, hogy ez mennél előbb olvasóim kezébe jusson.

Borsod vármegye t. közönségét, a mely szíves

bizalmára méltatott, arra kérem, hogy e munkát, melyben az ősök hazafias küzdelmét és a közügyek iránt mindenkor tanúsított nemes áldozatkészségét szeretettel és lelkesedéssel, de egyszersmind teljesen elfogulatlanúl igyekeztem megörökíteni, részesítse jóindulatában s inkább irányítsa tekintetét a tárgyalt mult nagyságára, mint a szerző fogyatékosságára.

Írtam Budapesten, 1909. május 31-ikén.

Dr. Borovszky Samu.

I.

AZ ŐSKOR.

Tenger a vármegye területén. — A mammuth. — Az ősember. — A palaeolith és neolith-kor. — Neolith-kori telepek. — A bronzkor és emlékei. — Temetkezés; kaptár-sirok. — Kelták. — Géták és dákok. — Bóiok pusztája. — Metanasta jazygok. — Germán népek. — Hunnok. — Avarok és szlávok. — Földvárak. — A Csörszárka.

Abban az ősi korban, a hová a történelem fáklyája már be nem világít, miként Magyarország egész területét, Borsod vármegye felszínét is, tenger borította. A mint az ország és a vármegye talaja fölemelkedett s a tenger vize eltakarodott innen, csakhamar megjelentek az állatvilág őskori typusai s benépesítették a sűrű erdőket és buja mezőket. Hogy az ős állatvilág typikus képviselője, a mammuth otthonos volt Borsod vármegye területén, azt a Tisza medréből előkerülő csontmaradványai bizonyítják. 1861-ben a halászok Palkonya mellett egy állkapczát halásztak ki, mely körülbelül 50 font súlyú volt, benne két fog, melyek egyike 6—7 fontos volt, két agyara — egy-egy öt arasz hosszú, 4—5 hüvelyk vastag — már el volt porladozva.[1]

Mikor azután az ősállatok csenevészni, majd hazánk területéről kipusztulni kezdtek, mindenesetre még a mammuthtal egyidejűleg, megjelent vármegyénk területén az ember. Kezdetben tisztán állati életet folytatva, csak abban különbözött az erdők-mezők lakosaitól, hogy tagolt beszédhangok útján tudta magát társaival megértetni. Szállást a barlangok rejtekeiben keresett magának, testét a hideg ellen állatok bőrével

[1] Pesty, *Helynévtár*, Borsod vm. 502.

burkolta be s éhségét magvakkal, bogyókkal elégítette ki. Mikor azután a villámsújtotta fa tüzét czéljaira fel tudta használni, életrendje is gyökeresen átalakult.

A palaeolith-kor szempontjából (így nevezik a történelem előtti időt megelőző legrégibb kort), Borsod vármegye nagyszámú barlangjai nincsenek még átbúvárolva s a palaeolithkori ember nyomaira tisztán csak az a három kőszakócza vet világot, melyeket 1892-ben Bársony János miskolczi pinczéje alapozásakor találtak, s melyeket nagy jelentőségükhöz méltóan Herman Ottó ismertetett.[1]

A palaeolith-kort követte a mesolith, ezt pedig a neolith kőkor. A neolith-kori ember már fegyvereket készített magának, értett az agyagedények égetéséhez, halottainak tetemeit elégette s hamvvedrekben temette el. Emlékei már nagy számmal merülnek fel a vármegyében. Legnevezetesebb őskori telep vármegyénk területén *Szíhalom*, az egykori *Szénhalom*. Az itteni Földvárhalom, mely Anonymus történeti művének köszöni Árpádhalom nevét, úgynevezett konyhahulladéki halom, telve a kőkor nemzedékről-nemzedékre itt tanyázott emberének felhalmozódott ízékével. Ugyanitt kősírok találhatók szarvasagancs-eszközökkel és csontkésekkel; későbbkori emlékek a szépen csiszolt kagylók és szerpentin kőkalapácsok, obsidián szilánkok, cserepek stb.

A neolith-kori ember nyomai előkerülnek az egész vármegye területén. Különösen említésre méltó lelőhelyek: *Alsó-Zsolcza* (kőkori edény), *Aroktő* (obsidián, nucleus és kagylógyöngyök), *Bába* (kőeszközök, kagylógyöngyök és kőbalta), *Bogács* (az úgynevezett »Tomorvárról« kőkalapács), *Ders* (kova kőpenge), *Diós-Győr* (cserepek, őrlőkövek), *Domaháza* (kovakő eszközök), *Kács* (kőkori cserepek), *Lád-Bessenyő* (kőeszközök), *Miskolcz* (kova, szarvasagancs-eszközök, agyagedények, urnák), *Montaj* (obsidián szilánkok), *Mohi* (edények és hamvvedrek), *Nagy-Csécs* (csonteszközök, durva cserepek), *Sajó-Ecseg* (kővésőtöredékek), *Sajó-Németi* (nucleus-töredékek obsidiánból, kovaszilánkok), *Sajó-Őrös* (csonteszközök, cserepek), *Sajó-Vámos* (cserépedény), *Szalonna* (cserepek, kovaszilánkok), *Szalonta* (kőbalta), *Tárkány* (nucleus és obsidián szilánkok), *Tard*

[1] *Archaeologiai Értesitő* 1893. XIII. 1—24.

(kőeszközök), *Tisza-Kürt* (kagylógyöngy), *Tisza-Keszi* (cserepek és kőeszköz-töredékek).

Nagy haladás volt az emberiség életében, a midőn a fémeket kezdte fegyver és egyéb eszközök készítésére felhasználni. Legelőbb is a természetben leggyakrabban előforduló rezet kísérlette meg értékesíteni; majd midőn fölfedezte, hogy a réz és ón keveréke sokkal erősebb anyagot szolgáltat, általánossá vált a bronzeszközök előállítása, mi jóval fejlettebbé tette az emberiség műveltségét. A bronz segítségével nemcsak a fegyverek váltak tökéletesebbekké, melyek alatt kezdetleges formájú kardokat, csákányokat, buzogányokat és nyilakat kell értenünk, hanem a bányászat és ékszerkészítés is nagy lendületet vett. Az agyagmívesség pedig díszítés és formák tekintetében jóval magasabb fokot ért el, mint az előző korban.

A bronz-kor emlékeinek is igen sok lelőhelye van Borsod vármegye területén. Így *Alsó-Zsolczán* kis szobor, karpereczek, gyűrű, vas-zabla és üveggyöngyök, *Aranyason* hat kard, tőrök, sodronyok, tokos vésők és lándsacsúcsok, *Bábonyon* karpereczek és díszítményes cserepek, *Balajton* aranylelet, *Bánfalván* mindenféle eszközök és aranyékszerek, *Bogácson* bronzkarikák lecsüngő díszekkel, *Boldván* agyagedények, rézcsatok, karpereczek, kettős bronztekercs és tokosvésők, *Borsodon* fülesvésők és bronzkard, *Bótán* három rézkard és dárdacsúcs, *Cserépfaluban*, *Mező-Csáton* hamvvedrek, s az előbbinek határában bronzkard, *Diós-Győrött* bronzfibula, *Dövényben* hamvvedrek, agyagöntőcsövek, *Edelényben* bronzkardok, vésők, függődíszek, sodronytekercsek, lándsacsúcsok, buzogány, szívég, *Eger-Lövőn* hamvvedrek és díszítéses cserepek, *Felső-Kelecsényben* agyag öntőcsövek, *Felső-Nyárádon* díszített cserepek és bronzeszközök, *Gelejen* cserepek, *Geszten* különféle eszközök, *Görömbölyön* apró bronztárgyak, *Hegymegen* cserepek, *Ó-Hután* az itteni Nagy-Sáncz nevű földvárról cserepek és őrlőkő, *Igriczin* rézvéső és hamvvedrek, *Kis-Győrön* a Halomvár és Pétertető nevű határrészekben cserepek és hamvvedrek, *Kis-Tályán* díszítéses cserépedények, *Mező-Keresztesen* rézcsákány és aranytekercs, *Miskolczon* bronzkardok, vésők, fibulák, díszített cserepek, *Mocsolyás* pusztán bronzékszerek, *Mohin* urnatemetők, *Négyesen* bronzvéső, aranytárgyak, *Nemes-Bikken* cserepek, *Nolajon* a Földvár nevű őstelepen cserepek

és bronzeszközök, *Pereczsütő-Abodon* kard és bronztárgyak, *Sályiban* a Latorvár nevű halmon cserepek, *Sajó-Németiben* és *Sajó-Vámoson* cserepek, *Sajó-Szögeden* hamvvedrek, *Senyén* díszített cserepek, *Szalontán* hamvvedrek és cserepek, *Sajó-Szent-Péteren* tokos bronzvésők, *Szíhalmon* tokosvésők öntőmintái, fibulák, aranykarikák, *Szuhogyon* gazdag aranykincs, 72 lapos karikákból álló aranyláncz, *Tardon* bronzcsatok, bélyeges edények, karperecz, *Tardonán* hamvvedrek, cserépkorongok, *Tisza-Dersen* bronzgyűrűk, lándsacsúcsok, edények, *Tisza-Kürtön* hamvvedrek, *Tisza-Tarjánban* díszített cserépedények, *Upponyban* aranyláncok, karikák, lemezek, sodronyok, végül *Valkon* és *Zsérczen* hamvvedrek és díszített cserepek kerültek élő.[1]

A társadalmi fejlettség előrehaladásáról tanúskodik a bronzkor emberének temetkezése is. Halottaikat ebben a korban is elégették, s néhol urnába helyezett hamvaik számára a hegyoldalakba apró fülkéket vájtak. Ezek a vájt fülkék az úgynevezett kaptárkövek, a milyeneket *Ostoros*, *Szomolya*, *Noszvaj*, *Zsércz*, *Bogács*, *Cserépfalu*, *Tibót-Darócz*, *Kács*, *Cserépvár* és *Cserépváralja* határában láthatni.[2]

Milyen nyelven érintkezett egymással hazánk területén a bronz-kor embere, azt a tudomány eddig nem tudta kideríteni. Az azonban valószínűnek látszik, hogy a vasat a kelták terjesztették el Európában és így hazánk területén is. A kelták a Balkán-félsziget felől jőve árasztották el Európát, és Magyarország földjén a Duna és mellékfolyói mentén haladva terjeszkedtek el. Köztük már a társadalmi összetartozás némi érzete is ki volt fejlődve s Európában ők voltak az első városalapítók.

A kelták innen mindinkább nyugatra vándoroltak s az üresen maradt tereket a Balkán-félszigetről beözönlő thrák népségek foglalták el. A Tiszán túl és Erdélyben a géták, majd a dákok tömörültek s alkottak idővel hatalmas királyságot. Egyik leghatalmasabb királyuk volt Kr. e. 90—50 közt Boere-

[1] Borsod vármegye őstelepeit Szendrei János sorolja föl az *Archaeologiai Értesítő* új folyam III. kötetében 1884. 109–137. lap. Ezt kiegészíti ifj. Lossonczy István közleménye: *Miskolczi Napló* 1902. évf. 164 s köv. sz. A fentebbi felsorolás ezekből van véve. — [2] Leirta őket Bartalus Gyula az *Archaeologiai Értesítő* 1891. évf. 137—139. lapjain.

bistes, vagy latinosan Burvista, ki országát a Feketetengertől a Kárpátokig terjesztette ki. A Duna-Tisza közti síkon a kelták egy töredéke, a bóiok népe tanyázott; ezeket a dák király kiűzte onnan, s róluk ezt a vidéket sokáig nevezték a bóiok pusztájának (deserta Boiorum). A dákok egyik törzsét kárpoknak nevezték s tőlük nyerte nevét a Kárpát-hegység.

Burvistát lázadás taszította le a trónról s országát a szomszédos népek leigázták. Ekkor nyomulnak előtérbe a szarmata eredetű jazygok s veszik birtokukba a Duna-Tisza közt elterülő bóiok-pusztáját. Mintegy négy századon át kóborolnak itt s okoznak a római birodalomnak sok kellemetlenséget. Éppen kóborló természetükről nevezik őket a görög írók metanasta jazygoknak.

A *Duna* és *Tisza* neve minden valószinűség szerint a keltáktól ered. A Tiszát a legrégibb írók Pathissus, Parthissus név alatt ismerik s Ptolemaeus a közt a nyolcz város közt, melyeket a germán quádok és jazygok földjén felsorol, említi Parthiscumot is. Ez mindenesetre a Tisza mellett, talán Szolnok helyén feküdhetett.

A jazygok nyugati szomszédjai a quádok voltak, kik a markomannokkal együtt a felvidéket tartották megszállva. E két nép saját törzsfőnökei és királyai alatt jó barátságban élt egymással; sőt mikor a rómaiak Daciát, a mai Erdélyt elfoglalták, hódító fegyverüket nem terjesztették ki a jazygokra, hanem meghagyták őket a Tisza-melléki síkság birtokában, melyet Plinius szerint igen kedveltek. Daciába, mikor a rómaiak onnan kivonultak, góth népek, nevezetesen taifálok, viktofálok és tervingek nyomultak be; a jazygok ezekkel is jó egyetértésben maradtak.

358-ban a jazygok és quádok betörtek Pannoniába és Moesiába. Constantius császár május 21-én Sirmiumnál hajóhídon átkel a Dunán és elpusztítja a jazygok és quádok szállásait. A jazygok királya Zizais, valamint Rumo, Zinafer és Fragiledus törzsfőnökök kegyelemért esedeznek s azt meg is nyerik. Megjelentek a császár előtt azok a jazygok is, kiket fellázadt szomszédjaik a viktofálokhoz űztek s ezek is a császár pártfogásáért könyörögtek. Constantius ezeket is oltalmába fogadta s Zizaist tette meg királyukká. A quádok leigázása után a császár azok ellen a jazygok ellen fordult, kik uraikat legyőzték és

előzték volt. Ezeket limigant jazygoknak nevezték s a Tisza torkolata körül laktak. A római sereget e hadjáratban a szabad jazygok is segítették s őket is meghódolásra kényszerítette a császár.

Noha Constantius ezeknek a limigant jazygoknak szabad királyválasztási jogot engedélyezett, ezek tovább is ellenségeskedtek s 359. tavaszán a császár újra hadat vezetett ellenük. A jazyg szolgák megrémültek; átkéredzkedtek a Duna tulsó partjára s minden feltételnek alávetették magukat. Szivesen megajánlották a kivánt adót s készek voltak katonai szolgálatra is. Acimincum, a mai Szalánkemen mellett egy magaslaton fogadta a császár új alattvalóit; éppen szónoklatot akart intézni seregéhez, midőn a nagy tolongásban egy jazyg hirtelen a császári emelvény felé rohan s *marha! marha!* (jazyg indulatszó) csatakiáltással ráveté magát a császárra. Constantius lovára kap, úgy menekül, a római sereg pedig lekaszabolja a limigant jazygokat, kikből hirmondó is alig marad.[1]

Kétségkivül Borsod vármegye történelmileg ismert első lakosai a jazygok voltak; ezért kellett róluk kissé részletesebben szólnunk. Sajnos, itt-lakásuknak semmi nyomai sem maradtak.

A jazygok töredékeit azután később bevándorló népelemek (avarok, szlávok) szítták fel magukba.

Mint tudva van, a hunnok betörése elől Magyarország területére özönlöttek a germán góthok, s mikor a keleti góthok hatalma 375-ben megtört, hazánk területe, s így Borsod vármegye földje is a hunnok országa lesz. Attila és hunnjai sem hagytak vármegyénk területén semmi emléket.

A hunn birodalom szétbomlása után a herulok és gepidák veszik birtokukba a Duna-Tisza közét. De az előbbiek csakhamar felszedik sátorfáikat, a gepidákat pedig leigázzák a longobárdok, kik rövid ideig birtokukba veszik Gepidiát, azután ők is tovább vándorolnak, előbb Pannoniába, majd Olaszországba.

A mint a longobárdok innen kivonulnak, a hunnokkal alighanem rokon avarok telepednek le hazánk területén s itt saját fejedelmeik (khágánok) alatt harmadfél-száz éven át tartó országot alapítanak, melyet azután Nagy Károly dönt romba.

[1] Ammianus Marcellinus XVII. 12., 13. XIX. 11.

Az avar uralkodás azért is nevezetes történelmünkben, mert az ő pártfogásuk alatt fészkelik meg magukat itt a szlávok. És pedig nemcsak a hegységek rejtekeiben húzódnak meg, hanem behálózzák az Alföldet is; a Magas-Tátrától le az Aldunáig, mindenütt találkozunk szláv helynevekkel, a melyek itt-lakásuknak élénken tanúskodó emlékei. Míg a hunn és avar, mint lovasnép nyílt helyeket választ lakóhelyül, a szláv erdők és nádasok zugaiba rejtőzik el, s hogy magát és vagyonát megoltalmazhassa, sövények és czölöpök segítségével földvárakat épít. Az avarok is eltanulják idővel ezt a mesterséget s azok a gyűrűk (ringek), melyeket a frankok itt megismernek, kétségkívül ilyen földvárak.

Borsod vármegye területén is számos efféle szláv építmény nyomaira találunk. Nevezetesen földvárak vannak: Aranyas határában, Balajt mellett (Várna), Barcza falu mellett, Borsod községben, Cserépfalván a falu felett az úgynevezett Odorvár omladékai, Geszten az úgynevezett Leányvár, Igriczin, Kis-Győr határában a Hársasvár, Leányvár, Halomvár és Kecskevár nevű földvárak, Nádasd határában a magas hegyre épült Vajda-vára, Novajtól délre, Sajó-Ecsegen, Sajó-Kazinczon, Sajó-Németiben és Sajó-Vámoson, Sály határában az úgynevezett Latorvár; Szíhalom határában is van földvár, Szilvás határában pedig a Gerennavár és Kisvár omladékai láthatók.[1]

Végül kétségkívül szláv eredetű építmény az a hatalmas sáncz is, mely Ároktőnél kiindulva a Tiszától talán a Dunáig terjedt s Csörszárka nevet visel. A *Csörsz* név a szláv *čert* (Ördög) szó változata, s bizonyára nem kezdettől fogva viseli e nevet. 1747-ben egy határjárás Csősz-Árkának mondta,[2] de ez az eredeti névnek magyarosabb módosulata. Ezt a sánczot a szlávok talán az avarok parancsára készítették.

---

[1] Br. Forster Gyula: *Magyarország Műemlékei* II. 241—251, Könyöki-Nagy Géza: *A Középkori Várak* 281, *Pesty: Helynévtár* 322, 418.

[2] *Be nem jegyzett iratok* II. 1028. 1750-ben is Alsó-Vata határában említi egy osztálylevél Fossa Csörszárka néven. *Proc. Tabul.* 228.

II.

A NÉVADÓ VÁR.

Szlávok és germánok. — Szláv eredetű helynevek. — Germán helynevek. — A vármegye megszállása Anonymus szerint. — Anonymus és vármegyénk helynevei. — A *Borsod* név. — Borsod vár uradalma. — Várbirtokok. — A vár későbbi szerepe.

Mielőtt tehát a honfoglaló ősök Magyarország területén megjelentek, a Bükk-hegység lejtőin nagyobbára szlávokat találtak. A szlávok kezdetben mindenesetre germán népekkel vegyest lakták e területet, s rendkívüli assimiláló képességükkel azután ezeket is magukba olvasztották.

A szláv lakosságnak nemcsak az elősorolt földvárak az emlékei, hanem azok a szláv eredetű helynevek is, melyekkel Borsod vármegye át meg át van szőve. Elég lesz, ha e helyt csak a legfeltűnőbbekkel ismerkedünk meg.

A vármegye keleti szélén *Arló* az ó-szláv *orilu, sas* szótól vette nevét. A *Bába, Bábony, Bábona* helynevek az ó-szláv *baba, vénasszony* szóval függnek össze. A *Balaton* helység neve, melyet hazánk legnagyobb tava is visel, az ó-szláv *blato, mocsár, sár* szó magyaros változata. *Bél* nevünk az ó-szláv *bělŭ, fehér* melléknév változatlan alakja. A *Bikk* helynevek az ó-szláv *buky, bükk*, a *Bogács* név az ó-szláv *bogatŭ, gazdag* szó leszármazottja. A *Csenik* (Vincze), *Csépány* (István), *Domaháza* (Tamás), *Domak* (Domokos), *Novaj* (Noé) és *Miskolcz* (a Mihály név kicsinyítése) szláv személynevekből alkotott helységnevek. *Cserépvár* nevét a körülötte levő sok cserepektől vette, s ez a szó is a szlávból került hozzánk (ó-szláv *črěpŭ*). *Csernej* jelentése a szlávban *fekete* (ó-szláv *črŭnŭ*), *Csokva* pedig a szláv *tekva, tök* szóból ered. *Dubicsány* az ó-szláv *dąbu,*

tölgyfa gyakorta előforduló származéka; *Dusnok* székhelye volt a várjobbágyok egyik fajtájának, a *dusnik*oknak, kiket magyarul torozóknak nevezhetünk. A vármegyénkben két ízben is előforduló *Darócz* helynév, a szláv *dravec*, *sólyom* szónak megfelelője. A völgykatlanban fekvő *Debrete*, a völgyet jelentő szláv *debri* szótól vette nevét. *Dövény* vagy *Devény*, mint az ország többi ily hangzású helyneve, a *deva*, *leány* szóban találja megfejtését. *Galgócz* nevének tője az ó-szláv *glogŭ*, *galagonya*. Az egykor változatos multú *Galvács* puszta neve az ó-szláv *glava*, *fej* szóval függ össze. Az egykor szintén község, de később puszta, *Gubonna*, melynek ősibb neve *Gomonna* volt, a *szérűt* jelentő egyházi ó-szláv *gumino* szóból vehette eredetét. *Hradistyán*, noha a történelmi oklevelekben semmi nyoma, hogy valaha itt vár lett volna, a szláv *gradište* szóban találja magyarázatát. *Hurussó*, idővel *Horsó*, a szláv *hruša*, *körte* gyümölcsnévnek köszöni eredetét. *Igriczi* székhelye volt azoknak a várjobbágyoknak, kik mint zenészek és arczjátékosok tettek Borsod vármegyében szolgálatot (szláv *igrc*, játszó). *Kács* neve talán az orosz *kaci*, *bölcső* szóban leli megfejtését (v. ö. az oroszországi *Kaču* hegynevet és *Kača* falunevet[1]) *Kaczola* puszta neve vagy az ó-szláv *kotilu*, lengyelül *kocioł*, *üst* szóból vagy a szláv *kozel*, *szarvasbika* szóból ered. *Kurittyán* az újszláv *korito*, *teknő*, *csatorna* szóból vezethető le. *Kaza* és *Kazincz* az ó-szláv *koza*, *kecske* szó útmutatása szerint valaha élénk pásztorkodó hely lehetett. *Kelecsény* a kis-orosz *klečane*, *karó*, *rőzse* szóval egyeztethető; *Lugna* puszta neve, mely régen *Lubna* nevet viselt, az ó-szláv *ljubŭ*, *kedves* szóval vagy pedig a *lub*, *fakéreg* szóval függ össze. *Máli* neve *kicsinyt* jelent (ó-szláv *malŭ*), *Málin* vagy *Málinka* neve pedig *epret* (újszláv *malina*). *Parasznya* a szláv *prasna*, *üres*, *Paszag* meg a szláv *paseka*, *irtvány* szóban találja megfelelőjét. *Rakacza* (az új-szláv *rakita*, *fűz*), és *Varbó* (*vrba* szintén *fűzfa*) a környéket jellemző fa-fajtáról, *Szalonna* pedig, melynek az oklevelekben előfordul régi *Zelenna* neve is (ó-szláv *zelenŭ*, *zöld*) talán zöldre festett templomától vagy valami ilyen színű épülettől kapta nevét. *Szomolya* alighanem a szláv *smola*, *szurok*, az elpusztult *Szinnye* helység neve pedig a szláv *sviňa*, *sertés*

[1] Semenov II. 550. 548.

szóból alakult. *Szolga*, egykor helység, ma puszta neve az ó-szláv *sluga* szó. *Szuha* patak és *Szuhogy* falu nevének tőszója *suchy*, *száraz*; ez utóbbi talán *Suchodol* lehetett eredetileg.[1] *Tapolcsány* és *Tapolcza* meleg forrásoktól nyerték nevöket (ó-szláv *teplŭ*, *meleg*). *Tardona* neve a szláv *tvordina*, *kemény* szóban csendül meg. *Vadna* eredeti alakja *vodna*, *vizes*. *Valk*, ma is meglevő helység neve az ó-szláv *vlŭkŭ*, *farkas*, az eltűnt *Vápnó* pedig az ó-szláv *vapno*, *mész* szóban találja megfelelőjét. *Visnyó* (ó-szláv *višnjavŭ*, fuscus, szlovén *višnja* (cerasum apronianum) az oroszországi Višnevo[2] és az osztrák Višnjevo[3] helynevekben leli mását. *Zelez* vagy *Ziliz* talán az ó-szláv *slĕz*, *mályva* szóból vagy az ó-szláv *želězo*, *vas* szóból vezethető le. Végül *Zsolcza* nevének az ó-szláv *žlotŭ*, *sárga* melléknév a szülőanyja.[4]

Mindenesetre a szláv közvetítésnek tulajdonítható, hogy a germán korból is maradtak Borsod vármegye területén egyes germánnangzású helynevek. Ilyenek pl.: Arnold, Andornak, Edelény, Nyomár, Odoma (egykor Adolman is), Oszlár, Tihemer stb., melyek a germán eredet bélyegét tisztán magukon viselik.

A beköltöző magyarság azonban kizárólag csak szláv törzseket talált vidékünkön, melyek ideig-óráig kétségkívül ellentállni próbáltak megerősített földváraikban a győztesen előnyomuló lovasnemzetnek, de természetesen sikertelenül.

Borsod vármegyének őseink által lett megszállásáról csak az 1200-as évek elején írt Anonymustól feljegyzett és minden esetre kiszínezett hagyományból értesülünk. Béla király névtelen jegyzője úgy látszik mátravidéki, talán éppen borsodvármegyei ember lehetett; Magyarország egy vidékét sem ismeri és írja le oly pontosan, mint éppen vármegyénket. Itt még kisebb helységeket és patakokat is megemlít.

Elbeszélvén, mint jutottak a magyarok Szerencsig, így adja elő Borsod vármegye megszállását: «Azután a vezér és fejedelmei megindulának Zeremsuról és áthajózának a Souyou folyón, azon a helyen, hol a Honrad forrása beleszakad és tábort ütének a Heuyou folyó mellett a Tiszáig és Emeudig

[1] V. ö. a *Suchodolŭ* oroszországi helynevekkel, Semenov IV. 801. Suchodol. Umlauft 232. — [2] Semenov 482. — [3] Umlauft 262. — [4] A szláv helynevek eredetének kifürkészésében Melich János barátom szives készségét vettem igénybe.

és ott maradának egy hónapig. Holott is a vezér Bungernek, Borsu atyjának nagy földet adott a Topulucea vizétől a Souyou vizéig, melyet Miskoucynak hínak, és adott neki egy várat, melyet Geurunak neveznek s azon várat fia Borsu a maga várával, melyet Borsodnak hínak, egy vármegyévé tette.»[1]

E szerint Anonymus ez elbeszélésében az akkor még jelentéktelen Emőd, Miskolcz és Győr helységeken kívül megemlíti a Héjő és Tapolcza patakokat; más helyen arról is tud, hogy Árpád hadai Szíhalom (Scenuholm) mellett is megpihentek, egy más helyen pedig a Kácsi patakot is megemlíti.[2] Azt is tudja Anonymus, hogy Borsod várát Bors vezér építette, s róla nevezték el Borsodnak. Arról azonban mit sem tud, hogy ezen a helyen már a szlávok idejében földvár állott.

Érdekes volna tudnunk, hogy a «Borsod» névnek, mely az ország más vármegyéiben is előfordul (pld. Bács és Valkó vármegyében), mi az etymonja? Vajon a kicsinységet jelképező *bors* szóból való képzés-e, mint egy helyen Anonymus is megjegyzi, vagy tényleg a *Bors* személynévből alkotott származékszó, vagy végre, a mi talán a legvalószínűbb, maga a *Borsod* alak régi magyar személynév s ettől veszik mind vármegyénk első vára, mind az ország többi hasonnevű helységei a nevüket.

Maga a név okleveleinkben *Borsud*, *Bursod* és *Borsood* alakokban fordul elő rendszerint; de találkozunk ilyen alakjával is: *Barsad*, *Borsad*.[3]

Akár személynév, akár képzett szó ez a helynév, egy bizonyos, hogy jelentésére nézve tiszta magyar, a miből nyilván következik, hogy itt a honfoglalás előtti vár helyén magyar birtokos építtetett várat, s azt azután az ő nevéről nevezték el.

Anonymus elbeszéléséből annyit valóságnak vehetünk, hogy Borsod vára mindjárt kezdetben középpontja lett annak az uradalomnak, melyből később Szent István király Borsod vármegyét szervezte.

Borsod vármegye területén, az elpusztított szláv földvárakat nem számítva, Borsod várán kívül nem volt egyetlen

[1] Anonymus 31. fejezet. — [2] 32. fejezet. — [3] *Anjouk. Okm.* IV. 301; 3729. Dl. 24684.

más vár sem. A többi várak mind később épültek s annak az ispánnak hatalma, ki itt előbb a vajdák, majd a királyok jövedelmeit kezelte s népeit igazgatta, kivéve a nemzetségek birtokait, az egész vármegyére kiterjedt.

Ezt megerősíti Anonymus elbeszélése is, ki Borsod vár szerepének fontosságát a következő szavakkal írja le: «Midőn pedig meggyökereztek vala, akkor köztanácsból és minden

A BORSODI VÁR HELYÉN ÉPÜLT REF. TEMPLOM.

lakosok javaslatára Borsut, Bunger fiát erős haddal kiküldték a lengyelek földje felé, hogy az ország széleit tekintse meg és gátakkal erősítse meg a Turtur (Tátra) hegységig és alkalmas helyen építsen várat az ország őrizete végett. Borsu pedig búcsút véve, szerencsésen megindula és sok parasztságot összegyűjtvén, a Buldva vize mellett várat építe, melyet azon nép Borsodnak neveze, *mivelhogy kicsiny vala.* Borsu pedig a lakosok fiait túszokul vévén s határokat hányván a Turtur hegyeinél, visszatért Árpád vezérhez; és Borsu visszatértén lőn nagy öröm a vezér udvarában. A vezér pedig jó tetteért

Borsut azon várban ispánná tevé és azon rész minden gondját reá bízá.»[1]

Hogy a borsodi várispán hatósága mekkora területre terjedt ki, erre nézve a későbbi oklevelekben csak töredékes nyomokra akadunk. 1194-ben Pel (a későbbi Pély falu, most puszta) földet veszi ki a király Borsod vár joghatósága alul.[2] 1219-ben a várispán népei laknak Vámos faluban.[3] Ugyanez évben Berente (Beleta), Láncz, Mucsony, Radistyán (Zudesthan) és Császta (Shazka) falu várjobbágyai tagadják, hogy ő nekik kötelességük volna a várbörtönnek őrzése, mert ők hadakozó várjobbágyok.[4] A ma már ismeretlen Oym faluban is várjobbágyok laknak.[5] 1220-ban Tard faluban királyi tárnokokkal találkozunk.[6] 1221-ben a váradi káptalan előtt volt perük a Csokva, Omány és Mocsolyás faluban lakó jobbágyoknak.[7] Az ugyanez évben említett Tilos (talán a későbbi Tullos), Ábrány és Lövő falvak is alighanem várbirtokok.[8] 1229-ben Endre király veszi ki Zymhud (Szuhogy) földet a vár hatósága alul.[9] 1230-ban a Borsod vármegyébe kiküldött királyi birák ítélnek Ornolthy (Arnót) föld tulajdonjoga dolgában.[10] 1240-ben Borsod várának Dédes faluban lakó várjobbágyai igényt tartanak Tardona faluban levő birtokokra.[11] 1245-ben Palkonya a tatárjárásban elpusztult borsodi várföld.[12] 1248-ban Nagy-Győr, a későbbi Diós-Győr Borsod királyi vár tartozéka.[13] 1260 körül Montaj föld fele része Márton várjobbágy kezén van.[14] Midőn 1263-ban az egri káptalan előtt Balajt föld eladásra kerül, a borsodi vár jobbágyai mint szomszédok vannak jelen, tehát nekik is lehetett ott birtokuk.[15] 1266-ban Bába falut veszi ki István ifjabb király a vár tartozandósága alul.[16] 1275-ben Kondó faluban lakó várjobbágyok nyernek nemességet.[17] IV. László király 1279-ben Ermes (Ormos puszta) várföld erdeit adományozza el.[18] 1282-ben a király Peresznye faluban (Parasznya) lakó várjobbágyokat nemesít meg.[19] 1290 körül Sáp falu

[1] Anonymus 18. — [2] *Dl.* 33. *Árpádk. új okm.* XI. 56. — [3] *Váradi Regestrum* 41. — [4] *Uo.* 18. — [5] *Uo.* 89. — [6] *Uo.* 24. — [7] *Uo.* 367. — [8] *Uo.* 47. — [9] *Árpádk. új okmt.* I. 263. — [10] *Dl.* 158. *Hazai okmt.* VII. 18. és Szendrei, *Miskolcz Története* III. 9. — [11] *Árpádk. új okmt.* VII. 101. — [12] *Századok* 1874. 511. — [13] Fejér IV, 2, 17. — [14] *Dl.* 9712. — [15] *Dl.* 7820. — [16] *Dl.* 613. *Proc. Tab.* 231. *Árp. új. okmt.* VIII. 147. — [17] *Sztáray-oklevéltár* I. 18. Fejér VII. 4, 151. — [18] *Zichy-okmánytár* III. 3—4. — [19] *Árpádk. új okmt.* IX. 380.

sincs már Borsod vár tartozékában, noha mielőtt a király eladományozta, a váré volt.[1]

Mindössze ennyi várbirtokot tudunk kimutatni okleveles alapon a hajdan nagy kiterjedésű várispánság uradalmából.

Egyébiránt sem valami sokat tudunk Borsod vára történetéből, mely mint megyei középpont is kénytelen volt a későbbi századokban Kaza, Sajó-Szent-Péter, Miskolcz, Aszaló, Ónod és Szendrő városoknak és váraknak átengedni az elsőséget. Midőn pedig a XII. és XIII. században királyaink a várbirtokokat nagy bőkezűséggel osztogatni kezdték, a vár uradalma lassanként teljesen elhanyatlott. Más uradalmak keletkeztek a vármegyében s Borsod vár jelentősége nagyon alászállott. A tatárjárásig még megvolt valahogy; de 1241-ben a tatár hadak teljesen elpusztították, s ma már romjaiból is alig van fenn valami.

[1] *Kismartoni levéltár* fasc. 12. nr. 47.

III.

A KERESZTYÉNSÉG.

Szent István és a vármegyék. — A vármegye-ispán. — Várkatonaság. — Várjobbágyok. — Udvarbiró, a későbbi alispán. — Királyi szolgák, vagyis nemesek. — Szolgabirák. — Kikiáltott gyülések. — Az egri püspökség alapítása. — Birtokai. — A káptalan és birtokai. — Főesperesi kerületek. — Az első plébániák a vármegye területén. — Egyházi tized. — Tizedelő kerületek. — Benedek-rendi szerzetesek. — A szászdi monostor. — A tapolczai apátság. — A kácsi monostor. — A kereszlyénség elterjedése. — A pogány bessenyők megtérítése. — A kúnok. — A bél-háromkúti apátság. — A bessenyők és kúnok beolvadása a magyarságba.

Vármegyénk multja a honfoglalást közvetlenül követő homályból Szent István királylyal kezd lassanként kibontakozni. Szent István az ország összes várbirtokait királyi vagyonnak jelenti ki s jövedelmeik könnyebb kezelhetősége végett az országot vármegyékre osztja. A vármegyék élére ispánokat (comes) állít, a kik nemcsak a gazdasági teendőkre ügyelnek fel, hanem a hadügynek és igazságszolgáltatásnak is a szervei. A váruradalom jövedelmeit ők szedik be s fizetésök e jövedelem egyharmada. A másik kétharmadot tartoznak a királyi kincstárba beszolgáltatni.

A várban állandóan katonaság (castrenses) van elhelyezve, mely tizedekre (decuria) és századokra (centuria) van osztva. A legfőbb fegyelmi jog gyakorlása és a vezérlet a hadnagy (hodnog) feladata. Később a gyalog katonaság mellett lovas katonaság is van a várban.[1]

---

[1] *Váradi Regestrum* 79.

Ezek mellett laknak a várban különböző mesterséget űző iparosok és nemcsak a várban, hanem a vár szerte-szét fekvő birtokain földet mivelő jobbágyok. Ezeknek is vannak ügyes-bajos dolgaik, melyeket az ispán, ki gyakran tartózkodik a királyi udvarban, vagy az ország távolabbi részeiben, maga nem intézhet el; kinevez tehát maga helyett udvarbírót (vicecomes), ki a polgárok és jobbágyok ügyeiben ítél. Az udvarbiróból lesz idővel az alispán.

A királyok a várjobbágyság kötelékéből lassanként számosakat vesznek ki s ezeket felmentve eddigi kötelezettségük alól, bizonyos kiváltságokkal a maguk szolgáivá teszik (servientes regis). Ezek felett a királyi szolgák, vagyis nemesek felett, mert később ez lett a nevük, külön birák, az úgynevezett szolgabirák (judices nobilium) biráskodnak. Minthogy pedig a várispánság egész területén folynak a királyi szolgákká való nemesítések, a várispánok több szolgabirót kénytelenek alkalmazni; így lesz az egyes vármegyékben rendszerint négy szolgabiró s ezeknek hatásköre járásonként állapíttatik meg. Mind az udvarbiró, mind a szolgabirák ügyeit az ispán vizsgálja felül, illetőleg tőlük a felebbezés az ispánhoz történik.

A vármegye-gyűlések intézménye jóval későbbi fejlődés. A legrégibb időben maga a király járta be az országot s összegyűjtvén néhány vármegye lakosságát, személyesen szolgáltatott a peres feleknek igazságot. Ez a személyes igazságszolgáltatás azonban mindinkább nagyobb teherként nehezedett nemcsak a királyokra, hanem a lakosokra is; az uralkodók úgy segítettek tehát magukon, hogy ezt a feladatot rábízták a nádorra. Ekként jöttek létre a nádori törvényszékek vagy kikiáltott gyűlések (congregatio proclamata), melyek átmenetül szolgáltak a vármegye-gyűlésekre.

Kétségtelen tény, hogy az egri püspökséget Szent István király alapította. Ennek a püspökségnek sem maradt meg ugyan az alapító levele; de IV. Béla és utódai úgy hivatkoznak a szent királyra, mint az egri püspökség alapítójára.[1] A Szent János apostol és evangelista tiszteletére szentelt püspöki megye a következő kilencz vármegyére terjedt ki: Borsod, Abaúj,

[1] Fejér IV. III. 34.

Zemplén, Sáros, Ung, Szabolcs, Zaránd, Külső-Szolnok és Heves vármegyékre.[1]

1261-ben IV. Béla király megerősíti a püspökséget régi birtokaiban és kiváltságaiban, a melyeket Szent Istvántól kapott. E szerint birtokai voltak a következők: «Az Eger folyó völgye kezdve a béli nemesek földjétől és Borsod vár Nagy-Győr nevű földjétől, a mely völgynek mind a két lejtője a püspöké a Szemerén és Farnoson lakó nemesek földjéig. Ebben a völgyben a következő falvak vannak: első Fel-Tárkány, második Al-Tárkány, harmadik Fel-Német, negyedik Eger városa; továbbá Tihemér, Tálya, Magyar; azután Nagy-Tálya, Maklár, Keresztfölde (Keresztes-Püspöki), Endréd, Apáti, Szénhalom, Izsópfája, Buda, Abony, Dézsmás, Szikszó, Kerecsend. — Azután Cserép négy faluval, Szőlős, Noszvaj, Kis-Győr, Harsány, Vajta faluval, a benne lakó jobbágyokkal és két falubeli jobbágy-telekkel; ennek határai közt Papi falu Gyulajjal és jobbágy népeivel a Héjő víz mellett (Henzeviche?), Királd falu a Hernád völgye mellett, Kürt a Tisza mellett a Héjőtő czégéjének felével és a Tisza egész czégéjével. Továbbá Szurdok-Püspöki, Gyöngyös-Püspöki a Tisza czégéjével együtt, a szászdi (Zasty) és Bala falu nemeseinek szomszédságában levő számos halastavakkal és halászó czégékkel együtt, mely előszámlált összes falvak Heves-Újvár és Borsod vármegyében vannak s Szent István királynak adományai».[2] Ezekből a helységekből borsodvármegyeiek a következők: Endréd, Szénhalom, Buda, Cserép, Noszvaj, Kis-Győr, Harsány, Papi, Királd és Kürt; néha Borsodhoz vannak számítva: Tihemér, Magyari, Kis-Tálya, Szőlőske.

E helységeket tehát az egri püspök földesúri joggal bírta. — Természetesen az idők folyamán ezek száma jóval többre szaporodott (pl. Szirák, Zsércz későbbi szerzemények).

Az egri püspök mindjárt kezdetben, még talán Szent István életében, káptalant is alapított, melynek ellátására uradalmából egyes birtokokat kihasított. Igy kétségkívül fennállása óta bírta a káptalan Tihemér, Al-Magyari és Szíhalom falvakat; igen régi szerzeményei lehetnek Buska, Várkony és Csokva falvak

[1] *Bartakovics-Emlékkönyv* 64. lap; de ez csak nyolcz vármegyét vesz fel, holott a király 1248-ban Sáros vármegyében levő tizedeket cserél el a püspökkel a cserépi uradalomért. Fejér IV. 2, 16 és az *Egri főkáptalan magánlevéltára* Nr. 8. div. 2. fasc. 2. fr. 5. — [2] Fejér IV. 3, 33.

KÖNYVTÁR 37706

is. A káptalan, mely a legrégibb idők óta hiteleshelyi teendőket is végzett, folyvást szaporítani iparkodott birtokait s ezek idővel részint vásárlás, részint ajándék, vagy hagyomány útján igen sokra mentek. Vármegyénkben 1323-ban megszerzi Paszag, Szemere falvakat és Bogács falu részeit,[1] ugyanez évben már Czepős falut is bírja Szíhalom mellett.[2] 1326-ban birtokos Barát-Nyárad (később Alsó-Ábrány) faluban;[3] 1389-ben beíktatják a Szomolya mellett volt Tétes falu és halastó birtokába;[4] 1446-ban Montaj falu is az övé;[5] 1452-ben régóta birtokosnak mondják Palkonya faluban;[6] 1477-ben Bábona faluban is szerez részeket;[7] 1485-ben egész Galgócz és Baracza falu fele része jut birtokába.[8]

A hatalmas püspöki megye területe tizenegy főesperesi kerületre volt felosztva; ezek közül első volt a *borsodi* főesperesség, mely később, mikor Eger vára, hol a székesegyház állott, Borsod vármegyébe került, cathedrális vagy székesegyházi főesperességnek is neveztetett. Ez a főesperességi terület kiterjedt az egész vármegyére, s két alesperesi kerületre vagy mint a pápai tizedlajstromokban olvassuk, Fel- és Al-Borsodra oszlott. Amaz a mai apátfalvi, miskolczi, szendrői és várkonyi, ez pedig a harsányi, mezőkövesdi és polgári esperesi kerületeket foglalta magában. Második főesperesség volt az *abaujvári*, mely egész Abauj vármegyére terjedt ki; azután így következtek: 3. *zempléni*, 4. *zombori* (mely később az előbbibe olvadt bele), 5. *ungi*, 6. *szabolcsi*, mely Kisvárda vidékén kívül az egész Szabolcs vármegyére terjedt ki, 7. a *borsovai* vagy *beregi* főesperesség Bereg vármegyét és Szabolcs vármegyének Kisvárda körül elterülő vidékét foglalta magába, 8. a *pankotai* főesperesség Zaránd vármegyére terjedt ki, 9. a *kemeji* főesperesség, mely Külső-Szolnok vármegyének a Tisza partján fekvő tíz községét ölelte magába (Tisza-Abád, Tegyvernek, Szajol stb.), 10. a *hevesi* főesperesség, mely a hasonló nevű vármegyétől vette nevét, s végül 11. a *patai* főesperesség, mely e városra és vidékére terjedt ki.[9]

[1] *Egri főkáptalan magánlevéltára* Nr. 16. div. 1, fasc. 1, fr. 1. Továbbá 17, 1, 1, 3; 8, 2, 1, 2. — [2] *Uo.* 8, 4, 1, 1, és 2. — [3] *Uo.* 4, 1, 1, 5. — [4] *Uo.* 18, 1, 1, 3. — [5] *Uo.* 18, 1, 1, 6. — [6] *Uo.* 15, 2, 2, 19. — [7] *Uo.* 7, 1, 2, 9. — [8] *Uo.* 7, 3, 1, 1. *Adatok.* I. 427. — [9] *Bartakovics-Emlékkönyv* 66. s következő lapokon.

A főesperességek voltak azok a szervek, melyeknek segítségével az egri püspökök egyházmegyéjüket a keresztyén hitre térítették. A térítés munkája nem ment könnyen és semmi esetre sem ment egyszerre; mindazáltal a vármegye területén csakhamar templomok épültek és virágzó plébániák keletkeztek. A legrégibb plébánia-összeírás szerint (1333—1335) Borsod vármegyében a legelső lelkészi hivatalok voltak az alábbi falvakban:

A *Boldogságos Szűz* tiszteletére szentelt temploma volt: Szilvás-Várad, (Diós-)Győr, Miskolcz, Finke, Leány(falva), Tard, Olnod, Papi és Bikk helységeknek; a *Mindenszentek* tiszteletére épült Bessenyő, Ziliz, Lád, Galvács és Valk falu temploma; a *Szentháromság* tiszteletére Csaba temploma; *Szent Miklós* tiszteletére Abod, Nyék, Alsó-Zsolcza, Szemere és Lak temploma; *Szent Péter* tiszteletére Sajó-Szent-Péter, Petri, Bába és Sajó-Ivánka temploma; *Szent Mihály* tiszteletére Arló, Kondó, Héjőtő, Felső-Zsolcza, Meszes és Geszt temploma; *Szent Márton* tiszteletére Dédes, Arló, Szent-Márton és Őrös temploma; *Szent György* tiszteletére Velezd és Cserép temploma; *Szent János* evangelista tiszteletére Boldva és Mohi temploma; *Szent István* tiszteletére Miskolcz második temploma, Szent-István, Emőd temploma; *Szent Jakab* tiszteletére Csécs és Szent-Jakab temploma; *Szent Vid* és *Modestus* tiszteletére Kazá; *Szent Simon* és *Judás* apostol tiszteletére Keszi; *Szent Tamás* tiszteletére Ároktő; *Szent Gergely* tiszteletére Oszlár; a *szent kereszt* tiszteletére a két Keresztúr és Kács temploma. Végül már jóval későbbi korban *Szent Margit* tiszteletére Szalonna temploma.

Ezeken kívül régi plébániák voltak a nélkül, hogy tudnók, melyik szentnek tiszteletére emelkedtek templomaik, a következő falvakban: Visnyó, Csernej, Bél, Uppony, Fel-Németi, Horváti, Barcz, Kazincz, Kápolna, Csehi (Sekch), Vámos, Mucsony, Edelény, Telekes, Szend, Szirák, Senye, Mályi, Harsány, Váralja, Darócz, Bogács, Ábrány, Püspöki, Szomolya, Noszvaj, Szőlős, Novaj, Ostoros, Szíhalom, Dorogma, Kisfalud, Kürt, Tarján, Szederkény (Zedyn?), Szinnye, Bábolna, Várkony, Poga, Hegymeg, Sáp, Nyárád, Németi, Püspöki, Gelej, Bolyk, Molnosbél, Tapolcsány, Alacska és Buda falvakban.[1]

[1] *Monumenta Vaticana* I. 247—348 és 363—364.

Szent István azon gazdag birtokadományokon kívül, melyekkel a püspökséget ellátta, behozta a nyugati államokban már meghonosodott egyházi tizedet is, melyet a földmívelő lakosok gabona- és szőlőtermésük, bárányaik és méheik után tartoztak fizetni. A gabona- és méhraj-pénzt nyáron (augusztus havában), a szőlő-tizedet őszszel (október végén vagy november elején) és a bárány-tizedet tavaszszal (májusban) hajtották be a tizedszedők. A tized megoszlott a püspök és a prépost, illetőleg a káptalan közt; a falusi lelkészek az összegyűjtött tized negyedrészét (quarta), később csak nyolczad részét (octava) kapták, de ennek fejében székdíj (cathedraticum) czímen tartoztak a tizedszedőnek bizonyos csekély összeget lefizetni. A székdíj az egyházak nagysága szerint a későbbi századokban 50 dénár és 1 forint 50 dénár között váltakozott.

Hogy a tizedszedés munkája könnyebben végezhető legyen, a vármegyét felosztották tizedelő kerületekre. Ilyen tizedelő kerületek voltak:

1. Az arlói kerület, melyhez az Arló, Velezd, Málinka és Molnosbél között elterülő vidék tartozott.

2. A kazai tizedelő kerület, melyet ellentétben a Kis-Borsodnak is nevezett kerülettel, Nagy-Borsodnak híttak; ez a Sajó-Kaza körüli vidéket foglalta magába.

3. A kisborsodi kerület a vármegye keleti szélén, Edelény és Borsod vidékére terjedt ki.

4. A miskolczi kerület: Miskolcz Sajó-Szent-Péter és Diós-Győr városokkal mintegy húsz falut számlált.

5. Szendrővölgye, Szendrő központtal, a vármegye legészakibb területére terjedt ki, végül

6. A mezőkövesdi kerület a déli részeket foglalta magába.[1]

A keresztyénség elterjesztésében nagy segítségére voltak a világi papságnak a szerzetes-rendek, melyek mindjárt Szent István kora után feltűnnek vármegyénkben. Természetesen akkor még a Benedek-rendiek voltak az egyetlen szerzet, mely hazánkban monostorokat alapított. Szent Benedek tanítványai voltak azok, kik a nemrég letelepedett népet okszerű földmívelésre, állattenyésztésre, szőlő- és gyümölcstermelésre tanították. Rendszerint egyes gazdagabb nemzetségek pártfogása

[1] 1579—1598. évi Tizedlajstromok után az *Orsz. levéltárban.*

mellett telepedtek le elhagyatott vidékeken s a szegény népnek ügyes-bajos dolgaiban tanácsadóivá váltak.

Első Benedek-rendű monostor, mely a keresztyénség legelső századaiban előtűnik, volt a tiszaparti *szászdi* monostor (monasterium Zasty), mely az Aba nemzetségnek köszöni alapítását. Tisza-Keszitől délre, e falu határában emelkedett ez az apátság s idővel falu is keletkezett körüle, melyet kezdetben Szászdmonostorának, később egyszerűen csak Szászdnak neveztek. Az Aba nemzetség egyik előkelő tagja, Péter ispán, ki a monostort Szűz Mária tiszteletére alapította, 1067 körül Szent Benedek itt tartózkodó fiait Borsod, Szabolcs, Békés és Pest vármegyében tömérdek birtokokkal gazdagította. Borsod vármegyében Ároktő és Szíhalom vidékén adott nekik részletesen körülhatárolt földeket. Az oklevél e birtokokat így irja le: »Egy birtokot Scenholmon rendeltem a monostornak, melynek határa kezdődik a király lovainak (legelő) helyétől, Nadestyguynél, melytől egyenes irányban a Scekzow patak partján egy hosszú völgyig, melyen át ugyanazon parton a Saar fejéig, innen egyenes irányban a Soba-úton Scenholm felé egész addig a helyig, mely jobbra kanyarodik, vagyis az Egur nevű patakig, innen Geru malomig, melytől Geru mezejéig, a honnan a vízáradásos helyig ér, innen a bessenyők kútjáig és a szemben levő úton a bessenyők temetkezési helyére ér, melytől a nagy árokig, mely Aruksegujig terjed, a kis Egur szögletéig és az Aruk szögletéig, a honnan a (fentemlített) lovak legelőjéig.«[1] Az apátság, mely különösen a vármegyében letelepedett bessenyők térítésében fejthetett ki élénk tevékenységet, úgy látszik, túlélte a tatárjárás borzalmait s alighanem a XIII. század végén pusztult el.[2]

A másik Benedek-rendű monostor volt a Miskolctól délre, Csaba és Görömböly falvak közelében eső *tapolczai* apátság, melyet a Miskócz nemzetség Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére alapított. Első nyomai a Váradi regestrumban tűnnek fel 1214 és 1221-ben.[3] De keletkezése bizo-

[1] *Árp. új okm*, I. 24. Az itt felsorolt helynevekből kétségtelenül bizonyosak: *Szénhalom*, *Szikszó* patak, *Csaba* felé vezető út, *Eger* patak, *Árokszeg*, mely alatt a mai Ároktő értendő. — [2] 1267-ben az Aba nemzetségbeli Pued comes a kegyura. *Árp. új okm.* III. 155. — [3] 321 és 221. szám alatt.

nyára jóval korábbra tehető. Ez a monostor fennállott a mohácsi vész utáni időkig (1533), a mikor a protestáns Bebek Ferencz lerombolta. Ez is gazdagon volt dotálva, a mennyiben hozzátartoztak Görömböly falu, Mindszent, előbb önálló falu Miskolcz mellett, majd ennek egyik utczája, Tapolcza, Csaba faluban egy malom, Felső-Jenke puszta, Miskolczon két malom, továbbá a miskolczi, görömbölyi és tapolczai szőlőhegyeken három szőlő, végül a Tisza mellett Valk falu halastókkal és halászó vizekkel.[1] Hogy a keresztyénség és vele együtt a közművelődés Miskolcz és Diós-Győr vidékén megerősödött, abban bizonyára jelentékeny része volt a tapolczai szerzeteseknek.

Végre a harmadik Benedek-rendű monostor volt a *kácsi* apátság, melyről mindössze csak annyit tudunk, hogy az Őrösúr nemzetség alapítása. Első okleveles említése IV. Béla király 1248-iki határjáró levelében történik[2] (monasterium de Kach), de már 1200 körül Anonymus úgy tudja, hogy Árpád vezér Kács (Casu) vidékén nagy földet adott Acsádnak, Őrösúr atyjának s ide azután Őrösúr várat építtetett, «melyet most Őrösúr várának neveznek.»[3] A monostor talán a szent kereszt tiszteletére volt szentelve s még a XIV—XV. században is találkozunk apátjával. Hihetőleg a XVI. század elején szűnt meg létezni. Működési köre a Bükk-hegység déli lejtőire terjedhetett ki.

Mint alább látni fogjuk, a Benedek-rendiek áldásos tevékenységében később más szerzetrendek is osztoztak.

A keresztyénség elterjedése vármegyénk területén nem egy-két esztendő munkája volt. Sok idő, bizonyára egy-két század is beletelt abba, mig a Bükk-hegység legelrejtettebb zugaiba behatolt a világosság. Annál is inkább, mert a magyar királyság első századaiban folyvást szaporodott a vármegye népessége bevándorló pogány népelemekkel. Ezek közt a magyarság letelepedése után első sorban a *bessenyők* lehettek nagyobb számmal. Tudjuk, hogy már Szent István sok bessenyő csapatot telepített le az ország különböző vidékein. Borsod vármegye területén, úgy látszik, három nagyobb telepítvény helyezkedett el; az egyik Szendrő vidékén, a hol ma Lád-

[1] *Acta eccl.* Paulini, Arend. nr. 28. — [2] *Dl.* 8387. — [3] Anonymus 32. F.

Bessenyő falut találjuk, a másik Miskolctól északra a Sajó partján, hol a régi Sajó-Bessenyő és a későbbi eredetű Szirma-Bessenyő falvak állanak és végül a szászdi apátság adománylevelében említett bessenyő telepek, mely utóbbiakról a «Bessenyők-kútja» és a «Bessenyők-sírja» elnevezések világosan tanúskodnak.

Ezeket követte 1089 után egy még nagyobb telepedés, a *kúnoké* vagy *palóczoké*. A kúnokat Anonymus már

A BÉLI HÁROM FORRÁS.

Arpáddal költözteti be, de ez a történelmi tényeknek világos összezavarása. A kúnok betelepedése 1089 előtt semmi esetre sem történhetett; ekkor törnek be először Magyarországba, s pusztítják a Duna-Tisza közét, mígnem Szent László kegyetlenül megveri őket. Úgy látszik, a behódolt kúnoknak Szent László jelöl ki szállásokat Heves, Borsod, Gömör és Nógrád vármegyék kevésbbé lakott vidékein; Borsod vármegyében Apátfalva, Balaton, Bánhorvát, Bánfalva, Csernej, Dédes, Noszvaj, Omány, Tardona és Velezd községekben találkozunk

palóczokkal,[1] kik valószínűleg ez ős települők maradékai. Ezek a kúnok a tatár nyelvet teljesen elfeledték s tökéletesen beleolvadtak a magyarságba. Nyelvük is egyszerűen csak dialectusa a magyar nyelvnek, mint a hogy például a székely is az.

A kúnok még a XIII. század elején is pogányságban élnek. Ez tette szükségessé, hogy Kilit egri püspök 1232-ben a cisztercita rendet Borsod vármegyébe behozza és a Bél mellett levő három forrás közelében a bélháromkúti apátságot megalapítsa. Ez nyílván a kúnok apátsága volt, mint az oklevelekben is írva van s a kúnok megtérítésében ennek az apátságnak van a legnagyobb érdeme. A Boldogságos Szűz tiszteletére volt szentelve s Kilit püspök gazdagon ellátta birtokadománynyal. Így neki adományozta, mint azt Csanád egri püspök 1330. évi megerősítő oklevelében olvassuk, Apátfalvát, a monostor helyét minden tartozékaival, továbbá Királyd, Ostoros, Arnót, Horváti, Mercse, Csokva ma is meglévő, valamint Dochond, Pázmány, Medsa, Magy, Kis-Dukány, Csen és Velin eltűnt falvakat, ez utóbbit a Tisza mellett három halastóval.[2]

Borsod vármegye népessége tehát a magyar történet első századaiban a következő törzslakosságból állott: a honfoglaló magyarokból, a meghódolt s szolgákká vált szlávokból, a bevándorlott bessenyőkből és kúnokból, kik mint harczosok szaporították a magyarságot. Egy-két század lefolyta után a magyar lakosság a többi népelemet teljesen felszívta magába, s mire az uradalmak kialakúltak, az egész vármegye színtiszta magyarság volt.

[1] Jerney János *Magyar Történelmi Tár* I. k. 1. «A palócz nemzet és palócz krónika» czimű értekezésében. — [2] Ipolyi, *A bélháromkúti apátság*. Okm. 2. *Egri főkápt. lt.* I. 243.

IV.

A NEMZETSÉGEK,

A nemzetségek kétfélesége. — A vármegye területén keletkezett nemzetségek; a Miskócz, Őrösúr és Bél nemzetség. — Az ide szakadt nemzetségek: az Aba, Ákos, Apocz, Balog, Básztély, Bogát-Radván, Hunt-Pázmán, Kán, Koppány, Rátót és Sartivánvecse nemzetség.

Mikor honfoglaló őseink e hazában letelepedtek, a nemzet zöme két osztályból állott. Egyik kisebb fele a nemzetnek a hadakozókat foglalta magába, a másik nagyobb felét azok a szolgák tették, kiket hódító útjukban leigáztak vagy már idebent meghódolásra kényszerítettek. A harczosok vették birtokukba a földet, melyet azután szolgáikkal műveltettek.

De a harczosok közt is akadtak kiváló családok, melyek nagyobb területeket vettek birtokukba s összetartozandóságuk érzetét apáról-fiúra századokon át ápolták. Ezek voltak az úgynevezett nemzetségek (genusok) s ezek nemcsak a honfoglaló törzsekből kerültek ki, hanem az itt talált kiváló szláv családok sőt később külföldről bevándorolt lovagok is alkottak virágzó nemzetségeket.

Borsod vármegye földjén három benszülött nemzetség keletkezett A szláv eredetü Miskócz, az eredeti magyar Őrösúr és a kún eredetre visszavihető Bél nemzetség. Ezenkívül az Aba, Ákos, Apocz, Balog, Básztély, Hunt-Pázmán, Kán, Koppány, Rátót és Sartivánvecse nemzetségek szereztek a vármegye területén jelentékeny birtokokat.

A *Miskócz* nemzetséget, mely nevet adott a vármegye mostani székvárosának, egy jeles történetírónk tartja szláv eredetűnek.[1]

[1] Karácsonyi János, *A Magyar Nemzetségek* II. 364.

A XII. és XIII. században a vármegye területén a következő birtokai voltak: Miskolcz egy része, Mályi, Kis-Tokaj, Bőcs, Vámoson három ekényi föld, Vadna, Ivánka, Harnócz, Barcza, Karácsonfalva (ma már nincs meg); Barczát 1194-ben a királylyal elcserélte Pélyért. Csaba, Nyék és Farkas-Korhi egy része, végül Kazán, Sajó-Petrin és Csécsen birtokrészek. Idővel egyes ágai elszakadtak erről a vidékről s különösen a Dunántúl szereztek számos birtokokat. A nemzetség ágai voltak Karácsonyi János szerint: A Borsmonostori, Panyitfi, Mikolai, Gergelyföldi, Nyéki, I. Pál, Jaroszló és Kazai családok. A *Borsmonostori* ág feje Domokos bán volt, ki a királyi házzal is rokonságban állott; ő alapította a sopronvármegyei kehidai cistercita apátságot, melynek 1194-ben nyolcz falut adományozott, s melyet később fiáról, Borsról, Borsmonostorának neveztek el. A *Panyitfi* ág alapítója Panyit szörényi bán volt (1256—1278 közt szerepelt), V. István hű embere, ki hősiesen harczolt a király hadjárataiban s a bolgár háborúban Plevnát foglalta el. Később zalai ispán lett s ott szerzett uradalmakat. Fia, László 1282-ben elesett a hódi csatában. Úgy látszik, Panyit harmadik fia, II. Pál építette az éleskői várat, melyet később a Balog nemzetségbeli Széchy család birt. A *Mikolai* ágból I. Füle zágrábi prépost, ki 1231-ben Kálmán tótországi herczeg és volt orosz király jegyzője, majd kanczellárja volt. Ő még igényt tartott borsodvármegyei birtokaira, de testvérei Valkó vármegyében telepedtek meg s ott alapítottak hatalmas uradalmakat. A többi ágak nem vittek országos szerepet s a XIV. század közepén túl már elenyészik a nemzetség emlékezete.

Az Őrösúr nemzetségről mind a Képes Krónika, mind Anonymus és Kézai is egyértelműleg állítják, hogy megalapítója a hét vezér egyike, Őrös volt, ki a Sajó mellett foglalt magának földeket s Kácson várat és családi monostort építtetett. Emlékét Sajó-Őrös helység hirdeti s előkelő voltára mutat a neve után tett »úr« szó, mi azt bizonyítja, hogy valamelyik sarja a királyi családdal jutott rokonságba. E nemzetség birtokai voltak: Kács, Darócz, Leányfalva, Mészalja, Váralja, Geszt, Oszlár, Dorogma, Bikk, Héjőtő, Sály, Nádasd, Nagy-Mihály, Fejéregyháza; végül a vármegye északi részén Szalonna és Martoni. A nemzetség a következő családokra oszlott: Váraljai, Leányfalvi, Tibót, Sályi, Bikki és Geszti

ágakra. Legjelentékenyebb szerepet a *Geszti* és *Tibót* család vitt a vármegye történetében. Amaz Veczkelin fia II. Jánostól származik le, ki a XIII. század végén s a XIV. század elején élt. Emez pedig a tatárjárás korában élt I. Kristóf fiával, I. Tibóttal kezdi nemzedékfáját s a XVII. század közepén hal ki. De ez utóbbinak utódai leányágon ma is előkelő birtokosai vármegyénknek. Mind a Geszti, mind a Tibót család nagy hivatást töltött be vármegyénk életében; mindkettő alispánt is adott a vármegyének.

A tőlünk kún eredetűnek tartott *Bél* nemzetség magát *Ug* nemzetségnek is mondotta, s ebből is nagyon sok ág származott le, melyek később nevezetes családai lettek vármegyénknek. E családok a következők voltak: Béli, Molnosbéli, Szentmártoni, Bekölczei, Mikófalvi és Sajónémeti Bekény, Sajónémeti, Bellényi, Sajónémeti Ugfi. A nemzetség birtokai a Mátra és Bükk-hegység alkotta szűk völgyben, az úgynevezett Bélkő hegy alatt terültek el s központjuk Bél és Molnosbél volt; ezenkívül övék volt Szent-Márton, Bekölcze, mely régen szintén Borsod vármegyéhez tartozott, Mikófalva, Rátótfalva, Sajó-Németi, Czenterfalva, melyet ők telepítettek, Visnyó és Viló (később puszta). Alighanem e nemzetségnek volt tagja Kilit egri püspök, ki a bélháromkúti cistercita apátságot alapította s e monostort a nemzetség birtokaiból is megajándékozta. Még 1381-ben igényt tartanak az e nemzetségből származó családok a monostor kegyúri jogára.[1]

E törzsökös három nemzetség tehát a vármegye keleti, déli és nyugati szélein helyezkedett el.

A többi ideszakadt nemzetségek közül az *Aba* nemzetségnek a Tisza mentén voltak birtokai. Így, mint említettük, e nemzetségből való volt Péter ispán, ki a szászdi monostort alapította s Ároktő, Csaba és Szíhalom körül fekvő birtokokkal megajándékozta. E monostor kegyúri joga a XIV. században az e nemzetségből származó Bodrogkeresztúri család birtokába jutott. Ebből a nemzetségből vették eredetüket az Aszalai és Szikszai családok, melyeknek tagjai a vármegye hosszú történetén át előkelő állásokat töltöttek be.

Az *Ákos* nemzetség, melynek ősi fészke a szilágymegyei

[1] Ipolyi, *i. h.* okm. 9.

Ákosmonostora volt, két ágában is nagy hatással volt vármegyénkre. Az Ernye ágból az alapító Ernye bán szerezte meg Diós-Győrt és uradalmát, ő építette föl a tatárjárás után a diósgyőri, dédesi és cserépi várakat; fia István már állandóan Diós-Győrött lakott s nemcsak mint a vármegye főispánja hagyott jó emléket maga után, hanem az avasi remek templom fölépítésével is megörökítette nevét. Kár, hogy fiai föllázadtak a király ellen s ennek következtében összes birtokaikat elvesztették. A másik ág, a Bebek család Gömör vármegyéből terjedt át és eleinte Sajó-Vámost, Pálfalvát és Abodot bírta. Számos tagjával találkozunk vármegyénk főispáni székében s a XIV. században ők építették föl Szendrő várát. A család utolsó tagjai a XVI. században, mint látni fogjuk, a protestantismusnak legkiválóbb pártfogói voltak.

AZ AVASI TEMPLOM TORNYA.

Az *Apocz* nemzetség a XIII. század végén a Szendrőtől nyugatra eső Telekes falu egy részét szerezte meg, de szerepet nem vitt a vármegye történetében.

A *Balog* nemzetség, illetőleg ennek ága, a Széchyek, Gömör vármegyéből jöttek át Borsodba s valószínűleg királyi adományként szerezték meg Éleskő várát és tartozékait, melyeket azután 1366-ban visszabocsájtottak a király birtokába.[1]

A *Básztély* nemzetség a Dunántúlról való s tagjai közül a Rozgonyiak, de különösen a velük egyeredetű Olnodi Czudarok nevezetesek történetünkben. A Rozgonyiak csak a Hunyadiak korában tűnnek ki; ellenben a Czudarok az Anjouk korában szerepelnek s eleinte Bőcs faluban bírnak s innen

[1] Wenzel, *Diósgyőr* 28.

kapják akkori előnevüket is. Zsigmond király alatt engedélyt nyernek, hogy Ónod várát felépíthessék Számosan viselik közülök a főispáni tisztséget.

A *Bogát-Radván* nemzetség azért nevezetes, mert ebből származott a Felsővadászi Rákóczi család. A Rákócziak ugyan házasság révén csak a XVI. században szereznek vármegyénkben birtokokat (Velezden és Felső-Zsolczán), de azután csakhamar leggazdagabb birtokoscsaládaink közé emelkednek. Itt inkább csak a teljesség kedvéért soroljuk fel nemzetségüket.

A *Hunt-Pázmán* nemzetségből a Velezdi Kövér család eleitől fogva Velezden székelt. Itt várat is építtetett s házasság útján a Rákócziakkal lépett atyafiságba. Tagjai nem igen tűntek ki a közszereplés terén.

A *Kán* nemzetség birtoklásáról akkor értesülünk, mikor IV. Béla király 1240-ben a hűtlenségbe esett Gyula bán Tardona faluját elveszi s György fia Miklós gömöri ispánnak adományozza. Érdekes, hogy a beiktatás alkalmával tartott határjárás egy bükkfát említ, melybe a Gyula bán címere volt bevésve.[1] Ezen az egy nyomon kívül e nemzetség többé nem szerepel vármegyénkben.

A *Koppány* (Katapán) nemzetség egyes tagjai Miklós (1325) 'és Koppány (1337) Bábolnát bírják; róluk a rokon Kemeji családra száll át s ezektől szerzik meg a XV. század elején a Rozgonyiak.[2]

Jóval nagyobb jelentőségre emelkedett a *Rátót* nemzetség, melynek megalapítói Rátót és Olivér lovag a Nápoly mellett levő Casertából Kálmán király idejében költözködtek hazánkba. Ezek maradékai a veszprémi és pestvármegyei birtokokon kívül Gömör vármegyében is hatalmas birtoktesteket kaptak s innen ágaztak át Borsod vármegyébe. A nemzetség I. Domokos tárnokmestertől származik le (1238—1240) s négy ágat alkot, úgymint a Paksi, Pásztói, Feledi és Putnoki ágat. Ezek közül az utóbbi háromnak szereplése legnagyobb jelentőségü vármegyénk történetében; a Pásztói család Arlón és Vadnán birtokos, a Kazai Kakas család fészke Kazán van s uradalma e helységen kivül kiterjed Kazincz, Igriczi, Galgócz, Divény,

[1] *Árp. új okm.* VII. 102. — [2] *Dl.* 9815.

Dubicsány, Harnócz, Disznós, Horváti, Dusnok, Mucsony és Suponyó falvakra. A Felediek ágából származnak a Lorántfiak, kik közül Lorántfi Kristóf a XVI. század második felében az alispáni székbe emelkedik, Zsuzsánna pedig mint I. Rákóczi György felesége, Erdély fejedelemasszonya lesz. A Putnoki család birtokviszonyai is, noha maga a család nagy szerepet nem visz, össze vannak szőve más családok birtokviszonyaival.

A *Sartiványecse* nemzetség a hevesvármegyei Poroszlón lakott s övé volt Borsod-Ivánka, melyen azonban még a XIII. században túladott. Nem is hagyott semminemű nyomot történetünkben.

Ezek azok a nemzetségek, melyeknek története összefügg Borsod vármegye történetével. Mindazáltal meg kell jegyeznünk, hogy ezeknek semmiféle különleges kiváltságuk nem volt; jogok tekintetében semmivel sem különböztek más nemesektől s később csak úgy kiterjedt rájuk a vármegye hatalma, mint a szolgákból lett többi nemesekre. Legfeljebb tehát vagyonbeli különbség volt köztük és a többi nemesek közt.

V.

A VÁRMEGYE ALAKULÁSA.

A vármegye szerepköre. — Az igazságszolgáltatás. — A tüzes vaspróbaítéletek. — A hévvizi (tapolczai) apát jobbágyának pöre 1214. — Rablás miatt indított pör a vámosi jobbágyok ellen 1219. — A Berente, Lánczi, Mucsony, Radistyán és Császta falvakban lakó borsodi várkatonák ellen folyt rágalmazási pör 1219. — A király katonáinak lovasrendjéből való várnépek pöre 1219. — Királyi tárnokok istenítéleti ügye 1220. — Kártételi pör 1221. — Ingóságok elpusztítása és elharácsolása 1221. — Némely várnépek kétségbevont szabadsága 1221. — Igazságtalan bírságok és illetéktelen adók miatt a várispán ellen folyt pör 1222. — A pristaldusok. — Kiváltságos várnépek. — Kiküldött királyi birák. — Várjavak eltékozlása. — Legrégibb főispánok. — A tatárjárás. — A mohi csata. — IV. Béla menekülése. — A várszerkezet felbomlása. — Diós-Győr. — A diósgyőri pálosok. — Dédes. — A szentléleki kolostor. — Éleskő. — Cserépvár. — Csorbakő. — A vármegyei ítélőszék.

A mai vármegye szervezete nem olyan egyszerre alakult meg, mint a hogy egyes szervezetek előre megalkotott szabályok szerint manapság keletkeznek. Eleinte a vármegye nem volt más, mint uradalom. A vármegye szó a régi nyelvben körülbelül annyit tesz, mint várhatár. Élén a királyi tisztviselő, az ispán állott, ki maga nevezte ki a maga közegeit. A király, mint fentebb említettük, nemcsak az igazgatást bízta reá, hanem birói hatalommal is felruházta.

Ez a biráskodási jog azonban meglehetősen korlátolt volt. A XIII. század elején készült *Váradi Regestrum*ból tudjuk, hogy a király igen gyakran külön birákat küld ki a vármegyékbe, kik azután a perlekedőket tüzesvaspróbára Váradra küldik.

Ismerkedjünk meg egyes pöresetekkel, a mint azok e nagybecsű történeti kútfőben ránk maradtak.

1214-ben Teleguen felesége és ennek fia, Cumpert, Aladár két szolgáját, Sált és Bodunt, János két szolgáját, t. i. Sudant és Volkut, valamint Belus két szolgáját, Jánost és Pétert rablás miatt vádolták be. Birájuk volt Miklós *nádorispán*, pristaldusuk Fülöp. Ezek hatan Váradon vivén a tüzes vasat, igazságot nyertek, de rajtok kívül az említett vádlók beperelték János jobbágyát, Albeust és a *hévvizi* (tapolczai) apát jobbágyát Sceuezeu urat. Kik közül midőn Albeus észrevette, hogy a tüzes vas megégeti, a templomba menekült. Sceuezeut a vas megégette.[1]

1219-ben a nyiri izmaeliták, Illés és Péntek, mások társaságában bevádolták rablás miatt Márton ispán *Vámos* faluban lakó következő jobbágyait: Egud, Botyka, Zobotha, Karasun, Torka, Zekus, Joacyn, Tukay, Iroslou, Jakab nevűeket és a Miskócz nemzetséghez tartozó *tapolczai* monostor ugyanott lakó jobbágyait. A kiknek is nevei ezek: Benedek, Nunige, Zobozlo, Borathe, Henuc, Lusutha, Zamacziomut, Buchi, Tamás. Mindezek helyett, valamint maguk helyett is Egud és Benedek hordozván a vasat, igazoltattak. Birájuk volt Bánk, pristaldusuk Bola.[2]

1219-ben Péter Borsod vár jobbágya bevádolta ugyanazon vár *Beleta* (Berente), *Lanczy*, *Mucsony* (Mulchun), *Radistyán* (Zudesthan) és *Császta* (Shazka) faluban lakó jobbágyait, mondván, hogy ezeknek tiszte volna a börtönök őrzése. Ezek ellenben azt vitatták, hogy ők a vár hadakozó katonái, s nem börtönőrei. A kiket is az ő ispánjuk, Tivadar kihallgatván, a *Nemeth* faluból való István nevű pristaldussal tüzes vaspróbára Váradra küldötte, hol az említett Péter visszalépett a tüzesvasítéletétől, kijelentvén, hogy az említett falvakból való várkatonaságot csalárdul vádolta a börtön őrizetével.[3]

Ugyancsak 1219-ben *Borsod* várának *Oym* (talán Omány?) faluból való népei (civiles), t. i. Móricz, Petur, Chyul és Márton hadnagy, Santus százados, Péter városbiró és a többiek mindannyian bevádolták Cykircet és atyafiait, névszerint Nemelt, Pétert, Pált és Eleket, hogy ezek nekik adófizetőik; azonban azok ezt tagadták, sőt ellenkezőleg azt vitatták, hogy ők a király katonáinak lovasrendjéből valók, s azt is mondták, hogy

[1] *Váradi Regestrum* 321. — [2] *Uo.* 41. — [3] *Uo.* 10.

az ő rendjökbe mások is tartoznak, mint a *Baga* faluba való Peth és Sicia. A kik is ezt állhatatosan erősítvén, Gyula ispán, a Rátót öcscse, mint a király helyettes birája akként ítélt, hogy a vádló urak embere Váradon vigye a vasat, melléjök adván pristaldusnak a *Damian* faluból való Kristófot. Midőn az említett népek és várjobbágyok Váradra jöttek, meghátráltak a tüzesvas-ítélet elől, beismervén, hogy bűnösök, s a váradi káptalan előtt akként egyeztek ki, hogy *Oym* faluban két ekényi földet nekik visszaadnak, mindenütt határjelekkel körülpéczézvén.[1]

1220-ban a *borsodi* várnépek: Orbán, Márton, Santus, Péter és mások bevádoltak némelyeket, ú. m. Tumot, Pósát, Farkast, Manciát, mondván, hogy ezek nekik adófizetőik. Ezek azonban azt felelték, hogy ők a király tárnokai, s pörük a király tárnokai, a *Tard* faluból való Farkas és Moynolt, valamint a *Tárnok* faluból való Sixtus és Hunda elé tartozik. Kik is Gyula ispántól Kristóf nevű pristaldus által tüzesvas-próbára Váradra küldetvén, s az említett Moynolth birói ítéletre hordozván a vasat, megégette magát.[2]

1221-ben az *Erdely* faluból való Miklós bevádolta Yhad urat, a Miskócz nemzetség *tapolczai* monostorának tisztjét két márka kártétel miatt. Birájuk Banc volt, pristaldusuk a *Petur* faluból való Gergely. A kik is Váradon úgy egyeztek ki, hogy Yhad ad egy ökröt és 3 pensát Miklósnak, s ugyanő eleget teszen a pristaldusnak is, adván neki másfél márkát, a pristaldus pedig a birót elégíti ki.[3]

Ugyancsak 1221-ben a *Tilos* faluból való Seuchea vádat emelt falubeli társai, ú. m. Pósa, Mátyás, Tamás, Mihály, Gábor, az *Abram* faluból való Jónás, a *Lövő* (Luen) faluból való Máté, Didou, Bertalan és Vs ellen ingóságainak elpusztítása és elhurczolása miatt Benedek bán, a király kiküldött birája előtt, a ki a kárt megbecsültetvén és 40 márkában megállapítván, mind a két felet Váradra küldte tüzesvas-ítéletre a *Chaz* falubeli Gurc pristaldus kíséretében. A hol is a perlekedők közül hatan, t. i. Pósa, Mátyás, Tamás, Mihály, Gábor és Jónás megjelenvén, akként egyeztek ki az ellenféllel vagyis Seucheával, hogy egy ferto híján adnak neki 4 márkát és eleget tesznek

[1] *Uo.* 79. — [2] *Uo.* 21. — [3] *Uo.* 221.

a birónak is. A pristaldus jussát Seuchea tartozik megadni. A perlekedők közül pedig a többi négy nem jelent meg; a kiket is a nevezett biró, miként a pristaldus jelentette, elmarasztalt, s elrendelte, hogy mint elmarasztaltak irassanak be.[1]

1221-ben a *Csokva* (Chokoha) faluból való Koeta és az *Omány* faluból való Churna, *Borsod* vár polgárai, támogatván őket ugyane vár jobbágyai, t. i. Zadur, Péter, Dedus és mások, vádat emeltek némely *Mocsolyás* (Mochulas) falubeli lakosok, t. i. Chiz, Péter és Dumasa, a *Pély* (Pelg) faluból való Cika, s a *Tornua* faluból való Nona és Belchea ellen, azt állítván, hogy ezek nekik polgártársaik. Ők azonban azt vitatták, hogy szabad emberek és a csehek vendégének fiai (?), a kiknek szabadsága mellett midőn felszólaltak a *Simon* faluból való Ruska és az említett *Mocsolyás* faluból Nuuhu, az említett várbeliek kijelentették, hogy ezek is polgártársaik nekik. A kiknek pörét a királytól kiküldött birák, t. i. Tamás püspök, Pósa bán, Simon ispán Gutman pristaldus által tüzesvas-próbára Váradra küldték, hogy szabadságuk említett védelmezői az ítéleti vasat maguk és azok helyett, kiket szabadoknak nyilvánítottak, hordozzák. A hova midőn megérkeztek, elvégezvén a három napi bőjtöt, az említett felperesek visszariadtak a tüzesvas-ítélettől, kijelentvén, hogy előbb nevezett összes ellenfeleiket igazságtalanul vádolták be polgártásaik gyanánt.[2]

1222-ben a *borsodi* várkatonák sokasága és e vár némely jobbágyai, t. i. Péter és Kálmán Endre király előtt panaszt emeltek ispánjuk, Demeter ellen, hogy igazságtalan bírságokkal és illetéktelen adókkal terheli őket. Az ispán tagadta ezt, sőt hozzá tette, hogy voltakép ezek okoztak ő neki sok kárt és sérelmet, s ezt az összes többi jobbágyok is, mind a kiváltságosak, mind a szent király szabadjai s a várkatonák közül még negyven ember megerősítette. A király tehát pörük elintézését Tamás egri püspökre és Salamon bánra bízta. Kik is mind a két fél panaszát meghallgatván, úgy intézkedtek, hogy Demeter ispán tegyen esküt arra, hogy a népet semmiben sem terhelte, sőt ellenkezőleg a nép okozott neki kárt és sérelmet. Midőn pedig Demeter ispán kész volt az esküt letenni, az említett perlekedők magukba szállván, nem merték a dolgot esküre bocsátani és ezen pör

[1] *Uo.* 47. — [2] *Uo.* 367.

pristaldusa előtt, a *Harka* faluból való Bas előtt beismerték, hogy bűnösök és megigérték, hogy az ispán kárát megtérítik. Ispánjuk azután a mi kértünkre megengedte nekik, hogy az egész kár fejében mindössze 2 és fél márkát fizessenek neki. A két várjobbágyot börtönbüntetésre ítélték s ott tartották addig, míg az ispán tetszése jónak látta. —[1]

Ezeknek az istenítéleti pöröknek megértésére tudnunk kell, hogy az eljáró biró nem minden felet küldött Váradra tüzesvas-próba végett. Ide csak azok a pöresetek kerültek, melyekre nézve, nem lévén másként elintézhetők, a sorsnak kellett dönteni. A pristaldus (szláv *pristav*, magyarúl poroszló) olyan biztos-féle lehetett; együtt ment a felekkel Váradra s ott a megelőző birói eljárásról tett jelentést. Mind ő, mind a biró a pörvesztes fél bírságpénzéből meghatározott összegű fizetésben részesült.

Borsod várában, mint e pöresetek tanúsítják, a katonaság többféle rendre oszlott már ez időben. Voltak kiváltságos (exemti) vitézek, kik bizonyára személyes érdemeiknél fogva jutottak kedvezőbb helyzetbe; a szent király szabadjai talán még Szent Istvántól nyerték szabadságukat s e megtisztelő czím bizonyára apáról-fiúra öröklődött.

Legérdekesebb e pöresetekben az, hogy a királyt kiküldött birák képviselik. Ez a bíróküldés II. Endre király korában valóságos rendszerré nőtte ki magát. A várbirtokok, melyek Szent István király idejében még mind királyi uradalmak voltak, utódai kezében arra szolgáltak, hogy velük egyesek hű szolgálatait jutalmazzák. Másfelől az is bizonyos, hogy a hiányos ellenőrzés következtében maguk a várnépek is prédálták e birtokokat. Ennek lassanként az lett a következménye, hogy már II. Endre király korában a várak, minthogy a fentartásukra hivatott földeket napról-napra elszedegették tőlük, teljes bomlásnak indultak. Ebből a czélból is küldött ugyan a király birákat minden várispánság területére, annak kinyomozása végett, hogy az elosztogatott földek közül melyek kerültek illetéktelenül egyesek birtokába; de ez a bajon már nem segített. Ilyen, IV. Béla királytól Borsod vármegyébe, a vár földjeinek helyreállítása végett, 1230-ban kiküldött birák voltak:

[1] *Uo.* 248.

András borsodi ispán, Timoteus mester, Őrös nemzetségbeli Lőrincz fia Miklós és Miskócz nb. Panyit, kik előtt Guka ispán bebizonyította, hogy Arnóton (Ornolthy) nyolcz ekényi földet készpénzen vásárolt meg István néhai ispán fiaitól, Pongrácztól és Lászlótól.[1]

Az első névszerint nevezett borsodi ispán 1108-ban, Kálmán király korában tűnik fel s a neve *Jakab*. Milyen család sarjadéka volt, meg nem állapítható, minthogy egyszerűen csak a keresztneve maradt fenn. Azon a kiváltságlevélen szerepel, melylyel Kálmán király Trau város szabadalmait megerősíti.[2] S míg a tatárjárás előtt hat főispán ismeretes, alispán egyetlen egy sem fordul elő s csak a XIII. század végén, 1280. körül tűnik fel az első, *Egyed* néven.

Mindaddig, míg helyi érdekeket kellett kielégíteni, vagy egyes vidékeket kellett védelmezni, a régi várszerkezet úgy a hogy megfelelt rendeltetésének. Együttes működésre azonban a várkatonaság alig volt használható. Ez csakhamar bebizonyult, midőn az 1241. év tavaszán észak felől betörő tatárok ellen kellett az egész ország haderejét talpra állítani.

IV. Béla király alig tudott valamirevaló hadsereget összegyűjteni, midőn Batu khán a maga fegyelmezett lovas hadaival már a Sajónál állott. Még mielőtt a királyi hadsereg megérkezett volna, a tatárok megrohanták Eger városát s kegyetlenül feldúlták. A városban tömérdek menekülő gyűlt össze; ezeket a papsággal együtt leölték, az egyházat felprédálták, levéltárát szétszórták s kincseit magukkal vitték. Benedek váradi püspök csapatai, melyek a Sajó felé törekedtek, megtámadták ugyan a kincsekkel megrakott tatárokat, de tőlök súlyos vereséget szenvedtek s a püspök is csak néhányadmagával tudott visszamenekülni Váradra.

Batu khán, a mint értesült, hogy a magyar sereg közeledik, a Sajó és Hernád egybefolyásánál ütötte fel táborát; vele szemben a Sajó balpartján, az akkor kis falucska, Mohi mellett helyezkedett el IV. Béla mintegy 65,000 főre rugó tábora. A király, hadainak felállítása alkalmával, azt a hibát követte el, hogy népeit szekerekkel és sátorokkal körülvett

[1] *Dl.* 158; kiadva *Hazai okm.* VII. 18. és Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 9. — [2] Fejér II. 46.

csoportba tömöríté össze. Úgy össze voltak a sátorok zsúfolva s köteleik úgy össze voltak kötözve-bogozva, hogy a táborban járni-kelni sem lehetett. Az egész magyar sereg mintha valami hálóba lett volna beleszorítva.

A tatár khán egy dombról szemlélte a körülzárt magyar tábort s legott észrevette, hogy a magyarok nagy hibát követtek el azzal, hogy katonáikat «mint a birkákat szűk akolba zárták». A támadást április 11-én éjjel a khán testvére, Sejbán kezdette meg; Batu a Sajón vert hídon és feljebb, vezére, Subutáj pedig lentebb, a víz mélyebb részén szándékozott átkelni s ekként a magyar sereget bekeríteni. IV. Béla öcscsét, Kálmánt küldötte a híd védelmére, ki heves csata után vissza is szorította a tatár előhadakat. A magyarokat nagy öröm szállotta meg; azt hitték, hogy végkép megverték a tátárokat s nyugodtan aludni tértek. Azonban reggel felé jött a Batu serege s elűzve a hídnál levő őröket, rátört a pihenő magyar táborra. Kálmán és Ugrin érsek lóra pattantak s vitéz csapataikkal nagy pusztítást vittek véghez a tatárok soraiban. Batu khán alig tudta addig seregét visszatartani, míg Subutáj átkelt a folyón s hátba támadta a magyarokat. IV. Béla hadserege kelepczébe került; a nagy sokaságnak nem tudott ellenállani. Kálmán és Ugrin megsebesültek, embereik egymásután hullottak el. A nélkül is össze lévén szorulva, a magyar sereg nem tudott kibontakozni. Nyilzápor özönlött a magyarokra, sátraikat felgyújtotta az elől-hátúl előretörő ellenség s egyremásra öldöste őket. Szó sem lehetett többé védelemről; mindenki életét igyekezett menteni. A tatárok dél felé rést nyítottak, remélvén, hogy a királyt elfoghatják. De a király néhány önfeláldozó híve kíséretében északnyugat felé menekült s a Bükk-hegység felé vette útját. A tatárok csakhamar észrevették a király csapatát s üldözni kezdték. Az Ákos nembeli Ernye ispán azonban hirtelen átadta a királynak vezéklovát s csapatával feltartóztatta az üldözőket. Noha ő maga is súlyosan megsebesült s alig menthette meg a maga életét, a királynak biztosította az útat az erdők rengetegébe. De a tatárok újra nyomába jutottak IV. Bélának, kinek a lova is roskadozott már. Ekkor a Hunt-Pázmán nembeli Ivánka fia András, a Forgách család őse, szintén átadta a maga paripáját s Tamás testvérével együtt feltartotta a száguldó

tatárokat. Mig Tamást lekaszabolták, András megmenekült valahogy s akkor már a király is túl volt a veszedelmen.

A győzelemittas tatárok nem sokat törődtek azokkal a kincsekkel és fegyverekkel, melyeket a menekülő magyarok elhánytak, csakhogy könnyebben futhassanak. Azokat, a kik dél felé menekültek, beszorították azokba a posványokba, melyek a Sajó, Tisza és Héjő patak árterületén akkor nagy számmal voltak. Ott vesztették életöket Ugrin esztergomi, Mátyás kalocsai érsek, Gergely győri, Rajnald erdélyi és Jakab nyitrai püspök. Ezeken kívül tömérdek főúr és nemes pusztult el a rettenetes ütközetben.[1]

A tatárok természetesen első sorban Borsod vármegye területét pusztították el. Szétdúlták és fölégették Borsod várát, melynek ezzel véget ért történeti szereplése. Egy hadosztály elkalandozott a Bükk-hegység rengetegei közé s megrohanta a bélháromkúti monostort; de ezt György ispán fia, Sándor mester, noha maga is súlyosan megsebesült, vitézül megvédelmezte s neki lehetett köszönni, hogy a csak nem rég épült szép templom a lángok martaléka nem lett. IV. Béla később azzal jutalmazta vitézségét, hogy a Borsod vármegyéhez tartozó s elpusztult Palkonyán két ekényi földet adományozott neki.[2]

A borzasztó dúlást, mely végítéletként sújtotta az országot, nem kerülhette ki ember-lakta hely, a mely a tatárok útjába esett. Halomra gyilkoltak le férfiakat, nőket és gyermekeket. Halálfélelem fogott el mindenkit. «Az emberek vermekben, árkokban, barlangokban, odvas fákban bújtak el; a tatárok mint a kopók a nyulat, a vaddisznót, úgy kutatták fel a bújdosók végett a sűrű bozótokat, az elrejtett berkeket, a vizek mélyét s a búvóhelyek zugait». Borsod földönfutó népe, mely szerencsésen kisiklott a mészárlók keze közül, kétségkívül a Bükk-hegység erdeiben és barlangjaiban vonta meg magát s ott várta be, mig feje felől a veszedelem elvonúlt.

A tatárok kitakarodása után kezdetét vette az ország helyreállításának nagy munkája. S ezen a téren IV. Béla

[1] Pauler, *A m. nemzet tört. az Árpádok kor.* II. 159. s köv. ll. — [2] *Századok* 1874. 511.

király Magyarország második megalapítójának bizonyúlt. Mindenekelőtt benépesítette a pusztán maradt városokat és falvakat külföldről hozott jövevényekkel. Valószínűleg ekkor települtek az akkor királyi birtokban levő Miskolczra és Rudabányára német vendégek (hospesek). Úgy látszik, tatárok is maradtak vissza az országban; legalább egy Tatár János nevű lakos 1261-ben István ifjabb királytól adománylevelet kap a borsodvármegyei Cseszte (Császta) földre.[1]

Legjelentősebb eredménye volt a tatárjárásnak, hogy a Szent István létesítette várszerkezet teljesen felbomlott. IV. Béla nem is állította többé helyre, sőt az összes várbirtokokon túladott. A régi várispánságok helyét új várak foglalták el s ezek körül új uradalmak keletkeztek. A hadkötelezettség egészen a nemesség vállaira ment át s ekként ez a megszűnt várkatonaság örökébe lépett.

Borsod vármegye területén is korán mutatkoznak ez átalakulás nyomai. Borsod vár eltűnte után a következő új várak épülnek:

1. *Diós-Győr*, melyet 1248-ban IV. Béla király Nagy-Győr néven még királyi birtoknak mond, nem sokkal ezután királyi adománykép az Ákos nembeli Ernye ispán kezébe kerül, ki a mohi csatából menekülő király életét megmentette. Ernye ispán, majd bán építi föl a diósgyőri várat, valószínűleg még IV. Béla életében és engedelmével. E várat azután külön uradalom központjává teszi, melyhez tartoznak abban az időben a következő falvak: Diós-Győr, Felső-Barczika, Ludna, Varbó, Parasznya, Kondó, Ecseg, Arnót, Alsó-Zsolcza, Felső-Zsolcza, Kis-Győr, Aranyas, Mohi, Poga, Emőd, Szalonta, Nagy-Csécs, Őrös, Szederkény, Kisfalud, valamint a ma már nem létező Tuulvosd, Isztring, Odolmány és Zelpeste falvak; Zemplén vármegyében meg Kesznyéte falu.

Ugyancsak Ernye bán vagy fia István nádor telepíti a pálosokat Diós-Győrbe, s e helység végén klastromot és Krisztus szent testéről nevezett templomot épít részökre. 1297-ben András egri püspök megerősíti e remetebarátoknak Lodomér esztergomi érsektől adott rendszabályait[2] s nemcsak István nádor, hanem magánosok, később a királyok is gazdag ado-

[1] *Gr. Vay cs. berkeszi lt.* fasc. 84. — [2] Fejér VI. 2, 95.

mányokkal gondoskodnak ellátásukról. Igy 1304-ben István nádor és neje, fiaik beleegyezésével, a Tiszán túl nekik adják az Ewren nevű halastavat.[1] Ugyanő 1313-ban Győr mellett Csenik népes falut, egy darab földet a győri szőlőhegy alatt; továbbá a Papréte nevű földet és a Feltó halastavat ajándékozza nekik.[2] A rend birtokviszonyait alább részletesen fogjuk megismertetni.

2. *Dédes* várát a Bükk-hegység északi lejtőjén szintén az Ákos nb. Ernye bán építtette. Unokái, mikor Róbert Károly király ellen pártot ütöttek s a debreczeni csata után menekülniök kellett, ebben a várukban kerestek menedéket; de itt nem sokáig tarthatták magukat, mert a királyi hadak bevették Dédest s a hűtlen unokák fejök és javaik elvesztésével lakoltak lázadásukért.[3] Dédes vár tartozékait ez időből nem ismerjük; későbbi tartozékai: Málin (ma Málinka), Tapolcsány, Sajó-Szent-Péter s végül Kazincz egy része.

A bán vagy fia, a nádor alapította a Dédes közelében volt szentléleki pálosmonostort, melynek elhagyatott romjai ma is megvannak. István nádor Győrött 1313-ban kelt levelében, melylyel a pálosoknak Csenik falut adományozza, nemcsak a Krisztus szent teste, hanem a Szentlélek tiszteletére emelt egyház iránt való kegyeletét is hangoztatja.[4]

3. *Cserépvára* is, mely Egertől keletre, a Bükk-hegység déli lejtőjén emelkedett, minden valószínűség szerint szintén az Ákos nemzetségnek köszöni alapíttatását. Nincsen ugyan erre nézve kétségbevonhatatlan adatunk; csak abból lehet következtetnünk, hogy midőn 1248. előtt Cserép falu Katapán egri püspök birtokába jutott, Ernye bán mindent elkövetett, hogy azt (mindenesetre azért, mert az új vár tövében feküdt) a püspöktől elkaparintsa. IV. Béla király, hogy a püspököt a zaklatástól megszabadítsa, a maga Ecseg faluját a Sajó vize mellett adta oda Ernye bánnak Cserép faluért.[5] Zsigmond alatt a vár királyi tulajdon volt. Tartozékai a XVI. században: Cserépfalu, Cserépváralja, Tard, Nyárád, Marczelfölde, Olaszi és Kürt falvak voltak.[6]

4. *Éleskő* várát Dédestől délnyugatra a Miskócz nemzet-

[1] *Dl.* 8784 — *Anjouk. okm.* I. 76. Wenzel, *Diós-Győr* 25. — [2] *Uo.* — [3] *Anjouk. okm.* II. 332. — [4] *Dl.* 8784. Wenzel, *Dgy.* 26. — [5] *Dl.* 324. — [6] *NRA.* fasc. 302. nr. 10.

ség alapította. E nemzetségről szállott át a Széchy családra, mely Gömör vármegyéből eredt s tagjai már az Árpádok korában nagy méltóságokat viseltek. Ki és mikor szerezte meg a Széchyek közül e várat, adatok hiányában nem tudjuk; csak annyi bizonyos, hogy az éleskői uradalom, mely eleinte Várad, Tard, Bala, Bős és Visnyó falvakból állott, később (1320) az alapító nemzetség többi javaival szaporodott; így kerültek ez uradalomba Miskolcz, Bessenyő, Tokaj, Mályi és Csaba fele része, valamint a tapolczai monostor kegyúri joga. Ezekért azután 1366-ban Nagy Lajos király a Széchyeknek

CSERÉPVÁR ROMJAI.

cserébe adta a vasmegyei Lindva várát és tartozékait, s az ekként birtokába vett helységeket a diósgyőri uradalomhoz kapcsolta.[1]

5. *Csorbakő* várát, mely Rudabánya közelében, ettől északra feküdt, a Perényi család építette. Zsigmond király 1403-ban Perényi Imre kir. kanczellárnak megengedte, hogy a romladozó várat újra fölépíthesse.[2] E szerint a vár keletkezési idejét az Anjou-királyok korába tehetjük. Tartozékaiként Szuhogyot és a két Telekes falut ismerjük. Csorbakő a XVI. században a Bebek család birtokába jutott s a várat, mint azt biztosan tudjuk, 1553-ban Bebek Ferencz rontatta le.[3] Különben is a később épült Szendrő mellett elvesztette minden jelentőségét s nem is szerepel a vármegye történetében.

[1] Wenzel, *Dgy.* 28. — [2] *Dl.* 8911. 8912. — [3] *NRA.* fasc. 733. nr. 31.

Szendrő, melyet a Bebekek építettek és *Ónod*, melynek építése az Olnodi Czudarok nevéhez fűződik, később keletkeztek; amaz a XIV. század derekán, ez pedig a végén épült föl s rólok csak később lesz szó.

Azokban a helységekben, melyek nem tartoztak a várak és egyházak uradalmaihoz, kúriáiban élt a nemesség s a várurakkal és várnagyokkal szemben arra törekedett, hogy a maga jogait, a mennyire tudja, megvédje. Erre a vármegye törvényszéke nyújtott neki módot, mely egyforma mértékkel mérte az igazságot mind a leggazdagabb várúrnak, mind a legegyszerűbb nemesnek. Az alispáni állás jelentősége az Árpádház kihaltával kezd emelkedni; a vármegyei nemesek rendszerint az alispán lakóhelyén, elölülése mellett, tartják a törvényszéket a négy szolgabiró jelenlétében. Föltétlen követelmény volt, hogy az alispán is, a szolgabirák is jelen legyenek; ha valamelyik hiányzott, nem volt megtartható a törvényszék. A törvényekben jártas nemesek közül lassanként társakat vesznek maguk mellé, kik hogy igazságosan fognak ítélni, esküt tesznek az alispán kezébe s ezért *esküdteknek* nevezik őket. A félhez, kit a törvényszék elé idéznek, elküldi az alispán a maga pecsétjét[1] (abban az időben a vármegyének nincsen még külön pecsétje); a pör eldöntéséről szóló iratot az alispán és a szolgabírák állítják ki s mindegyik ráüti a maga pecsétjét; az irat alján, középre az alispán s jobbról is, balról is két-két szolgabiró.

A mint az alispán és a vármegyei itélőszék hatalma emelkedik, a vármegye története is mozgalmasabbá válik.

Még mozgalmasabb élet fejlődik vármegyénk területén, midőn Nagy Lajos és utódai Diós-Győrbe teszik át királyi székhelyöket s e vár barátságos falai között töltik el az év egy részét. De ez oly kiváló jelentőségű dolog, hogy róla külön fejezetben kell megemlékeznünk.

[1] Fejér VIII. 6. 139.

VI.

DIÓS-GYŐR KIRÁLYOK OTTHONA.

Az Árpád-ház kihalta. — Ernye fia István nádor. — Fiainak lázadása és bukása. — Birtokaik eladományozása Debreczeni Dózsa nádornak. — Diós-Győr a király kezén. — Nagy Lajos és utódai Diós-Győrött. — Hunyadi Mátyás. — A vár leírása. — Főispánok az Anjouk korában. — Városok kiváltságai. — Telepítések. — Piaczok. — Szerzetes-rendek. — Keresztes-lovagok. — Karthausiak. — Óbudai apáczák. — Pálosrendi kolostorok. — A pálosok birtokai. — Királynék birtoklása. — Diós-Győr utolsó királyi lakója, Mária királyné.

Az Árpád-ház utolsó sarjában, III. Endrében — hogy egyik leglelkesebb hívének, Ernye fia Istvánnak megható szavait idézzük — «letört Szent István első magyar király vérének, fiú-ivadékának, törzsének utolsó arany ágacskája s a megyés főpapok, főurak, a nemesség és Magyarország minden rendű-rangú lakossága érzé, hogy elveszté született urát, mint Ráchel a maga gyermekeit, keseregte halálát, keresték, kit találjanak utódjául a szent király véréből.»[1] III. Endre királynak ez a nagy tisztelője nem is álmodta, mikor e levelet íródeákja Diós-Győrött írta, hogy családi fészke alig két emberöltő múlva az Árpádok utódainak lakóhelyévé válik.

Ernye fia István, mint az ország más olygarchái is, azt tartotta, hogy III. Endre halálával a nemzetre visszaszállott a szabad királyválasztás joga. Ennélfogva nem az Anjoukhoz csatlakozott, kik örökösödés jogán követelték a magyar koronát, hanem a cseh Venczelhez, kihez személyesen is kiment Csehországba. Venczel hálásnak mutatkozott iránta, s mikor

[1] *Anjouk. okm.* I. 52.

magyar király lett, megtette nádorrá. Hét fia volt: Miklós, II. István, János, Jakab, László, Gergely és Fülöp s két leánya: Anikó a Barsa nemzetségbeli Beke felesége és egy másik leány, kinek keresztneve nem maradt fenn, s ki a Rátót nemzetségbeli Dezső felesége, majd özvegye volt. Második fia, ki Bavarin herczeg leányát vette el, nagy fénynyel ünnepelte menyegzőjét Diós-Győrött az Aba, Barsa és Rátót nemzetségek tagjainak jelenlétében.[1]

István nádor 1315 körül halt meg. Fiai örökölték atyjuk ellenséges indulatát az Anjou Róbert Károly iránt s készséggel csatlakoztak a Barsa nemzetségbeli Kopasz nádor lázadásához, ki 1316-ban pártot ütött királya ellen. Kopasz, ki a *Jacobus* latin keresztnév végső tagjából nyerte ezt a magyaros hangzású nevet, 1284-ben Borsod vármegye főispánja volt s azzal mocskolta be nevét, hogy orgyilkosokkal ő gyilkoltatta meg IV. vagy Kún Lászlót. Eleinte híve volt az Anjou-háznak, de talán sértett hiúságból és ki nem elégített uralomvágyból lázadásra bírta rokonait és barátait. Ezek közt voltak István nádor fiai is, kik csak atyjuk hagyományát teljesítették, midőn az Anjouk ellen fegyvert fogtak. Azonban Kopasz nádor és szövetségesei Debreczennél csúf vereséget szenvedtek s a királyi hadak egymásután elfoglalták váraikat és birtokaikat. A borsodi Ernye-unokák újonnan épült Dédes várukban kísérelték meg az ellenállást; de sikertelenül, mert ők is legyőzettek s minden birtokaiktól megfosztatván, vérpadon végezték be életöket. Ilyen szomorú vége lett az Ernye bán családjának.

Róbert Károly elvévén a hűtlen nádorfiaktól Diós-Győrt és uradalmát, azt 1319. szept. 30-án Debreczeni Dózsa nádornak adományozta. Minthogy az adománylevél Diós-Győrt *Újvárnak* nevezi, ebből azt kell következtetnünk, hogy a vár nem lehetett régi s tényleg nem épülhetett előbb, mint Ernye bán idejében.

Debreczeni Dózsa azonban nem sokáig bírta ez uradalmat. 1343-ban, midőn Győrődi Demeter esztergomi kanonok a Szinyva folyón fél malomhelyet adományoz a pálosoknak, Diós-Győrt Ernye fia István néhai nádor falujának mondja.[2] 1354-ben már *villa regalis* vagyis királyi falu.[3] Tehát mindenesetre 1343—1354

[1] *Anjouk. okm.* I. 91. — [2] *Dl.* 3667. — [3] *Dl.* 4567.

közt vehette birtokába a várat Nagy Lajos király s remek fekvésénél fogva talán már ő adományozta feleségének, Erzsébetnek, minthogy utódai alatt e vár mindig úgy szerepel, mint a királyné birtoka.

Róbert Károly az ország szívében levő, kies fekvésű Visegrádot választotta királyi székhelyül s ott rendezte be fényes udvarát. Fia, Lajos király is eleinte itt lakott; de mikor a lengyelországi ügyek a határhoz közelebb lételét tették szükségessé, gyakran fölkereste Diós-Győr várát, mely méla csendjével nyugalmat kinált fáradt lelkének s éppen ellentéte volt a zajos Visegrádnak.

De az 1350-es években a vár még nem volt berendezve a királyi udvartartás czéljaira. 1354-ben Kisfaludi Simon fia Farkas Mihály panaszkodik, hogy míg ő a király udvarában hosszabb ideig tartózkodott, idegen bitorlók elfoglalták Kisfaludot s őt minden javaitól megfosztották.[1] Ebből az tűnik ki, hogy a királyi udvar még nem szállásolt Diós-Győrött, mert az esetben Farkas Mihály szemmel tarthatta volna birtokait.

Első nyomára annak, hogy Nagy Lajos király Diós-Győrött tartózkodik, 1343. decz. 9-én akadunk.[2] Ezután csak húsz év múlva, 1364-ben látjuk őt itt megfordulni.[3] Huzamosb tartózkodása az 1369—1371,[4] 1373,[5] 1375—1382.[6] évekre esik. Élte utolsó szakában minden évben itt találjuk. Mint Diós-Győr felséges gazdái állítanak ki itt oklevelet: 1383-ban Erzsébet királyné és leánya Mária,[7] 1387—1388, 1391, 1393 és 1412-ben Zsigmond király.[8] 1434-ben Zsigmond neje, Borbála királyné is itt tartózkodik.[9]

Különösen fényes napokat látott Diós-Győr 1381. november havában, a mikor a velenczei köztársasággal kötött béke előzetes tárgyalásai falai közt folytak le; a nagy király személyét

---

[1] *Anjouk. okm.* VI. 203. — [2] *Dl.* 6865. — [3] *Zichy-okm.* IV. 632. — [4] *1369*: Wenzel, *Dgy.* 29, 81, 82; *1370*: *Pannonhalmi házi lt.* Capsa 48. Ww.; *1371*: Wenzel, *Dgy.* 30, 31. — [5] Wenzel, *Dgy.* 32. — [6] *1375, 1376*: *Uo.* 33, 34; *1377*: *Zichy-okm.* IV. 2. Ipolyi, *Bélháromk. apáts.* Okm. 5.; Wenzel, *Dgy.* 82, *1378*: *Zichy-okm.* IV. 33; *1379*: Wenzel, *Dgy.* 34, 35; *1380*: *Putnoky cs. lt.* fasc. 8. nr. 1. Wenzel, 35; *1381*: *Uo.* 82, 36, 37, 38.; *1382*: *Uo.* 38. — [7] Wenzel, 38, 39, 83, — [8] *1387*: *Uo.* 40. *1388*: *Uo.* *1391*: *Uo.* 42. *1393*: *Uo.* *1412*: *Hazai okl.* 356, Wenzel, 45, 46, 50, 51. — [9] *Uo.* 56.

a signoria követei s Magyarország összes egyházi és világi nagyjai vették itt körül.[1]

Az Anjouk és örököseik kihalta után jó ideig csend borúlt Diós-Győrre. Hunyadi Mátyás uralkodása alatt azonban újra nagy napok virradtak reá. A népszerű király nagyon kedvelte ezt a vidéket s gyakran megfordult Diós-Győrött. Itt tartózkodott 1460. aug, havában,[2] továbbá 1471. aug. 9. és szept. 10-ike közt.[3] De fölkereste itt a magányt 1466.,[4] 1473.[5] és 1478-ban is.[6]

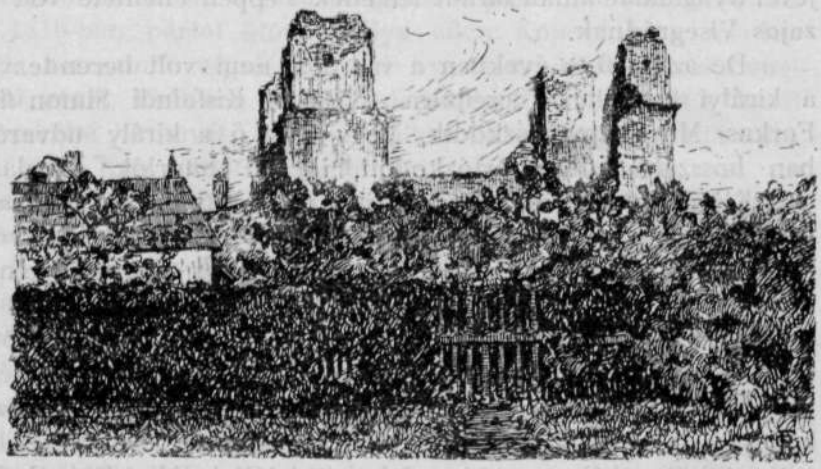

DIÓS-GYŐR ROMJAI.

Diós-Győr remek fekvésével méltán rászolgált arra, hogy fejedelmi lakóhely legyen. Erdős bérczektől övezett hegyen feküdt, melyről szabad kilátást csak kelet felé engedett a Miskolczig elnyúló völgység. A várat a Szinyva patak folyta körül s ez egyszersmind mesterséges úton létesített halastót is táplált vizével, melyben a királyi asztal számára szükséges halak voltak készletben. Távolabb a vártól, a sűrű erdőkből jókora terület vadaskertnek volt berendezve; ebben szarvasokon, őzeken és vadsertéseken kívül az Anjou-korban bizonyára még

[1] *Uo.* 18. — [2] *Dl.* 15489. — [3] Teleki, *Hunyadiak kora* III. 239, XI. 19. Wenzel 57, 58. — [4] *Turul*, IV. 83. — [5] Wenzel 63. — [6] *Dl.* 18123, 18124. Wenzel 65.

bölények is tanyáztak. A vár alatt terültek el a királyi gyümölcsöskertek is, melyekben az olasz égalj alól idetelepített nemes gyümölcsfák között különösen nagyban díszlettek a terebélyes dió- és mogyorófák. A diófa még ma is igen kedveli e vidéket; előnevét is neki köszönheti *Diós*-Győr. A még most is látható két, többszázados mogyorófához a hagyomány Nagy Lajos leányának, Mária királynőnek emlékét fűzi. A vár közelében fürdőépület is állott, melyet meleg vízzel a közelben levő mai Tapolcza fürdő forrásai láttak el. A várostól nyugatra emelkedett a fehér barátoknak nevezett pálosok klastroma és temploma, s az ezeket környező néma csenddel merő ellentétet alkotott a közelben és távolban zúgó vizimalmok egyhangú zakatolása.

A vár a magában álló várhegy tetején szabályos négyszögben volt építve. Minden sarkán hatalmas torony emelkedett, melyekből szemügyre lehetett venni a vidéket. A tornyokat összekötő épületrészek emeletesek voltak; az emeleteken levő lakosztályokat vette igénybe a királyi udvar, a földszinten pedig a cselédség és őrség volt elhelyezve. Volt a várban gazdagon fölszerelt kápolna vagyis inkább kisebb templom, melyben az istentiszteletet rendszerint préposti vagy püspöki állásban levő udvari káplán végezte. A vár alatt hatalmas pinczék vonúltak el, melyek a diósgyőri uradalomból befolyó termények befogadására voltak hivatva. A várat körülfutó várárkon át felvonó híd vezetett, melyet minden éjjelre lánczokon húztak be a kapu alá.

Az a körülmény, hogy Diós-Győr királyi székhelylyé lett, nagyjelentőségűvé vált az egész vármegyére nézve.

Vegyük mindenekelőtt a főispáni méltóságot. Nagy Lajos koráig a vármegye főispánjai közül többen töltötték be az ország legfőbb hivatalát, a nádorságot; így mint láttuk, a Barsa nembeli Kopasz és Ákos nembeli Isván nádorok voltak, de nádor volt Róbert Károly borsodi főispánja, Drugeth Vilmos is. Nagy Lajos korától fogva a mohácsi vészig, sőt még azon túl is, Borsod vármegye főispánjai a diósgyőri várnagyok voltak. Ezek sorát Olnodi Czudar Péter nyitja meg, ki kevés megszakítással közel negyedszázadig állott vármegyénk élén (1358—1382). Abból pedig, hogy a főispán a vármegye szivében, Diós-Győrött tartózkodott, az igazságszolgáltatásnak volt a legnagyobb haszna.

Másik nagy hasznát a királyok itt-lakásának Borsod vármegye abban látta, hogy lakosságát és intézményeit az uralkodók soknemű kedvezményekben részeltették. Nemcsak egyes falvak és városok nyertek addig nem élvezett kiváltságokat, hanem az egyházi testületek is hatalmasan gyarapodtak a koronásfők vallásosság-sugalta bőkezűségéből.

Különösen a diósgyőri uradalom helységei, mint Miskolcz, Mohi, Mező-Kövesd és Mező-Keresztes, miként alább részletesen is látni fogjuk, eszközöltek ki maguknak sok rendbeli kiváltságokat. Azonkivül gondjuk volt a királyoknak arra is, hogy a vármegye elpusztult vagy kevésbbé lakott helységei új települőkkel gyarapodjanak. Nagy Lajos király már 1343. decz. 9-én az ország összes jobbágyas nemeseihez parancsot intézett, hogy ne akadályozzák a diósgyőri remetebarátok Csenik falujába költözködni akaró jobbágyokat, ha egyébként a földesúri bért (terragiumot) és adósságukat lefizették, a letelepülésben. Elrendelte egyszersmind, hogy e parancsa a vásárokon és nyilvános helyeken kihirdettessék.[1] Ugyanő 1377-ben háromévi adómentességet engedélyezett a bélháromkúti apátság Ostoros falujába letelepülni szándékozó jobbágyoknak.[2]

Nagy Lajos után legnagyobb buzgóságot Mátyás király fejtett ki vármegyénk helységeinek benépesítésében. 1466-ban Palóczi László országbiró kérelmére a huszita háborúban elpusztult Sajó-Szent-Péter város és a körülötte fekvő Palóczi-birtokok s falvak benépesítésére adott engedélyt.[3] 1471-ben pedig Miskolcz város lakosságát, hogy mennél inkább szaporodjék, mindennemü taksák, adók és illetékek (collecták) fizetése alól örök időkre fölmentette.[4]

Az Anjou-korban nyertek piacz tartására királyi engedélyt: Miskolcz, Mohi, Kövesd és Ábrány.[5] Ugyanebben a korban piacz van még a következő helységekben: Kazán, Szendrőn, Edelényben és Rudabányán.[6]

A XIV. századbeli vallásos buzgóság nagyban kedvezett a szerzetesrendek felvirágzásának. A már említett monostorok mellett új szerzetesrendek telepednek le a vármegye területén vagy szereznek itt birtokokat. Vegyük őket sorra.

[1] *Dl.* 6865. — [2] Ipolyi, *A bélháromk. apátság.* Okm. 5. — [3] *S.-Sz.-Péter város jkve.* 2. — [4] *Dl.* 17151. Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 107. — [5] *Br. Radvánszky-lt.* fasc. 43. nr. 17. — [6] *Dl.* 13089.

A *keresztes-lovagok* a Nyárád patak mellett, Gelej és Ábrány közt bírtak földeket, körülbelől ott, hol a róluk elnevezett *Keresztes* helység később keletkezett. Egyetlen-egyszer van e birtoklásukról szó; 1323-ban, mikor a Rátót nembeli Loránt nádor fiai, Dezső, Loránt és Leustach az egri káptalan Barát-Nyárád nevű faluját elfoglalják s Róbert Károly elrendeli, hogy a váradi káptalan őt abba iktassa vissza.[1] Ez oklevélben a keresztes-lovagok mint határos birtokosok szerepelnek. Sem előbb, sem később nem említi oklevél itteni birtokaikat; valószínűleg nem sokkal ezután más ismeretlen birtokokért cserébe adták e földeket a királynak.

Ugyanezen időtájt tűnnek föl a Felső-Tárkányba letelepített néma barátok, a *karthausiak*. Kolostorukat, melyet a tárkányi, tőlük *Segedelem-völgyének* (Vallis auxilii) nevezett helyen építettek föl, Miklós egri püspök alapította, ki egyházmegyéjét 1322—1361. közt kormányozta.[2] Az igényteten szerzetesek, kik a világról teljesen lemondva imáikban kerestek vígasztalást, csak éppen annyi vagyont gyűjtöttek, hogy megélhetésöket biztosítsák. Nem is volt sok földbirtokuk. 1413-ban Tilaj falu birtokába iktatják be őket[3]; erdejük volt Zsércz és Noszvaj falu határában[4]; ezeket bizonyára a püspöktől kapták. 1472-ben Horváth György egy malmot hagyományoz nekik Nyárádon, a Nyárádvize nevű patakon[5] s később birtokukba jutott az egész Nyárád falu.[6]

Az *óbudai klarissza-apáczákat* Erzsébet anyakirályné tűntette ki vármegyénkben tett birtokadományával. Fia, Lajos király beleegyezésével és jóváhagyásával, lelke üdvössége végett, 1351-ben nekik adományozta Edelény, Borsod és Sáp királynéi falvakat, minden haszonvételeikkel együtt.[7] Azonban az apáczáknak e falvak miatt kellemetlen pöreik támadtak; így többek közt Edelény faluba való beiktatásuknak Putnoky János fia István és László fia Mihály ellenmondottak s ez a pör még 1373-ban is foglalkoztatta a nádori törvényszéket.[8] N. Lajos király azután 1382-ben, hogy őket a pörök bizony-

[1] *Egri főkápt. m. ltára.* Num. 4, div. 1, fasc. 1, fr. 1. — [2] Verancsics, *Munkái* XII. 66. Dedek, *A Karthausiak Magyarországban* 135. — [3] *Egri főkp. m. lt.* 18, 3. 1, 4. — [4] *Leleszi conv. lt.* Acta anni 1456. nr. 11. — [5] *Dl.* 17331. — [6] *NRA.* fasc. 787. nr. 1. — [7] Fejér IX. 1, 53. és 2, 80. — [8] *Putnoky cs. lt.* fasc. 6. nr. 20.

talan kimenetelétől megóvja, több más szepes- és szabolcsvármegyei falvak közt Edelény és Sáp falvakat is elcseréli a bácsvármegyei Szond falu uradalmáért, a melyhez 14 névszerint elősorolt falu tartozott.[1] Borsod falut valószínűleg már előbb elvesztették s így az óbudai apáczák birtoklása vármegyénkben csakhamar véget ért.

A *pálosok* rendje is számos kolostorral lett gazdagabb. E kolostorok a következők voltak:

A *kazai* Szent János evangélista tiszteletére szentelt rendházat kétségkívül a Rátót nemzetség alapította, mint a mely Kaza falunak földesura volt. E kolostor birtokviszonyairól semmit sem tudunk; fennálltáról is csak két oklevélben van szó. 1343-ban ugyanis Benedek nyomári lelkész és alesperes jelenti János borsodi főesperesnek, hogy előtte és Pál kazai Szent János-kolostori perjel előtt Putnoky János neje Erzsébet hitbére, hozománya és leánynegyede tárgyában a szentszéken folytatott pörének lebonyolítását férjére és ügyvédeire bízta.[2] Szó van e kolostor perjeléről 1512-ben is, a midőn Borsod vármegye a pálosok tartományfőnökéhez azzal a kéréssel fordul, hogy István kazai perjel visszaéléseit fékezze meg.[3] Mik voltak ezek a visszaélések, az oklevél nem mondja meg. A kotostor hihetőleg a mohácsi vész ideje körül pusztult el.

A *háromhegyi*, Szűz Mária tiszteletére szentelt pálos klastromot 1383-ban alapította Szalonnai Lorántfi István, Martoni falu határában.[4] Ennek családja a gömörvármegyei Széni vagy Színi családdal állott közeli atyafiságban s az övé volt Szalonna, Meszes és Martoni falu, mely utóbbitól északnyugatra esett a háromhegyi kolostor. Martoniban voltak birtokrészei és Sáp faluban egy szőleje, melyet 1473-ban Veres Mihály fia Benedek s ennek fiai, Máté és Barnabás adományoztak.[5] A kolostor a XV. század végén még megvolt.

Az összes pálos kolostorok közt a legnagyobb nevezetességre emelkedett *Sajó-Lád*. Ezt Olnodi Czudar Péter volt bán és borsodi főispán s testvérei, István és György alapították 1387-ben, atyafiaik: Imre erdélyi püspök, János fejérvári prépost, valamint Miklós és Benedek s Domokos fiainak taná-

[1] *Dl.* 6905. — [2] *Anjouk okm.* IV. 345. — [3] *Putnoky cs. lt.* fasc. 26. nr. 19 — [4] *Leleszi convent lt.* Acta anni 1399. nr. 12. — [5] *Jászói convent lt.* El. I. 11.

csára. A kolostor a boldogságos Szűz Mária tisztëletére volt szentelve s a Sajó partján emelkedett. Ugyanitt az alapító család bőkezűségéből egy jókora darab földet is kaptak a pálosok; minthogy azonban ez a föld ellátásukra kevésnek bizonyult, hogy a jövendőben szükséget ne szenvedjenek, az alapítók a Mohi királyi falu mellett fekvő Keresztúr falujokat is nekik adományozták.[1] Még ugyanebben az évben Zsigmond király

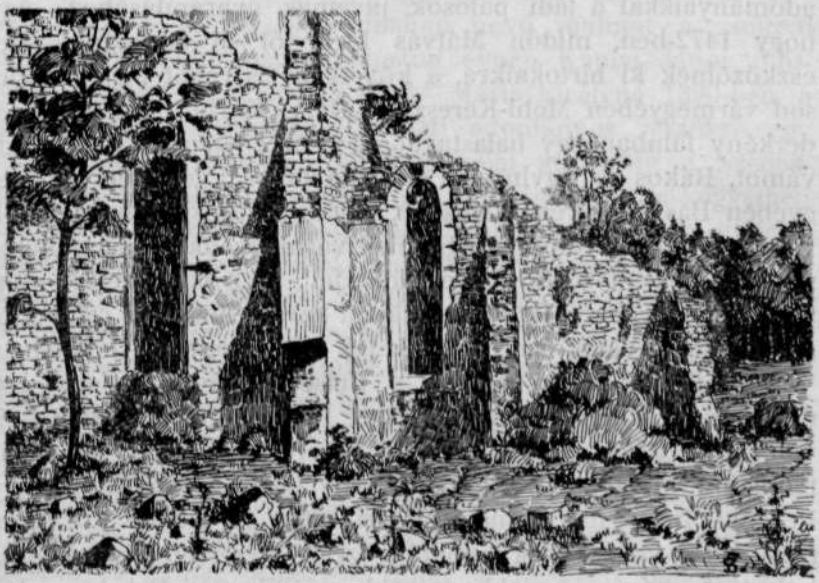

A HÁROMHEGYI KLÁSTROM ROMJAI.

is adományozott nekik Ládon egy földrészt s abba őket ellenmondás nélkül beiktatták.[2] 1389-ben Mária királynő fölmentette keresztúri jobbágyaikat az akó-borok után Monté, Emőd és Mályi mellett levő szőleik után fizetendő borkilenczed alól.[3] 1392-ben pedig fölmenti őket a Mohi és két Zsolcza királynéi falvakban szedetni szokott hídvám alól.[4] 1394-ben Czudar Péter a maga budai házát is nekik ajándékozta.[5] 1412-ben a Keresztúr mellett feküdt Naszkod puszta birtokán osztoznak

[1] *Dl.* 7311. és 7312. — [2] *Dl.* 7237. — [3] *Dl.* 7389. — [4] *Dl.* 7776. — [5] *Századok* 1881.: Sárosm. kiránd. 77. l.

a Szalontai családdal.[1] 1414-ben Czudar Péter bán fiai, Jakab és Simon nekik adományozzák a néptelen Rákosháza falut s ebbe őket az egri káptalan ellenmondás nélkül be is iktatja.[2] 1415-ben beiktatják őket Déta falu és a Petri faluhoz tartozó Szalateleke földrész birtokába.[3] Ugyanez évben Zsigmond király keresztúri jobbágyaikat kiveszi a várnagyok és vármegyei tisztviselők, bírák hatósága alól s a maguk, illetőleg tisztjeik hatósága alá helyezi őket.[4] Egyesek is hozzájárulnak kegyes adományaikkal a ládi pálosok javainak gyarapításához; úgy hogy 1472-ben, midőn Mátyás királytól új adománylevelet eszközölnek ki birtokaikra, a következő falvakat bírják: Borsod vármegyében Mohi-Keresztúr, Déta, Korhi falvakat, Szederkény faluban egy halastavat és a Lúcz faluban levő hídvámot, Rákos és Egyházas-Petri pusztákat; Zemplén vármegyében Bás és Keren falvakat.[5] A ládi pálosok, noha a török világ és a reformáczió kiszorítja őket vármegyénkből, a jogfolytonosságot századok múlva sem adják fel; a török kiűzetése után újra visszatérnek s II. József császár koráig, midőn a rend eltöröltetik, még élénk szerepet visznek a vármegye történetében.

A Kurittyántól északra s Felső-Nyárádtól keletre eső úgynevezett *Újház* kolostor, melyet Perényi Imre kezdett építeni, Szent János oltalma alá volt helyezve s 1408-ban már fennállott.[6] 1420-ban Zsigmond király beleegyezését adja, hogy Perényi Imre fiai, János udvari vitéz és István Kurittyán falujokat e kolostornak adományozzák.[7] Szerzetesek lakták a kolostort még — csakhogy akkor már a Bebek család kezén volt[8] — a XVI. század derekán s ekkortájt esett a török pusztításnak áldozatúl.

Mint ebből is kitűnik, a pálosok kezén jelentékeny birtoktestek voltak vármegyénkben. S itt még nincsenek hozzászámítva azok az adományok, melyeket Nagy Lajos és utódai a *diósgyőri* pálosok javára tettek. Pedig ezek is elég értékesek voltak. Így 1364-ben N. Lajos a pálosok Csenik faluja mellett levő darab földért cserébe adja nekik a klastrom és a Szinyva patak közt fekvő Szilváseleje nevű határrészt,[9] 1373-ban

[1] *Dl.* 9994. — [2] *Dl.* 10214 és 10215. *Proc. Tab.* 3340. [3] *Dl.* 10287. — [4] *Dl.* 10411. — [5] *Dl.* 17348. — [6] *Dl.* 10705. *Fragmen panis* 182. l. — [7] *Dl.* 10978. — [8] *NRA.* fasc. 521. nr. 25. — [9] *Dl.* 5350.

pedig az ennek közvetetlen közelében lévő Meggy nevű erdőt.[1] Erzsébet királyné is kiterjeszti rájuk jóindulatát; 1376-ban fél mázsa olajat s tíz malaczot utal ki részökre az uradalomból s ezeket minden évben húsvét és pünkösd közt kellett nekik kiszolgáltatni.[2] 1380-ban N. Lajos király Nagy-Zsolczán a Sajó folyón épített malmukat veszi oltalmába s megparancsolja a diósgyőri várnagyoknak és a nagyzsolczai tiszteknek, hogy azokat a népeket, melyek ide őrletni mennek, háborgatni ne merészeljék.[3] Zsigmond király 1387-ben cserébe adja nekik a csabai Szenesmalom nevű malmot a zsolczai malomért s ebbe még ugyanazon évben Kaplai János diósgyőri várnagy be is iktatja őket.[4] Mária királyné 1390-ben a klastrom gyümölcsöskertje mellett adományoz részökre egy darab földet,[5] s 1392-ben oltalomlevelet ad nekik a Szenesmalom háborítatlan használatára.[6] Mátyás király is kegyeiben részelteti őket; így 1460-ban Csaba faluban egy nyolcz épületet magába foglaló s malmuk mellett fekvő nemesi telket adományoz nekik.[7] Felesége, Beatrix királyné 1487-ben a mármarosi kamarából alamizsnaképen sót deputál, melynek szabad elszállítását is biztosította nekik.[8] Egyes hívek jótékonyságából is szépen folytak be adományok; így pl. Miskolczi Kovács István, a királyi hadak kapitánya 1502-ben alkotott végrendeletében, melyben azt is kikötötte, hogy a diósgyőri remetebarátok templomában temessék el, az itteni pálosoknak minden nap tartandó misére 400 frtot hagyományozott.[9] Ez adományok és hagyományok útján a diósgyőri pálosok birtokai a XVI. században íme ezek voltak: Egy nemesi kúria Csabán' egy népes jobbágytelekkel, ugyane kúriához tartozó 12 szántóföld; ugyanitt egy ötkerekű malom s ezzel szemben egy kölestörő malom ú. n. kárló a Héjő vizén, ugyanitt egy szőlő, Miskolcz városában az alsó piacz-utczában egy ház és a Szinyva folyón kétkerekű malom, a Szent György-hegyen egy szőlő; ezeken kívül Diós-Győrött kétkerekű malom a Szinyva folyón, ugyanitt a Barátok-hegye nevű szőlő és egy rét a Renyő dűlőn.[10]

[1] Wenzel, *Dgy.* 32. — [2] *Dl.* 6330. — [3] *Dl.* 6691. — [4] *Dl.* 7269, 7272, 7274 és 8830. — [5] *Dl.* 8831. — [6] *Dl.* 7787. — [7] *Dl.* 15489. — [8] *Dl.* 19269. — [9] *Bárczay cs. lt.* fasc. 23. nr. 6. — [10] *Acta eccl.* Paulini. Arend. nr. 7.

Diós-Győr és uradalma olyan nagyrabecsült ékessége lett a magyar szent koronának, hogy talán már N. Lajos, de bizonynyal Zsigmond korától kezdve, királyaink menyasszonyi ajándékúl adták jegyeseiknek. Így Mária királyné 1392-ben az uradalom falvait a maga falvainak mondja[1]; Borbála királyné is bírja az uradalmat, sőt elzálogosítja, majd 1431-ben örök joggal odaadományozza a Rozgonyiaknak[2]; Albert király is 1439-ben élete tartamára leköti Erzsébet királynénak a várat, elvévén Borbála királynétól[3] s így a Rozgonyiaktól is. Mátyás király 1461-ben menyasszonyának, Podjebrád Katalinnak többek közt ezt a várat is biztosítja[4] s Beatrix királyné is úgy kezeli az uradalmat, mint kizárólag a magáét.[5] II. Ulászló király felesége, Anna is tényleg birta az uradalmat, mint erről Miskolcz és a többi városok javára tett adományai tanúskodnak.[6] II. Lajos király is úgy szól e várról és uradalmáról, mint a mely a királyné koronáját illeti s 1522-ben Budán az egybegyült rendek beleegyezésével hitbér gyanánt nejének, Mária királynénak adományozza.[7]

Mária királyné, a királyi ház utolsó tagja, ki Diós-Győrött tartózkodott, különösen szerette e vidéket s örömmel időzött a kies fekvésű várban. Az idők viharaitól megrongált falakat, mint azt egy még ma is meglévő s a várkapu párkányán alkalmazva volt felirat bizonyítja, 1525-ben kijavíttatta s jókarba helyeztette.[8] Itt töltötte nem éppen boldog házasságának utolsó éveit, s noha teljesen idegen volt és udvartartásának személyzete is nagyrészt idegenekből telt ki, a nép szerette s őszintén tisztelte őt. A természet szépségei és a lakosság keresetlen őszintesége neki is kedvessé tették e vidéket.

Mikor férje a mohácsi síkon életét vesztette s Mária kénytelen volt az országot elhagyni, Diós-Győr fényes napja is leáldozott. Koronás főt soha többé nem köszönthetett falai között; az egész uradalom magánbirtokosok kezébe került s a lakosság, melyre mind súlyosabb évek következtek, sóhajtva gondolt az egykori dicsőséges korszakra.

[1] *Dl.* 7776. — [2] *Dl.* 12351 és 12383. Wenzel, *Dgy.* 55. Fejér X. 7. 348. — [3] Fejér XI. 262. Wenzel, *Dgy.* 56. Teleki, *Hunyadiak kora.* X. 47. — [4] Teleki III. 223. — [5] *Bárczay cs. lt.* fasc. 28. nr. 43. — [6] Wenzel, *Dgy.* 69. — [7] *Dl.* 25016. Wenzel, *Dgy.* 77. *Tört. Tár* 1861. 89. — [8] *Magyarország Várm. és Városai*, Gömör 83. és 487. l.

VII.

FŐURAK, NEMESEK, JOBBÁGYOK.

Birtokviszonyok az Anjou-korban. — Trencséni Csák Máté — Kenegunda úrasszony önfeláldozása. — A rozgonyi csatában szerzett érdemek. — A Bebekek. — A Kazai Kakas család. — A Lorántfiak. — A Putnoky család. — A Pásztói család. — A Daróczi Tibótok. — A Sályi család. — A Geszti család. — Az Ónodi Czudarok. — A Rozgonyiak. — A Perényiek. — A Tornaiak. — Meszesi Demeter püspök és családja. — A Hangácsi család. — A Szirmai család. — A Szemere család. — A Szentpéteriek. — A Bánfalvi Báriusok. — A Palócziak. — Brankovics György szerb despota. — Nemesi családok. — Nemesség-lakta falvak. — A jobbágyság. — A kilenczed behozatala. — Házasság jobbágyok és nemesek közt. — A földesúri szék.

A vármegye birtokviszonyai csak a tatárjárás után, helyesebben szólva, az Anjou-korban kezdenek kialakulni s világosabb képet mutatni. Nemcsak azért, mert a tatárjárás előtti birtokállapotokról oklevelek alig maradtak ránk, hanem mert a vegyesházi királyoknak nagyon is érdekökben állott, hogy hatalmukat méltóság- és birtokadományozásokkal megerősítsék s ezáltal az egyes családok gyarapodásának is az alapját megvessék.

Róbert Károlynak, mint az általános történetből tudjuk, sok pártütést kellett az országban levernie, míg trónját elég erősnek mondhatta. Leghatalmasabb ellensége volt Trencséni Csák Máté, ki sokáig daczolt a király tekintélyével s irgalmatlanúl támadta a király párthíveit.

Borsod vármegye, minden jel arra mutat, híven kitartott Róbert Károly mellett. A Rátót nemzetségbeli Domokos nádor hasonnevű fia Domokos, a Pásztói család ősе, 1323-ban ékesenszóló bizonyítványát állítja ki a király iránti hűségének.

Megjelenik az egri káptalan előtt s előadja, hogy atyja Kenegunda úrasszonynak, néhai Kakas Miklós özvegyének, a ki Miklós egri olvasókanonok anyja volt, különösen azért, hogy atyját és öcscsét, Istvánt halálos ellenségének Trencséni Csák Máténak körmei közül élte koczkáztatásával kiszabadította, Mátyusfölde másként Kis-Arló falut adományozta. Domokos nádor és öcscse a Csák Máté fogságába estek s Kenegunda hősies elszántsággal fölkereste őket börtönükben s őreiket megvesztegetve, kiszabadította őket. De vakmerő vállalkozása reá nézve balul ütött ki; mikor ő maga is menekülni akart, a Csák Máté emberei észrevették, utána rohantak s oly kegyetlenül megverték, hogy lábai és kezei össze-vissza voltak törve. Ezt a nagy szolgálatot az ifjú Domokos azzal hálálta meg, hogy az úrasszony fiának, Miklós kanonoknak és öcscsének, Andrásnak, unokatestvérei Laczk és Leustach beleegyezésével is, a maga részéről is odaadományozta Mátyusfölde másként Kis-Arló falut.[1]

A rozgonyi csatában szerzett érdemekért kapták a királytól 1312-ben Széchy Miklós fiai János, Péter, Beke, László, Miklós és Pál mesterek azokat a miskolczi birtokokat, a melyek Miskolczi Elek fia András halálával testvére kezére szállottak, de a melyeket ez, hűtlenségbe esvén, elveszített. Ezt az adományát a király 1329-ben újból is megerősítette.[2] Hasonlókép vérét ontotta a Csák Máté ellen vívott csatában Miklós fia Élös János, ki Sirok és Trencsén várak ostrománál sebesült meg és ezért a királytól 1323-ban az akkor borsodvármegyei Egerszeg falut nyerte.[3]

A mint a belső nyugalom helyre állott s az Anjouk trónja megszilárdult, Borsod vármegye családaira is a békés fejlődés napjai következtek.

A szerepet játszó régi nemzetségekből eredő családok életébe mélyebb betekintést nyerünk.

Az Ákos nemzetségbeli *Bebek* család a vármegye északi részén nemcsak megtartja, hanem növeli is birtokait. E birtokok Vámos körül csoportosulnak, hol a család várkastélyt építtetett. Igaz, hogy 1336-ban Bebek Domokos fiai István,

[1] *Egri főkápt. mlt.* 4, 3, 1, 1. — [2] Szendrei, *Miskolcz* 11. 20, — [3] *Zichy-okm.* 1. 218.

György, Domokos és Miklós, továbbá Detre fia Benedek fiai Miklós, László és János mesterek Vámost átengedik Cselen fia András ispánnak;[1] de később visszaszerzik s 1433-ban újra a Bebek család kezén van.[2] Nagy Lajos korában építik föl Szendrő várát, mely idővel nevezetes szerepre van hivatva s a család egyik residentiájává válik. A XIV. század végén három Bebek ül egymásután a vármegye főispáni székében: 1390-ben László, 1394-ben Imre és 1401-ben Detre nádor. 1413-ban ez utóbbinak fiai, Péter és Miklós Edelényt bírják s úgy látszik, ott is laknak.[3] A Bebek család borsodvármegyei uradalma Szendrő vára, Edelény és Vámos városokra, valamint a Keresztúr faluban levő részekre terjedt ki.

A Rátót nemzetség családai közül a *Kazai Kakas* család is számos tagjában virágzik. A család két ága, János fia László mester és János fia János mester 1371-ben az egri káptalan előtt megosztoznak kazai birtokrészeiken.[4] A kazai egyház ekkor igen gazdag lehetett, mert Lászlónak és Jánosnak 53 forintot adott kölcsön, mely összeget ezek vonakodtak megfizetni; ezért Leustach plébános pört indított ellenük s azt 1381-ben a nádori törvényszéken meg is nyerte.[5] Ugyanez évben László a kazai hídvám felét is, melyre a királyi kincstár számot tartott,[6] visszanyerte.[7] Jánosnak felesége volt Kállai Demeter leánya, Erzsébet asszony[8] s János fia László, anyja leánynegyede miatt, pörben állott 1391-ben Kállai Demeter fiával, Szaniszlóval, kit a jászói convent hites bizonysága Oszlár faluban megidézett.[9] László fia Miklós egyházi pályára lépett s 1389-ben Zsigmond király neki adományozta a pataki plébániát.[10] A Kazai Kakas család szállította meg 1412-ben a lakosokban megfogyalkozott Kaza helységet vendégnépekkel s ezeknek akként szabta meg adóját, hogy a bor és a gabonatizeden kívül egy vég posztót vagy pedig 8 forintot tartoztak évenként minden egész telek után adni, ingyenmunkával nem kötelesek, kivéve, ha az a malmoknál kivántatik.[11] Zsigmond király alatt a család tagjai közül kiváltak László fia Gyula, ki a királyt kikisérte Németországba is és János fia László, ki a

[1] *Dl.* 2993, 16098, *Anjouk okm.* III. 260. — [2] *Bárczay cs. lt.* fasc. 22. nr. 8. — [3] *Putnoky cs.* lt. fasc. 12. nr. 27. — [4] *Dl.* 20462. — [5] *Putnoky cs. lt.* fasc. 7. nr. 16. — [6] *Uo.* 8, 16. Fejér IX. 6. 270. — [7] Fejér IX. 6. 269. — [8] *Putnoky cs. lt.* 9. 33. — [9] *Uo.* 10. 9. — [10] *Uo.* 9. 25. — [11] *Uo.* 12. 24.

Zöldmezőről nevezett esztergomi Szent-György káptalan prépostja volt (1415).[1] Gyula fiai György, Detre és János letették a Kakas nevet s *Gyulafiak*-nak nevezték magukat.[2] A Kazai Kakas család birtokai a központon, Kazán kívül Galgócz, Jákfalva, Csaba, Mályi és Nekéseny falvakban voltak.[3]

Ugyane nemzetségből a XV. század elején élt Kaplai Jánosvajda fia, Loránt volt a feje a hírneves *Lorántfi* családnak. A nemzetség két ága, a Feledi és a Serkei ág Zsigmond király uralkodása idején elkeseredett pört folytatott egymással ősi birtokainak felosztása végett. A pör 1430-ban úgy ért véget, hogy a Feledi ág a jászói convent előtt átengedte a Serkeieknek az őket illető részeket Igriczi, Kaza, Harnócz és Vadna falvakban.[4] Serkei Lorántfi György lett a család megalapítója, ki Zsigmond királytól 1435-ben megszerezte pénzen néhai Ilsvai Leustach nádor fia György kazai birtokrészeit;[5] ugyane birtokrészeire 1438-ban Albert királytól is eszközölt ki adománylevelet; ebben «Kaza másként Újfalu» szerepel Kaczola pusztával.[6] Egyébiránt György igen szorgalmas birtokszerző volt s gömörvármegyei igen kiterjedt ősi javain kívül (Kapla, Serke, Feled, stb.) a Lorántfi-birtokok Borsod vármegyében a XV. század közepén ezek voltak: Vadna, Iván, Kaza, Kazincz, Mucsony, Igriczi, Boldva és Abod.[7] Unokái (Tóbiás fiai Miklós és László) azonban annál könnyelműebben tékozolták el az ősi vagyont.

Szintén a Rátót nemzetség hajtása a *Putnoky* család is, melynek két ága, Vecse fia Miklós két fia, László és Rénold 1338-ban osztoznak meg az egri káptalan előtt ősi birtokaikon. A harmadik fiú, János már 1329-ben kikapta a maga részét.[8] E birtokok Borsod vármegyében mindössze a Kaza faluban levő jobbágytelkekre, Horváti és Dúsnok falvakra terjedtek ki.[9] Zsigmond király alatt Mihály és László hűtlenség bűnébe estek s ezért a király 1405-ben elvette birtokrészöket és Derencsényi Miklós fia Péternek adományozta.[10] Később azonban e birtokrészeket pénzen ismét magukhoz váltották. A XV. század végén Putnoky-birtokok voltak vármegyénkben: Kaza, Jákfalva, Divény részek és Puszta-Kazincz puszta.

---

[1] *Uo.* 13. 13. — [2] *Uo.* 18. 16. — [3] *Uo.* 19. 19. — [4] *Dl.* 12322. — [5] *Dl.* 12716. 12734. — [6] *Dl.* 13162. — [7] *Dl.* 14047. — [8] *Dl.* 5989. — [9] Fejér, VIII. 5, 147 és VIII. 6, 145. — [10] *Putnoky lt.* fasc. 11, nr. 26.

Végül a Rátót nemzetségből származó *Pásztói* család Arló és Vadna falvakban bírt, s noha jeles fiakat adott a hazának, Borsodban nem visz jelentékeny szerepet. Birtokainak zöme különben is Heves, Nógrád és Pest vármegyékben terült el.[1]

Az Őrösúr nemzetségből a leghosszabb életű volt a *Daróczi Tibót* család, mely a XV. század végén (1490.) Miklósban alispánt is adott a vármegyének. Az ősi birtokokat 1408-ban Daróczi Tibót Mihály Kondó falu megvásárlásával gazdagítja, melyet a Kondói családtól 400 forintért szerez meg.[2] A Tibótok általában nem nagy gondot fordítanak ősi javaik megőrzésére; ennek tulajdonítható, hogy 1429-ben csak hosszas pörlekedés után tudják Geszt, Dorogma, Leányfalva, Oszlár, Váralja és Bikk falvaikat visszaszerezni, melyeket Zsigmond király Lőrincz fia János magtalan halálával Sóvári Soós Miklósnak adományozott.[3] Nem is igen törődtek vele, hogy birtokaikra királyi adománylevelet eszközöljenek ki; csak 1447-ben fordulnak Hunyadi János kormányzóhoz, hogy erősítse meg őket birtokaikban; ekkor Tibót fia János és György szerepelnek. A Tibót család birtokai ez évben a következő falvakban vannak: Sály falu egészen az övék, Nagy-Mihály, Bikk, Oszlár, Leányfalva és Geszt faluban részeik vannak, továbbá övéik Mészalja és Váralja puszták.[4]

Ugyane nemzetségből való volt a *Sályi* család, mely a XV. században Tamás fia Lászlóban kihalt. 1418-ban ez a László megosztozott Pély falun a Tibótokkal; a falu nyugati részét kapta a Tisza folyóval s egyszersmind felhatalmazták, hogy oda jobbágyokat telepíthet.[5] Mikor meghalt, birtokait a Tibót és Geszti család örökölte.

A *Geszti* család, mely ezekkel osztályos atyafi volt, Péter fia Miklósban tűnik fel 1447-ben, mikor a Tibót családdal együtt új adománylevelet eszközöl ki a magtalanul kimúlt Sályi család birtokaira.[6] Mátyás fia Ferencz 1508-ban II. Ulászló királytól új adománylevelet eszközölt ki birtokaira; e birtokok

[1] Borsodi birtokaikra vonatkoznak: 1372. *Gr. Vay cs. berkeszi ltára* fasc. 115., 1402: *Uo.* 107., 1409: *Putnoky cs. lt.* fasc. 11. nr. 46. *Dl.* 9608, 1414: *Putnoky cs. lt.* 12. 41., 1446: *Gr. Vay cs. lt.* f. 108, 1450: *Dl.* 24607, 1452: *Dl.* 14574, 1454: *Dl.* 15684, — [2] *Proc. Tabul.* 228. — [3] *Uo.* — [4] *Dl.* 14135. — [5] *Proc. Tab.* 228. — [6] *Dl.* 14135.

a következők: Geszt, Váralja, Sály, Leányfalva, Dorogma, Bikk, Oszlár, Kács és Nagy-Mihály falvak fele, Kis-Mihály egész falu, végül Mészalja, Sikátor és Bodacs puszták.[1] A XVI. század közepén magvaszakadt család birtokaira leányágon az Uza, illetőleg a Szentmiklósi és Borsi családok tartanak igényt.[2]

Az *Ónodi Czudar* család, melyet a Básztély nemzetségből származottnak tartunk, a XIV. század elején már birta Ónodot.[3] A család legrégibb ismert őse az a Bőcsi Balázs fia Dénes, kinek fiai: Domokos, János, Sándor, András és Balázs 1341-ben abaujvármegyei Bőcs és zemplénvármegyei Hidvége nevű falvaikon megosztoznak.[4] Dénes fia Domokos fia Péter, 1343-ban

ÓNOD VÁR ROMJAI.

Nagy Lajos király udvarában apród, az Egri Mihály magszakadtával uratlanná vált Felső-Olnod falut nyeri.[5] Ez a Péter 1350-ben «magister Petrus dictus Zudar filius Dominici de Buch, comes de Saros et castellanus de Gyosgewr» néven szerepel.[6] Hogyan jutott e furcsa ragadványnévhez, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy Borsodban századok mulva is találunk jobbágyembereket, kik e vezetéknevet viselik. Péternek felesége volt a Fónyi Balázs leánya, kinek révén 1352-ben Nagy Lajos királytól adománylevelet kap a Szederkény, Keresztúr és Kazincz falvakban levő részekre.[7] 1417-ben a család enge-

[1] *Szentmiklósi cs. ltára Uza-Panyiton.* — [2] *Proc. Tab.* 228. *Dl.* 3448. — [3] *Dl.* 3429. — [4] *Dl.* 3563. — [5] *Dl.* 4154. — [6] *Anjouk. okm.* V. 542.

délyt kap Zsigmond királytól, hogy Ónod várát fölépithesse.[1] Ettőlfogva a családnak, mely számos kiváló embert adott a hazának, ez lesz a fészke.

A Czudar családdal rokon *Rozgonyi* család Zsigmond korában tűnik fel birtokosaink sorában. 1436-ban Péter egri püspök és István temesi főispán zálog czímen iktattatják be magukat Emőd falu felerészének birtokába.[2] 1458-ban Sebestyén erdélyi vajda a husziták felett aratott győzelmei jutalmául Mátyás királytól Cserépvárát kapja[3] s ez adományát a király 1460-ban megújítja. Cserépvárának tartozékai ez időben: Cserépfalu, Tard, Nyárád, Marczelfölde és Olaszi falvak Borsod-, Örk és Kürt falvak Heves vármegyében.[4]

A vármegye északi részén a Zsigmond király korában már magasra emelkedett *Perényi* család szerzi meg 1351-ben Szuhogyot[5] s nemsokára felépíti Csorbakő várát. Perényi Péter már Diós-Győr castellanusa és Borsod vármegye főispánja 1387—88-ban.[6] Perényi Imre 1403-ban Ormos falut kapja;[7] Imre fiai János és István Bécsben 600 forintot adnak kölcsön Zsigmond királynak, ki ez összegért 1426. márczius 10-én a két Telekes falut adja nekik zálogba;[8] később e két falu valóságos birtokuk lesz s Csorbakő tartozékává válik.[9] János királyi kincstárnok, ki a Kórógyi János macsói bán nővérét, Katalint bírja feleségül, házassága révén 1454-ben megszerzi Emőd városát, Kisfaludot a hídvámmal együtt és Adolmán falut.[10] Ennek fia István azonban, mivel a csehekkel szövetkezett, majdnem elveszti e javakat, de Mátyás király megkegyelmez neki s 1481-ben birtokait visszakapja.[11] A család tagjai közül a XVI. században Péter és Gábor mint a protestantismus elterjesztői hatnak döntőleg közre Borsod vármegye történetének menetére.

A Boldva másik partján Torna vár uradalma nyúlik le Borsod vármegyébe s Szalonna, Szent-Jakab, Rakacza, Martoni, Meszes, Debrete, Viszló, Szent-István más néven Vármos, Szend, Almás és Szőkeháza falvakat foglalja magába. Ez uradalom birtokában 1273-ban IV. László király a *Jolsvai Thekes* családot

[1] *Dl.* 10332. — [2] *Dl.* 12935. — [3] *Dl.* 15279. — [4] *Dl.* 15432. — [5] *Zichy-okm.* IV. 257. — [6] *Uo.* 342, 345, 348, 350, 353, 354. — [7] *Uo.* V. 346, 359. — [8] *Dl.* 11766. — [9] *Dl.* 11768 és 11842. — [10] *Dl.* 24541. — [11] *Dl.* 16236. és Teleki, *Hunyadiak kora* V. 130.

erősíti meg; István fiai István, László és Dénes e birtokokhoz vétel útján jutnak.[1] István a királyi szekeresek hadnagya (maior plaustrorum), beregi és pataki ispán, László pedig sárosi ispán.[2] De Szalonna, Martoni, Szent-Jakab és Rakacza falvakhoz igénye van a *Szalonnai* és a *Széni* családoknak, melyekkel a Thekesek hosszadalmas pörbe keverednek.[3] A nagy osztálypör 1382-ben, illetőleg 1386-ban ért véget.[4] Zsigmond király az akkor, úgy látszik, uratlan tornai uradalmat 1409-ben Ezdegei Bessenyő Pálnak és Berencsi Sáfár Istvánnak adja, cserében a körösvármegyei Kő-Kaproncza váráért.[5] 1436-ban Bessenyő Pál halála után az egész uradalom Berencsi Sáfár Istvánra száll. Ennek fia, Szilveszter már a *Tornai* nevet viseli s utódai 1468-ban a Becskeházi Orros családnak zálogosítanak el egyes részeket Viszló és Debrete helységekben. 1476-ban Beckenschlaeger János esztergomi érsek és rokona, Domoszlai Schopp Henrik az uradalmat mint vásárolt birtokot Szapolyai Imrének és nejének, Pelsőczi Bebek Orsolyának 10.000 forintért eladják.[6] A Szalonnai család birtokai idővel a Csetnekiekre szállnak; a Széni család egyik ága Csátra költözik s ebből az ágból Szini Rafael 1560-ban a vármegye alispánja.

A kis Meszes falu, mely idővel ez uradalomba olvadt bele, a XIV. század elején nevezetes férfiút adott a hazának. Itt született *Meszesi* Demeter váradi püspök (1345—1372), ki nevét művészi alkotásokkal örökítette meg. Atyja Benedek volt s testvérei György, Simon és Domokos még 1333-ban Meszesen laktak. Ez évben Erzsébet királyné atyjok kúriáját egy ekényi földdel és egy kaszáló-részszel mindenféle adó alól felmenti s e kedvezményt 1341-ben Károly király is megerősíti.[7] Meddig maradtak itt a Meszesi Benedek maradékai, nem tudjuk; úgy látszik, a család nem volt hosszúéletű s csakhamar kihalt. Meszest ez oklevél a királyné falujának mondja (villa reginalis).[8]

Az Edelénytől keletre eső kis Hangács falu szintén adott a magyar egyháznak püspököt. *Hangácsi* Albert volt ez, ki pályáját Egerben kezdte s mint egri prépost és királyi alkanczellár 1457-ben a csanádi püspöki székbe emelkedett. A család-

[1] *Dl.* 843. — [2] *Dl.* 3123. — [3] *M. Nemz. Múzeum ltára* 1359. a. — [4] *Dl.* 6930 és *Kapy cs. lt.* — [5] *Dl.* 16132. [6] Csánki, *Magyarorsz. tört. földr.* I. 244. — [7] *Szatmári Király cs. ltára.* — [8] *Uo.*

ból Mihály II. Ulászló idejében alnádor volt s ő is, valamint püspök nagybátyja is nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a család meggazdagodott. A Hangácsi család ősi fészkén kívül bírt többek közt Tornaházán, Zilizen, Domakon, Diczházán és Nyomáron.[1]

Miskolcztól délre esik a kis Szirma falu, a jeles borsodvármegyei Szirmai család ősi fészke. E család már Nagy Lajos korában számos taggal dicsekedett, kik mint királyi emberek többször jártak el hivatalos megbizatásban.[2] Szirmai Domokos és Pál a maguk faluját, mely eredetileg a Petri falubeli Szent-Péter plébánia leányegyháza volt, mindenkép emelni iparkodtak; Benedek egri püspök engedelmével kivitték azt, hogy az általuk Szent Heléna tiszteletére emelt imaházban János petri plébános minden héten két misét és minden harmadik vasárnap egy misét tartson. Ebben Petri Miklós fia János, továbbá Diószegi Korom Péter fiai Miklós, Tamás és János sérelmet láttak s bepanaszolták a Szirmaiakat György patai főesperes és egri püspöki helytartó széke előtt. György helytartó 1376-ban akként döntött perükben, hogy a petri plébános Szirmán minden héten csak egy misét mondjon, ünnep és vasárnap pedig mindig a petri templomban tartson istentiszteletet, hova a Szirmaiak és jobbágyaik kötelesek legyenek járni, minthogy Szirma régidő óta leányegyháza Petrinek.[3] Péter fia Péter papi pályára lépett s Zsigmond király udvarában a királyi levéltár igazgatója lett; 1417-ben Szirma falura a királytól új adománylevelet eszközölt ki s őt és atyafiait: Pál fia Györgyöt, János fiait, Pétert és Pált, György fiait, Istvánt, Lászlót, Jánost és Imrét, Domokos fiait, Jakabot és Antalt, Fábián fia János fiait, Jánost és Domokost az egri káptalan ellenmondás nélkül iktatta be ősi falujok birtokába.[4] Ugyancsak Zsigmond király adott a családnak 1417-ben czimeres nemeslevelet, mely rákot ábrázol. Később Szirmai János fia Miklós emelkedett föl a papi pályán; patai főesperes és egri kanonok volt s 1447-ben ő is új adománylevelet eszközölt ki a királytól.[5] Az új adománylevelet 1454-ben László király is megerősítette.[6] 1461-ben Miklós már egri prépost volt. A család, noha egyes ágai fiutódok nélkül

[1] *Dl.* 15147, 16395, 24587. 26616. — [2] *Dl.* 2943. — [3] *Dl.* 6390. — [4] *Szirmay cs. lt.* Fejér. X. 6. 89. — [5] *Szirmay cs. lt.* — [6] *Uo.*

maradtak s birtokaik más családokra szállottak, egyike volt a vármegye legszívósabb életű családainak; a későbbi századokban nevezetes fiakat adott a vármegyének és utódaiban még ma is él.

A Mező-Kövesdtől délyugatra eső Szemere faluról nevezi magát a *Szemere* család, melynek legrégibb ismert őse valószínűleg az az István bán, ki Zsigmond király idejében 1407-ben Aszaló és Felső-Zsolcza falvakat a váradi káptalannak adományozta.[1] Fiai voltak Péter és Miklós.[2] Egyébként a család csak a XVII. és XVIII. században vitt nagyobb szerepet a vármegye történetében.

Rövid életű volt az a Zsigmond korában fölemelkedett család, a mely magát származáshelyéről, Sajó-Szent-Péter városáról *Szentpéteri*-nek nevezte. E család őseként Merch Balázs szerepel, ki Erzsébet királynénak részére tett adományát 1406-ban Zsigmond királylyal megerősítteti.[3] Fia, János és leánya, Anna 1415-ben beiktattatják magukat bizonyos házak és nemesi kúriák birtokába, melyeket nekik a király adományozott.[4] Ez a család, úgy látszik, már az első nemzedéken kihalt; az is meglehet azonban, hogy a Mátyás király korában élt Szentpéteri Pál deák ennek a családnak volt a tagja.[5]

Még egy régen kihalt, de a vármegye történetében jelentős szerepet játszott család köti le figyelmünket. Ez a *Bánfalvi Bárius* család, melynek őse, a tatárjárás korában élt Damasa, Vadnán lakott; ennek fia volt Sükösd, ennek fia Barleus ispán, ki 1280-ban megszerzi a Vadna közelében eső Jetyő falut.[6] Még Barleus fia Demeter ispán is «de Vadna» írja magát; ő szerzi meg 1341. körül Fel-Bárcza falut.[7] Demeternek két fia maradt: Antal és Bárius; ez utóbbinak fiaitól: Pétertől, Lászlótól, Demetertől, valamint Antal fia Báriustól, kik 1366-ban éltek, származik le a család.[8] A Báriusok már Zsigmond korában birtokosok Bánfalva, Sáta és Felső-Zsolcza falvakban.[9] Legkimagaslóbb alakja a családnak Miklós egri prépost és királyi kanczellár, ki 1453-ban V. László királytól új adománylevelet

[1] *Nemz. Múz.* Lat. Fol. 3196. 37, l. Bunyitay, *A váradi püspöks. tört.* I. 227. — [2] *Gr. Vay cs. berkeszi lt.* fasc. 99. — [3] *Lossonczy cs. lt.* — [4] *Gr. Vay cs. lt.* fasc. 95. — [5] *Uo.* fasc. 100. — [6] *Kazinczy Gábor gyűjt.* 1. l. — [7] *Gr. Vay cs. lt.* fasc. 91. — [8] *Kazinczy G. gyűjt.* I. 8. — [9] *Gr. Vay cs. lt.* fasc. 98.

eszközöl ki Bánfalva, Sáta és Zsolcza falvakra, valamint Jenke és Iklód pusztákra.[1] Miklós Mátyás király alatt a pécsi püspöki székbe emelkedik[2] s a rokonaitól elzálogosított birtokok visszaszerzésére Bárius Lászlónak 2000 forintot hagyományoz, azzal a kötelezettséggel, hogy ebből János fia Albertnek évenként 50 forintot tartozzék adni tanúlmányai folytatására.[3] A Bárius családból a XV. században is, a XVI.-ikban is találkozunk alispánokkal.

A Bárius család örökségét leányágon az Ibrányi, illetőleg a Vay család örökli.

A hatalmas *Palóczi* család, melynek bölcsője Ung vármegyében ringott, Albert király alatt szerzi meg Dédes várát és uradalmát. 1438. jan. 25-én kelt az adománylevél, mely Palóczi György esztergomi érsek, néhai Palóczi Mátyus nádor, valamint testvérei Palóczi Imre, úgyszintén néhai Mátyus nádor fia Simon s néhai Imre fia László érdemeire hivatkozva, Dédes várát s a hozzá tartozó falvakat, úgymint Tapolcsányt, Visnyót Szilvás-Váradot, Málint és Tardonát, nem különben a Szent-Márton és Apátfalva közt fekvő Rátoldfölde pusztát; végűl az egykor Diós-Győrhöz kapcsolva volt Sajó-Szent-Péter várost, melyet a király Diós-Győrtől elszakított, az e városban szedetni szokott hídvámmal, adományozza nekik.[4] Az egri káptalan még ugyanez évi június 27-én ellenmondás nélkül beiktatja őket.[5] A Palócziak, kik közül Imre és Mátyus Diós-Győr várnagyi tisztét is viselték, sokat tettek arra nézve, hogy Sajó-Szent-Péter városa emelkedjék. Palóczi Antal, családjának utolsó fisarjadéka, a mohácsi mezőn sírba vitte fényes nemzetségét. Halála után Dédes várára és uradalmára a vele osztályos atyafiságban volt Ruszkai Dobók formáltak jogot, de szintén rokonság révén a Perényiek vették azokat birtokukba.[6]

A Hunyadiak korában rövid ideig *Brankovics György* szerb despota is földesura volt vármegyénknek. Igaz, hogy csupán egyik községét, Keszit bírta, mely akkor a tokaji uradalomhoz volt csatolva. 1448-ban Senyei Nagy Antallal gyűlt meg a baja, ki ezt a falut erőszakosan elfoglalta; úgy hogy Hunyadi János kormányzó szigorú parancsot adott ki, hogy a falut, melybe a despotát annak rendje és módja szerint beik-

[1] *Kazinczy Gábor gyűjt.* 1, 8. — [2] *Gr. Vay cs. lt.* fasc. 98. — [3] *Uo.* — [4] *Dl.* 13151. — [5] *Dl.* 13214. — [6] *NRA.* fasc. 780. nr. 39.

tatták, adja vissza, s ha nem adná, a leleszi convent hites embere idézze meg.[1] Brankovics visszakapta ugyan a falut, de pár év mulva összes magyarországi birtokaival ezt is elvesztette.

Azokban a falvakban, melyek uradalomhoz nem tartoztak, helyezkedett el a közép vagy kisebb nemesség. Egyszerű, leginkább kőből, néha fából épült kúriáik alig magaslottak ki a szegényes jobbágyviskók közül s ezektől leginkább abban különböztek, hogy cselédlakok és csűrök vették őket körül s rendszerint malom is tartozott hozzájuk. Ha egy öreg torony egészítette ki a nemesi kúriát, akkor kastély volt a neve. Egy-egy ilyen falu (possessio) a mohácsi vész előtt mindössze néhány házból állott; semmi esetre sem szabad a mai falvakra gondolnunk, midőn az oklevelekben a régi possessiókról olvasunk. Mindössze 5—10, legfeljebb 20 házból állók voltak e falvak s mellettök vagy bennök, rendszerint kimagasló ponton, emelkedett a templom, már a melyiknek temploma volt, s ezt környezte a czinterem vagyis a temető.

A kisebb nemesek közt idővel felaprózott falvak majd mindegyike adott nevet egyes ott lakó családoknak, melyek hol hosszabb, hol rövidebb ideig voltak birtokuk uraságában, a szerint, a mint házasság, magszakadás, öröklés vagy vétel útján vérrokonok vagy idegenek kezére jutott. Így, hogy csak a főbbeket említsük, *Bába* faluban találjuk a Bábai, *Bala* faluban a Balai, *Balajt* faluban a Balajti, *Berente* faluban a Berentei, *Bikk* faluban a Bikki, *Bolykon* a Bolyki, *Császtán* a Császtai, *Cseben* a Csebi, *Csépányon* a Csépányi, *Csernejen* a Cserneji, *Finkén* a Finkei, *Gelejen* a Geleji, *Hegymegen* a Hegymegi, *Járdánházán* a Járdánházi, *Kécsen* a Kécsi, *Kemejen* a Kemeji, *Sajó-Keresztúron* a Keresztúri, *Kisfaludon* a Kisfaludi, *Kondón* a Kondai, *Koromházán* a Korom, *Ládházán* a Ládházi, *Lakon* a Laki, *Lövőn* a Lővei, *Montajon* a Montaji, *Monyoróson* a Monyorósi, *Nádasdon* a Nádasdi, *Négyesen* a Négyesi, *Nyéken* a Nyéki, *Nyomáron* a Nyomári, *Ományon* az Ományi, *Ördögfalván* az Ördög, *Paszagon* a Paszagi, *Petrin* a Petri, *Rakaczán* a Rakaczai, *Senyén* a Senyei, *Szalonnán* a Szalonnai, *Szenden* a Szendi, *Szinnyén* a Szinnyei, *Szomolyán* a Szomolyai, *Vasváron* a Vasvári, *Vatán* a Vatai, *Zilizen* a Zilizi stb. családot.

[1] *Magyarorsz. melléktart. oklevéltára* II. 150.

Ezek a nemesi családok kezdetben jobbára egyedül birták azt a falut, melytől nevüket vették. Idővel azután annyira elaprozódtak a birtokok, hogy némely falvak négy-öt, sokszor még ennél is több nemesi családnak szolgáltak lakóhelyül. Így pl. másnevű nemesektől is lakott helységek voltak a Hunyadiak korában ezek: *Bába* (Balog, Csitár, Egyed, Karácsony), *Ábrány* (Bessenyő, Keczer), *Kápolna* (Bellényi), *Bogács* (Bikkedi), *Cseb* (Bojár), *Balajt* (Csente), *Keresztes* (Csója), *Bikk* (Decse, Fodor, Kántor), *Barcz* (Elek), *Keresztúr* (Erdélyi), *Közép-Tokaj* (Farkas), *Négyes* (Fekete), *Gelej* (Kardos), *Vata* (Kinizsi, Koncz, Petres, Vad), *Csaba* (Kovács, Szuhai), *Nyék* (Nyirő), *Szomolya* (Patha, Rebegő, Csitár), *Kárló* (Rédei, Réz), *Molnos-Bél* (Sas), *Petri* (Szalai) stb.

A jobbágyság, mely az Árpád-ház kihaltakor s az Anjouk alatt is tiszta magyar volt, mit élénken bizonyít az is, hogy a Zsigmond alatt Mező-Keresztesen letelepedett oláh pásztorokat egy-két nemzedék alatt elmagyarosította, a földesúrtól házat és földet kapott s ezért Nagy Lajos király koráig tartozott Szent György-napkor (ápr. 25.) és Szent Mihály-napkor (szept. 29.) censust, vagyis adót fizetni, mely rendszerint csekély pénzegységet tett. Ezenkívül művelte a földesúr magántulajdonát képező földjét, szántotta, munkálta, learatta és a termést behordotta. E mellett a földesúr asztalára ajándékúl élelmi szereket (bárány, baromfi, tojás stb.) szolgáltatott be. Az egyháznak is terméséből tizedet adott, melyet, mint tudjuk, aratás után hajtottak be rajta.

Nagy Lajos király 1351-iki törvénye nagyot változtatott a jobbágyság teherviszonyain. E törvényben a nagy király elrendelte, hogy ezentúl a jobbágyok tartoznak szőlőik és szántóföldjeik után a földesúrnak a termés kilenczedét átadni. Ez nagy csapásként nehezedett a szegény jobbágyságra és sok helyen fel is lázadt ellene. Még évtizedek múlva sem tud a nép belenyugodni. 1383-ban János egri prépost és a káptalan panaszt emel Erzsébet leánya, Mária királyné előtt, hogy az Ugteleke, Aranyos, Hosszúföld, Iklad és Tétes falvakban lakó jobbágyaik nem akarják a kilenczedet megfizetni. Az öreg királyné, leánya beleegyezésével, parancsot ad ki, hogy a jobbágyok tartoznak a kilenczedet a prépostnak és a káptalannak megfizetni.[1]

[1] *Egri főkáptalan magánlevéltára* 18, 1, 1, 2.

A legjobban sóvárgott királyi kedvezmény volt, hogy a jobbágyok ez adó alól megszabadúljanak. Így a diósgyőri remetebarátok 1440-ben kieszközlik, hogy a Diós-Győr, Miskolcz városokban és Bábony faluban lévő szőleik után ne tartozzanak a diósgyőri vár számára a kilenczedet lefizetni. Mátyás király 1464-ben ezt a kiváltságot e szőlőkön kívül csabai szőlőjükre is kiterjeszti.[1]

Egyébiránt semmi nyoma annak, hogy vármegyénkben az új teher miatt a jobbágyság a fennálló rend ellen fellázadt volna. Lassanként beletörődött helyzetébe s közte és földesura közt mindenütt a legbarátságosabb viszony uralkodott. Sőt nem egyszer megtörtént, hogy jobbágyfiú elvette földesura leányát. Így például Csabai Lőrincz testvérhúga, Anikó unokája Ilona, Korhi Lászlóné rokonai ellen a miatt volt kénytelen pört folytatni, mert nagyanyja, Anikó asszony egy Barlius fia Simon nevű nem nemes és birtoktalan emberhez ment férjhez s e miatt a rokonok nem akarták Korhinak kiadni a Csaba faluban őt megillető részt. Végre is 1412-ben fogott bírák előtt úgy egyeztek ki, hogy a rokonok két jobbágytelket kihasítottak neki a templom mellett és ebbe őt az egri káptalan be is iktatta.[2]

A jobbágyok felett az igazság kiszolgáltatása a földesurat illette. De főbenjáró esetekben a földesúr csak akkor bíráskodhatott, ha a királytól pallosjogot nyert. Így eszközölnek ki Nagy Lajos királytól 1347-ben néhai Széchy Péter fiai, Miklós horvát-szlavon bán és Ivánka királyi étekfogó mester a maguk, valamint unokatestvéreik néhai Dénes szörényi bán fiai, Tamás, Péter és János részére összes gömörvármegyei birtokaikra, valamint Miskolcz helységükre nézve is pallosjogot;[3] 1416-ban pedig Zsigmond király, érdemeikre hivatkozva, Csécsi Pósafi Andrásnak s Mihálynak, Nyéki Dávidnak, Kornis Pálnak és Ábrányi Pálnak adományozza e jogot.[4]

A földesúri hatalom alatt álló nép az Anjou-korban általában jóllétnek örvendett s zúgolódásra alig volt oka. A békés fejlődést Zsigmond király halála után a husziták mozgalma szakította meg és az a csapás, melyet a cseh rablók mértek Felső-Magyarországra és Borsod vármegyére, egészen a tatárjárás borzalmaira emlékeztetett.

---

[1] *Dl.* 13582. — [2] *Dl.* 9971. — [3] *Dl.* 5991. §. 6. — [4] *B. Radvánszky Béla levéltára.*

VIII.

A HUSZITA MOZGALOM.

Brandeisi Giskra János. — A cseh invasio káros hatása. — Zsigmond hadügyi szabályzata. — Vármegyei nemesek a cseh háborúkban. — Modrar Pál megszerzi a nagyidai uradalmat. — A nyárádi béke. — Galgócz és Vadna cseh rablóvárak. — Vármegyei nemesek a csehekkel szövetségben. — Vadna elfoglalása 1458. — Galgócz, Sajó-Németi és a többi Sajó-vidéki cseh erősségek visszafoglalása. — A sajószentpéteriek esete. — A huszita tanok vármegyénkben.

Annak következtében, hogy Albert király özvegye, Erzsébet Brandeisi Giskra Jánost hívta be az országba oltalmául és Felső-Magyarország parancsnokává tette, a csehek csapatostúl fészkelték meg magukat a felvidéki vármegyékben. S míg a nyugati vármegyékben (Trencsén, Nyitra, Liptó, Turócz, Árva) azáltal okoztak nagy veszedelmet, hogy az ott gyér számmal lakó tót lakosságot szaporították, sőt egyes vidékeket, a magyarság rovására el is hódítottak, addig a Sajó-mentén hallatlan rablásokkal és pusztításokkal tették tönkre a jobbágyságot.

Zsigmond 1430-ban alkotott hadügyi szabályzata Borsod vármegyét is kötelezte, hogy a husziták ellen a határok védelmére bandériumot tartozott kiállítani és pedig Zemplén vármegyével együtt 300 lovast.[1] De már jóval előbb harczoltak borsodvármegyei nemesek a csehek ellen a király táborában. Zsigmond király 1421-ben Szomolyai János fia Imrének, ki mint Solymosi László vitéze harczolt Csehországban, Ozorai Pipo temesi főispán bandériumában és ott magát kitűntette, felsőszomolyai birtokrészére új adománylevelet adott.[2]

---

[1] Fejér X. 7. 260. — [2] *Egri főkáptalan magánlt.* Nr. 17, div. 3, fasc. 1, fr. 3.

A husziták, felhasználva a várnai csata után bekövetkezett országos zavart, mindinkább nagyobb területet kerítettek hatalmukba. 1449-ben Giskra egyik emberét, Modrar Pált iktatja be a jászói convent a nagyidai uradalom birtokába.[1] Ezt az uradalmat a csehek ifjabb Perényi Jánostól szerezték, a ki Giskra fogságába esvén, hogy magát megválthassa, Ida várát és tartozékait engedte át a cseheknek; «innen a cseh rablók sok kárt tettek az országnak.»[2]

V. László uralkodása alatt még nagyobb hatalomra tesznek szert a cseh vezérek. Osgyáni Bakos Pál tokaji kapitány visszaszorítja ugyan Talafúz Jánost s 1457-ben a borosdvármegyei Nyárád faluban békére kényszeríti;[3] de azt nem tudja megakadályozni, hogy Komorovszki és Valgata el ne foglalják Galgóczot és Vadnát, hol kőből épített rablóvárakat emeltek maguknak.[4] Innen fosztogatták azután a vidéket, néha vármegyei nemesek társaságában. Így 1457-ben Balai György tisztjei, Pető Mihály és Jetyői Németh János szövetkeznek a csehekkel; megrohanják Bánfalvi Bárius Lászlónak, kinek felesége éppen gyermekágyban feküdt, bánfalvi kúriáját, egy hordó borát elviszik, egy másik hordó bort pedig megisznak. Háromízben törnek rá a falura s a jobbágyok javait is elrabolják.[5] De nemcsak ebben az egy faluban fosztogattak a csehek; nyoma van annak, hogy Mező-Kövesdet, mely a diósgyőri uradalomhoz tartozott, teljesen elpusztították;[6] a melyik helységnek megmaradtak a lakosai, azokat adófizetőkké tették. Így fizetett a cseh rablóknak adót Sajó-Szent-Péter városa is.[7]

Mátyás királynak, alig hogy a trónt elfoglalta, első dolga volt, hogy a cseh rablók hatalmát megtörje. Megparancsolta Rozgonyi Sebestyénnek, hogy maga mellé vevén a vármegye bandériumait, a felvidéki főurak és főpapok hadaival Komorovszki és Valgata cseh kapitányok vadnai erősségét foglalja el és rombolja le. Rozgonyi Sebestyén a feladatnak emberül megfelelt; még 1458-ban ostrom alá fogta a várat s rövid idő alatt be is vette. Valgata kapitányt számos katonáival

[1] *Dl.* 14244. — [2] *B. Perényi cs. lt.* — [3] *Hazai okm.* VII. 476. — [4] Teleki, *Hunyad. Kora* III. 70. 84. — [5] *Leleszi convent lt.* Acta anni 1457. nr. 13. — [6] *Dl.* 23302., 16031. *NRA.* 966. 64. Wenzel, *Dgy.* 58. — [7] ... portunc oppidum S.-Sz.-Péter ipsis Bohemis in homagio fuit et existebat. *Sajó-Szent-Péter v. jk.* 26.

elfogta s rablánczokon Budára kísértette.[1] Komorovszki azonban elmenekült s úgy látszik, Galgóczon vonta meg magát.

1459. nyarán azután a fiatal Mátyás király személyesen indult a még mindig garázdálkodó csehek ellen s Galgócz alá vezette táborát. A vár nem sokáig tartotta magát; szerencsés bevétele után az ifjú uralkodó, kinek ezek voltak első hadi tényei, fölkereste az ellenséget többi fészkében is s egymásután elvette a csehektől Sajó-Németit, hol szintén volt kastélyuk, továbbá Balogot, Gömört, Derencsényt, Osgyánt, a következő évben pedig Rima-Szombatot, Rima-Szécset, Serkét, Salgó várát. Míg a király elszedte váraikat, Palóczi László a kassaiak segítségével üldözőbe vette őket s egy részöket kikergette az országból, más részöket elfogdosta.[2]

E hadjáratban különösen kitűntette magát Szentmarjai János, miért is a király neki a néhai Sasvári István halálával uratlanná vált Alsó-Ábrány falut adományozta.[3]

A csehek garázdálkodásainak Mátyás király véget vetett, de a sajószentpéteriek még sokáig emlegették a szomorú időket. Okot erre különösen az adott, hogy a város egyik polgára, Czakó Antal pört folytatott Szeles Domokos volt városi bíró ellen 50 darab szép lova miatt, melyeket a csehek vettek el tőle s állítólag a bíró mulasztása miatt vissza nem kaphatott. Sajó-Szent-Péter város tanácsa a pörben nem tudott elég okos lenni s ennélfogva fölkérte Buda város tanácsát, hogy mondjon ítéletet. Ez akkor nem volt szokatlan dolog, hogy valamely pör elintézését, melyben egy-egy város nem boldogúlt, más tekintélyesebb város elbírálása alá bocsátotta. A sajószentpéteriek töviről-hegyire elmondták levelökben a dolog mibenlétét; hogy akkor, mikor a csehek ezt a vidéket rabolták, pusztították, a Sajó-Szent-Péter környékén levő falvakat is minden javaikból kifosztották s a lakosok mindenét elvitték. Igy történt, hogy Sajó-Szent-Péter határából is minden ökröt, tehenet és lovat elhajtottak. Minthogy pedig Sajó-Szent-Péter hűséges adófizetője volt a cseh zsebrákoknak, a károsult emberek mindnyájan barmaikért és javaikért egyenként átmentek Gömör várába, a hol a csehektől marháikat visszakövetelték. De a csehek, minthogy ezek közt az emberek

[1] *Dl.* 15278. — [2] Teleki III. 168. — [3] *Csoma József gyűjt.*

közt nem jelent meg a város esküdtje, nem adtak nekik hitelt s követelték, hogy egy esküdt menjen hozzájuk, a ki sajószentpéteri illetőségüket igazolja. A városi tanács értesülvén a csehek követeléséről, levél kíséretében egyik esküdtjét küldötte el Gömörbe s a csehek minden károsult embernek, a kire nézve az esküdt nyilatkozott, visszaadták a marháját. A zsákmányolt barmok közt volt a Czakó Antal 50 lova, de ezek után a gazdájuk a csehek számára a város adójába nem fizetett semmit, sőt a város melletti Mucsony faluban tartotta őket s csak a maga személye, háza és itteni javai után adózott. A csehekkel azonban elhitette, hogy az ő lovai is sajószentpéteriek s azok hitelt adván szavának, minden lovait visszaadták. Később a város bírája följelentette az atyafit, hogy nem az igazságot vallotta; a csehek természetesen visszavették lovait s most Czakó polgár a bírót vonta felelősségre, mert ő az oka, hogy lovai odavesztek.[1] Már most ebben a fogas kérdésben kellett 1474-ben a bölcs budai tanácsnak dönteni; döntött-e vajon és hogyan, nem maradt megírva.

Nincsen ugyan adatunk arra nézve, hogy volt-e valami hatással a huszita mozgalom népünk lelki világára; nem lehetetlen, hogy Husz János tanai itt-ott vármegyénkben is gyökeret vertek s megingatták az ősi vallás iránt való tiszteletet. Az a körülmény, hogy a vármegye lakossága ma is — igaz, hogy merőben tévesen — minden régi templomot a cseh husziták építményének tart, arra látszik mutatni, hogy az üldözött tanoknak voltak vármegyénkben is hívei. Természetesen a cseh rabló kapitányok hatalmának megtörésével eltűnt e tanoknak minden maradványa.

[1] *Sajó-Sz.-Péter v. jkve* 26.

IX.

A NEMZETI SÜLYEDÉS.

A Jagellók. — Anna és Mária királyné. — Miskolcz város részére adott kiváltságok. — Szabadalmak megújítása. — Vármegyénk az 1505. évi rákosi országgyűlésen. — A Szapolyai család borsodvármegyei birtokai. — Beköltözött horvát nemesek. — A Dózsa-lázadás. — Az 1514-iki törvény. — A Báthoriak. — Tomori Pál borsodi birtokai. — A mohácsi csatában elesett borsodvármegyei főurak és nemesek. — A miskolczi országgyűlés 1526. szept. 15-én. — A két ellenkirály viszálya. — Bodó Ferencz mezőkeresztesi veresége. — Dédes vár Ferdinándé lesz. — Márton miskolczi pap bujtogatásai. — Fráter György Sajó-Ládon. — Ferdinánd király Balassa Zsigmondnak inscribálja a diósgyőri uradalmat. — Serédi Gáspár birtokszerzései. — A monostorok és klastromok pusztúlása.

Hunyadi Mátyás halála (1490. ápr. 8.) egyszersmind a nemzeti dicsőség aláhanyatlását jelentette. Az utána következett két Jagelló alatt Magyarország minden téren rohamosan sülyedt, mígnem a mohácsi vész nemzeti önállóságát is eltemette.

II. Ulászló és fia, II. Lajos is nászajándékúl kötötték le a diósgyőri uradalmat feleségüknek. Ulászló neje, Anna királyné nem lakott ugyan az Ákos nemzetség egykori kies fészkében, de annál inkább kedvelte a diósgyőri várat fiának felesége, Mária királyné. Ez a finom lelkű nő erősen megszerette e vadregényes vidéket s a budai vár zajából, mely lelkűletének sehogy sem felelt meg, visszavonúlt e csendes falak közé s húzamosabban tartózkodott itt. Sőt mint a Ragályi család ragályi kastélyában ma is meglévő feliratos párkány tanúsítja, 1525-ben a romladozó vár falait helyreállíttatta.[1]

---

[1] L. az 54. lapon.

Mind Anna, mind Mária királyné nagy jóindulattal viseltettek a vármegye s különösen a diósgyőri uradalom lakossága iránt. Az előbbi 1503-ban megerősítette Zsigmond királynak 1411-ben a miskolcziak részére adott szabad lelkészválasztási jogot engedélyező kiváltságlevelét s ugyanezt 1523-ban Miskolcz óváros bírájának, Szalonnás Bálintnak s az újváros bírájának, Száki Gergelynek kérésére Mária királyné is külön megerősítő oklevélbe foglalta.[1]

Egyébként az idők zűrzavaros voltára mutat, hogy Mátyás halála után egyesek és városok siettek régi szabadalmaikat megújíttatni.

1494-ben a mezőkövesdiek erősíttetik meg II. Ulászlóval Mátyás király 1464. évi, adómentességet biztosító s ugyanez évi czímert adományozó levelét; 1495-ben pedig a miskolcziak Mátyás király 1471. évi adómentességet magában foglaló szabadalmát, 1501-ben Mohi város hasonlóképpen I. Lajos király 1366. és Mátyás király 1471. és 1473-iki szabadalmait. 1508-ban kel a miskolczi mészárosok czéhlevele, 1512-ben meg Miskolcz város zöld pecsét használatára nyer kiváltságot.

1516-ban erősíti meg a miskolcziakat, 1518-ban a mezőkeresztesieket kiváltságaikban II. Lajos király; 1520-ban Mohi város vásártartásra kap szabadalmat s ugyanez évben Mezőkövesd 1464, 1472 és 1494. évi szabadalmait erősíti meg a király. A következő 1521. évben a miskolcziak részére megújítja a király az 1467-ben Mátyás királytól kapott vámmentességet, egy más oklevélben pedig azt a szabadalmat, hogy javaikkal az országban mindenütt a vám- és révfizetés alól mentesek legyenek.[2]

Abból a nemzeti mozgalomból, mely a II. Ulászló gyenge kormánya következtében a nemesség körében mindinkább erősen követelte, hogy a trónra magyar ember választassék királylyá, Borsod vármegye is kivette a maga részét. A nevezetes 1505. évi rákosi országgyűlésen, mely a nemesség ez irányú követelését törvénybe iktatta, Borsod vármegyét Kazai Gyulafi Ferencz és Recski István képviselték. A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában megvan még az az oklevél, melyben éppen vármegyénk közönsége részére Bazini és Szentgyörgyi

[1] Wenzel, *Diósgy.* 45, 78. — [2] *Uo.* 69—75.

Gróf Péter országbiró hitelesen kiadta a rákosi országgyűlés végzéseit.[1]

Tudvalevő, hogy e végzéseket a rendek Szapolyai János érdekében hozták, mint a kiben a nemzet a jövendő királyt látta. A Szapolyai családnak rengeteg birtokai voltak az ország minden részén; ezeket legnagyobbrészt Imre királyi kincstartó, majd nádor s öcscse, István nádor szerezték össze. Már 1476-ban megvette Szapolyai Imre és felesége, Pelsőczi Vajda Imre leánya, Orsolya 18,000 forintért a tornai várhoz tartozó uradalmat János esztergomi érsektől s hugának, Dorottyának férjétől, Domoszlai Schopp Henriktől. Ez uradalomhoz a tornavármegyei 11 falun kívül Borsod vármegyében hozzá tartoztak: Meggyes, Szent-Jakab, Debrete, Újfalu, Rakacza, Viszló, Szent-István más néven Vármos falvak, végül Abaúj vármegyében Köbli falu.[2] 1492-ben a jászói convent előtt Csetneki János s testvérei, László és Miklós tiltakoznak az ellen, hogy Szapolyai István nádor Vámos és Pálfalva borsodvármegyei falvakat, melyek őket örökös joggal illetik, a királytól fölkérje vagy pénzen megvásárolja.[3] De ennek ellenére nemsokára a nádor megszerzi e falvakat, mert 1496-ban már ispánja lakik itten.[4] 1504-ben Szapolyai János birtokában van Edelény, Sáp és Borsod, s Edelényben lakik gazdatisztje, ki a pusztakazinczi iktatásnál mint szomszéd volt jelen.[5]

Az ország déli részein mindinkább fenyegető török veszedelem számos horvátországi nemest kényszeritett arra, hogy az ország felsőbb részein keressen menedéket. Így történt, hogy a Jagellók alatt több horvát nemes vetődött el Borsod vármegyébe is, kik mint katonák itteni családokba házasodtak be s ezen a réven birtokokat szereztek. Ezek egyike volt Japriczai Horváth Gergely, ki Csabai Kovács István királyi gyalogsági kapitány leányát, Katalint vette nőül s apósa 1501-ben örökösévé tette őt Csaba, Szirma, Zsolcza és Koromháza falvakban levő birtokaiban; reá hagyta csabai nemesi kúriáját s Csabán és Miskolczon levő két malmát.[6] 1509-ben Csabán találkozunk Csamicsáki Miljenovics Horváth Pállal és Lom-

[1] *Nemz. Múz. lt.*, saját gyűjt. — [2] *Dl.* 17770. — [3] *Dl.* 19846. — [4] *Bárczay cs. lt.* fasc. 28. nr. 51. — [5] *Putnoky es. lt.* fasc. 25. nr. 25. — [6] *Bárczay cs. lt.* fasc. 23. nr. 2.

niczai Horváth Istvánnal.[1] 1522-ben Csabán szó van néhai Klokocsi Marsity Györgyről, kinek özvegyét, néhai Japrai Mihály leányát, Lucziát és fiát, Marsity Mihályt egy nemesi udvarházba iktatják be.[2] Ezek közül némelyik magas polczra emelkedett; Japriczai Horváth Gergelyt pl. II. Lajos király 1520-ban kinevezte Diós-Győr várnagyának és Borsod vármegye főispánjának.[3] Ebben a korban vagy talán valamivel később költöztek be a Bozitai Bojnicsics család tagjai is, kik Senye faluban szereztek birtokrészeket.[4]

Milyen részt vett Borsod vármegye az 1514-iki Dózsa-féle parasztlázadásban, erre nézve adatok nem maradtak ránk; hihetőleg itt nem nagy hullámokat vert a véres polgárháború, annál is inkább, mert a legnagyobb uradalom, a diósgyőri, a királyné kezén volt s a jobbágyok sorsa ennek következtében nem volt éppen tűrhetetlen. Mindössze két kapitány emlékezetét tartották fenn az oklevelek, kik távolabbi vidékeken segítettek elfojtani a parasztlázadást. Mind a kettő a király kitűntetésére tette magát érdemessé. Az egyik Keresztes András mezei kapitány, kinek Ulászló király 1514-ben Nagy- és Kis-Gelej falvakat adományozta, kivéve Nagy-Gelejen azt a negyedrészt, mely a Geszti Ferenczé volt; az egri káptalan e birtokokba ellenmondás nélkül be is iktatta őt.[5] A másik Mezőkövesdi Pál deák, a ki Mező-Kövesd város tisztviselője volt s nemcsak nem csatlakozott az ország nemeseinek vesztére törő parasztlázadáshoz, hanem élete koczkáztatásával, annak leverésében tevékeny részt is vett; ezért II. Ulászló király 1515. szept. 29-én neki és utódainak nemességet s czímert adományozott, ezenkívül pedig Mező-Kövesden levő házát, a mely azelőtt a Szombat Tamásé volt, minden adózás alól fölmentette.[6]

De ha nem vett is részt a vármegye lakossága a Dózsa-lázadásban, neki is éreznie kellett az 1514-iki országgyűlés rémes bosszúját. Ez az országgyűlés eltörölte a jobbágyságnak eddigi törvényekben biztosított minden szabadságát, megszűntette szabad költözködését s földhöz szegzett rabszolgává alacsonyította le. Azután a már meglevő papi tizeden, földesúri

[1] *Uo.* fasc. 23. nr. 13. — [2] *Uo.* fasc. 29. nr. 17. — [3] *Uo.* fasc. 23. nr. 17. — [4] *Proc. Tab.* 4824. — [5] *Uo.* 436. és 1355. — [6] *Turul* 1907. 198.

kilenczeden kívül újabb nagy terheket rótt rá; elrendelte ugyanis, hogy minden egyes egésztelkes jobbágy fizessen a földesúrnak évenként egy forintot, adjon 12 tyúkot s tíz jobbágy együtt egy kövér sertést. De a mi mindezeknél terhesebb volt, a jobbágy tartozott annyi napszámot tetjesíteni, a mennyit a földesúr kívánt; kimondta a törvény, hogy jobbágy fia nem emelkedhetik magasabb papi hivatalra, a jobbágynak semmiféle fegyvert tartani nem szabad s ha nála mégis fegyvert találnának, jobbkeze levágásával büntessék.[1]

Ez a drákói törvény fennállott 1547-ig, a mikor az országgyűlés, győzvén a józan belátás, felszabadította a jobbágyságot az örökös szolgaság alól. Mindamellett az úri osztálynak e ridegsége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a nemzet 1526-ban Mohácsnál elbukott.

II. Lajos király alatt a vármegye főúri birtokosai közé léptek a *Báthoriak* s a XVI. század folyamán ez a család, noha tagjai nem is laktak a vármegyében, döntő szerepet játszott a vármegyei közélet terén. 1519 decz. 13-án a király beleegyezését adta ahhoz, hogy egyrészről Báthori István nádor s temesi főispán, öcscse András szatmári főispán és nádorfejérvári bán, kinek felesége Rozgonyi István leánya, Katalin volt, azután öcscsük, György kir. főlovászmester és somogyi főispán, másrészről pedig néhai ifjabb Rozgonyi János fia István egymást minden birtokaikban testvérökül fogadják; a szerződésbe bele volt foglalva a cserépvári uradalom is, a hozzá tartozó Cserép, Tard és Bábolna falvakkal.[2] Rozgonyi István 1523-ban fiörökös nélkül húnyván el, Újlaki Lőrincz országbíró parancsára a székesfejérvári keresztes-convent a Báthoriakat ez évi aug. 16. — szept. 16. közt ellenmondás nélkül beiktatta ez uradalom birtokába.[3] A század vége felé azután Báthori István országbíró megszerezte az ónodi uradalmat is.[4]

A mohácsi csata szerencsétlen vezére, Tomori Pál is vármegyénk birtokosai közé tartozott. 1507-ben a jászói convent parancsot kapott, hogy Tomori Pált, Antalt és Mátét, valamint néhai Tomori István fiait, Lőrinczet és Lajost az abaújvár-

[1] Ladányi, *A magyar alkotmány tört.* 125. — [2] *Dl.* 23284. és 23285. *Proc. Tab.* 3329. *Kazinczy Gábor regestái.* — [3] *Dl.* 23798, 23799 és 24653. — [4] 1590-ben. *NRA.* fasc. 870. nr. 42.

megyei Ambrusháza és a borsodvármegyei Bürkes (Hegymeg vidékén) falvai birtokába iktassa be.[1] Az iktatásnak többen ellenmondottak ugyan, de a Tomoriak azért nemcsak itt, hanem idővel Nyilas és Lak falvakban is szereztek földesúri jogot. Maga a család 1560-ban halt ki Tomori András deákban.[2]

A mohácsi vész borzalmas következményeit csak úgy megérezte Borsod vármegye lakossága is, mint az egész ország. A vármegye csapatai is ott harczoltak Tomori zászlai körül és sok jeles dalia vérével pecsételte meg hazája iránti szeretetét. Ott esett el Ónod várának rövid ideig ura, Ákosházi Sárkány Ambrus zalavármegyei főispán;[3] Dédes vár ura, Palóczi Antal, családjának utolsó férfisarjadéka is itt vitte családját sírba. A vármegye nemesei közül Ományi Mátyásnak nevét mentették meg a feledéstől okleveleink, mint a ki szintén a mohácsi síkon lelte sírját.[4] Kóborló török csapatok a szerencsétlen csatavesztés után Borsod vármegyéig elkalandoztak s itt tűzzel-vassal pusztítottak; még egy negyedszázad múlva is emlékeznek az összeírások e pusztításokról, melyeknek különösen a vármegye déli része esett áldozatúl.[5]

Alig hogy elhangzott a csatazaj, a halálos félelembe esett nemzet első életjelt vármegyénk területén adott magáról. Várdai Pál egri püspök és Pelsőczi Bebek János meghívására számos urak és nemesek gyűltek össze szept. 15-én Miskolczon. Szapolyai János és öt vármegye: Heves, Gömör, Borsod, Torna és Abaúj követeket küldöttek. Itt az ország megvédéséről s azoknak az egyházi kincseknek felhasználásáról tanácskoztak, melyeket II. Lajos pápai engedélylyel összeszedett, hogy az ország czéljaira pénzzé veresse. Elhatározták, hogy a rendek mennél előbb és mennél nagyobb előkészülettel táborba szállanak, s hogy az egyházaktól elszedett ezüstneműek Kassára szállíttassanak és ott pénzzé veressenek.[6]

Nem telt bele egy év s az ország a két ellenkirály prédájává lett. Borsod vármegye is keservesen tapasztalta, hogy az állapotok fenekestől felfordúltak. Az 1527-iki budai országgyűlésre, melyet márczius havában János király hívott össze,

---

[1] *Szatmári Király cs. lt.* — [2] *NRA.* fasc. 481. nr. 43. — [3] Buday, *Polgári Lexikon* III. 132. — [4] *Gr. Vay cs. berkeszi ltára* fasc. 117. — [5] *Urb. et conscr.* fasc. 1. nr. 1. — [6] *Magyar Országgy. Emlékek* I. 3.

a vármegye hűségesen elküldte követeit Derencsényi Miklós, Jánoki Ozsvát, Színi István és Tibót Zsigmond személyében;[1] de már ez év vége felé a Ferdinánd kezének súlyát kellett éreznie. Ferdinánd a János szepesi főispán hűtlensége következtében a koronára szállott Szepes várát, ugyane vármegye örökös főispánságával együtt, továbbá többek közt a szepesvármegyei (!) Rudabánya várost s a borsodvármegyei Vámosfalu helységet a Sajó körül, hű szolgálataiért Betlenfalvi Thurzó Elek kir. főtárnokmesternek s testvérének, Jánosnak s általuk unokaöcscseiknek, Thurzó Györgynek és Ferencznek adományozta.[2] Ez adományról külön levélben értesítette Rudabánya város biráját, esküdtjeit és egész lakosságát s megparancsolta nekik, hogy a tárnokmester odaküldendő embereit a megszokott engedelmességgel fogadják.[3]

János király dolgai csakhamar rosszra fordúltak. Bodó Ferencz 1528. márczius első napjaiban Eger várát akarta számára visszafoglalni; azonban Mező-Keresztesnél Török Bálint, Pekri Lajos és a Ferdinándhoz pártolt Bakics Pál hadaitól vereséget szenvedett s maga is fogságba esett. Bodó a legfényesebb igéretekkel sem volt Ferdinánd pártjára csábítható s szavának annyira ura volt, hogy midőn egyízben ittas fővel megszökött, kijózanodása után önként ment vissza fogságába. Életét a bécsújhelyi börtönben végezte.[4] Dédes vára, mely Palóczi Antal halála óta gazdátlan volt, önként meghódolt Szapolyai Jánosnak; de már 1528. ápr. 28-án arról értesíti Ferdinándot Szalaházi Tamás egri püspök, hogy a hanyagság vagy árúlás következtében a Szapolyai kezébe jutott vár fáradság és minden megerőltetés nélkül Szilágyi Doctor Péter és az ő közbenjárására a Ferdinándhoz hű Perényi Péter birtokába került.[5] Szilágyi Doctor Péter Eger várát is megvédelmezte s e mellett Szarvaskő várát is Ferdinánd részére visszafoglalta. E szolgálatokért a hűtlenség bűnébe esett Lippai László borsodvármegyei birtokaiból, valamint más birtokokból is 80 jobbágytelket adományozott neki Ferdinánd.[6]

János király, mielőtt Lengyelországba távozott volna,

[1] *Uo.* I. 101. 128. — [2] *NRA.* fasc. 446. nr. 32. — [3] *Uo.* fasc. 8. nr. 79. — [4] *Magyar Hadi Krónika* II. 10. — [5] Gévay, *Gesandtschaft Ferdinands I. an Sultan Suliman* I. 1528. Bécs, 1840. 30. l. — [6] Szederkényi, *Heves várm. tört.* II. 431.

Sajó-Ládon állapodott meg. Itt értesült róla, hogy a miskolczi Mindszentek kápolnájának lelkésze, Márton pap három vármegyében bujtogatott ellene; János király Mártont elfogatta s a Sajóba akarta belefojtatni. A buzgó Ferdinánd-párti pap csak Simon zágrábi püspök közbenjárásának köszönhette, hogy János király bosszúját nem töltötte ki rajta.[1]

Sajó-Ládon a gondviselés egy más papi emberrel is összeköttetésbe hozta János királyt. Gyermekkori régi ismerőse volt, még abból az időből, mikor szülei házánál mint apród nevelkedett. Utjeszenics György volt ez, ki a világi élettel szakítva, a pálosok klastromába vonúlt, s itt szerezte meg azt a magas műveltséget, melylyel később két ország sorsát intézte. Röviden csak Görgy barátnak nevezték s Szapolyai János csakhamar fölismerte benne azokat a kiváló képességeket, melyek őt nagy dolgokra tették hivatottá. Ettől fogva egyik legbensőbb tanácsosa lett a királynak, ki nem sokára megtette őt kincstárnokának, majd pedig váradi püspöknek. Mint az ország általános történetéből tudjuk, pályáján egész a bibornoki méltóságig emelkedett.

János király élete vége felé a diósgyőri uradalmat hívének, Gyarmati Balassa Zsigmondnak adományozta s egyszersmind kinevezte őt Borsod vármegye főispánjának.[2] Balassa azonban János király halála után elpártolt a Szapolyai háztól s igéretet tett Ferdinándnak, hogy hűségére tér át s őt Magyarország igazi és kétségtelen királyának kész elismerni, sőt a tartozó hűségesküt is leteszi. Ezt a készséget Ferdinánd király azzal viszonozta, hogy Diós-Győr várát minden tartozékaival, haszonvételeivel s minden jogszolgáltatással, mely rég idő óta mind világi, mind egyházi ügyekben ezzel vele jár, neki és feleségének, Fáncsy Borbálának s örököseinek inscriptióképpen 20,000 jó és igaz súlyú magyar arany forintért átírta és átutalta. Azzal a biztosítással, hogy ha törvényes gyermekük nem maradna, akkor a Balassa Zsigmond fitestvérei s ezek örökösei legyenek élvezői az inscriptiónak. Megengedte Ferdinánd azt is, hogy néhai Országh László mindazon javait, melyek ez időszerint kezénél és birtokában vannak, továbbra is megtarthassa és bírhassa, mindaddig, míg azokat egyenér-

[1] Szerémi 178. l. — [2] Fényes Elek, *Geogr. Szótára* III. 100.

tékű javakkal tőle megválthatja. Ezenkívül a bozóki prépostság kegyúri jogát is Balassa Zsigmondnak és örököseinek adományozta, úgy mindazonáltal, hogy szabadságában álljon a királynak bármely időben ez örökös kegyúri jogadományt Zsigmondnak, feleségének, örököseinek és testvéreinek adományozandó hasonértékű javak ellenében visszavenni.[1]

Közel negyedszázadon át voltak Balassa Zsigmond és felesége a vármegyének úgyszólván korlátlan urai.

Egy másik hatalmas híve Ferdinándnak, Serédi Gáspár, a felsőmagyarországi részek főkapitánya, szintén ez időben lett a vármegyében birtokos. 1541-ben a tokajvári uradalommal, noha ennek birtokba vétele ellen Izabella királyné tokaji várnagya, Ruszkai Kornis János tiltakozott, Tarján falut szerezte meg.[2] Ugyanez évben, minthogy két és fél hónapig 400 lovassal szolgálta a király ügyét, s ezért 4500 rénes forint zsold járt volna neki, ez összeg fejében a király a váradi káptalan birtokaiból a borsodvármegyei Aszaló és Felső-Zsolcza, valamint az abaújvármegyei Garadna és Forró falvakat, melyek ez idő szerint már birtokában voltak, a kiváltás időpontjáig elzálogosította.[3] Hiába tiltakozott e jogbitorlás ellen a váradi káptalan, 1543-ban a vármegye törvényszéke előtt[4] s 1549-ben a leleszi convent előtt,[5] e birtokok századok folyamára kisiklottak kezéből.

Minden téren aljas haszonlesés és erőszak uralkodik. Elpusztúlnak a szellemi központok: a monostorok és klastromok is. 1549-ben a Serédi Gáspár zsoldosa, a szerb Kunovics Miklós délszláv huszárjaival megrohanja a kácsi monostort s egészen fölperzseli.[6] Ugyanez időtájban Balassa Zsigmond elpusztítja a diósgyőri remetebarátok klastromát[7] s 1551-ről jegyzik föl a sajóládi klastrom elenyésztét is.[8]

[1] Podhraczky, *Miskolcz város oklevelei* 23. — [2] *Gr. Vay cs. berkeszi lt.* fasc. 509. — [3] *NRA.* fasc. 493. nr. 55. — [4] *Uo.* fasc. 870. nr. 29. — [5] *Uo.* fasc. 1049. nr. 7 és 840. nr. 30. — [6] *Jászói convent lt.* I. 150. — [7] *Acta eccl.* Paulini Diós-Győr fasc. 1. nr. 17. — [8] *Akad. t.* Tört. 4r. 197.

X.

A TÖRÖK VESZEDELEM.

Olák bevándorlók. — Mező-Keresztes oláh lakosai. — Törökországi hadjáratokban résztvett nemesek. — A délvidéki nemesség menekülése. — A budai török basa hódoltató hadjárata 1544-ben. — Miskolcz város veszedelme. — Elpusztúlt helységek. — Miskolcz újra épül. — Eger 1552-iki ostroma. — A hős Mecskey Istvánt a várkonyiak agyonverik. — A füleki basa pusztításai. — 1554-ben elhamvadt helységek. — Bornemisza Gergely keresztesi veresége. — A kazai csata 1558-ban. — Török beütések. — A hajdúk féktelenkedései. — Falvak pusztulása 1564-ben. — A Szepessy család betelepedése. — A nemesi kúriák megerősítése. — Régi kastélyok. — A csáti kastély. — Az arlói kastély. — A többi vármegyebeli kastélyok. — A török veresége Ónodná 1583-ban. — Eger vár török kézre jutása 1596-ban. — Cserépvár is elesik. — Elégett helységek lajstroma. — A vármegye megváltozott ábrázata.

A török előnyomulása a Balkán-félszigeten nagy kavarodást idézett elő az ott lakó népek körében. A ki csak tehette, menekűlt onnan nagyobb biztosságot nyújtó országokba. Legközelebb esett Magyarország s ide már korán megkezdődött az idegenek beözönlése. Mindenekelőtt a pásztor életmódot folytató oláhok jelentek meg s nemcsak a felvidék havasi legelőit szállották meg, hanem lebocsátkoztak az Alföldre is.

Borsod vármegyébe is jutott belőlük. Már Nagy Lajos király korában a kis Cseb faluban feltűnik egy Bojár nevű család,[1] melynek talán egyenes leszármazottja Csáton az a Bojár Katalin, Színi Boldizsárné, ki a XVI. század második felében szerepel.[2]

---

[1] *Szatmári Király cs. lt.* 1341-ben: 159, 1360-ban: 86, 1381: 85. 1412. *Dl.* 5989. és 9980. — [2] *Ik.* II. 455, 474, 774.

A keresztesvitézek egykori birtokán, Keresztesen Zsigmond korában oláh jobbágyok telepedtek le. — Zsigmond király 1409-ben összes oláh híveinek panaszából arról értesül, hogy a Diós-Győr várához tartozó Keresztes oláh faluba (in possessione nostra Valahali Keresztes nuncupata) letelepedni szándékozó jobbágyokat egyesek erőszakkal visszatartják s nem engedik oda bemenni. Megparancsolja tehát az összes főuraknak, főispánoknak, várnagyoknak, városi és falusi bíráknak, hogy ezt a jövendőben tenni ne merészeljék; Borsod vármegye fő- és alispánjainak pedig szigorúan meghagyja, hogy a visszatartott jobbágyokat Keresztes faluba vezessék és vigyék vissza.[1] Mikor pedig V. László király 1456-ban (a már akkor várossá lett) Keresztesnek pecsétet adományoz, ezt az ott lakó oláh híveinek, polgárainak és vendégeinek kérésére teszi, kiknek vajdáit már magyar nyelven Fekete Miklósnak, Deák Jánosnak és Bori Miklósnak nevezik.[2]

Ezek az oláh jövevények sokáig foglalkoztak pásztorkodással, mint azt Serkei Lorántfi György és fia, Tóbiás 1468-ban kelt záloglevele bizonyítja, kik midőn Abod falujokat elzálogosítják, kivesznek egy jobbágytelket, melyen egy juhokat őrízö oláh pásztor (Walachus pastor videlicet ovium nostrarum) lakik.[3]

Az oláhság azután teljesen felszívódik a vármegyei magyarságban s a XV. század végén a bevándorlásnak már minden emlékezete kihal.

Kétséget sem szenved, hogy Hunyadi János és Mátyás törökországi hadjárataiban számosan vettek részt borsodvármegyei nemesek is. Roskoványi Antalt pl. 1447-ben éppen a török hadjáratban szerzett érdemeiért tűnteti ki a kormányzó akkor, midőn neki a Boldva folyó mellett Madarastelke nevű néptelen pusztát adományozza.[4]

A Jagellók korára esik a horvátok és szerbek beköltözése is, melyről már fentebb szólottunk. Az ország déli vidékeiről menekülő nemesség szíves fogadtatásra talált a mi vármegyénkben is. 1480-ban, hogy csak egy példát említsünk, Móré János jászói és dömösi prépost atyafiúi szeretetből Őrös falu negyedrészét, melyet a királytól kapott adományúl, Nagy Lászlónak

[1] *Dl.* 9504. Wenzel, *Dgy.* 44. — [2] *Dl.* 15077. Wenzel 57. — [3] *Dl.* 16441. — [4] *Csoma József gyűjt.*

és Kornethi Mihálynak adományozta, minthogy a magyarországi alsó részeken bírt nemesi udvarházuktól a török megfosztotta őket.[1]

A mohácsi csata után következett szomorú napokban egyes török csapatok fölmerészkedtek vármegyénk déli határszéléig, de ezek aránylag nem sok kárt okoztak a lakosságnak. Ez a hirtelen jött rablótámadás olyan volt, mint az átvonúló zivatar; népünk csakhamar kiheverte.[2]

1541-ben Buda elesett s egy basa székhelye lőn. Nemsokára a berendezkedés után Borsod vármegye népe is felszólítást kapott, hogy hódoljon meg a budai basának s küldje el követeit, kikkel az adóra nézve megállapodásra juthasson. Különösen Miskolcz városának szólt a parancs, melynek lakosai, úgy látszik, a basa többszöri fenyegetésére rá sem hederítettek. Két esztendeig nógatta őket Mehemed basa, de hiába. Végre elhatározta, hogy fegyverrel fog érvényt szerezni követelésének.

1544. aug. havában mintegy 8000 emberből álló sereggel Rákos mezejére szállott s onnan indúlt el Miskolcz városa ellen.

De hallgassuk meg a jó Tinódi Sebestyént, ki «A szalkai mezőn való viadalról» szóló énekében élénk színekkel írta le Miskolcz város veszedelmét:

Nagy veszödelmeket az Budából tésznek,
Kin szegin magyarok igen veszíkölnek.
Minap Memhet basa szólla terekeknek,
Hogy nagy gyorsasággal véle készülnének.

Oly igen haragudt az szegín pórokra,
Hogy meg nem holdolnak szolgálni Budára,
Nyolczezeren kiszálla ő az Rákosra,
Rabolni indúla az neves Miskolczra.

Dulá, fenyegeté Miskolcznak városát.
Ő mind felrabolá jó rész tartományát.
Onnat ő elhoza négyezör rabokat,
Kikkel ő hajtata szántalan barmokat.[3]

Ez iszonyatos pusztítást nemcsak Miskolcz városa sínylette meg, hanem rajta kivűl a következő 45 helység lett a lángok

[1] *Dl.* 18394. és 18396. — [2] A törökök «Vácztól fogva Gyengyesig, Miskolczig, Mohiig, az Nagy-Szegedig,Péterváradjáig, az Tisza Duna közütt mind megrablák, égetik.» Verancsics, II. 25. — [3] *R. M. Költ. Tára* III. 288.

martaléka: Aranyas, Kis-Győr, Geszt, Leányfalva, Alsó-Ábrány, Felső-Ábrány, Paszag, Szíhalom, Keresztes, Nagy-Mihály, Püspöki, Pély, Lövő, Négyes, Emőd, Nyárád, Vata, Igriczi, Kürt, Oszlár, Paraszt-Bikk, Szalonta, Keresztúr, Papi, Szeged, Csécs, Mohi, Ónod, Korhi, Szirma, Alsó-Zsolcza, Őrös, Déta, Petri, Koromháza, Nyék, Máli, Kis-Tokaj, Vakarács, Görömböly, Bába, Palkonya, Tarján és Kisfalud.[1]

Miskolcz városa ezt a nagy csapást még 1550-ben sem heverte ki. I. Ferdinánd király ez évben, hogy épülését előmozdítsa s lakosságát megszaporítsa, azokat, kik a leégett házak helyébe új házakat építenek, három évre mindennemű rendes és rendkívüli adó, taksa, országos segély és kamara haszna fizetése alól fölmentette.[2] Ezenkívül a «piacz mellett való utczában» azt a jobbágytelket, mely a néhai Deák János magtalan halálával a koronára szállott, Miskolcz városának adományozta, hogy azon mészárszéket rendezhessen be.[3]

Eger hősies védelmében 1552-ben Borsod vármegye csapata is kitűntette magát; Tinódinál olvassuk, hogy a vármegye 50 puskását Bolyki Tamás vezette.[4] A török az itt szenvedett kudarczáért úgy állt bosszút, hogy a környékbeli falvakat fölégette; ekkor pusztult el többek közt Tard és Felső-Tárkány.[5]

Az elgyötört nép roppant fásúltságát mi sem mutatja jobban, mint az a sajnálatos esemény, mely közvetetlenül Eger ostroma után történt. A vár egyik hős védője, Mecskey István a nehéz napok fáradalmait otthonában óhajtván kipihenni, «szép asszony társához haza erede» s Várkony faluba érkezett. Itt «útra való segétségöt kére.» Valószínűleg szekerekre volt szüksége s követelte a falubeli lakosoktól, hogy adjanak neki. A lakosok nem hogy nem adtak, hanem fegyverrel kezökben ellenállottak. Sőt az egyik paraszt fejszével homlokon sújtotta, azután dárdával leszúrták a nemes vitézt. Bornemisza Gergely deák Mecskey haláláért «nagy siralmat szerze várkoni póroknak,» de a gyilkost nem tudta kézre keríteni.[6]

Alig kezdtek az elpusztult helységek újra éledni, 1554-ben török kézre jutott Fülek s itt is egy basa fészkelte meg magát,

[1] 1546-ban ezek részesülnek adómentességben «propter combustionem et devastationem Turcarum.» *Dic.* 68. — [2] Szendrei, *Miskolcz Tört.* III. 212. — [3] *Uo.* III. 210 — [4] *Régi M. Költ. Tára* III. 114. — [5] *Dic.* 1555. 335. és 373. — [6] *Régi M. Költ. Tára* III. 159.

ki szintén kivetette hálóját a borsodvármegyei falvakra. Minthogy ezek már a budai basának voltak adófizetői, természetesen vonakodtak az új török parancsnokot uruknak elismerni. Ennek az lett a következménye, hogy még ugyanez évben a török azokat a helységeket is fölégette, a melyek tíz esztendővel előbb megmenekültek a veszedelemtől. Igy ez évben pusztult helységeknek mondják az adólajstromok a következő falvakat: Omány, Noszvaj, Nagy-Mihály, Nagy-Barcza, Nádasd, Pély, Paszag, Parasznya, Papi, Szőlőske, Szihalom. Sajó-Németi, Járdánháza, Kárló, Kis-Tálya, Kis-Győr, Kis-Barcza, Kaza, Radistyán, Somsár, Sikátor, Sáta, Sály, Szent-Márton, Kurittyán, Kazincz, Mucsony, Galgócz, Tihemer, Vadna, Várkony, Abafalva, Almagyar, Cseb és Sajó-Szent-Péter, mely utóbbi helyről 115 személyt hajtott el a török.[1] 1556-ban ezeken kívül pusztult falvak még: Kápolna, Csokva, Molnos-Bél, Bolyk, mind a két Czenter, Királyd, Felső- és Alsó-Velezd, Bánfalva (lakosai mind elfutottak), Iván, Alsó-Barczika, Alacska, Kács, Tard és Szemere.[2]

A füleki basa martalóczait megkísérlette Bornemisza Gergely, Eger vár kapitánya feltartóztatni; Keresztesnél útjokat állotta s megütközött velök. De vállalata balul ütött ki, csatát vesztett, elfogták s Konstantinápolyba vitték, hol azután kötélhalállal végezték ki.[3]

Ettőlfogva nem volt nyugta a vármegye lakosságának. A füleki törökök gyakran kitörtek s hallatlan pusztításokat vittek véghez. 1558. okt. 13-án Telekessy Imre felsőmagyarországi főkapitány a fosztogató Velicsány füleki basát Kaza mellett megtámadta s véres küzdelem után megverte. A basa, kinek serege 5000 főből állott, alig 400 emberrel menekült, agái mind elestek és Telekessy 13 zászlót küldött a királynak Bécsbe.

1560-ban újra a Kazavölgyét pusztították; az egri püspöknek egy, Bebek Györgynek két faluját prédálták fel, nagyszámú embert és barmot vivén magukkal.[4] Verancsics Antal püspök 1562. november 5-én írt levelében ekként panaszkodik Ferdinánd királynak: «Volt egy tizedszedőm Kaza városában, egri vitéz, 10 gyaloggal és 12 lovassal, kik őrizetére voltak rendelve. Az

[1] *Dic.* 1555. 332. — [2] *Dic.* 381—389. — [3] Forgách Ferencz *Históriája* 73. — [4] Verancsics *Munkái* VIII. 173.

itteni templomot nem csekély munkával megerősíttette, hogy ott az éjjeleket nyugodtan tölthessék. Mintegy 200 lovas és 100 gyalog füleki török megrohanta őket, hogy emberemet a megerősített templomban elfogják. E közben a putnoki kastélyból egy csapatnak, mely az esztergomi érsek tizedszedőjét kisérte, tudomására jutott embereimnek veszedelme s segítségökre sietett. De a török nagyobb számmal levén, leverte őket s 52 emberöket elfogta. Igy zsákmánynyal megrakottan tértek vissza Fülekre.»[1]

Ugyanez évi szept. 10-én a füleki bég nagyszámú lovasaival Szendrő vidékét is felkereste s itt három falut: Perkopát, Szalonnát és Jablonczát fölégette, lakosságát elhajtotta. Kara Dsafer hatvani bég pedig Papi falura tört s innen négy gyermeket és egy lovat rabolt el. A mellett ezt a falut és Ostorost meghódoltatta.[2]

S nem volt elég egy csapás, még más baj is rá szakadt a szegény lakosságra. A várakban rosszúl fizetett magyar katonaság csoportokba verődve, szerte barangolt s fosztogatta a szegény népet. Ezek voltak a *hajdúk*, kiket az egri püspök hiába fenyegetett a legszigorúbb büntetéssel. Elszéledtek a közeli Ónod, Cserép, Diós-Győr, Dédes. Sirok, Oroszlánkő, Ajnácskő, Somoskő, Gedő, Balog és Putnok várakban s innen intézték rablótámadásaikat a parancsnokok tudtával; ha a török elfogta őket, egrieknek mondták magukat s még olyan vallomásra is vetemedtek, hogy a püspök biztatja fel őket s a maguk bűnét a püspökre és az egriekre iparkodtak kenni. Verancsics tehát 1562. nov. 9-én fölkéri Ferdinándot, hogy tiltsa el a várparancsnokokat e fosztogatók befogadásától.[3]

1564-ben puszta falvak a következők: Bolta, Királyd, Horsó, Ördöglyuka, Ördögfalva, Jetyő, Alsó-Barczika, Szirák, Kisfalud és Harnócz.[4] Némely falvak lakosai már a török közeledtének hírére elfutottak; így pl. 1564-ben Kaza, Szirák és Ziliz,[5] 1578-ban pedig Czenter és Szászd falu lakosai.[6]

Buda várának 1541-ben történt elestéhez fűzi a hagyomány a vármegye történetében nagy szerepet betöltött *Szepessy* család betelepedését. A család a Debreczen mellett egykor

[1] *Uo.* VIII. 396. — [2] *Uo.* VIII. 375. — [3] *Uo.* VIII. 398. — [4] *Dic.* 414. — [5] *Uo.* 427. — [6] *Dec.* és *Dic.* 588.

virágzott Szepes faluból származott s valamelyik tagja királyi szolgálatba szegődvén, Buda körül számos birtokokat szerzett. Mikor azután az ország fővárosa pogány kézre jutott s vidékéről a nemesség elmenekűlt, a Szepessyek Eger várát választották lakóhelyűl; ekkor szerezték meg Miklós és Mátyás a Tisza mellett fekvő Négyes falut, melytől azután nemesi előnevöket vették. Az egri káptalan 1549-ben iktatta be őket a falu birtokába, melynek egy része akkor még a tárkányi karthausi barátoké volt.[1] Eger várának 1552-iki védelmében állítólag heten estek el s a többiek, á kik életben maradtak, Miskolczra menekűltek. Itt a Meggyesalja nevű utczában telepedtek le s éveken át daczoltak a füleki törökkel. Végre kénytelenek voltak ők is meghódolni. Négyes falun kívül voltak birtokaik Szomolyán és Paszagon is, de ezek idővel elidegenedtek. A család egyik ága, a szegényebbik, Zemplén vármegyében Gesztelyen vonta meg magát s itt élt, «nyomorgott» még a XVIII. század elején is, a mikor a borsodi ág már országos jelentőségre emelkedett.[2]

A török rablásokat megelőző időben a vármegyei nemesség nem gondolt arra, hogy nemesi kúriáját megerősítse. A megerősített kúriát, mint tudjuk, kastélynak nevezték s ez a megerősítés rendszerint abból állott, hogy egy öregtornyot építettek a nemesi udvarház mellé, a honnan a vidéket jól szemügyre lehetett venni s szükség esetén benne el lehetett zárkózni. Ez azután ideig-óráig oltalmat nyújtott az itt megvonulóknak. A régi időkben alig van szó a vármegye területén kastélyokról. 1404-ben Velezden a Kövér család kastélya vár néven szerepel s az alatta elterülő Felső-Velezd falut más néven Váraljának nevezik.[3] Sajó-Németiben 1459-ben az ottani megerősített kastélyt a csehek birtokában találjuk.[4] Barcza faluban 1475-ben Balai Györgynek volt kastélya, melynek rommaradványait ma is mutogatják.[5] Hangácson 1535-ben a hangácsi kastély Bertóti Mihály és felesége, Zsófia azelőtt özv. Hangácsi Albertné birtokában van.[6]

A mint a török beütések gyakoriakká váltak, a vármegye területén megszaporodott a kastélyok száma is. Az 1550-es évek

[1] *Proc. Tab.* 3924. — [2] *Ifj. Szepessy Pál jegyzőkönyve* 72. l. — [3] *Dl.* 8963. — [4] Csánki I. 164. — [5] *Uo.* I. 163. — [6] *NRA.* fasc. 857. nr. 52.

derekán az ős Borsod vár romjainak helyén Bebek Ferencz építtetett kastélyt, de ezt Balassa Zsigmond bevette s fölégette.[1] 1557-ben a Csáti Színi család erősíti meg Csáton levő nemesi udvarházát s széles árokkal véteti körül. Ennek őrzéséhez az egri püspök, Verancsics Antal is hozzájárul, sőt mikor arról értesül, hogy a budai basa Eger vidékének bekerítése czéljából négy palánkot tervez és pedig Jász-Berénybe, Hevesre, Csegére és Csátra, sövénykerítéssel, vagyis akkori elnevezéssel, *latorkerttel* véteti körül ezt a kastélyt.[2] Minthogy 1562-ben a budai basa útra kel, hogy a csáti kastélyt elpusztítsa, Verancsics márczius 20-án Kassa városát sürgeti, hogy mielőbb küldje el csapatait.[3] A kastély még fennállott egy darabig; 1563-ban az év első felében Mezei Pál alatt hol 3, hol 4 katona őrködik itt, kik havonként 2 forint zsoldot húznak; június havában számuk 8 embert tesz, de júliusban újra leolvadnak 4-re.[4]

Arlón is épült 1562-ben egy kastély, melyhez a püspök Borsod vármegyétől is kért munkásokat.[5] Ez a kastély a Pásztói Ferencz és János nemesi kúriáján épült, s úgy látszik, Zay Ferencz kassai főkapitány nem igen helyeselte, hogy ide építsék. Legalább Illyevölgyi Jánost a püspök azért küldte Kassára, hogy résztvegyen azon a tanácskozáson, melyet e kastély lerontása vagy továbbépítése tárgyában tartottak. Itt előbb 6 lovas teljesítette az őrszolgálatot Porkoláb Kálmán egri vitéz vezetése alatt, majd 1563. július haváig 4—12 zsoldosra volt bízva a kastély őrzése.[6]

Forgách Ferencz történeti művéből tudjuk, hogy 1567-ben Finkén a Finkei családnak kastélya volt;[7] de erről az okleveles adatok nem emlékeznek meg. 1574-ben Geszten is van kastély; ez a Geszti család nemesi udvartelkén emelkedik.[8] A Bánfalvi Bárius család alsózsolczai udvarházát alakíttatja át kastélylyá s ezt 1578-ban Bárius András és János lakják.[9]

De ezek a kastélyok csak ideig-óráig nyújtottak menedéket. Inkább csak vörös posztóúl szolgáltak a török szemében. Nem is állottak fenn sokáig, egymásután eltűntek a földszinéről. S velök együtt pusztúltak a vármegyei helyiségek is. 1572-ben

[1] *NRA.* fasc. 1738. nr. 56. — [2] Verancsics VIII. 15. — [3] *Uo.* 335. — [4] *Nemz. Múz. kéziratt.* Lat. Fol. 2128. — [5—6] *Uo.* — [7] Forgách F. *Históriája* 365. — [8] *NRA.* fasc. 1262. nr. 47. — [9] *Gr. Vay cs. berkeszi lt.* fasc. 91.

elpusztúlt falvakként jegyzik fel az adóösszeírók Szendrő-Iván, Garadna, Dubicsány, Lád, Pálfalva és Domak helységeket;[1] 1576-ban pedig: Edelény, Bessenyő, Lak, Nyilas, Szakácsi, Irota, Szend, Galvács és Abod falvakat.[2] 1578-ban ezekhez sorakoznak: Dövény, Horváti, Csehi,[3] Felső-Velezd, Czenter és Tapolcsány.[4]

Szolnok eleste után nemcsak a füleki és hatvani bégek sanyargatták a vármegye lakosságát, hanem Sasvár szolnoki bég is, kit az egri vitézek Nádudvarnál erősen megvertek. E miatt való haragjában 1583-ban több ezer főnyi sereggel Mohi városára tört s nemcsak ezt, hanem Ónod városát is fölperzselte. Borbély Sándor egri parancsnok elébe került s Rueber János kassai főkapitány is hadakat küldött ellene; ezekkel Serényi Mihály Ónod mellett a bég hátába került. A két tűz közé jutott Sasvár bég serege megfutott s nagy részét a magyar hadak felkonczolták. 1500-nál több török elesett, 18 zászló és az egész málha a győzők martaléka lett. Sasvár bég is csak úgy menekülhetett, hogy díszes ruháját lehányta s egy elesett katona kaftánját öltötte magára.[5]

E betörésnek megint egy csomó helység esett áldozatúl. Ekkor pusztúltak el ismét: Igriczi, Alsó-Bába, Mohi, Ónod város, Oszlár, Szászd és Arnót.[6] Ugyane sorsra jutott Borsod helység, mely még 1590-ben is puszta volt; Ziliz 1584. és 1585-ben áll pusztán, Berente falu pedig 1585. és 1586-ban.[7]

A pusztúlást betetőzi Eger várának 1596-ban török kézre jutása. A várat háromheti ellenállás után a szedett-vedett idegenekből álló őrség, miután a vár parancsnokát, Nyáry Pált és a főbb tiszteket elfogta, átadta a töröknek. De meg is bűnhődött keservesen. A török a németeket és vallonokat, megtorlásúl a Hatvanban elkövetett kegyetlenségekért, egytől-egyig felkonczolta, a magyarokat és elfogott tiszteket pedig rabságba hurczolta. Nyáry Pál, ki egyszersmind Borsod vármegye főispánja volt, a janicsár aga őrizete alá jutott, de a mezőkeresztesi csata alatt fogságából megszökött. Eger bukásával Borsod vármegye véglegesen hódolt területté vált.[8]

[1] *Dic.* 504. — [2] *Uo.* 552. — [3] *Uo.* 602. — [4] *Uo.* 597. — [5] Sepsi Laczkó Máté *Krónikája* 22. *Ortelius Redivivus* I. 121. *M. Hadi Krónika* II. 104. — [6] *Dic.* 731. — [7] *Jk.* II. 572. és 687. — [8] *M. Hadi Krónika* II. 131.

Egerrel egyidejűleg jutottak török kézre Szarvaskő és Sirok várak, úgyszintén a vármegyében levő Cserépvár is. Ez utóbbinak parancsnoka Bessenyei Mihály volt, kit Eger elfoglalása annyira megrémített, hogy a várat elhagyta s szabad bemenetelt adott a törököknek.[1]

E nagy kihatású események következményeiről az a szomorú lajstrom ad számot, mely felsorolja azokat a már lassan új életre kelt helységeket, melyek ez alkalommal megint elhamvadtak. Az egykor virágzó vármegyére nem lehetett rá ismerni. Miskolcz városát, továbbá Szendrő, Ónod és Diós-Győr várakat kivéve, mindenütt füstölgő romok jelezték a török előnyomulását és nagy távolságokon síri némaság uralkodott. A hol még egy kis élet pislogott, ott is nyomor, szenvedés nehezedett rá az emberekre.

[1] Fényes, *Geogr. Szótára* I. 214.

XI.

A REFORMACZIO.

Általános elcsüggedés. — A Perényiek és Bebekek. — Eger vár főkapitányai. — A felsőmagyarországi főkapitányok. — Protestáns földesurak. — Diós-Győr és Miskolcz reformácziója, — Az első esperes miskolczi pap. — A quartáról kiállított menedéklevelek. — Református ekklézsiák. — Káplántartás. — Református lelkészek jövedelme. — A varbai prédikátor menedéklevele. — Hevesi Mihály octava-bora 1579. — A lutheránus Perényi Gábor és a vármegyei papság. — Thúri Pál sajószentpéteri prédikátor küldetése. — A kálvinizmus elterjedése. — A tiszáninneni négy esperesség. — Saját kánonai. — A hívek erkölcsi élete. — Katholikus plébániák. — A miskolczi katholikusok.

Nem csoda, ha a borzasztó anyagi romlás megrázkódtatta az emberek kedélyvilágát s bizalmatlanná tette őket az ősi hit iránt. A főpapság kitartott ugyan, a meddig lehetett; de mikor vagyonától megfosztva, életét is veszedelemben forogni látta, elmenekűlt biztosabb vidékekre s erre az alsó papság is csakhamar züllésnek indúlt. Nem volt, ki az embereket hitökben bátorította, csüggedésökben vigasztalta volna. A kedélyek meg voltak érve arra, hogy új vallást hirdetők könnyű szerrel a csüggedő lelkekhez férkőzzenek.

A politikai viszonyok is igen kedveztek a reformáczió elterjedésének.

Borsod vármegye a két ellenkirály küzdelme alatt tulajdonkép két olygarcha család kezére jutott. Mindakettő hathatós támogatója volt a hitújításnak s nekik lehet tulajdonítani, hogy a vármegye egy-két évtized alatt egészen reformátussá lett. E két család a Perényi és a Bebek család volt.

I. Ferdinánd király, hogy kimerűlt kincstárán némileg segítsen, nem riadt vissza attól, hogy az üresedésben levő egri

püspökséget 30,000 forintért Serédi Gáspár főkapitánynak és Bebek Ferencznek el ne zálogosítsa. Perényi Péter Abaúj vármegye főispánja nagyobb összeget (40,000 forintot) ajánlott fel s erre a király 1537-ben a püspökséget neki adományozza, oly módon, hogy az előbbi zálogos birtokosok a maguk követelését a püspökség jövedelmeiből behajthassák.[1] Perényi a maga tisztjeit helyezte a várba, melyet 1548-ig vagyis mindaddig bírt, míg hűtlenség bűnébe nem esett s a király el nem fogatta. 1541. elején az erős protestáns Varkocs Tamást tette kapitánynyá, ki előbb váradi parancsnok volt s itt az összes templomokat elvette a katholikus papságtól. Varkocs 1548. aug. 15-ig maradt Egerben, midőn a várat Perényi Péter fia, Gábor átadta Salm Miklósnak és Báthory Andrásnak, a Ferdinánd biztosainak.[2]

Az 1537. évben Perényi Péter János királytól Dédes várára és tartozékaira eszközölt ki új adománylevelet, melyet Palóczi-rokonság révén már kezében tartott.[3] Ugyanekkor adott neki János király nova donatiót Sajó-Szent-Péter városára is.[4] Nem sokkal ezután Ónod várának is ura lett Perényi Péter; 1544-ben már az ő kezében van ez a vár és uradalma.[5] Fia, Gábor e birtokokat Diós-Győr várával és tartozékaival gyarapítja; Miksa király ugyanis 1564. decz 2-án ez uradalmat 63,000 forintért zálogosítja el neki.[6] Igy hát a vármegye három legnagyobb uradalma, melyekhez Miskolcz és Sajó-Szent-Péter városok is tartoztak, a Perényi család birtokában volt.

A Pelsőczi Bebek család borsodvármegyei birtokainak központja Szendrő vára. Bebek Ferencz gömörvármegyei főispán 1538-ban János királytól iktató levelet eszközöl ki, melylyel Szendrő egész vár, továbbá Edelény és Vámos városokban s Keresztúr faluban levő birtokrészeibe iktattatja be magát.[7] Övé volt, mint tudjuk, Csorbakő vára is, melyet unokatestvérének, Bebek Imrének adott át lakásúl, ki székesfejérvári prépost létére megnősült s Dévai Bíró Mátyás rábeszélésére Kálvin híveihez csatlakozott.[8] Az 1544-iki adólajstrom Bebek

[1] Fraknói, *A magyar kir. kegyúri jog* I. 234. — [2] *R. Magy. Költők Tára* III. 459. — [3] *NRA.* fasc. 336. nr. 27. — [4] *Uo.* fasc. 336. nr. 29. — [5] *Dic.* 18. — [6] *NRA.* fasc. 266. nr. 2. — [7] *Dl.* 20462. *NRA.* fasc. 1565. nr. 73. — [8] *NRA.* fasc. 600. nr. 50. Buday, *Polgári Lexikon* I. 198.

Ferencz birtokaiként a következő falvakat sorolja fel: Csehi Ecseg, Edelény, Galvács, Garadna, Kelecsény, Lád, Martoni Nyárád, Szuhogy és Vámos. Későbbi években: Keresztúr, Meszes, Szendrő-Iván, Felső-Zsolcza, Aszaló, Felső-Abod.[1] Birtokait fia, György örökölte, ki családjának utolsó férfisarjadéka volt; ő is és felesége, Patócsi Zsófia hatalmas pártfogói voltak a reformácziónak s Mélius Péter a maga Újtestamentomát Bebek Györgyné Patócsi Zsófiának ajánlotta.[2]

Mind Perényi Péter s különösen fia, Gábor, mind Bebek György összes birtokaikon protestáns lelkészeket alkalmaztak. Bizonyára Borsod vármegyében is a legelső református egyházak az ő birtokaikon keletkeztek; ennélfogva Eger, Sajó-Szent-Péter, Szendrő, Ónod, Dédes és a többi fentebb elősorolt Perényi- és Bebek-birtokok voltak vármegyénkben az új hit első útjelzői.

Nagyban hozzájárult az új hit elterjedéséhez, hogy Eger várának főkapitányai: Varkocs Tamás, Mágócsi Gáspár és Forgách Simon a reformáczió áldozatkész pártfogói voltak. Az egri püspök, Verancsics Antal inkább diplomata volt, mint egyházfő; 1563-ban egyességre lépett I. Ferdinánd királylyal, oly módon, hogy az egri és szarvaskői várakat s az egész püspökség összes javait a király átvette, Verancsicsnak pedig ezek helyett a turóczi prépostságot adományozta s ezenkívül évenként a zempléni harminczad által fizetendő 8000 forintot utalványozott, azzal a világos kikötéssel, hogy Verancsicsnak az egri megyében mind lelki, mind egyházi hatalma fenmaradjon. Elrendelte a király, hogy Eger várának főkapitánya mind Heves, mind Borsod vármegye főispánságát viselje, s ha az szokásban lett volna, hogy e két vármegye alispánjai a püspöki jövedelemből kapják fizetésöket, ezentúl is abból elégíttessenek ki; egyszersmind kötelességévé tette a főkapitánynak, hogy a katholikus hitet mindenképpen oltalmazza s ne engedje meg, hogy az eretnek prédikátorok akár az egri völgybe, akár a városba vagy a várba bemenjenek. Átvevén Egert és a püspöki javakat a király, első főkapitányúl a vitéz Mágócsi Gáspár gyulai kapitányt nevezte ki, ki 1559-ben a tornavári

[1] *Dic.* megfelelő helyein. — [2] Tóth Ferencz, *A prot. ekklézsia tört.* I. 68.

uradalmat s ebben Szent-Jakab, Viszló, Debrete és Köbli borsodvármegyei falvakat megszerezte.[1] Mágócsi az egyesség ellenére mindjárt az első évben protestáns papot hozott be s ezeket általában mindenütt hathatósan segítette, a mint hogy erről Verancsics Miksa királyhoz decz. 27-én küldött levelében keservesen panaszkodik. Maguk az egri kath. hívek s lelkészek azt vélvén, hogy ha a kehelylyel való áldozást a római széktől kinyerhetnék, nemcsak megerősödnék a kath. vallás, hanem az új hitűek is visszatérnének, nem szűntek meg kérelmökkel a pápát sürgetni; végre is IV. Pius a lelkészek házasságának kérdését függőben hagyván, megengedte, hogy a hívek az Úr szent testét két szín alatt vehessék. Ennek következtében Egerben, Nagy-Szombatban, Győrött és másutt már 1564. július havában borral is kezdtek áldozni és ennek eredménye lett, hogy az újítók közül sokan visszatértek.[2]

A Kassán székelő felsőmagyarországi főkapitányok, mint Schvendi Lázár és Pixendorfi Rueber János is nagyban istápolták az új hitet és követőit. Följegyezte a történetírás, hogy Serédi Gáspár, Ecsedi Báthori István országbíró, Ungnád Kristóf horvát-szlavon bán és egy ideig egri főkapitány, Salm Miklós és Egino, a Homonnai Drugethek, kik egy vagy más összeköttetésben állottak vármegyénkkel, a hitújítás lelkes pártfogói voltak.[3]

Vármegyénk földesurai közül a XVI. században protestánsokká lettek:

A Bánfalvi Báriusok, kiknek birtokain: Bánfalván, Alsó-Zsolczán és Sátán mindjárt kezdetben református ekklézsiákat találunk. Ecsedi Báthori István országbíró azzal is tanúságot tett buzgó református voltáról, hogy Thúri Boldizsár varannai lelkésznek sajószentpéteri házát minden adó alól fölmentette.[4] A Bellényi család a kápolnai reform. egyháznak volt a legelső pátrónusa. A Berentei család is az új hithez csatlakozott, de később egyik tagja, Gáspár újra katholikussá lett.[5] A Bogácsi család létesítette a bogácsi ref. ekklézsiát. A Finkei család Finkén szerzett az új hitnek híveket. A sajószentpéteri Jászy

[1] *NRA.* fasc. 445. nr. 15. 816 : 29. és 958 : 37., *Putnoky cs. lt.* fasc. 48. nr. 1. — [2] Fényes, *Georg. Szótár* I. 296. — [3] Lányi, *Magyar Egyháztört.* II. 128. — [4] *NRA.* fasc. 933. nr. 24. — [5] *NRA.* fasc. 954. nr. 69.

család még XVII. századi ivadékaiban is buzgó támogatója volt a szentpéteri ref. egyháznak s kegyes alapítványaival tette magát emlékezetessé. Korán a reformáczió hívei közé állottak a Gagybátori és Vendégi család tagjai, kik Aranyason voltak birtokosok. A Velezdi Kövér család, mint már említettük, házasság útján az erős protestánshitű Rákócziakkal állott rokonságban. Nemkülönben erős protestánsok voltak a Loránt-fiak, s Zsuzsánna fejedelemasszony halhatatlanná tette nevét a sárospataki főiskola hathatós támogatásával. Mladosevics Péter szendrői provisor gömörvármegyei birtokain is nagy támasza volt a református egyháznak. A Mágócsi és a vele rokon Kátay család a tornai uradalomhoz tartozó Szent-Jakab, Viszló és Debrete falvakon kívül Szilváson is meghonosította az új hitet. A Perényiekről már fentebb részletesebben szólottunk; itt még csak azt említjük meg, hogy Péter birtokain a papokat házasságra kényszeritette;[1] fia, Gábor pedig megalapítója volt a sárospataki főiskolának. Putnoky Péter végrendelete alá 1566-ban mint tanú a nagysárosi ref. pap, Lábas Fülöp írja a nevét,[2] Rákóczi Zsigmond és testvérei, mint tudjuk, a reformáczió legbuzgóbb hívei közé tartoztak. A Négyesi Szepessy család a későbbi századokban egyik leghathatósabb pártfogója volt a miskolczi ref. ekklézsiának. Enyingi Török Ferencz, a debreczeni főiskola megalapítójának, Bálintnak fia Diós-Győrött és vidékén erősítette meg a reform. vallást; Szikszói Hellopaeus Bálint egyik munkáját már mint debreczeni pap Gúthi Országh Borbálának, Török Ferencz özvegyének ajánlotta.[3] Leányai közül Fruzsina Homonnai Istvánhoz, a másik, Zsuzsánna pedig Bedegi Nyáry Pálhoz ment nőül; mindezek lelkes hívei voltak az új hitnek. A Színi család Csáton istápolta a reformácziót. A Daróczi Tibót család a legtekintélyesebb miskolczi református családok közé tartozott. Ungnád Kristóf, a Losonczi Anna férje egy ideig vármegyénk birtokosa, egri főkapitány korában a katholikusokat, midőn istentiszteletre akartak menni, a várból kizárta s a káptalan Rudolf királyhoz volt kénytelen folyamodni, hogy a városi Szent Mihály-templomban tarthasson istentiszteletet.[4]

Diós-Győrött és a vele egy sorsban osztozó Miskolczon

[1] Lányi, *Magyar Egyháztört.* II. 128. — [2] *Putnoky cs. lt.* fasc. 28. nr. 26. — [3] *Régi Magyar Könyvtár* I. 52. — [4] Lányi, *M. Egyháztört.* II. 130.

a reformáczió első évtizedeiben nem könnyen tudott gyökeret verni az új hit. Az uradalom birtokosa, Balassa Zsigmond főispán nem sokat törődött a vallásügyi kérdésekkel, sőt a hol haszna volt belőle, minden lelkiismereti furdalás nélkül rá tette a kezét a szerzetesek birtokaira. Igy vette el és rombolta le a pálosok diósgyőri klastromát; de felesége, Fáncsy Borbála haláláig buzgó katholikus maradt. A miskolcziakat éppen lutheránusságuk miatt üldözte,[1] s midőn élete végén fogadalmának teljesítése végett, Czenstochovába zarándokútra kelt, a miskolczi Mindenszentek kápolnájának kijavítását, hol akkor a szegényeknek még misét szolgáltattak,[2] Gombos Pálra bízta. 1562. tavaszán Miskolczon még számosan lehettek katholikusok; nem volt ugyan már rendes lelkészük, de az egri püspök helyettes plébánost rendelt ide Váraljai János ferenczrendi szerzetes személyében.[3]

A mint Fáncsy Borbála behúnyta szemeit (1563. február 5-én) s az uradalom a király, illetőleg Perényi Gábor kezére jutott, Diós-Győr és Miskolcz is teljesen protestánssá lettek. 1566-ban a 16 esperesség közt, melyek a helvét hitvallást aláírták, utolsó helyen ott szerepel a borsodi is.[4] 1568-ban az esperes már névszerint is meg van nevezve: Hevesi Mihály s résztvesz a szikszói zsinaton;[5] ugyanez évben a kassai zsinaton van jelen, hol az Egri Lukács és Dávid Ferencz tanait kárhoztatják el; a zsinat végzéseinek itt ekként írja magát alá: Michael Hevessi, pastor et senior Miskolciensis.[6] Még inkább megerősödik az új hit a diósgyőri uradalomban, midőn az az Enyingi Török Ferencz és neje, Gúthi Országh Borbála birtokába kerül; a buzgó protestáns úrasszony Hevesi Mihálynak Miskolczon szőlőt is adományoz.[7]

Az egyházi (helyesebben királyi) tizedszedők a dézsma behajtása alkalmával nem tettek különbséget pap és pap közt

---

[1] «. . . . propter luteranismum . . . . nobis damna intulisse» mondják a miskolcziak egy 1563. július 31-én kelt felségfölterjesztésökben. *NRA.* fasc. 723. nr. 41. — [2] in quo pauperibus sacrum decantatur et concionatur. *NRA.* fasc. 723. nr. 54. — [3] *Magyar Tud. Akadémia levéltára.* — [4] Lampe 126. — [5] A Michael Eölvösi elferdített névből kétségkivül a Hevesi nevet kell kihámoznunk. Lampe 179. — [6] Lampe 214. — [7] Szendrei, *Miskolcz* III. 247.

s a tized negyed- (illetőleg nyolczad-) részét, az úgynevezett quartát épp úgy kiszolgáltatták a protestáns papoknak, mint régebben a katholikus plébánosoknak. A lelkésztől nyugtatványt vettek s azt számadásukhoz mellékelve fölterjesztették a királyi kamarához. Ezek a nyugtatványok napjainkig fenmaradtak s segítségükkel megállapíthatjuk, mely helységekben voltak «verbi Dei ministerek,» a hogy a református papok magukat kezdetben nevezték.

RUDABÁNYAI EV. REF. TEMPLOM.

A Perényi-Bebek korszakban keletkeztek a következő ekklézsiák, melyeket első előfordulásuk éve szerint sorolunk fel:

1555: Sajó-Szent-Péter, 1564: Noszvaj, 1569: Bogács, 1575: Vámos, 1576: Arló, Csát, Cserép, Dédes, Harsány, Kaza, Kazincz, Kis-Győr, Lászlófalva, Mályi, Mező-Keresztes, Mező-Kövesd, Nyárád, Nyék, Sajó-Keresztúr, Szendrő, Szent-Jakab, Szilvás, Tard, Varbó, Ziliz. 1577: Aranyas, Csaba, Diós-Győr, Emőd, Gelej, Kápolna, 1578: Alsó-Zsolcza, Boldva, Mohi, Montaj, Szirák, Vadna; 1580: Edelény, Finke, Lak, Sáp,

Szeged; 1581: Sály, 1582: Ábrány, 1583: Darócz, 1586: Sajó-Bessenyő, 1589: Szalonna, 1591: Keszi, 1594: Rudabánya, 1595: Lád-Bessenyő, 1596: Velezd, 1597: Bánfalva, Barcza, Berente, Felső-Zsolcza, 1598: Bánhorvát, Kisfalud, Radistyán, Szirma, Szuhogy.

Az ekklézsia-alapítás második korszaka a Bocskay István szabadságharczához fűződik. Ebben a korban merülnek fel a következő új egyházak: 1602: Kelecsény, 1603: Aszaló, Ónod, 1605: Tisza-Tarján, Visnyó, 1606: Mucsony, 1608: Nádasd, 1610: Rakacza-Szend, Sáta, 1611: Dövény, 1612: Görömböly, 1614: Rakacza.

Végül Bethlen Gábor korába esik a következő ekklézsiák alapítási ideje: 1621: Ároktő, Hangács, Meszes, Szederkény, 1622: Dorogma, Szászd, Tardona, 1623: Jákfalva, 1625: Sajó-Németi, 1626: Nemes-Bikk, Palkonya, 1627: Őrös, Poroszló, 1634: Geszt.[1]

Egyik-másik ekklézsia már a XVI. század végén annyira megerősödik, hogy lelkésze káplánt kénytelen tartani. Így a miskolczi tanács 1586-ban «elvégezte, hogy a kiknek szőlejük van a Szent-György hegyen, minden esztendőben tartoznak a káplánnak fél köböl borral, a kinek pedig az itt való hegyen is vagyon, az egy köböllel tartozzék. A jövedelem közös legyen a mesterrel.»[2] Sajó-Szent-Péteren is 1611-ben a pap mellett káplánt találunk.

A lelkésznek a prédikátorságra hivatalt adtak, még pedig rendszerint egy esztendőre, Vízkereszt napján. Ha meg voltak vele elégedve, a következő évre is megmarasztották. Jövedelme, különösen a kisebb ekklézsiában, nem volt valami fényes, de meg lehetett élni belőle. Pl. a kazinczi prédikátor évi jövedelme 1596-ban a következő volt: minden egész házhelyes jobbágy egy-egy kalangya búzát adott, fél házhelyes fél kalangya búzát. Zsellér egy köböl tavaszt, ha helyben földet nem bir; ha pedig helyi földet szántat, a szerint fizessen. Minden ágytól a szőlős emberek 3—3 itcze bort adnak; ha pedig szőleje

[1] Az *Országos Levéltár*ban őrzött *Tizedlajstromok* mellett levő nyugtatványok. Hangsúlyoznom kell, hogy az itt közlött évek nem az alapítás pontos keltét tűntetik elő, hanem csak az ekklézsia első előfordulását jelzik. — [2] *Miskolczi Jk.* I. 84.

valamelyiknek nincsen, a három itcze borért tartozik 12 dénárt adni; annak felette ki egy rocska lőrét, ki egy kupa lőrét, ki mennyit adhat. Szántóföldek minden nyomásra, rét négy darab. Ezenkívül a malomból sabbathale (vagyis a szombati napon szedett vám),[1] keresztelő tyúk, kenyér, komapénz. Esketéstől 12 dénár, temetéstől, ha prédikációs, 1 frt. Elégséges fa télennyáron. A patrónus majorság-földe után tized. Özvegy asszony adója 3 sing vászon. Végül a dézsmából octava.[2]

Az octaváról, mint fentebb említettük, menedéklevelet adott a prédikátor. Lássuk, a varbai prédikátor 1576-ban hogyan állítja ezt ki. A prédikátorok rendszerint rossz latinsággal írták meg nyugtatványaikat; némelyik [magyarúl állította ki, így a varbai pap is.

«En az Nazarethbely Jesus Christhusnac szolgaya Törtely Gergely, az varbay es parazanyay (így!) Anya Zenth eghhazban megh niomorodotth atiafiü: adom erreöl ez en pechieteós leuelemetth bizonsagúl, hog ez Vitezleó nemes Vraym ugyminth Szuniogh Geórgh es Szekj Pal eó Felsege dezmasi az Varbo Veólgen engemetth elegittektek (így!) megh az qüartaban 18 keobol borral. Mely dolognak nagiob bizonsagara attam ez en leuelemotth az ő kegelmek keuansagok szerintth. Keöltt XVIIII. Varbon.»[3]

Természetesen a szegény prédikátorok nem a legjava bort kapták octava gyanánt, a minthogy a gabona- és bárány-tizedből sem volt az övék a legjobb rész. Bizonyítja ezt Hevesi Mihály esperes 1578. nov. 16-án kelt menedéke, mely szerint a 24 köböl octava-bort két hordóban adta ki neki Dobosi Mihály tizedelő, ezek egyike valóságos moslék (mere foetidum), másika pedig nyúlós volt (sophisticatum). «A ki nem hiszi, ízlelje meg s meg fog győződni, hogy csakugyan úgy van.»[4]

Borsod vármegyében is, mint általában az országban másutt is, eleinte a Luther tanai terjedtek el. Ezeket vallotta

[1] Ilyen sabbathaléja volt a bőcsi, diósgyőri, edelényi, kazai, mohi, sajószentpéteri és szendrői egyházaknak. — [2] Szuhay, *Egyházlátogatás* 137. — [3] *Dec.* A kelet napja okt. vagy nov. 29-ikét jelenti. Az octava néha ugyan csekély összegre ment. 1615. jún. 15-én Szikszai P. István rakacza-szendi pap sürgeti a szendrei provisort, hogy küldje meg neki az «octava parst,» mert reggel mindjárt synodusba kell indúlnia. A provisor küld neki 37 dénárt; ennyit tett ki a járuléka. — [4] *Dec.*

Perényi Gábor is s az általa pártfogolt prédikátoroktól is ezt követelte. Midőn tehát a birtokain lakó prédikátorok tudta és akarata nélkül megjelentek a tarczali zsinaton, összehívta őket Sátoralja-Újhelyre s szigorúan megdorgálta őket. A megjelentek közt legnevezetesebb volt Thúri Pál sajószentpéteri prédikátor «szép elméjű és nagy tudományú ember, különösen híres abban az időben versírásbeli tehetségéről», úgy hogy őt az ismert «német deák poéta», Lotichius «a legjobb deák poéták közé» sorozta. «A dolognak legszebb s legcsendesebb módon való eligazítására a lipsiai s wittembergi akadémiák theologusi választódtak bíráknak.» Perényi Gábor Thúri Pált és Solti Bernát tolcsvai prédikátort még ebben az évben, 1563-ban Németországba küldte, kik azután visszatértek az akadémiáknak Perényi Gáborhoz intézett feleletével. «Abban az augusztai vallástétel mellett való maradás és az istentiszteletben s az úrvacsora kiszolgáltatásában a wittembergi ekklézsiáknak rendtartása javaltatik, mely mellett Perényi Gábor meg is maradt állhatatosan. De Thúri Pál felette nagy becsülője, sőt bámulója levén Calvinus Jánosnak, annak értelmétől teljességgel nem akart elállani. Azért is, hogy ízetlenkedése ne lenne említett patrónusával, Perényi Gáborral, Sajó-Szent-Péterről titkon eljött és elsőben Biharra, annakutánna pedig (Tasnád)-Szántóra ment prédikátornak, hol azután 1575-ben meghalt. Emlékezetére Lotichius ezt a verset írta:

Turinum genuit, docuit Viteberga Philippo
Doctore, ossa tenet Santovia, astra animam.»[1]

Perényi Gábor 1567-ben meghalt, s papjai be sem várva halálát, a kálvinizmushoz csatlakoztak. Már 1566-ban, mikor a borsodi esperes aláírja a helvét hitvallást, a vármegye összes

[1] Buday Ézsaias, *Magyarország Históriája* 161—163. Petri Mór, *Szilágy várm. monogr.* I. 630. A latin vers értelme magyarúl: «Túr szülte, Wittembergben doctor (Melanchton) Fülöp oktatta, Szántó őrzi hamvait, lelkét pedig a csillagok.» Ennek fia lehetett Thúri Boldizsár varannai prédikátor, kinek Báthori István «megtekintvén jámbor szolgálatját és Isten igéjének igazán való hirdetésében szorgalmatosan való eljárását» 1586. nov. 22-én (a régi kalendárium szerint) Sajó-Szent-Péter városában levő házát minden adófizetéstől szabadossá tette s ugyanitt levő három szőlejét a hegyvám és kilenczedfizetés alól felmentette. *NRA.* fasc. 933. nr. 24.

protestáns papjai a Kálvin táborában vannak. 1591-ben a károlyi zsinaton a Gergely-féle naptárjavítás ellen első helyen tiltakozik a borsodi esperesség.[1]

A tiszáninneni négy esperesség (1. borsod-gömör-kishonti, 2. abaúj-tornai és sárosi, 3. zempléni, 4. ungi vagy ungvári) leghosszabb ideig marad a presbyteri rendszer álláspontján, melyet a reformáczió kezdetben elfogadott, hogy t. i. nem választott püspököt. Az 1635. jún. 20-án Bodrog-Keresztúron tartott zsinaton a négy esperes, kik közt ott volt Szegedi Benedek sajószentpéteri pap borsod-gömöri esperes is, szövetségre és kölcsönös támogatásra lépett egymással. Elhatározták, hogy mindegyik esperes a maga közzsinatán elnököljön. Az is tetszett az atyafiaknak (így nevezték egymást a lelkészek), hogy évenként legalább egyszer felváltva jelennek meg egymás egyházmegyéjében s közülök évenként hasonlókép felváltva egyik ismertessék el superintendensül, t. i. az, a kinek megyéjében a közzsinat tartatik: akkor legyen a papavatás, irassanak egybe a kánonok. Egyébként egy ágenda szerint éljenek s a tanítás és a sákramentomok kiszolgáltatásának módja egyforma legyen.[2] Ezek az esperességek egészen III. Károly király idejéig csak «fraternitásban» éltek s még I. Rákóczi György sem tudta őket, noha többízben megkisérlette, rá venni, hogy pöspököt válaszszanak. A borsodi esperes hatósága kiterjedt Borsod vármegyén kívül Gömör és Hont vármegyékre, úgy hogy a tractus székhelyeként Miskolcz és Sajó-Szent-Péter mellett néha Rima-Szombat is szerepel.

A borsod-gömör-honti esperesség a XVI. század végén külön kánonokat is alkotott magának, melyekben szabályozta a papság teendőit, az esperes felügyeleti jogkörét és az iskolák igazgatását.[3] Ezek az «articulusok,» a mint őket nevezték, szolgáltak jó ideig az egyházkormányzat zsinórmértékéül.

A hívek erkölcsi élete felett a papság szigorúan őrködött. Ha valaki az ekklézsiát megsértette, vagy egyébként Isten törvényei ellen vétett, annak az ekklézsiát fekete ruhában kellett megkövetni.[4] A templomban volt az úgynevezett «fekete szék,» melyre a bűnösnek fel kellett állania és pedig vétke nagyságá-

[1] Lampe 331. — [2] *Uo.* 573. — [3] *Uo.* 294. — [4] *Jk.* IV. 71.

hoz képest háromszor-négyszer.[1] Nem maradtak el a pap feddő szavai és javúlásra való intései sem.

Azonban ha a vármegye helységeinek legnagyobb része reformátussá lett is, még mindig maradtak, különösen Eger vidékén, katholikus parochiák. Igy biztosan tudjuk, hogy Várkonyban 1597-ben, Balatonban 1600-ban, Nádasdon 1608-ban és Csernejben 1616-ban katholikus plébános volt a pap. Miskolczon, noha régente két plébániája volt, ú. m. a Szent Istvánról nevezett avasi és a Boldogasszonyról nevezett újvárosi, a reformátusok csak az előbbit vették birtokukba; a másik templom az idők folyamán romladozni kezdett s a XVII. században végkép elpusztúlt. Azonban 1625-től fogva a Mindenszentek oltárának igazgatója van.[2] 1632-ben Maurovics Mihály bélháromkúti apát és egri prépost,[3] 1637-ben Cseh János tapolczai apát és egri kanonok,[4] 1666-ban Stenczel János tapolczai apát egri olvasó-kanonok[5] mindnyájan a Mindenszentek Miskolcz városában alapított oltára igazgatóinak írják magukat, s Jenke, Valk, Nolaj és Tapolcza pusztákhoz, mint a melyek az apátsághoz és az oltár-javadalomhoz tartoznak, fentartják és hangoztatják igényöket. Bizonyára voltak Miskolczon híveik is, kiknek lelki szükségletéről nekik volt kötelességök gondoskodni. Egyébiránt még 1728-ban is Miskolcz városa, mikor a minoriták behozatala ellen felségfolyamodványnyal élt, igen kevésre teszi a katholikusok számát; a nemesek közt mintegy 5, a köznép soraiban mintegy 4 családot mond katholikusnak, kiknek gondozására elégségesnek tartja a gróf Althan váczi püspök-bibornok- s tapolczai apáttól Mindszenten beállított két lelkészt s elég tágasnak az ottani kath. templomot, mely 17 öl hosszú s 8 öl széles.[6]

---

[1] *Miskolczi Jk.* I. 283. — [2] *Jk.* IV. 673. — [3] *Jk.* V. 58. — [4] *Jk.* V. 386. — [5] *Be nem j. iratok* II. 644. — [6] *MJk.* II. 122.

XII.

AZ ISKOLÁZÁS.

A falusi iskolák. — Jobb tanulók külföldre küldése. — A protestánsok és az iskolaügy. — XVI. századi iskolai szabályzat. — A rektorok milyen magaviseletűek legyenek? — Ellátásuk. — Nevezetesebb protestáns iskolák a vármegye területén. — Külföldi egyetemeken járt borsodi ifjak. — Wittembergben tanult vármegyei protestáns papok. — Szegény tanulók segélyezése. — Az iskolamester jövedelme. — Városi polgárok alapítványai tanulók számára. — Az irodalom. — A szerzetesek az irodalom művelői. — A diósgyőri parochia könyvtára. — Főúri könyvtár. — A vármegyei magistratus és a törvénykönyvek.

A legrégibb korban, mint az ország más részeiben is, Borsod vármegye területén a plébánosok feladata volt a gyermekek oktatása. Minden faluban, hol plébános lakott, neki kellett gondoskodnia arról, hogy a gyermekek írni-olvasni megtanúljanak, a vallás elemi ismereteit elsajátítsák; azután ő válogatta ki a tehetségesebbeket, kiket az egri káptalani iskolába küldött, hol azután papokat neveltek belőlük. Egyes nevezetesebb helyeken, mint Miskolczon, Diós-Győrött, Kazán, Kazinczon, Szendrőn és Ónodon, ezekből az úgynevezett fárai iskolákból saját tanítóval bíró önálló iskolák fejlődtek, melyekben az írás-olvasáson kívül egy kis latin tudományt, számolást és éneklést is tanítottak. A miskolczi iskolának emlékezete fenmaradt 1453-ból, a mikor Mihály nevű tanítójáról, ki a szabad mesterségek baccalaureusa volt, szó van egy oklevélben.[1]

Azokat, kik tanúlmányaikban kitűntek, s tovább óhajtották magukat képezni, vagy a püspök vagy földesuruk ellátta költséggel, hogy felsőbb tanúlmányok végzésére a bécsi, páduai,

[1] *Dl.* 14674.

bolognai vagy római egyetemre mehessenek. Ezek azután «mester» (magister), «baccalaureus» vagy ha a doctori fokozatot is elnyerték, «törvénytudományi doctor» (decretorum doctor) címmel tértek vissza hazájukba.

A protestantismus mindjárt kezdetben fölismerte azt a hatalmas fegyvert, a mely részére az iskolák intézményében kínálkozott. A hol csak megvetette a lábát, első dolga volt, hogy a nép nevelésére iskolát létesítsen. Nagy szüksége volt mennél számosabb proselytára, s ezeket csak az iskolák útján szerezhette. A mellett szabad tért engedett a Szentírás-magyarázatnak, s ezt csak úgy biztosíthatta, ha a tudományt mindenkire nézve hozzáférhetővé tette.

A borsod-gömöri esperességtől a XVI. század végén alkotott egyházkormányzati szabályzat megköveteli, hogy az egyház a gyermekekre és az ifjúságra gondot fordítson. A gyermekekre nézve kötelezővé teszi a kathekizmus, Hiszek-egy, Úri imádság és a Tízparancsolat tanulását. Elrendeli, hogy előbb a Batizi, azután a Siderius kátéját tanítsák.[1]

Részletesen szabályozza a pap és tanító viszonyát. A rektorok — ez volt a tanítók neve — tisztes és jámbor függésben álljanak papjuktól; ellene mások s különösen a nép előtt alaptalan vádaskodással ne árúlkodjanak. Az iskola igazgatásában feladatukat híven teljesítsék, tanítván s vezetvén a templomban és a temetéseken az ifjúságot. Ne támaszszanak rendetlen zenebonát papjuk ellen, hivatalukban hanyagok ne legyenek, s papjaik engedelme nélkül ide-oda ne járjanak. Legyenek feddhetetlen életűek, kerüljék a tunyaságot, lakomákat, tisztességtelen beszédeket, részegséget, általában kerüljenek mindenféle, hivatásukat lealacsonyító s az ifjúság nevelésére káros hatással bíró szenvedélyeket. A kik vakmerően ez ellen cselekesznek, egyházi fenyítékkel sújtassanak, s hivataluktól mozdíttassanak el.

Szigorúan eltiltja e szabályzat, hogy az iskola-rektorok csupán anyagi hasznot ne hajhászszanak s tisztességtelen keresetre ne vetemedjenek. Sőt, ha pusztán csak pénzszerzésre adják magukat, az iskolától eltávolítandók. Azoknak sem engedi meg, kik ha iskolájukat tisztességesen vezették is, s külföldi akadé-

[1] Lampe 296.

miára akarnak menni, hogy két vagy három évnél tovább foglalkozásukban megmaradjanak. Ellenkezőleg követeli, hogy a szerzett pénzt tanúlmányaik öregbítésére fordítsák, s nyújtsanak másoknak is alkalmat előmenetelre.

A papoktól sérelmet szenvedő rektorok, valamint viszont, illetékes helyen, vagyis az egyházi törvényszék előtt, keressenek jogorvoslatot. A papok is legyenek iránttuk keresztyéni jóindulattal, adják meg nekik a szükséges védelmet és méltányos ellátást; azonban ne követeljenek papjaiktól tehetségükön felűli ellátást, sőt szűkös időben elégedjenek meg azzal, a mit kapnak. Ha a pap halaszthatatlan dolgai következtében távol lenni kénytelen, s kivált ha egyházi ügyekben utazik el, a rektorok éljenek a maguk költségén. A papok ügyeljenek arra, hogyan teljesítik kötelességöket, s szeliden intsék meg őket, ha valami mulasztást tapasztalnak.[1]

Ember Pál, ki ez érdekes szabályzatot a feledéstől megmentette, fölemlíti, hogy az esperesség területén Szikszón, Rima-Szombatban, Szent-Péteren, Ónodon, Szendrőn s főként Miskolczon nevezetes iskolák voltak. Ez utóbbi helyen 25—30 magasabb kiképzésben részesülő tanuló volt beiratkozva, kiknek theologiai és bölcsészeti tárgyakat adtak elő egyes jelesebb iskola-rektorok.[2]

Maguk a protestantismus legelső bajnokai is nagyobbrészt külföldi egyetemeken végezték tanúlmányaikat. A bécsi egyetemen tanúltak (hogy csak a legszembeötlőbb neveket említsük): 1500-ban Miskolczi Péter, 1522-ben Miskolczi Ferencz.[3] A krakkói egyetem hallgatói voltak a következő vármegyebeli ifjak: 1508. Miskolczi István, 1510. Rudabányai Pál, Bernát és János, 1515. Sajószentpéteri Péter, 1517. Hangácsi Zsigmond, 1531. Zsérczi Antal, 1533. Emődi Éneás, 1534. Bábai Máté, 1535. Tiheméri Mátyás, Miskolczi Antal, 1538. Zsérczi Sebestyén.[4] A wittembergi egyetemen is számos Miskolczi nevű tanulót találunk; *Miskolczi* vezeték- vagy előnevük volt a következőknek: 1561. Nyíri Lukács, 1562. Demeter, 1564. János, 1568. Puah Pál, 1575. Imre, 1586. Boldizsár, 1596. Gombos Boldizsár. Ugyanitt tanúltak: 1542—3. Mohi Ferencz, 1564.

[1] Lampe 301. — [2] *Uo.* 578. — [3] Frankl, *A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században.* 213. s köv. ll. — [4] *Uo.* 260. s köv. ll.

Mohi Mihály, 1568. Mohi Kovács Tamás, 1587. Mohi Tolvaj (? Furtis) András; továbbá: 1554—5. Harsányi István, 1564. Sajószentpéteri Bálint, 1565. Szederkényi György, 1587. Sajószentpéteri Péter deák.[1]

S maguk közt a borsodvármegyei első prédikátorok közt számosan voltak, kiket Wittembergben Melanchton Fülöp avatott papokká. Hogy csak a főbbeket említsük: 1555—6. Hevesi Mihály deák, később miskolczi lelkész és esperes, 1558—9. Esztergomi Ferencz sajószentpéteri tanító 1559—60-ban, Ablanczi Menyhért boldvai pap 1578-ban, 1561. Szikszai Demeter vámosi pap 1575-ben, 1568. Sajószentpéteri Bálint, szülővárosának papja 1576-ban, 1568. Miskolczi Puah Pál 1576-ban mezőkeresztesi, 1589-ben váczi pap, 1569. Tarczali Ferencz csáti pap 1580—82-ben, ugyanakkor Csanádi Benedek nyéki pap 1576-ban, 1571. Szikszai Mátyás harsányi pap 1576-ban, 1572. Körtvélyesi János diósgyőri pap 1577-ben, 1575. Tolnai Vincze sajószentpéteri pap és esperes 1579—99-ben, 1578. Őri István diósgyőri pap 1582-ben, 1581. Debreczeni Mihály miskolczi pap 1590—94-ben, 1582. Beregszászi Pál vámosi pap 1597-ben, 1590. Ungvári András miskolczi pap 1596-ban.[2]

A szegény tanulók segélyezésére a királyi dézsmából a tizedszedők is juttattak valamit. Igy a diósgyőri bortized behajtói 1580-ban, «mint azt más tizedelők is cselekszik», egy köböl bort adományoztak a (bizonyára diósgyőri) deákok részére.

Az iskolamester jövedelme nagyobbrészt terményekben gyűlt be. A sajószentpéteri mesternek 1599-ben minden szőlős ember tartozott fél-félköböl borral vagyis 8 itczével; a ki bort nem adhatott, noha szőleje volt, de bora nem termett, tartozott 32 pénzzel, a kinek pedig szőleje nem volt, 16 pénzzel. Tandíj volt az ábéczésektől 12 dénár, a sillabizálóktól fél-fél köböl, az olvasóktól egész köböl, a declinálóktól két köböl, a szónoklást tanulóktól egy-egy csöbör bor.[3] A sajószentpéteri iskola a XVII. század elején igen virágzó lehetett; 1615-ben a következő tanítói voltak: a sziráki prédikátor fia János deák, Czeglédi Pál, Szikszai István és Tályai Tamás, «kik akkor a sajószentpéteri oskolában laktak.»[4]

[1] *Uo.* 297—318. — [2] *Uo.* 303—316. — [3] Szuhay, *Egyházl.* 148. — [4] *Jk.* IV. 157.

Idővel szokássá vált a városi polgárok közt is a tanulók támogatása. Szabó Erzsébet miskolczi polgárasszony 1648-ban végrendeletében egy szőlőt hagyott a deákoknak; az iskola a szőlőt 19 forintért adta el.[1] 1649-ben Vadközi Zsuzsánna özv. Vas Gergelyné testálta Miskolczon a derék- vagy piacz-utczán levő kőházát külföldi akadémiákra szándékozó theologus ifjak segélyezésére 800 frt értékben. A végrendelet végrehajtója, Jászy Márton alispán a házat eladta 100 tallérért.[2]

Az irodalom művelői a középkorban a papok voltak. Különösen a szerzetesek s vármegyénkben a pálosok munkálkodtak ezen a téren. Sajnos, neveket nem ismerünk, melyeket ki lehetne emelnünk. Mindössze egy adatunk van a XV. század közepéről; 1450 körül László diósgyőri plébános valamely nagyságos urat, kinek a tapolczai apátság betöltésére befolyása volt, miután azt hallotta, hogy Antal tapolczai apát más apátságra fog áthelyeztetni, arra kérte, hasson oda, hogy a király tapolczai apáttá Miklós széplaki szerzetest nevezze ki, ki valamikor Tapolczán szerzeteskedett s a diósgyőri egyház számára Antiphonálét írt.[3]

Mikor a királyi biztosok összeírják a diósgyőri várban találtató tárgyakat, a vár templomában találnak többek közt 5 dalmatikán, 8 casulán s egy aranyozott kelyhen kívül négy könyvet; ezek czímük szerint a következők: *Missale Heremittarum, Missale Romanum, Liber Sententiarum* és *Vetus Missale* ex pergameno.[4]

Ha egy gazdag plébániának csak ennyi könyve volt, mit várhatunk a világiaktól, kiknek végre is fontosabb dolguk volt a kardforgatás, mint a könyvekkel való foglalkozás. 1610. decz. 2-án leltárt készítenek a Lorántfi Zsuzsánna apjának, Mihálynak csetneki kastélyában levő bútorokról és házi eszközökről. A falban levő almáriomban a következő tárgyak és könyvek képviselik egy magyar főúr e korbeli könyvtárát: Egy kis német könyv; egy levéltartó, török levelek benne; egy nyomtatás magyar könyv, Sámuel próféta írása. Egy kis német könyv; Mélius Péter magyarúl nyomatott prédikácziós

[1] *MJk.* I. 279. — [2] *Jk.* VI. 703. — [3] *Dl.* 34973. — [4] *Urb. et conscr.* fasc. 87. nr. 68.

könyve. Verbőczy dekrétuma deákúl. Egy história könyv magyarúl nyomtatva. Egy német könyv, írás. Egy kis pápista könyv, Telegdy-féle. Bornemisza postillája. Egy zöld hártyájú deák könyv, medikus. Egy öreg német könyv, az is medikus és physikus. Két kisebb német könyv. Egy új Fabricius Nomenclaturája.[1]

Különben a könyvnek is idővel több és több becsülete lett. Miskolczi Miklós 1617-ben a vármegye széke előtt tiltakozik az ellen, hogy Senyei Péter egy szolgával elvitetett tőle egy törvénykönyvet (librum seu volumen Generalium Decretorum), melyet nagyságos Enyingi Török Ferencz diósgyőri praefectusa, Szabó János használatára Fülek városából hozott volt el.[2] A nemes vármegye a század végén a Corpus Juris egy példányát, melyet készpénzen vásárolt, az alispán kérésére neki adományozza.[3]

Az iskola-ügy fejlődésével együtt halad az irók és az irodalom megbecsülése.

---

[1] *Uo.* fasc. 120. nr. 2. — [2] *Jk.* IV. 209. — [3] *Jk.* XIV. 440.

XIII.

TÁRSADALMI ÉLET.

Városi és falusi élet. — A társadalmi rendet megzavaró bűnök. — Lopás pőresetei a legrégibb időben. — Rágalmazás és szidalmazás. — Gonosztevők üldözése. — Zendülés. — Büntetések. — Ezek megváltása. — A parázsnaság. — A miskolczi szegények-háza (ispotály). — A vármegye városai. — Adózás. — Dicátorok. — Porták. — Hódoltak és hódoltatlanok. — Házi adó. — Koronaőrzési adó. — Hadi adó. — Adókivetés. — Új adókulcs. — Adóelengedés. — A pénz. — Kereskedelem. — A bor. — Hitel. — Városi vám. — Hamis mérték. — Fűszerek. — Élelmi szerek. — Hidvámok. — Az ipar. — Czéhek. — Árszabások (limitatiók). — Sörnevelés. — Mészárosok. — A hús ára. — A korcsmálási jog. — Malmok. — Malmok építése, adója. — Malmok felsorolása. — Molnárok. — Az őstermelés. — Méhtenyésztés. — Sertéstenyésztés. — Ló és szarvasmarha. — Gyümölcstermelés. — Konyhakertek. — Szőlőmívelés. — A bor értékesítése. — Áldomásivás. — Erdők. — Vadászat. — Vadaskertek. — Elemi csapások.

Mai értelemben vett társadalmi életről nem lehet szó a régi korban. És pedig nemcsak azért, mert ilyen voltaképen nem is volt, hanem azért is, mert akkor a társadalmat más eszmék mozgatták, más intézmények irányították. Ha mégis képet akarunk alkotni a régi társadalmi állapotokról, egész nagy kort kell felölelnünk s ide kell foglalnunk a XVI., részben a XVII. századot is, minthogy ezek bőséges adatai világosítják meg a megelőző idők viszonyait, melyekre nézve csak fogyatékos adatokkal rendelkezünk.

Tulajdonkép egészen más társadalmi kép tárúl elénk a városokban, s más élet folyik a falvakban levő nemesi kúriákban. Amott élénk ipar, kereskedés, vásárok adnak színt a polgári életnek, emitt a megcsontosodott szokások és merev

ragaszkodás a múlt hagyományaihoz tesznek lehetetlenné nagyobb hullámzást.

Egyébiránt a társadalom embere a múltban is leginkább a maga hibáival és gyengéivel lép előtérbe. Ezek a rossz tulajdonságok zavarják meg a társadalmi rendet s szolgáltatnak alkalmat a bűnök és vétségek megtorlására. Már a legrégibb időben ezekről szól a legtöbb adat.

A Váradi Regestrumban a leggyakoribbak a lopás esetei. 1221-ben a Lád falubeli Yhad, más vidéki társaival együtt, tolvajságról bevádolta Nyilasi Torzsát. Bánk volt a biró, Gergely pedig a pristaldus. Torzsa nem jött ki a váradi templomból, hogy kezéről a köteléket levegyék s így bűnösségét beismerte.[1] Ugyanez évben az Olaszegyházba való Kálmán azt állította Bánk ispán előtt, hogy a csebi Muholtust öt falu bevádolta lopás miatt. Egy bizonyos Császtai Péter tagadta, hogy az öt falu Muholtust lopásért bepanaszolta volna. A bíró tehát Kálmánt és Pétert *pravdára* (ad Proudam) vagyis törvényszékre Váradra küldte, hol Péter a tüzesvas-próbát kiállotta. Kálmán pedig nem jelent meg. A bíró pristaldusának, Bihari Jánosnak felhatalmazást adott, hogy Kálmánt makacsolja el.[2] Végül 1222-ben az újvári tartománybeliek s ezek közt különösen a Tomor faluból való Buba bevádolták a Lak faluba való Mátyást tolvajság miatt. Bánk biró és a Peta faluba való Gergely pristaldus törvényszéke Mátyást fölmentette.[3]

Akkori időben a lopást pénzzel jóvátehette a tolvaj; megtérítette a kárt s azután szabadon mehetett. A XVI. században már szigorúbbak voltak a törvények. Miskolcz város tanácsa előtt László Gergelyné Katalin asszony ellen valami lopás miatt per folyt 1584-ben; az ura megbocsátott neki s visszafogadta, de oly föltétel alatt, hogy ha valamikor csak egy lopásban kapják rajta, «ugyanezen vétekért és azért minden törvény nélkül felakasszák».[4]

Csúnya vétek volt a rágalmazás és szidalmazás is, melyet a bűnös nyelvének kivágásával bűntettek. Pl. Szabó Lukács miskolczi lakos lekötötte magát, hogy valamikor ő a nyelvével valakit megsértene, úgy hogy az el nem szenvedhetné, az ő nyelve váltságos ne legyen, hanem tulajdon a maga nyelvével érje

[1] *Váradi Regestrum* 234. — [2] *Uo.* 217. — [3] *Uo.* 203. — [4] *MJk.* I. 75.

meg.[1] Kádas Pétert 1585-ben arra ítélték, hogy »ha valamikor nyelvével gyalázatot tenne bíró uramon, Bányai Péteren vagy pedig asszonyomon, az ő kegyelme házastársán vagy cselédén, az ő nyelve váltságos ne legyen, hanem tulajdon nyelve mettessék ki érette».[2]

A gonosztevők ellen a vármegye mindenkor erélyes rendszabályokat foganatosított. Az alispánnak meg volt adva az a jog, hogy úgy ő felsége, mint a mágnások falvaiban a tolvajokat, rablókat, gonosztevőket kinyomozhassa és letartóztathassa.[3] 1638-ban Székely Márton, Komlósi András, Kántor Gergely és Nagy Mátyás a szikszai sokadalomkor tolvajúl és prédálóképpen Boldva falura törtek; az ottani bírót fegyveres kézzel borhordásra és szekéradásra kényszerítették, a falusiakat rút szavakkal illették, egy szabadosnak a tehenét meglőtték, egy polgárnak kenderét, szűrét lopva elvitték, némelyeknek oldalukról erszényöket pénzestől elrabolták, a sokadalomra menőktől állandó vámot szedtek. A vármegye röviden végzett velük; ítélete úgy hangzott, hogy mindeniknek üttessék le a feje.[4]

A gonosztevők kinyomozására és üldözésére a vármegye külön kapitányokat választott és pedig minden szolgabírói járásban egyet vagy kettőt.[5] Ezek mellé, hogy feladatuknak jobban megfelelhessenek, hadnagyokat és tizedeseket nevezett ki, kik 12 frt bírság terhe alatt tartoztak ezt a tisztet elvállalni. Parancsukra tartoztak a nemes és paraszt emberek 3 frt bírság terhe alatt a latrok, tolvajok, nyúzók és fosztók kergetésére fegyvert fogni, illetőleg fölkelni.[6]

Kevésbbé súlyos bűn volt a zendűlés, melyet ha az illető megkövette a hatóságot, mely ellen föllázadt, első ízben megbocsátottak. Igy 1583-ban Kóródi László követte meg az egész miskolczi tanácsot, «hogy soha míg él, sem tanácsa, sem bírája ellen ilyen méltatlan dologban fel nem indúl; ha pedig felindúlna avagy pedig ezzel a dologgal kérkednék valahol, tulajdon nyelvével érje meg, ne fizetéssel».[7] 1653-ban Szígyártó Gergely 36-od magával elismeri, hogy a prédikátor, Kőrösi Mihály megfogadásában pártot ütött a becsületes tanács ellen; fogadást tesznek tehát, hogy soha ilyen szakadást, pártütést,

[1] *Uo.* I. 76. — [2] *Uo.* — [3] 1614-ben. *Jk.* IV. 94. — [4] *Jk.* V. 418. — [5] *Uo.* 421. — [6] *Uo.* VII. 582. — [7] *MJk.* I. 71.

támadást, zenebonát, háborút, visszavonást nem fognak előidézni. S a tanács megbocsát nekik.[1]

A büntetésekben a régi kor nem volt válogatós. *Fővétellel* bűntette a paráznaságot,[2] *akasztófával* a lopást,[3] Istenkáromlást[4] és általában minden gonoszságot,[5] *agyonveréssel* a Jézus Krisztust káromlókat,[6] a káromkodókat,[7] *kerékbetöréssel* az orgazdákat és latrokat,[8] apagyilkosokat,[9] templomfosztogatókat,[10] útonállókat,[11] *megégetéssel* az állatokkal paráználkodókat,[12] *hóhér által való megcsapatással* a parázna nőket,[13] magzatelhajtókat,[14] káromkodókat,[15] gyújtogatókat,[16] gonosztevőkkel czimborálókat,[17] a városi tisztviselőket rágalmazókat,[18] becsületsértőket.[19]

Előkelő emberek közbenjárására a bűntetést meg is lehetett váltani. Igy 1676-ban Szomolyai Nagy Pál szolgája, Nagy András véletlenül megölte a feleségét; a vármegye ezért halálra ítélte. Azonban gazdája és Szabó András szendrői nemes közbenjárására a vármegye oly feltétel alatt megkegyelmezett neki, hogy Szomolyai Nagy Pál ad egy hordó kitünő mádi bort, Szabó András pedig lefizet 20 frtot.[20] Nemes Új András miskolczi lakost, ki házasságtörés miatt volt fogságban, némely becsületes emberek közbenjárására a vármegye szabadon bocsátja, de ennek fejében tartozik 4 hordó bort, felét a vármegyének, másik felét az alispánnak fizetni.[21]

Mind a városi, mind a vármegyei jegyzőkönyvek a XVI. századtól fogva számtalan parázna férfi és nő perét tartalmazzák. Ezt a bűncselekményt nemcsak a rideg egyházi orthodoxismus üldözte, hanem a polgári törvényszék is léptennyomon foglalkozott vele. S a periratokban sokszor akkora őszinteség nyilvánúl, hogy részleteiket lehetetlen reprodukálni. Egy néhány említésre méltó paráznasági pört mégis kiemelünk: 1639-ben nemes Bertók Jánost és Vadnai Ilonát, kik paráznaságban született gyermeküket, mely még kereszteletlen volt,

[1] *Uo.* I. 290. — [2] *Jk.* V. 460. X. 456, 838. XVIII. 1. 362. *MJk.* I. 113. — [3] *Jk.* VII. 261. 656. 708. VIII. 61. X. 618. 715, 738. XVIII. 2, 754, 896. — [4] *Uo.* X. 745. — [5] *Jk.* XII. 220. — [6] *Jk.* VI. 682. — [7] *Uo.* IX. 149. — [8] *Uo.* VI. 686. — [9] *Jk.* VI. 264. — [10] *Uo.* X. 837. — [11] *Uo.* XVI. 224. XVIII 1. 43. — [12] *Uo.* XIV. 815. XV. 19. XIX. 400. XX. 23. — [13] *Uo.* X. 844. XVIII. 1. 176. XX. 36. *MJk.* II. 69. 645. — [14] *Uo.* XVI. 225. — [15] *Jk.* XVIII. 2. 914. *MJk.* I. 827. — [16] *Uo.* XVIII. 2. 833. — [17] *Jk.* XIX. 815. — [18] *SszpJk.* 188. — [19] *Uo.* 490. — [20] *Jk.* IX. 371. — [21] *Uo.* IX. 211.

ártatlanúl megölték, a vármegye törvényszéke, minthogy nem jelentek meg, proskribáltatta vagyis a vármegye területéről száműzte.[1] 1648-ban Miskolcz város főbirája, nemes Seres György ellen a vármegye pert indított a miatt, hogy nemes Szőcs János özvegyét, nemes Tanka Annát, kit paráznasága miatt Miskolcz város tanácsa halálra ítélt, meg nem ölette, hanem bűntetlen elbocsátotta.[2] Ugyanez évben nemes Herczeg Katalint nemes Szabó, másként Ravasz Pál özvegyét, ki Miskolczon lakó néhai Csekő Jánossal és több ehhez hasonló latrokkal száma nélkül paráználkodott, minthogy kétszeri idézésre sem jelent meg, a vármegye proskribáltatta területéről.[3] 1659-ben a megye tiszteletes nemes Baronius Mohácsy András feleségét, Fogtői Erzsébetet idézteti meg, minthogy Gömör vármegyében a tornaljai és putnoki, Borsod vármegyében a diósgyőri és sajókeresztúri, Abaúj vármegyében az alsóvadászi, Zemplén vármegyében a hernádnémeti parochiákban és egyéb helyeken is, 33 avagy több esztendei házasságának ideje alatt, hol iskolamesterekkel, hol pedig külső fajtalan fertelmes rendekkel paráználkodott.[4] 1663-ban nemes Basó Mihály, Basó Ambrusné leányával Katával, nemes Berta Jakab feleségével paráználkodott, kit sok pénzen ejtett meg. De minthogy sem a vádlott, sem Basó Katalin nem jelent meg, a vármegye proskribáltatta őket.[5] 1679-ben a következő nemes személyek ellen folyik paráznasági pör a vármegye törvényszéke előtt; Páhi Katalin Dánffy másként Katona Péterné, Izsó Dorottya Tokaji Jánosné, Somodi Borbála Hajdú Istvánné és Bencsik Mihály ellen, ki Hajdú Istvánnéval paráználkodott.[6] 1687-ben Fóris másként Otrokocsi Ferencz gyöngyösi prédikátor Szendrőn lakó felesége, nemes Darvas Mária megvallotta, hogy Oroszi János nevű oskolabeli deákkal paráználkodott akkor, mikor ura Hatvanban török fogságban volt.[7] 1690-ben Új Erzsébet házasságtörő nőnek arra való tekintettel, hogy csecsemőjét táplálja, megbocsát a vármegye; de azért hóhér által megvesszőzteti.[8] 1696-ban Sziráki István szendrői prédikátort s borsod-gömöri esperest az a gyanú terhelte, hogy Czeglédi Máriával házasságtörést

[1] *Uo.* V. 458. — [2] *Uo.* VI. 570—573. — [3] *Uo.* VI. 592—602. 620. — [4] *Jk.* VII. 488. — [5] *Jk.* VII. 724. 746. 774. — [6] *Jk.* IX. 623—639. — [7] *Jk.* X. 797—812. — [8] *Jk.* XII. 47.

követett el; de az esperes esküt tett, hogy a vád csupa merő rágalom.[1]

Az emberi nyomorúság enyhítésére volt hivatva a miskolczi ispotály vagyis szegények és nyomorékok háza, mely a Mindenszentekről nevezett egyház oltalma alatt már a XV. században keletkezett s benne nemcsak szegényeket, hanem sántákat, bénákat, vakokat és némákat ápoltak. Ez az ispotály magánosok áldozatkészségéből számos birtokadományban részesült; így 1507-ben az egri káptalan előtt Szirmai Mihály és Csabai Horváth Gergely Jenke nevű rétjöket minden rá vonatkozó oklevelekkel s minden haszonvételeivel a Mindenszentek egyháza Miskolcz város végén épített ispotályának s igazgatójának, tisztelendő Szikszai János baccalaureusnak örök alamizsnaképp ajánlották fel. Csak azt a föltételt kötötték ki, hogy az időszerinti rector minden hét második napján az elhúnytakért misét mondani tartozik.[2] A XVI. században reformátussá lett város mindig nagy gondot fordított az ispotály fentartására; a városi tanács két esküdt polgárt rendelt ki, hogy a szegények ellátására felügyeljenek, s midőn a diósgyőri várnagyok megkárosították a jótékony intézet birtokait, ő felségéhez járúltak panaszukkal. 1563-ban 57 lakója volt az ispotálynak.[3] A Szinyva vizén volt egy malma is, az úgynevezett ispotály malma, melynek jövedelmező vámja szolgált egyik bevételi forrásául.[4]

Nyoma van annak, hogy a XVII. században Szendrőn is volt ily emberbaráti intézmény. Később, a XVIII. században Bük András alispán fáradozására a katholikusok is alapítottak Miskolczon ispotályt, melynek czéljára a város a csabai kapunál adott egy telket.[5] Gróf Szirmay Tamás pedig 1771-ben 5 szegénynek eltartására Szirma-Bessenyőn létesített ispotályt.[6]

A városok fejlett igazgatása, mely lehetővé tette ily emberbaráti intézmények felállítását és fentartását, főként azokon a kiváltságokon alapult, melyeket századok folyamán a királyoktól kieszközöltek. A várost a falutól nemcsak ezek a kiváltságok különböztették meg, hanem egyfelől a kormányzatuk élén álló tanácsi testület, másfelől a terűletükre engedélyezett vásártartási jog.

[1] *Jk.* XIII. 547. 611. XIV. 38. — [2] *Bárczay család ltára* fasc. 29. nr. 2. — [3] *NRA.* fasc. 723. nr. 51. — [4] *Jk.* IV. 303. — [5] *MJk.* II. 865. — [6] *Akad. ltár* Tört. 4r. 197.

Borsod vármegye területén a következő városok voltak: *Miskolcz*, mely igénytelen faluból emelkedett városi rangra s egészen 1702-ig a diósgyőri uradalom tartozéka volt. A legrégibb időben két városrészből állott, az Óvárosból, mely az Avas lejtőjén a Szent István-templom körül terült el, s az Újvárosból, mely lent a síkon keletkezett a Boldogasszony temploma körül. Ez utóbbi Nagy Lajos korában települt ide költözött vendégnépekből (hospes) s önállóságát a XVI. század elejéig megtartotta. Mind a két város külön főbíró és külön tanács igazgatása alatt állott, sőt minden egyes földesúrnak volt itt külön zsellérbirája. A XVI. században a két város egybe forrt s pl. 1585-ben a főbirón kívül 10 tanácsos és 4 esküdt biró állott az élén.[1] A XVII. század közepén a városi magistratus a következőkből állott: főbiró, jegyző, tanácsosok, kincstartó, esküdt polgárok vagy városi kapitányok, borbírák, vásárbiró, tolmács, város inspectora. A város alkalmazottjai voltak: a korcsmárosok, egyházfiak, harangozó, kerülők, vinczellérek és a ménespásztor. Mind a városi tisztviselők, mind az alkalmazottak külön esküvel kötelezték magukat a szolgálatra.[2] Vásárszabadalmat a város 1580-ban kapott.[3] 1690. óta Miskolczot jelölte ki a királyi kamara a tiszáninneni baromvásár helyéül.[4] A város lakossága 1702. április 12-én váltotta meg magát a szepesi kir. kamarától 40,000 magyar forinton (vagyis 34,166 rénesforint 40 kron), úgy hogy ennek fejében 25 évig mentesek maradtak a lakosok minden adó és földesúri jurisdictió alól.[5]

Diós-Győr városa a vár alatt terült el s a XVI. században ennek is a főbiró és tanács áll az élén. De nagyobb önállóságra nem tudott fölemelkedni s az uradalom gyámságát sínylette. 1683-ban teljesen elpusztult s évekig néptelen volt; lakosai Miskolczra menekültek s mikor újra visszaköltöztek, a kir. kincstár földesurasága alatt nem igen tudtak boldogúlni. Az egykori város aláhanyatlott; később nagy ipartelepeinek köszönhette új felvirágzását.

Edelény, mely a XVI. században a Bebekek birtoka volt,

[1] *MJk.* I. 79. — [2] *Uo.* I. 305—316., hol mindegyiknek esküformája is közölve van. — [3] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 251. — [4] *Jk.* XII. 44. — [5] *NRA.* fasc. 267. nr. 38.

már az előző században városként szerepel. Csak annyit tudunk róla, hogy hetivásárok tartására joga volt s ezeket pénteki napon tartotta.[1]

Emőd helység a XV. században éri el a mezővárosi rangot, de a XVI. században már elveszíti s újra falu színvonalára sülyed le.[2]

Kaza, a Rátót nemzetség birtoka, 1461-ben fordúl elő mint oppidum. Hetivásár tartására jogot 1461-ben Mátyás királytól nyert,[3] de belőle is újra falu lett.

Mező-Keresztes, a diósgyőri uradalom egyik faluja volt, s mint láttuk, oláh lakosai saját külön vajdáik vezetése alatt állottak. A XV. század közepén teljesen magyarrá vált s 1456-ban pecsétet, illetőleg címert kapott a királytól.[4] 1580-ban két vásár tartására nyert szabadalmat;[5] de nem sokáig élvezhette, mert 1596-ban elpusztúlt s az egész XVII. század folyamán jelentéktelen falucska maradt. A török kiűzetése után újra várossá lett s mint ilyen 1702. június 30-án 25 esztendőre 12,000 rénesforinton megváltotta magát a kir. kamarától.[6]

Mező-Kövesd szintén a diósgyőri vár tartozéka, de már a XV. században városi jelleggel bír. 1472-ben Mátyás király Mező-Kövesden Szent László ünnepén kelt levelében összes adóját, melyet eddig évenként fizetett, 200 frtra szállítja le s elrendeli, hogy ezentúl lakosai csak a saját birájuk hatásköre alá tartozzanak s ellenük pört idegen bíróság előtt ne lehessen kezdeni. Saját birájuktól a felebbezés a diósgyőri vár kapitányjához, ettől pedig közvetetlenül a királyi curiához történjék.[7] 1596-ban elpusztúlt s jóformán egy egész századon át lakosok nélkül volt. Nemcsak összes kiváltságlevelei mentek veszendőbe, hanem még emlékezetöket is elsöpörte az idők vihara.

Mohi a tatárjárás után csakhamar föllendűlt. Már 1366-ban Nagy Lajos király saját biráik és a királyi tisztek hatósága alá helyezi polgárait s ezt a kiváltságot Mátyás király is megerősíti.[8] Két vásár, valamint hetivásár tartására 1520-ban nyer a királytól engedélyt[9] s ezt a szabadalmat Rudolf király 1580-

[1] *Dl.* 12345. — [2] *Dl.* 24541. — [3] *Pulnoky cs. ltára* fasc. 19. nr. 6. — [4] Wenzel, *Dgy.* 57. — [5] Szendrei, *Miskolcz törl.* III. 251. — [6] *NRA.* fasc. 267. nr. 37. — [7] *NRA.* fasc. 966. nr. 64. Wenzel, *Dgy.* 62. — [8] *Dl.* 5494. Wenzel, *Dgy.* 64. — [9] *Dl.* 23409. Wenzel, *Dgy.* 76.

ban még egy vásárral toldja meg.[1] Mohi is elpusztúlt 1596-ban s noha megint föléledt, régi jelentőségét soha többé vissza nem vívta. Végre is a XVII. század utolsó tizedeiben teljesen eltűnt a föld színéről s ma már eke szántogatja ki köveit.

Ónod már Zsigmond korában szerepel mint mezőváros.[2] Az Ónodi Czudar család itten épült vára teljesen elhomályosította, s mikor a XVI. században újra fényt vetnek reá a történeti adatok, mindössze néhány házra összezsugorodott kis helység. A Rákócziak alatt kezdett emelkedni s a forradalom lezajlása után jutott jelentőségre.

Rudabánya az Anjou-korban mint bányaváros játszott szerepet. Már 1378-ban birája és esküdt polgárai említtetnek,[3] s 1437-ben hetivásárja van. Nemcsak bányászata hanyatlik el az idők folyamán, hanem maga a város is sok viszontagságon megy át s végre is egyszerű falu lesz belőle.

Sajó-Szent-Péter a XV. század elején vármegyei székhely; a vármegye itt tartja gyűléseit. Eleinte a diósgyőri s dédesi, majd az ónodi uradalomhoz tartozott s a Palócziak, Perényiek és Rákócziak voltak a földesurai. Palóczi László országbiró közbenjárására már 1416-ban két vásár tartására nyer Hunyadi János kormányzótól engedélyt.[4] Városi jellegét megtartja a XVIII. század folyamán is, a mikor a gróf Szirmayak a földesurai. 1759-ben főbirája mellett 8 református, egy katholikus és egy lutheránus tanácsos működik.[5]

Szendrő a XVI. században lép a városok sorába s 1544-ből való pecsétjén már civitas-nak nevezi magát. Hetipiacza van már 1437-ben. A város sokszor elpusztúlt s különösen XVII. századi romlását nagyon sokára tudta kiheverni. Mint nevezetes szőlőtermelő vidéken hegyközségek alakúltak határában, melyek magukhoz ragadták a városi bíráskodás tetemes részét.

Mind a városi polgárságra, mind a falusi jobbágyságra egyforma súlylyal nehezedett rá az adóteher.

Az adózásra nézve részletesebb adatokkal csak a XVI. század közepétől fogva rendelkezünk. A királyi kincstár egyik állandó bevételi forrása volt az úgynevezett kapu-adó, melyet még Róbert Károly hozott be s tett azután állandóvá. Ez az

[1] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 251. — [2] *Dl.* 10061. — [3] *Zichy-okm.* IV. 37. — [4] *Sszp. Jk.* 29. — [5] *Uo.* 81.

adó abban állott, hogy minden olyan jobbágy-kaputól (porta), melyen egy szénás szekér befért, 18 dénárt kellett a benne lakó jobbágynak fizetnie. Ez adó alól csak a cselédek voltak kivéve, ellenben a jobbágytalan nemesek fizetni tartoztak. Magát ez adót a király a honvédelemre volt köteles fordítani s később a nemesek teljesen mentesek maradtak alóla. A XVI. században már ez az adó kapunként 1 frt 30 dénárra emelkedett s tavasszal és őszszel hajtották be, még pedig Szent György és Szent Mihály nap tájban. A behajtás a vármegye tisztviselőire nehezedett; az alispán és a szolgabirák összeírták az egyes portákat s az ekként összeállított lajstrom alapján az adórovó (dicator) szedte be az adót. Az alispán e ténykedéseért 24 frt sallárium ot kapott, a négy szolgabiró is összesen 24 frtot. A vármegye jegyzőjének 2 frtot adtak a lajstromok megírásáért, a dicator pedig összesen 36 frt fizetésben részesült.[1]

1544. óta ismerjük — elég hiányosan — a vármegye dicatorait. Ez évben Szőlősi János,[2] 1546-ban Gyulai Mihály,[3] 1549-ben Gortvai Miklós és Pakay Simon deák,[4] 1552-ben Pelényi István[5] és Szőlősi János,[6] 1553-ban Pelényi István[7] 1554-ben Czikóházi Czikó János,[8] 1555-ben Újvárosi Mátyás deák,[9] 1566-ban Bácsi Benedek,[10] 1570-ben Szentmarjai Imre,[11] 1572-ben Alacskai Bálint,[12] 1574- és 1576-ban Csiga György,[13] 1578- és 1579-ben Racsay Tamás,[14] 1582-ben Szentpéteri Dávid fia Dávid,[15] 1584-ben Rákóczi Zsigmond,[16] 1593-ban Rinót Mihály alispán,[17] 1596-ban Alacskai Bálint,[18] 1598-ban Divényi Pál,[19] 1599-ben Szirmay Mihály,[20] 1602-ben Czikó János,[21] 1604-ben Darvas Albert,[22] 1605- és 1606-ban Czikó János,[23] 1609-ben Senyei Péter,[24] 1618- és 1619-ben Szendi János,[25] 1620-ban Bankházi Gáspár,[26] 1626-ban Miskolczi Miklós,[27] 1630-ban Bankházi Gáspár,[28] 1635-ben Feya Mátyás,[29] 1647- és 1648-ban Szepessy Mátyás[30] voltak Borsod vármegye dicatorai.

---

[1] *Dic.* 215. — [2] *Uo.* 1. — [3] *Uo.* 49. — [4] *Uo.* 71. 73. — [5] *Uo.* 165. 167. — [6] *Uo.* 154. — [7] *Uo.* 191. — [8] *Uo.* 249. 221. — [9] *Uo.* 315. — [10] *Uo.* 453. — [11] *Uo.* 477. — [12] *Uo.* 499. — [13] *Uo.* 533, 545. — [14] *Uo.* 557, 607. *Jk.* I. 173. — [15] *Dic.* 711. — [16] *Uo.* 733. — [17] *Jk.* II. 18. — [18] *Dic.* 767. — [19] *Uo.* 802. — [20] *Uo.* 815. — [21] *Uo.* 851. — [22] *Uo.* 874. — [23] *Uo.* 895. *Jk.* III. 666. — [24] *Dic.* 904. — [25] *Uo.* 937. *Jk.* IV. 230. — [26] *Dic.* 949. — [27] *Jk.* IV. 724. — [28] *Uo.* V. 14. — [29] *Uo.* V. 264. — [30] *Uo.* VI. 559, 592.

1549-ben a porták száma 1521 volt; ezek adója kitett 1977 frt 45 dénárt, egytelkes nemesek fizettek 24 frtot, molnárok 1 frtjával 39 forintot. Az adó összege 2040 frt 45 drt tett ki.[1]

1552-ben az egész vármegyében volt 1558 porta; ekkor már másfél forintot szedtek s e szerint az adó 2331 frtot tett.[2]

1554-ben a porták száma 1439-re szállott le,[3] 1555-ben pedig, mikor már a fülcki bég a vármegye egy részét hódolásra szorította, a porták száma összesen $1283^1/_2$ portára apadt le, de ebből $199^1/_2$ hódolt porta volt; ezek, minthogy a töröknek adót fizetni voltak kénytelenek, csak fél rovást adtak.[4]

1564-ben az első szolgabírói járásban $514^1/_2$ s két harmadrész,[5] a második járásban $383^1/_2$,[6] a harmadik járásban pedig $733^1/_2$ és két harmadrész portát írtak össze. Ezek közül a második járásban $225^1/_2$ és $^3/_4$, a harmadik járásban pedig $455^2/_3$ porta a töröknek hódolt.

1566-ban hódolt porta 1207 $^1/_4$ és $^2/_3$, nem hódolt $667^1/_2$,[7] 1570-ben pedig hódolt $1257^1/_2$, nem hódolt 209.[8] 1572-ben az arány ez: hódolt $1581^1/_2$, nem hódolt $208^1/_2$. Ebben az évben a nem hódolt porták után 1 frt, a hódolt porták után pedig 50 dr adót szedtek; az első határnapra behajtott adó 999 frt 25 drt tett.[9] 1574-ben hódolt $1459^1/_2$, nem hódolt 157; a két határidő adója összesen 1773 frt 50 dr.[10] 1576-ban hódolt $1505^1/_4$, nem hódolt $58^1/_2$; a két terminus adója összesen 1622 frt 25 dr.[11] 1578-ban hódolt $1314^1/_2$, nem hódolt 20; a Szent Mihály napi terminuson befolyt mindössze 677 frt 50 dr,[12] a Szent György napi terminuson pedig 674 frt 75 dr.[13]

1582-ben és 1584-ben nem tüntetik ki külön a hódolt és hódolatlan portákat; az előbbi évben $1220^1/_2$[14], az utóbbiakban $1162^1/_2$ portát írnak össze. 1584-ben a behajtott adó összege 581 frt 25 dr.[15]

Eger vár bukása után újra feltűnnek a hódolt porták. Így 1596-ban $216^3/_4$ a számuk, a nem hódoltaké pedig $424^3/_4$.[16] 1598-ban hódolt ház 2144, nem hódolt 653.[17] 1599-ben hódolt

---

[1] *Dic.* 122. — [2] *Uo.* 154. — [3] *Uo.* 241. — [4] *Uo.* 315. — [5] *Uo.* 414. — [6] *Uo.* 427, 439. — [7] *Uo.* 472. — [8] *Uo.* 492. — [9] *Uo.* 515. — [10] *Uo.* 543. — [11] *Uo.* 554. — [12] *Uo.* 575. 607. — [13] *Uo.* 597. — [14] *Uo.* 711. — [15] *Uo.* 733. — [16] *Uo.* 777. — [17] *Uo.* 802.

1459, nem hódolt 247.[1] 1602-ben hódolt 664, nem hódolt 41,[2] 1604-ben hódolt 617, nem hódolt 29; amazok 1 frt, emezek 2 frt adót fizetnek, összesen tehát 675 frtot.[3]

Bocskay István fejedelem idejében, 1605—1606-ban, a dicator a következő adókimutatást állítja össze:

291	hódolt ház fizet egyenként 2 frt 50 drt	727.50
23	ház a fejedelem nevén, egyenként 1.50	34.50
17	nem hódolt ház, egyenként 5 frt . . .	85.—
23	újonnan épült hódolt ház, egyenként 1.50	28.75
3	prédikátor háza, egyenként 1.50 . . .	4.50
1	puszta 1.25	1.25
	Nemesek és armálisták taksája	54.97
		935.47[4]

A porták lassanként képzeleti értékűvé válnak s nem jelölnek többé házakat, hanem csak azt a kulcsot, mely szerint egyes városok és falvak adófizetésöket teljesítik. Így történt, hogy 1609-ben csak 159 hódolt és 11 $^3/_4$ nem hódolt portát rónak meg összesen 361 frttal;[5] még jobban leolvad ez a szám 1610-ben, ekkor ugyanis 134$^3/_4$ hódolt portával 9 nem hódolt áll szemben.[6] 1619-ben is nagyon csekélyet változik ez az arány: 160$^1/_4$ hódolt porta mellett 8$^1/_2$ nem hódolt porta áll.[7] Ez évben elhatározza ugyan a vármegye, hogy az országgyűlés határozata értelmében a porták újra összeszámlálandók s e végből Szendi János kir. dicator mellé Csernelházi Chernel Györgyöt rendeli a vármegye, salláriumául 50 frtot vagyis minden újonnan megszámlált porta után 30 dénárt szavazván meg;[8] de azért a következő évben is 164$^1/_4$ hódolt és 9$^3/_4$ hódolatlan porta fizeti az adót.[9]

Így tart ez a porta szerinti adózás a XVII. század utolsó tizedéig. Egyetlen nevezetesebb mozzanata, hogy 1647-ben az országgyűlés elrendeli a porták új összeírását és az adólajstromok kiigazítását, minthogy az idők folyamán a viszonyok alaposan megváltoztak. A vármegye, mely e munkálat keresztülvitelét Szepessy Mátyás dicatorra és Jászy Márton alispánra bízta, 1648 április 22-én tartott igazító székén (sedes rectifica-

[1] *Dic.* 815. — [2] *Uo.* 851. — [3] *Uo.* 874. — [4] *Uo.* 895. — [5] *Uo.* 904. — [6] *Uo.* 930. — [7] *Uo.* 941. — [8] *Jk.* IV. 230. — [9] *Dic.* 949.

toria) nézte át és olvasta végig az új lajstromot s azt helyben is hagyta.[1]

Ugyanez időtájt a vármegye «különféle szükségleteinek fedezésére» házi adót léptet életbe, melynek első nyoma 1647-ben tűnik fel, a mikor minden egész porta után 3 frtot vet ki s ennek behajtását a szolgabírákra bízza.[2] Ebből fizeti azután a maga tisztviselőit, kik ebben a korban már rendes fizetésért teljesítik szolgálatukat. 1662-ben ez az adó minden egyes porta után 4 frtra emelkedik.[3] 1671-ben már nemcsak a porták, hanem az urak, praelátusok, bárók és nemesek, valamint a nemesi kúriák és malmok is fizetik.[4]

Ezenkívül volt még egy adónem, mely a XVII. században a jobbágyságra nehezedett. Ez volt a koronaőrzés költségeinek fedezésére kivetett adó s portánként 50 dénárt tett.[5]

I. Lipót kormánya alatt a bécsi főhadi-tanács a hadügyi kiadások fedezésére nézve legczélszerűbbnek találta, hogy a katonaság eltartásának terhét egészen az ország lakosságának vállára hárítsa. Eleinte csak téli szállásra osztotta szét az országban a német katonaságot, melynek élelmezését a vármegyék kötelességévé tette. Így jött létre az ú. n. portió-adózás, mely csakhamar elviselhetetlen súlylyal nehezedett rá az egész lakosságra. Annyira, hogy miatta egész vidékek váltak néptelenekké; a török hódoltság okozta terhek, az országos adók könyörtelen behajtása s a német katonaság zsarolásai teljesen lehetetlenné tették a szegény népnek a megmaradást. 1686 febr. 26-án a következő statutumot hozza a vármegye: «Minthogy e mostani terhes téli quártélybeli portiók előtt némelyek elszöktenek, némelyek lappangván s némelyek pedig temerarie viselvén magukat, nem gondolván vármegyénk tagjainak sok ízben való permonitióival s fenyegetésivel s az olyanok ellen nem régiben condált vármegyénk kemény statutumival is, hogy az ártatlanok az olyaténokért ne szenvedjenek, hurczoltassanak s életek s javok is ne periclitáltassék, elvégeztetett: valaki azoknak portióját, a mennyivel restálnak, az kenyeret is hozzá adván, leteszi, két annyi summában jószága inscribáltatik, úgy hogy ennek fele része büntetésül

[1] *Jk.* VI. 592. — [2] *Uo.* VI. 533. — [3] *Uo.* VII. 716. — [4] *Uo.* IX. 3. — [5] *Uo.* VII. 716.

marad.»[1] A német katonaság ugyanis, ha a kivetett portióhoz hozzá nem juthatott, egyszerűen executiót vezetett az ellenszegülők ellen, vagy ha ezek elszöktek, a vármegye tisztviselői ellen.

Ekkor lépett életbe az adókivetés. A szepesi kamara egyszerűen ráparancsolt a vármegyére, hogy ennyi és ennyi élelmi czikket megszabott határidőre szolgáltasson be. Ezt azután a vármegye felosztotta a járásbeli községek közt s ú. n. perceptorai által szedette be. 1690-ben pl. 1000 köböl rozsot vetett ki a vármegyére, melyet ez négy szolgabírói járása közt a következőképen osztott fel: a miskolczi járásra esett 296, miből Miskolcz egymaga 177 köblöt tartozott adni: a szentpéteri járásra esett 208, itt legtöbbet, 25 köblöt adott Sajó-Szent-Péter városa. Az ónodi járásra 281, miből Ónod város 130 köblöt adott; végül a szendrői járásra 215, s ebből Szendrő város 20-at adott.[2] 1694-ben a bécsi udvar az országra kirótt két millió frt adóból Borsod vármegyére, Eger városát is ide számítva, 24,891 rénes frtot szabott ki, melyet azután a vármegye az egyes járások városai és falvai közt osztott fel. Miskolcz városra 1036 magyar frt esett; a többi helységekre hol több, hol kevesebb.[3]

1694. szept. 9-én ő Felsége leiratot intézett a vármegyéhez, melyben megemlítvén, hogy az 1647-ben összeírt porták sok változáson mentek át s ennélfogva adóalapúl már nem alkalmasak, informátiót és véleményt kér arra nézve, hogy miként kellene ezentúl az adót és egyéb szolgáltatásokat kivetni, miután adózásra sokkal alkalmasabb adóalanyok is vannak, mint pl. szőlők, rétek, kertek, erdők, kereskedők boltjai és iparosok műhelyei, melyek után kényelmesebben lehetne az adót behajtani.[4] A vármegye 1695. aug. 1-én állapította meg az elveket, melyek szerint az adókivetésnek ezentúl történnie kell.[5] Már a következő évben azt a 28,200 rénes frt adót, melyet a vármegyére a főhadi-tanács kivetett, valamint a vármegye szükségleteire megkivántató összeget külön limitatió szerint rótta ki a megye. E szerint a havonként beszolgáltatandó adóra nézve a következő kulcsot állapította meg: Egy személy 60 dénár, egy ökör 10, tehén 12, tinó 4, juh 2, kecske 2, ló 6, sertés 8, akóbor 24, egy köböl búza 3, árpa 2,

[1] *Jk.* X. 735. — [2] *Jk.* XII. 115—117. — [3] *Jk.* XIII. 1. — [4] *Jk.* XIII. 74. — [5] *Jk.* XIII. 313—315.

zab 1, köles 3, méhraj 2, sörház 60, pálinkás üst 21 dénár.[1] A mesteremberek adója: mészáros, varga, takács 60 dr., kerékgyártó, lakatos, kovács 40, csizmadia, szűcs, szabó, borbély, gombkötő 21, ács, esztergályos, asztalos, kosárkötő 30 dénár.[2]

Vegyük most szemügyre, miként alakúltak a XVII. század végén s a XVIII. század elején az e kulcs szerint megejtett összeírások.

1697-ben:	Miskolczi	Szentpéteri járás	Ónodi járás	Szendrői
a) Személyek	1551	999	684	800
b) Ökrök	2041	1003	1136	867
c) Tehenek	1545	769	935	659
d) Tinók	1018	392	373	319
e) Juhok	1988	647	1086	903
f) Kecskék	28	354	126	332
g) Lovak	369	68	225	57
h) Sertések	3493	2700	2663	2350
i) Akó borok	1841	276	455	187½
k) Kassai köböl búza	11,114	3986	5888	4094
l) Kb. árpa	5133	837	3359	1015
m) Kb. zab	2189	1644	855	2215
n) Kb. köles	694	219	819	130
o) Méhek	2336	1162	981	1580
p) Üstök	2	37	10	—
q) Sörház	—	2	—	—
r) Mesteremberek	—	—	18	—[3]

Hasonlítsuk már most össze az alábbi három év adatait:

	Miskolczi járás			Szentpéteri járás			Ónodi járás			Szendrői járás		
	1700	1712	1716	1700	1712	1716	1700	1712	1716	1700	1712	1716
a)	1087	241	357	853	342	441	555	247	430		149	194
b)	1849	691	770	982	452	534	1316	571	962		253	273
c)	1174	310	431	621	206	360	937	335	592		151	226
d)	1020	250	178	337	105	83	720	239	210		65	70
e)	1569	938	456	792	936	397	2069	1367	905		286	155
f)	46	—	—	348	—	—	215	—	—		—	—
g)	317	364	291	57	105	112	314	354	418		82	60
h)	2121	488	593	1879	781	1136	2347	605	1423		380	426
i)	882½	510	109	104	112	32½	266	201	40		57½	—
k)	5537	650½	911	1695	379	444	3539	400	1339		104	188
l)	2337	585	489	274	101	86	2166	275	1197		58½	41
m)	1432	255½	248	883	234	204	989	94	264		68½	124
n)	1215	87¾	185	161	32	29	1183	90	482		15	10
o)	729	623	39	372	359	71	560	207	48		375	80
p)	—	2	5	52	20	9	17	—	14		2	1
q)	—	2	—	—	—	1	—	4	—		—	—
r)	—	—	—	—	—	—	13	—	—		—	—

[1] *Jk.* XIV. 17. — [2] *Uo.* XIV. 162. — [3] *Uo.* XIV. 16—17.

Ezekben az években a dohányt és a pipásokat is megadóztatják, sőt 1712-ben a káposztafejeket is összeírják. 1716-ban a dohánytermelés már meghaladta az ezer fontot s a pipások száma 155-re ment. Káposzta magában a miskolczi járásban 3560 fej termett, a többi három járásban összevéve 658 fej.[1]

E kimutatások is fogalmat nyújtanak arról, milyen pusztuláson ment át a vármegye a XVIII. század elején.

Meg kell itt emlékeznünk a vármegye egy igen jelentékeny jogáról, melyet méltányos tekintetek figyelembe vételével, a XVII. század közepétől, mind sűrűbben gyakorolt. Ez volt az adóelengedés joga. Különösen szegények, kárvallottak vagy a vármegye szolgálatában érdemeket szerzett férfiak részesültek ebben a kedvezményben. De egyes helységeknek is elengedte a vármegye, ha egészben nem is, legalább részben adójukat, — különösen ha templomot vagy iskolát építettek vagy ha valami elemi csapás érte őket. 1676-ban Mező-Kövesd lakosainak adójából 9 frtot,[2] 1679-ben az arlaiakéból 1 frtot, a járdánháziakéból 3 frtot,[3] 1685-ben Visnyó falu 40 frt adójából 10 frtot engedett el.[4] 1696-ban Ároktő község egész adóját engedi el a vármegye.[5] 1710-ben a miskolcziak kérelmére a vármegye részére teljesített számos közterhek és fizetések fejében 600 frtot enged el.[6]

1695-ben Rákóczi Ferencznek kérelmére, minden közelebbi megokolás nélkül, egész adóját elengedi.[7]

Az adó történetével szorosan összefügg a pénz története, melyre nézve vármegyénk évlapjai szintén szolgáltatnak néhány becses adalékot. A 4 fertót tevő márkát az Anjou-korban a forint váltja fel, melyet Róbert Károly a firenzei (Florentinum pénzegység mintájára hozott be az országba. A forintban 100 dénár volt, de ez a váltópénz rendszerint oly silány anyagból készült, hogy a forint mindig drágább volt, mint 100 dénár. Mátyás királynak 1482-ben parancsot kellett intéznie Borsod vármegyéhez és a többi felsőmagyarországi vármegyékhez,

[1] *Jk.* Az 1700. évi összeírás *Jk.* XIV. 878., az 1712. évi *Jk.* XVI. 857. s végül az 1716-iki *Jk.* XVIII. 1., 4. A szendrői járás 1700. évi adatai hiányzanak. — [2] *Jk.* IX. 325. — [3] *Jk.* IX. 584. — [4] *Jk.* X. 578. — [5] *Jk.* XIV. 7. — [6] *Jk.* XVI. 450. — [7] *Jk.* XIII. 259.

hogy ezentúl senki 1 frtban többet, mint 100 dénárt követelni s elfogadni ne merjen; meghagyta az illető fő- és alispánoknak, hogy az e parancs ellen vétők birtokait és javait a kir. kincstár részére foglalják le.[1] A XVII. század elején a lengyel garasok terjedtek el az országban, melyek, minthogy sok volt köztük a hamis, nem örvendettek valami nagy keletnek. A vármegye 1612. május 2-án Szendrőn tartott közgyűlésében azt a határozatot hozta, hogy a jó lengyel garasokat el kell fogadni a vármegye területén; a ki vonakodik elfogadni, első ízben 20 garas, másodízben pedig 12 frt bírságot fizessen.[2] Ezeknek poltúra volt a nevök s 1618. szept. 10-én újra kötelezővé tette forgalmukat a vármegye.[3]

1679. jan. 4-én elrendelte, hogy az impériumbeli fejedelmek hozzánk behozatott pénzeit, ú. m. a 40 poltúrást és a 20 poltúrás garasokat, valamint az egyfejű sasos garasokat büntetés terhe alatt mindenki köteles elfogadni.[4] Később a pénzforgalmat a szepesi kamara szabályozta; 1696-ban elrendelte, hogy az olmüczi hat-garasost, melyet ő Felsége örökös tartományaiban vertek, 17 krajczár értékben kell elfogadni.[5] 1698-ban az a rendelet jött, hogy a körmöczi aranyak egyenként 4 rénes frt és 5 garason, a hollandi vagy patáviai aranyak 4 frtban, a jó mértékű török aranyak pedig $3^1/_2$ frton fogadandók el ő Felsége összes örökös tartományaiban.[6] 1713. okt. 5-én elrendeli a vármegye, hogy mivel a szepesi kamara intézkedése ellenére némelyek az aranypénzt a megszabott értékben nem akarják elfogadni, nem csekély kárára és hátrányára az azt elfogadó lakosoknak, az országban vert körmöczi és nagybányai aranyat 5 magyar frt és 10 dénárban, a külföldi aranyakat pedig 5 m. frtban tartoznak elfogadni; a ki e rendeletnek ellenszegül és az aranyakat ebben az értékben nem akarja elfogadni, az minden eladó javainak és pénzének elvesztésével bűnhődjék.[7]

Ezüstöt csak a pénzverő intézetek részére volt szabad eladni. 1696. okt. 11-én parancsolatot bocsátott ki a szepesi kamara, hogy magánosok, javaik elkobzásának terhe alatt, nyers ezüstöt másnak, mint a kassai vagy nagybányai pénzverőnek

[1] Teleki, *Hunyadiak Kora* XII. 214. — [2] *Jk.* III. 885. — [3] *Jk.* IV. 222. — [4] *Jk.* IX. 547. — [5] *Jk.* XIII. 429. — [6] *Jk.* XIV. 414. — [7] *Jk.* XVII. 263.

el nem adhatnak és pedig minden márka ezüstöt 21 frt 60 dénárért.[1]

Élénknek kellett lennie a kereskedelemnek a vármegye területén a legrégibb korban is, noha erre nézve nincsenek is közvetetlen adataink. Különösen az állat- és borkereskedés virágzott vármegyénkben; legalább a későbbi időben nagy jelentőségre ezek emelkedtek. A sajószentpéteri áros emberek már Zsigmond királytól nyert kiváltság alapján mentve voltak a hídvám fizetése alól; erről 1425-ben Palóczi Mátyus országbíró, több méltóságai között diósgyőri várnagy, a város földesura, állított ki bizonyítványt.[2]

Külföldi borkereskedők gyakran fordúltak meg a vármegye területén. Így 1579-ben Miskolcz város tanácsa előtt Hanns Stenchel brazlai (bresslaui), valamint Fisanzer Márton és Guttetter Gáspár krakkai kereskedők folytatnak pört.[3]

Miskolcz polgárai a XVII. században a felvidéki városokban vagy Budán, a török kereskedőktől szerezték be szükségleteiket. Czimermán Ádám eperjesi kereskedő 1649-ben egy *Auszughot* (számla-kivonatot) állít ki azokról a portékákról, melyeket nála Kecskeméti István hitelben vásárolt. Ez érdekes számla a következő tételeket tartalmazza:

6 sing szederjes fajlondis 380 dénárral számítva	fl.	22.80
3 vég zsinór és 1 lót sodrott selyem 72 dénár .	»	2.88
6 sing baraszlai 40 dénárral	»	2.40
3 sing zöld hernácz	»	3.20
1 ½ sing fekete septuk	»	2.40
2 vég slézia gyolcs	»	10.80
7 sing karasia	»	8.40
Summa	fl.	52.88

Azon fizetett ő kegyelme készpénzzel fl. 20, restál még fl. 32.88.[4]

Kátay Ferencz alföldi jószágainak gondviselője vagyis ispánja volt a Miskolczon lakó Eötvös, másként Török János. Kátay 1652. újév táján felküldötte őt Budára egyet-más török portékáknak vásárlására; melléje adta egynéhány csegekátai

[1] *Jk.* XIV. 4. D. — [2] *SszpJk.* 23. — [3] *MJk.* I. 57, 59. — [4] *Jk.* VI. 722. A fajlondis, baraszlai, hernácz, septuk, karasia posztófélének a nevei.

jobbágyát is. Mikor a vásárlással elkészült, egy Oroszlán deák nevű pesti zsidótól 67 ezüst talléron a maga számára is vásárolt hitelbe török portékát. De a kitűzött határidőre nem fizette meg adósságát. «Mivel a pogányoknak szokásuk az, hogy a vásárlókkal jelenlevő, akárhova való embereken is szintén úgy szokták az adósságukat kérni, mint szintén a vásárlóktól», török katonaságot küldött a jobbágyokra s minden esztendőre 2—2 tallér kamatot követelt. Kátay, hogy szegény jobbágyait a bajból kirántsa, a vármegye törvényszékén bepörölte Eötvöst. Ez azonban nem jelent meg, minélfogva a vármegye pörvesztesnek jelentette ki s elmakacsolta.[1]

A városok, hogy a kereskedelmi forgalomból hasznuk legyen, a kocsik után, melyeken a kereskedők a városba hozták árúczikkeiket, némi csekély vámot szedtek. «Elvégeztetett, — mondja 1685. jan. 10-én Miskolcz város tanácsának határozata — hogy minden szekértűl, akármely kereskedésben való ember szekere legyen, midőn városunkba jő, akkor is tartozzék egy poltúrával, kimenetkor is egy poltúrával. Azon kívül 500 kősótúl egy sóval tartozzanak a sóval kereskedők a város bírájának.»[2]

Nem lévén a szabad kereskedelem elve szabályozva, megtörtént, hogy a vármegyebeli mesteremberekneк nem engedték meg egyes városokban portékáik elárúsítását. Miskolcz városa pl. fölkérte Debreczen város tanácsát, tegyen olyan rendelést, hogy miután a debreczeni vargák szabadon kereskedhetnek a miskolczi vásárokon, mehessenek az idevaló varga mesteremberek is szabadosan a debreczeni sokadalomra, munkájoknak szabados árúlására nézve, hogy közöttük valamely összeütközés e miatt ne keletkezzék.[3]

Gondja volt a vármegyének, hogy hamis mértékkel ne károsodjék a lakosság. 1712-ben a négy szolgabíró részére Kassán négy mérleget vásároltatott s elrendelte, hogy a vármegyében levő összes mérlegeket ezekkel hasonlítsák össze.[4] 1717-ben pedig statutumot hozott, hogy a vármegye lakosai úgy a kereskedésben, mint általában a gyakorlati életben a a pozsonyi hosszmértéket és a bécsi súlymértéket használják

[1] *Jk.* VII. 389. — [2] *MJk.* I. 411. — [3] *Uo.* I. 679. — [4] *Jk.* XVII. 50.

12 frt büntetés terhe alatt, mire a járási szolgabíráknak kellett felügyelniök.[1]

Eleinte meglehetős drágák voltak a déli égöv alól ide került fűszerek, melyeket ma gyarmatárúknak mondunk. Ezeket a törökök szállították hozzánk s a használatukat is ők honosították meg. 1719-ben egy lat szerecsendió-virág 1 frt 15 krajczár volt, 10 czitrom 1·08, fél oka kávé 2·09, egy font rizskása —·12, egy süveg nádméz (czukor) 2.—, egy font bors —·45, egy font gyömbér —·24 krba került.[2]

Mikor a katonaság számára szükségelt élelmiszerek árát hivatalosan megállapította a vármegye, a XVIII. század derekán (1755-ben), két font tiszta búzából készült kenyér 3 kr., barna kenyér 2 kr. zsemlye (zemella) és szarvas (cornu habens, vagyis a mai *kifli*) 16 lat súlyban a legtisztább búzából 1 kr., 18 lat súlyú silányabb zsemlye és szarvas szintén 1 kr. értéket képviselt. Az ökörhús fontja 2 kr. volt, a borjúhúsé 3, nyers szalonnáé 4, sózott szalonnáé 7 kr., 12 tojás 3 krba, egy lúd, vagy egy pár kacsa 12 krba, egy pár tyúk 10 krba, egy pulyka kakas 36 krba, pulyka tyúk 24 krba, egy kappan 10 krba, egy malacz 15 krba került.[3]

A kereskedelem fejlődésének nagy akadályai voltak a vámok, melyek a földesuraknak szép jövedelmet biztosítottak ugyan, de mód felett ránehezedtek a kereskedőkre. A földesurak ki is használták ezt a jövedelmi forrást, s a hol csak lehetett, készséggel állítottak hidat vagy kompot, melyeken a járókelők megszabott vámért kelhettek át. Alsó-Zsolczán még Ernye fia István nádor építtetett hidat s 1329-ben Róbert Károly király parancsot intézett az egri káptalanhoz, tegyen jelentést: mennyi hídvámot szedtek a nádor életében egyes árúk után? Az egri káptalan jelentése szerint egy vég flandriai posztóért 8 dénárt, másféle posztóért 4 drt, szűrposztóért 4 drt, zárt kocsiért 1 fertót, a közönségesen «mázsának» nevezett kocsiért is 1 fertót, nyitott kocsiért, melyben halat vagy sót szállítottak 8 drt, üres kocsiért 2 drt, taligáért (byga) 2 drt, egy lóért, egy ökörért, egy tehénért s nagyobb állatokért 1 drt, kisebb állatok párjáért 1 drt, vizáért 2 drt, tokhalért 1 drt,

[1] *Jk.* XVIII. 1., 411. — [2] *Jk.* XIX. 318. — [3] *Jk.* XXV. 562—563.

egy csöbör mézért 3 garast, egy csöbör borért 8 drt, egy kocsiért, melyben rezet, ólmot vagy czint (qui vulgo *Badak* — bádog — seu *Seyk* dicitur) szállítottak, 3 garast kellett fizetni.[1]

A hatóságoknak gyakran kellett közbelépniök, hogy illetéktelenül szedett vámokkal a kereskedőket ne zaklassák. 1423-ban az esztergomi érsekség panaszára Garai Miklós nádor megtiltotta többek közt Arló, Kaza és Kazincz földesurainak, hogy az érsekség jobbágyain, kik élelmiszerek beszerzése végett járnak-kelnek, erőszakosan vámot ne szedjenek.[2] Úgy hogy a városi polgárok, ha csak tehették, vámmentességi privilégiumot iparkodtak maguknak kieszközölni a királytól. Miskolcz város lakosai és vendégnépei 1467-ben Mátyás királytól kértek és nyertek ilyen kiváltságlevelet, melylyel őket a király mindennemű szárazföldi és vízi vámok alól minden időkre fölmentette.[3] Mező-Kövesd lakosainak ezt a kiváltságát, melyet már előbbeni királyok biztosítottak nekik, II. Ulászló király 1498-ban megerősítette.[4]

Hídvámok létesítése királyi jog volt, melyet egy-egy földesúr vagy helység hosszas utánjárással tudott csak megszerezni. 1599-ben Rudolf király Kubínyi László magyar kir. kamarai tanácsosnak és Serkei Lorántfi Mihálynak engedélyt adott, hogy Mucsony falujokban az ottani mocsáros vizeken hídat építhessenek és azon vámot szedhessenek.[5] Csát lakosainak 1698-ban I. Lipót király engedte meg, hogy helységökben vámszedő házat állíthassanak s az utasoktól a maguk részére vámot szedhessenek.[6]

Nevezetesebb hídak voltak még a vármegyében többek közt: Mohiban,[7] Kárlóban,[8] Vámoson,[9] Meszesen,[10] Edelényben,[11] Miskolczon,[12] Szendrőn,[13] Ostoroson, Tardon, Noszvajon,[14] Mező-Keresztesen,[15] Ecsegen,[16] Csabán[17] stb.

---

[1] *Magyar Nemz. Múzeum ltára.* Saját gyűjt. — [2] Fejér X. 6., 577. — [3] *Dl.* 24,742. és 24,743. Wenzel. *Dgy.* 60. Szendrei III. 103. — [4] *Dl.* 23303. — [5] *NRA.* fasc. 736. nr. 2. — [6] *Be nem j. ir.* I. 583. — [7] 1456 : *Dl.* 15071., Wenzel, *Dgy.* 64. *Jk.* IV. 738. — [8] 1499 : *Dl.* 20883. — [9] 1607 : *Jk.* III. 708. VII. 219. — [10] 1641 : *Jk.* VI. 308. — [11] 1646 : *Jk.* VI. 471. — [12] 1692 : *MJk.* I. 474. — [13] 1694 : *Jk.* XIII. 74. — [14] 1698 : *Jk.* XIV. 485. — [15] 1709 : *Jk.* XVI. 234. — [16] 1709 : *Jk.* XVI. 342. — [17] 1712 : *Jk.* XVII. 59.

A vármegye a Héjőn és Sajón Felső-Zsolcza és Csaba pusztákon levő hídakat 1712. július 14-én már másodízben 50 frt évi bérért árendába adta Dőry Andrásnak, s ugyanakkor a vámszedők részére utasítást dolgozott ki. Ebben mindenekelőtt megállapította, hogy a vámszedő minden terhes szekértől 4—4 poltúrát vegyen, üres szekértől 2 poltúrát; deszkát szállító szekértől minden 50-edik szál deszkát, vasaktól 50-edik vasat, sótól a 100-ik sót, fazekastól minden 20-adik edényt; — olyan marhától, melyet kézen vezetnek, 2 pénzt, esztendős sertésektől 3 darabtól fél pénzt, két esztendősöknek párjától 1 pénzt, három és több esztendős sertésektől 2 pénzt, egy pár juhtól és kecskétől 2 pénzt.

A vámadástól mentesek legyenek a vármegyének összes nemes és nem nemes lakosai, mivel ők építtették fel a hidakat; mindazáltal, ha más kereskedők jószágával mennek által a hídakon, mint fuvarosok, akkor vámmal tartoznak. Más vármegyében lakó nemes emberek, valamint a szabad királyi városok és egyéb kiváltságos helyek lakosai nem tartoznak vámadással, ha erre kiváltságuk van; de ezt bizonyságlevéllel tartoznak igazolni. Ügyelni kell arra, mert gyakran megesik, hogy egy nemes vagy szabad helyből való ember számos paraszt embert ne vigyen át magával; ha a vámos ilyen hamisságot vesz észre, ezeknek minden jószágát contrabontálja. A vám nélkül átmenni akaró embereket vagy szekereket tartóztassa fel, ha pedig már átmentek volna, menjen utánuk s minden jószágukat vegye el. Ha sokan volnának vagy velük nem bírna, 12 frtig, vagy ha a szükség úgy hozza, 24 frtig is nyargalót vehessen vakmerő cselekedetöknek megbüntetésére. Az esztergomi érsekséghez tartozó jobbágyok, valamint papok, prédikátorok, iskolabeliek, nemkülönben lakodalmasok, a malomba őrleni menők a törvény értelmében vámot nem fizetnek s ennélfogva szabad menetelük van. Ugyancsak a törvény értelmében mentesek mindazon nemes emberek szolgái és jobbágyai, kik uruk holmiját szállítják.[1] Az 1741. évi 28. tcz. a vámfizetést egyedül csak a marhákra és szekerekre szorította.[2] Ez időtől fogva a vármegye külön hídfelügyelőket alkalmazott.[3]

[1] *Jk.* XVII. 59. — [2] *Jk.* XXIII. 371. — [3] *Jk.* XXIV. 92. XXV. 310.

Iparról a régi időben csak a városokban lehet szó. Tudvalevő dolog, hogy a mesteremberek hajdan czéheket alkottak; ezek királyi kiváltságokat élvező szövetkezetek voltak, melyek tagjaikat bizonyos szertartások mellett vették föl kebelökbe. Valóságos mesterembernek csak azt ismerték el, a ki a czéhbe tartozott s a czéhen kívül állókat kontároknak nevezték.

Legtöbb czéhet számlált Miskolcz városa s ezek voltak egyszersmind a legrégibbek. A mészárosok czéhe 1508-ban II. Ulászló királytól nyerte czéhlevelét,[1] a csizmadiák czéhszabályzatát pedig 1521-ben II. Lajos király erősítette meg.[2] A szabók czéhlevelet 1531-ben Pempflinger Sebestyén borsodi főispántól és diósgyőri várnagytól kértek, melyet, miután megkaptak, 1550. márcz. 7-én Ferdinánd királylyal megerősíttettek.[3] Ezeken kívül külön czéhekbe voltak sorolva: a tímárok, vargák, szíjgyártók, nyereggyártók, kovácsok, lakatosok, kardcsiszárok, fazekasok, szűrszabók, bognárok, asztalosok, süvegesek, kötelesek, kerékgyártók, ötvösök, takácsok, szűcsök, gombkötők, kőmívesek stb.[4] A czéhek annyira autonóm testületek voltak, hogy pl. a szabó czéh kérelmére a vármegye közgyűlése 1621-ben megengedte, hogy saját ügyeiben önálló hatáskörrel maga intézkedhetik, természetesen a nemesek sérelme nélkül.[5] Ennek következtében be is jelentették a czéhes szabók, hogy azokat a Miskolczon lakó szabókat, kik a czéhhez nem tartják magukat, kiváltságaik értelmében meg fogják büntetni.[6]

Minden mesterség árszabásait (limitatio) a városi tanács állapította meg. Minthogy pedig az iparosok között számosan voltak nemes emberek is, kik ez árszabásoknak nem vetették magukat alá, sőt hivatkozva nemesi kiváltságaikra, a limitatiók meg nem tartása miatt rájuk szabott 1 frt bírságot sem akarták megfizetni, a városi tanács 1634-ben a nemes vármegyéhez terjesztette föl megerősítés végett azokat a limitatiókat vagy régulákat, melyekkel a czéhbeli mesteremberek munkáját és az azért követelhető béreket szabályozta. Ebben az árjegyzékben a mészárosok, kovácsok, kerékgyártók, szabók, szűrszabók vargák és bognárok elé szabja, hogy mit mennyiért szabad

[1] Wenzel, *Dgy.* 72. — [2] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 165. — [3] *Jk.* XXVII. 337. — [4] *Jk.* XV. 45—64. — [5] *Jk.* IV. 424. — [6] *Jk* IV. 530.

árúsítaniok.[1] Így pl. »minthogy a tehén-féle marha most felette olcsó, elannyira, hogy egy meddő tehenet megvehetni 5 avagy hatodfél frton,« az árszabás elrendeli, hogy a mészárosok a hús fontját harmadfél pénzen mérjék. A kovács egy nyolcz ökörhöz való kerék megvasazásáért 50 pénzt kérhet, ha ócska vassal vasaz, 36 pénzt. A kerékgyártó, ha nyolcz ökörhöz való kereket csinál, legyen jutalma 80 pénz, négy lóhoz való vékony kerékért 50 pénz. A szabó egy hosszú skárlát vagy gránát dolmányért ha bagaziával van bélelve, 1 frt 25 pénzt számíthat, ugyanily nadrágért 45 pénzt, felső ruháért, mely körűl zsinóros, 1 frtot. Egy garasia dolmány, mely bagaziával béllelt 25 pénz, ha posztóval béllelt, 50 pénz. A varga mesteremberek egy öreg szekernye sarúért, ha tehénbőrből csinálják, 80 pénzt, bakbőrből való sarúért, mely térdig ér, 65 pénzt kapnak. Asszonyállatnak való veres sarú 55 pénz, fekete sarú 45 pénz; fejelés 36, talpalás 20 pénz. Inasnak való czipőlis 20 pénz. A bognárok kész új dongából 8 hordót csinálnak 1 frtért. Megszabja ez a szabályzat a szőlőmunkások napszámát is; a kapásnak ellátás nélkűl 18 pénz, ha ételt kap 12 pénz, az ültetőnek 15 pénz, a homlítónak is 15 pénz a napszáma. A kaszás 20 pénzt kap a kaszálásért.

Régi czéh volt a szendrői csizmadiák czéhe is, melynek szabályzatát 1636-ban III. Ferdinánd s 1669-ben I. Lipót király erősíti meg.[2]

Az egyes czéhek a vásártereken külön színt építettek maguknak s ebben árúlták készítményeiket. A miskolczi színt a szélvihar 1661-ben szétrombolta s ennélfogva újra föl kellett építeni. Előre is óvást emeltek az ellen, a ki őket ebben a szándékukban gátolni megkisérelné.[3]

A czéhek idővel olyan tekintélyes testületekké nőtték ki magukat, hogy pl. 1737-ben maga a miskolczi főbíró volt a mészárosok czéhének főmestere.[4]

1706. aug. 2-án a vármegye II. Rákóczi Ferencz fejedelem rendeletére új, részletes limitatiót léptetett életbe, melyet műveltségtörténeti fontossága miatt egész terjedelmében íme itt közlünk:

[1] *Jk.* V. 195—198. — [2] *Jk.* V. 320., VIII. 340. — [3] *Jk.* VII. 557. — [4] *Jk.* XXII. 451.

«Búza, bor és tavasz, minthogy azoknak az árát az idők mivolta szokta felvinni és leszállítani, azért azoknak az ára nem limitáltatik, hanem aratás után.

Egy pár alföldi igen jó öreg hízott és szép kövér ökörnek az ára 90.— frt, középszerűnek az ára 77.—, annál alábbvalónak 50.—, másutt termett s annál alábbvaló 50.—, sőre ökör párjának az ára 40.—, még annál alábbvalónak párja 30.—, egy jó alföldi hízott vagy meddő tehénnek az ára 20.—, alábbvalónak 15.—, egy alföldi öreg fejőstehén —.—, középszerű fejőstehén —.—, annál alábbvalónak az ára —.—, egy pár alföldi juh bárányostúl —.—, egy pár jó kövér kos —.—, egy pár fejős kecske gedóstúl —.—, egy pár hízott czap —.—, metszeni való bárány —.—, egy öreg kecskebak —.—, egy borjú —.—, egy metszeni való gedó, jó —.—, egy juh gyapja —.24, juhtúrónak fontja —.09, vajnak budai itczéje —.30, egy fenék tábla szappan 1.20, köz tábla szappan —.90.

Czéhes mesteremberek. — Mészárosok. Kövér ökör és tehénhúsnak fontja —.06, alábbvaló húsnak —.05, annál is alábbvalónak —·04, egy ökör- vagy tehénnyelv, torkával együtt —.06, az új disznóhúsnak fontja —.08, száradott szalonnának fontja —.15, új hájnak fontja —.15, ó hájnak fontja —.18, az olvasztott faggyúnak fontja —.15, olvasztatlan faggyúnak fontja —.12, borjúhúsnak fontja —.08, bárányhúsnak fontja —.06, kecskehúsnak fontja —.04, juhhúsnak fontja —.05, az öreg legjobb ökörbőrnek párja 10.—, alábbvalónak 8.—, harmadfű tulokbőrnek párja —.—, annál alábbvalónak —.—, öreg tehén vagy negyedfű tulokbőr párja 8.—, az öreg és vargának való juhbőrnek párja —.60, szűcsnek való öreg juhbőrnek párja 1.—, egy pár öreg czap és kecskebőr 1.80, egy pár borjúbőr —.48, egy pár bárányból —.12.

Timárok. Egy kikészített öreg ökörbőrnek párja 12.—, alábbvalónak 10.—, egy pár kikészített tehén- vagy tulokbőrnek ára 10.—, egy pár bocskornak az ára —.36, egy pár alábbvalónak —.30, annál is alábbvalónak —.24, egy pár csizmadiának való fontos talp —.48, ugyan alábbvaló fontos talp ára —.36, annál is alábbvalónak ára —.24, egy öreg ökörbőr kigyártásától só nélkül 1.—, tehén- vagy tulokbőr gyártásától —.90, tavalyi tinóbőrnek készítésétől —.60.

Vargák. Egy kocsisnak való hosszúszárú szekernye 1.50, egy pár lengyel sarú 1.20, egy egész talpalásért —.24, félig való talpalásért —.15, fejelésért férfinak, ha mindent a varga ad —.60, asszonyembernek való fejelésért —.50, inasnak való új sarú —.90, férfinak való új sarú csináltatásától, ha a gazda bőrt ád —.18, fejeléstől, ha a gazda mindent ad —.18, asszonyembernek való új sarú csinálásától, ha a gazda bőrt ad —.30, a fejeléstől —.15.

Csizmadiák. Egy bokor karmazsin csizma 5.—, egy pár sárga kordovány csizma 3.20, egy pár fekete kordovány csizma 2.50, asszonyembernek való karmazsin csizma 3.50, asszonyembernek való sárga kordovány csizma 2.40, asszonyembernek való fekete kordovány csizma 2.—, egy pár szattyán csizma asszonynak való 1.20, alábbvalónak ára —.90, harmadik fára való szattyán csizma —.75, egy öreg karmazsin csizma csinálásától —.66, asszonyembernek való karmazsin csizma csinálásától —.54, kilencz vagy tíz esztendős gyermek csizmája csinálásától, ha mindent ad a csizmadia —.36, ha pedig a gazda ad talpat és bélést, öreg karmazsin vagy kordovány csizma csinálásától —.36, alábbvalónak csinálásától —.30, tehénbőrből való öreg fekete csizmának, férfinak valónak az ára 1.50, második fára 1.20, harmadik fára 1.—, 10 vagy 12 esztendős gyermeknek való fekete csizma —.75.

Szíjgyártók. Hat lóra való varrott, tűzött, virágos, rózsás, minden hozzátartozandó szerszámokkal való hám 50.—, alábbvaló szironyos, rózsás, 6 lóra való hám szerszámostúl 40.—, annál is alábbvaló, nem czifrás, 6 lóra való hám minden szerszámostúl 30.—, 4 lóra, közönséges varrott hám, dupplás minden szerszámostúl 16.—, öreg paraszt hámnak párja 2.40, vonóhám magánosan —.42, egy pár tört szíjból való keresztes kengyelszíjnak párja —.48, egy csatos heveder, felrántó szíjastól —.60, egy nyeregre való lekötő szíj keresztszíjastól —.60, vánkos szíjból való heveder —.50, vánkosas szűtt heveder —.50, parasztfék —.24, egy forgó karikás dupplásfék, szárastúl —.60, félszerű kötőfék —.36, egy török bagaria lóra való szerszám, kantár, szügyellő, farmatring, kötőfék és lekötő szíj 7.—, faragott szíjból varrott kantár, darabos zabolájával —.90, egy kígyóhátas, szironyos kantár, darabos zabolával 1.20, kígyó-

hátas szügyellő —.48, farmatring, ugyan kígyóhátas —.48, egy fékszár —.12, nadrágban való csattos szíj —.09, egy nyereghez való 5 hermecz (?) szíj —.30, egy szál 4 lóra való gyeplő, csattostúl 1.20, egy keresztgyeplő, csattostúl 1.20, egy ökörhajtó szíjostor —.18, egy kocsisnak való szíjostor —.12, közönséges farmatring —.30, bocskorra való szíj —.09.

Nyereggyártók. Szattyánbőrrel borított nyereg 1.80, bőr nélkül való paraszt nyereg —.90, egy pár karmazsin kápával Röst nélkül való puskatok 2.—, selyem rojtostúl 3.—, kápa nélkül való puskatok 1.—, szattyán kápájú puskatok 1.50, nyereghez való eszközök: egy jó zepesy pokrócz 2.40, egy alábbvaló 1.80, gyapjas három szél 9 singes lazsnak 1.80, középszerű, két szélű 6 singes lazsnak 1.20.

Kovácsok és vaseszközök. Egy mázsa vas hámorban nyárban 3.60, télben pedig 4.—, városokban egy mázsa vas télben, propter vecturam 4.50, nyárban pedig 4.10, öreg singvas —.24 középszerű —.15, alábbvaló —.12, szőlőben való öreg széles kapa —.36, kétágú kapának a java —.42, egy kapa nádlástúl —.15, egy szekérnek, gazda vasával való vasazásátúl 6.—, középszerű szekérnek vasazásától 5.—, egy új keréknek gazda vasából való vasazásátúl 1.—, ó vassal való vasazásátúl —.50, egy tengelynek vasazásátúl —.50, egy új sínvasnak felütésétűl kovács szegével —.12, ó sínvas felütésétűl kovács szegével —.09, egy új marokvasnak felütésétűl —.06, egy ó marokvasnak felütésétűl —.03, egy új patkónak felütésétűl kovács vasával —.12, ó patkónak felütésétűl —.06, új patkót szegestűl elad —.09, ezer zsindelyszeg —.90, 100 léczszeg —.24, 100 deszkaszeg —.21, egy új vedernek gazda vasával való vasazásátúl —.30, egy boronába való szegekért 1.08, egy új lemez vas —.90, új csoroszlya vas —.60, csoroszlya nádlásátúl, gazda vasával —.48, kovács vasával —.60, szántóvas élesítésétűl —.03, kapa élesítésétől —.01, kővágó csákány ára —.24, egy jó öreg ortó kapa —.21, egy öreg kötő új fejsze —.60, egy favágó fejsze —.48, béresnek való faragó fejsze —.45, fejsze aczélostúl kovács aczéljával —.24, salló keskeny —.18, egy borért járó furmányos vasas szekér lánczostúl 20.—, 4 ló után való vasas szekér lánczostúl 17.—, 2 ló után való vasas szekér 11.—, bécsi aczélnak fontja —.30, másféle aczélnak fontja

—.24, egy derékszeg kovács vasából —.28, egy tengelyvég szeg kovács vasából —.06.

Lakatosok. Fejérvári udvari darabos ónos zabla —.90, egyenes rudas zabla —.50, öreg ónos kengyelvas —.60, közönséges kengyelvas —.36, paraszt kocsisnak való kengyelvas —36, ónos darabos kantár zabola —.30, egy pár csizmának, férfiénak, patkolás ára —.12, asszonyember és gyermek csizmájától —.09, egy pár sarkantyúnak patkolásával együtt felütésétől —.18, egy pár pisztoly pallérozásától —.72, egy puska tisztításától —.24, új puska kerek metszésétől —.12, egy új karabély, vékony lyukú 5.60, egy új Polyhák 4.—, egy pár pisztoly közönséges 6.—, hosszú flinta 5.—, vágó pisztolynak párja 6.—, ajtóra való ónos, széles, szép pántok sarokvasával együtt 1.80, közönséges 1.—, ón nélkül való pántok —.75, ajtóra való öreg duppla pléh, ónos rántójával, kulcsával együtt és szegével 5.—, félszerű pléh, kulcsával, rántójával, fordítójával együtt 1.50, közönséges ónozatlan pléh kulcsával —.75, egy öreg pléhhez való kulcs —.30, alábbvaló kulcs —.24, egy kapura való öreg lakat 1.20, középszerű lakat —.45, háromszegű kisebb lakat —.24, négy szegletű kisebb lakat —12, flinta, puska, karabély. Polyhák stb. agyának csinálásától —.90, pisztoly agyának csinálásától egy pártúl 1.—, metszett vagy rakott puskaagy csinálásától 1.20, ötélű lóvakaró —.48, négyélű lóvakaró —.36, háromélű lóvakaró —.24, kétélű —.12, egy almáriumra való ónos pléh, requisitumival együtt 1.80, ónozatlan 1.20, ládára való közönséges pléhtűl, kulcsával együtt —.45, egy ablakrámára és fiókra való ónos szegletnek vasazásától, vesszőstűl, fordítójától és két sarkától, a ki nem ónos 1.—, egy fiók ablakra való ónos vasazástúl —.06, feketétűl —.03, puskaserpenyő csinálásától és aczéllásától —.36.

Csiszárok. Egy jó csetneki kard hüvelyestűl 1.86, egy ugyan csetneki háromélű hegyes tőr hüvelyestűl 2.60.

Fazekasok. Mázos fazék valahány itczés, annyi pénz árú. Paraszt fazék fél annyi árú. Az korsó valahány itczés, ha mázos, annyiszor való 2—2 pénz árú. Paraszt korsó fél annyi árú.

Szűrszabók. Debreczeni nagy öreg szűr 3.—, körmöczi és privigyei 2.40, rozsnyai és rimaszombati 1.80, inasnak való debreczeni 1.80, inasnak való rozsnyai vagy rimaszombati 1.20.

Szőlőmunkások béri. Tavaszi munkák között nyitástúl napi bér —.24, metszéstűl —.30, kapálástúl —.30.

Bodnárok. 6 gönczi hordót gazda dongájából, abroncsával gazda költségén 1.—, ó hordót gazda költségén abroncsával köt tizenegyet nro 11 1.—. 100 donga készítésétűl —.24, 100 szál abroncs vonásátúl —.24, 100 dongának az ára fenekestűl —.75, 100 szál abroncsnak az ára, ha helyben veszi —.48, tölgyfából hasogatott szőlőkaróknak ezrét hegyezetlen 1.—, ezrének meghegyezésítűl —.30, egy puttony —.18, öreg cseber —.18, vízhordó öreg dézsa —.12, sajtár —.09, vízhordó kupa —.06, egy rocska —.09, öreg tölgyfa csobolyó —.18, középszerű —.12, serfőző merítő —.09, egy abroncsnak felütésétől, ha bodnáré —.01, ha gazdáé az abroncs, kettőtől —.01, egy fal eresztéstűl teli borban —.24. egy fűsű eresztéstűl teli borban —.03, egy tölgyfából csinált szapuért —.09, fenyőfából csinált szapuért —.09, egy boros kád fenekének gazda deszkájából való bemetszéséért —.36, ha a bodnáré —.60, egy boros kád, kiről három bor lejő, tölgyfából 2.50, az alábbvalók proportionate. Öreg sütőteknő —.60, középszerű —.40, szappanozó —.18, szórólapát —.12.

Asztalosok. Egy szál fenyűdeszka —.24, alábbvaló —.18, hársfából való négyszegű asztal ládástúl s lábastúl az asztalos fájából 2.40, gyalult karszéknek singitől gazda deszkájából —.12, egy fejér 3 singes karszék gazda deszkájából —.45, egy fejér karszékért gazda deszkájából —.30, egy festett zöld karszékért —.36, festett nyoszolya két embernek való, maga deszkájából az asztalosnak 2.—, a gazda deszkájából 1.20, egy embernek való festett nyoszolya 1.—, Sufferlatos festett ágytól 4.24, két embernek való fejér nyoszolya 1.20, gyalult fejér ajtó pártázásátúl —.60, egy fejér duppla ajtó csinálásátúl gazda deszkájából 1.—, festett dupplás ajtótúl, mely gyantáros 2.—, festett függő bölcsőtűl 1.48, paraszt öreg fejér ládátúl, pléhestűl 1.48, másfél singes festett ládáért, pléhestűl 1.—, egy szekrényért —.30.

Szabók. Egy gránát, skárlát angliai posztóból való dolmánynak csinálásáért, mely övedzésig posztóval vagy gyolccsal béllett, elől pedig bőrrel 1.20, ha lágy matériával béllett az eleje 1.—. gránát skárlát angliai nadrág csinálásáért —.36, alábbvaló posztóbúl —.24, fajlondis remek karasia, egészlen

posztóval béllett dolmány csinálásáért 1.—, egy köpönyeg varrásától —.48, öreg aba nadrág 2.—, aba salavári szűr 1.—, veres aba nadrág 2.20, salavári veres 1.10. fejér egészlen béllett aba dolmány 5.—, egy szoknya vállának csinálásától selyem matériából valótól arany prémmel s csipkével bőven megprémezéséért 1.80, közönséges váll csinálásáért —.90, egy selyem matériából való szoknya csináltatásért, mely egészlen béllett, egy sor csipke lévén az alján és galand 1.50, ha pediglen béllet-len 1.—. Az többitől, ki-ki mint szoknyáját, vállát prémezteti, czifráztatja, a szerint alkudjék szabójával. Az angliai fajlondis posztó süveg csinálásáért, mely öreg —.24, alábbvalótól —.18, fajlondis szoknya csinálásától 1.—, Rasa szoknyától —.90, Septuk vagy kisnyiczer szoknya csinálásától —.72.

Süvegesek. Egy nagy öreg duppla süveg, nagy karimájú 1.—, fél dupplás süveg —.72, köz öreg süveg —.60, kis gyermeknek való süveg —.42.

Kötelesek. Egy kitha kender —.36, egy kender heveder —.15, egy kender kötőfék —.15, hámban való hosszú istráng párja —.15, rövidebb hámban való istráng párja —.12, hét singes pányvás kötél —.18, szőrből való lónyűg —.09, kereszt gyeplű —.12, borvonó kötél ölétől —.03, hárskötélnek öle, az vékonyának —.01, vastagának —.02.

Kerékgyártók. Béres szekérben való öreg kerékért 1.20, kocsiban való kerékért 1.—, egy pár szekérderék —.42, egy kerék talpa csinálásáért —.06, egy borona csinálásáért —.42, egy kocsira való szekér kas —.75, egy szekérre való öreg kas —.90, egy pár szénahordó szekérderék —.42, egy pár elkészült lőcsfáért —.12.

Ötvösök. Sima munkának lotjától —.24, drótos vagy zománczos munkának lotjától 1.—, minden aranynak felaranyozásától 1.—.

Takácsok. Az szép másfél singes vászonnak singinek szövésétől —.06, középszerű 5 fertályos vászonnak szövésétől, egy singtől —.04, egy singes vászonnak szövésének singitől —.03.

Szűcsök. Rókabőr csáválatlan 1.80, csáválásától —.12, egy farkas 1.80, csáválásáért —.28, egy szép nyest 1.80, csáválásáért —.12, egy szép öreg vidrabőr 1.80, csáválásától —.24, öreg bárányból csáválásától —.12, kicsinytől —.09, egy róka-

hát bélés, nyakastúl 20.—, egy rókamáll bélés torkostúl 24.—, egy rókaláb bélés 8.—, fekete mente alá való torokbélés 4.—, egy öreg czifrázás nélkül való ködmön 3.—. megczifrázott ködmön 3.60, egy férfi mentének rókaháttal vagy mállal összevarrott bőrrel való béléséért 1.—, dirib-darab bélésbűl való béléstűl 1.20, egy asszonyember mentéje bélésétűl —.75, szolga rendnek való mente bélésétűl —,48, farkasbőrrel való béléstűl —.90, szolgának való kömöntűl, ha gazdáé a bőr —.42, ha a szűcs ad bőrt 2.—, egy süvegnek bélésétűl, a gazda adván bélést —.24, egy irhának kikészítésétűl —.15, egy jó öreg farkasbőr keztyű 1.50, báránybőr keztyű —.24, rókaláb keztyű 1.20, szép fekete báránybőr kucsma —.75.

Gombkötők. Vastag török selyemből vert zsinór singe —.08, vékonyabbnak —.06, Guser (Puser?) selyemből való vastag zsinór singe —.10, vékonyabbnak —.07, egy dolmányra való török selyemből csinált 15 sing öreg gombokért makkostúl, gombházastúl 1.80, Guser selyemből való hasonló gombokért 2.20, apróbb dolmányra való gombokért 15-ért —.60, czérnagombért egyért —.02, pamut vagy czérna zsinór singeért —.02, szőr zsinórnak singeért —.01, szőr gombért öregért —.02, apróbbért —.01, arany és ezüst borított zsinórnak singeért —.48, munkájátúl singinek, ha a gazda ad matériát —.04.

Tűzre való fának limitatiója. Hat ökrű jól megrakott szekér nehéz úton 1.50, könnyű úton 1.20, 4 ökrű szekéren hozott fának az ára nehéz úton 1.20, jó úton —.90, 2 ökrű szekéren hozott fának az ára nehéz úton —.60, könnyű úton —.36.

Méznek limitatiója. Egy öreg itcze méz —.60, egy font viasz —.30, kendermagnak vékája —.90, lenmag olajnak itczéje —.90, kendermag olajnak itczéje —.24.

Tyúkmonynak ára: Tavaszszal és nyárban kell adni egy poltúrán 8 darabot, télben pedig 6.

Kőmívesek. Kőfalnak másfél sing szélességű ölinek az munkájátúl, élést hozzá adván —.60, 5 fertályostúl pedig —.50, a boltozat egyaránt jár az 5 fertályos kőfallal. Sima faragott kőnek 3 singe 1.—, a közönséges czifra faragott kőnek —.45. A mesterlegénynek hetibére 1.80, a boltozott nagy háznak fejérítésétűl 1.20, kisebb háznak —.60.

Mész. Egy jó szekér láda mész —.48, kisebb szekér —.36.

Kalmárok árúja. Velenczei gránátnak singe —.12, török gránátnak singe 7.—, skarlatinnak javának singe 10.—, alábbvalónak 9.—, angliai posztónak a javának, melyet selyemposztónak hínak 7.—, alábbvalónak 6.—, lengyel angliainak 5.—, fajlondisnak javának singi 4.80, Pukovainak 3.50, lengyel fajlondisnak 4.—, Padvainak singi 2.50, hosszú, tartó, széles remeknek singi 1.80, keskeny remeknek 1.—, közlondisnak singi 1.60, morvai kisnyiczernek —.72, solnai kisnyiczernek —.50, borsós Pallys posztónak singi 1.—, széles rojtos posztónak singi 1.20, keskeny bojtos posztónak —.75, posztó Rasának, testszín és karmazsin 2.50, közönségesnek 1.60, lengyelországi Rasának 1.40, Perpetának testszínnek és karmazsin színnek 1.30, közönséges perpetának 1.—, Hernácznak testszínnek 1.20, közönségesnek —.75, Quinetnak testszínnek végi 10.—, közönségesnek 7.—, Borsetának végi 7.—, habos szőr Tabisnak végi 12.—, szőr Atlacznak végi 40.—, fonalas hernácznak singi —.60, Mazolannak singi —.45, egy tarka aljú öreg szoknya 6.—, alábbvalónak ára 5.—, karasiának singi 2.40.

Selyem matériák. Duppla bársonynak singi 12.—, köz bársonynak 8.—, kender bársonynak 1.20, Tabisnak singi 10.—, fél Tabisnak 4.50, velenczei kamukának singi 7.—, köz kamukának 4.—, taffotának singi 4.—, virágos atlacznak singi 4.—, kapicsólnak singi 1.40, török taffotának singi —.60, duppla tatár muharnak végi 30.—, közönséges muharnak 20.—, fekete széles fátyolnak 1.80, alábbvalónak 1.50, fekete keskeny fátyolnak —.60, fejér fodor széles fátyolnak 2.—, keskenynek 1.—, síma fejér széles fátyolnak 2.—, lengyel síma fejér fátyolnak —.60, asszonyember fejére való gyenge selyem csipke 3.50, alábbvalónak 2.50.

Arany és ezüstös árúk. Gazdag aranyos vagy ezüstös asszonyember fejére való csipke 6.—, alábbvaló 4.50, arany csipkének lotja 3.—, arany galandnak lotja 2.—, szkofiumnak, danczkainak levele 9.—, arany és ezüst fonalnak öreg matringja, danczkainak 4.50, bécsi arany és ezüst fonalnak öreg matringja 3.75.

Törökországi portékák. Egy levél török szkofium 10.—, sodratlan tetszén selyem nyitrája 8.—, közönséges selyem nyitrája 5.—, portai sodrott selyem nyitrája 8.—, veres öreg kar-

mazsin 6.—, kisebb karmazsin ára 5.—, törökországi szép veres kordovány 3.—, középszerű veres kordovány 2.20, öreg sárga kordovány 2.60, kisebb kordovány 1.80, alábbvaló kordovány 1.30, jó fekete kordovány 2.60, jó szattyán vagy veres bőr 1.20, alábbvaló —.90, török karmazsin kapcza 1.—, török kordovány kapcza —.66, török szattyán kapcza —.33, török karmazsin cselebi csizma 4.—, karmazsin papucs 1.—, kordovány papucs —.75, duppla öreg paplan 16.—, jó közönséges paplan 8.—, alábbvaló paplan 6.—, öreg kilin 5.—, öreg foszlán 4.—, öreg skárlát szőnyeg 8.—, közönséges szőnyeg 8.—, Sebessy pokrócz 1.80, orosz pokrócz —.90, mazsola szőlőnek fontja —.24, öreg czitrom —.15, rizskása —.18, kisebb czitrom —.09, egy nyitra fejtő 1.20, kék bagazia singi —.24, tetszín bagazia 1.—, selyem török zsinór —.09, selyem keszkenő 1.—, öreg fejér zabla 4.50, egy vég veres aba 5.—, veres bagazia —.50, öreg csujtár 6.—, alábbvaló csujtár 4.—, paplan keszkenő —.75, kecse 1.80, lazsnak 3.—, öreg kilinnek az ára vagy kárpitnak 5.—. Bulya vászonnak, patyolatnak külön-külön speciesekhez lévén, az előbbi mód szerint adattassanak.

Fűszerszámosok. Borsnak fontja 1.20, gyömbérnek —.75, jóféle sáfránynak lotja —.75, alábbvalónak —.60, szekfűnek fontja 6.—, lotja —.30, szerecsendiónak fontja 6.—, lotja —.30, babérnak lotja —.05, jóféle nádméznek fontja 1.20, alábbvalónak —.90, annál is alábbvalónak —.75, mandolának fontja —.75, faolajnak fontja —.50.

Gyólcsosok árúja. Vékony sléziai gyolcsnak vége, melyben 10 sing vagyon 12.—, ennek singi 1.20, alábbvalónak az ára alább való. Lengyelországi sléziának vége 2.40, jóféle slaërnak vége, vékonynak 3.—, eperjesi vékony széles gyolcs singi —.42, Bártvay jóféle gyolcsnak singi —.18, jóféle lengyel gyolcsnak singi —.24, széles, vékony házi vászonnak —.30, alábbvalónak —.24, annál is alábbvalónak —.18, kék és veres gyolcsnak, javának és szélessének singi —.21, alábbvalónak és keskenyebbnek —.18, segesvári alias durva gyolcsnak —.50, legszélesebb lengyel patyolat singi —.24, alábbvalónak singi —.21, annál alábbvalónak —.15, közönséges paraszt vagy nyers vászonnak legszebbnek s vékonyabbnak singi —.12, alábbvalónak —.09, annál alábbvalónak —.06, zsáknak valónak —.05.

Czigány kovácsok. Egy öreg lapos vas nádlásától, csoroszlyástúl, vas tódástúl, egészlen beborítva, nádfű csinálással együtt, plenarie ételével együtt contentáltassék —.54, csoroszlya tódástúl —,12, ételt adván, a pénzbűl defalcáltassék, csak külön csoroszlya nádlástúl —.12, új szántó lapos vas csinálásátúl —.75, egy csoroszlya csinálásáért —.06, eke nádtúl szolgával együtt, ha dirib-darab vasbúl csinálja —.06, ha sing vasbúl —.03, egy czímer vastúl, szegével együtt —.06, egy marok vas, apróvasbúl felverésével —.06, sing vasbúl felütésével együtt —.03, tengelyvég szeg fülével —.04, két küllő karikát kapcsával együtt —.12, az két végére egyet-egyet —.06, foglaló karikát, felütésével együtt —.03, egy pár csizma patkolásáért czigány vasábúl —.09, egy öreg kerék agy fúrú csinálásáért gazda vasábúl s aczéljábúl —.45, bokázó fúrútól —.24, csapozó fúrú csinálásátúl —.09, egy derékszeg fúrútúl gazdáétúl —.12, küllöző fúrú csinálásátúl —.09, gazda vasábúl egy öreg ajtóhevedert sarkastúl —.12, egy jó békótól, gazda vasábúl —.60, ezer zsindely szegtűl, czigány vasábúl —.80, gazda vasábúl —.36, száz lécz szegtűl, czigány vasábúl —.24, gazdáébúl —.15, egy lóra való patkó csinálásáért, gazda vasábúl —.12, 12 szegért —.03, egy tollas véső csinálásáért —.18, fületlen vésőért —.09, egy derékszeg csinálásáért —.06, egy malom guzsaly vasért 1.24, perpenczéért —.36, serpenyőért —.40.»[1]

Alighanem külföldről behozott iparág volt a XVI. század végén vármegyénkben előtűnő serfőzés vagy, a mint akkor nevezték, *sernevelés.* Legelőször Szendrőn találkozunk a császár sernevelőjével 1598-ban,[2] ki itt valószínűleg a német őrség számára főzte a sert. 1636-ban Rákóczi György fejedelemnek Sajó-Keresztúrban volt sernevelő háza, de ennek már el voltak romolva az eszközei.[3]

Az iparosok közt legnagyobb figyelmet fordította a vármegye mindenkor a mészárosokra, mint a kiknek kezén forgott a legfontosabb élelmi czikk, a hús. A mészárszék adományozásának joga a királyt illette, a hús árát azonban időről-időre a vármegye állapította meg. Mátyás király 1478-ban,

[1] *Jk.* XV. 45—64. — [2] *NRA.* fasc. 731. nr. 29. — [3] *Urb. et conscr.*, fasc. 25. nr. 37.

Kovács Istvánt, a Miskolcz városában levő királyi gyalogok kapitányát, tekintve érdemeit, azzal tüntette ki, hogy neki s általa testvéröcscsének, Miklós miskolczi papnak jogot adott arra, hogy a miskolczi plébános széke mellett saját használatukra külön mészárszéket állíthassanak, de polgártársaik jogainak sérelme nélkül.[1]

E szerint Miskolczon Mátyás király korában három mészárszék volt: egy a városi polgároké, egy a plebánosé s egy a Kovács testvéreké. Mikor Miskolczot 1544-ben a török felégette, elpusztúlt a mészárszék is; a polgárok kérelmére Ferdinánd király 1551-ben néhai Deák János puszta házát adta a városnak, hogy rajta vágószéket állíthasson.[2]

Első nyomára annak, hogy a vármegye a hús árát megállapítja, 1633-ban akadunk. Ez évi aug. 5-én elrendeli, hogy mostantól fogva Szent Márton napjáig a városokban és a falvakban mind a tehén-, mind az ökörhúst 2 dénárral árúlják s ha ez a határidő elmúlik, az új limitatióig se merjék drágábban adni a hús fontját, 12 frt bírság terhe alatt, minthogy az ökrök és tehenek olcsó áron szerezhetők be.[3]

A mészárosok azonban nemcsak húst mértek, hanem halat, szalonnát, vajat és túrót is árúsítottak. Ha más embernek halát, szalonnáját, vaját és túróját adták el, mindegyikből egy-egy font járt a bírónak.[4] A büntetést nemcsak úgy ijesztésül mondták ki, hanem szigorúan alkalmazták is. 1614-ben Miskolcz város tanácsa a czéhet 14 frt 20 drral büntette meg, mert 3 pénzen mérték a húst. Ekkor megfogadják, hogy ezentúl felettes hatóságuknak a tanácsot és a bírót ismerik el; ha valamikor nem ismernék el, a czéhnek minden egyes tagját büntessék meg 20—20 frtig s ezenkívül az egész czéh is büntetés alá kerüljön.[5]

Érdekes egy futó pillantást vetnünk a hús árhullámzására, mint váltakozott az idők folyamán: 1639-ben a tehénhús fontja 2 pénz, (bárányhús 3 pénz),[6] 1645-ben $2^1/_2$ dénár,[7] 1646-ban 3 dr,[8] 1653-ban 4 pénz,[9] 1657-ben $2^1/_2$ dr.,[10] 1660-ban ugyanannyi,[11] 1665-ben 3 pénz,[12] 1669-ben 9 dr,[13] 1686-ban 4 dr,[14] 1687-ben 5 dr,[15] 1690-ben 3 dr,[16] 1696-ban is 4 dr,[17] 1697-ben

[1] *Bárczay család ltára*, fasc. 32. nr. 4. — [2] *Be nem jegyz. iratok* I. 571. — [3] *Jk.* V. 125. — [4] *MJk.* I. 237. — [5] *Uo.* 244. — [6] *Jk.* V. 465. — [7] *Jk.* 416. 442. — [8] *Jk.* VI. 481. — [9] *Jk.* VII. 137. — [10] *Jk.* VII. 375. — [11] *Jk.* VII. 523. — [12] *Jk.* VIII. 104. — [13] *Jk.* VIII. 380. — [14] *Jk.* X. 769. — [15] *Jk.* X. 849. — [16] *Jk.* XII. 131. — [17] *Jk.* XIII. 549.

a kövér 4 dr, sovány 3 dr, bárányhús 5 dr,[1] 1698-ban is 4 dr,[2] 1701-ben 9 dr,[3] 1712-ben 4 dr,[4] 1721-ben jó hús 4 dr., rosszabb 3 dr, juhhús 3 dr, kecskehús 2 dr,[5] 1748-ban 5 dr,[6] 1825-ben kövér marhahús 6 kr, juhhús 5, borjúhús 7 kr.[7] 1848-ban a jóféle székhús fontja Miskolczon 12 krról 13 krra emeltetik föl, egyebütt pedig 11 krról 12 krra.[8]

Arra is kiterjedt a gondja a vármegyének, hogy a vágómarhát a mészárosok ne kívülről hozzák be, hanem a vármegyében vásárolják. 1697-ben 12 frt bírság terhe alatt tiltja meg a mészárosoknak, hogy a vágómarhát a vármegyén kívül ne vásárolják; tartoznak ilyeneket méltányos árban a szolgabíráktól átvenni, vágni és kimérni. A szolgabírák mellé egy mészárost is rendelt a vármegye, hogy lelkiismeretesen megbecsülhessék a szegény néptől átveendő marhákat.[9] A hal és vadhús árának megállapítását a vármegye 1656-ban a szolgabírákra, városi és falusi bírákra bízta.[10]

Egyik legjövedelmezőbb jog volt a korcsmálás joga. Minthogy a lakosság tömérdek bort termelt, a földesurak ezt a jogot nem foglalhatták le egészen a maguk számára, hanem meg kellett engedniök, hogy bizonyos időben jobbágyaik is mérhessék a maguk borát. Borsod vármegyében nagyjára az volt a szokás, hogy szürettől karácsonyig boldog-boldogtalan árúlhatta a maga borát, karácsonytól Szent György napig a várost illette a bormérés joga, Szent György naptól Szent Mihály napig pedig a földesurakat.[11] Sajó-Szent-Péteren a piaczi napokat is magának tartotta fenn a földesúr.[12] A hol bort mértek, arra a házra czégért tűztek ki s éppen az ezzel való sok visszaélés késztette a földesurakat, hogy a vármegye törvényszéke előtt lépten-nyomon tiltakozzanak.[13]

Kezdettől fogva nagykiterjedésű iparág volt vármegyénkben a malomipar. A malmok a rajtuk befolyó gabonavám következtében a földesurak, egyházi testületek és városok egyik leggazdagabb jövedelmi forrásai voltak s éppen azért, a hol csak alkalmas patak vagy általában folyóvíz kínálkozott épí-

[1] *Jk.* XIV. 102. 150. — [2] *Jk.* XIV. 337. — [3] *Jk.* XIV. 1271. — [4] *Jk.* XVII. 50. — [5] *Jk.* XIX. 351. — [6] *Jk.* XXIV. 444. — [7] *Jk.* 1825. II. 1093. — [8] *Jk.* 1848. 243. sz. — [9] *Jk.* XIV. 146. — [10] *Jk.* VII. 409. — [11] *Jk.* V. 390. — [12] *Jk.* II. 90. — [13] *Jk.* V. 390. VI. 483. VII. 283. VIII. 41. XIV. 39.

tésükre, egyre-másra keletkeztek. Régente ugyanis vízi erőre voltak a malmok berendezve s egy-, két- vagy három-kőre épültek, sőt a nagyobb malmok el voltak látva kendertörő kölyűvel és kárlóval. Ez utóbbiakon verték a szőrposztót és a daróczot.

A malmoktól tulajdonosaik nem szívesen váltak meg, vagy ha meg kellett válniok, azt csak busás kárpótlás ellenében tették. 1355-ben Nagy Lajos királynak a diósgyőri pálosok Csenik földet, melyet a király halastó és vadaskert berendezésére szemelt ki, csak akkor voltak hajlandók átengedni, minthogy rajta egy malom is állott, mikor a király megigérte, hogy ha valahol Diós-Győr határában eladó malmot tudnának, azt számukra meg fogja vásárolni. Így vették meg a király pénzén Márton fia Páltól és nejétől, Ilonától a Balázs fia János gyermekről nevezett szinyvai malmot.[1]

Új malom építése nehezen ment, ha az a szomszédos birtokos érdekeibe ütközött. Velezden 1371-ben Putnoky János fia Miklós akart malmot építeni a Sajón s a vízduzzasztó rekeszt e folyónak őt illető részén akarta felállítani, a mit Velezdi Kövér János fia László hevesen ellenzett, mert ez által neki nagy kárt okozott volna s Felső-Velezd faluját veszedelem fenyegette volna. A nádor tehát vizsgálatot rendelt el s a vizsgálat teljesítésével az egri káptalant bízta meg.[2] A malom csakugyan nem épült föl, legalább azon a helyen nem, a hol Putnoky Miklós akarta. A diósgyőri barátoknak Miskolcz városában a Szinyva folyón is volt egy malmuk, melyet még Nagy Lajos királytól kaptak. A diósgyőri várnagy 1440-ben ennek közvetetlen közelében új malmot építtetett, mely nemcsak csökkentette az ő malmuk jövedelmezőségét, hanem elöntéssel is fenyegette. I. Ulászló király tehát parancsot intézett Pelsőczi Bebek Imre főispánhoz, hogy tartson a helyszínén vizsgálatot, s ha csakugyan olyan nagy kára volna abból a barátoknak, egyszerűen romboltassa le az új malmot.[3] 1455-ben a vármegye közgyűlése előtt a ládi pálosok tiltakoznak az ellen, hogy Szalontai Miklós deák a Héjő folyón, a hol azelőtt sohasem volt malom, új malmot kezdett építeni, melynek rekeszei

[1] *Dl.* 4719. *Anjouk okm.* VI. 278. — [2] *Dl.* 5943. — [3] *Dl.* 13581.

és gátjai az ő Keresztúr faluban levő héjői malmukat veszélyeztetik.[1] Ugyancsak ezen a czímen tiltakozik a vármegye széke előtt Miskolczi Kovács István, kinek a miatt volt panasza, hogy Semtei László és Csabai Péter, továbbá Lugnai János, Mihály és Antal, úgyszintén Mihály miskolczi plébános Csabán új malmot építtettek.[2] 1607-ben Vértes Mihály és Vértes Anna Gombos Andrásné, azután Kaptári másként Molnár Tamás Miskolcz város nemes és nem nemes lakosait, valamint a diósgyőri földesurakat ellenzik, minthogy a tőlük építtetni kezdett malom nagy veszedelemmel fenyegeti az ő kúriájukat s az összeszorított víz udvarukat is el fogná önteni.[3] 1617-ben Szirmay György, Bikki Dorottya ifj. Fekete Mihályné, Bárczay Ferencz, Pillini Erzsébet Daróczi Istvánné és Tassy Zsófia Péderi Mátyásné tiltakoznak Varga Bálint miskolczi lakos és nemes Csabai György malomépítése ellen, melyhez Csabán a Héjőn már hozzá is fogtak.[4] A vármegye az alispánt, a szolgabírákat és esküdteket küldi ki a helyszíni szemle megejtésére; ha a malomépítésre megvan a jogalap, jól van; ellenkező esetben a molnárt is kihallgatva, hányassák szét és romboltassák le az épületet.[5] 1623-ban Bárius Demeter és Négyesy Józsa protestálnak azon, »hogy Nagy-Bárczán csinálnak egy *molnot* (ez a malom szó régibb alakja), melynek az árokjának egy részét az Kis-Barcza puszta teleknek földén ásták el, más határon, hogy semmiképpen az gátját nem engedik az ő földökön az malom árokját, azonképpen az gátját nem engedik az bánhorváti földhöz, mivel nagy káruk következik az bánhorvátiaknak; ennek meglátására és tiltására penig szolgabírót és esküdtet kérnek.»[6]

A malmokra adó is volt kivetve és pedig nem egyforma adó. 1636-ban a Sajón levő malmokra minden egyes kő után 50 dénárt, a Boldva folyón épült malmokra minden egyes kő után 30 drt, a Vadna folyón levő malmokra 25 drt, a többi malmokra pedig 20 drt vetett ki a vármegye.[7] 1646-ban, a vármegye különféle szükségleteinek fedezése végett, már minden egyes kőre 1 frt 50 dr vettetik ki.[8] 1649-ben a Sajón és Bold-

[1] *Dl.* 14969. — [2] *Bárczay család ltára*, fasc. 28. nr. 28. — [3] *Jk.* III. 706. — [4] *Jk.* IV. 304. 305. — [5] *Jk.* IV 312. — [6] *Jk.* IV. 506. — [7] *Jk.* V. 315. — [8] *Jk.* VI. 490.

ván levő malmok 1 frtot, a miskolczi és csabai Héjőn levő malmok szintén 1 frtot, a többiek 50 drt kötelesek fizetni.[1]

A malmok vizárkát a jobbágyok barmai sokszor betaposták és földdel betöltötték. Ezzel természetesen a földesuraknak érzékeny károkat okoztak, úgy hogy ezek e miatt gyakorta tiltakozni voltak kénytelenek. Így 1636-ban a diósgyőri földesurak Keresztes város lakosait tiltatják ezen a czímen;[2] a Dőry családbeliek pedig 1658-ban Miskolcz város mindenrendű lakosait figyelmeztetik, hogy a városon alá folyó Szinyva vizébe és a Pecze folyásába szalmát, murvát, polyvát és ganajat ne hányjanak vagy hányattassanak, mert ezzel malmuknak nagy kárt okoznak.[3]

Mátyás király idejében a miskolczi és csabai malmok haszonélvezete miatt per folyt a polgárok és a plébános közt, mely fölment egészen Beatrix királyné elé. A királyné Priolis György jogtudományi doctort és esztergomi kanonokot bízta meg, hogy a pörlekedő feleket békítse ki. A pör 1489-ben a következő egyességgel ért véget; a Szinyva vizén levő háromkerekű malomra nézve úgy egyeztek meg, hogy egy kerék jövedelme legyen az egyház pénztáráé, a mostani plébános élete vagy hivataloskodása tartamára; a másik kerék jövedelme legyen a plébánosé, a harmadik a molnáré. A Csaba faluban levő malom a hozzá tartozó réttel és erdővel együtt legyen a miskolczi ispotályé, illetőleg a benne lakó szegényeké, úgy hogy a plébános és a polgárok két jámbor férfiút válaszszanak a jövedelem kezelésére és a szegények gondozására. Ezt az egyességet azután Beatrix királyné, mint Miskolcz város birtokosa is megerősíti.[4]

Hogy a vármegye területén mily nagy számmal voltak malmok, azt egy 1753-iki felsorolás tanúsítja. E szerint a *miskolczi járásban:* Miskolczon hét, Csabán négy, Vakarácson, Ládon, Diós-Győrött, Ónodon, Zsolczán, Sajó-Keresztúron és Felső-Győrött egy-egy malom volt. Az *egri járásban:* Daróczon nyolcz, Sályon három, Nyárádon és Keresztesen két-két, Leányfalván, Kácson, Felső-Abrányon, Alsó-Ábrányon, Aranyason, Nagy-Mihályon, Lövőn, Négyesen, Kövesden, Andornakon, Kis-

[1] *Jk.* VI. 648. — [2] *Jk.* V. 342. 1676-ban is tiltakozniok kell az ellen L. *Jk.* IX. 368. — [3] *Jk.* VII. 423. — [4] *Dl.* 19542.

Tályán, Felső-Tárkányon, Noszvajon, Zsérczen, Cserépfalván, Bogácson és Szomolyán egy-egy. A *szentpéteri járásban*: Apátfalván és Szilváson három-három, Arlón és Visnyón két-két, Szent-Péteren, Vadnán, Bánhorváton, Bánfalván, Tardonán, Tapolcsányon, Dédesen, Málinkán, Kápolnán, Kondón, Ludnán, Berentén, Barczikán, Kazinczon, Sajó-Németin, Várkonyban, Domaházán, Járdánházán, Csernejen, Upponyban, Balatonon, Molnosbélen, Nekésenyen (elégett), Sátán (épülőfélben), Nádasdon (szintén épülőfélben) egy-egy. A *szendrői járásban*: Edelényen és Szendrőn két-két, Aszalón, Arnóton, Boldván, Kazán, Borsodon, Bessenyő-Ládon, Szalonnán, Szenden, Kelecsényen, Kurittyánban és Nyárádon egy-egy.[1]

A jó molnárt ura megbecsűlte s nem egykönnyen bocsátotta el. Annál is inkább, mert a molnárok tanult ácsok voltak, kik a házépítésnél is fontos munkát végeztek. Mikor Girincsi István 1602-ben a felső-ábrányi molnárt elvitette, Gombos András és felesége, Vértes Sára ez ellen erélyesen tiltakoztak.[2] 1649-ben Ahmet egri iszpája és a csabaiak földesura levelet ír Vanoviczi János barátnak, melyben azt követeli, hogy a csabai malomba Isó Mártont állítsa be molnárnak: küldjék be őt hozzá három nap alatt, mert ha nem küldik, bizonyos lehet benne, hogy a malmot porrá égeti.[3]

A molnárok a gömörvármegyeiek mintájára 1702-ben czéhet akartak szervezni s a királytól erre nézve már engedélyt is kieszközöltek. De az egri püspök tiltakozása meghiúsította ezt a szándékot.[4]

Az őstermelés hajdan is abban a körben mozgott, mint mai napság. Nem számítva a később meghonosodott növényeket (tengeri, burgonya, dohány stb.), a legnagyobb mennyiségben búzát termeltek a lakosok; kisebb körre szorúlt a rozs, árpa, zab, köles és kender termelése. A búzát rendszerint őszszel vetették el, a tavaszi vetés is szokásban volt, de jóval kisebb méretű volt, mint az őszi. 1576-ban Miskolcz 249 gabonatizedet fizető lakosa összesen 2640 kalangya őszi búzát termelt, tavaszit pedig csak 270-et. Ugyanez évben Sajó-Szent-Péteren

[1] *Jk.* XXV. 196. — [2] *Putnoky család ltára*, fasc. 42. nr. 15. — [3] *Acta eccl.* Paulini Diós-Győr fasc. 2. nr. 28. — [4] *Jk.* XIV. 1321.

80 tizedfizető lakosnak volt 1120 kalangya őszi, 120 kalangya tavaszi búzája.[1]

Hogy kendert már a Hunyadiak korában is termeltek, azt bizonyítja az a pör, mely 1487-ben a csabai királynéi jobbágyok és Csabai Kovács István között éppen e jobbágyok némely kenderföldjei tárgyában folyt. Ezek a kenderföldek Zsolcza falu felé a Sárköz nevű dűlőben voltak s a vármegye részéről kiküldött bírák úgy ítéltek, hogy a mely esztendőben szántóföldek míveltetnek, e kenderföldek és az itt levő rét körül, akkor a kenderföld és rét Kovács Istvánra nézve tilalmas legyen; a mely évben pedig ezek a földek mívelés és vetés nélkül hagyatnak s baromlegelőül szolgálnak, tartoznak a jobbágyok a kenderföldeket, Kovács István meg a rétet sövénynyel (sepibus *porgolath* vocatis) bekeríteni. Ha azonban ezt a rétet Kovács be nem keríti, akkor a kenderföldek is, a mennyiben ugyanott ő vagy jobbágyai valami birtokrészt nem bírnak, hasonlókép a barmok számára legelőül maradjanak. Az esetben pedig, ha e kenderföldeken Kovács István vagy jobbágyai vagy ezek valamelyike valami birtokrészt fog bírni, a nevezett felek a kenderföldeket kerítéssel tartoznak körülvenni s azokat ekkép mívelni és bevetni szabadságuk legyen.[2]

A méhtenyésztés terén is kitűntek vármegyénk lakosai. Nemcsak a méz, hanem a viasz is jó jövedelmet biztosított. 1579-ben Sajó-Szent-Péteren 57, Szolgán 8, Keresztúron 16, Ecsegen 3, Bessenyőn 11, Miskolczon 25, Bábonyban 11, Diós-Győrött 32, Alsó-Zsolczán 5, Nolajon 3, Petriben 5, Vámoson 21, Pálfalván 8, Boldván 43, Felső-Zsolczán 22, Csabán 11, Görömbölyön 7, Szirmán 9, Tapolczán 8, Mályiban 11, Tokajon 5, Nyéken és Vatán 2 lakos foglalkozott méhészettel.[3] A méhesek nagyobbára szabadon állottak s gyakori volt az eset, hogy a méheket ellopták. 1587-ben a miskolczi Nyíri Benedek méhei tűntek el.[4] 1651-ben pedig Czakó Istvánnak a tapolczai pusztán levő szőlőhegyéről loptak el három köpű méhet.[5]

Azok a hatalmas rétek s mezők, melyek e korban a vármegye területén különösen a folyópartokon hosszan elnyúltak,

[1] *Dec.* — [2] *Bárczay cs. lt.*, fasc. 28. nr. 39. — [3] *Dec.* — [4] *MJk.* I. 92. — [5] *Jk.* VII. 5.

nemcsak a méheknek szolgáltattak bőséges eleséget, hanem pompás baromlegelőkül is kínálkoztak. Mikor még Keresztes város oláh lakosai kizárólag csak baromtenyésztésből éltek, engedélyt eszközöltek ki a királytól, hogy nemcsak saját határukban, hanem a Tisza mindkét partján legeltethessék barmaikat. Ez a kiváltság nem csupán a király birtokaira, hanem bármely nemes ember földjére szólott. Természetesen ebből azután sok kellemetlenségük keletkezett; némely nemesek barmaikat leöldösték s pásztoraikat megverték. Úgy hogy kénytelenek voltak 1473-ban Mátyás királyhoz folyamodni, ki a főispánoknak és a diósgyőri várnagyoknak megparancsolta, hogy a keresztesi lakosok kiváltságát továbbra is tartsák épségben.[1] Hogy Keresztesen még a XVI. század vége felé is milyen nagyban űzték a juntenyésztést, azt bizonyítja 1579-iki bárány-tizedük is; ez évben 22 lakos összesen 212 bárányt adott tized fejében. Ők adták a legtöbbet ebben a tizedelő kerületben: Kövesden 167, Gelejen 158, Montajon 104, Pélyen 103, Szederkényen 101, Csáton 96, Tarjánban 72, Szemerén 64, Dorogmán 62, Paraszt-Bikken és Nagy-Mihályon 50—50 bárányt adtak; Bábolnán, Szászdon, Ároktőn, Keszíben, Őrösön, Szegeden, Kisfaludon, Oszláron, Mohiban, Csécsen, Felső-Bábán, Szalontán, Nemes-Bikken, Vatán, Kis-Győrben, Daróczon, Nyárádon, Tardon 50-en alól maradt a bárány tized.[2] A juhok legeltetéséhez nagy terület kellett s a juhászok gyakran hajtották nyájaikat tilalmasba. 1637-ben Rákóczi György fejedelem protestál azon, hogy Sajó-Szent-Péteren lakos jobbágyai közül némely emberek előbbeni szabadságuk vagy privilégiumok ellenére juhokat tartanak; azért mint a város földesura, mindenkit tiltat minden juhtartástól.[3] 1643-ban Csuda Borbála Török Andrásné tiltatja az alsótelekesi juhászembereket azon határon való makkos erdőnek juhok legeltetésére való galyazásától.[4]

A vármegye kiterjedt erdőségei nagyban elősegítették a sertéstenyésztést, mely a legrégibb idő óta igen virágzó volt a Bükk rengetegeiben. A makkoltatásért tized járt a földesúrnak. Mátyás király 1471-ben a diósgyőri pálos remetéknek egyszer

[1] *Dl.* 17509. Wenzel, *Dgy.* 64. — [2] *Dec.* — [3] *Jk.* V. 365. — [4] *Jk.* VI. 362.

s mindenkorra megengedi, hogy a várhoz tartozó összes erdőkben, így többek közt a Lyukó és Csehvölgy erdőkben is disznaikat szabadon makkoltathatják, a nélkül, hogy ezért tizedet vagy másféle adót kellene fizetniök.[1] 1589-ben Daróczi Tibót Gáspár a vármegye széke előtt tiltakozik az ellen, hogy a diósgyőri urak várnagyai engedélyt adnak tized- és váltságpénz ellenében a kácsi erdőben sertések legeltetésére; ezek azután a kácsi patakban levő pisztrángokat és rákokat elűzik s a szántóföldeket és mezőket feldúrják.[2]

A XVII. században már Szerbiából hajtottak fel a vármegyébe nagyszámú sertéskondákat, hogy itt felhízlalják és azután nyereségre eladják. 1658-ban Hamvay György tiltatja a szomszédokat Egyházas-Arló határában levő erdejének élésétől, «különösen pedig azokat, kik maguk hasznára másokkal conveniálván vagy Ráczországból vagy akármely helyből nyereségre való sertésmarhákat fogadnának és hajtanának az ő híre és engedelme nélkül és a tizedet belőle meg nem adnák, a mint ennekelőtte is egynéhányszor cselekedték.»[3] Ugyanez évben a diósgyőri földesurak a miskolczi parasztembereket vádolják be, hogy erdejöket vágják, pusztítják, seregdisznókat hajtanak a makkos erdőbe, a nélkül, hogy a tizedet megadnák.[4] II. Rákóczi Ferencz fejedelemé volt Irota falu, mely a felsővadászi uradalomhoz tartozott; erről az eperjesi gazdasági tanács 1702-ben azt jelenti, hogy erdejében makktermő időben 1000 sertés meghízhat.[5]

A ló- és szarvasmarhatenyésztésről élénken tanúskodnak azok az adatok, melyeket az adózási viszonyok ismertetésénél felsoroltunk. E szerint a lovak száma a négy járásban 1697-ben tett 719 drbot, 1716-ban 881 drbot. Az ökrök száma 1697-ben 5047, a teheneké 3908, a tinóké 2102 drbra rúgott. Hát mikor még boldogabb idők jártak, milyen lehetett akkor az állatállomány?

A mezőgazdaság egyik fontos ága, a gyümölcstermelés szintén nagyon régi ezen a földön, melynek termékeny völgyeit és lejtőit maga a természet is kertnek jelölte ki. A *Diós-Győr*, *Szilvás*, *Körtvélyes*, *Meggyes*, *Monyorósd* helynevek bi-

[1] *Dl.* 17168. — [2] *Jk.* II. 263. — [3] *Jk.* VII. 424. — [4] *Jk.* VII. 427. — [5] *NRA.* fasc. 1069. nr. 37.

zonyságai annak, hogy itt a gyümölcsfák egyidősek az első településekkel. A diófát talán a pálosok honosították meg vármegyénkben; tudjuk rólok, hogy már 1390-ben Mária királyné korában nevezetes gyümölcsösük volt Diós-Győrött.[1] Az egri püspöknek Felső-Tárkányban volt nagy gyümölcsöse, melyben különféle fajtájú gyümölcsfák díszlettek. 1577-ben a fák már ki voltak pusztúlva. A mi ekkor alma és dió termett, azt bevitték az udvarbírónak. A kert annyira nagy területet foglalt el, hogy be sem keríthették. Éppen azért a barmok szabadon járták s fáit tönkretették.[2]

De egyes földesuraknak is volt gyümölcsös kertjük. Báriús Demeter 1609-ben Plinyi Erzsébet nevében tiltat mindeneket, hogy a csebi puszta háznál levő kertben a fákat ki ne vágják s a fák gyümölcsét le ne szedjék.[3] A XVII. században az Avas lejtői is meg vannak rakva gyümölcsfákkal. 1616-ban Seres Lukács egy gyümölcsös (Diomoliczios) kertet 7 frtért ad el Török Andrásnak; ennek napkeletről szomszédja Borbély Gergely gyümölcsös kertje, napnyugatról pedig az Új János kertje.[4] 1617-ben egy parlag szőlőt a gyümölcsössel együtt 5 frtra becsűlnek.[5]

Mint ebből is látszik, a gyümölcsös kertnek nem volt valami nagy értéke. 1639-ben Kevély Ilona özv. Karánsebesi Miklósné egy 16 frtos ló árában, melyet veje Eötvös másként Komáromi György vásárolt Otrokocsi Mátyástól, 10 frtban eladja a szendrői palánk mellett levő gyümölcsös kertjét és egy másik kertet Aszalai István és Kalmár másként Balog János szomszédságában.[6] Csabán a Héjőre függő hegyoldalon 1657-ben egy leégett gyümölcsöst, mely számszerint 55 szilva-, körtvély és almafából állott, az ott elhamvadt színnel együtt, hivatalosan 20 magyar frtra becsűlnek.[7]

Régen is az úgynevezett «oltvány» fákon termett a zamatosabb gyümölcs. 1642-ben Meszes faluban említenek ilyen oltványokat, melyeket Szente Imre oltott s ezek közt volt egy Panit (ponyik) almafa is.[8] A XVII. század derekán Ónodon is volt gyümölcsös vagy puttonkert, abban alma, szilva,

[1] Wenzel, *Dgy.* 41. — [2] *Urb. et conscr.*, fasc. 1. nr. 3. — [3] *Jk.* III. 758 — [4] *MJk.* I. 185. — [5] *Uo.* I. 189. — [6] *Be nem j. ir.* I. 164. — [7] *Jk.* VII. 371. — [8] *Jk.* VI. 326.

körtvély oltványok és fák elégséges számmal. De a háborús időben ezeket a fákat a tábori nép irgalmatlanúl kivágatta, sövénykerületét fölégette s 1676-ban a kert már puszta mező volt.[1] Szendrő város tanácsa 1721-ben Csizmadia András 20 frtra bünteti csak azért, mert «Bodnár Mihály oltvány cseresnyefájának galyát öszvetördelte.»[2] A diósvölgyi hegység protocollumában olvassuk 1765. aug. 6-ikáról bejegyezve: «Ruby Antal uram admoneáltatta Kárpi András kisbíránkat valami elein érő almának törvénytelen való felszedéseért, melynek quindenája (két hete) eltelvén 20-ma Augusti, azon napon törvényszéket űlvén az becsületes tanács és midőn Ruby Antal bepanaszlotta Kárpi András kisbirót, maga sem denegálta, hogy egynéhányat felvett volna; megkínálván azért az becsületes tanács az pereseket az amicabilis egyezéssel, a mint is előttünk megegyezvén 6 máriásokban; de minthogy hegy kisbírájára jött előnkbe ily panasz, deliberative az a sententia Kárpi András iránt, hogy az egy frtot tegye le és az kisbiróságbúl actu levettessék, úgy hogy életében többé fel ne vétethessék azon hivatalra.»[3]

Csakúgy mint manapság, régen is kedvelt gyümölcs volt a dinnye. Már a XVII. században javában termelték. 1623-ban, mikor Szirmay Pál, Mihály és György megosztoznak az anyjuk halála után rájuk maradt ingó-bingó marhákon, a hagyatékban van egy dinnyepohár; ezt «Szirmay György ő maga csak az dinnyéből árúlt pénzből, melyet apródonként az dinnyének Miskolczra való behordatásából árúlt, csináltatott.»[4] Szendrőn 1700-ban a Büdöskúton túl levő határrészt dinnyeföldnek szántották fel.[5] 1715-ben Mező-Keresztes város főbírája, László János tiltakozik az ellen, hogy Nagy-Mihály lakosai a város Locsogó nevű határrészét dinnyeföldnek használják.[6] Az ostorosi dinnyeföldeken 1767-ben a dinnyecsősz leütött egy katonát, ki másnap sebeibe bele is halt, mert két vagy három pár dinnyét leszaggatott.[7]

A konyhakertészetre is szolgáltat vármegyénk története néhány töredékes adatot. 1466-ban Perényi István a jákófalvi

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 25. nr. 49. — [2] *Szendrői jk.* — [3] *Dióshegyi protocollum.* — [4] *Jk.* IV. 489. — [5] *Jk.* XIV. 873. — [6] *Jk.* XVIII. 1. 178. — [7] *Be nem jegyz. ir.*, II. 1178.

jobbágyok káposztáját kivágatta és Nyárádra szállíttatta.[1] 1666-ban Szent Lukács napja körül Szomolyai Nagy Pál Mályiból vitet el őszszel 50 fő káposztát.[2] 1682-ben a paprika ritka kedvességű lehetett, mert egy itczét ajándékban adtak ónodi kapitány, Tályai Györgynek.[3]

Ónodon 1632-ben a veteményes kertben volt 18 ágy fokhagyma, 19 ágy hagyma, egy ágy mogyoróhagyma, egy ágy maghagyma, négy ágy saláta, 11 ágy petrezselyem és egy ágy levendula.[4]

Azonban a mezőgazdasági ágak közt vármegyénkben, a gabonatermelés mellett, legnagyobb jelentőségű volt a szőlőmívelés. A szőlő, melynek mívelése az Anjou-korban öltött nagyobb mértéket, vármegyénk majd minden részében megterem, s jobbnál jobb borokat szolgáltatott már a XIV. század óta. A szőlőmívelésben előljárt mindenkor Miskolcz városa, melynek szőlőhegyein a legintensivebb munka folyt. 1577-ben 14 szőlőhegyén 627 szőlőbirtokosnak volt szőlője; és pedig:

1.	a Szent-György hegyen	65
2.	a Középszeren	18
3.	a Rusin-hegyen	34
4.	az Öröm hegyen	15
5.	Győr felé	19
6.	a Kerek-hegyen	57
7.	Betegvölgyön	83
8.	a Lyukoldalon	7
9.	a Kálnás-hegyen	38
10.	a Nagy-Ágazaton	66
11.	a Kis-Ágazaton	74
12.	az Istenhegyen	24
13.	a Bányabérczen	105
14.	a Fermeze-hegyen	22

birtokosnak.[5] Később a birtokosok száma nagyon leszállott; a sok háború és török dúlás nagyon megapasztotta a szőlőket. Az előbb említett évben a bortized összesen 672½ köblöt vagyis 107,520 itczét tett, a mi a mai mérték szerint 53,760 liternek felel meg. 1603-ban már csak 198 gazda fizeti a bor-

[1] *Putnoky cs. lt.*, fasc. 20. nr. 12. — [2] *Be nem jegyz. ir.*, II. 657. — [3] *Jk.* X. 156. — [4] *NRA.* fasc. 871. nr. 31. — [5] *Dec.*

tizedet s ez összesen $202^1/_2$ köből $6^1/_2$ itczét tesz. E szerint ekkor az összes termés 2020 köbölre rúgott (12,320 itcze vagyis 6160 liter).[1]

A szőlőbirtokosok nemcsak a város lakosaiból teltek ki, hanem *extraneus* (külső vagyis más vidéki) nemes és nem nemes emberekből is állottak, kik azonban a miskolcziak közé tartoztak contribuálni és fizetni.[2]

Egyébiránt Miskolczon kívül jó szőlőskertekkel dicsekedtek: Darócz, Sály, Geszt, Kis-Győr, Aranyas, Harsány, Emőd, Málin, Görömböly, Szirma, Berente, Varbó, Lászlófalva, Kazincz Sajó-Szent-Péter és Edelény; csekélyebb értékű bort szűrtek: Disznósdon, Ózdon, Bótán, Csokván, Sátán, Tardonán, Tarjánban, Barczikán, Szirákon, Kondón, Kápolnán, Radistyánon és Bánfalván.[3]

A szőlőmunkások napszámát a vármegye állapította meg. Pl. 1695-ben 5 garasban; ha ezt akár a munkások, akár a birtokosok fölemelnék, 12 frt bírság a bűntetésük. Ha ételt kapnak, a napszám félannyi legyen.[4] Nem volt ismeretlen a munkások előtt a mai strike sem; 1406-ban a diósgyőri barátok panaszt emelnek Zsigmond király előtt, hogy némely istentelen és gonosz győri jobbágyok összeesküvést szőnek ellenük, a mennyiben bírságokat rónak azokra a társaikra, kik megfelelő díjazásért szőleiket mívelni akarják s egyszersmind megakadályozzák azokat, a kik malmaikban őrletni akarnak. A király a vármegyebeli tisztekhez parancsot intéz, hogy az ilyen rakonczátlankodó jobbágyokat szigorúan bűntessék meg.[5]

A bor eladását a vármegye hatósága bizonyos föltételekhez kötötte. 1619-ben azt a végzést hozta, hogy mindazon falvakban és városokban, melyekben a birtokos nemesek borukat már kimérni kezdték, a parasztoknak czégért kitűzni és bort kimérni nem szabad, 12 frt bűntetés és hordaik elvesztésének terhe alatt. Azok a falvak és városok, melyeknek szőleik vannak, az ország törvényei értelmében Szent Mihály naptól Szent György napig, azok pedig, melyeknek szőleik nincsenek, Szent Mihály naptól újesztendeig mérhetik boraikat, ugyancsak 12 frt bűntetés és boruk elvesztésének terhe alatt.[6]

[1] *Uo.* — [2] *Jk.* V. 172. — [3] 1685-ből. *Urb. et conscr.* fasc. 10. nr. 2. — [4] *Jk.* XIII. 261. — [5] *Dl.* 9154. — [6] *Jk.* IV. 231.

Ezeket a szabályrendeleteket igen szigorúan vették és alkalmazták. 1591-ben Bellényi András borait Miskolcz város tanácsa a pellengér alá vitette és ott a hordók fenekét kiüttette.[1]

Ha vidékiek vittek be bort valamely városba vagy faluba, minden hordó bortól 1 frtot tartoztak a földesúrnak fizetni.[2]

A földesurak vagy tiszttartóik nem egyszer vissza is éltek hatalmukkal s a jobbágyoknak boraik értékesítése alkalmával sok bajt és bosszúságot okoztak. 1564-ben a miskolczi polgárok bepanaszolták a diósgyőri tiszttartókat, hogy ezek csekély áron elszedik jó boraikat s jóval drágábban idegeneknek adják el vagy szerfölött magas áron velük korcsmáltatják; ezenkívül igen olcsó bűzös és romlott bort visznek a nyakukra s pintenként az egyes házak közt bizonyos meghatározott áron kiosztva, rájuk tukmálják. Megteszik azt is, hogy idegeneknek szükségből régebben eladott boraikat, ezek szekereiről lerakatják és lefoglalják.[3]

Fentebb már vázoltuk Miskolcz város bortermelését a XVI. században; lássunk most még néhány kiválóbb bortermelő helységet.

Sajó-Szent-Péteren 220 szőlősgazdát írt össze a tizedelő; ezenkívül a Kis-Kassa utczában 40, vidéki (extraneus) 30 bírt a város határában szőlőt. 100 köböl boron felül 38 gazda fizetett s az összes tized $733^1/_2$ köböl bort tett ki. Diós-Győrött a bortizedet fizető lakosok száma 176 volt, a tized összege 312 köböl $6^1/_2$ pint. Sajó-Keresztúron 113 volt a bortizedet fizető helybeli lakos, ezenkívül 56 extraneus, kik Miskolczra, Abafalvára, Szent-Péterre, Vámosra, Bábonyra, Szolgára, Senyére, Ecsegre, Zsolczára, Boldvára, Zilizre és Szirákra valók voltak. Vámoson 72 szőlősgazda fizette a tizedet, ezenkívül volt 38 extraneus, kik senyeiek, pálfalviak, szikszaiak, felsőzsolczaiak és arnótiak voltak.[4]

A bor bőségével függött össze egy, a felvidéki szőlőtermő helyeken közönségesen divó szokás, t. i. az *áldomásivás*, mely Borsod vármegyében is minden adásvételi szerződésnek elengedhetetlen kelléke volt. Hol a vevő, hol az eladó fizette az áldomást; mind a kettőre elég példa van a Miskolcz városi

[1] *Jk.* II. 660. — [2] *Jk.* VII. 655. — [3] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 244. — [4] *Dec.*

régi protocollumokban. 1621-ben Csintalan János vett egy szőlőt a Kálnáson Molnár Györgynétől 45 frton; ennek áldomását Csintalan János itatta; bíró képe volt Nagy István, boradó volt Tullosi János. Molnárné két gyermeke beleegyezett az eladásba, mert az áldomásitalon ők is jelen voltak.[1]

Az áldomás dolgát a szendrei előhegyi articulusok 1629-ben a következőleg szabályozzák: «A ki az első szőlőhegyen levő szőlők közül szőlő-örökséget veszen avagy venne, avagy szilvást vagy parlagot, akármi legyen az, a ki a gyepűn belől vagyon, annak áldomását tartozik mind az adó, mind a vevő fl. 1 akkorbeli szőlőbírónak esküdtjével egyetemben fizetni vagy adni, melyet mind az adó s mind a vevő nem akarna adni, abbúl az örökségbűl akárki azon a hegyen levő szőlős ember az áldomását letevén a bírónak, a felvett pénzt is letevén, a mit érte adott, kivethesse belőle s szabadosan beírhassa».[2]

Miskolczon is 1639-ben a város törvényei szerint itatják meg az áldomást.[3]

Egyébiránt ez a szokás megvolt a legújabb korig s még 1766-ban is nyomára akadunk.[4]

Hogy a gazdálkodás egész területére kiterjeszszük figyelmünket, hátra van még az erdőkről is néhány szót szólanunk. Az erdőknek több tekintetben vette használát a lakosság; nemcsak épület- és tűzifát szolgáltattak, hanem legelőjüknél és vadállományuknál fogva is becsben állottak. Azonkívül veszedelem esetén valóságos menedékhelyekűl kínálkoztak.

Meg is becsülték őket a régiek. Mikor 1345-ben Abafi János az egri káptalan várkonyi eresztvény-erdejét fölégette, a káptalan egész a királyig vitte fel a perét.[5] A vármegyén kívűl fekvő Szikszó város lakosai Mária királynétól 1391 ben szabadalmat kérnek arra, hogy építkezési czélokra fát vihessenek a diósgyőri Fekete-erdőből.[6]

1399-ben Zsigmond király Miskolcz lakosainak is megengedte, hogy építkezéseikhez, mészégetéshez és saját használatukra a diósgyőri erdőkben szabadon vághassanak fát, a mint

[1] *MJk.* I. 197. — [2] *Szendrői Előhegyi porotcollum.* — [3] *MJk.* I. 256. — [4] *Szendrői Dióshegyi protocollum.* — [5] *Egri főkáptalan magánlevéltára* Nr. 18., div. fasc. 1., fr. 1. — [6] Wenzl. *Dgy.* 42.

hogy ebben a kiváltságban már Nagy Lajos király is megerősítette őket. De ezzel a fával kereskedniök nem volt szabad.[1]

Fa dolgában szükséget szenvedtek a mezőkövesdiek, minthogy erdejök egyáltalában nem volt. Úgy segítettek magukon, hogy a fát távolabbi vidékeken szerezték be és pedig néha meg nem engedett módon. 1429-ben Dénes egri püspök tiltakozik a szomolyai és bogácsi erdők vágása ellen,[2] 1456-ban pedig a tárkányi karthausiak panaszára folyik ellenük vizsgálat, a miatt, mert a zsérczi és noszvaji erdőkben engedély nélkül fát vágatnak.[3]

Mikor azután a török veszedelem egyre fenyegetőbb lett, az erdők közelsége némely helyeken végzetessé vált a lakosságra nézve. A török ugyanis elrejtőzött bennük s innen csapott le a mit sem sejtő népre. 1593-ban a vármegyének el kellett rendelnie, hogy a Mályi és Nyék közt levő cserjést, melyet Nyírőnek neveztek, valamint a Csaba és Vata mellett levő erdőt, úgyszintén az ábrányi és tardi erdőket, melyek az istentelen pogányoknak rejtekhelyül szolgálnak, a lakosok kivágni tartoznak, 12 frt büntetés terhe alatt s ez összeget az alispán pénzbeszedője haladéktalanúl behajthatja rajtuk. Ha nem tennék meg, két hét letelte után a szomszédoknak és határos lakosoknak szabadságukban áll az erdőket kivágatni.[4]

A hol annyi erdő van, mint Borsod vármegyében, természetesen a vadászat is széles körökben el volt terjedve. 1339-ben Putnoky László bepanaszolja öcscsét, Jánost, hogy egy fészek sólyomfiókot erőszakkal elvitetett tőle.[5] Kétségtelenül vadászsólymot kell itt értenünk, a milyenekkel akkoriban az úri osztály vadászott.

Még nagyobb szenvedélylyel űzhették ezt a foglalkozást a későbbi századokban. Gimesi Forgách Zsigmond főispán 1641-ben tiltakozik az ellen, hogy a szikszaiak az aszalai határban vadászgatnak s neki sok kárt okoznak.[6] A sajókeresztúriak a XVII. században földesuruknak minden esztendőben egy őzet vagy egy rókabőrt tartoztak adni.[7]

A királyok és főpapok vadaskerteket rendeztek be s ekként

[1] *Dl.* 8434. — [2] *Proc. Tab.* 3039. — [3] *Egri főkpt. mlt.* 19, 3, 1, 2. — [4] *Jk.* III. 323. . — [5] *Fejér*, VIII. 6. 165. — [6] *Jk.* VI. 181. — [7] *Urb. et conscr.* fasc. 25. nr. 38. az 1670. évről.

ápolták a vadakat. Nagy Lajos Diós-Győrött gondosan ápolt vadaskertben vadászgatott s bizonyára utódai követték e részben példáját. Dóczy Orbán egri püspök 1492 körül egri vadaskertjét a tiheméri halastóig akarván kiterjeszteni, mivel Tihemér a káptalané volt, a szükséges területért cserébe más földeket adott a püspökséghez tartozó Nagy- és Kis-Endre pusztából Szihalom mellett.[1] A diósgyőri kir. vadaskertre 1603-ban Bratulics Simon szerémi püspök pálos perjel tartott igényt s tiltakozott az ellen, hogy annak fáit a diósgyőri földesurak szolgáikkal kivágatták.[2]

Mint napjainkban, hajdan is a jó éveket rossz esztendők váltották fel, vagy pedig elemi csapások tettek tönkre minden reményt. Egy krónikás az 1617. évről följegyzi, hogy ebben az esztendőben az Isten csodálatos nagy bőséget ada mindenben. Szikszó táján 20 hordó bort lehetett venni 100 frton. A búzának köble néhol 25 dénár volt; az asztagok sokáig állottak mindenütt, még cséplőket sem lehetett kapni rájok. Viszont 1618-ban olyan szűk volt a bor az egész országban, hogy a hol azelőtt a nagy szőlőkben 100 hordó bor termett, ott legfeljebb egy vagy két hordóval szűrhettek.[3] Az 1585. esztendőben nagy éhínség uralkodott.[4] Sajó-Szent-Péter vidékére az 1794. esztendő hozott nagy ínséget; a város lakosai oly szűkében voltak a takarmánynak, hogy házuk és istállójuk tetejét szedték le s azt etették meg állataikkal. «S annyira voltanak városunk lakosai — mondja kútfőnk, — hogy az éhség miatt majdnem csontjaikban a velők kiszáradtak.»[5]

Nagy jégesőkről is van emlékezet. Miskolczon 1560-ban[6] és 1725-ben,[7] Szendrő vidékén 1573-ban,[8] Szalonnán 1577-ben[9] pusztított iszonyú jégverés. 1754-ben a szentpéteri járásban Sajó-Németi, Velezd, Mércse, Királyd és Czenter helységeket annyira tönkre tette a jég, hogy a vármegye elengedte adójukat.[10] Ugyanez évben jégverés következtében adómérséklésben részesültek: Darócz, Szihalom, Szent-István, Szemere, Bán-

[1] Rupp, *Magy. Helyr.* II. 6. — [2] *Akad. ltár.* Tört. 4r. 197. — [3] Sepsi Laczkó Máté *Krónikája* 171. — [4] *MJk.* I. 87. Szendrei, III. 509. — [5] *SszpJk.* 557. — [6] Fényes, *Geogr. Szótára* III. 97. — [7] *MJk.* II. 23. — [8] *Dec.* — [9] *Uo.* — [10] *Jk.* XXV. 207.

horvát, Kápolna, Lászlófalva, Bolyk, Várkony, Csokva és Aszaló helységek is.[1]

Gyakoriak voltak az árvizek, melyeket hóolvadások vagy nagy felhőszakadások idéztek elő. 1691. márcz. 23-án Miskolczot döntötte az árvíz romba,[2] 1725-ben pedig Zsolczát.[3]

Minthogy régen a házakat szalmával és náddal fedték, a tűzvész egyik legveszedelmesebb ellensége volt a lakosságnak. 1638-ban Kaza és Rakacza,[4] 1706-ban Edelény,[5] 1757-ben Sajó-Szent-Péter[6] estek martalékúl ennek az elemi csapásnak. De legborzasztóbb volt a miskolczi tűzvész, mely 1781. május 25-én a város nagy részét elhamvasztotta; összesen 568 épület lőn a lángok martaléka s 27 ember vesztette életét. A kárt 360.387 frtra becsülték.[7]

Sáskajárást Borsod vármegyében az 1693.,[8] 1748.[9] és 1782.[10] évekre jegyeztek föl történeti kútfőink.

1756-ban a szegény nép kárára a verebek és nyúlak annyira elszaporodtak, hogy a vármegye kénytelen volt külön intézkedést foganatosítani kiirtásukra. Elhatározta nevezetesen, hogy minden egyes adó forint után 5—5 verebet s minden 400 frt után egy nyúlbőrt tartoztak az adózó helységek a vármegyei perceptornak beszolgáltatni.[11]

---

[1] *Jk.* XXV. 395. — [2] *MJk.* I. 468. — [3] *Jk.* XX. 330. — [4] *Jk.* V. 443. — [5] *Jk.* XV. 38. — [6] *SzpJk.* 75. — [7] *Korabinszki, Geographisch-historisches Lexikon* 1786. 417. — [8] *Akad. lt.* 4r. 180. — [9] *Jk.* XXIV. 508. — [10] *Akad. ltár* uo. — [11] *Jk.* XXV. 623.

XIV.

A DIÓSGYŐRI URADALOM.

Pempflinger Sebestyén az uradalom gondviselője. — Diós-Győr Balassa Zsigmond és felesége kezére jut. — Mária királyné igényei. — Balassa elfoglalja a pálosok birtokait is. — Özvegye a várat visszaadja a királynak. — Az uradalom átvétele és tartozékai 1563. — Miskolcz és Mohi városok adója. — Miksa király elzálogosítja az uradalmat Perényi Gábornak 1564. — Perényi végrendelete. — Enyingi Török Ferencz és leányai. — A Bedegi Nyáry család. — A Hallerkői Haller család. — Öreg Rákóczi György szerzi meg az uradalmat s egy tizedét Csernelházi Chernel Györgynek adományozza. — Ez a rész Jászy János és Szepessy Pál birtokába jut. — Az uradalom újra a kincstáré lesz 1702. — Miskolcz város emelkedése. — A lakosok egymáshoz való viszonya. — A város kőfalai és kapui.

A mohácsi vészszel bezárúlnak Diós-Győr történetének fényes lapjai. A büszke falak nem nyújtanak többé otthont a királyi család tagjainak s maga az uradalom is idegen kézre kerül.

Mária királyné, mikor az országot 1526-ban el kellett hagynia, Diós-Győr várát Pempflinger Sebestyénre bízta. A hű szász főúr, ki mint diósgyőri várnagy Borsod vármegye főispáni tisztét is betöltötte, körülbelül egy évtizedig volt a királyné itteni javainak gondviselője. Úgy látszik, 1536 tájban Pempflingertől elfoglalták a János király hadai; János király azután a várat és uradalmat, bizonyára pénzért, árúba bocsátotta Gyarmati Balassa Zsigmondnak. Balassa a Szapolyai János halála után átpártolt Ferdinándhoz s e cselekedetének jutalmául 1540-ben zálog gyanánt Diós-Győrt és uradalmát kapta. Feleségével, Fáncsy Borbálával együtt ide jött lakni és korlátlan hatalommal zsarnokoskodott itt a jobbágyokon.

Mária királyné az országból való kiköltözködése után is fentartotta Diós-Győrhöz igényét s még a 40-es években is megújította ebbeli követelését. Azonban hiába emelt óvást bátyjánál az uradalom eladományozása ellen, Ferdinánd nem adta azt neki többé vissza.

Balassa Zsigmond, hogy jövedelmeit növelje, elfoglalta a pálosok diósgyőri és szentléleki klastromát s földig romboltatta. Mikor így földönfutókká tette a barátokat, egyszerűen elvette tőlük Zemplén vármegyében levő Harsány falujokat, továbbá csabai, diósgyőri és miskolczi malmaikat, összes szőlőiket, szántóföldjeiket, rétjeiket, valamint Jenke nevű pusztájokat.[1] Igaz, hogy később visszaadta, de a szegény barátok ezt a kegyetlen csapást nem tudták többé kiheverni.

A SZENTLÉLEKI KOLOSTOR ROMJAI.

Özvegy Balassa Zsigmondné Fáncsy Borbála, ki mint már említettük, 1563. febr. 5-én húnyt el, a diósgyőri uradalmat végrendeletileg I. Ferdinánd királynak hagyta, elengedvén a rajta levő pénzt is. Ez évi május 19-én a király biztosai Thurzó Ferencz, Csömöri Zay Ferencz és Pesti Ferencz át is vették az uradalmat s pontosan lajstromba foglalták tartozékait s jövedelmeit. E szerint a tartozékok a következők voltak: *Diós-Győr* város (103 jobbágytelek és 8 zsellér), *Kápolna* (25 telek), *Radistyán* (14 egész jobbágytelek, 13 pusztult), *Bábony* (13 egész telek, 2 fél telek, 12 zsellér), *Parasznya* (fél jobbágytelek 11, zsellér 6, pusztult 5), *Csaba* (egész jobbágytelek 9, zsellér 4), *Kis-Győr* (12 egész jobbágytelek, 12 fél jobbágytelek,

[1] *Acta eccl.* Paulini Diós-Győr fasc. 1. nr. 17.

13 zsellér, 3 puszta), *Petri* (7 egésztelek, 4 féltelek, 9 zsellér), *Varbó* (22 egész jobbágytelek, 20 féltelek, 3 zsellér, 4 pusztult), *Miskolcz* város (244 jobbágytelek, 21 pusztult, 75 zsellér), *Mohi* város (80 egész jobbágytelek, 49 féltelek, 20 pusztult), *Mező-Kövesd* város (92 egész jobbágytelek, 36 zsellér, 16 pusztult), *Keresztes* város (79 egész jobbágytelek, 27 zsellér). Miskolczon az Óvárosban a jobbágytelkeken kívül 17 nemesi kúria állott. Az Újvároson 4 volt a nemesi kúriák száma. A Mindszent-utcza, mely az ispotályhoz tartozott, 22 zsellérházat foglalt magába. A Papszer, Tót-utcza és Piacz 53 zsellérházat számlált s ezek mind az egyháznak és a lelkésznek szolgáltak. Ugyanitt az uradalomnak volt 5 szőlője s egy kaszáló rétje. A lakosok mind gabonájuk, mind boruk után kilenczedet fizettek. Az *Óváros* adója: Szent György napkor fizet 6 dénár híján 7 frtot, egy dénár értékű sajtot ad 7 darabot, tojást 52-őt. Szent Mihály napkor szintén 6 dr híján 7 frtot; karácsonykor tartozik adni 4 ökröt és 4 sertést vagy pedig 16 frtot. Árpát vagy zabot 52 köblöt, kenyeret 52-őt, tyúkot 27-et. Gyertyaszentelőkor 6 dr híján 7 frtot. Az *Újváros* fizet Szent György napkor 14 frt 50 drt, Szent Mihály napkor is ugyanannyit. Gyertyaszentelőkor ad 1 ökröt, 2 sertést és egy hordó sört 50 köböl tartalommal, melyekért a tisztek eddig kaptak 8 frtot. Szolgálmányok: tartoznak Diós-Győrbe 14 házanként egy fuvar fát szállítani.

Mohi város lakosai régente tartoztak a király szükségére Diós-Győrből Budára bort fuvarozni. Nekik kellett a vár építésére is fát fuvarozni, valahányszor a szükség úgy kívánta. Ők gondoskodtak a vár számára halakról is, melyeknek az árát a hídvám jövedelméből fedezték. A Héjő vizén volt itt malom, három kővel (régebben négy köve volt), mely valamikor az oltárigazgatóé volt, de a mióta oltárigazgatók nincsenek, a városiak foglalták azt le. Azonban Balassa ezt a malmot elvette tőlük s a várhoz kapcsolta. A malom szombatnapi jövedelmét Mohi város parochusa kapta, a többi napokon a jövedelem a vár javára esett.[1]

Az uradalom nem sokáig volt a királyi kamara kezelése alatt. Miksa király ugyanis 1564. nov. 9-ikén Bécsben kelt el-

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 5 nr. 1. Podhraczky, *Miskolczi okl.* 41.

határozásával 63,000 magyar frtért elzálogosítja Perényi Gábornak.[1] Perényi decz. 2-ikán kelt iratában kötelezte magát, hogy a várhoz tartozó alattvalókat törvénytelen adókkal és szolgáltatásokkal, melyekre őket valamikor Balassa kényszerítette, terhelni nem fogja, a várat a király ellenségeinek kezére nem játsza, s a mikor kívántatni fog, a zálogösszeg lefizetése ellenében minden ellenkezés nélkül visszabocsátja.[2]

Perényi Gábor már ekkor elbetegesedett ember volt. Még ez évi decz. 15-ikén Füzérvárában elkészítette végrendeletét s ebben Diós-Győrt szerelmes feleségének, Gúthi Országh Ilonának hagyta mind addig, míg a király vissza nem váltja.[3] Perényi Gábor 1567-ben bekövetkezett halála után csakugyan özvegyéé lett a vár, s minthogy neki gyermekei nem maradtak, királyi beleegyezéssel végrendeletében húgának, Borbálának, Enyingi Török Ferenczének hagyta az uradalmat.[4]

Enyingi Török Ferenczet és feleségét 1570-ben iktatta be az uradalom birtokába az esztergomi székeskáptalan. Az iktatásnak ellene mondott Homonnai György, felesége Perényi Erzsébet és ettől született gyermekei, György és Fruzsina nevében, de minden eredmény nélkül.[5] Török Ferencznek, ki a híres Török Bálint fia volt s a hunyadvármegyei örökös főispánságon kívül a dunáninneni részek főkapitányi tisztét viselte, két leánya maradt; az egyiket, Zsuzsánnát Bedegi Nyáry Pál, a másikat, Eufrozinát pedig Homonnai István vette feleségül. Török Ferencz halála után leányai örökölték az uradalmat; de csak Nyáry Pálnak maradtak gyermekei. Három fia volt: Miklós, Pál és Zsigmond s egy leánya, Borbála: ez előbb Varkocs Györgynek, majd mikor özvegységre jutott, Haller Györgynek lett a felesége.

Ekként jutott a diósgyőri uradalom a Bedegi Nyáryak s általuk részben a Haller család kezére. A Nyáry család fél századnál hosszabb ideig volt az uradalom birtokosa, s már úgyszólván egészen örök jogot formált hozzá. Az idősb Pál fiai rossz gazdák voltak, s ha pénz dolgában megszorúltak, egyre-másra adogatták el az uradalomhoz tartozó telkeket, házakat, szőlőket, pinczéket stb. «Ezek — úgymond 1706-ban

[1] Szendrei, *Miskolcz tört.* II. 130. — [2] *NRA.* fasc. 266. nr. 2. — [3] Szendrei, II. 130. — [4] Fényes, *Geogr. Szótár* III. 100. — [5] *NRA.* fasc. 305. nr. 6.

a birtoklásban egyik utódjuk, ifjabb Szepessy Pál — sok esztendőkön vesztegették, egynek is, másnak is zálogosították, a jobbágyokat sessiójokkal, szőlőjükkel liberálták, úgy annyira, hogy végre alig maradott valami a kezük közt. Ezen Nyáry urak szerették mind a szép köntöst, mind a szép lovat, mind a színes udvart s mind az bő konyhát, de mindnyájan rossz gazdák lévén, különben az piperére nem értek, hanem a jószágokat adták és kinálták».[1]

Fenmaradt azoknak az inscriptióknak a jegyzéke, melyeket Miskolcz városában 1609. óta a Nyáry utódok eszközöltek; egyedül itt 83-ra megy a számuk. Közöttük tekintélyes nevekkel találkozunk; így 1609-ben Csorvássy János, 1620-ban Zabari Péter, 1630-ban Czene János, 1634-ben Padáni Péter prédikátor, 1638-ban Húsvét István, 1634-ben Szintai Márton, 1633-ban Boldizsár Imre, 1621-ben Kún István, 1631-ben Szepessy János, 1640-ben Sámsondi Márton miskolczi prédikátor, 1647-ben Szepessy Mátyás, 1647-ben Her György, 1652-ben Dőry István, 1650-ben a sajóládi pálos atyák, 1645-ben Kecskeméti István, 1623-ban Török, másként Kömlei János, 1621-ben Szepessy György, 1670-ben Ternyei András prédikátor s még többen mások is nyertek birtokaikra inscriptiót.[2]

Haller Györgynek és Nyáry Borbálának fia, Sámuel 1639-ben a diósgyőri őrség főkapitányának írja magát.[3] Ő 1643-ban szomorú véget ért. Kicsiny csapattal török területre portyázni rándult ki, de az egri törökök nagyobb számú csapattal utólérték s hatodmagával lekaszabolták. Harmincz éves volt mindössze s nemcsak az erdélyi fejedelem sajnálkozott nyomorúságos elvesztén, hanem a török nagyvezér is részvéttel vette a hírt haláláról. Egyetlen fia maradt, György, kinek Bethlen Éva volt a felesége.[4] Ennek a Györgynek kiskorúsága idején Lónyay Zsigmond volt a gyámja (1647-ben). Valószínűleg a Haller családdal való rokonság révén formáltak jogot a diósgyőri uradalomhoz Lónyay Zsigmod és feleségétől, Varkocs Margittól származott leányai: Zsuzsánna Bocskay Istvánné, Anna Wesselényi Istvánné és Margit Telegdy Istvánné.[5]

---

[1] *Ifj. Szepessy Pál jegyzőkönyve.* — [2] *Proc. Tab.* 1297. — [3] *Akad. lt.* Tört. 4r. 197. — [4] *Turul.* IV. 63. — [5] *Jk.* VI. 540.

Ez időtájt az öreg Rákóczi György fejedelem megvette a Nyáryak részét és sok esztendeig bírta. Kedves embere és udvari tisztje volt Csernelházi Chernel György, kinek az uradalom tizedrészét «conferálta egynéhány ezer frton, a többi részét pedig ezen diósgyőri jószágnak megúnván azért, mivel mind el volt anticipato a Nyáryaktól vesztegetve, a Nyáry familiának remittálta».[1]

Chernel György után három fia örökölt: György, Pál és Bálint. Györgynek csak Varbón volt osztályrésze s a diósgyőri tizedrész Pál és Bálint közt oszlott meg egyenlőképpen. Minthogy ezek az egri török miatt nem vehették hasznát e birtokuknak, Chernel Bálint a maga részét 1000 tallérért Jászy Jánosnak, Chernel Pál pedig a maga részét 2000 tallérért idősb Szepessy Pálnak zálogosította el.[2] Szepessy Pál azután a Jászy örökösök részét is megszerezte.

A Hallerek a XVII. század második felében is birtokában maradtak a maguk részének. Így 1670-ben Haller György mint Diós-Győr várának egyik örökös ura tiltakozott az ellen, hogy Suskovics János diósgyőri kapitány lovainak hulladékát a várudvar közepére hordatja.[3] Ennek fiától, Sámueltől a kincstár 1702-ben az uradalmat elperelte s ettől fogva újra a királyi kincstár lett itt a földesúr.

A Rákóczi-forradalomban megkisérlette ugyan Haller Sámuel, hogy az uradalmat visszaszerezze s e végből a fejedelemhez folyamodást is adott be. De minden igyekezete dugába dőlt s czélját nem érhette el.[4]

Egyébiránt nemcsak a Nyáryak, hanem a Hallerek is bőven osztogatták az inscriptiókat az uradalombeli lakosoknak. A fent hivatkozott jegyzék szerint Miskolczon 66 pénzes embernek zálogosítanak el telkeket.[5]

A diósgyőri uradalomban kétségkívül a leghatalmasabb fejlődést mutatja *Miskolcz* városa. Eger eleste után rendkívül fölszaporodott a lakossága; 1598-ban, ha ugyan a dicalis lajstromban nem tollhiba ez a szám, 443 ház esett adó alá.[6] Két év mulva vagyis 1600-ban már a házak száma 285-re szállott alá,

[1] *Ifj. Szepessy Pál jkve.* — [2] *Uo.* — [3] *Be nem jegyz. ir.* II. 714. — [4] *Lymbus II. Rákóczi F. protocolluma* 1704. — [5] *Proc. Tab.* 1297. — [6] *Dic.* 800.

1601-ben pedig 173-ra. 1602-ben még jóval kevesebb házat adóztat meg az adórovó; ú. m. 123-at, ezen kívül 13 nemesi kúriát jegyez föl, ő Felsége a király nevén meg két ház áll (hihetőleg magszakadás következtében).[1]

Minthogy a XVII. század elején a városban számos hajdú telepedett le, kiket előbb Bocskay, majd Bethlen Gábor az adó alól fölmentett, gyakori volt a súrlódás egyfelől a nemesek, másfelől a jobbágyok, zsellérek és hajdúk között. Úgy hogy a vármegye 1632-ben kénytelen volt a közöttük levő viszonyt szabályrendelettel elintézni. Mindenekelőtt 1. a korcsmáltatás dolgát limitálta akként, hogy Szent Mihály naptól fogva (minthogy a bormérés joga Szent György naptól Szent Mihály napig a diósgyőri urakat illeti) Kiskarácsony napjáig (újév) legyen szabad szegénynek, gazdagnak, parasztnak, nemesnek, hajdúnak válogatás nélkül bort árúlni. Kiskarácsony nap után pedig Szent György napig a városé legyen a korcsma és a város árúltasson bort. A ki ez ellen vét, 12 frt bűntetéssel sújtandó. 2. A mértékekre nézve azt végezte a vármegye, hogy mind a nemesek, mind a hajdúk és parasztok a város igaz mértékével éljenek, a város szapúját a kassai félköbölhöz igazítván, és a régi szokás szerint mind pecsétes szapút, mind itczét a város bírájától vegyenek. Ha valaki hamis mértékkel él s arról a bíró tudomást szerez, a nemes embert a vármegye, a paraszt hajdút és paraszt embert a város bírája 12 frttal bűntesse. 3. Bűntetés alá esnek azok is, kik a tilalmas terűleteket be nem kerítik vagyis *porgolatot* nem csináltatnak. 4. A gonosztevőket, minthogy a városnak kiváltsága van a latrok büntetésére, kiket a bíró esküdt emberével együtt fog meg, azokat ne tartozzék se a földesúrnak, se az alispánnak vagy szolgabírónak kiadni, hanem érdemök szerint bűntesse meg. A kiket pedig az alispán vagy a szolgabíró és esküdtek tartóztatnak le vagy adnak át, azokat a város bírái tartoznak ugyan ideiglenesen a kalodába betenni és azután az alispánnak átadni, sőt ha kívántatik, kísérőt és szekeret adni 12 frt bűntetés alatt. 5. Ha valaki kereskedésképpen valami eladó marhát, úgymint gabonát, halat csikót és ezekhez hasonlókat viszen vagy hajt be a városba és ott el akarja adni, tartozzék azt a piaczra vinni

[1] *Dic.* 26. 842. 847.

és ott eladni. A maga majorságát azonban mindenki a maga házánál is árúlhatja. Az is meg van engedve, hogy a kereskedő eladó marháját, ha a városban nem akarja eladni, tovább viheti vagy hajthatja.[1]

Míg ekként a belső ellenségeskedés elharapódzásának iparkodott a város korlátokat állítani, nem feledkezett meg a polgárokat külső ellenség ellen is oltalmazni. A XVII. század második felében a város fallal vette magát körűl s egy darab ideig Miskolcznak erődített jellege volt. Ezek a falak hihetőleg csak fából készűlt palánkok voltak, melyek szervezett hadsereg támadását aligha bírták volna ki. De a kóbor katonák s a szegénylegények ellen elég óltalmat biztosítottak. Három kapu közvetítette rajtuk a ki- a bejuthatást: a csabai, a szentpéteri és a Fábián-kapu; ez utóbbi a Fábián-utczából nyílott. Már 1685-ben elrendelé a tanács, hogy a város kapuira a kapusok szorgalmatosan vigyázzanak s egyetlen szekeret se bocsássanak be a bíró híre nélkűl.[2] 1688-ban már városi falakról szólanak az egykorú följegyzések; ez évben a vármegye elhatározza, hogy azok a birtokos nemesek, kiknek akár a *falakon belől*, akár a *falakon kívűl* vagy a határban jobbágyaik vannak, a katonaság részére teljesítendő fuvarozás alól mentesek s az alól ki legyenek véve.[3] Azonban ezek a palánkok lassankint elkorhadtak, kipusztúltak. Mikor a Rákóczi-forradalom első hállámverése Miskolczig eljutott, a város 1703-ban sietett a kerítést megújítani; «ezen évben kerittetett be a város tövissel az kuruczságnak újabb feltámadásának alkalmatosságával» — mondja a városi protocollum.[4] A kerítés alatt árok vonúlt el, melyet 1734-ben és 1739-ben újíttatott meg a város.[5]

A várost 1706. szeptember havában Rabutin osztrák generális teljesen elhamvasztotta; de Miskolcz csakhamar újra feltámadt hamvaiból s évtizedről évtizedre nyert jelentőségében.

---

[1] *Jk.* V. 82. 83. — [2] *MJk.* I. 418. Szendrei, III. 536. — [3] *Jk.* XI. 51. — [4] *MJk.* I. 582. — [5] *Uo.* 414 és 698.

XV.

A VÁRMEGYEI ÖNKORMÁNYZAT.

Az önállóvá való fejlődés okai. — A főispáni méltóság. — A főispán beiktatása. — Részvétele a vármegyei gyűléseken. — Tiszteletdíja. — Az alispáni állás. — Az alispán választása. — Két alispán a régi korban. — Helyettes alispán. — Tiszti fizetések. — Szolgabírák. — Járások. — Szolgabírák sallárriuma. — Esküdtek. — Számuk. — Hites jegyző. — Perceptorok. — Vármegyei kapitányok. — A tisztújítás. — Vármegyei követek. — Utiköltségük. — Országgyűlési követek. — Követi utasítások. — Követek jelentése küldetésükről. — A vármegyei szék. — A közgyűlés. — A szék helyei. — Megjelenés kötelezettsége. — A szék áthelyezése. — Székház építése. — Széksértés esetei. — A vármegye pecsétje. — Számadások. — A szék és közgyűlés tárgyai. — Meghívások ünnepélyekre. — Temetésekre. — Vallásfelekezetek segélyezése. — Csongrád vármegye egyesítése Borsod vármegyével. — Nemeslevelek kihirdetése s a nemesi ügyek. — Nemeslevelek lajstroma 1723-ig. — Possessionátusok. — Nemesek adózása. — A jobbágyság állapota. — Zsellérek. — A falusi bíróság. — Falusi jegyzők. — A szendrőihegyközségek. — Városi tisztviselők. — Szabad fundusok. — A Rinót család. — A Basó család. — A Dőry család. — A Bük család.

Az ország szívébe magát beékelt török hatalom Borsod vármegyét elszakította a magyar király fenhatósága alatt levő nyugati vármegyéktől, s miként a vele szomszédos többi felvidéki vármegyéket is, bizonyos önállóságra juttatta. Névleg a magyar király fenhatósága alatt maradt ugyan, de az államhatalomnak csak terheit érezte, áldásaiban pedig alig osztozott. Politikai tekintetben a felsőmagyarországi főkapitányok rendelkeztek vele, adózás és pénzügyek tekintetében meg a szintén Kassán székelő szepesi királyi kamarának volt alávetve. A bíráskodást és közigazgatást függetlenül intézte, jóformán a nélkül, hogy abba az állam valamiképp beleavatkozott volna.

A *főispánt* a király nevezte ki. Ha távol lakott, a vár-

megye közönségével megbízott vagy levél útján érintkezett; ritkán vett részt a közgyűléseken s ha néha-néha megjelent, a jegyzőkönyvek mint nevezetes eseményt siettek azt megörökíteni. Egyébként az alispáni szék üresedése esetén ő hívta össze a széképítő közgyűlést s három-négy jelöltet nevezett meg, kik közül azután az alispánt választották.

Beiktatása már a régi időkben bizonyos szertartások mellett ment végbe. A közgyűlés színe előtt esküt tett, melyben különösen arra tett fogadalmat, hogy mindenkivel szemben pártatlanúl igazságos lesz. Felsővadászi Rákóczi György 1616. február 3-ikán az Aszalón tartott közgyűlésen a következő eskü letételével foglalta el hivatalát: „Én Rákóczi György, ő felsége ónodi főkapitánya és Borsod vármegyének főispánja, esküszöm az élő Istenre, hogy én az Borsod vármegyének főispánságának tisztiben minden én előttem perlőknek, szegényeknek és kazdagoknak, minden személyválogatás nélkül, adományt, kedvezést, gyűlölséget, és atyafiságot hátrahagyván, az ország törvénye s tehetségem szerint igaz törvényt s executiót teszek. Engem Isten úgy segéljen!»[1]

GR. FORGÁCH ZSIGMOND.

Rákóczi György főispánja volt a vármegyének mindaddig, míg az erdélyi fejedelemségre meg nem választották, tehát 1630-ig. Résztvett az vármegye Aszalón 1623. április 18-ikán s 1624. május 8-ikán tartott törvényszéken,[2] 1627. febr. 17-ikén Sajó-Szent-Péteren tartott tisztújító székén,[3] 1628. jan. 26-ikán Aszalón tartott törvényszékén,[4] s április 5-ikén ugyanott tartott pecsételő székén,[5] 1629. május 2-ikán tartott pecsételő székén[6] s szept. 12—13-ikán tartott törvényszékén.[7] Utódai már

[1] *Jk.* IV. 252. — [2] *Jk.* IV. 495. és 528. — [3] *Jk.* IV. 730. — [4] *Jk.* IV. 778. — [5] *Jk.* IV. 797. — [6] *Jk.* IV. 851. — [7] *Jk.* IV. 873.

nem viselték annyira szívükön a vármegye ügyeit; a XVII. században mindössze kétízben találunk a vármegye elnöki székében főispánt. 1640. márczius 28-ikán az Ászalón tartott törvényszéken gróf Forgách Zsigmond[1] és 1698. október 23-ikán a Miskolczon tartott építőszéken gróf Forgách Simon főispán tisztelte meg a vármegyét személyes megjelenésével.[2] Legalább is a jegyzőkönyvekben erre vonatkozólag nem találunk több följegyzést.

A főispáni méltóság megtiszteltetés lévén, azzal fizetés vagy másféle anyagi javadalom nem volt egybekötve. Jó későn szokásba jött, hogy konyhájára a vármegye közönsége élelmiszereket ajánlott fel. Így 1689. febr. 28-ikán két hordó bort, 8 köböl zabot, 8 kocsi szénát, megfelelő számú tyúkokat, halakat utalt ki ezen a czímen.[3] Néhány év múlva ez az ellátás pénzösszegben nyert kifejezést. 1691-ben gróf Forgách Simonnak 110 tallér gratificatio határoztatott.[4] A mint azután egyszer ez divatba jött, meg is állandósult. 1696-ban ugyanennek a főispánnak köszönet jeléül 200 rénes frt szavaztatott meg.[5] 1697-ben azon a czímen, hogy a vármegyei szék megújításáról gondoskodott a főispán, tiszteletdíjúl 4 hordó bort ajánlottak fel neki.[6] 1701-ben üdvözlet jeléül (in signum aggratulationis) 100 aranyat szavaztak meg,[7] 1713. május 9-ikén, a mikor a főispán is résztvett a közgyűlésen, tekintettel nagy költségeire és fáradságos utazására, 200 arany és négy hordó aszúbor, feleségének 20 fejőstehén borjastól, egy bikával együtt, ajánltatott fel tiszteletdíj és ajándék czímén.[8] 1724. aug. 17-ikén tiszteletdíj czímén és a tartozó elismerés jeléül 1500 rénes frt ajánltatott fel, titkárának 30 frt, komornyikjának (domino Comerdinero) 15, szakácsának 20, négy apródjának (ephebus) 12, a tisztelendő káplánnak 10, összesen 1587 frt.[9] 1732-től fogva már salláriumot élvez a főispán; ez egy összegben 2000 frtot tesz ki.[10] 1734. okt. 8-ikán statutumban mondja ki a vármegye, hogy gróf Esterházy Ferencz főispánnak, míg él, évenként 1500 frtot tiszteletdíjat fog adni.[11]

---

[1] *Jk.* VI. 15. — [2] *Jk.* XIV. 491. — [3] *Jk.* XI. 172. — [4] *Jk.* XII. 166. — [5] *Jk.* XIV. 4. D. — [6] *Jk.* XIV. 161. — [7] *Jk.* XIV. 1151. — [8] *Jk.* XVII. 159. — [9] *Jk.* XX. 104. — [10] *Jk.* XXI. 126. — [11] *Jk.* XXII. 9.

A főispán helyettese volt az *alispán*, kit a vármegyebeli főurak tisztjei és a nemesek egyszerű szótöbbséggel választottak. Neki is esküt kellett tenni s rendes évi sallárium ot élvezett, mely a XVII. század elején mindössze 60 frt volt.[1] Ekkortájt jött divatba, hogy a főispán a vármegye érdemes férfiai közül három jelöltet állított s ezekből választott a közgyűlés.[2] A jelöltek száma nem volt szigorúan megállapítva; 1669-ben pl. négy,[3] 1700-ban pedig már nyolcz jelölt közül választott a közgyűlés.[4]

Az alispánt, szolgabírákat és esküdteket évről-évre választották. Mielőtt megbízatásuk lejárt, búcsút mondtak hivataluknak s e végből a tisztújító széket megelőzőleg úgynevezett *búcsúzó széket* (sedes valedictoria) tartottak. Ezen az alispán a vármegye pecsétnyomóját visszaadta megbízóinak.

A XV. században nem volt ritka eset, hogy egyes vármegyékbe két főispánt is nevezett ki a király. Ilyen esetben mindakét főispán állított a maga képébe alispánt, mert 1548. előtt ezt a jogot a főispán gyakorolta. Így volt Borsod vármegyének is pl. 1424-ben két főispánja, ú. m. Palóczi Máté és Imre.[5] A XVI. század második felében is, noha ekkor már csak egy főispánja van a megyének, megtörténik, hogy két alispánja van egyszerre Borsodnak. 1571-ben Lorántfi Kristóf és Lugnai János együttesen viselik vármegyénkben az alispáni tisztet.[6]

A XVII. században a tapasztalás meggyőzte a vármegye rendeit, hogy az alispánnak is akadhatnak pörei, melyekben saját maga nem ítélkezhetik. A legelső helyettes alispán ugyan nem ezen a czímen nyeri megbízatását, hanem azon az okon, hogy a rendes alispán «korban előhaladt.» 1620-ban idősb Szirmay Pál alispán mellé «propter aetatis gravitatem» választják meg helyettesül Berentei Gáspárt.[7] 1631. nov. 12-ikén az Aszalón tartott közgyűlésen, a hol Felsőpulyai Bük Zsigmondot újra megválasztják, Dőry Ferenczet helyettes alispánúl (substitutus) azért alkalmazzák, mert az alispánnak lehetnek ítélet alá eső saját pörei.[8] Ez ismétlődik 1632. június 16-ikán

[1] *Jk.* III. 647. — [2] *Jk.* V. 151. VI. 522. — [3] *Jk.* VIII. 309. — [4] *Jk.* XVI. 1. — [5] Wenzel, *Dgy.* 55. — [6] *Dl.* 17331. — [7] *Jk.* IV. 350. — [8] *Jk.* V. 50.

is.[1] 1641. márczius 20-ikán nemcsak Zákány András alispán mellé választják meg helyettesül Recsky Györgyöt, hanem Szirmay Péter vármegyei jegyző mellé is helyettest rendelnek Dőry István személyében.[2]

1648- és 1650-ben Jászy Márton alispán mellett Bárius Ferencz,[3] 1656- és 1657-ben Dőry István alispán mellett (saját kérelmére) Bárius András,[4] 1659-ben Geőcze István mellett (szintén saját kérelmére) Dőry Ferencz,[5] majd Jászy János,[6] 1662-ben Zákány Andrásnak Báthori Zsófia fejedelemasszony és fia, Rákóczi Ferencz elleni perében Szepessy Pál,[7] 1666-ban Négyesi Szepessy Pál alispán mellett Kecskeméti István,[8] 1672-ben Fáy István mellett Dőry Ferencz,[9] 1673-ban Becskeházi András mellett Fúló Miklós,[10] 1680-ban Dőry András mellett Ónody Gáspár,[11] 1682-ben Aszalay András,[12] 1700-ban Szentpéteri Imre alispán mellett Danka Balázs[13] viseli a helyettes alispánságot.

Hogy pedig a helyettes alispán megbízatása csupán azokra a pörökre terjedt ki, melyeket az alispán ellen indítottak, s más ügyekben nem járt el, azt a legvilágosabban bizonyítja az, hogy 1665-ben, mikor Szendrői Zákány András néhány hétre Erdélybe volt utazandó feleségének, Stenzel Annának ottani birtokügyei rendezése végett, arra kéri a közgyűlést, hogy erre az időre is, nehogy a vármegye mintegy test fej nélkül maradjon, helyettes bízassék meg az ügyek vitelével. Az addig is substitutus Szepessy Pált választják meg helyettesnek.[14]

A substitutus alispánságból fejlődött ki a másod-alispáni tiszt, a mely 1868-ban szűnt meg.

A tiszti fizetéseket (alispán, szolgabirák és jegyző) a vármegye kivetette az egyes telkekre s mint adót hajtotta be. 1610-ben ez az adó az egyes füstökre (házakra) volt kivetve s füstönként 40 dénárt tett ki. A sallárіumok összege 176 frtra rúgott, a járásbeli füstök száma pedig egészben 357 volt. Ezenkívül voltak taksafizetők is, kik az előző évben eszközölt meg-

[1] *Jk.* V. 87. — [2] *Jk.* VI. 163—165. — [3] *Jk.* VI. 592. VI. 750. — [4] *Jk.* VII. 268. VII. 353. — [5] *Jk.* VII. 495. — [6] *Jk.* VII. 442. — [7] *Jk.* VII. 719. — [8] *Jk.* VIII. 205. — [9] *Jk.* IX. 74. — [10] *Jk.* IX. 125. — [11] *Jk.* IX. 660. — [12] *Jk.* X. 96. — [13] *Jk.* XIV. 910. 911. — [14] *Jk.* VIII. 102.

állapítás szerint fizették a taksát.[1] 1641-ben a vármegye fölemelte az alispán eddigi 60 frt fizetését 100 frtra, hasonlóképp a jegyzőét is ugyanennyire.[2] 1650-ben a Borsodba kebelezett Csongrád vármegye adójából az alispánnak és vármegyei jegyzőnek 50—50 frt deputáltatott.[3] 1688-ban az alispán évi sallárriuma 180 frtban állapíttatott meg.[4] 1732-ben az alispán fizetése már 450 frtot, a helyettes alispáné pedig 200 frtot tett.[5]

Az alispán mellett és vele együtt a bíráskodás és közigazgatás szervei a *szolgabírák* voltak. Számuk a legrégibb időben négy volt s a tisztújító szék választotta őket. Nekik is esküt kellett tenniök s megbízatásuk egy évre szólt.

Minden szolgabíró hatásköre a maga járására terjedt ki s a járásokat kezdetben az illető szolgabíró nevéről nevezték el. Így 1554-ben a Bogácsi Ambrus, Csomorkányi Albert, Balajti Demjén és Daróczi Benedek járása van említve.[6] Ugyanekkor az egyes járásokat első, második, harmadik és negyedik szolgabírói járás néven is megkülönböztetik.[7] A miskolczi, szentpéteri, szendrői és ónodi járás elnevezések csak a XVII. század közepén jöttek forgalomba.[8]

A vármegye északkeleti részén terült el a *szendrői járás;* legészakibb községe volt Martoni, legdélibb pedig Senye. Ettől nyugatra, a vármegye északi részét foglalta el a *szentpéteri* járás, mely Sajó-Szent-Pétertől Velezdig és délen mintegy Apátfalváig nyúlt. Ezektől délre esett a *miskolczi* járás, melynek déli része egészen Ároktőig húzódott le s végül az Emődtől Felső-Tárkányig elterülő rész volt a *vatai* (később *ónodi*) járás. Hogy kiterjedésüket még szabatosabban adjuk, előszámláljuk a rajtok volt községeket, a mint (e tekintetben legrégibb forrásunk) 1544-ben az adórovó lajstroma felsorolja őket:

Első járás: *Szent-Péter*, Kápolna, Lászlófalva, Radistyán, Kondó, Ludna, Parasznya, Varbó, Alacska, Berente, Kisfalud, Kazincz, Felső-Barcz, Alsó-Barcz, Iván, Vadna, Bánfalva, Bánhorvát, Nagy-Barcza, Alsó-Velezd, Felső-Velezd, Sajó-Németi,

[1] *Jk.* III. 848. — [2] *Jk.* VI. 166. — [3] *Jk.* VI. 756. — [4] *Jk.* XI. 51. — [5] *Jk.* XXI. 78. Ugyanennyi volt 1754-ben is. *Jk.* XXV. 423. — [6] *Dic.* 221. 303. — [7] *Dic.* 133, 137, 141, 147. — [8] 1647-ben van először említve a szentpéteri és szendrői járás. *Jk.* VI. 538; 1657-ben mind a négy járás ebben a sorrendben: ónodi, miskolczi, szendrői és szentpéteri. *Jk.* VII. 386.

Harnócz, Mercse, Királd, Czenter, Várkony, Abafalva, Ozd, Bolyk, Csépán, Nagy-Arló, Egyházas-Arló, Somsár, Alsó-Disznós, Felső-Disznós, Domaháza, Sikátor, Járdánháza, Nádasd, Bekölcze, Balaton, Szent-Márton, Apátfalva, Molnos-Bél, Szilvás, Csernej, Darócz, Omány, Csokva, Sáta, Nekéseny, Visnyó, Bolta, Uppony, Dédes Pálfalva, Málin, Tardona.

Második járás: *Miskolcz*, Diós-Győr, Csaba, Görömböly, Mályi, Nyék, Szalonta, Igriczi, Csát, Ároktő, Szászd, Keszi, Tarján, Paraszt-Bikk, Keresztúr, Tullos, Mohi, Csécs, Szőged, Őrös, Szederkény, Kisfalud, Palkonya, Oszlár, Nemes-Bikk, Alsó-Bába, Felső-Bába, Ónod, Déta, Vakarács, Alsó-Tokaj, Középső-Tokaj, Bábony, Bessenyő, Szolga, Ecseg, Kelecsény, Keresztúr, Nolaj, Korhi, Alsó-Zsolcza, Petri, Szirma.

Harmadik járás: *Szendrő*, Felső-Zsolcza, Aszaló, Arnót, Pálfalva, Vámos, Senye, Boldva, Abod, Ziliz, Nyomár, Kécs, Lak, Nyilas, Szakácsi, Irota, Rakacza, Viszló, Debrete, Szent-Jakab, Martoni, Meszes, Szalonna, Csehi, Iván, Garadna, Abod, Galvács, Lád, Bessenyő, Balajt, Kis-Domak, Sáp, Szírák, Borsod, Cseb, Edelény, Kárló, Kaza, Galgócz, Dubicsány, Devíny, Borfalva, Jákfalva, Nyárád, Kelecsény, Rudabánya, Szuhogy, Horváti, Kurittyán, Császta, Finke, Hangács.

Negyedik járás: *Vata*, Emőd, Aranyos, Kis-Győr, Geszt, Leányfalva, Felső-Ábrány, Sály, Kács, Darócz, Tard, Szomolya, Paszag, Kövesd, Szemere, Szent-István, Tilaj, Lövő, Négyes, Valk, Keresztes, Nagy-Mihály, Nyárád, Dorogma, Gelej, Pély, Cserép, Zsércz, Tihemer, Almagyar, Barátutcza, Kis-Tálya, Novaj, Bogács, Bábona, Montaj, Szihalom, Ostoros, Felső-Tárkány, Alsó-Tárkány, Szőlőske, Harsány, Kürt, Papi, Püspöki.[1]

Ezt az utóbbi járást 1596-ban annyira elpusztította a török, hogy a vármegye külön határozattal kénytelen volt azt végleg megszűntetni. Ettőlfogva néhány évtizeden át csak három járásból állott a vármegye.

Egy 1736. évi leirás szerint a miskolczi járásban egy vár (Diós-Győr), 2 város (Miskolcz és Diós-Győr), s 32 helység találtatott. A szentpéteri járás egy vár (Dédes), egy város (Szent-Péter), és 48 faluból állott. A szendrői járás 3 várat (Szendrő,

[1] *Dic.* 3—36.

Edelény és Borsod), 2 várost (Szendrő és Aszaló) s 35 falut számlált. Végül az ónodi járás területén 2 vár (Ónod és Cserép), 2 város (Mező-Keresztes és Kövesd), továbbá 30 falu volt.[1]

E leírás szerint a miskolczi járás azt a Tiszáig terjedő vidéket foglalta magába, melyet a Szinyva és Héjő folyása határol. Az ónodi járás a Bükk-hegység lejtőin, a hegyek és Tisza közti sikságon, két mérföldnyi szélességben terült el; hosszúsága a Héjőtől az Eger folyóig mintegy négy mérföldet tett. A szendrői járás a vármegyének azt a részét alkotta, mely Miskolcz városától északra terül el, s melyet a Boldva folyó öntöz; ezt Gömör, Torna és Abaúj vármegye határolja, alakjára nézve hosszúdad és széles, hosszában Szent-Jakabtól Arnótig, széltében Laktól Nyárádig terjed. Az egész hegyes-völgyes vidék. A szentpéteri járás Szent-Péter városánál kezdődik, melytől nevét veszi és előbb a Sajó mentén húzódik, majd nyugat felé hajlik, végül pedig délnek tart. Hegyes vidék, meredek csúcsok vannak benne, melyeket kies völgyek vesznek körül. Mintegy öt mérföldnyi hosszú s három mérföld széles.[2]

Megjegyezzük még, hogy az ónodi járás a XVIII. század közepe táján az egri járás nevet vette föl. Ezen a néven szerepel már 1745-ben.[3]

A járás székhelye ott volt, a hol a szolgabíró lakott. Már a választás alkalmával különös tekintetet fordítottak arra, hogy más járásbeli nemes ne nyerhesse el ezt a tisztséget. 1695. aug. 25-ikén néhai Fodor István helyére Ráczkevi Istvánt oly föltétellel választják meg, ha kötelezi magát, hogy lakását a járásba teszi át.[4]

A szolgabírák sallárium kezdetben évenként 12 frt volt. A mint az idők folytán teendőjük szaporodott és felelőségük nagyobbodott, ez a fizetés is emelkedett. 1688-ban a porták megfogyatkozása miatt évi sallárium 50 frtban állapíttatott meg.[5] 1732-ben már egyenként 120 frt volt a fizetésük s ennyi volt még 1754-ben is.[6]

Miként az alispáni hivatalnál láttuk, idővel a szolgabírák mellett is helyetteseket találunk. Itt is az ellenök folytatott

[1] *Akad. ltár.* Tört. 4r. 180. — [2] *Uo.* — [3] *Jk.* XXIV. 10—15. — [4] *Jk.* XIII. 310. — [5] *Jk.* XI. 51. — [6] *Jk.* XXI. 78. és XXV. 423.

perek tették szükségessé a helyettesítést. 1659-ben pl. Forgó Pál helyére Tilaji Bálint, Szentpéteri István helyére Barczy Mátyás, Aszalai Mátyás helyére Széll Miklós substituáltatik.[1] 1696-ban már mind a négy járásba helyettes szolgabírót választanak.[2]

Már Mátyás király törvényei kemény bírságot szabtak azokra, kik a szolgabírói tisztséget elvállalni nem akarták. A vármegye is többízben hozott erre nézve statutumot s azokhoz következetesen ragaszkodott. Így 1624-ben Ágyai Lőrinczet és Olasz Andrást, minthogy a szolgabírói hivatalra való meghívást semmibe sem vették, egyenként 100—100 frtra ítélte.[3]

A szolgabírák mellé kisegítő társakúl a legtekintélyesebb nemesek közűl, kik a törvényekben járatosak voltak, *esküdteket* választott a vármegye. Idővel annyira fontossá vált ez intézmény, hogy a szolgabíró csak az esküdttel együtt járhatott el tisztében és kiküldetéseiben. Mindenkor csak esküdt jelenlétében hozhatott ítéletet, teljesíthetett vizsgálatot és végezhetett hivatalos megbízásokat. Az esküdtek száma nem volt megállapítva; ha bővében volt a vármegye megfelelő férfiaknak, többet választott; ha szűkében, kevesebbet. Úgy látszik mégis, hogy jobbára a 24-es számot tartották szem előtt. De hogy mennyire nem ragaszkodtak a számhoz, azt mutatja a következő összeállítás, melyet a vármegyei protocollumok alapján közlünk: 1578-ban 28, 1580-ban 15, 1581-ben 24, 1590-ben 29, 1591-ben 24, 1605-ben 7, 1607-ben 3, 1608-ban 12, 1609-ben 26, 1610-ben 16, 1613-ban 9, 1614-ben 15, 1616-ban 27, 1617-ben 25, 1619-ben 16, 1620-ban 15, 1622-ben 25, 1623-ban 25, 1624-ben 24, 1625-ben 25, 1627-ben 38, 1628-ban 36, 1629-ben 34, 1630-ban 24, 1636-ban 18, 1637-ben 33, 1638-ban 29, 1640-ben 23, 1641-ben 20, 1642-ben 20, 1643-ban 15, 1645-ben 18, 1647-ben 12, 1649-ben 13, 1650-ben 12, 1653-ban 31, 1654-ben 25, 1656-ban 26, 1657-ben 39 stb., stb. volt az esküdtek száma.[4]

1622-ben van először nyoma, hogy a szolgabírák mellé 2—2 rendes esküdtet választanak. 1658 óta már meg is különböztetik a nyolcz rendes esküdtet a meghatározatlan számú rendkívüli esküdtektől. Ez utóbbiakból lesznek a XVIII. század

[1] *Jk.* VII. 497. — [2] *Jk.* XIV. 2. B. — [3] *Jk.* IV. 541. — [4] *Jk.* megfelelő helyein.

közepén a *táblabírák*, kikkel vármegyénkben elsőízben 1746-ban találkozunk. A rendes esküdteknek 1688 óta évi 25 frt sallárium állapíttatott meg,[1] mely összeg a XVII. század első felében fejenként 60 frtra emelkedett.[2]

A vármegyei *jegyző*, mint rendes tisztviselő, 1548 után tűnik elő. Noha az összes tisztviselők felavatása eskületétel útján történt, mégis csak a jegyző elé teszik a «felesküdt» jelzőt (juratus notarius) s ezt a jelzőt soha el nem hagyják. Az első vármegyei jegyző, kit név szerint ismerünk, 1554-ből Bessenyői Horváth János.[3] A jegyző fizetése az alispánéval egyenlő volt, vagyis 1641-ig 60 frt; ez évben emelték föl 100 frtra.[4] 1688-ban 180 frt,[5] 1732-ben 300 frt volt,[6] s 1754-ben már 400 frtra emelkedett.[7] A jegyző foglalta írásba a vármegye összes kiadványait, vezette a jegyzőkönyveket s fogalmazta a leveleket. 1701-ben találkozunk először helyettes jegyzővel, Borsy Ádámmal, ki egyszersmind az első ismert tiszti ügyész is.[8]

1713-ban választ a vármegye elsőízben *perceptort*, kinek kötelességévé teszi, hogy az egész vármegye területén a nyilvános regestrumok alapján az összes adókat behajtsa, számon tartsa, a beszállásolt katonaságnak és a hadi pénztárnak kifizesse s róla a megszabott időben leszámoljon. Tehát egy személyben az adóbehajtó, számvevő és pénztárnok teendőit végezte. Első perceptor volt Baranyi Ferencz.[9] A XIX. század első negyedében (1825-ben) a házi cassának is, a hadi cassának is külön generális perceptora volt.[10]

A közbiztonság oltalmazására és a gonosztevők üldözésére 1607-ben *kapitányi állást* szervezett a vármegye; erre az állásra kinevezte Rinót Györgyöt s melléje mindenik járásban hadnagyokat alkalmazott, kiknek 100 frt bírság terhe alatt kötelességévé tette, hogy a kinevezést elfogadják.[11] 1688 óta külön kapitánya volt mind a négy járásnak.[12]

A *tisztújítás* régente a Szent György nap tájban (április 24) tartott vármegyei közgyűlésen ment végbe s a tisztviselők megbízatása Szent György naptól Szent György napig terjedt. Mikor

[1] *Jk.* XI. 51. — [2] *Jk.* XXI. 78. XXV. 423. — [3] *Proc. Tab.* 228. — [4] *Jk.* VI. 166. — [5] *Jk.* XI. 51. — [6] *Jk.* XXI. 98. — [7] *Jk.* XXV. 423. — [8] *Jk.* XIV. 1306—8. — [9] *Jk.* XVII. 153. — [10] *Jk.* 1825. I. 495. — [11] *Jk.* III. 708. — [12] *Jk.* XI. 8.

az egy esztendő letelt, a vármegye két vagy több tagból álló követséget küldött a főispánhoz, hogy vagy személyesen vagy megbizottja útján tartsa meg a tisztújítást. Ilyen czélból küldettek ki 1647-ben Jászy Márton és Szathmáry János Rákóczi Zsigmondhoz, mint az időszerint a hét felsőmagyarországi vármegyék helytartójához.[1] 1672-ben Palóczy János megy a főispánhoz a tisztújítás dolgában s felhatalmazást kap, hogy a főispánnak konyhájára 16 vágótehenet ajánljon fel.[2] 1678-ban nyolcz tagú küldöttséget küldenek Gács várába gr. Forgách Ádám főispánhoz, kinek tiszteletdíjképpen 4 hordó bort és 6 vágótehenet visznek.[3] Ha a főispáni szék üresedésben volt, a tisztviselők kötelesek voltak hivatalukat továbbra megtartani.[4]

Néha megesett, hogy a lemondott tisztviselők helyére új tisztviselők választása hosszan elhúzódott. Minthogy ebből a perlekedő felekre nézve nagy hátrányok keletkeztek, 1701. decz. 1-én statutumot hozott a vármegye, hogy a tisztviselők lemondásuk ideje alatt is tartoznak tisztökben eljárni.[5]

Mikor a hivataloskodás nemcsak nagy elfoglaltsággal, hanem a személyes szabadság koczkáztatásával is járt, nem igen akartak az emberek a vármegyei tisztségekre vállalkozni. Nem egyszer kénytelen volt a vármegye a törvény szigorát alkalmazni az ilyen ellenszegűlőkkel szemben. Így Gellérfi Istvánt, ki 1673-ban a szolgabiróságot nem akarta elvállalni, a nagy-decretumban kiszabott bűntetéssel sújtotta a vármegye;[6] ugyane czímen bűntette meg 1692-ben 100 frt bírsággal Szikszai János megválasztott szolgabirót is.[7]

Akadálya volt a tisztség elvállalásának a fiatal kor is; 1713. május 9-ikén a szentpéteri járásban szolgabirónak megválasztják Szentpéteri Andrást. Azonban atyja, Szentpéteri Imre felszólal, hogy fiát fiatal kora miatt (ob aetatem juvenilem) ezúttal mellőzzék. Erre Komjáthy Ádámot választják meg.[8]

Érdemesült tisztviselőit a vármegye a maga költségén temette el. Abádi János szolgabiró temetésére 1691-ben 18 frtot és egy hordó bort adományozott.[9]

---

[1] *Jk.* VI. 558. — [2] *Jk.* IX. 25. — [3] *Jk.* IX. 540. — [4] *Jk.* X. 133. — [5] *Jk.* XIV. 1310. — [6] *Jk.* IX. 121. — [7] *Jk.* XII. 326. — [8] *Jk.* XVII. 152. — [9] *Jk.* XII. 164.

Abban az időben, mikor még nem volt a mai értelemben vett postai szolgálat, a vármegye a maga külső ügyeinek elintézését nagyobbára *követekre* bízta. A XVIII. század elejétől fogva alig van jegyzőkönyv, melyben egy vagy más ügyben előkelő személyekhez, az erdélyi fejedelemhez, a nádorhoz, az országbíróhoz, a felsőmagyarországi főkapitányhoz, a végvárak kapitányaihoz, a szomszédos vármegyékhez stb. követeket ne választott volna. Legfontosabb volt az országgyűlési követek választása; ide mindenkor legtekintélyesebb embereit küldötte ki a vármegye. Rendszerint az alispán és a vármegyei jegyző részesültek ebben a kitüntetésben, mint a kik a vármegye ügyét-baját a legjobban ismerték s leginkább voltak hivatottak arra, hogy a nádornál, országbírónál és más főméltóságoknál küldőik nevében eljárjanak.

Követeit útiköltséggel is ellátta a vármegye. Az útiköltség összegét esetről-esetre állapította meg s mennél távolabb kellett a követeknek fáradniok, ez az összeg természetesen annál nagyobbra rúgott. A pozsonyi országgyűlésre utazó követek költségeit adóként rótta ki a lakosságra, és pedig a nemesekre és armálistákra is. 1646-ban e czélra 400 tallér behajtását rendelte el, mely a következőleg vettetett ki: Kún István járására 140 tallér, Elek István járására 100, Barczy Mátyás járására 50, Biró Bálint járására 90 tallér. A hiányt a nemesek, armálisták és a többi adókötelesek fizették.[1]

A követek díjazásának első nyomára 1597-ben akadunk, a mikor Rinót Mihály küldetik ki a pozsonyi országgyűlésre s költségeire 135 frt ajánltatik meg. 1604-ben Szirmay Mihály országgyűlési követ 60 frt díjazásban részesül.[2] 1607-ben Gombos János az országgyűlési követ s neki 65 frtot ad a vármegye.[3] 1609-ben Bellényi Zsigmondot választják meg országgy. követül; költségeire az egyes füstökre 32 dénár vettetik ki s a nemesekre is taksa róvatik. 1614-ben Senyei Péter alispán és Aszalai János részére 110 frtot szavaznak meg;[4] 1617-ben a pozsonyi országgyűlésre Senyei Pétert és Szendi Jánost küldik ki s részükre 250 frtot szavaznak meg, mely összeg minden porta után (kivéve a főpapokat és mág-

[1] *Jk.* VI. 480. — [2] *Jk.* III. 647. — [3] *Jk.* III. 746. — [4] *Jk.* XII. 63.

násokat) 2 frtban rovatik ki. Az armális nemesekre a szokott taksát róják ki.[1] 1618-ban Senyei Péter, kinek 125 frtot szavaznak meg,[2] május 19-ikén értesíti a vármegyét, hogy a költség kevés. Megszavaznak neki még 25 frtot akként, hogy vagy valakitől kérje kölcsön ezt az összeget, vagy előlegezze a magáéból, míg a vármegye megtéríti.[3] Az 1619. évi május 26-iki pozsonyi országgyűlésre újra Senyei Pétert küldik ki s 300 frtot adnak neki.[4] E 300 frt fedezése végett az egyes portákra adót vetnek ki; a porták száma összesen (kivéve a praelatusok és mágnások portáit, minthogy ezek tulajdonosai királyi meghívó-levelet kapnak) 117-re megy, a kivetett adó 1 frt 50 dénár, a mi összesen 174 frtnak felel meg; a nemesek taksája 106 frt, minden malomkő után 22 dr, tehát 84 malomkő után 51 frt.[5]

1622-ben Győrődi Imre vármegyei jegyző küldetik ki a soproni országgyűlésre s részére 150 frt szavaztatik meg.[6] 1625-ben a Sopron városába szept. 8-ikára összehívott országgyűlésre Domonkos János és Szemerei Pál vármegyei jegyző a követek; amannak 100 tallér, emennek, minthogy már a felsőmagyarországi gyűlésre is van kiküldetése, 25 tallér szavaztatik meg.[7] Az 1630-iki pozsonyi országgyűlésre Bük Zsigmond alispán és Kürti György küldetnek ki s költségeik 280 tallérban állapíttatnak meg.[8] Az 1633-iki országgyűlésre Bük Zsigmond alispán és Zákány András választatnak meg; útiköltségük 300 birodalmi tallér.[9] 1637-ben az országgyűlésre utazó követek költségeire (400 tallér) kivettetik: Bogácsi Mihály járására 110 tallér, Girinczi Miklós járására 135, Szőcs István járására 110 tallér, Szabó Lőrincz járására 80 tallér. Követek voltak: Zákány András és Móré István.[10] Az 1642-iki országgyűlésre Móré István (majd helyébe Monaki Ferencz alispán) és Szirmay Péter vármegyei jegyző választatnak meg s részökre 400 tallér szavaztatik meg.[11]

1646. május 11-ikén az ónodi közgyűlésből a pozsonyi országgyűlésre kiküldetnek Zákány András és Aszalai István.

---

[1] *Jk.* IV. 214. — [2] *Jk.* IV. 217. — [3] *Jk.* IV. 219. [4] — *Jk.* IV. 333, 334. — [5] *Jk.* IV. 335. — [6] *Jk.* IV. 441. — [7] *Jk.* IV. 681. — [8] *Jk.* IV. 898. — [9] *Jk.* V. 143. — [10] *Jk.* V. 408. — [11] *Jk.* VI. 320, 322, 353.

Minthogy pedig az erdélyi fejedelem a követek költségeinek fedezését magára vállalta, az e czélra már kivetett és behajtott adó félretétetik és a vármegye más szükségleteire lesz fordítandó.[1]

1649-ben a Pozsonyba január 25-ikére összehívott országgyűlésre követekül megválasztattak Zákány András és Dőry István. Tiszteletdíjukra nézve azt határozta a vármegye, hogy visszaérkezésük után fogja nekik kifizetni.[2] Az országgyűlés végeztével Zákány Andrásnak a vármegye, köszönetének kifejezése mellett, 150 birodalmi tallért ajánlott fel s egyúttal megbízta Biró Bálint szolgabírót, hogy Ónod város határában levő minden gabonáját arattassa le, hordassa be, szénáját pedig kaszáltassa le. A főpapok, bárók és mágnások, kik az országgyűlésre meg szoktak hivatni, jobbágyaira nézve kivételt tettek s e mezei munkára nem kényszerítették. Minthogy az országgyűlés hosszú ideig tartott, Dőry István követnek is 100 tallért szavazott meg a vármegye.[3] 1655-ben a január 24-iki pozsonyi országgyűlésre követül megválasztották Székely András vármegyei jegyzőt s társúl mellé adták amanuensisét, Mocsáry Ferenczet; de ennek nevét is beírták a megbízó levélbe. Költségeire 100 tallér és polturákban 50 frt rendeltetett.[4] Az 1659-iki országgyűlésen Szepessy Pál jegyző volt a vármegye követe; részére két hónapra 280 frt utalványoztatott.[5]

Az 1681. évi soproni országgyűlésen Ónodi Gáspár és Aszalai András képviselték a vármegyét. Május 21-ikén kelt levelökben szerencsés megérkezésükről értesítik küldőiket; de egy más levelökben a felől panaszkodnak, hogy a szerfeletti drágaság következtében pénzökből két hónap alatt teljesen kifogytak. A vármegye 180 frtot küldött nekik s őszi gabonájuk learatására három napra 240 aratót rendelt.[6] Az 1687. okt. 18-ikára összehívott országgyűlésre megválasztattak: Usz Ferencz és Nagy Ferencz jegyző; tiszteletdíjuk 200 tallér volt.[7]

Az 1711. országgyűlésen Szepessy Pál és Borsy Mihály képviselték a vármegyét, de díjazásuk nincs megemlítve. Ellenben 1712-ben a pozsonyi koronázó országgyűlésen résztvett

[1] *Jk.* VI. 496. — [2] *Jk.* VI. 646. — [3] *Jk.* VI. 652. — [4] *Jk.* VII. 241. — [5] *Jk.* VII. 494. — [6] *Jk.* IX. 715. — [7] *Jk.* X. 849.

követeknek (Szentpéteri Imre és Borsy Mihály) napidíj szavaztatott meg, és pedig naponként 5 rénes frt.[1] Ugyanezek voltak a vármegye követei az 1714. szept. 8-iki pozsonyi országgyűlésen.[2] 1728-ban Dőry András és Melczer György jegyző országgyűlési követek napidíja 720 frtban állapíttatott meg; később ezek helyébe Szentpéteri András és Bük Ferencz szolgabírák küldettek.[3]

A Kassára küldött követek is útiköltségben részesültek. 1631-ben Bük Zsigmond alispán és Kürti György egy hétre 40 frt,[4] 1636-ban Barla János 10 frt,[5] 1640-ben Móré István, Szirmay Péter jegyző és Baksi Gáspár 30 frt,[6] 1643-ban Monaki Ferencz alispán, Zákány András, Móré István, Bárius Ferencz, Geőcze István és Szentpéteri János 100 frt,[7] 1646-ban Szepessy Mátyás és Kecskeméti István 10 frt,[8] 1649-ben Aszalai István és Török Ferencz 25 frt,[9] 1652-ben Sisináczky Zsigmond újhelyi és ládi vicarius 8 frt,[10] ugyanez évben Becs Miklós és Székely András 27 frt,[11] 1653-ban Dőry István és Székely András 27 frt,[12] ugyanez évben Bogácsi Mihály, Geőcze István és Dőry István 30 frt,[13] ugyanez év végén Török Bálint és András vármegyei jegyző 20 frt,[14] 1657-ben Dőry István alispán, Szondy Máté és Szepessy Pál 20 tallér,[15] 1664-ben Zákány András alispán és Széll Miklós 25 frt,[16] 1665-ben Zákány András alispán, Szepessy Pál, Fúló Miklós és a vármegyei jegyző 100 frt,[17] 1669-ben az alispán és Figedi Nagy András 18 frt,[18] 1672-ben Dőry Ferencz és Kecskeméti István 24 frt,[19] 1673-ban Miskolczi János és Dőry András 18 frt,[20] Pap István és Töltszéki András 20 frt,[21] Aszalai András 6 frt.[22] Dőry András és Aszalai András,[23] Miskolczi János jegyző és Forrai János 25 frt,[24] 1674-ben Dőry András 12 frt,[25] Dőry András és Aszalai András 25 frt,[26] Dőry András és Forgó János 20 frt,[27] Miskolczi János és Karácsondi István 14 frt,[28] 1675-ben az al-

[1] *Jk.* XVI. 673, 1048, 1054, 1074. — [2] *Jk.* XVII. 571. — [3] *Jk.* XVII. 571. — [4] *Jk.* V. 18. — [5] *Jk.* V. 357. — [6] *Jk.* VI. 27. — [7] *Jk.* IX. 369. — [8] *Jk.* VI. 437. — [9] *Jk.* VI. 656. — [10] *Jk.* VII. 49. — [11] *Jk.* VII. 75. — [12] *Jk.* VII. 118. — [13] *Jk.* VII. 135. — [14] *Jk.* VII. 158. — [15] *Jk.* VII. 375. — [16] *Jk.* VIII. 52. — [17] *Jk.* VIII. 120. — [18] *Jk.* VIII. 361. — [19] *Jk.* IX. 40. — [20] *Jk.* IX. 94. — [21] *Jk.* IX. 110. — [22] *Jk.* IX. 112. — [23] *Jk.* IX. 116. — [24] *Jk.* IX. 128. — [25] *Jk.* IX. 141. — [26] *Jk.* IX. 131. — [27] *Jk.* IX. 142. — [28] *Jk.* IX. 170.

ispán és jegyző 24 frt,[1] Janka Péter 6 frt,[2] 1676-ban az alispán és Miskolczi János 18 frt,[3] Becskeházi András alispán és Miskolczi János 40 frt,[4] Miskolczi János és Abádi János 16 frt,[5] Miskolczi János és Aszalai András 18 frt,[6] 1677-ben Miskolczi János és Dőry András 18 frt,[7] 1679-ben Tilaji Bálint és ifj. Abádi János 15 frt,[8] id. Kecskeméti István és Miskolczi János jegyző 20 frt,[9] Palóczy János, Abádi János és Czövek Márton 18 frt,[10] Dőry Bálint és ifj. Abádi János 10 frt,[11] 1680 ban Dőry András alispán és Forgó János szolgabíró 36 frt,[12] 1688-ban Fáy István alispán, Békési István és Szántó János 10 frt,[13] 1690-ben Karácsondi István 4 frt,[14] Szkárosi Nagy Ferencz 10 frt,[15] 1692-ben Gyürky Pál és Becskeházi Zsigmond 36 frt[16] útiköltségben részesültek.

Mikor Csongrád vármegye Borsodhoz tartozott, az országgyűlési követek díjazásához neki is hozzá kellett járúlnia. 1662-ben Négyesi Szepessy Pál követnek e vármegye adójából 100 frt rendeltetett tiszteletdíjúl.[17] Ennek hasonnevű fiát 1695-ben vármegyei követsége közben rablók támadják meg s kifosztják. Ez alkalommal szenvedett kárát, 36 frtot a vármegye megtéríti neki.[18]

A követség is olyan megtiszteltetés volt, melyet minden nemes embernek el kellett fogadnia, ha arra a vármegye bizalma méltónak találta. A ki e megbizatást nem teljesítette, vagy elutasította, szigorú bűntetés alá esett. 1580-ban Miskolczi Ambrus deákot és Bekény Andrást választotta meg a vármegye országgyűlési követekűl. De minthogy az országgyűlésre nem mentek el, a közgyűlés egyértelműleg egyenként 100 frt bűntetésre ítélte őket.[19] 1678. ápr. 14-ikén határozatban mondotta ki a vármegye, hogy az olyan nemes embert, a kit követségre megválaszt s a ki a választást ok nélkül el nem fogadja, az alispán 12 frt bírsággal bűntethesse.[20]

Az országgyűlési követek eleinte szóbeli, később írásbeli

---

[1] *Jk.* IX. 180. — [2] *Jk.* IX. 208. — [3] *Jk.* IX. 286. — [4] *Jk.* IX. 297. — [5] *Jk.* IX. 360. — [6] *Jk.* IX. 373. — [7] *Jk.* IX. 421. — [8] *Jk.* IX. 546. — [9] *Jk.* IX. 604. — [10] *Jk.* IX. 611. — [11] *Jk.* IX. 876. Ezt Miskolcz város pénztára fizette. — [12] *Jk.* IX. 670. — [13] *Jk.* XI. 56. — [14] *Jk.* XII. 262. — [15] *Jk.* XII. 128. — [16] *Jk.* XII. 120. — [17] *Jk.* VII. 716. — [18] *Jk.* XIII. 262. — [19] *Jk.* II. 361. — [20] *Jk.* IX. 490.

utasításokat kaptak, hogy a vármegye álláspontját az országgyűlési tárgyalásokon híven képviseljék. Az írásbeli utasítások a XVII. század elején jöttek szokásba. Bethlen Gábor fejedelem parancsára az 1623. nov. 19-ikére kitűzött nagyszombati országgyűlésre Miskolczi Miklós és Zabary Péter külön utasítással küldettek ki s nekik egy hónapra 70 frt szavaztatott meg, úgy hogy elindulásuk előtt két havi díj fejében 140 frtot kaptak. Az instructio megszövegezésére november 15-ikére Sajó-Szent-Péterre közgyűlés hirdettetett, melyen minden nemes 100 frt bírság terhe alatt tartozott megjelenni.[1] 1637-ben a követi utasítást a közgyűlésen a jegyző fennhangon felolvasta, azután a vármegye pecsétjével lepecsételte s úgy adták át a követeknek, kik ezen kívül megbízó leveleket és 18 missilis levelet vittek magukkal.[2]

Az 1622. évi 29. t.-cz. értelmében a vármegye Rákóczi György fejedelem tudta és beleegyezése nélkül az országgyűlésre követet nem választhatott. Éppen azért, mikor 1646. márczius 6-ikán III. Ferdinánd király a május 1-én megtartandó pozsonyi országgyűlésre meghívta a vármegyét, ez mindenekelőtt a fejedelem véleményét óhajtotta kikérni s e czélból Zákány Andrást küldötte el hozzá. Rákóczi György ápr. 2-ikán Gyula-Fejérvárott kelt levelében annak a kívánságának adott kifejezést, hogy a követi utasítások vele hiteles példányban közöltessenek. Erre ápr. 9-ikén Jászy Mártont választják meg országgyűlési követül.[3]

Az 1655. évi országgyűlésre utazó Nagyidai Székely Andrásnak a vármegye részletes utasítást ad, melyet a protocollumba is beiktatni rendel. Az utasítás 14 pontra terjed s a nádorválasztásra, a trónörökös koronázására, a vallásügyi törvények végrehajtására, a vármegyei végvárak fölszerelésére, adóügyre, peres eljárás egyszerűsítésére stb. nézve tartalmazza a vármegye kívánságait. Mint egyik legrégibb e nemű történeti emléket, érdemesnek találjuk itt kissé részletesebb kivonatban megismertetni.

1. Megbízó levelének átadása alkalmával üdvözölje a vármegye nevében a locumtenens és personális urakat.

---

[1] *Jk.* IV. 513. — [2] *Jk.* V. 413. — [3] *Jk.* VI. 478. és 481.

2. A két katholikus és két protestáns nádorjelölt közül olyanra adja szavazatát, ki istenes, kegyes életű, hazánknak törvényeiben expertus, békesség inkább, mint háborúságszerető.

3. Ha ő felsége fiát, Lipótot meg akarná koronáztatni, követelje, hogy a külföldi katonaságot, mely most az 1608. és 1613. évi 5. t.-cz. ellenére a végvárakban tartatik, ő felsége vonja ki s helyettök magyar vitézeket állíttasson.

4. Sürgesse, hogy a vallásügyben hozott törvények végrehajtassanak s megtartassanak.

5. Mivel hazánknak, nemzetünknek oltalma, megmaradása tulajdon csak a végházaknak és confiniumoknak szép rendes dispositiójából áll, kikre mindenek felett szorgalmatos gondviselés u int hazánk antemuraleira s bástyáira kívántatnék, igen szükséges azoknak provisiójuk s veszedelmes is, ha azokra állandó provisio nem lészen; nevezet szerint pedig a mi Borsod vármegyénkben adjaceáló három, ú. m. Ónod, Szendrő és Diós-Győr végházak, kik oppositumában vannak Egernek és más török végházaknak, némelyik azok közül puszta állapottal és kevés néppel, némelyik pedig, noha vitézlő renddel, mint Ónod, mindazáltal nem derék munitióval és palánkkal vagyon, kire mint már azelőtt is a töröknek mind conflagratiója, égetése és mostan is gyakorta való hostilis excursiója vagyon; mivel azért azon ónodi végház ellenében levén a törököknek, gyakorta is kicsatáz és irruál oda, hogy inkább nagyobb erősséggel és securitással lehessen, legyenek azon a nemes ország s consequenter a mi követünk is, hogy Ónod városa téglával és kővel vétessék körül, miként az Érsekújvárnál is történt. A többit is pediglen és nevezet szerint Diós-Győrt építeni és jó dispositióban vétetni, hogy így annál inkább hazánk s nemzetünknek oltalma, securitása megmaradjon.

6. A végházak pedig, mivel vitézlő rend nélkül igen erőtlenek, felette szükséges, hogy a vitézlő rendet is jó fizetéssel és szép ordinantiával interteneálják a végházakban. Azok pedig jó magyar válogatott vitézlő rend legyen és nevezet szerint a veteranus milest ő felsége reducálja azelőtti mód szerint. A mely német vitézek pedig mostan végházakban interteneáltatnak, azokat ő felsége felül specifikált országunk articulusi tartása szerint educálja, kik kevés haszonnal interteneáltatnak

ekkédiglen; azonban pedig a szegénységet infestálják, sok insolentiákat cselekedvén rajtok, a mi legnagyobb, nemesi szabadságukban sokan impediáltatnak tőlük. Többi között a lévai praesidiumban és Szendrőben is gyilkosságot is cselekedtenek, nevezet szerint Szendrőben Bak Gergelyt, jó confiniárius nobilist, Léván is egy nemes embert a maga német szállója ölte meg; kiváltképpen a véghelyeken lakván, akármely nemes emberre is rá szállanak, földét, rétét hatalmasúl és valami kedveknek tetszik, azt cselekszik. Gyakorta pedig kinn lézengvén és egykor Miskolcz városában is condicálván azon németek a törökkel, nem hogy offendálták volna őket, de még in aperrissimam correspondentiam ipsorum egymással kezet fogván, beszélgettek, kiknek formalibus verbis szólt a török: nem bántunk sógor titeket, csak magyar kell nekünk. Kiket ha a török elfog is, minden sarcz nélkűl kibocsátja, kik felől elhisszük, nem kevés tractatusok fognak lenni. Accomodálja azért magát követünk úgy, hogy azok inkább educáltatván, loco ipsorum veteranus miles Ungarus inducatur.

7. A pogány töröknek való adózás és holdolás minemű nagy fogyatkozásra legyen hazánknak s országunknak, érezzük naponként, úgy annyira, hogy immár teljességgel az egész holdoltság csak mind a töröknek keres, még pedig napról-napra taksálja és nagyobb adózással terheli a holdoltságot és a ki annakelőtte nem hallatott, csak valamely holdolt ember meghaljon, díját kívánja a successoritól. Azonkívűl szekérbeli és gyalogszerben való szolgálattal, portabúzával és mindenképpen kénteti, úgy annyira, hogy teljességgel magát exhaurialja a holdoltság. Illendő azért ezen dolgot is gravamenbe iratni, hogy ő felsége portára küldendő oratorának instructiójában adni és azt úgy remedeálni (méltóztassék), hogy vagy immár tandem azon holdulás alul szabadúl fel hazánk vagy valami könnyítés lenne az holdulásban, mely egyébiránt kárával és elfogyatkozásával fogja országunk a holdulást continuálni.

8. A török és magyar rabok, kik mihelyt kijönnek a török közűl, ottan-ottan mindjárást a szegénységet infestálják és bár vas nincs a lábukon, szekeret kérnek s alá hordoztatják magukat, étel-italadással és mindenképpen való zaklatással terhe-

lik a szegénységet, mi által útat mutatnak a törököknek is nagyobb sarczoltatásokra.

9. A peres eljárásokban is javítások szükségesek.

10. A kúnok és jászok legyenek alávetve az alispánoknak és szolgabíráknak, ha szökött jobbágyokat keresnek.

11. Némely név szerint is elősorolt asszonyok és főrendek dolgát is promoveálja a követ.

12. A pénznek cursusa itt Felső-Magyarországban minden kereskedő rendeknek s mind egyéb statusoknak nem kevés akadályokra vagyon, kiváltképpen a garaspénz (mely császár garasának hívatik), hogy itt 6 pénzben, Alsó-Magyarországban pedig 5 pénzben currál. Legyen azon, hogy egyforma értékben forogjon.

13. Törvénytelen és minden nemesi szabadság ellen való excessusokat szoktak cselekedni ekkédiglen a confiniariusok és praesidiariusok, kik semminek vélvén az nemesi szabadságot, ha mely nemes emberre megharagusznak és az valamely confiniumba megyen, ottan mindjárt a kapuban szídják, fenyegetik és még meg is verik. Accedál ez is, hogy ha valamely nemes ember jobbágya vagy zsellére megúnja magát, egyenesen confugiál az praesidiariusokhoz; néha pedig kapitányok levelével is akármely faluban is irruálván, a földesúrnak injuriájára és kárára jobbágyát cum pertinentiis omnibus szekerekre felrakván, csak elviszik.

14. Baksay János (egy halálra ítélt gonosztevő) ügyét sürgesse, hogy az ítélet valahára már végre legyen hajtható.[1]

Az 1662. évi követi utasításban is a vallásügyi, katonai és másféle sérelmek lépnek előtérbe.[2]

Mikor a követek visszaérkeztek, a vármegyei közgyűlés színe előtt jelentést tettek eljárásukról. Így számolnak be 1638. április 13-ikán a pozsonyi országgyűlésre küldött Zákány András és Móré István,[3] gróf Csáky Imre tapolczai apát 1700. márczius 29-ikén bécsi küldetéséről,[4] 1711. okt. 1-én Nagy Zsigmond alispán, Szentpéteri Imre és Dőry András, kik gróf Pálffy Jánoshoz és más hadvezérekhez voltak kiküldve[5] 1714.

---

[1] *Jk.* VII. 245—254. — [2] *Jk.* VII. 679—690. — [3] *Jk.* V. 415. — [4] *Jk.* XIV. 913. — [5] *Jk.* XVI. 828.

január 10-ikén Borsy Mihály alispán, ki a nagyszombati értekezleten vett részt.[1]

A közigazgatásnak és törvénykezésnek legfőbb szerve volt a vármegyei szék és a közgyűlés.

A vármegye *széke* vagyis a *törvényszék* (sedes judiciaria vagy rövidítve *sedria*) főfeladata volt az igazság kiszolgáltatása. Résztvettek benne: az alispán, a szolgabírák, az esküdtek és eleinte a nemesek összesége is (universitas nobilium). Ezen történtek az ügyvédvallások, ünnepélyes tiltakozások, nemeslevél-kihirdetések; tárgyaltattak mindazon pörök, melyek a vármegye hatóságának illetékességi körébe tartoztak s különösen a szökött jobbágyok iránt beadott keresetek. Ha az alispán vagy akárcsak a szolgabírák egyike nem jelenhetett meg, a sedria nem volt megtartható.[2] Mint láttuk, nagyritkán a főispán is résztvett benne s akkor ő ült az elnöki székbe. De legtöbbnyire az alispán elnökölt.

A vármegyei szék a szerint, a mint külön meghatározott czélból hítták össze, többféle nevet viselt. Vármegyénkben a következő alakjaival találkozunk:

1. *Építő szék* (sedes restauratoria, electoria, redintegratoria), melyen a tisztikart választották meg;

2. *Búcsúzó szék* (sedes valedictoria), melyen hivataloskodásuk letelte után a tisztviselők állásuktól megváltak;

3. *Pecsételő szék* (sedes sigillatoria), melyen a követeinek adott megbízó leveleket pecsételte meg a vármegye;

4. *Számonkérő szék* (sedes exactoria, revisoria, calculatoria), melyen az alispán és a szolgabírák számadásainak megvizsgálásával foglalkozott, s végül

5. *Helyesbítő szék* (sedes rectificatoria), melyen az adólajstromokat javították.

A *közgyűlés* (generalis congregatio) volt a vármegye egyeteme megnyilatkozásának másik tere. Ez tulajdonkép a nádori kikiáltott gyűlésekből (proclamata congregatio) fejlődött ki, mely, a mint tudjuk, a nádor jelenlétében tartatott, néha két-három vármegye nemességével együtt. Ezeket a nádori gyűléseket Mátyás király eltörölte s így történt, hogy később a vár-

[1] *Jk.* XVII. 284. — [2] *Jk.* IV. 86, 696. VII. 18.

megyék maguk tartottak efféle közgyűléseket. De ezek nem foglalkoztak bíráskodással, mert ez a sedria körébe volt utalva. Rendszerint azokat az ügyeket tárgyalták, melyek felsőbb hatóságoktól, szomszédos vármegyéktől vagy pedig magánosoktól érkeztek a vármegyéhez. Később divatba jöttek a részleges közgyűlések is (congr. particularis), melyeken csak némely tisztviselők és a nemesség egy része jelent meg.

A gyűléseket rendesen a hét negyedik napján vagyis csütörtökön tartották. Helyük a régi korban nem volt megállapítva s majd itt, majd amott gyűltek össze a vármegye nemesei. A gyűlések időpontját és helyét kezdetben az előzőleg tartott gyűlésen állapították meg; később az alispán meghívó leveleket küldött szét.

A XIV. és XV. században tartott nádori congregatiók rendszerint annak a vármegyének közelében estek, melylyel együtt Borsod vármegye nemesei egybe voltak híva. Vagy pedig ha a nádornak a vármegye területén birtokai voltak, a saját birtoka vagy ahhoz közel eső városok valamelyike volt erre a czélra kijelölve. Bebek Detre nádor Vámoson, Ilsvai Leustach Kazán, a Palócziak pedig Sajó-Szent-Péteren gyűjtötték össze vármegyénk nemességét. A XV. század közepétől *Miskolcz* lesz a vármegye székének helye 1579-ig. Ez évben külön határozattal a töröktől való félelem miatt átteszik a székhelyet Mohi városába.[1] De úgy látszik, ez sem volt alkalmas hely, mert még ez év utolsó negyedében Miskolczra mennek vissza.[2]

A XVII. század folyamán Miskolczczal *Aszaló*, *Szendrő*, *Ónod* és *Sajó-Szent-Péter* osztoznak abban a dicsőségben, hogy a vármegyét falaik közt köszönthetik. De rajtok kívül megyegyűlések vannak a következő helységekben is: *Boldván* (1613, 1617—1619, 1625, 1626, 1629—1631, 1670, 1702), *Edelényen* (1619—1621, 1625—1628, 1699, 1703), *Sajó-Vámoson* (1630, 1666, 1670, 1683, 1698, 1700, 1708), *Szirákon* (1630, 1631, 1697, 1703), *Ecsegen* (1670, 1707), *Sajó-Keresztúron* (1670, 1671, 1673, 1707, 1708, 1709, 1710), *Borsodon* (1671, 1672, 1693), *Diós-Győrött* (1678, 1707), *Görömbölyön* (1683), *Balajton* (1689, 1692), *Kazin-*

[1] *Jk.* I. 182. — [2] *Jk.* I. 218.

czon (1689, 1690, 1694, 1697, 1698, 1702), *Zsolczán* (1692, 1694), *Szirma-Bessenyőn* (1706, 1707, 1709, 1712), *Szirma-Kelecsényen* (1711), *Emődön* (1712), *Egerben* (1712, 1717, 1719, 1725), *Csáton* (1713, 1715), *Keresztesen* (1719, 1720, 1722).

1727-ben fölépült a vármegyeháza s ettőlfogva a vármegyei gyűlések Miskolczon tartattak.[1]

Közgyűlést átlag minden hónapban tartott a megye. Pl. vegyünk csak tíz esztendőt; így 1670-ben 17 közgyűlés, 2 sedria, 1671-ben 13 közgyűlés, 1672-ben 15 közgyűlés és 2 sedria, 1673-ban 21 közgyűlés és 1 sedria, 1674-ben 8 közgyűlés, 1 sedria, 1675-ben 14 közgyűlés, 3 sedria, 1676-ban 11 közgyűlés, 2 sedria, 1677-ben 8 közgyűlés, 1 sedria, 1678-ban 15 közgyűlés, 1 sedria és 1679-ben 16 közgyűlés tartatott.

Különösen az 1690-es években fejtett ki nagy tevékenységet Borsod vármegye. 1690-ben 33, 1691-ben 31, 1692-ben 28, 1693-ban 26, 1694-ben 22, 1695-ben 22, 1696-ban 21, 1697-ben 25, 1698-ban 37, 1699-ben 29 ízben volt congregatio, illetőleg sedria.

Az alispántól előre kitűzött congregatión tartozott minden nemes megjelenni. Az 1623. szept. 7-ikén tartott közgyűlésen a vármegye azt a határozatot hozta, hogy az alispán a meg nem jelenőket első ízben 12 frtig, másodízben, ha elmaradásukat nem igazolják, ennek kétszeresével bűntesse meg. Ezt a bűntetést az alispán «melléje vevén egynéhány nemes embereket, a kiket akar», a makacs nemes emberek marhájából és jószágából minden kérdezés nélkül megveheti s felét a nemes vármegye szükségére fordítsa, másik fele legyen az övé.[2] Az 1652. június 19-ikén Szendrőn tartott tisztújító széken hozott határozatával a vármegye az esküdtekre nézve mondja ki, hogy ha háromízben igazolatlanúl maradnak el a generális congregatióról, 12 frt bűntetés alá esnek. Ugyanakkor felhatalmazta az alispánt, hogy mivel a vármegye határán kívül, Szikszón lakik, s állandó betegeskedése, de meg a török

[1] Azért néha tartattak ez idő után másutt is megyegyűlések. Így 1746. okt. 20. *Ónodon*, 1747. júl. 27. *Nyárádon*, 1749. jan. 28. *Tisza-Keszin*, 1749. nov. 13. *Tibót-Daróczon*, jan. 30. *Szendrőn*, 1752. jan. 11. *Ónodon*, febr. 4. *Lászlófalván*. 1790-ben már minden gyűlés Miskolczon volt. L. az adatokat a *Jk.* illető helyein. — [2] *Jk.* IV. 511.

miatt sem jöhet a vármegye területére, a perlekedőknek Szikszóra tűzhet ki terminust. Végül a generális congregatio a szokásos helyeken, vagyis a végvárakon kívül mindig Aszalón tartassék.[1] 1660. aug. 28-ikán is megújítja a vármegye a meg nem jelenőkre régebben hozott statutumát; ebben is kimondja, hogy ha a nemesek közül valaki a kitűzött tárgyalásra be nem jön és magát a vármegye előtt nem igazolja, tekintet nélkül nemesi előjogaikra, a tehetősebbeken 12 frtot, az egy házhelyi nemeseken 6 frtot exequálhasson az alispán bírái által.[2] 1678. ápr. 14-ikén határozatba megy, hogy ha valamelyik nemes ember az assessorok közül a vármegye gyűlésére be nem jön, először a szolgabíró 6 frttal, másodszor 12 frttal bűntesse meg; ha harmadszor sem jön, elveszti assessori hivatalát. A közönséges nemes ember, ha meg nem jelenik, 1—1 frtot fizessen annyiszor, a mennyiszer.[3]

Mikor az egri török miatt a vármegye területén a közbiztonságot veszedelem fenyegette s sem Miskolcz, sem a végházak egykönnyen megközelíthetők nem voltak, a vármegye az északon fekvő Aszalóra tette át székét, mely város akkor Borsodhoz tartozott. 1597-ben rendeli el, hogy a szék helyeztessék át e városba. Mikor azután kissé nyugalmasabb idők következtek, Szendrőt választották ki e czélra a vármegye rendei. De ez ellen 1635-ben számos nemesek — többek közt Csernelházi Chernel György és 44 társa, kik az alsó confiniumban vagyis Ónodon laktak, — ünnepélyesen tiltakoztak; «mi Ónodból Szendrőben nem járunk — így érveltek, — mert látjuk naponként a törököknek arra a földre való járását és sok keresztyén atyánkfiain való kártételét, megöletésöket és sokaknak rabságra való viteleket; ha azért a vármegye törvényszékének nem szolgáltatásában valami fogyatkozások esnének, mi okai nem vagyunk, hanem azok, a kik által a törvényszék kiszolgáltatásának helye meg lőn változtatva».[4]

Egyébiránt a törvényszék áthelyezése mindenkor külön határozattal történt. 1590-ben «a törököktől való félelem miatt az idők megváltozásáig» Ónodra,[5] 1609-ben Miskolczról alkalmasabb helyre, Szent-Péter városába,[6] 1610-ben «az ellenség-

[1] *Jk.* VII. 41. — [2] *Jk.* VII. 527. — [3] *Jk.* IX. 490. — [4] *Jk.* V. 275. — [5] *Jk.* II. 238. — [6] *Jk.* III. 779.

től való félelem miatt a közgyűlés helye Boldva faluba helyeztetik át».[1] 1612. ápr. 24-ikén határozatba megy, hogy ezentúl a közgyűlések helye Szendrő legyen, minthogy Sajó-Szent-Péter és Miskolcz, a hol eddig a közgyűlések tartattak, a török torkában vannak.[2] 1616. febr. 3-ikán Rákóczi György főispán Aszaló várost jelöli ki a sedria helyéül, oly formán, hogy ha később alkalmasabb hely kínálkozik, oda fogják áttenni. A congregatiók ott legyenek, a hova az alispán kitűzni jónak látja.[3] 1621. febr. 25-ikén elhatározzák, hogy ezentúl a congregatiók vagy Vámoson vagy Boldván tartassanak.[4] 1635. aug. 29-ikén a sedriák helyéül ismét Aszalót rendelik, a congregatiókat pedig az alispán elhatározására bízzák.[5] 1659. júl. 30-ikán az alispánválasztó széken azt végzi a nemes vármegye, hogy váltakozva egyszer Ónodon, másszor Szendrőben legyen a törvényszék, a gyűlések pedig az alispán belátására bízatnak.[6]

A török kiűzetése után egyre égetőbb szükség lett, hogy a vármegyének székháza épüljön. Már 1716. decz. 29-ikén gróf Buttler János Lajos egri várparancsnok felajánlotta Egerben levő házát a vármegyének gyűlések tartására.[7] A vármegye köszönettel fogadta az ajánlatot, de nem sokszor vette igénybe ezt az épületet. Végre 1725-ben a szepesi kir. kamara a vármegye előterjesztésére megengedte, hogy Miskolczon székházat építtessen[8] s néhány év lefolyása alatt állandó otthonra találtak a megyegyűlések.

Szólottunk már a vármegye törvényszékén s közgyűlésein tárgyalt ügyekről. A tárgyalások alkalmával a tisztességes hangra és magaviseletre nagy súlyt helyeztek. A ki ez ellen vétett, széksértést követett el s erősen megbűnhődött. 1579-ben Báthory István ügyvédje útján panaszt emelt Miletics András nevű nemes ember ellen, mert azt állította, hogy Ónodon nyilvánvaló gonosztevőket tart, s ezért elégtételt követelt. Minthogy ez a nyilatkozat a vármegye székén esett, a szék megállapította a széksértés vétségét s Mileticset el is marasztalta.[9] Széksértést követett el Bárczay Ferencz, ki 1589-ben a szék színe előtt nemes Szirmay Pált gyilkos névvel illette.[10] 1606-

[1] *Jk.* III. 854. — [2] *Jk.* III. 881. — [3] *Jk.* IV. 254, 307. — [4] *Jk.* IV. 381. — [5] *Jk.* V. 278. — [6] *Jk.* VII. 496. — [7] *Jk.* XVIII. 1, 408. — [8] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 441. — [9] *Jk.* I. 252. — [10] *Jk.* II. 212.

ban Gombos János és Czikó János összevesztek; Gombos azt mondta Czikónak: «Mit bolondoskodol!», Czikó pedig galléron ragadta Gombost s így egymással szemben méltatlanságot követtek el. Mindketten szék- és gyűléssértésben marasztaltattak el s 200 frt bűntetésre ítéltettek.[1] 1664-ben nemes Szigetközy Ferenczet ezen szavaiért: «a nemes vármegye latornak fogja pártját» 100 frtra ítélték; de folyamodására a bűntetést elengedték neki.[2] 1689-ben Dobos Mihály olyan illetlen szavakat használt, melyekkel a vármegye tekintélyét csorbította; ezért 100 frttal bűntették meg. Némely ónodi nemesek közbenjárására azonban a bűntetést neki is elengedték.[3] 1690. jan. 18-ikán a vármegye a sedriákra érvényes széksértési articulusokat kiterjeszti a generális congregatiókra is, úgy hogy, a ki ezeken mást gyalázni merészel s ez által közreműködésében akadályozza, rögtön és azonnal 100 frt bűntetés alá esik. Ez összeg harmada a sértett félé, kétharmada a bíráké. Ha pedig mind a két fél gyalázza egymást, egyenként 100 frt bűntetésre ítéltetnek s ez összeg egészen a sedria vagy congregatio bíráinak adassék.[4] Így fizetnek 100 frt bűntetést illetlen és tisztességtelen szavaikért 1692-ben Négyesy János,[5] 1694-ben Bókó Mihály,[6] 1699-ben Trencséni István.[7] Kazinczi lakos, Győry Dávid 1709-ben a nemes vármegyét *orczázni* és fenyegetni merészlette; «a maga díján kelletnék elmarasztalni, de minthogy értéke annyi nincsen, hogy eleget tehetne, erre nézve másoknak elrettentő, magának pedig tovább való megemlékeztető példájára ezen gyűlés házának ajtaja előtt keményen megpálczáztatik, a törvényes axioma szerint: «Solvat ex dorso, qui non habet in bursa».[8]

A vármegye a maga hivatalos kiadványait a XVI. század közepe előtt az alispán és a négy szolgabíró pecsétje alatt adta ki. 1545-ben Ományi András alispán és a szolgabírák még így pecsételnek;[9] de már 1553-ban Geszti Péter alispánsága idején a vármegye mai czímerével ellátott pecséttel vannak az iratok megpecsételve.[10] Az ágaskodó oroszlán első jobb

[1] *Jk.* III. 670. — [2] *Jk.* VIII. 59. — [3] *Jk.* XI. 159. — [4] *Jk.* XII. 4. — [5] *Jk.* XII. 254. — [6] *Jk.* XIII. 69. — [7] *Jk.* XIV. 533. — [8] *Jk.* XVI. 369. Vagyis: «Fizessen a hátával, kinek semmije sincs az erszényében». — [9] *NRA.* fasc. 819. nr. 67. — [10] *NRA.* fasc. 820. nr. 21.

lábával koronát, bal lábával mérleget tart, s a pecsétviasz színe zöld. 1693-ban gróf Forgách Simon főispán, mikor Bécsből visszatért, a régi meghasadozott pecsétnyomó helyett arany pecsétnyomót ajánlott fel a vármegyének.[1]

A vármegye zászlójára 1620-ban találunk adatot, midőn javítására bizonyos összeget szavaz meg.[2] 1645. jún. 12-ikén új zászlót vásárolt a vármegye 13 frtért.[3] 1683. febr. 3-ikán Pap Andrásnak, ki a mult évben a vármegyének egy zászlót és dobot adományozott, viszonzásúl 50 frt fizettetik ki.[4] 1791-ben a vármegye zászlaja a régiségtől annyira elavúlt, hogy az illendőség tekintetéből is új zászló csináltatását kénytelen elrendelni.[5]

Mindazok, kik a vármegye bizalmából pénzt kezeltek, számadással tartoztak. Tehát a szolgabírák, dicatorok és később a perceptorok. Ha elszámolni nem tudtak, birtokukkal, sőt személyes szabadságukkal kellett helyt állniok. 1591-ben Zolthay János a szendrői tiszttartóságról és a borsodvármegyei dicatorságról nem számolt el lelkiismeretesen, sőt tömérdek hiány mutatkozott számadásaiban. Mladosevics Péter szendrői provisor ennélfogva kérte birtokai lefoglalását, s ha azok nem volnának elegendők, személyes letartóztatását is.[6] Az alispán mellé a számadásvizsgálatra bizottságot is adtak, így 1614-ben három tekintélyes nemest, kik a szolgabírák restantiáit voltak kötelesek felülvizsgálni.[7] Miskolczon 1628-ban voltak olyan nemesek, kik bíróságot és kincstartóságot viseltek és számot nem akartak adni; a diósgyőri urak és miskolczi nemesek a vármegyét kérték fel, hogy vonja őket számadásra.[8]

A felelősség az utódokra is kiterjedt. 1648-ban a király biztosai Eperjes városába márczius 22-ikére bekérték mindazon adókról és hátralékokról a számadásokat, melyeket a dicatorok 1625. óta behajtottak és pedig nemcsak maguktól a dicatoroktól, hanem ezek utódaitól is. Ez ellen Miskolczi Mihály deák dicator utódai és osztályos atyafiai, a Dőry család tagjai tiltakoztak s «kéremésképpen» megbízást adnak Dőry Istvánnak,

[1] *Jk.* V. 469. — [2] *Jk.* IV. 347. — [3] *Jk.* IV. 462. — [4] *Jk.* X. 167. — [5] *Jk.* 1791. 1191. — [6] *Be nem jegyz. ir.* I. 367. — [7] *Jk.* IV. 72. 1691-ben öttagú bizottság küldetik ki. *Jk.* XII. 155. — [8] *Jk.* IV. 805.

jelentse ki az eperjesi bizottság előtt, hogy szégyennek tartják magukra nézve ezt a vizsgálatot.[1]

Az országgyűlésen alkotott és ő Felségétől szentesített törvényeket a követek magukkal hozták s ezeket a vármegyegyűléseken a jegyző fennhangon s érthetően ünnepélyesen felolvasta s magyar nyelven is megmagyarázta (1647).[2]

Ügyvédet nemcsak a szék színe előtt, hanem az alispán, szolgabírák és jegyző előtt is lehetett vallani. S meg volt engedve, hogy ha más vármegyében lakott is az, a ki prókátort vallott, a vármegye határán kívül tartózkodó vármegyei tisztviselők előtt is szabadon vallhatott ügyvédet, csakhogy a hites személyeknek azután eskü alatt kellett erről a vármegye előtt referálni. 1615-ben ezt a szokást «egész vármegyéül» megerősítik.[3]

A közgyűlés határozott azon meghívások tárgyában is, melyeket a vármegye egyes ünnepélyekre elég gyakran kapott. 1603-ban gróf Belgiojoso Barbiani Jakab felsőmagyarországi főkapitány beiktatási ünnepére (október havában) Móré István alispán és Rinót György küldettek ki.[4] 1624-ben Iktari Bethlen István erdélyi kormányzó meghívta a vármegyét legidősb leányának, Katalinnak Albesi Zólyomi Dáviddal leendő egybekelésére. A nov. 8-ikán Aszalón tartott congregatióból kiküldetett Kürthy Ferencz, kinek költségeire 50 frt szavaztatott meg.[5]

1626. január 10-ikén Bethlen Gábor meghívta a vármegyét Kassán febr. 22-ikén Brandenburgi Katalinnal leendő egybekelése ünnepére. A vármegye Alsókálosai Korláth Ferenczet küldötte ki.[6]

Ez a menyegző nagy díszszel és pompával ment végbe. Fényének emeléséhez vármegyénk is hozzá járult, a mennyiben a fejedelem adóként kirótt Borsod és Abaúj vármegyére 2500 szekér szénát, 400 köböl zabot, minden egyes portára egy juhot, 5 tyúkot és 1 ludat. Ezt készpénzzel is meg lehetett váltani, még pedig egy köböl zabot 50 dénárral, egy kocsi szénát 60 dénárral, egy juhot egy frttal, egy tyúkot 10 dénárral, egy ludat 20 drral.[7] A lakodalmon Korláth Ferenczen kívül résztvett Be-

[1] *Jk.* VI. 590, 591. — [2] *Jk.* VI. 542. — [3] *Jk.* IV. 157. — [4] *Jk.* II. 366. — [5] *Jk.* IV. 575. — [6] *Jk.* IV. 688. — [7] *Jk.* IV. 688, 689.

rentei Gáspár is, kinek a vármegye 25 frt diurnumot szavazott meg.[1]

1638-ban a nádor fiának menyegzőjére Recsky György,[2] a Bécsből szerencsésen visszaérkezett főispán, Forgách Zsigmond üdvözlésére pedig 1639-ben Pelbárth György jegyző küldetett ki.[3] Rákóczi György fejedelem fiának, Györgynek Báthory Zsófiával leendő egybekelési ünnepére 1643-ban Aszalai István küldetett ki.[4] 1647-ben a fejedelem üdvözlésére Jászy Márton alispán és Aszalai István küldettek ki. (Költségükre 10 frt utalványoztatott.)[5] 1660-ban a nádor üdvözlésére kiküldettek Zákány András és Geőcze István; tiszteletére két hordó bor, 10 vágnivaló ökör, 30 köböl zab és minden egyes portától 2 tyúk rendeltetett.[6] A következő évben ugyancsak Wesselényi Ferencz nádor üdvözlésére nyertek kiküldetést: Geőcze István alispán, Zákány András, Becskeházi András, Jászy János és Fáy István, felajánlván a vármegye részéről egy hordó bort, négy ökröt, 20 köböl zabot és 300 kenyeret.[7] 1665-ben gróf Csáky Ferencz felsőmagyarországi főparancsnok beiktatási ünnepén Zákány András alispán és Dőry Ferencz jelentek meg.[8] 1666-ban özv. Rákóczi Györgyné Báthory Zsófia meghívta a vármegyét fiának, Ferencznek Zboró városában márczius 1-én tartandó lakodalmára. Kiküldetett Becskeházi András, kinek költségére 100 frt rendeltetett. (Ez összeget kölcsönvette a vármegye az Alacskán lakó Szabó Miklóstól.) Ez összegből 75 frt tiszteletdíj volt, 25 frt pedig útiköltség.[9] 1699-ben Lipót fiának, Józsefnek lakodalmán a vármegyét Szentpéteri Imre alispán képviselte.[10] 1700-ban a nádor üdvözlésére Eperjesre Usz Ferencz és Borsy Mihály vármegyei jegyző küldettek ki. Magukkal vittek: 10 vágómarhát, 6 hordó bort és 20 köböl zabot. Egyszersmind utasításúl kapták, kérjék meg a nádort alázatosan, hogy ne nézze az ajándék csekélységét, hanem inkább a szíves készséget, melylyel azt adják. Ugyanakkor Budára az országbíró üdvözlésére Szentpéteri Imre és Borsy Mihály nyertek megbízást.[11]

De nemcsak ily örömünnepélyeken vett részt a vár-

[1] *Jk.* IV. 695. — [2] *Jk.* V. 444. — [3] *Jk.* V. 469. — [4] *Jk.* V. 361. — [5] *Jk.* VI. 567. — [6] *Jk.* VII. 524. — [7] *Jk.* VII. 627. — [8] *Jk.* X. 48. — [9] *Jk.* VIII. 162. — [10] *Jk.* XIV. 652. — [11] *Jk.* XIV. 995.

megye; készséggel elküldötte képviselőit a nagyobb temetésekre is, ha a tartozó kegyelet adóját kellett leróni. Bethlen Gábor fejedelem feleségének, Károlyi Zsuzsánnának Gyula-Fejérvarott 1622. július 1-én végbement temetésén Zabary Péter vett részt, kinek költségeire 25 frt utalványoztatott.[1] Özv. Thurzó Szaniszlóné Liszthy Anna Rozina meghívta a vármegyét elhúnyt férje Lőcsén 1626. július 12-ikén végbement temetésére. Itt Szirmay György jelent meg.[2] 1639-ben Csáky grófné temetésére Korláth Ferencz és Aszalai István küldettek ki.[3] 1640-ben gróf Forgách Zsigmond nádor özvegyének, Pálffy Katalinnak temetésére Nagy-Szombatba Aszalai István és Wachotth Lénárt mentek el. Költségszámlájuk 60 frtot tett.[4] Kapy Klára, Bedegi Nyáry István felsőmagyarországi főkapitány özvegye 1643. február 25-ikén kelt levelében meghívta a vármegyét férje temetésére. Itt Hatvani István vett részt s költségeire 15 frtot adtak.[5] Rákóczi Zsigmond temetésére 1652. márcz. 25-ikén Lorántfi Anna hívta meg a vármegyét. Ide Török Bálint küldetett ki, kinek költségére 50 frt szavaztatott meg.[6] 1656-ban Wesselényi Ferencz nádor fiának, Ádámnak temetésére kiküldettek: Kátay Ferencz, Bárius András és Dőry István alispán. Költségükre 20 tallért szavaztak meg.[7] 1661. április 8-ikán felolvastatott Báthori Zsófia levele, melyben dicsőemlékű férjének a töröktől kapott sebeiben történt elhúnytát a legmélyebb fájdalommal (moestissimo gemebunda stylo) jelentette s meghívta a vármegyét az ápr. 24-ikén Sárospatakon végbemenendő temetésére. Kiküldettek Geőcze István alispán, Jászy János és Szepessy Pál vármegyei jegyző.[8] 1662-ben gróf Homonnai Drugeth György felsőmagyarországi főparancsnok Ungvárt végbement temetésén Szendrői Geőcze István és Török Bálint jelentek meg a vármegye képében.[9] (Az előbbiek útiköltsége 12 tallér, ezeké 30 frt.)

A vármegye vallásos kegyelete nyilvánúlt meg azokban az adományokban, melyekkel egyes hitfelekezetek segítségére sietett, ha ezek templomuk fölépítése végett áldozatkészségéhez folyamodtak. 1638-ban a nagyszombati evangélikusoknak

[1] *Jk.* IV. 441. — [2] *Jk.* IV. 686. — [3] *Jk.* V. 476. — [4] *Jk.* VI. 39. — [5] *Jk.* VI. 370. — [6] *Jk.* VII. 31. — [7] *Jk.* VII. 268. — [8] *Jk.* VII. 595. — [9] *Jk.* VII. 656.

25 frtot,[1] 1639-ben a lévai evangélikus egyháznak alamizsnául 40 frtot,[2] 1648-ban Zákány András közbenjárására Szencz orthodox vallású lakosainak templomuk újjáépítésére 40 frtot,[3] 1650-ben Abaúj vármegye kérésére a kassai helvét hitvallású templom építésére 100 frtot,[4] 1656-ban Pány község lakosainak ugyane czímen 40 frtot,[5] 1657-ben a füleki ágostai evangélikus templom építésére 25 frtot,[6] 1658-ban a szendrői lakosok kérelmére toronyépítéshez fahordásra 60 szekeret a szendrei és szentpéteri járásból,[7] 1669-ben a füleki lakosok és katonaság kérésére a helvét hitvallású templom és parochia kijavítására 40 frtot,[8] 1670-ben Belye és Disznósd falvakban templomjavításra és építésre 10, illetőleg 4 frtot,[9] 1675-ben a sajókeresztúri templom zsindelylyel való befödésére 18 frtot,[10] 1690-ben Putnok város helvét hitv. lakosainak kérelmére templomuk újjáépítésére 12 frtot,[11] 1695-ben a kálosaiak kérelmére templomuk megújítására 4 frtot,[12] 1702-ben az ábrányi templom építésére 5 frtot,[13] 1709-ben a tornai templom kijavítására 12 frtot,[14] 1714-ben a kecskeméti ferenczrendi barátoknak klastromuk reparálására 36 frtot[15] szavazott meg a vármegye.

A III. Károly királytól Bécsben Borromaeus Károly tiszteletére építeni szándékolt templom költségeihez Borsod vármegyének is hozzá kellett járulni. E czélra 200 rénes frt vettetett ki a vármegyére, mely azt 1718-ban az összes birtokos nemesekre osztotta fel.[16] 1722-ben is felajánlott a vármegye e czélra 100 frtot.[17]

A vármegye történetében nevezetes mozzanat volt, hogy az 1647. évi 108. törvényczikk a török alatt önállóságát teljesen elveszített Csongrád vármegyét Borsod vármegyével egyesítette. A Szendrőn 1648. decz. 8-ikán tartott congregatio a bekebelezésre kiküldött bizottságba a vármegye részéről Jákóteleki Boldizsár szolgabírót, Kovács Péter és Csizmadia Ferencz esküdteket jelölte ki.[18] A bekebelezés hamarosan végbe is ment, mert 1649. jan. 19-ikén a Szendrő városában egybe-

[1] *Jk.* V. 449. — [2] *Jk.* V. 459. — [3] *Jk.* VI. 590. — [4] *Jk.* VI. 765. — [5] *Jk.* VII. 269. — [6] *Jk.* VII. 353. — [7] *Jk.* VII. 399. — [8] *Jk.* VIII. 396. — [9] *Jk.* VIII. 405. — [10] *Jk.* IX. 215. — [11] *Jk.* XII. 47. — [12] *Jk.* XIII. 260. — [13] *Jk.* XIV. 1360. — [14] *Jk.* XVI. 3. — [15] *Jk.* XVII. 287. — [16] *Jk.* XVIII. 2, 730. — [17] *Jk.* XIX. 788. — [18] *Jk.* VI. 642.

gyűlt pecsételő széket Borsod és Csongrád vármegyék már együttesen tartják.[1] Ettőlfogva évtizedeken át Borsod és Csongrád mint törvényesen egyesült vármegye szerepel.

Csongrád vármegye ez időben mindössze 13 magyar városból, illetőleg helységből és 12 rácz faluból állott. Az Ónodon 1649. júl. 26-ikán tartott közgyűlés 128 tallér adót rótt ki e vármegyére, mely a következőleg oszlott meg: Mező-Szegedre esett 23, Vásárhelyre 25, Szentesre 10, Bődre 2, Csongrádra 5, Farkra 1, Tápéra 10, Martonosra 15, Sörkédre 2, Ányásra 2, Győre 3, Gyólyára 2, Mindszentre 4 tallér. A rácz falvakra: Mártélyra 2, Csányra 2, Ellésre 2, Bökényre 3, Földvárra 2, Adorjánra 3, Vastorokra 3, Ludasra 3, Zentára 4, Bátkára 2, Kalocsára 1, Novoszelra 2 tallér.[2]

Szeged városa miatt Borsod vármegye és II. Rákóczi György fejedelem közt vita támadt. A fejedelem, hivatkozva a Rudolf király és Rákóczi Zsigmond között létrejött egyességre, Szegedet Erdélyhez tartozó városnak jelentette ki, s midőn Borsod vármegye 1653. márcz. 26-ikán tartott gyűlésében, mint Csongrád vármegye kiegészítő részét, a maga számára követelte, a fejedelem tiltakozott ez ellen s az országgyűlésre kívánta ez ügyet halasztani.[3] A fejedelem halála azután véget vetett a vitás kérdésnek s Szeged továbbra is Borsod és Csongrád törvényesen egyesített vármegyék kebelében maradt.

1661-ben Csongrád vármegye részére Móra Ferencz személyében külön szolgabírót is választottak, a kit arra is felhatalmaztak, hogy mindazon adókat, melyek Csongrád vármegyére kivettettek, behajthassa s mindazon bírói teendőket, melyek a szolgabíró hatáskörébe tartoznak, végezhesse.[4]

A két vármegye a török kiűzetéséig osztozott egymás jó- és balsorsában. Egyformán nyomta őket az adóteher, s ha Csongrád renitenskedett, Borsodnak kellett őt szorítania. 1676-ban a csongrádvármegyei lakosok megtagadták a július 28-ikán rájuk rótt 528 köböl gabona előállítását, mely a katonaság ellátására lett volna fordítandó. A vármegye szept. 2-ikán erősen

[1] *Jk.* VI. 649. — [2] *Jk.* VI. 659. — [3] *Akad. ltár.* Tört. 4r. 197. — [4] *Jk.* VII. 637.

rájuk parancsolt, hogy Szent Mihály napig Ónodra szállítsák be a gabonamennyiséget vagy pedig a szepesi kamarával valami úton-módon jussanak megállapodásra, mert ha nem, őket fogja a kamara felelősségre vonni. Hogy ennek a rendelkezésnek nagyobb súlya legyen, a vármegye Széll Miklós szolgabírót és Pathay Istvánt expediálta Csongrádba. Ezentúl azután nem is találkozunk hasonló ellenkezéssel.[1]

A vármegye gyűlésein hirdették ki (publikálták) a nemesi leveleket, az úgynevezett armálisokat is. Ez a publikálás lassanként olyan fontos kelléke lett a nemességszerzésnek, hogy e nélkül a vármegyében nem is tekintették nemesembernek az armális tulajdonosát. A kihirdetésnek azért volt jelentősége, mert a földesúr itt tiltakozhatott jobbágyának illetéktelenül vagy előre kikért engedélye nélkül szerzett nemessége ellen. 1612-ben a vármegye határozattá emeli, hogy ezentúl csak olyan nemeslevelet fog publikálni, melynek tulajdonosát előzőleg a vármegye ő Felségének nemesítésre ajánlotta; az 1610-ben hozott országos törvények szerint ugyanis csak kiváló érdemeket és a haza szolgálatában vérontással megpecsételt jeles tetteket fog a vármegye ő Felségének kitüntetésre ajánlani.[2] 1633-ban kimondja a vármegye, hogy az armálisokat mind a sedriákon, mind a generális és particuláris congregatiókon ki lehet hirdetni, s ha nincs ellenmondás, a kihirdetésről a harmadik sedrián vagy congregatión adja ki az illetőnek a bizonyítványt.[3] Minthogy a földesurak közül nagyon sokan tiltakoztak jobbágyaik megnemesítése ellen, 1639-ben szükségesnek tartja a vármegye határozattá emelni, hogy azokra nézve, kik armálist impetrálnak, előbb megkérdezi a földesurakat s e végből őket az alispán a szolgabiróval maga elé idéztetheti.[4]

A vármegyei nemes családok története szempontjából kétségkívül legérdekesebb vármegyénk régi Protocollumainak az a része, mely a nemeslevelek publikálására vonatkozik. Noha kissé terjedelmes is az a lajstrom, melyet ezek alkotnak, érezzük, hogy e munka csonka és hiányos volna, ha közzé nem tennők. A vármegyei monographia feladata nemcsak az, hogy szórakoztató olvasmány legyen, hanem egy-

[1] *Jk.* IX. 372. — [2] *Jk.* III. 885. — [3] *Jk.* V. 123. — [4] *Jk.* V. 469.

szersmind forrásműnek is kell lennie, mely mint segédkönyv a kutatót útba igazítsa. Ez igazolja eljárásunkat, midőn a nemesi levelek terjedelmes lajstromát itt közreadjuk. Adjuk pedig mintegy 1723-ig, midőn a nemeslevél-vizsgálatokat (investigatiók) a felsőbb hatóság hivatalból elrendeli s a török kiűzetése után beköltözött új nemesség a maga bizonyságleveleit felmutatja.

A Borsod vármegye által a legrégibb időktől publikált s a Protocollumokba bevezetett nemeslevelek, *kiállításuk* (s nem kihirdetésük) kelte szerint, a következők:[1]

1512. szept. 8. *Szinthai* (Bálint fia Ferencz fia Benedek fia István fia) György fiai: János és Ferencz. (*Jk.* VI. 290.)

1568. júl. 8. *Brinyei Horváth* Péter egri vitéz, fia: András, öcscsei: György és Márton. (*Jk.* IV. 588.)

1578. ápr. 12. *Nagy* Imre, fiai: Pál és János. (*Jk.* XVI. 1050.)

1581. ápr. 4. *Becs* György s neje: Erzsébet. (*Jk.* III. 838.)

1582. — — *Miskolczi Aszálosi* Demeter. (*Jk.* II. 125.)

» — — *Miskolczi* János deák, atyja: másként *Páldeák* Balázs, testvérei: István és Pál; Páldeák Erzsébet, ennek fia: János, leányai: Katalin és Zsófia. (*Jk.* II. 125.)

1588. jún. 8. *Észkora* Antal; szülei: Észkora János és Margit, rokona: *Kovács* Mihály. (*Jk.* II. 755.)

1592. — — *Bornemisza* másként *Kovács* István. (*Jk.* II. 882.)

» — — *Seres* Ambrus és Gergely. (*Jk.* II. 763.)

1603. — — *Zamonoiszka* Márton és neje: *Kalózy* Anna. (*Jk.* III. 18.)

» — — *Török* Mátyás, neje: *Kocsor* Anna, testvére: János. (*Jk.* III. 115.)

» — — *Bornemisza* másként *Pados* Mátyás, neje: Anna, fiai: Mihály, Ferencz, György, leánya: Margit; testvére: Mátyás s ennek fia: Ferencz. (*Jk.* III. 221.)

[1] A hol a nemeslevél kiállításának kelte valami ok (legnagyobbrészt a vármegyei jegyző feledékenysége) miatt hiányzik, zárjelbe a publikálás időpontját tettük oda.

1605. decz. 13. *Balogh* Mihály, öcscse: István. (*Jk.* III. 672.)
1606. jan. 1. *Köny* Miklós és György. (*Jk.* III. 729.)
» » 10. *Beke* Márton, neje: *Faggyas* Anna, fia: István, ennek neje: *Győrffy* Doyrotta, testvérei: Tamás, Bálint és másik Tamás. (*Jk.* III. 672.)
» » 15. *Budai Körössy* másként *Barbély* Mihály, neje: *Erdély* Dorottya, öcscse: Kőrössy Balázs, fia: István. (*Jk.* III. 685.)
» febr. 10. *Király* másként *Csiszár* Ferencz, neje: *Bányai* Borbála, fia: Dániel, leánya: Katalin, öcscse: György. (*Jk.* III. 672.)
» » 16. *Fejérvári Pontyos* Mihály, neje: *Monos* Katalin, leánya: Judit. (*Jk.* III. 708.)
» » 25. *Tarjáni* Demeter, neje: *Farkas* Ilona, fia: János, öcscse: Sebestyén. (*Jk.* III. 679.)
» ápr. 13. *Mészáros* András. (*Jk.* III. 719.)
» » 17. *Miskolczi Her* (Heer) György. (*Jk.* III. 684.)
» » 25. *Her* János. (*Jk.* III. 674.)
» május 1. *Maklári Vass* István, neje: *Berki* Ilona. (*Jk.* III. 729.)
» » 23. *Debreczeni Nagy* István hadnagy. (*Jk.* II. 685.)
» » 29. *Török* János és István. (*Jk.* III. 674.)
» jún. 4. *Győrkei Czakó* (Cyako) János. (*Jk.* III. 670.)
» » 13. *Bogácsi Kandó* Jakab és István. (*Jk.* III. 685.)
» júl. 4. *Maklári Gombos* Barnabás, neje: *Kövér* Dorottya, atyafia: *Miklós másként Kovácsy* András. (*Jk.* III. 729.)
» » 12. *Szentpéteri Sebők* Gergely, János és Lukács. (*Jk.* III. 682.)
» » 15. *Zabary* Péter, atyja: Demeter. (*Jk.* III. 674.)
» aug. 16. *Szeredi* másként *Tóth* Mihály, neje: *Szeles* Dorottya, öcscse: János. (*Jk.* III. 670.)
» szept. 1. *Mogyorósi* István, testvérei: János és Miklós. (*Jk.* III. 685.)
» » 14. *Jantó* másként *Dancs* Balázs, János, Tamás, Péter és Albert. (*Jk.* III. 685.)
» » 26. *Czeglédi Lakatos* György. (*Jk.* III. 684.)
» okt. 2. *Ecsedi* (Echieti) István, fia: György. (*Jk.* III. 708.)
» nov. 6. *Mezőkövesdi Foky* Mihály. (*Jk.* III. 746).

1606. decz. 31. *Török* István, testvérei: Bálint és Mihály. (*Jk.* III. 685.)
» — — *Szentpéteri Nagy* Gáspár. (*Jk.* III. 666.)
1608. decz. 25. *Antocs* Ambrus. (*Jk.* III. 818.)
1609. — — *Boksa* Barnabás, fia: István. (*Jk.* III. 767.)
» — — *Veres* András, neje: Katalin, testvére: János, leányai: Orsolya, Ilona, Katalin. (*Jk.* III. 767.)
» ápr. 6. *Szirki* (Zirki) Balázs. (*Jk.* III. 830.)
» júl. 21. *Selye* János, neje: Katalin, öcscse: András. (*Jk.* III. 844.)
» nov. 2. *Kis* András, neje: *Békés* Katalin, fia: István, leánya: Borbála, atyafia: *Szőcs* István s feleségének atyafia: *Bajnóczi* Gáspár. (*Jk.* III. 838.)
» » 10. *Szabó* másként *Kamanchi* János, neje: Erzsébet, fiai: György és István, leányai: Katalin és Margit. (*Jk.* III. 844.)
» » 17. *Nagytályai* másként *Csertyei* Lőrincz, unokatestvérei: Demeter, Gáspár és András. (*Jk.* III. 844.)
» » 30. *Csík* Benedek, neje: *Gire* Katalin, fia: István és Miklós, leánya: Katalin, unokái: Csík Gergely és Pál. (*Jk.* XIV. 1133.)
» » » *Szabó* Máté, neje: Katalin, leányai: Ilona, Katalin és Anna. (*Jk.* III. 844.)
» decz. 1. *Virágh* Mátyás, neje: *Papos* Ilona, fiai: Imre, Máté és Mihály. (*Jk.* III. 838.)
» » 2. *Bodum* András, neje: *Nagy* Anna, fiai: János és Márton. (*Jk.* III. 844.)
» » 13. *Szentmiklósi* Gergely, neje: *Futach* Borbála, anyja: *Bogdál* Katalin, fiai: János és György. (*Jk.* IV. 117.)
1610. jan. 24. *Her* György, neje: Katalin, fia: János, (*Jk.* III. 844).
» febr. 14. *Rete* András, neje: Erzsébet, fiai: István, leányai: Margit, Anna és Erzsébet; öcscse: Márton. (*Jk.* III. 844.)
» » 24. *Olasz* Illés, neje: *Kozma* Lúczia, fiai: András és János; vejei: *Czakó Szabó* János és *Já-*

nossy János, nejének testvére: *Árokszállási* Márton. (*Jk.* III. 865.)

1610. márcz. 11. *Göndör* Miklós, neje: *Landó* Ilona, fia: Márton, leánya: Dorottya. (*Jk.* III. 844.)

» május 12. *Máthé* Jakab, neje: *Szakál* Zsófia, fia: István, leánya: Anna, öcscse: Péter s ennek neje: *Fóris* Zsófia. (*Jk.* IV. 56.)

» » 14. *Thuza* Gergely, fiai: Bálint, Gergely, Miklós és Péter, leányai: Katalin, Zsófia és Anna. (*Jk.* IV. 336.)

» júl. 15. *Bodó* Gergely, Pál és Márton. (*Jk.* III. 880.)

» aug. 20. *Kovács* másként *Szabó* István, neje: *Gortás* Katalin, fia: Mihály, leánya: Erzsébet, nővére: Ilona, nagynénje: *Fekete* Anna. (*Jk.* IV. 147.)

» decz. 1. *Ferenczy* Pál, neje: *Oláh* Zsófia, fiai: György és Mihály, leányai: Zsuzsánna és Anna; *Tanda* Mihály. (*Jk.* V. 200.)

» — — *Galambos Szabó* János, István, Péter; *Kis Galambos* István. (*Jk.* III. 835.)

1612. — — *Pozsonyi* Gáspár miskolczi gyalog hadnagy, neje: *Fenes* Katalin, fia: János. (*Jk.* III. 884.)

» — — *Zabary* Demeter, neje: Erzsébet, leánya: Dorottya, ennek férje: *Szerafi* Péter, ezek leányai: Anna, Erzsébet; unokaöcscsei: *Deák* másként *Kály* Márton és *Új* János. (*Jk.* III. 884.)

» — — *Nagy* Mátyás, fia: András. (*Jk.* III. 884.)

1613. jan. 31. *Érsek* Gergely, fiai: György, István és Péter, leányai: Borbála és Judit. (*Jk.* XVI. 398.)

» márcz. 10. *Bessenyői Bende* Bálint, neje: *Németh* Sára, fiai: Márton és Gergely, leányai: Ilona, Zsófia és Katalin; testvérei: Bende Pál és Mihály, sógora: Németh Gergely. (*Jk.* IV. 51.)

» » 12. *Kis* Mihály, öcscse: Balázs; unokatestvérei: *Kormos* András és Pál, rokonai: *Kaszás Máté*, István és Imre. (*Jk.* IV. 320.)

» » 19. *Pósa* másként *Zemlény* Tamás, neje: Zsuzsánna,

fiai: Mihály és Gergely, leánya: Anna; testvérei: Pósa György és Gergely. (*Jk.* IV. 139.)

1613. márcz. 21. *Balogh* János, neje: *Ozsvárt* Zsuzsánna, unokatestvérei: *Czudar* Pál és Simon; *Albert* Pál. (*Jk.* IV. 180.)

» ápr. 2. *Csehi* Péter, neje: Anna, fia: György; öcscse: Márton s ennek neje, Orsolya, fia: Gergely. (*Jk.* IV. 167.)

1614. — — *Kún* István, fiai: György, Márton és Pál; *Tekes* János. (*Jk.* IV. 336.)

1615. május 29. *Laskay* János, neje: *Simonfi* Veronika, fiai: István, Mihály és András. (*Jk.* IV. 190.)

» szept. 6. *Roth* Máté, atyja: Lukács, testvérei: István és Gergely. (*Jk.* IV. 254.)

1617. május 27. *Ódal* Pál, neje: *László* Erzsébet, unokaöcscse: Ódal Pál. (*Jk.* IV. 220.)

» okt. 10. *Badaki Nagy* András, neje: Erzsébet, mostoha apja: *Veres* János, öcscse: Nagy Pál. (*Jk.* IV. 222.)

1618. márcz. 8. *Perényi* András deák, testvérei: Jakab és Bálint. (*Jk.* IV. 230.)

» » » *Szántói Andó* Pál, neje: *Pacz* Anna, fia: István. (*Jk.* IV. 230.)

» » 16. *Izsó* István, neje: *Király* Orsolya, fia: Gergely, ennek neje: *Dancsik* Dorottya, fiai: János és István, leánya: Anna; másik fia: Mihály, neje: *Lengyel* Katalin, fiai: Ámbrus és Márton; harmadik fia: András, leánya: Katalin, ennek férje: *Czakó* Márton; továbbá: *Földes* István, neje: *Izsó* Erzsébet, leánya: Anna. (*Jk.* IV. 336.)

» » 25. *Ecsegi* Bernát, neje: *Borbély* Zsuzsánna, fiai: Pál és György, leánya: Anna. (*Jk.* IV. 333.)

» » 29. *Barla* Gergely, fiai: György, Mihály és János, testvérei: Péter és András. (*Jk.* IV. 229.)

» (?) ápr. 4. *Király* Ferencz, neje: *Bányai* Borbála, leánya: Katalin, rokona: *Sipos* Miklós, öcscse: *Király* György. (*Jk.* IV. 227.)

1618. ápr. 7. *Vaskó* János, fiai: Gergely és Márton, testvérei: Mihály és János; *Sólyom* András, fia: János. (*Jk.* III. 347.)

» » 11. *Czindom* Lukács, fia: Péter, öcscse: János. (*Jk.* IV. 332.)

» (?) » 11. *Czeglédi* György, fiai: György és János. (*Jk.* IV. 227.)

» » » *Esztergomi* Pál, atyafiai: *Kaptári* István és *Gál* András. (*Jk.* IV. 227.)

» » » *Húsvét* István, öcscse: György; *Forgó* Tamás. (*Jk.* IV. 227.)

» » » *Máté* másként *Szűcs* István, fiai: István és Miklós; *Balogh* Pál s ennek fiai: György és Pál. (*Jk.* IV. 227.)

» » 27. *Balogh* György, fia: Ferencz, öcscse: István. (*Jk.* IV. 525.)

» » 30. *Milkovics-Krisztianovszky* György, neje: *Rácz* Margit, fiai: György, Péter és Mátyás. (*Jk.* IV. 336.)

» (?) máj. 22. *Beregszászi* Pál s fiai: Péter és Gergely. (*Jk.* IV. 227.)

1619. márcz. 4. *Kisgergely* Lukács, neje: *Szűcs* Erzsébet, fiai: János és Gáspár, sógorai: Szűcs Demeter és György. (*Jk.* IV. 342.)

» júl. 1. *Katona* Imre s András. (*Jk.* IV. 593.)

1620. márcz. 12. *Szécsényi* János, fiai: János, Mózes és József, leánya: Ilona; Szécsényi Máté és Péter. (*Jk.* III. 348.)

» (?) — — *Petrák* György, testvérei: Miklós és Gergely, rokonai: *Bonta* István és Mihály. (*Jk.* IV. 356.)

1621. jan. 18. *Székely* Lőrincz, András és Ambrus, nejeik: *Szakál* Anna, *Nyúzó* Anna és *Húzó* Katalin; gyermekeik: Judit, Zsuzsánna, István és Katalin, János és István. (*Jk.* IV. 297.)

» febr. 25. *Szakács* Péter, fia: Márton, testvérei: Ferencz, István, Mihály és György. (*Jk.* IV. 691.)

1622. márcz. 9. *Csabai* másként *Tóth* István, neje: *Hatvani* Judit, fiai: István és János, leányai: Katalin és Judit; unokatestvérei: *Tóth* másként *Eöt-*

vös János és Benedek, *Kozma* Mihály. (*Jk.* IV. 434.)

1622. jún. 28. *Adorján* János, neje: *Oláh* Anna, fiai: István, András és Miklós, leánya: Erzsébet, testvére: Adorján Gergely. (*Jk.* IV. 488.)

» » 29. *Szécsényi* János, fiai: János, Mózes és József, leánya: Ilona, öcscsei: *Szécsényi* másként *Nagy* Máté, ennek fiai: János, Gergely, kisebbik öcscse: Péter és neje: Zsófia, ezek fia: Mátyás, leánya: Judit. (*Jk.* IV. 448.)

1623. jún. 10. *Dienes* János, neje: *Macsy* Erzsébet, öcscse: Mihály. (*Jk.* IV. 505.)

» » 11. *Sípos* Bálint, neje: *Simon* Borbála, fia: András, leánya: Katalin. (*Jk.* IV. 513.)

» » » *Szél* János, neje: Erzsébet, öcscse: Pál. (*Jk.* IV. 505.)

» » 14. *Színi Sebő* István, fia: György, öcscse: Tamás. (*Jk.* IV. 549.)

» aug. 4. *Barczy* János, fia: Tamás, leánya: Zsófia. (*Jk.* IV. 550.)

1624. jan. 7. *Sajószentpéteri* István deák kassai provisor és Szentpéteri András. (*Jk.* IV. 549—550.)

» ápr. 9. *Sajókeresztúri Nagy* másként *Vargha* Lukács, neje: *Bakó* Dorottya, fiai: János és György, leányai: Orsolya és Erzsébet. (*Jk.* IV. 530.)

» » 10. *Szabó* István, öcscse: Márton, mostoha apja: *Nagy* Mihály. (*Jk.* IV. 537.)

» aug. 14. *Arnóth* másként *Dienes* Gergely. (*Jk.* IV. 564).

» okt. 3. *Szikszai* Pál, testvérei: István, János és Mihály. (*Jk.* IV. 644.)

» nov. 20. *Thelczer* Jakab, testvérei: Mihály és Gergely, nővérei: Erzsébet és Katalin. (*Jk.* IV. 680.)

1625. jan. 9. *Dienes* Péter, fia: Jakab, ennek fia: István. (*Jk.* IV. 636.)

» » 29. *Ákos* Menyhért, András, amannak fia: János; unokatestvére: Ákos Péter. (*Jk.* IV. 644.)

» » 29. *Tatár* Mihály, fia: Mihály, testvérei: Balázs és Lukács. (*Jk.* IV. 644.)

» febr. 8. *Kis* másként *Birtha* György és Ferencz; aman-

nak neje: *Ina* Anna; *Vargha-Pinarics* Tamás; György és Ferencz fiai: András, Mihály, János, György és Ferencz; *Pinarics Varga* Ferencz. (*Jk.* IV. 636.)

1625. febr. 25. *Dolny* János, testvérei: István, Péter és György; unokatestvérei: *Török* András, István, György és másik István. (*Jk.* IV. 679.)

» » » *Paksy* Jakab, neje: Katalin, fiai: János, Miklós, Pál, Jakab, Mihály és András; testvérei: Pál és Mihály, Pál neje: Ilona, ennek testvérei: *Faragó* István, Pál és Gergely. (*Jk.* IV. 644.)

» márcz. 8. *Kaptáry* János, neje: *Veres* Ilona, fiai: István, és Bálint; *Kispál* Boldizsár, Márton, János és István. (*Jk.* IV. 652.)

» ápr. 8. *Keresztesi Nagy* István, fia: András. (*Jk.* IV. 700.)

» » 11. *Körtvélyesi* János; testvérei: Jakab, István és Miklós; leányai: Anna, Borbála, Erzsébet és Judit. (*Jk.* IV. 697.)

» május 29. *Decsi Borbély* Pál, neje: *Pap* Ilona, fiai: Mihály, János és György, leányai: Katalin és Magdolna. (*Jk.* IV. 679.)

» szept. 1. *Szalontai Erdélyi* András, neje: *Tholyó* Borbála, fiai: János, Mihály, István és András. (*Jk.* IV. 690.)

» okt. 6. *Zinai Miskolczi* András, neje: *Szabó* Anna, fiai: István, Bálint, János és András; unokatestvére: Miskolczi István. (*Jk.* IV. 690.)

» » 14. *Dienes* István, unokatestvérei: *Váczi Nagy* András, *Valkói* Péter és *Kormos* Péter. (*Jk.* IV. 691.)

» » » *Keresztes* András, fiai: Pál, István és János, leánya: Margit; unokatestvérei: Keresztes Miklós és Pál, s István fia: Pál. (*Jk.* IV. 697.)

» » 17. *Csépány* Lukács, neje: *Gombos* Erzsébet, fiai: Tamás, János, Mihály, Péter és Lőrincz. (*Jk.* IV. 691.)

» » 19. *Székely* András deák, fia: András, rokona:

Szepsy másként *Marusy* István deák. (*Jk.* IV. 690.)

1625. okt. 21. *Dienes* Gergely, testvérei: András és Imre. (*Jk.* IV. 695.)

» » 23. *Elek* Péter, neje: *Kovács* Orsolya, testvére: Elek Farkas, neje: *Kisbenedek* Erzsébet; Péter fiai: István és Gáspár; Farkas fiai: Balázs, Bálint és Pál, leányai: Anna és Ágota (*Jk.* IV. 803.)

» » 24. *Illésy* Bálint, neje: *Végházy* Anna, fia: Márton, leányai: Katalin, Erzsébet és Anna. (*Jk.* IV. 685.)

» nov. 6. *Szikszói Nagy* Ambrus, testvérei: György és János, nővére: Anna. (*Jk.* IV. 704.)

» » 17. *Csorvássy* János, neje: *Jenei* Sára, fia: István, leányai: Fruzsina, Judit, testvérei: Dániel, Gáspár, nővérei: Zsuzsánna, Katalin; rokona: *Alapi* János; továbbá: *Ecsegi* János, ennek neje: *Galgóczi* Erzsébet, fia: Ecsegi János. (*Jk* IV. 697.)

» decz. 4. *Szűcs* Mihály, neje: *Varga* Erzsébet, fia: István. (*Jk.* IV. 685.)

» » 12. *Kovács* Péter, neje: *Kántor* Borbála, leányai: Katalin, Zsuzsánna és Judit. (*Jk.* IV. 715.)

1626. febr. 1. *Váczy* Márton, neje: *Szendrei* Zsófia, öcscse: György, leánya: Anna. (*Jk.* IV. 714.)

» » 4. *Várkonyi* János s öcscse: Gáspár. (*Jk.* IV. 700).

» » 20. *Radistyáni Bende* István, neje: *Domonkos* Dorottya. (*Jk.* IV. 715.)

» » » *Szendrői Borsodi* János, testvére: Mihály, ennek neje: Erzsébet, fiai: Mihály és János. (*Jk.* IV. 731.)

» márcz. 2. *Magyar Katona* Márton, fia: Mátyás, leányai: Dorottya és Katalin; rokona: *Orros* György. (*Jk.* IV. 715.)

» » 26. *Kos* Gergely, neje: *Bartha* Katalin, fia: Gergely s ennek neje: *Madarász* Katalin, fia: István s leánya: Anna s ennek férje: *Virágh* Lukács. (*Jk.* IV. 803.)

1626. ápr. 13. *Busza* János, neje: *Kazai* Anna. (*Jk.* IV. 731).
« jún. 20. *Győre* András, anyai unokaöcscse: *Dobos* György, atyai unokaöcscse: *Andorko* István. (*Jk.* IV. 778.)
1627. jan. 2. *Nánási Oláh* Miklós, Jakab és György. (*Jk.* IV. 758.)
» május 25. *Kormos* János, fiai: Mihály, András és János, leánya: Anna, unokaöcscse: Kormos Mihály (*Jk.* IV. 773.)
» júl. 20. *Miskolczi Boros* János, neje: *Rudabányai Fodor* Anna, fia: István, leánya: Zsuzsánna. (*Jk.* IV. 854.)
» » » *Elek* Jakab, neje: *Gyarmathy* Katalin, fiai: János és Imre, leányai: Erzsébet és Ilona. (*Jk.* IV. 806.)
» » » *Nagykérészi* Lukács, neje: *Zalad* Piroska, fia: Mátyás, leányai: Erzsébet és Judit. (*Jk.* IV. 829.)
» aug. 26. *Könyű* János, neje: *Nagy* Margit, fiai: Gergely és Péter. (*Jk.* IV. 463.)
» decz. » *Madarász* István, neje: *Tóth* Erzsébet, fiai: János és Mihály, leányai: Katalin és Anna; feleségének atyafia: *Fóris* Márton és fia: János. (*Jk.* IV. 846.)
» » » *Rácz* János, neje: *Tóth* Anna, fiai: Márton és György, leányai: Erzsébet és Anna; testvérei: Rácz Pál, neje *Bartha* Anna, Rácz András, neje: *Heczen* Dorottya, Rácz István, neje: *Kura* Anna, rokona: *Bende* István s fia János. (*Jk.* IV. 830.)
1628. febr. 10. *Bereczk* György, fiai: János, Máté és András, továbbá Bereczk János. (*Jk.* IV. 829.)
» » » *Jászói Cseh* János ungvári főesperes és egri kanonok, nővérének testvére: *Szeles* Zakariás, unokaöcscse: *Fábri* György és fogadott testvére: *Gaal* András. (*Jk.* IV. 830.)
» » 15. *Szigetközi Ticzes* Ferencz, neje: *Aszalai* Erzsébet, fia: György. (*Jk.* IV. 809.)
» ápr. 10. *Tilaji Bodó* Máté, fia: Bálint, unokatestvérei: András, Miklós, István és Máté. (*Jk.* IV. 821.)

1628. júl. 10. *Kismester* István, neje: Erzsébet; testvérei: Kismester Mihály, Márton, György, Jónás és Pál. (*Jk.* IV. 846.)

» szept. 3. *Kotor* Gáspár, neje: *Hankó* Erzsébet, fiai: János és István, leányai: Katalin és Orsolya. (*Jk.* IV. 821.)

» » 7. *Balogh* Gergely palkonyai főkapitány, neje: *Dancs* Orsolya, fia: András, leányai: Ilona és Erzsébet, testvére: Balogh István, neje: *Horecza* Anna, fiai: Tamás, István, János és Márton, leánya: Dorottya. (*Jk.* IV. 829.)

» » 12. *Borsós* István, neje: *Szalay* Erzsébet, fia: Márton. (*Jk.* IV. 828.)

» okt. 2. *Pap* István, neje: *Balajti* Dorottya, fia: István, leányai: Erzsébet és Katalin; öcscse: Gáspár s ennek neje: Balajti Anna. (*Jk.* IV. 846.)

» » 5. *Teplai Nagy* Pál, s általa *Petrák* Miklós. (*Jk.* IV. 821.)

» » » *Debreczeni* Dániel s általa *Balogh* Mihály. (*Jk.* IV. 828.)

» » 18. *Konok* István, neje: Katalin, fiai: Lőrincz, Mihály, Ferencz és István. (*Jk.* IV. 854.)

» nov. 16. *Hajdú* János, neje: *Komodoly* Ilona, fia: Miklós, leánya: Erzsébet. (*Jk.* IV. 828.)

» 20. *Molnár* Márton, öcscse: Gergely, nővére: Borbála; továbbá *Lengyel* Gergely, neje: Katalin. (*Jk.* IV. 890.)

» » 22. *Potha* másként *Szabó* Benedek, neje: *Petenith* Anna, fia: György, testvére: György. (*Jk.* IV. 828.)

» » » *Chianda* másként *Szűcs* Orbán, neje: *Takács* Katalin, fiai: Mihály és Demeter; *Chianda* másként *Szabó* Pál, neje: *Püspök* Erzsébet, leánya: Katalin. (*Jk.* IV. 828.)

» decz. 1. *Désy* Péter, neje: *Fodor* Anna, fia: Pál, leánya: Erzsébet; ipa: *Fodor* István, neje: *Szígyártó* Zsuzsánna. (*Jk.* IV. 846.)

» » » *Szinyei Deák* Gergely, neje: *Benczek* Zsófia. (*Jk.* IV. 828.)

1628. — — *Beke* Albert; *Pálffy* Jakab és Márton; nemes anyától született atyafiai; *Zabary* János és Mihály. (*Jk.* IV. 821.)

» — — *Sütő* (Seötheő) János, testvérei: Péter Imre és Albert. (*Jk.* IV. 821.)

» — — *Szécsényi* György, testvérei: Pál, András, Lőrincz Péter; *Pochy* Zsuzsánna. (*Jk.* IV. 804.)

1629. jan. 16. *Tóth* Mátyás, leánya: Katalin. (*Jk.* IV. 854.)

» » 21. *Kassay* Tamás, neje: *Szabó* Erzsébet, testvérei: Bertalan, György, Lukács és János. (*Jk.* V. 144.)

» » » *Makláry* másként *Kovács* Miklós, neje: *Szécsi* Erzsébet, öcscse: Fábián, ennek neje: *Németh* Margit. (*Jk.* V. 12.)

» márcz. 23. *Eördög* Dénes, neje: *Oláh* Anna, testvére: Benedek. (*Jk.* V. 260.)

» ápril. 20. *Szabó* Gáspár, neje: *Kecskés* Erzsébet, fia: István, leánya: Katalin, öcscse: György, neje: *Pap* Erzsébet. (*Jk.* IV. 891.)

» május 2. *Deák* János, neje: *Polyk* Katalin, leánya: Erzsébet, öcscse: Mihály. (*Jk.* IV. 896.)

» jún. — *Lapda* Márton, neje: Erzsébet, atyafiai: *Soos* András, János, György és Lőrincz. (*Jk.* V. 2.)

» júl. 21. *Molnos* másként *Szűcs* Márton, általa: Molnos István és Máté. (*Jk.* V. 41.)

» aug. 14. *Végh* Tamás, fia: György. (*Jk.* V. 22.)

» szept. 8. *Czicze* Gergely, testvérei: Lukács, István, Balázs és Tamás. (*Jk.* V. 53.)

» » 13. *Gál* (Gaal) György, testvérei: Gergely és Benedek. (*Jk.* IV. 899.)

» okt. 31. *Thama* Boldizsár, neje: Katalin, atyafiai: *Kis* Lukács és András. (*Jk.* IV. 899)

» nov. 24. *Vida* András, neje: *Sánta* Dorottya, testvérei: Bertalan, István, Jakab és János. (*Jk.* V. 71.)

1630. jan. 28. *Bathó* Mihály, neje: Anna, fiai: István és András, testvéröcscsei: Albert, János és Gergely. (*Jk.* V. 12.)

» febr. 26. *Ferenczy* János, fiai: Mihály és János. (*Jk.* V. 14.)

» ápr. 6. *Hetheny* Gergely, testvérei: János, István és György, továbbá: *Kis* Gergely. (*Jk.* V. 20.)

1630. ápr. 8. *Koncz* András, neje: Margit, öcscse: Miklós. (*Jk.* V. 2.)
» » 10. *Rácz* Mátyás, neje: Anna, testvérei: Pál, István, Balázs és Bálint. (*Jk.* V. 20.)
» május 5. *Zaidan* Gergely, neje: *Veres* Ilona, fiai: Tamás, Pál. (*Jk.* V. 2.)
» » 6. *Gellerffy* Lőrincz, öcscse: István, húga: Orsolya, anyja: *Juhász* Katalin. (*Jk.* V. 3.)
» » » *Hatújú* másként *Pátrohy* István, neje: *Koppány* Dorottya, öcscse: Hatújú Péter, neje: *Petneházy* Borbála. (*Jk.* V. 10.)
» » » *Ravasz* János, neje: *Marussy* Judit, fia: István, testvérei: Pál, Gergely és Márton. (*Jk.* V. 101.)
» » 8. *Márk* Vincze, neje: *Finta* Dorottya, fia: Péter, leánya: Erzsébet; öcscse: Mihály, neje: *Nagy* Katalin, fia: István. (*Jk.* V. 18.)
» » 10. *Ambrusházy* Pál és öcscse: Mihály. (*Jk.* V. 2.)
» » » *Eördögh* Márton, fiai: Mátyás, Mihály, Lukács és György, neje: Ilona. (*Jk.* V. 6.)
» » » *Gál* Ferencz, neje: Anna, fiai: Tamás és György, öcscse: Gergely, neje: Katalin. (*Jk.* V. 17.)
» » » *Varga* Balázs, neje: Erzsébet, fiai: János, István, Márton, Gergely, András és Mihály, öcscse: Mihály, neje: Orsolya, fiai: István és András. (*Jk.* V. 18.)
» » 12. *Bán* Márton, általa: *Balogh* András, Bálint, Mihály és Lukács. (*Jk.* V. 3.)
» 13. *Nagysteffan* Mátyás, neje: *Kristóf* Margit, öcscsei: János és Balázs. (*Jk.* V. 3.)
» » 15. *Becskereki* István, neje: Anna, fia: János. (*Jk.* V. 57.)
» » 17. *Harsányi* másként *Dániel* András, neje: *Horváth* Borbála, fiai: György, Gáspár, Ferencz, István és András, leánya: Erzsébet. (*Jk.* V. 22.)
» » » *Hatvani* György, neje: *Mészáros* Dorottya, fia: István, leányai: Ilona és Orsolya; öcscse: János; rokona: *Végh* Gáspár, neje: *Nagy* Margit, fia: Mihály. (*Jk.* V. 22.)

1630. május 23. *Dakó* János, általa: *Thott* György és András, továbbá: *György* András. (*Jk.* V. 23.)

» » 25. *Bárány* Mátyás, testvérei: Bálint és István. (*Jk.* V. 75.)

» » » *Laksay* Demeter, fiai: János és István. (*Jk.* V. 29.)

» decz. 10. *Bende* Mihály, neje: *Istenes* Dorottya, leánya: Katalin, atyafiai: Bende Péter, Mihály, András és Gergely. (*Jk.* V. 76.)

» » 19. *Soós* Mátyás, neje: *Török* Ágota, anyja: Erzsébet, unokatestvére: *Kecskés* Mihály. (*Jk.* V. 135.)

1631. jún. 14. *Kos* János, neje: Katalin, fiai: István, János, Mihály és György; atyafiai: *Boza* Márton, *Lőkös* János és István. (*Jk.* V. 43.)

» » 18. *Péntek* Demeter, neje: *Tóth* Katalin, fia: Péter, leányai: Anna és Ilona; öcscse: Lőrincz, neje: Katalin. (*Jk.* V. 41.)

» » 24. *Alka* György, neje: *Kún* Ilona, fia: György. (*Jk.* V. 49.)

» júl. 3. *Bálinthy* János, neje: Anna, fiai: Bálint, István és Márton, leánya: Ágota. (*Jk.* V. 41.)

» » » (?) *Ferenczi* Mihály, neje: Anna, testvérei: Márton és Benedek, leányai: Anna és Erzsébet. (*Jk.* V. 42.)

» » 10. *Szendrői Petrák* István, neje: *Farkas* Anna, öcscsei: Tamás és János, húga: Borbála. (*Jk.* V. 43.)

» » 16. *Fazekas* András, neje: Katalin, fia: Máté, öcscse: Gáspár. (*Jk.* V. 42.)

» » 24. *Kovács* Péter, neje: *Vincze* Katalin, atyafiai: Kovács István, Máté, Benedek, Albert, György, Tamás, Mihály és András; továbbá: Kovács Péter és Gergely. (*Jk.* V. 43.)

» aug. 6. *Debreczeni* János, fia: János, testvére: István. (*Jk.* V. 57.)

» » 23. *Tóth* András és János, anyjuk: *Vámosi* Ágota, unokatestvérük: *Tóth* Pál. (*Jk.* V. 51.)

» okt. 14. *Dobak* Gáspár, fiai: Miklós, Mátyás, Gergely és András; testvére: János, veje: *Kis* Benedek. (*Jk.* VII. 692.)

1631. okt. 22. *Szigethy* János, fia: Mihály, testvérei: Péter és István. (*Jk.* V. 75.)

» nov. 5. *Jobágy* másként *Nagy* Péter, neje: *Mészáros* Anna, leányai: Orsolya, Dorottya és Katalin, öcscse: Miklós. (*Jk.* V. 70.)

» » 12. *Palicz* János, testvérei: György, István, Adalbert és Benedek, unokatestvérei: *Kis* István és György. (*Jk.* V. 75.)

» decz. 6. *Bártha* másként *Bontha* Mátyás, neje: *Máté* Katalin, testvérei: János és Péter, rokona: *Vendégh* Lukács. (*Jk.* V. 101.)

» » » *Szövetes* Gergely, neje: *Major* Margit, testvérei: Péter és Mihály, ez utóbbi neje: *Czika* Anna, fiai: Máté, Mihály, István és János, anyja: Katalin. (*Jk.* V. 69.)

» » 12. *Biró* Gáspár, neje: Margit, fiai: Mihály, István és János, unokája: Demeter. (*Jk.* V. 69.)

» » » *Szebeny* Gergely, fiai: Tamás és Benedek, testvére: Mihály. (*Jk.* V. 57.)

» » 15. *Kuklÿh* György, neje: *Zarka* Dorottya, testvérei: Mihály, Márton és András. (*Jk.* V. 57.)

1632. febr. 15. *Lipcsei* Jakab (*Jk.* VI. 626.)

» » 24. *Korody* Miklós s általa: Korody Bálint, István, György, Mihály, Miklós, *Danczik* Mihály és *Konday* Gergely. (*Jk.* V. 75.)

» » » *Szabó* András, testvérei: János és Mihály, *Bene* György, István, Péter és Pál; *Miskolczi* Benedek. (*Jk.* XIV. 992.)

» ápr. 20. *Karánsebessy* Miklós, neje: *Keőgy* Ilona, fiai Miklós és János, leánya: Borbála. (*Jk.* V. 101.)

» » 21. *Székely* Antal, fiai: György, Gáspár, Péter és Mihály. (*Jk.* V. 118.)

» júl. 8. *Czene* Márton, neje: *Poda* Ilona, fia: János, leányai: Erzsébet, Dorottya, Katalin és Ilona, öcscse: István, neje: *Donga* Katalin. (*Jk.* V. 99.)

» » » *Nagytályai* István, unokatestvére: *Felnémethy* János, neje: *Farkas* Erzsébet, fia: János. (*Jk.* V. 100.)

1632. júl. 9. *Polgár* Mátyás, fia: István, testvére: Mátyás. (*Jk.* V. 118.)

» 18. *Makay* Péter, testvére: Mihály, rokona: *Dancz* János. (*Jk.* V. 110.)

» » 26. *Késes* Mihály, testvérei: . . . (le van szakadva), András és János, . . . fiai: Tamás és András. (*Jk* V. 100.)

» okt. 5. *Fejér* Lénárd, neje: *Mészáros* Anna, fia: Demeter és Miklós, leányai: Borbála és Katalin; *Kis* István és *Új* István. (*Jk.* VIII. 336.)

» » 10. *Falkói* (*de Falco*) *Cseh* András. (*Jk.* V. 317.)

1633. jan. » *Dancs* György, testvérei: Péter és Gergely. (*Jk.* V. 144.)

» » » *Sebestyén* György, testvérei: Gáspár és János, rokona: *Jó* Mihály. (*Jk.* V. 122.)

» febr. 16. *Tar* Mátyás, neje: Margit, testvérei: Mihály, János és Gergely. (*Jk.* V. 130.)

» » 17. *Sebő* János, neje: *Pap* Erzsébet, testvérei: Mihály, Péter és István. (*Jk.* V. 149.)

» » 21. *Pap* György, testvérei: János, István és Mihály. (*Jk.* V. 126.)

» » 26. *Dubecz* Kristóf, testvérei: János, István, Mátyás és Márton. (*Jk.* V. 125.)

» márcz. 5. *Toka* Boldizsár, neje: *Szakál* Dorottya, fiai: Mihály és Péter, leányai: Erzsébet és Katalin. (*Jk.* V. 118.)

» május 7. *Bűdy* Pál, neje: *Tama* Katalin, testvérei: István, Márton, András, János, Benedek, György, Pál és Miklós. (*Jk.* V. 134.)

» jún. 3. *Boza* György, neje: *Bakó* Anna: (*Jk.* V. 140).

» » » *Miskolczi* Gergely, fiai: Mihály és Péter, atyafiai: *Szőlős* (Zólós) János, Mihály és Péter. (*Jk.* V. 130.)

» » 7. *Kapitány* másként *Varga* András, neje: *Hapsi* Dorottya, testvérei: Miklós és István, rokona: *Boros* (vagy *Béres* ?) István. (*Jk.* V. 126)

» » 8. *Boros* Gáspár, fia: Gáspár, vejei: *Szabó* István és *Kovács* Demeter. (*Jk.* V. 126.)

» » » *Illés* Márton, neje: *Konek* Erzsébet, atyafiai:

Simon János, András, István és Mihály. (*Jk.* V. 125.)

1633. júl. 26. *Bartha* Mihály, neje: Dorottya, fiai: András, István és Mihály, leánya: Katalin, testvérei: Máté, Pál, István, Balázs és János. (*Jk.* V. 259.)

» szept. 8. *Tóth* Ambrus, testvérei: János, Miklós, Gergely és István, nővére: Katalin. (*Jk.* V. 146.)

» » 14. *Sebő* György, neje: Katalin, fiai: Lőrincz és Pál, öcscse: Tamás, nővére: Ilona. (*Jk.* V. 416.)

» nov. 3. *Vizes* István, neje: *Irmes* Ilona, fiai: Márton és János; testvérei: András és Gergely. (*Jk.* VI. 623.)

» » 8. *Godó* György, neje: *Csaba* Anna, fiai: Gergely és András, leányai: Erzsébet és Ilona. (*Jk.* V. 146.)

1634. febr. 6. *Darasovszky* Mihály, neje: *Járay* Ilona, fiai: János, György, Miklós és István, leányai: Anna, Katalin, Dorottya és Zsuzsánna, menye: *Karffen* Zsuzsánna, unokái: Albert és Dorottya. (*Jk.* V. 152.)

» május 13. *Ponos* Mihály, neje: *Czudar* Piroska, fia: Gergely, leánya: Ilona. (*Jk.* V. 260.)

» jún. 14. *Kristály* Pál, fiai: János és Pál, unokatestvérei: *Nagy* másként *Deres* Ambrus, Mihály és György. (*Jk.* V. 394.)

» » 17. *Sárváry* Mihály, neje: *Vincze* Ilona, *Borza-Arday* János és Mihály, *Kulcsár-Tornay* István, Márton és Gergely, *Breznay* Mihály, neje: *Sütő* Katalin. (*Jk.* V. 194., V. 200.)

» » 21. Vármegyei bizonyítvány *Izepy* István és testvére György nemességéről. (*Jk.* V. 179.)

» júl. 10. *Dancs* Albert, unokatestvérei: Péter, András és Lukács. (*Jk.* V. 279.)

» » 26. *Irmes* András, testvérei: Márton, János, István és Gergely: *Homonnai* Mihály. (*Jk.* VII. 513.)

» szept. 10. *Tóth* Miklós, neje: *Kántor* Dorottya, testvérei: *Tóth* másként *Kántor* Péter, Márton és másik Péter. (*Jk.* V. 259.)

1634. decz. 22. *Kovács* Gergely, neje: *Erdélyi* Anna, fia: István, leányai: Erzsébet és Katalin, testvérei: *Kovács* másként *Somody* Márton. (*Jk.* V. 260.)

1635. jan. 5. *Lászlófalvi Sós* Márton, fia: Péter. (*Jk.* VIII. 364.)

» » 31. *Nagybányay* György, testvérei: András, Péter és Pál. (*Jk.* V. 279.)

» febr. 22. *Horváth* Mihály, nővére (soror): *Nagy* Borbála. (*Jk.* V. 279.)

» márcz. 4. *Horváth* György, neje: *Buday* Dorottya, fia: János, unokatestvérei: *Dobos* Mátyás, György és Gergely. (*Jk.* V. 292.)

» » 16. *Báthori* Mihály, neje: *Zubor* Margit, fiai: János, Miklós és István. (*Jk.* V. 279.)

» ápr. 18. *Botth* István, veje: *Nagy* Mátyás, ennek fia: Nagy Mihály; továbbá: Nagy Péter és András, *Molnár* András, neje: *Farkas* Anna, fia; János. (*Jk.* VII. 523.)

[» jún. 15.] *Általl* János, atyja: Ferencz. (*Jk.* V. 265.)

[» » »] *Makó* Balázs, neje: *Keresztes* Katalin, fia: István, leánya: Erzsébet. (*Jk.* V. 265., 274.)

[» » »] *Mezei* Márton, fiai: Tamás és János. (*Jk.* V. 265.)

» aug. 13. *Szabó-Stropkay* János és öcscse; továbbá: *Molnár* István, fia: Pál. (*Jk.* V. 320.)

[» szept. 5.] *Ónodi* András deák, neje: *Szentpéteri* Erzsébet, testvérei: Mátyás és Mihály, nővére: *Kántor* Erzsébet. (*Jk.* V. 279.)

» [okt. 3.] *Bodony* Péter, neje: *Csuka* Katalin, testvérei: János és Pál. (*Jk.* V. 281.)

1636. jan. 12. *Molnár* István, Gergely és Péter; Gergely neje: Ilona, fia: Imre és Tamás. (*Jk.* VII. 357.)

» febr. 26. *Jalony* Mátyás, neje: *Bertalan* Dorottya, fiai: János és István. (*Jk.* V. 320.)

» » 23. *Erdélyi* Mihály, testvérei: Jónás és János. (*Jk.* V. 317.)

» » 26. *Molnár* András, neje: *Kisgéresi Tóth* Anna, leánya: Dorottya, testvére: Márton. (*Jk.* V. 316.)

» » » *Szitás* Mátyás, neje: *Seghel* Sára, fia: István,

neje *Vas* Anna, fiai: János és György, leányai: Borbála, Zsófia és Katalin. (*Jk.* V. 360.)

1636. május 9. *Pelsőczi Erdélyi* András, testvérei: János és György. (*Jk.* V. 316.)

1637. » 3. *Botha* Gergely. (*Jk.* V. 441.)

» » » *Pihar* Boldizsár, neje: Anna, fiai: Miklós és István. (*Jk.* V. 415.)

» » » *Tóth* Mihály. (*Jk.* V. 452.)

» nov. 9. *Nagy* György, neje: Katalin; testvérei: Sebestyén, Fülöp, István, Péter és Mihály. (*Jk.* V. 441.)

» „ 20. *Pásztor* Gergely, testvérei: Mihály, György, Márton, István és János. (*Jk.* V. 416.)

1638. jan. 21. *Kovács* András, testvére: István. (*Jk.* V. 415.)

» febr. 10. *Fábián* Mihály, neje: *Bakó* Anna, leánya: Erzsébet. (*Jk.* V. 416.)

» » » *Szőke* István, neje: *Tarjáni* Ilona, fiai: István, Mihály és Pál. (*Jk.* V. 416.)

» márcz. 4. *Nagy* Gergely, atyja: Mihály, fiai: Mihály és János. (*Jk.* VI. 4.)

» » 15. *Kovács* György, öcscse: Mihály, ennek neje: *Czenges* Ágnes, fia: András, leánya: Zsuzsánna. (*Jk.* V. 452.)

» „ » *Mihalichath* (talán: *Miháli Csáti?*) Balázs és öcscse: Mihály. (*Jk.* VI. 4.)

» » 19. *Csanádi* János, testvére: István, unokaöcscse: Márton. (*Jk.* V. 463.)

» » 20. *Berczeli* Albert, fia: Márton. (*Jk.* V. 447.)

» ápr. 10. *Nagy* másként *Tóth* Mátyás, általa: *Nagy* Demeter és Márton. (*Jk.* VI. 60.)

» jún. 19. *Horrai* István, neje: *Tóth* Zsófia, fiai: János, András és Péter. (*Jk.* V. 450.)

» szept. 3. *Palóczi* György, fiai: János, István és Mihály. (*Jk.* V. 468.)

» decz. » *Csonka* Péter, neje: *Horváth* Borbála, fiai: Gáspár és Péter, leányai: Katalin és Borbála. (*Jk.* V. 464.)

1639. jan. 11. *Ferenczi* János, neje: *Szikszai* Borbála. (*Jk.* V. 464.)

1639. márcz. 5. *Koncz* István. (*Jk.* V. 468.)
» » 20. *Bereczk* Miklós, fiai: István és András. (*Jk.* V. 464.)
» » » *Walach* Zakariás, öcscse: András. (*Jk.* VI. 60.)
» május 19. *Nagy* György, fiai: István, András, Gergely és György. (*Jk.* V. 471.)
» júl. 1. *Szintai* Máté, neje: *Szendrei* Borbála, fiai: István, Mihály, Péter és János, leánya: Erzsébet. (*Jk.* V. 476.)
» okt. 11. *Pap* András, neje: *Juhász* Katalin, fiai: Dávid, Gábor, György és András. (*Jk.* V. 476.)
» nov. » *Peles* János, neje: *Horváth* Orsolya. (*Jk.* VI. 41.)
1640. febr. 3. *Galvácsy* Mihály, neje: *Bábay* Ilona, fiai: János és István, leánya: Anna. (*Jk.* VI. 72.)
» » 12. *Szegedi* András, fia: Mihály, leánya: Erzsébet. (*Jk.* VI. 72.)
» márcz. 9. *Kormos* István. (*Jk.* VI. 122.)
» » » *Rákossy* János deák. (*Jk.* VI. 41.)
» » 17. *Szabó* Mátyás, öcscse: Albert. (*Jk.* VI. 24.)
» » 29. *Csitneky* másként *Literati* András. (*Jk.* VI. 104.)
» ápr. 24. *Dejtey* György és *Berczik* János. (*Jk.* VI. 41.)
1641. aug. 3. *Kún* János, öcscse: Márton. (*Jk.* VI. 301.)
» szept. 24. *Bakay* Mihály, testvére: János. (*Jk.* VI. 350.)
» decz. 31. *Pocs* István, fiai: István és János. (*Jk.* VI. 354.)
1642. jan. 15. *Lukács* Imre, neje: *Tóth* Agota, fiai: Balázs, Péter és Benedek, leányai: Anna, Orsolya, Margit, Dorottya és Ilona; öcscse: Jakab, neje: *Koos* Anna, fiai: Albert és Balázs; leányai: Anna, Erzsébet és Zsófia. (*Jk.* VI. 445.)
» márcz. 9. *Babocsay* János, István; amannak fia: György. (*Jk.* VI. 319.)
» május 10. *Fekete* Miklós, neje: *Solymos* Erzsébet, fiai: Ferencz, István, János, Miklós és Gáspár. (*Jk.* VI. 679.)
» jún. 27. *Balenty* Balázs, fiai: János, Mihály, György, András és István. (*Jk.* VI. 379.)
» decz. 5. *Vadászy* János, neje: *Dova* Ilona, testvére: István. (*Jk.* XIX. 765.)
» » 12. *Magyar* György, fia: György. (*Jk.* VI. 366.)

1643. febr. 27. *Szabó-Isépi* István, öcscse: Mátyás. (*Jk.* VI. 372.)
» aug. 22. *Kéri Pető* Mátyás s testvére. (*Jk.* VI. 533.)
1644. júl. 4. *Brosonszkey* Jakab s általa: *Gombkötő* másként *Radissai* György. (*Jk.* VII. 259.)
» » 8. *Kincses* András, neje: *Onghi* Katalin, testvérei: János, Pál, Lukács, Mihály és Ferencz; *Nagymádi* István. (*Jk.* VII. 258.)
1645. decz. 14. *Vecsés* János. (*Jk.* VI. 471.)
» » 18. *Csonka* János. (*Jk.* VI. 471.)
» » » *Hajnal* Gergely. (*Jk.* VI. 527.)
» » » *Pap* János, neje: *Szegedy* Anna; testvérei: Máté és István. (*Jk.* VI. 445.)
1646. szept. 27. *Pataki* (Patachi) Mihály, neje: *Debreczeni* Mária. (*Jk.* VI. 540.)
» okt. 2. *Bárány* Ferencz. (*Jk.* VI. 568.)
» » » *Czakó* János, neje: *Vincze* Anna, testvérei: Mihály, György és Pál. (*Jk.* VI. 547.)
» » » *Laskai* János; testvére: szintén János. (*Jk.* VI. 550.)
» » » *Bársony* György, fia: György, unokatestvére: *Farkas* György. (*Jk.* VI. 547.)
» » » *Szőcs* másként *Nagy* Pál, neje: *Nagy* Ilona, fiai: Ambrus és Pál. (*Jk.* VI. 547.)
» » 19. *Bartha* Mihály, fiai: Mihály és Márton; mostoha fiai: *Bodolyai* István, György és Gáspár. (*Jk.* VI. 547.)
» » » *Pathay* István; testvére: András. (*Jk.* VI. 650.)
1647. febr. 19. *Ináncsi* János, neje: *Nagy* Anna, fiai: Gergely, István és János; unokatestvére: *Fejér* Miklós. (*Jk.* VI. 542.)
» márcz. 17. *Nagy* Ferencz; testvérei: Mátyás, János, Gergely és György. (*Jk.* VI. 628.)
» ápr. 2. *Kalicz* Máté, unokatestvére: *Csabay* Pál. (*Jk.* VI. 750.)
» jún. 9. *Bárdos* Péter, testvérei: Pál, István és Simon; Bárdos János, Benedek és Miklós. (*Jk.* VII. 37.)
» » » *Pongrácz* István, neje: *Hadas* Anna, fiai: Márton és István, leánya: Ilona; nővérei: Ilona,

fia: *Szőcs* István, Dorottya, fia: *Tóth* Mihály. (*Jk.* VI. 566.)

1649. febr. 4. *Nagy* János. (*Jk.* VI. 655.)

» » 5. *Kanizsai* András, fia: András, leánya: Katalin. (*Jk.* VI. 652.)

» márcz. 21. *Tornay* András. (*Jk.* VI. 671.)

» » 26. *Horváth* Mihály, neje: *Balogh* Anna, fia: Miklós, leánya: Erzsébet. (*Jk.* VI. 658.)

» » » *Kopácsi* Mátyás, neje: *Kis* Anna, testvérei: János és Mihály, továbbá: *Logy* Mátyás. (*Jk.* VI. 775.)

» ápr. 9. *Dóda* Márton, neje: *Kovács* Ilona. (*Jk.* VI. 655.)

» » » *Pap* István, neje: *Farkas* Dorottya, fiai: István és János, unokája: *Decski* Mihály; rokona: *Salap* Jakab, neje: Farkas Anna, fiai: Boldizsár és Máté, testvére: Salap János és nővére: Salap Katalin. (*Jk.* VI. 654.)

» » 18. *Huszár* Benedek, unokatestvére: *Kovács* Miklós. (*Jk.* VI. 775.)

» » 21. *Pap* másként *Bányai* István, fia: János, testvérei: Zsigmond és György. (*Jk.* VI. 658.)

» május 4. *Szarka* György, neje: *Hoborgyáni* Erzsébet, fia: Márton, testvérei: Mátyás és Péter. (*Jk.* VI. 671.)

» » 7. *Szabó* Mátyás, neje: *Szántai* Ilona, fiai: Márton, János, Gergely, István, Mihály és György. (*Jk.* VI. 653.)

» » 16. *Galgóczi* Márton, neje: *Fekethe* Erzsébet. (*Jk.* VI. 754.)

» » 17. *Ficzak* Jakab, neje: *Magyar* Katalin, testvérei: Péter és Miklós. (*Jk.* VI. 657.)

» decz. 16. *Ohtczin* András. (*Jk.* VI. 767.)

1650. márcz. 16. *Nagy* Balázs, neje: *Pólya* Anna, fia: István, leányai: Zsuzsánna, Katalin és Anna. (*Jk.* VII. 45.)

» decz. 5. *Kerepesi* István, öcscse: Benedek s ennek fia: György. (*Jk.* VI. 772.)

1651. jan. 11. *Aszu* István, neje: Dorottya, testvérei: Mihály,

Gergely, Mátyás és János, fia: András; *Ágoston* Benedek. (*Jk.* VIII. 336.)

1651. jan. 11. *Molnár* Márton, öcscse: András, ennek neje: Anna; továbbá: *Tóth* János. (*Jk.* VII. 37.)

» » — *Kochpál* Antal, neje: *Tynus* Dorottya, fia: István, leánya: Zsófia. (*Jk.* VII. 228.)

» márcz. 25. *Sebők* Mihály s általa Sebők Miklós. (*Jk.* VII. 39.)

» jún. 1. *Horváth* András, neje: *Decskeházi* Judit, fiai: Gáspár és Miklós, továbbá: *Konyha* Miklós, neje: *Szász* Ilona, fiai: Miklós, Mihály és másik Mihály. (*Jk.* VII. 31.)

» » 20. *Káva* Péter, neje: Katalin, fiai: Ambrus és Mihály, rokona: *Csomós* István, neje: *Kövi* Zsófia. (*Jk.* VII. 19.)

» » 25. *Jakcsy* Mihály, neje: *Tóth* Borbála; testvérei: Gergely és György. (*Jk.* VII. 37.)

[» aug. 4.] *Liszka* János, neje: *Gyöngyösi* Judit, testvérei: Pál és Mátyás. (*Jk.* VI. 779.)

» szept. 8. *Sipos* Imre, testvérei: Máté és János. (*Jk.* VII. 37.)

» okt. » *Farkas* János, neje: Anna, fia: István, testvérei: Márton, Gergely, Péter, Albert és István. (*Jk* VII. 39.)

» decz. 15. *Halápi* Márton, fia: Mihály, testvérei: György és Péter. (*Jk.* VII. 30.)

» » 28. *Romak* János, neje: *Urak* Márta, fia: János, testvére: Máté. (*Jk.* VII. 65.)

1652. febr. 20. *Eghry* János, általa *Eghry* másként *Kassai* János, ennek testvérei: *Kassai* György, Mihály, István, idősb András és ifjabb András. (*Jk.* VII. 31.)

» » 24. *Onghi* István, fiai: István és György, unokatestvére: *Pap* István. (*Jk.* VII. 45.)

» » 26. *Tóbiás* Mihály, neje: *Baczó* Piroska, fia: István, leányai: Katalin és Anna. (*Jk.* VII. 39.)

» márcz. 14. *Janka* Márton, fia: Péter. (*Jk.* VII. 39.)

» » 23. *Tálas* Benedek, testvérei: István, Tamás és Balázs; fiai: Mihály, István, János és György. (*Jk.* VII. 211.)

1652. jún. 9. *Dombó* Mihály, neje: *Kis* Anna, leánya: Katalin, testvére: János. (*Jk.* VII. 175.)

» okt. 26. *Jakab* János, neje: *Zák* Borbála, fiai: István, György és Mihály, mostoha fiai: *Dőrinsz* másként *Németh* Gáspár és Mártón; leánya: Erzsébet. (*Jk.* VII. 232.)

1653. jan. 11. *Tóth* Sebestyén, fiai: Gergely, Péter, István, András, Mihály és Pál; testvérei: András és Simon. (*Jk.* VII. 145.)

» ápr. 21. *Ádám* György, neje: *Horváth* Dorottya, fia: János; mostoha fiai: György és Márton. (*Jk.* VII. 146.)

» jún. 23. *Kőrösi* György, neje: *Búzás* Ilona, fiai: János és István, atyafiai: *Vörös* Márton és Mihály. (*Jk.* VI. 211.)

» szept. 30. *Baliga* Jakab, neje: *Födes* Zsófia, fiai: György és Mihály; Baliga György, neje: *Kozma* Judit, Baliga Mihály, neje: *Maleszko* Erzsébet; id. Baliga György fia: ifj. György s ennek leánya: Anna. (*Jk.* VII. 228)

» okt. 2. *Nagy* István, általa; Nagy András, Gergely és másik András. (*Jk.* VII. 300.)

165[3.] decz. 18. *Mathócsi* Simon, neje: *Balassi* Anna, fia: Márton; sógora: *Medves* Lukács, neje: Mathócsi Ilona. (*Jk.* VII. 228.)

1653. decz. » *Mikuskovics* Jakab s általa: *Balogh* Gergely és Mihály, *Sáfár* István, Demeter és Péter. (*Jk.* VII. 273.)

1654. febr. 10. *Irotsány* János, neje: *Kis* Borbála, testvére: András, unokája: Irotsány Pál. (*Jk.* VII. 311.)

» júl. 8. *Vas* János; unokatestvére: *Bogár* Tamás, fia: János; *Kovács* Benedek, Farkas és György; *Kis* Tamás és Mátyás. (*Jk.* VII. 258.)

» » 16. *Sárai* Mátyás, általa: *Szabó* István, *Végh* István és György, végül *Mészáros* György. (*Jk.* VII. 277.)

» aug. 8. *Óvári Fodor* Jakab, elsőszülött fia: János, öcscse: István. (*Jk.* VII. 237.)

1654. aug. 30. *Karosi* Mihály, atyafiai: *Thökös* Tamás és István, *Major* István. (*Jk.* VII. 244.)

» szept. 2. *Geritz* István, fia: István; testvére: Mihály, ennek fiai: János és Mihály. (*Jk.* VII. 259.)

» » 6. *Csószy* István, testvérei: János és Mihály; *Tóth* Gergely. (*Jk.* VII. 302.)

» » 10. *Herman* Miklós, testvérei: Márton, János, Pál és Gergely; *Eötvös* István, Gáspár, György és Mihály. (*Proc. Tab.* 660.)

» okt. 1. *Óvári Csedreky* Péter, fiai: Mihály, András, Pál és Ferencz. (*Jk.* VII. 237.)

» » 12. *Láczai* Pál, neje: *Czipi* Orsolya, fiai: István és Pál, atyafia: *Balogh* György. (*Jk.* VII. 259.)

» » 14. *Kazay* Lukács, testvérei: István, Péter és Bálint; *Sulyok* János és István, *Palóczi* András, végül *Kovács* Mihály és István. (*Jk.* VII. 359.)

» decz. 20. *Szécsi* Márton, általa: *Deák* Gergely. (*Jk.* VII. 373.)

1655. — 15. *Juhász* György, fia: György, testvérei: János és András; *Kún* János, fia: Zakariás, atyafia: *Eghri* másként *Ács* György. (*Jk.* VII. 258.)

» jan. 25. *Petrák* Tamás, fia: István; testvérei: András, György, Gergely és János. (*Jk.* VII. 258.)

» febr. 19. *Nagy* János, fiai: György, János, Mátyás, Tamás; István fia: György; atyafia: *Veress* János. (*Jk.* VII. 258.)

» » 20. *Beszi* Jakab, neje: *Jánossi* Katalin, fia: András, testvére: István, ennek neje: *Fáta* Erzsébet, fiai: György és János; Beszi Péter, neje: *Sitő* Anna. (*Jk.* VII. 284.)

» » » *Farkas* István, nővérei: Erzsébet, Klára és Anna. (*Jk.* VII. 263.)

» » 25. *Bodiz* György, neje: *Nyák* Katalin, testvére: János. (*Jk.* VII. 259.)

» márcz. — *Bük* György. (*Jk.* VII. 269.)

» » 12. *Szőcs* György, neje: Borbála, fiai: Gergely, István és Mihály, leányai: Anna és Katalin, testvére: András, neje: Dorottya, fiai: András és Márton, rokona: *Juhász* Pál,

neje: *Fodor* Ilona, fiai: Péter, István és Mihály. (*Jk.* X. 93.)

1655. márcz. 17. *Pap* Miklós, neje: *Vas* Erzsébet, fia: János, leányai: Anna és Katalin, testvérei: János, György és Mihály. (*Jk.* VII. 259.)

» » 20. *Szerecsen* András, testvérei: Mihály és István; rokonai: *Tóth* István, *Molnár* Péter és *Virágh* Márton. (*Jk.* VII. 258.)

» ápr. 12. *Kőrösi Keresztessy* másként *Szabó* János, anyja: *Jászai* Zsuzsánna, testvére: Máté, nővére: Katalin; rokonai: *Arnóti* Miklós és András, Arnóti Miklós neje: *Nyéky* Ilona, továbbá Arnóti Miklós és András unokatestvére: *Oláh* István. (*Jk.* VII. 259.)

» » 23. *Makai* másként *Szél* Miklós, fia: Miklós, leánya: Erzsébet, testvére: Mihály; *Császár* Benedek, fiai: Farkas és Lukács. (*Jk.* VII. 255.)

» » 26. *Szőcs* Bálint, neje: *Kozma* Zsuzsánna, Szőcs Fábián, *Pap* András és Kozma István. (*Jk.* VII. 277.)

» » 28. *Sarlai* János, neje: *Sógor* Ilona, leánya: Judit; testvérei: András és Mihály. (*Jk.* VII. 255.)

» május 4. *Marusi* István, neje: *Szabó* Ilona, leánya: Katalin. (*Jk.* VII. 263.)

» » 12. *Szűcs* György, neje: Borbála, fiai: Gergely, István és Mihály, leányai: Anna és Katalin; testvére: András, neje: Dorottya, fiai: András és Márton; *Juhász* Pál, neje: *Fodor* Ilona, fiai: Péter, István és Mihály. (*Jk.* VII. 254.)

» » 13. *Nemesbiki Nagy* István, neje: *Nyilas* Ilona, fiai: Márton, Máté és István, leányai: Katalin és Dorottya; rokonai: id. *Nemesbiki Nyilas* György s ifj. György; ezek nővére: *Nyilas* Anna s végül *Soltér* Gergely. (*Jk.* VII. 269.)

» » 22. *Keremi* (de Cherem) *Tót* György, testvére: István; *Pap* Miklós és *Németh* György. (*Jk.* VII. 522.)

» jún. 5. *Tóth* Miklós, fia: Miklós, testvérei: György, Tamás és István. (*Jk.* VII. 259.)

1655. jún. 14. *Nyíri* István, neje: *Tóth* Ilona, testvérei: Péter, András, György és János; *Virágh* Benedek és András, *Cseri* János. (*Jk.* VII. 258.)

» » 24. *Bordás* Bálint, neje: *László* Katalin, fiai: György és István, leányai: Erzsébet és Anna, atyafiai: *Molnár* Pál és György; mostoha fia: *Csonka* István, végül *Vargha* János, neje és két fia. (*Jk.* VII. 284.)

» » » *Szénássy* György; atyafiai: *Pásztori* Mátyás és István. (*Jk.* VII. 277.)

» aug. 28. *Nagy* István, testvére: Gergely; fiai: Gáspár és Miklós. (*Jk.* VII. 359.)

» nov. 23. *Pinte* János, általa rokonai: *Berky* András, Mátyás és Mihály, Mátyás fiai: János és Márton. (*Jk.* VII. 300.)

[» márcz. 8.] *Criston* Mihály, neje: *Antal* Dorottya, fiai: András és Mátyás, leánya: Anna, testvére: Lukács, ennek neje: *Tóth* Katalin, fiai: Márton és János. (*Jk.* VII. 273.)

[1656. » »] *Simon* András, testvérei: János, Péter és Mihály. (*Jk.* VII. 273.)

» május 10. *Csák* János, általa: *Csák* András és Gergely, *Jacsó* Gergely és András, *Pacza* Márton, fia: Gergely, Pacza Mihály. (*Jk.* VII. 300.)

» jún. 20. *Sinkó* Mátyás, fia: János, testvérei: Miklós és János; *Nagy* György, *Kis* János, *Szkopecz* Mihály, *Sós* György és *Oláh* István. (*Jk.* VII. 425.)

» » 23. *Szabó* másként *Szepsi* János, neje: *Nász* Margit, fiai: István és János, leánya: Zsófia, testvére: György; továbbá Szabó másként Szepsi János, Mátyás, György, István, János, András és Mihály; végül *Vas* Péter. (*Jk.* VII. 300.)

» aug. 17. *Kis* Miklós, fiai: Miklós, Márton és János. Miklós fia: Miklós; továbbá *Fuczur* István, fiai: János és András. (*Jk.* VII. 357.)

» nov. 20. *Oláh* István, neje: *Török* Ilona, fiai: István és János, testvére: János; atyafia: Benedek,

fiai: Márton és János, testvérei: István és János; azután *Vargha* Lőrincz és János, ennek fia: János; végül: *Verebesi* András és *Horváth* György. (*Jk.* VII. 359.)

1656. decz. 9. *Berecz* János, neje: *Új* Borbála, Berecz Gergely és Pál, *Vargha* István, fia: Pál és testvére; *Kávási* Gergely, fiai: Mihály és Gergely, *Pere* György, *Németh* Gergely és *Dienes* Péter. (*Jk.* VII. 399.)

» » 23. *Vörös* Márton, neje: *Gőder* Erzsébet, Vörös Imre és Mátyás, ennek neje: *Rácz* Katalin, fia: Gergely; Vörös Balázs, neje: *Barta* Erzsébet; végül: Vörös Pál, Benedek, István és Péter. (*Jk.* VII. 357.)

1657. jan. 7. *Simon* Mátyás, neje: *Tót* Anna, leánya: Dorottya; továbbá: *Viszlay* másként *Nagy* Demeter, leányai: Katalin és Anna; *Viszlay* János. (*Jk.* VII. 357.)

» május 31. *Debreczeni* Mihály, testvérei: István, Márton és György: *Horváth* László. (*Jk.* VII. 442.)

[1658. jún. 1.] *Orros* Mihály. (*Jk.* VII. 405.)

1659. jan. 29. *Kisbenedek* Jakab, fiai: Lukács, Lőrincz és Albert; testvérei: András, Boldizsár, Bálint, Márton, Benedek, Miklós, Gergely, Jakab és másik Benedek; *Végh* Péter. (*Jk.* VII. 477.)

» márcz. 3. *Miklós* Márton, neje: *Vincze* Margit, testvére: János; továbbá: *Nagy* János, Gergely, Márton és ennek fia: Mihály. (*Jk.* VII. 595.)

» » 10. *Móré* István, testvérei: György és István, *Gaal* Pál, fiai: György és István. (*Jk.* VII. 491.)

» » 12. *Kis* Pál, fiai: Péter, Mihály, Márton, István és másik István; továbbá harmadik Kis István és negyedik Kis István; Kis Mihály, fiai: Péter, Gergely, András; végül *Oláh* János, Demeter és másik János. (*Jk.* VII. 477.)

» » 13. *Gyüghey* Péter, neje: *Kis* Erzsébet, testvérei: Gergely, István és Miklós. (*Jk.* VII. 491.)

» » 20. *Gedon* András, neje: *Szalay* Anna, *Cseltneki*

Tamás, neje: *Pogány* Erzsébet, *Morvai* János. (*Jk.* VII. 508.)

1659. márcz. 23. *Kosik* János, általa *Kosik* István, ennek fia: János; *Kosik* Mihály, fia: István, harmadik János, fiai: János és István, negyedik János; *Kis* István, *Kerékgyártó* Jakab és Mihály, *Bencz* Jakab. (*Jk.* VII. 487.)

» ápr. 25. *Lipcsey* István, testvérei: György és Jakab; *Fazekas* István és János; *Nagy* Mihály. (*Jk.* VII. 523.)

» május 20. *Menyhárt* másként *Gyurácz* Miklós, fia: Miklós, testvérei: Jakab, ennek fiai: András és Márton, János, fiai: Gáspár, István, fiai: István és György; továbbá *Menyhárt* János és András, *Dósa* János, *Konczos* Márton, *Horváth* Gergely. (*Jk.* VII. 559.)

» júl. 29. *Csató* másként *Varga* Jakab, neje: *Bartha* Anna, fiai: János és Pál, ezek nejei: *Farkas* Anna és *Baracza* Ilona. (*Jk.* VII. 512.)

» aug. 28. *Korody* Pál, fia: István, testvérei: István és András; *Petrák* Pál, fia: István, *Borbély* Gergely és János. (*Jk.* VII. 508.)

» » 31. *Oláh* János, fia; János, testvérei: András és Mihály, *Horváth* Péter és Gergely, *Tóth* Miklós. (*Jk.* VII. 512.)

» szept. 8. *Remenyik* Mihály, neje: *Bartók* Ilona; *Tóbiás* András, Mihály és másik András, *Óvári* András és *Oláh* György. (*Jk.* VII. 508.)

» » 12. *Csákó* (Chyako) István, neje: *Szabó* Orsolya, fia: János, leánya: Dorottya, testvére: Gergely, neje: *Phileph* Ilona; András, Benedek, Mihály, nővére: Anna. (*Jk.* VII. 223.)

» » 24. *Orny* János, fiai: András, Pál, János és István; testvérei: András, Lőrincz, Bertalan és János; *Dienes* Márton, fia: András. (*Jk.* VIII. 290.)

» okt. 28. *Kozák* András, neje: *Pap* Katalin, fiai: János, Mihály és Zsigmond, atyafiai: *Lazány* Mihály és *Varga* András. (*Jk.* VII. 508.)

» decz. 3. *Nagy* László, fia: István, *Márkus* András és

János, *Kereki* János, fia: János, testvére: István; végül: *Bogár* Márton és András. (*Jk.* VII. 522.)

1660. jan. 29. *Révész* István, fia: István, ennek fia: János testvére: János; *Köntör* István, fiai: István és másik István. (*Jk.* VII. 523.)

» ápr. 11. *Istók* Gergely, második neje: *Boko* Katalin; *Kosta* Mátyás. (*Jk.* VII. 524.)

» » 17. *Lőcső* (Leőchő) Mátyás, neje: *Lőkös* Anna, testvérei. István és Tamás; *Sántha* Lukács. (*Jk.* VII. 524.)

» » 26. *Hajdú* János, neje: *Kaposi* Anna, testvérei: István, Benedek és János; *Kajtár* Mihály. (*Jk.* VII. 559.)

» május 31.] *Anga* István, fia: Márton, testvére: János; *Boros* Péter és István, *Farkas* Mihály és *Nagy* Ferencz. (*Jk.* VII. 524.)

» decz. 4. *Nagy* György, testvérei: Mihály és Jakab; *Kovács* György és Kristóf, *Ugocsai* Miklós és *Sámuel* Mihály. (*Jk.* VII. 594.)

» » 12. *Perey* János, *Kanász* János, Sándor és másik János. (*Jk.* VII. 594.)

1661. jan. 29. *Bakó* Miklós, neje: *Kis* Erzsébet, fiai: Miklós és András; *Czatkeövi* (?) János, neje: *Hetei* Ilona. (*Jk.* VII. 628.)

» febr. 20. *Dancs* István, neje: *Czeglédi* Borbála, fia: Sámuel; rokonai: Dancs János, Mihály, András és István; *Verebély* János. (*Jk.* VII. 628.)

» márcz. 1. *Kis* István, neje: *Molnár* Katalin, fiai: István és Mihály, mostoha fiai: *Vágó* János és *Tóth* Pál. (*Jk.* VII. 705.)

» ápr. 5. *Kis* Demeter, általa: *Csáky* Mátyás, neje: *Keresztesi* Ilona, testvére: Csáky Mihály; továbbá: *Palló* András, neje: *Nyárády* Katalin, testvére: Palló Márton; *Nagy* András, fia: András. (*Jk.* VII. 626.)

» május 10. *Szegedi* Balázs, fiai: János, Gáspár és Mihály, testvére: István; továbbá: *Molnár* Péter, Miklós, *Kardos* Sebestyén, *Kelemen* Bálint,

fiai: János és Gergely; *Végh* Balázs, *Nagy* János és István. (*Jk.* VII. 678.)

1661. jún. 2. *Olasz* Márton, testvérei: Máté, Gergely és Imre. (*Jk.* VII. 628.)

» » » *Vajdek* Jakab, általa: *Kovács* András, *Kecsei* Imre, *Miklós* János, *Csizmazia* Menyhért és *Tóth* Péter. (*Jk.* VII. 628.)

» » 8. *Literáti* másként *Deák* János, neje: *Salapi* Ilona; atyafiai: *Bors* István, András és János; *Horváth* Ferencz és *Sándor* János. (*Jk.* VII. 677.)

» » » *Mosik* János, neje: *Tolvay* Zsuzsánna, testvére: István, neje: *Thury* Erzsébet; másik testvére: Mihály; unokatestvérei: *Sáry* János, Mihály és Péter. (*Jk.* VII. 716.

» » » *Szilágyi* Lőrincz, neje: *Antal* Anna, testvére: János, unokatestvére: *Alföldi* Pál; továbbá: *Suszthi* Mihály. (*Jk.* VII. 633.)

» » 22. *Körtvélyesi Nagy* János, neje: *Nagy* Anna, anyja: Nagy Anna, *Básti* Mihály, *Nagy* János, *Hevesi* Márton és *Gombkötő* Mihály. (*Jk.* VII. 629.)

» nov. 29. *Zaida* Pál, általa: *Bodza* István, *Lőrincz* András *Gál* János, Mihály és András. (*Jk.* X. 30.)

1662. febr. 11. *Pediácz* Mihály, *Gábriel* Mátyás és *Beszka* János. (*Jk.* VII. 720.)

» » 15. *Várallyai* János, neje: *Gabóczi* Katalin, fia: Gergely; továbbá: *Hegedűs* Ferencz, fia: Miklós; *Gombkötő* Pál. (*Jk.* VII. 774.)

» márcz. 2. *Nagy* Gergely, neje: *Tóth* Erzsébet; *Puskó* János, *Dienes* Miklós, *Fűrészi* Péter és János. (*Jk.* VII. 742.)

» május 23. *Novajkai* János, neje: *Nagy* Agata, fiai: István, János és Ferencz; testvérei: Márton, Mihály, János és Tamás. (*Jk.* VII. 716.)

» jún. 3. *Móra* Ferencz, neje: *Vass* Margit, fiai: Ferencz és Ignácz, leánya: Margit; testvérei: Balázs és Mihály, veje: *Cseperke* Máté. (*Jk.* 705.)

1662. jún. 4. *Ónodi Répa* másként *Tóth* Pál, neje: *Tőrös* Dorottya, fiai: István és Mihály, leánya: Katalin; rokona: *Bakó* András, fiai: Mihály és Ferencz; *Szentkirályi Lakatos* János, neje: *Topa* Katalin. (*Jk.* VII. 742.)

» » 20. *Kustoviczky* János, neje: *Kókay* Anna, testvérei: Pál, István, György és Mátyás; unokatestvérei: *Rakonczai* Gergely, Márton és Ferencz. (*Jk.* VII. 716.)

» » 24. *Molnár* Benedek, neje: *Csövik* Anna, fiai: Gergely és János, leányai: Ilona, Dorottya és Erzsébet; testvére: Molnár Gergely, neje: *Szabó* Katalin, fiai: István, Márton és Albert; másik testvére: Molnár János, neje: *Fónagyi* Ilona, fiai: Péter, András, György, Mihály; leányai: Zsuzsánna és Judit; harmadik testvére: Molnár Mihály, neje: *Vajda* Zsófia, fia: Mihály; végül: *Csőr* Gergely és neje: (*Jk.* VII. 705.)

» » 29. *Dési* Ferencz, neje: *Pető* Erzsébet, fia: István, veje: *Szolnoky* János. (*Jk.* VII. 708.)

» » » az országgyűlés tartama alatt. *Dankó* Miklós, neje: *Kovács* Zsófia, fiai: Demeter és Gergely; testvére: István. (*Jk.* VII. 809.)

1663. febr. 8. *Fodor* Mihály, fiai: Miklós és András; *Szín* János, veje: *Bodnár* János, unokatestvére: *Pál* Máté, fiai: Gergely és János, veje: *Korponai* Jakab. (*Jk.* VII. 809.)

» ápr. 7. *Dienes* Gergely, neje: *Tóth* Anna, fia: István, ennek neje: *Csuda* Ilona; Mihály; továbbá: *Ficzak* István. (*Jk.* VII. 855.)

május 28. *Somolyó* Benedek, fiai: Márton, István és Gergely; öcscse: István, ennek fiai: Tamás és János; továbbá: *Tóth* János, öcscse: *Tóth* Mihály, végül: *Deák* István deák. (*Jk.* VIII. 52.)

» » 30. *Bona* János, testvérei: Mihály és Jakab: *Sütő* Pál, neje: *Molnár* Dorottya; továbbá: *Oszkoroszky* György és *Király* István. (*Jk.* VIII. 52.)

1664. aug. 20. *Jósvay* János, neje: *Jámbor* Katalin, testvérei:

Pál és István; továbbá: *Balogh* János; *Nyárády* Márton, fia: Ferencz. (*Jk.* VIII. 153.)

1664. decz. 2. *Kovács* Gergely, neje: *Bertók* Erzsébet, fiai: Mátyás, István és György, testvérei: Gergely, Péter és Mátyás; mostoha fiai: *Bakó* Márton és György; végül: *Vasas* Tamás és Benedek. (*Jk.* X. 31.)

» » 3. *Ekés* György, neje: *Váraljai* Borbála, testvére: Mihály, anyja: *Csethei* Anna, rokona: *Takács* György, ennek fia: György, unokatestvére: *Thuray* István. (*Jk.* VIII. 77., X. 30.)

1665. febr. 12. *Búzás* Mihály, testvére: András, fia: Mihály; *Borbély* Pál, fia: István; *Pap* András (*Jk.* VIII. 123.)

» » » *Szőcs* másként *Patkó* János; rokona: *Debreczeni* Péter; *Becskeházi* István. (*Jk.* X. 45.)

» ápr. 4. *Serfőző* György. (*Jk.* VIII. 153.)

» » 22. *Köleséri* (Keöreöséri) Sámuel ref. pap, neje: *Domján* Anna, fia: Sámuel, atyafia: *Czeglédi* Pál. (*Jk.* VIII. 99.)

» » 34. *Flóris* János, neje: *Komáromi* Anna, fiai: Mátyás, János és György, leányai: Zsófia, Anna és Mária. (*Jk.* VIII. 99.)

» május 14. *Fodor* János, testvérei: Péter és Ádám; *Dobos* Demeter és Péter; *Kaló* András. (*Jk.* VIII. 119.)

» » 20. *Bota* Benedek, testvérei: Albert, György, Máté; fiai: Péter és Pál. (*Jk.* VIII. 285.)

» jún. 19. *Kiss* János, testvérei: Mihály és István; *Szabó* Mihály. (*Jk.* VIII. 153.)

» aug. 28. *Gálicz* Mihály, neje: *Kásso* Erzsébet, fia: György, testvérei: Gergely és Márton; továbbá: *Csízy* János, fia: István, testvérei: István és Mihály; végül: *Csehy* István és Mátyás, *Nagy* András. (*Jk.* VIII. 123.)

» » » *Orosz* Mihály, testvérei: Márton és György; *Abonyi* Mihály, testvérei: István és Miklós; *Nagy* András. (*Jk.* VIII. 123.)

1665. szept. 5. *Fürjes* Miklós, neje: *Kovács* Zsófia, fiai: Benedek és Gergely, testvére: András; *Bár-*

dos Péter és *Czibulkay* György. (*Jk.* VIII. 181.)

1666. jan. 15. *Szalánczi* Mihály, neje: *Bíró* Anna, fia: György; *Ispánik* János, fia: István. (*Jk.* VIII. 181.)

» ápr. 17. *Kádár* Mátyás, neje: *Ponus* Anna, testvérei: István és Mihály. (*Jk.* VIII. 336.)

» május 19. *Szőcs* György és *Szepessy* György. (*Jk.* VIII. 209.)

» jún. 22. *Tasnádi* másként *Szőcs* András, neje: *Mészáros* Katalin; *Horovit* Márton és Mihály; *Mazar* Péter, fia: János s végül: *Kovács* Pál. (*Jk.* VIII. 290.)

1667. febr. 9. *Szivak* Márton, neje: Zsófia, fiai: Tamás, János, István, Miklós, Mihály és Gergely; rokonai: *Lukay* Lukács, Máté és István. (*Jk.* VIII. 285.)

» jún. 29. *Tóth* András, neje: *Kossa* Dorottya, fiai: Pál, Lukács és János; továbbá: *Kis* István, neje: *Boroczki* Katalin; *Poszmány* János. (*Jk.* VIII. 434.)

» júl. 2. *Kazay* János, fiai: Mihály, György, István, Gáspár és másik István; továbbá: *Mácsy* István, neje: *Kása* Zsuzsánna; végül: *Zábory* István. (*Jk.* VIII. 329.)

» szept. 21. *Kormos* Mátyás, neje: *Kriston* Orsolya, fiai: István, Mátyás, Balázs és Albert, testvérei: Demeter, Mihály és Márton. (*Jk.* VIII. 329.)

» okt. 8. *Móricz* Balázs, neje: Katalin, fia; János, leánya: Ilona, testvére: István. (*Jk.* VIII. 285.)

» » » *Pap* János, testvérei: György és István. (*Jk.* VIII. 285.)

1668. márcz. 14. *Gálffy* János, neje: *Molnár* Anna. fia: János, leánya: Anna, testvérei: Mihály és János; továbbá unokatestvérei: *Szankay* János és *Kasza* István. (*Jk.* VIII. 285.)

» ápr. 30. *Nagy* István, neje: *Kis* Anna, fiai: István, György és Márton, testvére: György, ennek fia: István, másik testvére: Mátyás; rokona: *Bus* Tamás. (*Jk.* VIII. 296.)

» május 5. *Szőcs* János, fiai: István, Gergely, János és György. (*Jk.* VIII. 343.)

1668. jún. 25. *Konya* György, neje: *Kis* Katalin, atyafiai: Konya Márton, *Molnár* István, *Juhász* Mihály és *Hamar* István. (*Jk.* XVIII. 1, 38.)

» decz. 14. *Lengyen* András, általa: *Varga* György, *Balogh* András, *Lenhardt* István és *Bokhry* János. (*Jk.* VIII. 358.)

» » 15. *Czakó* másként *Diósgyőri* András, neje: *Töltséki* Katalin, fiai: Dávid és András, testvére: Ferencz. (*Jk.* VIII. 319.)

» » » *Tóth* János, öcscse: Gergely, *Vincze* János. (*Jk.* VIII. 362.)

1669. márcz. 29. *Török* Bálint, testvérei: István és János. (*Jk.* VIII. 371.)

» május 11. *Mészáros* másként *Besse* János, neje: *Kustos* Anna, fia: Gergely; továbbá: *Nagy* István, *Lajos* Mihály és *Csomáz* Mihály. (*Jk.* VIII. 358.)

» okt. 29. *Kútats* Imre, neje: *Balaspali* Margit, fia: Dénes, leánya: Orsolya; testvérei: Demeter és Albert, ezek nejei: *Szalmási* Katalin és *Vas* Dorottya, ennek fia: Albert, leányai: Anna, Erzsébet, Zsófia, Katalin és Dorottya. (*Jk.* VIII. 407.)

1670. jan. 19. *Csér* Mihály, neje: *Vincze* Katalin, fiai: Péter és János, testvére: Balázs, neje: Erzsébet, fia: Gergely. (*Jk.* VIII. 419.)

» » » *Nagy* Balázs, neje: *Szabó* Anna, fiai: János, István, Mihály és Márton, továbbá másik Nagy István és György. (*Jk.* IX. 3.)

» » 20. *Vincze* Gergely, neje: *Vas* Erzsébet, fiai: István és Mihály; rokona *Szilágyi* István. (*Jk.* VIII. 419.)

» jún. 3. *Mikó* István. (*Jk.* VIII. 427.)

» » » *Molnár* György, fia: János, testvére: Márton, rokona: *Dikó* Péter. (*Jk.* VIII. 417.)

» aug. 23. *Paptamássai Szilágyi* István, neje: *Kovács* Margit, fiai: ...., Mihály, Gergely és János, leányai: Anna és Erzsébet, testvére: Tamás, ennek fiai: Lőrincz (?), István, János és László. (*Jk.* IX. 1.)

1671. júl. 22. *Simon* Gergely, fiai: György és Gergely, testvérei: Mihály, Péter és András; Mihály, fiai: Márton és András, András fiai: István és András; *Herczegh* János. (*Jk.* IX. 601.)

1674. jan. 8. *Miklósi* Gergely, neje: *Pap* Judit, fiai: Mihály, István, György és Gergely; testvérei: János és Bálint; sógora: *Pócsi* János, neje: *Miklósi* Katalin. (*Jk.* IX. 146.)

1675. szept. 1. *Molnár* János, neje: Zsófia, testvérei: Márton és Máté, neje: Erzsébet, fia: András: továbbá atyafiai: Molnár István, Gergely, ifj. Márton és Tamás, ennek neje: Anna, fia: István. (*Jk.* IX. 284.)

1676. febr. 7. *Olajos* Mátyás, neje: *Csere* Erzsébet, fia: János, neje: *Balkoni* Erzsébet, fiai: István és János, leányai: Erzsébet és Anna. (*Jk.* IX. 331.)

[1679. okt. 4.] *Énekes* István, fia: János, testvérei: Jónás és Menyhért, unokatestvére: *Suba* István. (*Jk.* IX. 119.)

1681. május 28. *Lénárt* Mihály, anyja: *Somody* Ilona, neje: *Tóth* Katalin, fiai: Mátyás és Márton, leányai: Dorottya és Ilona; öcscsei: Gergely, neje: *Héja* Ilona, leányai: Anna, Erzsébet és Ilona; Péter, neje: *Fonyódi* Ilona, Mihály, neje: *Vass* Zsuzsánna. (*Jk.* IX. 743. X. 104.)

» » » *Szabó* István, neje: *Kovács* Anna, fia: Márton; atyafiai: *Király* János, neje: *Kakszi* Katalin, leányai: Ilona és Zsuzsánna, *Király* Márton, neje: *Lénárt* Anna, *Kerekes* Miklós, végül nővére: Szabó Dorottya. (*Jk.* IX. 744., X. 106.)

» nov. 29. *Gadna* Mihály, neje: *Dús* Anna, fia: Miklós, neje: *Kovács* Katalin, fia: István, leánya: Erzsébet. (*Jk.* X. 97, 108.)

[1682. május 13.] *Bogácsi Farkas* János, neje: *Faragó* Katalin, leányai: Zsuzsánna és Ilona, testvérei: Lőrincz, Lukács és Márton. (*Jk.* X. 103.)

1689. május 12. *Nyárády* András, neje: *Görgei* Anna, fiai: Ferencz és István; testvérei: Márton, fiai:

András és Márton, Miklós, fia: János. (*Jk.* XI. 301.)

1692. decz. 30. *Fodor* István, fiai: Mihály, György és János, testvérei: Mihály, Péter, András és Lőrincz; Péter fia: István. (*Jk.* XII. 508.)

[1693. júl. 14.] *Marton* Péter, neje: *Kócsár* Erzsebet, testvérei: Márton és Miklós, ennek neje: *Szobonya* Erzsébet. (*Jk.* XII. 485.)

» okt. 15. *Csáti Szabó* István, testvérei: Péter, Tamás, Gergely, id. Zsigmond fia: Gergely, János fia: ifj. Zsigmond, ifj. István, másik ifj. István. (*Jk.* XIII. 70.)

1694. júl. 5. *Pap* Gáspár, neje: *Czutor* Zsófia, fia: Mátyás, leánya: Katalin, testvérei: István, János és András. (*Jk.* XIII. 136.)

» okt. 12. *Tót* István. (*Jk.* XIII. 70.)

» nov. 29. *Árvai* Mihály, neje: *Bolyki* Borbála, fiai: Lőrincz, István és János, leánya: Anna. (*Jk.* XIII. 551.)

1695. május 27. *Kis* István, fiai: István, Tamás, Péter és Mihály, testvérei: János és András, unokatestvérei: Kis András és János. (*Jk.* XIII. 356.)

» » » *Lengyel* János. (*Jk.* XIII. 445.)

1696. szept. 17. *Herkó* Mátyás, neje: *Tolvaj* Katalin, mostoha fia: *Kerékgyártó* György. (*Jk.* XIV. 7.)

1697. jan. 31. *Vincze* Mihály, neje: *Mészáros* Borbála. (*Jk.* XIV. 134.)

1698. jan. 14. *Szabó* András, testvérei: István és Mihály. (*Jk.* XIV. 472.)

» ápr. 8. *Molnár* András és Péter. (*Jk.* XIV. 653.)

» » 22. *Szerencsy* másként *Zubor* Mihály neje: *Majoros* Dorottya, fia ...., leánya: Katalin, rokona: *Bertha* János, neje: *Saty* (?) Judit, leánya: Judit. (*Jk.* XIV. 504.)

» [okt. 23.] *Mlinkó* Mátyás, neje: *Geberling* Mária, fia: Mátyás, testvére: János, ennek neje: *Ács* Judit, fiai: Márton és Mihály. (*Jk.* XIV. 494.)

» nov. 10. *Kormos* Imre, unokatestvére: *Csernej* másként *Kormos* Miklós; Imre testvérei: Márton, István, Pál és Demeter, Miklós test-

vérei: György, Jakab, András és Péter. (*Jk.* XIV. 812.)

[1701. nov. 16.] *Szalay* Mihály, fia: István, leánya: Anna. (*Jk.* XIV. 1034.)

1714. okt. 21. *Sebe* Péter, neje: *Baracza* Anna, fiai: István és Mihály. (*Jk.* XVII. 607.)

1715. május 13. *Kis* Péter, neje: *Kota* Zsuzsánna, fiai: István, János, Péter és Mihály, István neje: *Sánta* Anna, fia: Gergely. (*Jk.* XVIII. 1, 167.)

1716. ápr. 16. *Gomba* Márton, neje: *Kiss* Erzsébet, fia: István, leánya: Erzsébet. (*Jk.* XVIII. 1, 319.)

[1717. ápr. 26.] *Váradi Török* István, neje: *Füzy* Márta, fia: János. (*Jk.* XVIII. 1, 464.)

E hosszú lajstrom közlése után folytassuk a vármegye tevékenységének ismertetését a nemesi ügyek körül ott, a hol elhagytuk.

Ha valamely jobbágy armálishoz jutott, nem ritkán követelésekkel lépett föl előbbi földesura ellen. 1637-ben özv. Bedegi Nyáry Miklósné Bánffy Judit asszony panaszt emel, hogy radistyáni jobbágyai, Kos Mihály, Gergely és Péter az ő akarata ellenére nemeslevelet szereztek s Vámos faluba szöktek; innen azt üzenték, hogy mivel immár ők megnemesedett személyek, ha azt akarja, hogy előbbi fundusára visszamenjenek, jobbágyság szerint való szolgálatot ne követeljen tőlük, mert ilyet nem praestálnak s haza sem mennek, hanem csak alkuvás szerint való szolgálatra alkudjék meg velök.[1]

Ha valakinek elveszett vagy elégett a nemeslevele, azt szavahihető nemes emberek eskütételével kellett bizonyítania; csak így ismerte el őket a vármegye indubitátus vagyis kétségtelen nemeseknek. 1609-ben Eötvös Gergely, Laszkai Benedek miskolczi nemesek és tiszteletes Makláry Demeter sajókeresztúri lelkipásztor a vármegye széke előtt leteszik az esküt arra nézve, hogy a Balogh János és Lukács nemességét igazoló armális Eötvös Gergely miskolczi házának leégése alkalmával megsemmisült.[2] A Pelbárth István valóságos nemességét 1631-ben az a vizsgálat igazolta, melyet Macsy János szolgabíró és és Macsy Gáspár esküdt ez irányban folytattak; minthogy ki-

[1] *Jk.* V. 400. — [2] *Jk.* III. 752.

derült, hogy nemes szüléktől származott, a vármegye nemesi bizonyítványt állít ki Pelbárth Istvánnak és Nagy Annának, valamint Mihály és Ferencz fiainak.[1]

Az idők folyamán éles lett a különbség a szegényebb és gazdagabb nemesség közt. A XVII. század vége felé már önálló társadalmi osztályt tesz a *possessionátusok* osztálya. De ez az elnevezés nagyon tág értelmű volt, úgy hogy 1698-ban a vármegye elrendelte, hogy minden félreértés elkerülése végett ezentúl possessionátusoknak azokat fogja venni, a kik egy portának negyedrészét, vagyis egy saját földjét felmutatni tudó jobbágyot avagy négy teherviselésre képes zsellért mondhatnak a magukénak.[2]

Ez időben possessionátusok voltak az egyes járások szerint csoportosítva a következők:

A miskolczi járásban: a tapolczai apát, a pálos remeték, Haller Sámuel, Szirmay István, Dőry András, özv. Szepessy Pálné, Szepessy Pál, Danka Balázs, Aszalai András, Nagy Ferencz, Ivocs István, Bük László, özv. Kecskemétiné, Bárczy György, Szentmiklósi György, Kovács Sámuel, Csanády István, Szepessy István, Boldizsár Zsigmond, Papis András, Bátori László, Deák Ferencz, Viszlay András.

A szentpéteri járásban: az egri káptalan, Koos István, Vay Ábrahám, Sallay András, Ónody András, özv. Nikházyné, Barlok Ferencz, özv. Horváth Ferenczné, Bertóti Ferencz, Horváth György, Ragályi Ferencz, Czövek Mihály, Komjáthy Ádám, Messzely László, özv. Fáy Györgyné és Batik Jánosné, Lenkey Márton, Ragályi István, Losonczy Ferencz, özv. Dobayné, Andrási Ferencz, Miklovicz István, Koos Gáspár, Bodi Gergely, Török András, özv. Kozmayné, özv. Michalekné, Rabóczy Ádám, Pálfalusi István, Barbély Mátyás, ifj. Hamvay György, Balog Pál, Molnár Gáspár, Lánczy Ferencz, Bokor János, Ivocs István, Bodzási Sámuel, Tomory család, id. Hamvay György, Foktövy István, özv. Lakatos Istvánné, Szabó András.

Az ónodi járásban: az egri püspök, Rákóczi Ferencz fejedelem, Rákóczi Juliánna Erdődy grófné, jezsuita atyák, báró Buttler János, Grothazerina grófné, Dovics Miklós egri

[1] *Jk.* V. 23. — [2] *Jk.* XIV. 179.

prépost, Szemere György, Mocsáry Balázs, Bekény János, Illyés János postamester, Farkas Tamás postamester.

A szendrői járásban: az országbíró, gróf Keglevics Ádám, Gyürky Pál, Usz Ferencz, Szakmáry János, Magyary István, Frantlik Mátyás és Hoffmán úr, Soldos Imre, Szecsey Gergely, Hatvani Ferencz, Vathay János, Boko Mihály, Nyárády András, Vathay Mihály, Csodó András, Fekete László, Illésfalvy úr, Szkárosi Nagy Zsigmond, Görgey János.[1]

A possessionátusok épp úgy résztvettek a katonai terhek viselésében, mint a szegényebb nemesek és a jobbágyok. Az adót éppen a szegény nép terhének könnyítése végett (pro allevianda misera plebe) vetik ki reájuk.[2] S ez az adó igen jelentékeny összegekre rúgott. 1699-ben pl. Dőry Andrásra 234.50, Haller Sámuelre 238, Szirmay Istvánra 217.50, az egri káptalanra 313.50, az egri püspökre 351, báró Buttler Jánosra 148.50, Gyürky Pálra 143.50, Rákóczi Ferencz fejedelemre 33.50 frt esett.[3]

Az adózás azonban nem volt inyére a possessionátusoknak s a vármegye 1713-ban kénytelen volt statutumot alkotni, hogy azokat, kik a vármegye iránt tartozó kötelességüket semmibe sem veszik s közszolgálatot teljesíteni nem akarnak, a possessionátusok sorából törölni fogja és a közönséges állapotú emberek közé sorolja őket.[4]

A possessionátusságot mint kiváltságot is osztogatta a vármegye. 1696-ban Boko Mihály, Czövek Mihály és Csanády István,[5] 1701-ben Forgó János, szolgabírósága alatt szerzett érdemei jutalmául,[6] 1711-ben Viszlay Demeter gróf Pálffy János ajánlatára,[7] 1712-ben Négyesy János,[8] 1714-ben Dancs György, Bekény István és Zsigmond,[9] 1715-ben Pédery István esküdt és Bekény Ferencz, családjuk régiségére való tekintetből,[10] a valóságos és kétségtelen possessionátusok közé fölvétettek.

Arra is volt eset, hogy midőn a szegénység nem tudta a szükséges adót előteremteni, a possessionátusokhoz fordúlt a vármegye s idővel leendő visszatérítés kötelezettsége mellett

[1] *Jk.* XIV. 644—647. — [2] *Jk.* XIV. 1274—1275. — [3] *Jk.* XIV. 644—647. — [4] *Jk.* XVII. 262. — [5] *Jk.* XIV. 15. — [6] *Jk.* XIV. 1150. — [7] *Jk.* XVI. 685. — [8] *Jk.* XVI. 1039. — [9] *Jk.* XVII. 288. — [10] *Jk.* XVIII. 1, 172.

kölcsönkép megfelelő részleteket vetett ki rájuk. Így 1718-ban a possessionátusok és tisztviselők adtak össze 2173 frtot,[1] mely összeget később adójukba számították be.

Mint ebből is kitűnik, a nemesség a régi időben csak úgy kivette részét a közteherviselésből, mint a jobbágyság. Már 1549-ben meg vannak róva az egytelkű nemesek; adójuk 25 dénárt tett.[2] 1603-ban taksának nevezik az adójukat; számuk három járásban összesen 28-ra ment.[3] A vármegye különféle szükségleteire 1630-ban új taksa vettetik ki a nemesekre, melyet nemcsak a nemesek, hanem a taksás falvak és a molnárok is fizetni tartoztak.[4] 1645-ben elhatározza a vármegye, hogy a mágnások és nemesek özvegyei is tehetségökhöz képest a hazai törvények értelmében fölveendők az adófizetők közé.[5] 1646-ban az extraneus nemeseket is kötelezi, hogy a vármegyei nemesek közé fizessenek.[6] A vármegye szükségleteire 1655-ben minden egyes portára 5 frt vettetik ki, a mágnásokra, praelátusokra és nemesekre ennek kétszerese, a nemesi kúriákra és malmokra hasonlókép a kétszerese, végre az alsóbbrendűekre (kivéve mindazáltal a nemesi személyeket) egyenként egy-egy frt s a behajtással a szolgabírák bízatnak meg.[7]

Szigorúan járt el a vármegye azokkal a nemesekkel szemben, a kik az adófizetést megtagadták. Ilyen volt 1661-ben nemes Ónodi Rőti Pál, ki ennek következtében a registrumból és a nemesek sorából kitöröltetett; de később vétkét megismervén, a nemes vármegye grátiájából újból bevétetett a nemesek társaságába, de oly föltétel alatt, «hogy ha ő kegyelme másszor is ezent megújítani merészelné, peremptorie nemes vármegye communitásából úgy kirekesztetik, hogy többé grátiában nem vétetik.»[8] Ilyen esetek késztették a vármegyét az ez évi febr. 9-iki és szept. 6-iki statutumok megalkotására; ezek elsejében egy akarattal elvégezte a vármegye, hogy az olyan nemes embereket, kik mostantól fogva reájok vetendő és limitálandó adójokat meg nem akarják fizetni, sőt az adót behajtó szolgabírót is mocskos szavakkal illetik, többé nemes embereknek nem ismeri el; ezektől akármi néven nevezendő

[1] *Jk.* XVIII. 2, 728. — [2] *Dic.* 120. — [3] *Dic.* 862—864. — [4] *Jk.* V. 11. — [5] *Jk.* VI. 403. — [6] *Jk.* VI. 482. — [7] *Jk.* VII. 262. — [8] *Jk.* VII. 638.

pöreikben, dolgaikban minden patrociniumát, törvényét és igazságát megvonja, mint semmit nem praestáló emberektől és haszontalan tagoktól.[1] A másik statutumban a végvárakban lakó nemesek és armálisták ellen fordúlt, kik azon szín alatt tagadták meg az adót, hogy ők mint praesidiariusok két úrnak nem szolgálhatnak. Ezért utasításúl adta a szolgabíráknak, hogy hívják össze a végbeli armálistákat s kérdezzék meg tőlük, hajlandók-e a rájuk kivetett adót megfizetni? Ha erre készeknek nyilatkoznak, ám jól van; ellenkező esetben töröljék ki a nevöket a registrumból s hűségesen jelentést tevén a dologról, a vármegye az ilyeneket nemes embereknek többé nem fogja elismerni.[2]

1663-ban az összes mágnásokra, nemesekre és a többi adófizetőkre, továbbá a nemesi kúriákra, valamint az összes portákra 2 frt adót vetettek ki.[3] 1687-ben a vármegye szükségleteinek fedezésére, úgymint a tisztviselők sallárіumának kifizetésére mind a külső nemesekre, mind a belső nemesekre, armálistákra és szabadosokra, a kik a téli quártély-adót már lefizették, egyszeres, — a kik pedig a téli quártélyfizetés alól fel vannak mentve, akár bentlakók, akár kívüllakók legyenek, négyszeres adó vettetett ki.[4]

A mennyire kérlelhetetlen volt a vármegye a kötelességöket nem teljesítő nemesekkel szemben, annyira éber szemmel őrködött a fölött, hogy a nemes embert megillető kiváltságokat a hatalom meg ne nyirbálja. S nemcsak a saját nemesei szabadságára volt féltékeny, hanem fölemelte szavát akkor is, ha távolabbi vidékeken esett sérelem a nemes ember praerogativáján. 1664-ben Cob Frigyes császári tábornok elfogatta és elzáratta Ujhelyi Péter szatmárvármegyei nemes embert és nagybányai harminczadost. Borsod vármegye egyenesen a királyhoz írt fel a nemesi szabadság e megsértése ellen. I. Lipót király Regensburgban ápr. 19-ikén kelt leiratában a vármegye fölterjesztésére haladéktalanúl rendeletet adott ki, hogy a letartóztatott nemest Cob azonnal szolgáltassa ki a nádornak, minthogy az ország törvényei szerint a nádor van hivatva a nemesek ügyeiben bíráskodni.[5]

---

[1] *Jk.* VII. 560. — [2] *Jk.* VII. 631. — [3] *Jk.* VIII. 2. — [4] *Jk.* X. 841. — [5] *Jk.* VIII. 46.

Az 1689. évben összeíratta a vármegye mindazon belső és külső possessionátusokat, úgyszintén armálistákat és kurialistákat, kik a vármegye területén a taksát fizetni tartoztak. E szerint ez évben Miskolczon 545, Csáton 38, Keresztesen 34, Sajó-Szent-Péteren 54, Szendrőn 162, Aszalón 17, Vámoson 16 volt a nemesek száma. A többi helységekben is laktak nemesek, de jelentéktelen számmal.[1]

A nemesség adókötelezettsége a Rákóczi-forradalomban szűnik meg. Éppen, mert a nemesség fogott fegyvert a haza fenyegetett szabadságának védelmére, egy egész évszázadon át elszokott a katonai adó fizetésétől s mikor a szabadságharcznak vége lett, természetesen ezt a gyűlölt adót újra vállalni nem akarta. Borsod vármegye 1711. nov. 17-ikén már megújítja a nemesek adómentességére vonatkozó kiváltságát s eltiltja a szolgabirákat, hogy katonai szállásadót hajtsanak be rajtuk.[2] 1715-ben már tiltakozást olvasunk a jegyzőkönyvben az ellen, hogy egy szentpéteri kúriára a nemesi kiváltság sérelmével quártélyost merészlettenek tenni.[3]

A bécsi udvar azonban nem nélkülözhette azt az adót, melyet azelőtt a nemesség fizetett. Gróf Esterházy Ferencz főispán 1725-ben álmélkodva értesül arról, hogy a nemesség a taksa dolgában renitenskedik. Elrendeli, hogy az olyan nemesek, kik parasztfunduson élnek, a község közé tartoznak fizetni, a kik pedig a maguk fundusán laknak, hazánk törvényei szerint taksa alá vetendők. Hasonlókép azok is, kik régi családból származnak, hacsak törvény szerint possessionátusságukat nem bizonyíthatják.[4] 1732-ben a sajátjukon lakó armális nemesekre a taksa vagyis évi adó járásonként kivettetik; többek közt Miskolcz városára 1000 frt, Nemes-Bikkre 150, Igriczire 220, Csátra 276, Keresztesre 190, Szent-Péterre 80, Szendrőre 60, Vámosra 80 frt vettetik ki.[5] Az 1745—6. katonai évre a nemesek taksája a négy járásban összesen 5701 frt 36 krra rúgott.[6]

A jobbágyság helyzete is teljes kialakulását éri el ebben a korban. Az urbariumok világos képet nyújtanak azokról a tartozásokról, melyeket tőle a földesúr követelt. E szerint annak

[1] *Jk.* XI. 338—361. — [2] *Jk.* XVI. 839. — [3] *Jk.* XVIII. 1, 243. — [4] *Jk.* XX. 253. — [5] *Jk.* XXI. 53. — [6] *Jk.* XXIV. 15.

fejében, hogy a földesúrtól házat és földet kapott a jobbágy, köteles volt a következő szolgálatokat és fizetéseket teljesíteni:

1. Fizette a censust, mely a termények betakarítása után vagyis Szent Mihály napkor volt rendszerint esedékes.

2. Tartozott megmívelni a földesúr majorság-földét.

3. Lekaszálta rétjét és behordotta szénáját.

4. A halászó vizeken csak akkor halászhatott, ha nem voltak tilalom alatt.

5. Erdőben fát szintén csak a tilalmi időn kívül vághatott.

6. Őszi és tavaszi vetéséből kilenczedet adott a földesúrnak, tizedet a királynak (régi egyházi tized).

7. Szőlőterméséből is kilenczed járt a földesúrnak.

8. A réven és hídon fizette a vámot.

9. Hasonlókép a malomhasználatért is vámot adott.

10. A korcsmárlást is a földesúr szabta meg s a jobbágy a maga borát csak a földesúr engedelme szerint mérhette.

11. Mindennemű szolgálattal tartozott, a mit a földesúr tőle követelt.

12. Ajándékúl karácsonykor tyúkkal kedveskedett.

13. Ha tilalmasban kapták, bírságpénzt fizetett, mely vagy a földesúré vagy tiszttartójáé volt.[1]

Minde szolgálatokkal szemben semmi más joga nem volt, mint a szabadköltözködés, melyet azonban a törvények és vármegyei statutumok szerfölött megnehezítettek. A szabadköltözködés alatt azt a jogot kell értenünk, hogy ha földesura szolgálatát megúnta vagy zaklatását nem tűrhette, a mennyiben a földesúrral szemben minden kötelezettségének eleget tett és esetleges adósságait kifizette, joga volt más földesúr szolgálatába szegődnie. A feltételek teljesítését a vármegyei protocollumok *jobbágybúcsúztatás*nak mondják.

1609-ben a jobbágybúcsúztatást ekként szabályozta a vármegye: Ha a földesura a jobbágyot az ország törvénye ellen ok nélkül és törvénytelen mód nélkül való adózással, szedéssel-vevéssel, kártétellel bántja vagy jószágait ok nélkül elveszi, a jobbágynak szabadságában áll elbúcsúznia. Ha pedig a jobbágy nem tudja méltó okát adni, miért akarja a földesurat elhagyni, az okozott gyalázatért, költségekért földesura 20 frtot

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 88. nr. 23.

vehessen a jobbágyon és ez el se mehessen, hanem megmaradjon. Ezen a 20 frton felül pedig a földesúr többet semmit a jobbágyon ne vehessen, személyében, jószágában és marhájában is meg ne háborithassa. Ha pedig megháborítaná jobbágyát, annyiszor a mennyiszer megháborítja és bántja, elbúcsúzhassék az urától.[1]

A törvények és vármegyei statutumok különbséget tesznek a jobbágyok és zsellérek közt. Zsellérek voltak azok a szegény emberek, kik a földesúrtól valamely jobbágy házában kaptak szállást s földek mívelésére nem voltak barmaik. Másoknak dolgoztak pénzért, vagy természetbeli járulékokért. Minthogy a jobbágyság ezeket a zselléreket magával egyformán akarta az adózásba bevonni, 1623. aug. 28-ikán a Sajó-Szent-Péteren tartott congregatio kimondotta, hogy a dica-pénznek fizetésében a jobbágyok közé három zsellér fizessen annyit, a mennyit egy jobbágy fizet; ha ennek ellenszegül a falu vagy a bíró, az alispán 12 frt bírságot szabhat rá.[2]

Sok baj volt a szökevény jobbágyokkal is, kik földesuruk tudta és híre nélkül menekültek más földesúr szárnyai alá. Ezeknek dolgát az országos törvények is számtalanszor szabályozták, így többek közt az 1556. évi 31, 1647. évi 133. és 1656. évi 31. t.-cz. A földesúr, ha jobbágya megszökött, a vármegye székén szolgabírót és esküdtet kért, hogy jobbágyát előbbi helyére visszavigyék. A XVI. és XVII. században a vármegyének a szökevény jobbágyokra vonatkozó pörök adtak a legtöbb dolgot.

Ha a jobbágy annyira megszedte magát, hogy a házat, melyben lakott, pénzen megválthatta, szabaddá vált s ha akarta, armálist is impetrálhatott, csak rá kellett szánnia a szükséges összeget. 1658-ban Mednyánszky György és felesége Vásárhelyi Klára Szilágyi Mihály keszi jobbágyot és fiát, Istvánt «tekintvén öregemberi voltát s kiváltképpen a falunak pusztulása miatt a helyből való eltávozását» szabadossá teszik s neki 100 tallérért Keszíben egy házhelyet adnak.[3] 1674-ben Rákóczi Ferencz fejedelem Tisza-Tarjánban lakó Seres György, János, Gergely és András nevű jobbágyait 800 frtért kiveszi a jobbágyságból és szabadokká nyilvánítja.[4]

---

[1] *Jk.* III. 768. — [2] *Jk.* IV. 510. — [3] *Jk.* VII. 406. — [4] *NRA.* fasc 720. nr. 47.

Hajdan a falusi bírót a földesúr nevezte ki vagy ha egy faluban több volt a földbirtokosok száma, közös megegyezéssel tettek bírót. Ennek hivataloskodása Szent György naptól Szent György napig tartott. Később itt is a választás elve érvényesült s a földesúrnak legfeljebb az a joga maradt, hogy a községbeliektől megválasztott bírót megerősítette. A XVII. század első tizedeiben megtörtént, hogy a földesurak nem erősítették meg azt a jobbágyot, a kit a város vagy a község egyértelműleg bírónak megválasztott. Minthogy ebből nem csekély kára volt a lakosoknak és a birtokosoknak, 1623-ban felhatalmazta a vármegye a szolgabírót, hogy esküdt társával a földesurat értesítvén, a helyszínére menjen ki s a már megválasztott jobbágyot 12 frt bírsággal sújtsa és a bíróság fölvételére kényszerítse (hacsak ennek helyébe a földesúr más alkalmas embert ki nem jelöl).[1]

A török világban nagyon nehéz volt a falusi bíró tiszte. Sokszor róttak rá kemény büntetést, s ha a falut valami mulasztás terhelte, neki kellett azért lakolnia. Éppen ennek következtében senki sem vállalkozott nagy kedvvel erre a feladatra. Némelyik faluban majdnem annyi nemes lakott, mint jobbágy. Nem volt igazságos, hogy mindig csak a parasztok közül válaszszák a bírót. Vámos községe 1656-ban a bíróválasztásra nézve olyan határozatot hozott, hogy ezentúl két évenként a nemesek közül, két évenként pedig a jobbágyok közül választassék az évenként választatni szokott bíró. 12 frt büntetést szabott azokra, a kik e rendelkezés ellen, melyet a vármegye is megerősített, vétenének.[2]

Kazinczon 1657-ben Balogh Miklós nevű nemes embert választottak meg bírónak. Minthogy nem akarta elvállalni, vitézlő Kovács Péter szolgabírót küldötte ki a vármegye, hogy a bíróságot, büntetés terhe alatt, vele fölvétesse. Azonban Balogh Miklós a bíróság elől Miskolczra költözött. A földesúr, Kubinyi Dániel, hogy a község bíró nélkül ne maradjon, kénytelen volt ekés jobbágyot a bíróságra előállatni. Mikor Balogh megtudta, hogy a falunak immár más bírája van, úgy gondolta, hogy most már mentes lesz a bíróságtól s egy szép napon Kazinczra visszaköltözött. Mivel ebből Kubinyinak kára

[1] *Jk.* IV. 497. — [2] *Jk.* VII. 285.

és nagy sérelme esett, a vármegye széke előtt kijelentette, hogy Balogh Miklósnak sem török adóját a falu közé jobbágyaival be nem hagyja vétetni, sem pediglen semminemű lábasmarháit a falu csordája és ménesei közé nem bocsátja, s ezt erőszaknak és sérelemnek senki ne tekintse.[1]

Még az ez évi június 20-ikán tartott sedrián elhatározza a vármegye, hogy a mely falvakban nemesek és jobbágyok laknak, felváltva legyen bíró egyszer a nemesek, másszor a jobbágyok köréből. A hol pedig igen szegényre, zsellérre vagy arra elégtelenre kerülne a sor, tartozzék a falu az olyan mellé hites embert is rendelni. «Hogyha pedig oly ravaszkodó emberek találkoznak, kik egyet-más szín és praetextus alatt magukat a bíróság alól elvonni akarnák, ezek se lehessenek mentesek, hanem kitűnvén arra való elégségök, kényszeríttethessenek a bíróság tisztének felvételére és viselésére». A szolgabirák felhatalmazást kaptak az ellenszegülők ellen 12 frt büntetésnek azonnal való kirovására.[2]

1663-ban az említett nemes Balogh Miklós Kazinczon a falubiróságot már önként magára vállalta. Ekkor megjelent a vármegye székén nemes Czüvegh Márton s tiltakozott az ellen, hogy őt és utódait valamikor e bíróságra, mely csak paraszt rendű emberekre szokott ruháztatni, rá kényszerítsék, minthogy azt nemesi szabadságuk sérelmére sohasem fogják magukra vállalni.[3]

Mint e tiltakozás szótlan elfogadásából is sejteni lehet, a vármegye nem maradt következetes a maga határozatához. Úgy látszik, a körülmények és viszonyok szabták meg ez ügyben időközönként elfoglalt álláspontját. 1682-ben Bessenyő falu lakosai nemes embert választottak bírónak s kenyszeriteni akarták e tiszt elvállalására; a vármegye ez alkalommal kimondotta, hogy a falvakban és városokban lakó nemesek (hacsak szerződésszerűleg vagy más módon nincsenek a bíróság elvállalására kötelezve) a bíróság tisztétől mentesek legyenek.[4] 1697-ben Kazinczon újra viszálkodás támadt a nemes és paraszt lakosok közt ebben a kérdésben; a vármegye úgy ítélt, hogy mivel a nemesek kevesebben vannak, a bíróságot a parasztrendűek tartoznak viselni.[5] 1700-ban, mikor nemes Szalmásy

[1] *Jk.* VIII. 359. — [2] *Jk.* VII. 361. — [3] *Jk.* VIII. 830. — [4] *Jk.* X. 99. — [5] *Jk.* XIV. 43.

István lett Kazinczon a bíró s ő e tisztet elfogadta, Kassay János és Czövek Mihály tiltakoztak az ellen.[1]

A XVII. század elején már jegyzőket is alkalmaznak a falvak; igaz, hogy erre a feladatra — mint 1603-ban Aszalón — többnyire az iskolamester szolgálatát veszik igénybe.[2]

Szendrőn ebben a korban érdekes intézménynyel találkozunk, mely páratlanúl áll vármegyénkben. Ez a hegyközségek intézménye. E hegyközségek saját bírájuk és tiszti személyzetük vezetése mellett külön szabályok szerint végezték a szőlőhegyek tulajdonosainak ügyes-bajos dolgát s szabályaik a büntetésekre, hatalmaskodásokra, mesgyeigazításokra, kárlátásra, áldomásivásra, gyepűkerülésre, tilalmazásokra, szőlőszedésre, szőlőeladásra, szőlőmérésekre stb. terjedtek ki. Három ilyen hegyközség volt Szendrőn: az Előhegy, Középhegy és Dióshegy. Mind a háromnak fenmaradt a jegyzőkönyve s azokba évről-évre föl van jegyezve a bírák neve is.[3] A hegyközségi bírótól a föllebbezés a várkapitányhoz történt.

Hogy a kép, melyet az ezenkori közigazgatásról nagy vonásokban vázoltunk, teljesebb legyen, meg kell itt emlékeznünk a városok szervezetéről is.

«A város dolgainak és bajainak igazgatására» a gyűléseket a főbíró hívta össze. Ebben nemcsak a becsületes tanács tagjai vettek részt, hanem régi szokás állapította meg, hogy azokra a külső becsületes gazdaembereket is meghívták.[4]

A főbíróválasztás ünnepélyességgel ment végbe. A főbíró reggeli 5 órakor harangozással jelt adatott, hogy a város lakossága bírótételre gyűljön össze. Külön összehívta a városban lakó possessionátus urakat, s mikor már mind együtt voltak, a főbíró és tanács beszéd kíséretében letették hivatalukat. De halljuk magát a jegyzőkönyvet, a mely az 1708. decz. 27-ikén Miskolczon végbement választást megörökíti: «Legelsőbben is bírák uraimék ő kegyelmök személyében Faragó János uram ő kegyelme tisztességesen elbúcsúzván, magok tiszteket ő kegyelmek közönségesen resignálni kívánták: melyre nemzetes viceispán Szepessy Pál uram ő kegyelme szépen replikálván, kérte és kívánta ő kegyelme bírák uraimékat a következendő

[1] *Jk.* XIV. 998. — [2] Szuhay, *Egyházlál.* 152. — [3] Újabban a vármegye levéltárában őriztetnek. — [4] *Jk.* XIII. 40.

esztendőben való szolgálatban is helyben maradni. De főbíró nemzetes Seres György uram ő kegyelme magát absolute resolválta tisztinek tovább való nem viselésére; azért a főbíróságnak tisztinek felvételére (jóllehet más érdemes s becsületes személyek is kanditáltattanak), mindazáltal az egész város lakosainak közönséges tetszésekből nemzetes és vitézlő Váczy András uram ő kegyelme választatott és noha ő kegyelme már ennek előtte hét egész esztendők alatt bíróságviselésének eltöltésével magát eléggé mentegette, mindazáltal a sok szép kérés által meggyőzettetvén, magát ő kegyelme determinálta és a bíróság terheinek viselésére magát reá adta, letevén a szokás szerint való juramentomot. Ugyanakkor hites nótáriusságra hasonló maga mentési után is még ez egy esztendőben előállíttatott Vetéssy Sámuel». Tanácsbeli emberek tizenketten lettek, borbírák ketten; egyházfiak is ketten, kik szintén ekkor választattak. Ezenkívül választás útján töltötték be a városgazda, vásárbíró, szállásosztó avagy quártélymester, városi lovász és harangozó állását.[1]

1692. január 8-ikán Miskolcz város közönsége elhatározta, hogy ezentúl főbírót és tanácsot, nem úgy mint eddig, Szent György napon, hanem mindenkor az év kezdetén választ.[2]

A XVII. században divatba jött, hogy a városi tisztségre megválasztott polgárok pénzen váltották meg magukat polgártársaik megtisztelő bizalmától. Ezt akkor úgy mondották, hogy «megváltozott a hivataltól». Az első eset erre 1659-ben a Szőcs Gergely esete, ki egyszersmindenkorra 10 hordó borral váltotta meg magát a kincstartóságtól.[3]

Legkevésbbé volt népszerű a tizedesség, mely afféle rendőri szolgálat lehetett a XVII. század első felében. A város fel volt osztva tizedekre s minden tized élére egy tisztviselőt választottak, ki a maga kerületében a rendre, jó erkölcsökre és közbiztonságra felügyelt. Miskolcz városában eleitől fogva az volt a törvény, hogy a ki holtáig örökös tanácsságot viselt, az nem tartozott a tizedességet elvállalni. Később, a ki egy esztendeig volt csupán tanács, az is mentesnek hitte magát. A város kénytelen volt szabályúl kimondani, hogy a tanácsság után igenis köteles a megválasztott a tizedességet elfogadni. Csak

[1] *MJk.* I. 322. — [2] *MJk.* I. 471. — [3] *MJk.* I. 322.

azt az egy kivételt tette a város, hogy a ki főbíróságot viselt, az mindenkorra mentes maradt a tizedességtől.[1]

Erkölcsrendőri felügyeletet gyakoroltak a czéhek is tagjaik fölött s joguk volt büntetéseket is kiszabni. 1624-ben Szabó György mondotta volt el «az lelkét», a czéh ezért megbüntette 1 frtra. Innen a város elébe vitte ügyét, hol 11 frttal büntették. A szabók ekkor egész czéhűl próbára vitték a pörét az urak ő nagyságuk székire (értsd itt a diósgyőri urakat), kik a miskolczi törvényt helybenhagyták.[2]

A városi főbíró mellett a földesurak a maguk számadására Miskolczon jobbágybírákat is tartottak, kik földesuruknak vagy tiszttartójuknak kezébe esküt tettek. Így 1591-ben Enyingi Török Istvánnak, Bedegi Nyáry Pálnak s nejének, Török Zsuzsánnának, valamint Homonnai Drugeth Istvánnak s nejének, Török Fruzsinának külön-külön bírái voltak.[3] Még 1664-ben is Lónyay Anna asszony özv. Kemény Jánosné, mint egyik földesúr Miskolcz városában jobbágybírót tart.[4]

A városokban nevezetes dolog volt a szabad fundusok intézménye. Már 1503-ban panaszt emeltek Miskolcz lakosai Anna királyné előtt, hogy vannak városukban némely házak vagyis kúriák, melyekről a lakóik azt állítják, hogy ezeket királyi és királynéi elődjei olyan kiváltsággal ruházták fel, hogy a mely gonosztevő azokba bemenekűl, az ott a bíró és törvényszék hatósága ellenében teljes menedékjogot élvez. Minthogy ennek következtében igen elszaporodtak a gonosztevők, a királyné elrendeli, hogy a bíró és az esküdtek az ilyen malefactorokat elítélés végett kikövetelhetik. Ha a ház gazdája kiadni hajlandó őket, a bíró és esküdtek, nem ugyan bilincsbe verve vagy megbotozva, a gazda emberei által kivezettetik; ha pedig ki nem adná, erővel is kihozhatják a házból s ez esetben az a ház fosztassék meg eddig élvezett kiváltságától.[5] 1689-ben írják, hogy Szendrő város Gerse nevű utczájában a néhai Bornemisza János háza, melyet Wesselényi Ferencz nádor adományozott Hatvani Andrásnak, olyan szabad fundus volt, hogy annak előtte akármi vétekbe esett ember oda bemenekűlt, megmaradhatott békével benne.[6]

---

[1] *MJk.* I. 259. — [2] *MJk.* I. 203. — [3] *Jk.* II. 795—796. — [4] *Jk.* X. 24. — [5] Wenzel, *Dgy.* 70. — [6] *Jk.* XI. 293.

A vármegye ezenkori történetével kapcsolatban meg kell emlékeznünk négy családról, melyek egyes tagjaikban számos kiváló férfiakat adtak Borsodnak s ekként nagyban hozzájárúltak ahhoz, hogy e földön a múlt hagyományai erősödjenek.

E családok elseje a *Lászlófalvi Rinót* család volt. Eredetileg — mint Csoma József kiderítette — nem ez volt a neve; *Szuhafői*nek írta magát s Szuhafői Rénold vagy magyarosan Rinót 1510—1521. közt többízben volt vármegyénk alispánja. Ennek maradékai azután letették a Szuhafői nevet s családnévűl fölvették atyjuk keresztnevét. Ez a Rinót család eredete; tagjai csakhamar meggyökeresednek itt s a XVI. század végén Mihály, a XVII. század elején György az alispáni székbe jutnak. A család fészke Lászlófalva; ezenkívűl birtokai voltak: Tardonán, Harsányban, Felső-Bábán, Paraszt-Bikken, Kürtön, Keszíben, Szászdon és Dersen. Utolsó tagja Rinót Zsófia volt, ki Bodó Gergelyhez ment feleségűl s úgy látszik, 1634-ben már nem élt.[1]

A másik család volt a *Csoltói Basó* család, mely a szomszéd Gömör vármegyéből szakadt be vármegyénkbe. A hírhedt Basó Mátyás, ki a kiskorú Tornaljai Jánosnak volt a gyámja, gyámfiát egyszerűen eltette láb alól s örökségét, Murány várát elfoglalván, innen folytatta az egész felvidékre kiterjedő rablásait. Végre annyira felszaporodtak gonosztettei, hogy az 1548. évi 19. t.-cz. proscribáltatta s Salm Miklóst bízta meg, hogy az ítéletet rajta végrehajtsa. Salm 1549-ben Murány várát elfoglalta s Basó Mátyást testvéreivel, Mártonnal és Domokossal együtt kivégeztette. A család ősi birtokaitól megfosztatván, elszéledt s egyik ága Borsod vármegyét választotta új hazájául. Ebből az ágból Basó Mihály 1577-ben, Basó Farkas 1578-ban alispánjai voltak vármegyénknek. Házasság útján rokonságba jutott a Rakaczai, Keczer, Szokoly, Lónyay és Máriássy családokkal. Egyébiránt erős református család volt s özvegy Basó Mihályné Keczer Zsuzsánna alatt jutott a sajóládi pálos kolostor végpusztulásra, ki az 1590-es évek elején a legnagyobb közönynyel nézte, mint aljasították tisztjei és béresei istállóvá az egykor híres templomot.

A harmadik család a szintén buzgó református *Jobbaházi*

[1] Csoma József, *Magyar Nemzetségi Czímerek* 125. l. *Jk.* V 230—231.

Dőry család, mint előneve mutatja, Sopron vármegyéből szakadt Borsodba és pedig a XVII. század elején. Vármegyénkben először 1639-ben találkozunk a Dőryekkel; Istvánnal, ki feleségével, Keresztes Katalinnal már szenvedélyes birtokszerző volt s Ferenczczel, ki hét gyermekkel volt megáldva.[1] István nagy tekintélyre tett szert s 1649-ben országgyűlési követe volt a vármegyének; 1654—59-ben alispán.[2] Ferencz 1654-ben Miskolczon két nemesi kúriát szerzett.[3] A század végén sok birtokot vásárolt össze Dőry András és felesége, Persy Anna; többek közt a Rákócziak uradalmából is Kazán, Kaczola pusztán, Kazinczon, Vadnán, Sajó-Ivánkán, Velezden, továbbá Harnócz és Mucsony pusztákban részeket s az egész Ormos pusztát 12,100 frtért szerezte meg.[4] 1741-ben Ferencz és anyja, Nikházy Mária báróságra, 1759-ben László és András báróságra s végül 1766-ban Ferencz grófságra emelkedett.[5]

A Dőry családdal házasság révén rokonságban volt a *Felsőpulyai Bük* család, mely a Velezdi Kövér családba házasodott be a XVII. század első tizedeiben s ekként lett honos Borsod vármegyében. Birtokai voltak Miskolczon, Nyéken, Vakarácson, Békás-Tokajon, Aranyason, Tulloson, Diós-Győrben, Alsó- és Felső-Bábán.[6] E családból alispán volt 1629—1630 közt Bük Zsigmond és 1734—1746. közt Bük András.

Ezen kívül nevezetesebb ide szakad családok voltak: a Becskeházy, Borsy, Fáy, Feya, Girinczi, Karácsondy, Melczer, Monaky, Móré, Otrokocsy, Szatmáry-Király, Usz, Zákány stb. családok.

---

[1] *Be nem jegyzett iratok* I. 273. — [2] *Jk.* VI. 648. VII. 234—493. — [3] *Egri főkápt. ltára* IV. 103. — [4] *Urb. et conscr.* fasc. 67. nr. 13. — [5] *Akad. ltár* Tört. 4r. 197. — [6] *Proc. Tab.* 660.

XVI.

A TÖRÖK VILÁG.

Az első tatár beütés 1566. — A füleki törökök veresége Vadnánál 1577. — A szikszói csata 1588. — A mezőkeresztesi ütközet 1596. — A török pusztításai. — A negyedik járás megszüntetése. — Két földesúr: keresztyén és pogány. — A városok helyzete a török alatt. — A török adózás; az adók nemei. — Az egyes helységekre kivetett adók. — Nemesek is tartoztak a török adót fizetni. — Zabary Péter esete. — A török új meg új adókat honosít meg. — Az adóbehajtás módja. — A vármegyei helységek török adója, egyenként felsorolva. — Török rabságból pénzért való szabadulás. — A vámosi csata 1599. — A tatárok dúlásai. — Bethlen Gábor uralma. — A miskolcziak a szultánoktól kérnek oltalomlevelet. — Az egri törökök féktelenkedései. — A vármegye területén okozott török károk. — A vármegye zaklatott élete. — A pusztakazinczi csata 1659. — A főurak és a vármegyék bandériumai. — A felvidéki vármegyék folyamodása a királyhoz. — Áttérések a mohamedán vallásra. — A Thököly alatti mozgalmak. — Küzdelem Heves vármegyével Eger város hovatartozandósága miatt. — A viszály kiegyenlítése.

A török szablyája Borsod vármegyére iszonyatos erővel 1544-ben sújtott le, a mikor a budai basa Miskolczot és tartományát behódolásra kényszerítette. Ez az esemény nyitotta meg vármegyénkben a török világot. Fentebb már elmondottuk azokat a beütéseket, melyeket a török vármegyénk területére 1564-ig intézett.

1566-ban a törököktől segítségül behívott tatárokkal is meg kellett ismerkednie földünk népének. Ezek ez évben a vármegye déli részén égettek föl mindent, a mi útjokba került. A tatár had annyi égetést, rablást mívelt Magyarországon, hogy elkezdette Egernél, annak a vidékét mind elégette, rablotta; onnan feltért Mohi felé, mind égette ott az földet, onnat

felment Szent-Péter felé, végre a Sajó mellett Rimaszombatig».[1] E rablóhadjáratban teljesen elhamvadtak Szirák, Szíhalom, Kürt, Keresztes-Püspöki és Ostoros. A szíhalmiak közül a tatárok elhurczoltak két lakost, három meghalt, a többi három a szomszédos községekben bújdosott. A keresztespüspökiek mintegy kilenczen földbe vájt üregekben vonták meg magukat, javaikat és barmaikat elvitték a tatárok.[2]

Addig, a míg Eger vára török kézre nem került, a füleki török volt e vidéknek legrettegettebb ellensége. 1577. Szent Márton napján (november 11-én) Ferhát füleki bég a szikszai sokadalomra ütött s ott sok népet és marhát kerített hatalmába. «De az Úr Isten békével el nem bocsátá»; Prépostváry Zsigmond egri főkapitány hátába került s «éktelenül» megverte őt Vadna mellett; Ferhát bég nemcsak zsákmányát vesztette el, hanem egész hada is elpusztult.[3]

Prépostváry utódja Rákóczi Zsigmond lett, kinek vitézségét szintén ki akarta próbálni a füleki török. 1588-ban újra Szikszóra ütött s pusztítani kezdte a vidéket Kassától Tokajig. Azonban Rákóczi Zsigmond fegyverre szólítva a szendrői magyar és német várőrséget, váratlanúl meglepte a rabló törököket s véres csata után kegyetlenül megverte őket. A szendrői magyar kapitány, Serényi Gábor különösen kitűntette itt magát.[4] De számosan vettek részt ez ütközetben, vármegyénk nemesei is; Becs Miklóst, Hangács földesurát a törökök elfogták s később csak nagy váltságdíj ellenében bocsátották szabadon.[5] Bay Gáspár, kinek leánya, Anna Lovász László felsőtokaji birtokosnak volt a felesége, ez ütközetben életét vesztette.[6] Rácz Farkas borsodi lakos és birtokosnak jobbkezét vágta le az ellenség.[7]

Az 1596. év végzetes kimenetelű volt vármegyénkre nézve. Nemcsak Eger esett el, hanem ez évi október 26-ikán folyt le a szerencsétlen mezőkeresztesi ütközet, melynek döntő kihatása volt az egész ország sorsára.

Magyarország általános történetéből tudjuk, hogy Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem a bécsi udvarral a török ellen szövetséget kötött, melynek az lett a következménye, hogy

[1] Verancsics II. 117. — [2] *Urb et conscr.* fasc. 1. nr. 2. — [3] Sepsi Laczkó Máté 21. — [4] *Századok* 1898. 229. — [5] *Szathmáry-Király cs. lt.* 161. — [6] *Jk.* II. 550. — [7] *NRA.* fasc. 1113. nr. 23.

III. Mohammed szultán nagy hadsereg élén személyesen vezetett hadjáratot Magyarország ellen. A császári hadak fővezéréül Miksa főherczeg neveztetett ki, a ki Eger vár eleste után indúlt el a felvidékre s október 18-ikán a Szikszó és Sajó-Vámos közötti téren ütött tábort. Hadereje, a melyhez itt a Báthory Zsigmond erdélyi és Teuffenbach felsőmagyarországi hadai csatlakoztak, mintegy 50—60,000 főre mehetett s körülbelől 100 ágyúval volt fölszerelve. Sajó-Vámoson haditanácsot tartottak s elhatározták, hogy Miskolczon át Mező-Keresztesre vonúlnak le, s itt veszik fel a harczot az Eger alatt táborozó török sereggel. Hadműveleti területűl a Csincse-patak mocsaras vidékét választották, hol már ekkor állást foglalt a Dsáfer basa mintegy 15,000 főből s nagyobbára janicsárokból álló hadteste. A basa a Mező-Keresztes mellett elhúzódó patak hídját leromboltatta, gázlóit megszállotta s a part mentén ágyúkat állittatván föl, készen várta a császáriakat.

A mint a császári hadsereg előcsapatai október 23-ikán Mező-Kereszteshez értek s Király Albert erdélyi, Homonnai István magyar és Ruszwurm Hermann német hadai a kiszemelt területen állást akartak foglalni, a patak mentén Dsáfer basa részéről heves ellenállásra találtak s csak erős küzdelem után sikerűlt elhelyezkedniök. A basa bámulatos elszántsággal küzdött ugyan, de hadtestét mégis visszaverték, úgy hogy ágyúit, zászlait zsákmányúl hagyva, végre is kénytelen volt Eger felé menekűlni, nyomon üldöztetve a magyar lovasságtól.

Báthory Zsigmond fel akarván használni a Dsáfer basa veresége által okozott rémületet, október 24-ikén huszárjaival és bátor hajdúival átkelt a keresztesi patakon, hogy a szultán táborát, mint a császári sereg előcsapata megtámadja, felhíván egyszersmind a főherczeget, hogy őt a sereg zömével támogassa. A főherczeg azonban ezt az észszerű dolgot vakmerőségnek jelentette ki s a támadásról hallani sem akarván, Báthoryt visszarendelte. Erre a német vezérek beható tanácskozásokat tartottak, melyeknek eredménye lett, hogy a sereg csakugyan átkelt a patakon. Ekkor jött a híre, hogy a szultán is megindúlt Eger alól; ez esemény hírére a főherczeg és hadi tanácsosai előbbi bátorságukon annyira megréműltek, hogy a sereggel ismét nagy sietve a patak mögé takarodtak vissza; s hogy még nagyobb biztonságban legyenek, fölfelé

húzódtak Ábrány felé, hol a patak mocsaras ágya az áthatolást még jobban megnehezítette. Azonban a szultán seregéből Csigalezádé Szinán és Murád basák vezetése alatt csak a tatárok érkeztek Keresztes alá, kik is az erdélyiekkel többszörös harczot vívtak. Az éjtszaka beálltával mind a két fél táborába vonúlt vissza.

A következő nap reggelén a tatár előcsapatok már kora

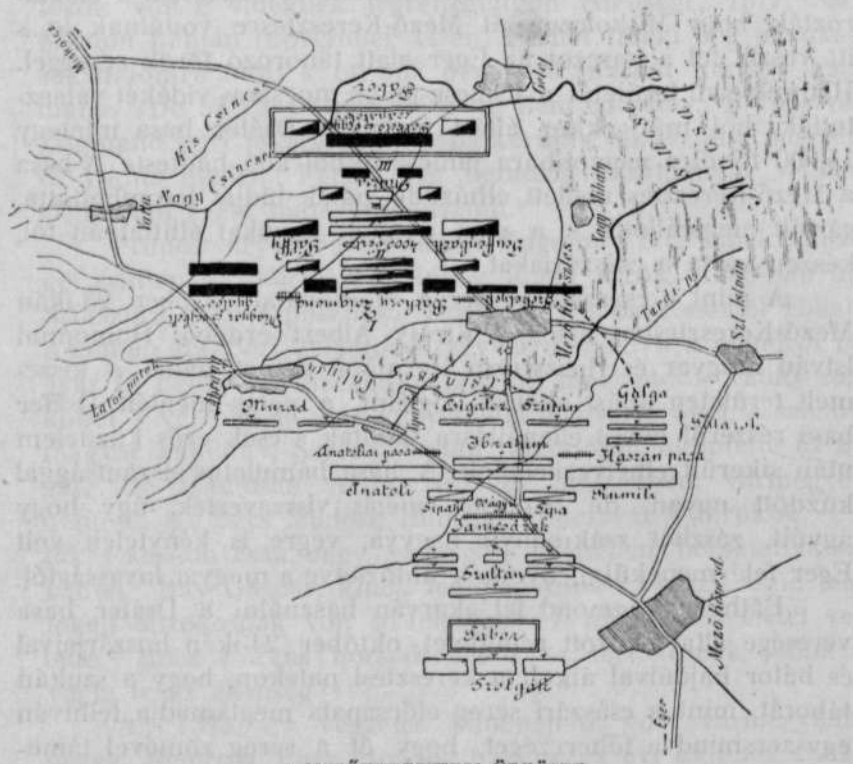

A MEZŐKERESZTESI ÜTKÖZET.

hajnalban megkezdték a támadást; Keresztesen alól a mocsaras patakon egy könnyű szerrel átgázolható helyet találván, észrevétlenül átkeltek s a balszárnyon álló erdélyiek előőrseit visszanyomták. Most oldalról és hátúlról támadtak rá a császári táborra. Azonban Király Albert az ágyúkat elővonatván, a támadást sikeresen visszaverte; erre az egész sereg csatarendbe fejlődött, és pedig a jobbszárnyon foglaltak helyet a Teuffenbach, a balszárnyon a Miksa főherczeg és a Báthory

hadai. Reggel 6–7 óra tájban az egész török sereg a patakhoz érkezett; elől jöttek Csigalezádé Szinán és Murád basák, utánuk Szokolovics Hasszán budai basa, majd Ibrahim nagyvezér, azután a szultán a janicsárokkal, s végül az anatoliai és ruméliai hadtestek.

Alig bontakozott ki a szultán hadserege, már is heves támadást intézett a Teuffenbachtól védett császári hadállás ellen; de minden siker nélkül. Ekkor följebb kerülve s egy sekélyes helyen átkelve, a törökök a császáriak jobb szárnyát rohanták meg, még pedig oly meglepetésszerűen, hogy egy gyalog hadosztályt majdnem teljesen szétvertek. Azonban ekkor előre sietett Schwarzenberg, majd segítségül jött Báthory Zsigmond és Király Albert is az erdélyi csapatokkal, végül Teuffenbach is támadást kezdett, mire a törökök meghátráltak. De Szinán basa még egy utolsó visszacsapással megrohanta a mocsáron átkelt hajdúkat s belőlük mintegy 400-at részint leöldösött, részint elfogott.

Ez a nap tehát a császári sereg szerencséjének kedvezett. De ha a török vesztesége nagy volt is, a császáriak részéről is sokan estek el vagy kerültek török fogságba. Este felé esni kezdett az eső, lassanként be is sötétedett, mire mind a két fél visszavonult táborába. Miksa főherczeg vezérkara az éjjel tartott haditanácsban abban állapodott meg, hogy támadni nem fog, hanem az ellenséget a patakon átbocsátván, átkelés közben fogja megrohanni.

A végzetes napon, október 26-ikán a két sereg akként állott csatarendbe, hogy a Csincse patak balpartján a török, jobb partján a császári hadak helyezkedtek el. A török előcsapatok, nevezetesen a Csigalezádé Szinán és Murád basák hadosztályai a szabadon hagyott átjárókon, a tatárok pedig Keresztes alatt átkeltek a posványokon s felvontatták ágyúikat is; a tatárok hátúl és oldalt foglaltak állást, hogy a kellő pillanatban megrohanhassák a császáriakat. De ezek délig nem mozdúltak s a támadást csak a délutáni órákban kezdték meg.

Három óra volt délután, a mikor a két ellenfél összecsapott. Különösen vitézül viselték magukat az erdélyiek; visszanyomták a törököket a posványokba, Király Albert meg székely csapataival a tatárokra rohant. Viszont a patakon mind sűrűbben átkelő törökök a császáriak jobb szárnyát támadták

meg. Ekkor rohant előre a középen Báthory Zsigmond erdélyi hada s oly ellenállhatatlan erőt fejtett ki, hogy áttörve a török első harczvonalát, visszaszorította a patak túlsó partjára; erre azután Pálffy és Teuffenbach tartalékcsapatai is előrenyomúltak és a törököket az egész vonalon visszaverték. Ezzel a csata meg volt nyerve; az ellenség megfutamodott, a császári hadak, minthogy a vízen való átkelés meg volt tiltva, újra elfoglalták hadállásaikat. A győzelemittas hadsereget most már nem lehetett visszatartani; a magyar vezérek, Báthory Zsigmond, Király Albert és Pálffy Miklós tanácsára Miksa kiadta a parancsot az általános előnyomúlásra s a vízen való átkelésre, hogy így az ellenség felett a győzelem teljes legyen.

Egyedül a rumeliai hadtest, melyet Hasszán basa vezérelt, kísérelte meg az ellenállást; de a császáriakat már nem bírta feltartóztatni, mert ezek oly erővel rohantak reá, hogy pár pillanat alatt ez is szét volt szórva s vad futásban keresett menekülést. A császáriak nyakra-főre öldösték őket s a hadtest úgyszólván teljesen megsemmisült. Maga a szultán is, ügyet sem vetve többé papjai bíztatására, szégyenszemre futva menekült. A császáriak heves rohamát sem a janicsárok tömören álló hadoszlopa, sem a szakadatlanúl működő 170 ágyú öldöklő tüze nem tudta feltartóztatni s alig hogy eloszlott a füst, az ágyúk már a keresztyén hadak kezében voltak.

A szabad hajdúk és a császári zsoldosok megrohanták a szultán és a basák üresen hagyott sátrait s el kezdték fosztogatni. És éppen ez okozta a császári sereg vesztét. Míg a győztes fővezérek a diadal mámorában egymásnak szerencsét kívántak, s míg a német zsoldosok és a szabad hajdúk éktelen ordítozás közepett a török kincstár pénzes ládáin tánczoltak, egyszerre csak előrohan rejtekéből egy szedett-vedett csőcselék had s megrohanja a mit sem sejtő fosztogatókat. Csakhamar több és több török kerül elő, köztük a még el nem széledt janicsárok, s a zsákmánynyal megrakodottak, a kiket le nem vágnak, eszeveszetten menekűlnek. A császári lovasság, a helyett, hogy a janicsárokra rohant volna, követi a példát s futva menekül. Ebben a válságos helyzetben érkezik vissza az Ábrány alá kirendelt török lovas hadosztály s hozzá csatlakozva a janicsárokhoz, végleg eldönti az ütközet sorsát. Futásában megfordúl Czigalezádé basa lovas csapata is s a vezetést át-

vevén, nagy erővel ront a császáriakra. Mindössze egy negyedóra idő lefolyása alatt a hatalmas császári hadsereg, mely már kezében tartotta a győzelem pálmáját, a számra nézve jóval csekélyebb had elől kénytelen volt futva menekülni.

III. Mohammed szultán Szolnokig meg sem állott s csak itt tudta meg, hogy a császáriak felett fényes győzelmet aratott. Azonban vesztesége igen nagy volt; legalább 20,000 embere maradt a csatatéren. A császáriak is mintegy 12—15,000 embert vesztettek.

A keresztyén seregben a nagy rémület miatt mindenki elvesztette a fejét; az összes vezérek közül csak Pálffynak és az öreg Teuffenbachnak jutott eszébe a közel levő táborba menekülni. Ok ketten itt töltötték az éjtszakát. Miksa főherczeg Miskolczon át Kassának vette útját. Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem pedig, Kornis Gáspár és Huszár Péter kapitányai társaságában, Diós-Győrre szaladt s ott töltött az éjtszakát. Ide menekültek Báthory István, Thurzó György, Czobor Mihály és Nyáry Pál is, a ki mikor a keresztyének a szultán főhadi szállására rohantak, Ibrahim nagyvezér sátrából szerencsésen megszabadult.[1]

Hogy a vármegye nemesei közül kik vérzettek el az ütközetben, sajnos, nem maradt följegyezve. Csak a hangácsi uradalom egyik birtokosáról, Réghy Kelemenről tudjuk, hogy mint családjának utolsó férfi sarjadéka ebben az ütközetben vesztette el életét.[2] Rajta kívül bizonyára számosan vettek részt borsodmegyeiek ez ütközetben.

A keresztyén fegyverek e szomorú veresége egy csapásra a török birtokába juttatta vármegyénket. Mindösssze három pont maradt meg, a fallal kerített Diós-Győr, Ónod és Szendrő, melyek mint szigetek emelkedtek ki a mindent elnyelő áradatból. A török romboló útjába esett városok és falvak, melyek éppen csak hogy kezdték kiheverni a múlt hadjáratok borzalmait, teljesen elhamvadtak. Valóságos romhalmazzá vált a vármegyének déli fele. Az adólajstromokból vesszük a következő adatokat: Elégett Miskolczon 39 ház, Tapolcza egészen, Mályi egy része. Keszi egészen, Nyéken 7 ház, Petri, melynek

[1] *Hadtört. Közl.* 1892. V. 28. s 256. *M. Hadi Krónika* II. 132. — [2] *Szathmáry-Király cs. ll.* 33.

lakosait elhurczolták, Déta egészen, Szeged nagy része, továbbá Kisfalud, Palkonya, Őrös, Tarján, Oszlár, Szászd, Csaba, Papi, Noszvaj, Aranyas, Harsány, Kis-Tálya, Tárkány, Szomolya, Kis-Győr, Sály és Darócz.[1] Egy másik lajstrom a következő helységeket sorolja fel: Keresztes, Kövesd, Novaj, Valk, Montaj, Keresztes-Püspöki, Nagy-Mihály, Nyárád, Tilaj, Kács, Gelej, Ábrány és Emőd.[2] Elpusztult Mohi város is, melyről még ez évi február hóban Bende Balázs főbíró és Kondai Balázs esküdt mint meglehetős nagy adófizető helyről tesznek tanúbizonyságot. E várost még tíz év elteltével is pusztának mondják földesurai.[3]

A vármegye negyedik járása, melyet akkor vattai járásnak neveztek, annyira meg volt semmisülve, falvai annyira elnéptelenedtek, hogy a vármegyei szék kénytelen volt azt teljesen megszűntetni. Csak 1616-ban, tehát húsz év múlva, látja szükségét a márczius 23-ikán Aszalón tartott sedria kimondani, hogy a már itt-ott épülni kezdő falvakat addig is, míg a járást régi állapotába visszaállítja, Szirmay Mihály szolgabíró járásához csatolja, nehogy az igazgatás teljes szüneteléséből valami baj származzék.[4]

Annak következtében, hogy a városok és falvak török kézre jutottak, a szegény jobbágyságnak egyszeriben két földesura lett. Az egyik, a régi keresztyén földesúr, hacsak tehette, biztosabb vidékre költözött vagy a végvárak valamelyikében vonta meg magát, s onnan gyakorolta földesúri jogait; rendszerint irgalmat ismert, meg lehetett kérlelni s megelégedett a legcsekélyebb adóval, melyet a jobbágyok megajánlottak. Annál lelketlenebb és kapzsibb volt a pogány, s mikor adóról volt szó, nem ismert semmiféle kiméletet. A míg például Mező-Kövesd város lakosainak a keresztyén földesurak kilenczed fejében fizetett 200 frt adóját leszállították 100 frtra, a budai basa előbb 250 frt fejadót rótt ki rájuk, melyet azután minden megokolás nélkül 800, 1200, végre 1300 frtra emelt. Mikor a füleki bég uralma alá kerültek, ez 600 frtban szabta meg adójokat. Ezenkívül császár adaja czímen minden évben 35 frtot fizettek. Szablyapénz czímen meg minden harmadik

[1] *Dic.* 777. — [2] *Dic.* 781. — [3] *Urb. et conscr.* fasc. 106. nr. 75 *Jk.* III. 680. — [4] *Jk.* IV. 263.

évben 35 frtot hajtatott be rajtuk. De ez még nem volt minden; természetben kellett épületfát adniok; korcsma-, parochia-, kaszáló-pénz és ágybér czímen még ezeken felül 14 frtot kellett fizetniök. Úgy hogy nem bírván e terheket viselni, ott hagyták városukat s csak 1595-ben tértek megint vissza, a mikor török földesuruk 150 frtra szállította le adójukat.[1]

Nem kevésbbé volt szomorú a miskolcziak helyzete is. Mikor 1544-ben Mehemet budai basa elpusztította városukat, 300 frtban állapította meg adójukat. Ezt azután 900, majd 1100 frtra emelte. Mikor pedig a hatvani bég keze alá jutottak, ez mintegy hat éven át évenként 4000 frtot zsarolt ki tőlük. Ezenfelül 500 porta után (noha ennyi portája Miskolcznak sohasem volt) hajtották be rajtuk a császár adóját. Ebbe az adóba Csaba falu 275 frtot szolgáltatott be. Végre leszállította a török az adót 3000 frtra s számos éveken át valahogy kiizzadták ezt az összeget. Egyszer azután teljesen kimerültek; kapták tehát magukat s ott hagyták lakóhelyeiket, úgy hogy teljes egy esztendeig idegenben bújdostak. Utóvégre is Ozman bég közbenjárására megint csak visszatértek s ekkor adójok 2000 frtra szállott le, a mibe bele volt értve a császár adója, épületfa és minden egyéb járulék. Néha még ajándékokkal is kellett kedveskedniök.[2]

Sajó-Szent-Péter város lakosai kezdetben Pestre adóztak. Mikor a török Füleket elfoglalta, Nagy Mehemet agával úgy alkudtak meg, hogy évenként tartoznak fizetni 200 frtot. Két év múlva ez a gazdájuk meghalt s akkor Deli Mankocs töröknek fizettek évente 300 frtot. Ennek halála után a szultán számára foglalták le őket s ettől kezdve, császár adóját, szablyapénzt és épületfát beleértve, fizettek egy összegben 700 frtot Fülek bevétele után földesuruk, Rákóczi Zsigmond közbenjárására adójukat leszállították 500 frtra. Rendes vaj- és mézadót nem adtak, de ajándékot annyiszor, a mennyiszer kívántatott, tiszteletből (pro honorario) többízben felajánlottak. Szolgálatokat nem teljesítettek. Ezzel szemben keresztyén földesuruknak Szent-Mihály napi adó fejében minden jobbágy évenként 1 frtot fizetett. A kilenczed alól fel voltak mentve.

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 106. nr. 75. — [2] *Uo.*

de Egerbe tizedet adtak. Szükség esetében szolgálatot is teljesítettek.[1]

Minthogy itt már némely adónemekről van szó, helyén való lesz megismerkednünk azokkal az adókkal, melyeket a törökök alattvalóikon, az úgynevezett *rájákon* behajtani szoktak. Ezek között a legjelentékenyebb volt s minden városra és falura ki volt vetve:

1. A *fejadó* (summa capitalis), mely minden megállapított kulcs nélkül vettetett ki s esetről-esetre változott. Mekkoraságát az határozta meg, hogy a lakosok milyen tehetősök voltak. A mint kissé megállapodott viszonyok közé jutottak vagy a töröknek pénzre volt szüksége, ez az adó azonnal emelkedett.

2. Másik adó volt a *császár adója* (census caesaris), melyre nézve alapúl a porták szolgáltak. Rendszerint minden ház után 1 frt 50 dénárt hajtottak be. Ha a portákat keveslették, önkényesen többre tették a számukat s a szerint vetették ki azután ezt az adót, a miként ezt pl. fentebb Miskolcznál láttuk.

3. Harmadik adó volt a *szablyapénz* (pecunia gladialis), melyet úgy látszik csak fegyverrel rendelkező lakosok fizettek. Ez fejenként rendszerint 1 frt 50 dénárt tett.

4. A korcsma-, parochia- és mátka-pénz (pecunia educillationis, parochialis és lectorum) nem szerepel mindenütt s ezeket valószínűleg a keresztyén adórendszertől vették a törökök.

5. Épületfát rendesen természetben követelt a török, különösen azoktól a helységektől, melyek erdők közelében feküdtek. Ezt azonban készpénzen is meg lehetett váltani. Hasonlóképp tüzelőfának szállítására is kötelezve voltak a községek, ha volt erdejük.

6. Rendes adó volt a méz- és vajadó; ennek mennyisége azonban a körülmények szerint változott.

7. A szénakaszálás szintén meglehetős súlyos adó volt, melyet sokszor felpanaszolt a lakosság.

8. Ezenkívül voltak rendes és rendkívüli szolgálatok, mint fuvar, földmunka stb., melyek szintén adónak számítottak.

9. Előfordúl a *szakállpénz* is (pecunia barbarum), mint adó, de csak ritkábban.

---

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 106. nr. 75.

10. A malmok adója 3 frtot tett.

11. Néhol fejőstehenet is kivánt a török vagy ennek fejében 3 frtot.

12. Végül ajándékok, mint vadak, baromfi, tojás, gyümölcs stb. szerepelnek a török adólajstromokban.

Az 1582. évről feljegyezték, hogy Borsod vármegyében az egyes helységek, városok mekkora és miféle török adót fizettek. Érdekesnek tartjuk közölni itt legalább a fejadót, hogy mily összegben volt a községekre kivetve:

Divény 12 frt, Velezd 50.—, Sajó-Németi 60.—, Nyárád 24.—, Kurittyán 23.—, Jákfalva 25.—, Horvát 25.—, Hegymeg 20.—, Damak 10.—, Dubicsány 15.— Görömböly 35.—, Tapolcza 25.—, Meszes 22.—, Várkony 150.—, Czenter 20.—, Mucsony 20.—, Szent-Jakab 50.—, Rakacza 20.—, Szalonna 50.—, Debrete 20.—, Viszló 20.—, Rakacza-Szend —.50, Martoni 40.—, Aszaló 160.—, Szuhogy 40.—, Alsó-Telekes 30.—, Finke 75.—, Szirák 120.—, Nyomár 12.—, Kálló 11.—, Bessenyő 50.—, Palowitha (Balajt) 45.—, Ivánka 35.—, Kaza 250.—, Szakácsi —.—, Irota 40.—, Sáta 40.—, Arló 50.—, Járdánháza 20.—, Szilvás 80.—, Visnyó 100.—, Boldva 100.—, Senye 75.—, Zeliz 32.—, Kelecsény 40.—, Mechen (Mercse?) 100.—, Sajó-Vámos 150.—, Pálfalva 32.—, Arnót 20.—, Tardona 29.—, Dédes 90.—, Tapolcsány 32.—, Vadna 100.—, Barcza 60.—, Ozd 40.—, Tihemer 700.—, Paraszt-Bikk 80.—, Szőlőske 60.—, Bánfalva 25.—, Zsércz 126.—, Kács 17.—, Nekéseny 50.—, Csokva 20.—, Barczika 50.—, Lak 40.—, Sajó-Szent-Péter 500.—, Berente 90.—, Kápolna 90.—, Hangács 90.—, Szolga 50.—, Ludna 60.—, Ecseg 40.—, Sajó-Keresztúr 200.—, Nyék 200.—, Varbó 200.—, Kis-Tokaj 36.—, Alsó-Tokaj 40.—, Málinka 50.—, Kondó 40.—, Parasznya 30.—, Ládháza 20.—, Csaba 147.—, Vakarács 16.—, Alacska 50.—, Mohi 600.—, Emöld 300.—, Miskolcz város 2000.—, Aranyas 290.— Szirma 50.—, Oszlár 45.—, Noszvaj 170.—, Bábony 100.—, Petri 26.—, Sajó-Bessenyő 65.—, Felső-Zsolcza 60.—, Ragistyán 160.—, Lászlófalva 60.—, Kazincz 250.—, Deta 18.—, Harsány 230.—, Nalaj 30.—, Borsod 160.—, Alsó-Zsolcza 55.—, Máli 190.—, Mohi-Keresztúr 35.—, Bogács 500.—, Bán-Horvát 40.—, Kis-Győr 200.—, Sajó-Szeged 200.—, Tárkány 190.—, Szederkény 100, Apátfalva 132.—, Balaton 100.—.

Ez tisztán csak a fejadó. Majdnem minden helység fizeti a császár adóját, mely különböző nagyságú; Nalajnál pl. 1 frt 64 dénár, Mohinál 90 frt s a többi helységeknél e két összeg közt váltakozik. A szablyapénz 1-től 28 frtig terjed (ez utóbbi összeget Bábony adja). A méz- és vajadó különböző nagyságú s fölmegy 12 frtig.

Az összes ez évi adó kitesz Borsod vármegyében:

a) fejadó	12,263.50
b) császár adója	1,042.67
c) szablyapénz	161.47
d) vaj és méz	222.—
összesen . .	13,689.64[1]

Az adóösszegeken kívül a török adólajstromok azt is megmondják, hogy helységeink hová fizették az adót. Kezdetben, élükön Miskolczczal, Budára adóztak; mikor azután Hatvan elesett, mintegy 54 borsodvármegyei helység, köztük Igriczi, Kazincz, Emőd, Kápolna stb. a hatvani bégnek hódoltak meg. Fülekre fizette az adót 11 helység (Bánhorvát, Alsó-Zsolcza, Borsod stb.) Végül Pestre adóztak: Sajó-Szent-Péter, Mályi, Bábony, Varbó; Putnokra: Bánfalva; Jászberénybe: Bogács; Szolnokra: Valk s Salgóra: Apátfalva.[2]

A török adót a városokban és falvakban lakó nemesek csak úgy fizették, mint a jobbágyok. A nemesek több helyen ellenszegültek ugyan, de mikor a jobbágylakosság legfőbb bírájuk, a nádor előtt bepanaszolta őket, parancs jött rájuk, hogy nekik is csak úgy kell a török adót fizetniök mint a többi lakosoknak. Igy parancsol rá Thurzó György nádor a miskolczi nemesekre 1610-ben, a sajószentpéteriekre 1611-ben.[3]

Érdekes eset adta elő magát Miskolczon. Zabary Péter

---

[1] Ezzel szemben

Torna vármegye	1,059.50
Gömör	22,754.20
Kishont	4,574.30
Nógrád	2,384.44
Zólyom	3,012.49
Abaúj	1,817.30
Zemplén	742.14

Urb. et conscr. fasc. 59. nr. 13. — [2] *Urb. et conscr.* fasc. 106. nr. 75. — [3] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 270. Fényes, *Geogr. Szótára* IV. 117.

idevaló nemes valami szolgálatot tett az egri török basának, ki jutalmúl adómentességet biztosító levelet adott részére. Zabary e levélben bizakodván, vonakodott a rá kivetett török adót megfizetni. E miatt az 1622. febr. 19-ikén Edelényben tartott congregatión mind a miskolczi nemesség, mind a miskolczi község óvást emelt s követelte, hogy ő is épp úgy fizesse az adót, mint a többiek.[1] Viszont Zabary Péter is ünnepélyesen protestált, minthogy őt és miskolczi birtokát a török császár minden adófizetéstől mentessé tette.[2] Évekig húzódott ez a perpatvar; 1638-ban a miskolczi tanács újra a vármegye elé vitte a dolgot, annál inkább, mert mikor hites emberei felszólították Zabaryt, hogy a reá szabott török adót fizesse meg, nemcsak hogy nem fizette meg, hanem rút, gyalázatos szitkokkal szidalmazta őket. Nagyobb dolog volt, hogy azzal fenyegette meg a lakosokat, hogy addig nem nyugszik, míglen minden terhes igákat, szolgálatokat, melyek alól már egyszer felszabadították és mentesekké tették őket az egri urak (értsd egri basák), újabban a város lakosaira vetteti és rájuk rendelteti, melyből hogy minemű kár és pusztulás következhetik a várost, a vármegye bölcsen megítélheti.[3] Végre is a vármegye kénytelen volt Esterházy Miklós nádorhoz folyamodni, hogy szorítsa rá a makacs nemest kötelessége teljesítésére. Mikor azután a legfelsőbb parancs sem használt, a nádor a legvégső fegyverhez nyúlt; hűtlenség czímén, minthogy a törökkel szövetkezett, megfosztotta Zabaryt miskolczi udvarházától s három szőlőjétől és 1640. szept. 7-ikén eladományozta azokat Homonnai Drugeth János országbíró titkárainak, Berényi Zsigmondnak és Zsarnóczai Istvánnak.[4]

Később is előfordúlt, hogy a nemesek nem akarták a török adót megfizetni. 1656-ban Bogácsi Mihály tiltakozik, hogy Zákány István mint csécsi részbirtokos nem akar résztvenni a török adózásban.[5] 1658-ban meg Jászy János tiltakozik, hogy a míg ő Cseben levő részbirtoka után a török adót pontosan fizeti, a többi részbirtokosok ezt nem akarják tenni, de azért hasznát veszik a pusztának.[6] Az ecsegi nemesség egy része pedig panaszt emelt a vármegyénél a miatt, mert a fél-

[1] *Jk.* IV. 429. — [2] *Jk.* IV. 433. — [3] *Jk.* V. 428. — [4] *NRA.* fasc. 364 nr. 31. — [5] *Jk.* VII. 298. — [6] *Jk.* VII. 425.

házhelyes nemesek azt követelik, hogy az egyházhelyesek kétszer annyi török adót fizessenek.[1] A vámosiak pedig azt vetették szemére Sisári Kovács István földesúrnak, hogy «török adóban igen vékony adózást tészen», a miből nekik még nagy bajuk lehet.[2]

1670-ben az ecsegi jobbágyok és a földesurak közt per támadt a török adózás miatt. A vármegye a vitás kérdésben akként döntött, hogy a 110 frt rendes adóból a lakosok 40 lengyel poltúrákat fizessenek, a többit pedig fizessék a compossessorok. A rendkívüli adót (vulgo *bitang-fizetés*) fizessék arányosan.[3]

A török nagy mester volt abban, hogy mindig új meg új adónemeket talált ki. 1642-ben Miskolcz város tanácsa a vármegyéhez folyamodik, találjon jó utat benne, kihez kellene a következő három dologban fordúlniok: az egyik az, hogy a mely falusi emberek Eger vételétől fogván lakóúl a városba jöttenek, az iszpáhia törökök vissza akarják őket falujokba vinni avagy innen meghódoltatni és magukat akarják szolgáltatni. A másik ez: ha valaki valamely felebarátján vért indít, annak bírságát kedvezés és könyörületesség nélkűl meg akarják venni. A harmadik, a mely a legsiralmasabb és a város pusztulására vezethet, az, hogy ha valami férfitól vagy aszszonyállattól valami gonosz szót hallanak, akár igaz, akár nem igaz legyen az, az olyant mindjárt sarczoltatni akarják.[4]

A törökkel való béketárgyalások szükségessé tették a hódoltság és a török adózás állapotának beható megismerését. Országos rendeletre az 1641. évi őszi hónapjaiban Borsod vármegye is minden egyes járásában a szolgabírák útján vizsgálatot tartatott arra nézve, hogy a zsitvatoroki békekötés óta mely falvakat hódoltatott meg a török, milyen eszközökkel zsarolta ki az adót, mennyit tett ez ki készpénzben és természetbeli szolgáltatásokban, s végűl 1615. óta mennyivel verte föl a hódolt falvak adóját? Ez a hivatalos tanúvallatás, melynek actái minden ékesszólásnál hívebben festik le a török világ borzalmas nyomorúságát, a vármegye minden helységére kiterjedt s élénk színekkel állítja elénk, mint dolgozott szaka-

[1] *Be nem jegyz. ir.* I. 428. — [2] *Uo.* I. 431. — [3] *Jk.* VIII. 406. — [4] Podhraczky, *Miskolczi oklev.* 77.

datlanúl a török adóprés és mi mindenféle czímeken kellett a szegény lakosságnak az adót és egyéb kötelezettségeket teljesítenie.

E Borsod vármegye történetére nézve nagyfontosságú emléket bő kivonatban és a helységeket betűrend szerint csoportosítva íme itt közöljük:

Abod. 1630. esztendő tájban az falu török urának, Hevesi Csorbadsiának adóztanak Egerben 38 magyar forintot, 40 itcze vajat, 2 kila kásabuzát, egy tábla szappant, egy kősót, azon kívűl diót; de ebben meg nem tartotta őket, hanem egyszer is másszor is mindez ideig öregbitette és felverte adajokat 50 magyar forintra, 50 itcze vajra, egy szapu borsóra, egy szapu dióra, egyéb accidentiában azonban tartotta meg; császár adajában fizetnek 8 kila buzát, 4 itcze vajat, 80 sín vasat.

Alacska. Summája elsőben volt 25, annakutána felment 35 forintra; mostan summánk 66 forint s 3 köpű méh; elsőben semmit nem szolgáltunk, mostan szántunk, aratunk, kaszálunk, fát hordunk.

Alsó-Ábrám. Az császár mivét is török számra azelőtt megértük esztendeig is tíz nappal, de most esztendőt által ugyan kiváltjuk inkább egymást; az magunk holdolását az szerént mind feljebb-feljebb verik.

Alsó-Zsolcza. Mióta megszállották Alsó-Zsolczát, esztendőnként való adójok volt 32 forint, ez mellett 32 kila buza, 32 itcze vaj, és semmit egyebet nem adóztak, sem szolgáltak; hanem vagyon tizenöt esztendeje, hogy az mostani urok, Durat Izpahia, felverte adójokat, és minden esztendőben veszen rajtok attul fogván 40 forintot, ez mellett 40 szekér szénát, 40 szekér fát, 60 kila buzát, 60 kila árpát, vajat, mézet 60 itczét, és egy vágótehenet.

Apátfalva. Az vezér előtt Budán azt végeztük volt, hogy egy esztendőben 15 napot szolgáljunk minden külön-kenyeres, mostan 100 napot is kell szolgálnunk egy esztendőben. Az mennyi szénát akkor adtunk, mostan három annyit is kell adnunk, azonkivül valamit meggondol, mindent miveltet velünk; ez esztendőben 15 tallért vött bitangot.

Aranyas. Tizenhat esztendőtűl fogva minden esztendőben feljebb verte az török az adónkat; elsőben 125 forint volt, most immár másfélszáznál is több, szénából, vajból, mézből

az szerént mint feljebb verték; ezt is szokták most rajtunk ők is mint az magyarok, portapénzt csak ez idén is kétszer vöttek rajtunk, először három tallért, másodszor harmadfél forintot vöttek rajtunk; ekével sem tartoztunk azelőtt, de most azt is felköltötték rejánk.

Arló. Elsőben Arlónak az summája volt 180 forint, annakutána azzal meg nem elégedtek, hanem az tizedre fordították, mindenbül tizedet adunk, répábul, hagymábul, káposztábul, egy szóval mindenekbül, azon kivül vajat veszen rajtunk 280 itczét, azelőtt csak 50 itczét adtunk, szolgálunk ugy hogy egyik szekér a másikat kiváltja, mind télben s mind nyárban.

Ároktó. Ennekelőtte 25 esztendővel Egren Deli Mamhut urokkal summáltak meg 80 frtban esztendőnként, ez volt adójok, ez mellett adtak 60 szekér szénát és 60 szekér fát; az míg élt ez az urok, abban tartotta meg őket, két esztendeig birván őket. Annakutána hogy ez meghalt, két török úr birta, egyik Huszain aga, az másik Ali aga, ezek annyira felverték adójokat, szolgálatjokat, hogy alig viselhették el is. Ezek után ismét Memhet Cselyebi úr birta őket, ez annál is feljebb terhelvén őket adózással és szolgálattal, pusztán hagyták falujokat, mind elmentek rúla; az egri passa azután addig írt reájok, hogy haza menjenek, miért futottak el az ő híre nélkül; bemenvén Egré, újabban summáltak meg az urokkal, leszállitván mind az summájokban, mind egyéb adózásban és szolgálatban, és attul fogván abban tartják őköt. Fizetnek minden esztendőben 100 forintot, 100 kila árpát, 40 pint vajat, egy vágó- és egy borjús tehenet, 55 szekér szénát, 35 szekér fát.

Aszaló város. 1615. és 16. esztendő tájban Egerben az város török urával, Ali aga törökkel, akkor az üdőben summáltanak be minden szolgálattal együtt 300 magyar forintban, 200 itcze mézben, vajban; de ebben az summában meg nem tartotta, hanem mindez ideig is öregbítette adajokat és felverte 450 magyar forintra, két hordó borra; mézet, vajat az elébbeni mód szerént fizetnek, császár adajában adnak 52 kila buzát, szolnoki szekérbérben fizetnek hol 20 forintot, hol 30 forintot.

Bába. Ennekelőtte az mint 20 esztendővel az török urokkal, Ibrahim csauzzal megsummáltak volt, az fia feljebb akarta verni, és anyjával mind szolgálatért, mind egygyel-mással való fizetésért summáltak meg 95 forintban, és abban tartja őköt.

Bábona. Elsőben hogy megszállották, 20 forint volt summájok, 20 szekér széna, egy hétig való fahordás egy szekérrel, de már most 45 forint, 28 szekér széna, 20 szekér fa, 24 itcze vaj, egy vágótehén; az császár mive Egré szakadatlan; török urunknak az szolgálatért 40 kila életet adunk már most; ez sem volt azelőtt.

Bábony. Ennekelőtte 22 forint volt az adója, Egren Musztafa volt az urok; ez mellett szénát adtak 40 szekérrel, vajat 26 itczét. Annakutána egyszer is, másszor is, hol 12 forint birságot vött rajtok, hol 10-et, hol többet, hol kevesebbet, mely miatt pusztán hagyták az falut. Azonban osztán más török vötte meg az falut, Jakob Izpahia; az egri passa hivatta őköt, kérdezte, hogy miért futottak el, mondották ők is az passának, hogy nem viselhetik el az sok szokatlan birságot, az kit az urok vött rajtok az adójok felett. Azzal az Jakob Izpahia urokkal úgy summáltak, minden egyéb adózást, szolgálatot cassálván, 90 forintban és 30 itcze vajban, és esztendőnként ennél semmit egyebet nem praestálnak, nem is háborgatja az urok ezenkivel őket.

Balajt. Elsőben az falu török urának Egerben adóztanak 8 magyar forintot, 8 itcze vajat és egy szekérrel egy hétig való fahordást praestáltak. 6 vagy 7 esztendő elmúlván, az a falu esett Dervis aga török birodalmában, azzal 18 forintban, 18 itcze mézben, vajban summáltanak meg. Arról az törökről ismét maradtanak Eszter Tiha nevű törökre, az mely török 1615. esztendő tájban öregbítette és felverte az falu adaját 35 magyar forintra, 35 itcze vajra, egy dézsa túróra, melyet 4 forinton vehetni meg.

Balaton. Elsőben summája volt másfél száz forint, azt felverék 300 forintra, annakutána tizedre állánk s azt adunk; mig pénzt adtunk, addig nem szolgáltunk, mostan az szolgálat rettenetes rajtunk.

Bánfalva. Első summája 25 forint volt Bánfalvának, más esztendőben verék fel 35 forintra. Mostan vagyunk tizedben, az szolgálatunknak semmi rendi nincsen, hanem mindent szolgáltatnak velünk.

Bánhorvát. Mikor megsummált, volt az summa 32 frt, 25 szekér széna, egy vágótehén, akár 6 frt., volt valami kicsin szolgálatunk is; mostan summánk 100 frt, 75 szekér széna,

két vágótehenért 25 frt; az szolgálat úgy vagyon, hogy egyik az másikát váltja ki.

Berente. Mikor Berente behódolt Egré, akkor 32 forint volt az summa és 12 szekér széna, mostan az summa sok bitangfizetéssel együtt reá megyen 200 forintra, az széna is felment 40 szekérre.

Bessenyő-Lád. 12 forint volt az adaja, 9 forint is volt, buza és árpa 40 szapu, szőlőadó 10 forint, vajat, mézet hol 8 itcze, hol 9 itcze volt, hol 12 szekér fa, hol 13 szekér fát veszen rajtok; minthogy tudja az falu török ura, Juszap Csavusz Izpahia, hogy olyan pusztúlt állapottal vadnak, feljebb annál nem zaklatta eddig; az török miatt békével megmaradhattak eddig.

Bogács. Eleitűl fogva mostanig tizedben voltak, de már most az szolgálat számlálhatatlan, egyikünk az másikunkat kiváltjuk az szolgálattal, egy szóval esztendőnek harmadát az török urunknak szolgáljuk; portapénzt is valamikor magyar számra kérnek rajtunk, az török is mingyárt meg annyit veszen rajtunk.

Boldva. Egerben legelsőben az falu török urának, Alia Csavusznak adóztanak 16 magyar forintot, 10 kila buzát, 30 itcze mézet; második esztendőben 20 magyar forintra verte fel adajokat. Üdővel annakutána Bocskay fejedelem idejétől fogvást egyszer is, másszor is Sufikar Cseliebi török uruk az falu adaját öregbítette és felverte 180 magyar forintra, 100 itcze mézre, vajra, 24 kila buzára, 30 kila árpára; egy vágó- és egy borjus tehenet is tartoznak adni.

Bolyk. Elsőben tizedet adtunk az töröknek, de elejit csak az igaz tized volt, szolgálatunk csak igen kevés volt, mostan szántásunknak, kaszálásunk, széna-, fa-, buzahordásunknak, aratásunknak semmi rendi nincsen, hanem egész esztendő által szolgáljuk, szőlőjét miveljük; egy forintot ad minden barmos ember, az zsellér 50 dénárt. Ez mellett négy-négy itcze vajat, az kinek marhája vagyon, ad.

Borsod. Egerben 1618. esztendő tájban az falu török urával, Mamhut Izpahiával megsummált 32 magyar forintban, 10 kila buzában, 50 itcze mézben, vajban; négy esztendő múlva ismét annak az fia, Mamhut török, egyszer is másszor is addig verte az falu adaját, hogy most immár 63 magyar forintot tartoznak adózni, vajat, mézet adnak; császár adaja 8 kila buza, szolnoki szekérbér 4 forint 50 pénz.

Csát. Ennekelőtte megsummálván Egren 1616. esztendőben Memhet aga urokkal, volt esztendőnként való summájok negyedfél száz forint, ez mellett, adtak 100 kila árpát, egy vágóökröt, egy borjústehenet, 90 pint vajat, 40 kila lent; annakutána ezzel nem elégedvén, feljebb verte, és immár az negyedfél száz forinton feljül vesznek rajtok 200 kila árpát, két általag túrót, 12 szekér szénát, vajat 80 pintet, és ezzel adóztatja esztendőnként őköt.

Csépány. Az csépányiak tizedet adnak; az szolgálatnak semmi rendi nincsen. Kevesen vagyunk, szénát, fát, szántást mindenkor erőnk felett miveltet velünk az török.

Cserépfalva. Az adózást, szolgálatot nem győzik előszámlálni, az mennyivel feljebb verte az török.

Csernely. Elsőben, mikor Csernely meghódolt, az summánk volt 140 forint, annakutána felverték 250 forintra; annakutána tizedet vöttek rajtunk, és mostan is ugyan tizedet adunk. Elsőben szolgálatunk csak kevés volt, mostan szolgálatunknak semmi rendi is nincsen, egyikünk az másikunkat kiváltja, azonkivül az számtalan bitang fizetés, mely esztendőnként rajtunk vagyon; annak felette 60 szál gerenda, 40 szál szarufa, 30 szál oszlop, melyet esztendőnként rajtunk megkéván: szénát mostan 40 szekérrel adunk többet mint annakelőtte, az szénáért esztendőnként tartoztak volna adni minekünk 12 forintot s 60 pénzt, mostan immár csak egy pénzt is nem ad az Emengh; az tizedet nem ugy veszi, az mint az igaz dézsma volna, hanem azt hátrahagyván, szahar szerént reánk parancsol és két annyit is veszen rajtunk, mint az mi tizedünk az mennyit tenne Az egy vágótehenért 7 forintot veszen.

Csokva. Mikor elsőben Egré besummált, volt 30 forint az summája, annakutána tizedre állattak bennünket, azt igazán megadjuk, de házadót is veszen rajtunk, és csak olyan malaczot is, az ki az rostából kiugorhatnék, négy-négy pénzt veszen érette; szolgálatunk megszámlálhatatlan.

Czenter. Summája elsőben volt 15 forint és 15 itcze vaj, széna 15 szekér, fa két vagy három szekérrel egy esztendőben. Mostan az summa 35 forint, vaj 25 itcze, széna 35 szekér, fának száma nincsen; akkor három nap szántottunk, mostan 16 napig is elszántunk.

Debrete. Az nagy rettegést, bujdosást megunván, s látván

hogy ugyan veszedelem követi mindazoknak is végét, nagy kénytelenség alatt kényszeríttettenek ez jelenvaló 1641. esztendőben az egri töröknek, ifiú Deli Musztafának 19 forintban és 8 itcze vajban megsummálni és meghódolni.

Dédes. Elsőben az summánk 25 forint volt, mostan már 75 forintra ment fel; hasonlóképen az szénabeli és egyéb szolgálat is három annyira ment fel.

Disznós-Horvát. 1608. és 9. esztendő tájban legelsőben Egerben Kara Musztafának, az falu török urának, adózott egy dézsa túrót, egyéb semmi nem volt; második esztendőben az falut császár számára foglalta az Emengh; az Emengh ismét summáltatta meg az falut 15 magyar forintban és 100 sínvasban; az császár szolgálatjától menekedtek azzal az vassal. Ez summában is csak esztendeig maradhattak meg; ismét második Emengh uraságában hogy jutottak, annak 20 forintban summáltanak meg, a sínvas is fenmaradott; két esztendő múlva ismét harmadik Emengh birodalmában jutottak, annak 30 forintban summáltanak meg, az 100 sínvas is fenmaradott. Három esztendő eltelvén, ebben az summálásban hogy megmaradhattak, negyedik Emengh birodalmában jutottak, az is 40 forintra verte fel az adót, az vas fenmaradott; ebben is esztendeig maradtak csak meg, ötödik Emengh birodalmában estek, az ismét 50 magyar forintra verte fel summájokat, az sínvas is fenmaradott. Azútától fogván az Emenghek az változás miatt egyszer is másszor is 1636. esztendő tájban az falu adaját 60 magyar forintra verték fel, az sínvas is ugyan fenmaradott.

Disznósd. Elsőben az summája volt 30 frt annakutána tizedre fogának bennünket, s mostan tizedet adunk; akkor szolgálatunk csak igen kicsin volt, de mostan felette igen sok, ugy hogy másfél egész holnapig is oda tartják szekerünket.

Diviny. Eger vétele után elsőben Mamhut Csavusznak summáltanak meg 15 magyar forintban, 10 kila buzában, 10 kila zabban, 10 itcze vajban, 10 szekér szénában; ez a summálás rajtok tartott vagy hat esztendeig; annakutána ugyanazon török adajokat 20 magyar frtra, 20 kila buzára, 20 kila zabra, 20 szekér szénára, 20 itcze vajra emelte.

Domaháza. Az domaházi summa elsőben volt 20 forint, 6 szekér széna, szolgálat akkor semmi nem volt; mostan sum-

mánk 50 forint, 25 szekér széna, szolgálatunk sok, mégis nem tudjuk mondani az mennyi.

Domak. Egerben legelsőben az falu török urának Csonka Omer Izpahiának adóztanak 8 magyar forintot, egy cseber bort, 8 itcze mézet, vajat. Ez summálásban 3 esztendeig maradhattak meg, azután ugyanazon török augeálta adajokat 15 forintra, vajra, mézre 15 itczére, egy cseber borra. 1615 tájban került ugyanazon falu füleki Musztafa aga töröknek birodalmában, mely török úr egyszer is másszor is felverte adajokat 60 magyar forintra; vajat, mézet 10 itczét, egy sajtár túrót adnak; császár adajában 4 kila buzát.

Dorogma. Elsőben, hogy megszállották Dorogmát, 33 frt volt az summájok, de már most 100 frt, 4 méh, 10 pint méz, vaj, de az méz, vaj eleitűl fogván megvolt, az pénzzel és méhvel verte fel.

Dubicsány. Vagyon 12 esztendeje, hogy Huszain Izpahiának, az falu török urának adóztanak 12 magyar forintot, azon kivűl ugarlásra, forgatásra, vetni szántásra egy ekét szántani küldöttek, 14 itcze vajat, mézet, 12 szekér fát, azon kivűl 14 szekér szénát. Üdővel annakutána Gemli agának birodalmában estek; ez az falu adaját felverte 50 magyar forintra, egy rókabőrt is adtanak melléje minden esztendőben; ismét azon falu esett Musztafa Izpahia török birodalmában. Ezzel az törökkel summáltanak meg 15 magyar forintban, 24 szekér szénában, 24 kila buzában, 24 kila árpában, 14 itcze vajban, 12 szekér fában. Ebben az summában tartotta meg őket 1634 esztendő tájig, annakutána is mindez ideig az pénzbeli summában és vajban megtartotta, hanem szénát 32 szekérrel kell vinniek, az fahordásnak semmi száma nincsen, hanem szünetlen az rajtok, az mely fahordást fel nem vennének magok kényén 20 forintért; 25 kila buzát, árpát 35 kilát kell adniok, azon kivűl császár munkájáért veszen rajtok, az kivel nem tartoznának, 16 forintot. 1641-ben igértenek az török úrnak accidentiával együtt 100 magyar forintot, de nem veszi fel tőlök.

Edelény. 1606. és 7. esztendő tájban Naszut agának, az falu török urának, adóztanak 75 magyar forintot, 40 itcze mézet, vajat, mely török úr azon summálásban tartotta meg az falut 1615 esztendeig. Annakutána az falu maradott azon török úr fiának, Huszain agának birodalmában, a ki egyszer is más-

szor is az falu adaját öregbítette és felverte 200 magyar frtra, 100 itcze mézre, vajra, 110 kila buzára, zabra, egy vég posztóra, kinek az ára teszen 35 magyar forintot; egy vágóökröt és egy borjas tehenet is adnak, ha ökröt és borjas tehenet nem adnak, tartoznak fizetni 40 magyar forintot, ezeken kivűl 5 kősót avagy 5 forintot az sóért. 1640. esztendőben ezen kivűl portapénzt 15 forintot vettek rajtok, ezen kivűl sok szőlőmunkára, fűhordásra zaklatja őket, melyet 40 magyar forintért meg nem cselekednének kények szerént; végtére is pusztán hagyják az falut miatta.

Felső-Tárkány. Minden háztul egy-egy forint adópénz, egy-egy pint vaj, egy-egy pint méz, egy meddű tehén és egy borjas tehén, minden sertés marhától négy-négy pénz, mindenféle mezei veteményünkből tized; szénát ennekelőtte csak egy-egy szekérrel adtunk, de mostan minden ökrös ember 5 szekérrel ad, és öt-öt szekér fát, de egyébféle szolgálatunknak vége nincsen.

Felső- et Alsó-Telekes. E két falunak egy török ura volt eleitől fogván; hogy Egerben meghódoltanak, Demér agának egy kősót, két pint mézet, vajat, valami kevés ajándékot is vittenek, ezeknél egyebet semmit nem adtanak; ebben két esztendőnél több ideig meg nem tartotta őket, hanem hamar, midőn Bocskay fejedelem támadott, attól fogván egyszer is másszor is feljebb-feljebb verte adajokat. 1630. esztendő tájban Demér agáné az két falunak az summáját felverte 27 magyar forintra és 20 itcze mézre, vajra. Császár adajában 8 forintot adnak, egy pint vajat, mézet.

Felső-Tokaj. Ennekelőtte huszonöt esztendővel szállották meg Alsó- és Felső-Tokajt, és Egren Saban agával egy-egy esztendőre summáltak meg 12 frtban az két falu, ez mellett adtak vajat esztendőnként 6 itczét, és mind élteig ebben tartotta meg őköt. Annak halta után kétfelé szakasztották az két falut és két török ura volt, az adójokat is mindjárt két annyival verték feljebb, mind pénzt, mind vajat, és mind feljebb-feljebb vervén egyszer is másszor is (noha eleget esküdt Ali aga, hogy nem háborgatja többé őköt), annyira nevelték summájokat, hogy csak Alsó-Tokaj esztendőnként adópénzt 20 forintot fizet, ez mellett egy vágótehenet, egy dézsa túrót, két tábla szappant, 17 szekér szénát, 17 szekér fát. Felső-Tokaj

az egri Emenghek birodalmában jutván, esztendőnként fizetnek 35 forintot, ez mellett 30 szekér szénát, 8 kősót, egy tábla szappant, egy rókabőrt, akár másfél forintot, minden esztendőben.

Felső-Zsolcza. Hogy Zsolczát megülték, Egren az Olaj békkel summáltak meg 40 forintban, ez mellett adtanak egy vágótehenet, és esztendőnként egyébre semmire nem erőltette őket egész éltéig. Annakutána Permisz Izpahia birta őköt, és mindjárt feljebb verte adójokat 100 forintra, ez mellett vött rajtok egy vágótehenet, 60 szekér szénát, 50 kila buzát, 50 kila árpát; ezeket egy esztendőben vötte meg rajtok; más esztendőben nem summáltak meg, hanem elfutottak, és két esztendeig állott pusztán az falujok. Annakutána Huszain Geömbli aga birta a falut, és bemenvén Egré hozzá, ujobban summáltak vele 65 forintban, és ez mellett adnak minden esztendőben hetiszerre két hétre egy szekeret, és attul fogván mindez ideig abban tartották meg őköt.

Finke. Egerben elsőben hogy megsummáltanak az falu török urával, Huszain agával, adóztanak 17 magyar forintot, második esztendőben 30 magyar forintra verte fel adajokat, 20 itcze mézre, vajra; 3-dik esztendőben 70 forintra verte fel az adót; 4-dik esztendőben ugyanazon Huszain aga 100 magyar forintra verte fel adajokat, az mely adó miatt azon falunak magyar földesura, Bárczay János Bocskay fejedelem idejében az budai vezérbasára küldött, mely vezérbasa Huszain aga török urat személye szerént hivatta és megparancsolta neki, hogy az falunak 70 forint summája legyen, sem több sem kevesebb, mely török az vezérbasa előtt ugyan fogadást is tett, hogy annakutána megtartja azon summában, kiről levelet is adott ugyanazon magyar földesúrnak, Bárczay uramnak, de sem beszédének, sem levelének ura nem lött, hanem az üdőtől fogván mindez ideig öregbitette és felverte adajokat 110 forintra, egy vég karasia posztóra, akár 35 forintot adjanak érette, egy kősó, évenként egy-egy rókabőr, 60 itcze vaj, méz. Portapénzt mint az nemes vármegyék, ők is 1640. esztendőben megvették rajtok, 12 magyar forintot, az mely soha azelőtt emlékezetben sem volt.

Galgócz. Elsőben Egerben summáltanak meg Amhat Izpahiának 20 magyar forintban, mézben, vajban 30 itczében;

ezt az adót három esztendő múlva ugyanazon török felverte 25 forintra; annakutána Bocskay fejedelem idejében ugyanazon török 40 magyar forintra, 30 sajtra verte. Annakutána ismég Hatvanban Sevan Izpahia török birodalmában esett az falu; ezen Sevan Izpahia egyszer is másszor is mind ez ideig 90 magyar forintra verte azon falu adaját és 56 itcze vajra.

Geszt. Soha egyszer sem tartott meg adózásunkban; portapénzt is, mint szintén az magyarok, ők szünetlenül vesznek rajtunk s vöttek is; mihelt megértik, hogy az magyar részre portapénzt kérnek, ők is mindjárást kérik.

Görömböly. Mikor haza szállottak, Egren Mamhut agával summáltak meg 100 forintban, ez mellett adtak egy vágó- és egy borjús tehenet, 20 itcze mézet, vajat is 20 itczét, szénát 50 szekérrel, és esztendőnként ezeket szolgáltatták neki, míg élt ez az urok; halála után az fia, Magyar Amhát, mindjárást feljebb verte adajokat és szolgálatjokat, és minden esztendőben veszen rajtok 160 forintot készpénzt, 30 kila buzát, vágómarhát, egy hizott ökröt és egy borjús tehenet, egy hordó bort, és az szekerrel való szolgálatnak soha szüneti nincsen rajtok.

Hangács. Egerben lakozó Musza aga nevű töröknek elsőben adóztanak 17 magyar forintot, 6 itcze vajat; esztendő múlva adóztanak 18 forintot, 18 itcze vajat; esztendő eltelvén abban az adózásban, harmadik esztendőben azon török öregbítette az falu adaját 30 magyar forintra, 30 itcze vajra, mézre. 1606. és 7. esztendő tájban, Bocskay fejedelem idejében, ugyanazon török verte fel adajokat 60 magyar forintra, vajra, mézre 60 itczére; 1615. esztendőtől fogván mindez ideig egyszer is másszor is Huszain Izpahia az falu pénzbeli adaját verte fel 105 forintra, azon kivűl tartoznak adni egy vágótehenet, az tehénért akár 12 forintot, egy dézsa túrót, akár 4 forintot. 4 tábla szappant, avagy 4 forintot, két kősót, akár egy forintot 60 kila buzát és tavaszit, 32 szekér fát, az mely fa legalább megérhet Egerben 32 forintot. Mód nélkül való bírságot egyszer is másszor is az kit vett rajtok, legalább megteszen 50 magyar forintot.

Harsány. Egy esztendőben száz-száz nappal egy ember meg nem éri az szolgálatot Egren közűlök; az tized volt eleintén közöttük, de most nem áll abban meg.

Hegymeg. 1607. vagy 8. esztendő tájban Eszter Tihának

adóztanak egy ízben. Bocskay fejedelem, hogy az törökkel frígyet szerzett olyat, hogy az nemesemberek ne adózzanak az töröknek, Hegymegen penig mind nemesemberek laktanak akkor, azok az nemesemberek tartották magokat az Bocskay fejedelem végezéséhez, az töröknek nem akartanak adózni; ugyanakkor az egri basát megkeresték felőle az hegymegi nemesemberek, Bocskay fejedelem végezésére emlékeztették; akkori basa nem erőltette az summálásra. Hanem Eszter Tiha, az hegymegiek török ura az ki volt volna, reá küldött az falura, megégettette és elraboltatta őket; az mely rablás után ugyanazon török úrnak summáltanak be 20 magyar forintban, 20 itcze vajban, mézben. Két esztendő eltelvén, annakutána egyszer is másszor is mindez ideig azon török felverte summájokat 53 magyar forintra, 53 itcze vajra, mézre; bitang pénzzel együtt az kit adnak, évente reá telik 60 forintra; császár adaja 8 kila buza, egy juh, méz, vaj 2 pint; portapénzt is vött rajtok.

Igriczi. Ennekelőtte húsz esztendővel harmincz forint volt esztendőnként az adója, ez mellett vajat adtak 25 itczét, két kősót, egy tábla szappant, egy juhot, egy dézsa túrót; annakutána ez mostani urok, Memhet aga, feljebb verte adójokat hatvan forintra. Kilencz esztendeje, hogy felverte adójokat és ez mellett esztendőnként veszen rajtok kapupénzt 3 forintot, az előbbeni adózás szerént való juh, só és tábla szappannal együtt, és az vajat is feljebb verte reájok 5 itczével, mert immár 30 itcze vajat veszen rajtok.

Jákfalva. Elsőben Egerben Fileki Amhát agának adóztanak 15 magyar forintot, egy kila diót, egy kila aszú gyümölcsöt és 10 itcze vajat; annakutána sok üdővel azon falu akadott Durat Izpahia török birodalmában, mely török az üdőtől fogván egyszer is másszor is az falu adaját felverte, bitang pénzzel együtt, 70 magyar forintra; porta után 3 kila buzát, 3 kila árpát adtak, vajat, mézet 28 itczét, két kősót, egy hordó bort, egy dézsa túrót, akár 4 forintot, szolnoki szekérbért 9 forintot. Ezen kivűl basa ajándékja, császár adaja, vajda ajándékja mennyit teszen, Isten tudná azt megmondani. Szőlőkapálásra ennekelőtte négy esztendővel kényszerítette őket, mely munkát fel nem vennének kények szerént 6 frtért.

Kápolna. Summája elsőben volt 30 forint, szolgálatunk

csak igen kicsin volt. Annakutána felverék summánkat 50 forintra. Mostan summánk 120 forint, széna 50 szekér, fa 20 szekér, egy hordó bor, 30 kila buza, 20 kila zab, egy dézsa túró, egy tábla szappan, egy vágótehén.

Kaza. Egernek megvétele után elsőben Juszap aga nevű töröknek adóztanak 250 magyar forintot, két vonna mézet, és 40 itcze vajat; annakelőtte, hogy Budára Pestre bírták az falut, oda is annyiszerént adóztanak; 5 vagy 6 esztendő múlva ugyanazon falu akadott Oszman aga török birodalmában, mely török úr azon summát öregbítette velek 50 szekér szénával, azon felyűl buza, árpa, köles alá való szántással és azoknak feltakarásával, behordásával, elnyomtatásával, minden módon elkészítésével. 1635. esztendő tájban kerűlt ismét az falu Ibrahim basa birodalmában, az mely basának idejében egy computusban és summában széna árával és felyűl megírt szolgálatnak pénzbeli jutalmával együtt summáltanak meg 500 magyar forintban; de nem 500, hanem 600 forintot veszen rajtok. Szolnoki szekérbérben fizetnek évente 16 forintot. Ezen kivűl valamikor az portákat megrójják az nemes vármegyék, az török is mindenkor megrója őket. 1640-ben fizettenek portapénzt 12 gréczi tallért. És valamikor az particularis expeditiót praestálják, azoknak lovainak szénát, abrakot praestáltatnak az szegénységgel: ők is annyi szekér szénát, annyi köböl abrakot praestáltatnak Egerben, az mely sarczoltatás soha azelőtt nem volt rajtok, hanem 1638-ban kezdették zaklatni őket azféle dologért. Ezen kivűl vég abákat, patyolatokat reájok vet, árát szabván, minél különben nem adják, azon el nem adhatták, hanem esztendeig hevert rajtok, azért bitang pénzt fizettetett velek 13 magyar forintot.

Kazincz. A zsitva-toroki végezésnek idején az kazinczi summa volt 140 forint; már felverték 245 forintra, akkor szénát hordottunk 52 szekérrel, mostan kell hordanunk 95 szekérrel.

Kelecsény. Elsőben adóztanak Egerben Rezmán agának 20 magyar forintot, 15 szekér szénát, 25 kila buzát, 25 kila zabot, 15 itcze vajat; az mikor bekaphatta őket, hol harmad napig, hol negyed napig hordatott vélek fát. 1620. esztendő tájban ugyanazon falu került Balogh Czefer Izpahia török birodalmában, mely török úr egyszer is másszor is egész 1641

esztendeig, addig verte fel adajokat, hogy széna árával együtt adóztanak nekie 120 magyar forintot, 30 kila buzát, 30 kila zabot, 60 itcze méz, vaj; ezen kivűl szekérrel hol egy hétig, hol több ideig elszolgáltatja őket, az mely szolgálatot kények szerént fel nem vennének 50 magyar forintért. Egy vágótehenet és egy dézsa túrót is veszen rajtok, mely vágótehénért és túróért örömest megadnának 13 forintot, de pénzűl fel nem veszi.

Keresztes. Elsőben hogy megszállották Keresztest, 25 frt volt adajok, egy vágóbarom, de most annyival felverték mind adajokat, szolgálatjokat, mindenekbűl tizedet adnak, ezenfelül szolgálatpénz 45 frt. Szent Mihály, szent György adaja 12 frt, sertés marhától 4 pénz, egy lúdtúl 2 pénzt veszen rajtok; az polturát is most két pénzben kiáltatták, nem is veszik feljebb.

Kondó. Elsőben 15 frt volt az summánk, annakutána 50 forintra ment fel apródonként, melyet nem szenvedhettünk, hanem tizedre állottunk; az tizedet igazán megadjuk, de az szolgálatnak semmi rendi nincsen, hanem mindenre reá hajt mint hatalmas.

Kurittyán. Elsőben Egerben mikor besummáltanak, azon falu török urának, Sziladi Demeternek adtanak 4 magyar forintot, vajat, mézet 4 itczét; esztendő múlva az falu Kovács Dsefer török birodalmában esett, azzal az törökkel 12 magyar forintban, 12 itcze mézben, vajban summáltanak meg. 20 esztendő mulva, Kovács Dsefer halála után, esett az falu Ali Buljok basa birodalmában, az mely török egyszer is másszor is felverte adajokat 30 magyar forintra, 30 itcze mézre, vajra; mostan is azon állapotban vagyon.

Lád-Bessenyő. 1606. és 7. esztendő tájban Egerben Kurta agának adóztanak 25 magyar forintot, vajat 5 vagy 6 itczét, ez adózásban tartatott az falu 5 vagy 6 esztendeig, annakutána az falu Pataj Duli basának birodalmában esett; az a török növelte adajokat 60 magyar forintra, szénapénzben alkudtak meg 20 forintban, 10 kila buzában, és 30 itcze vajban. 1630-ban ismét ugyanazon falu akadott Hevesi Beczer török birodalmában, mely török úr azutától fogván mindez ideig az falunak adaját úgy felverte, hogy mostan immár másfélszáz magyar forintot adóznak az töröknek, azon kivűl egy cseber vajat, 14 kila buzát és 8 sajtot; szekérrel és gyalogszerbeli szolgálatjok megteszen 20 magyar forintot.

Lak. 1630. esztendő tájban, másod izben hogy az falut megszállották, akkor az falu török urával, Hami Csorbadsiával sommáltanak meg 10 magyar forintban, 10 itcze vajban; annakutána ismét két esztendő eltelvén, egyszer is másszor is mint eddig annyira felverte summájokat, hogy mostan immár 30 forintot, 25 itcze vajat tartoznak adni. Császár adaja 4 frt 40 pénz.

Lászlófalva. Az lászlófalusi summa elsőben volt 25 frt, annakutána 30, azután 45, végtére 50 forint. Azután tizedre forditának, mostan tizedben vagyunk, és mindenből igazán kiadnók, de ő nem igazán veszi, hanem nagyobb kilával; szolgálatunknak szűneti soha nincsen mind télben s mind nyárban, marhánkkal és gyalog.

Lenárt-Darócz. Ennekelőtte négy-négy szekér szénát adtunk az töröknek, mostan minden ember hat-hat szekér szénát ad.

Ludna. Elsőben hogy meghódoltunk, 15 forint volt az summánk, 12 szekér széna és 12 szekér az fa; summánkat 100 forintra verék fel; annakutána tizedre állánk, azt megadjuk, az szolgálatnak semmi rendi is nincsen, hanem mindenképen szünetlenül szolgáltatnak velünk.

Málinka. Mikor elsőben Málinka meghódolt Egré, 32 frt volt az summánk, immár mostan egészlen 300 forintra ment summánk; annyival ment feljebb.

Mályi. Hogy haza szállottak, Mályinak elsőben esztendőnként 10 forint volt az adója és 16 szekér fa; annakutána az török urok hogy meghalt, Hatvanbul az asszonyuk Egré ment ferjhez, és mindjárt feljebb verte az adójokat, és vött rajtok esztendőnként 35 frtot, 32 szekér fát, 32 szekér szénát, 40 kila buzát, 40 kila árpát, 20 itcze vajat és 20 itcze mézet. Ezt hogy el nem viselhették, pusztán hagyták az falut; sokat vélekedvén magok között, az töröknek reájok való sok fenyegető izengetését elúnván, tizedre állottak, és vagyon húsz esztendeje, hogy mindenféle mezei- és kerti veteményekből, rajokbul, szőlőjök terméséből esztendőnként tizedet adnak az török uroknak, és ez mellett az helyesemberek füstpénzt egy-egy forintot, zselléremberek pedig ötven-ötven pénzt. Egren Dezdár aga az urok.

Martoni. A sok üdőtől fogván való rettegést, bujdosást

elunták, mivel nappal sokféle inség, éjtszaka penig az bujdosás fárasztotta őket, s látván sok keresztyéneknek veszedelmeket az pogányság miatt, nem lett őnekiek is fejeket hová hajtani, hanem az jelenvaló 1641. esztendő pünkösd ünnepe napja tájában úgy kellett magok ótalmában Eger várában lakó Durat Izpahia töröknek 23 forintban és 14 itcze vajban meghódolniok.

Mercse. Elsőben volt az summája 60 frt és egy vágótehén, *mostan az summa* 90 frt és egy vágótehén s egy cseber bor; szolgálatunknak száma nincsen.

Meszes. Ennekelőtte 1629. esztendő tájban Bajza Tamás nevű pribék az egri vitézekkel az meszesi erdőn őközülök három embert vágott le; az kiket elkaptak, Isten az szendrei vitézek által megszabadította. Annakutána másodszor izben 1636. esztendő tájban ugyan az egri török vitézek kiütvén az megirt falura, akkor közülök asszonyembert, leányzót, férfiugyermekeket húszat vitt el; martoni asszonyembert egyet egy fiával, szendrei asszonyt is egyet. Pénzen és Isten kegyelmességéből sarcz nélkül meszesiek hatan szabadultanak meg, az tizennégye mostan is oda vagyon. Ez veszedelem után másféesztendővel kényszeríttettenek ugyan Eger várában lakó Suffikar Cseliebi töröknek 40 magyar forintban és 26 itcze vajban megsummálni és meghódolni.

Mohi. Ennekelőtte 25 esztendővel Ibrahim agával Egren summáltak 100 forintban, ez mellett minden ember adott egy-egy pint vajat esztendőnként. Az egynéhány esztendeig nem bántotta többel őket, annakutána feljebb verte másfél száz forintra, kit hogy el nem viselhettek, pusztán hagyták falujokat; egynéhány esztendeig pusztán állván, az török urok haza hivatta őköt, és ujabban summáltak meg neki 12 forintban, és egynéhány esztendeig ebben megtartván őket, ismét feljebb verte, annyira, hogy minden esztendőben veszen rajtok adópénzt 31 forintot; ez mellett az császár adója is rajtok, ennekelőtte 1 forint 50 pénz volt, mostan immár minden esztendőben vesznek rajtok császár adóját 8 forintot.

Mucsony. 1635. esztendőben szállották meg Mucsonyt másod ízben, de az falu török urával, Murad Musztafával valamit summáltak akkor meg, ez ideig mind megtartotta őket azon adózásban.

Nagy-Csécs. Harminczkét esztendeje, hogy haza szállván,

Egren Pyso Huszainnal megsummáltak, és annakutána hogy megholt, jutottak Jejtiha birodalmában; ez két urok semmiben nem háborgatta őköt: hanem mintegy tizenkét esztendeje, hogy az mostani urok, Kara Musztafa birja őköt, ez is az summájokat nem nevelte, de sok szokatlan szolgálattal terheli, az kit az elébbeni urak nem cselekedtek; minden esztendőben veszen rajtok 32 szekér szénát, az fahordásnak szüneti nincsen, buzát veszen rajtok 29 kilát, vajat 29 itczét és egy vágótehenet. Tizenkét esztendőtől fogván minden esztendőben megveszi ezeket rajtok.

Nagy-Mihály. Nagy-Mihályt mi egynehanyan kik lakjuk, szállottuk meg az felséges Bethlen Gábriel erdélyi fejedelem első kijövetelekor; birt elsőben bennünket az hatvani Olaj bék ugyan Hatvanban, volt akkori adónk 25 frt; se nem szolgáltunk, sem penig sehová nem mentünk, az tizedet mindazonáltal megadtuk akkor is. Adott azután ez az Olaj bék bennünket Egré Amhát passának két esztendeig; egy adónk volt, ugymint császár adaja, 2 kila liszt, 2 kila abrak; azután 12 kilával verték feljebb; azólta fogva mind az az adónk volt, ugyanazon császár adajához való vaj, méz egy-egy pint volt, most is annyi, juhért 3 frt, az mikor juhot el nem veszi; czédulaváltság 30 pénz, zsáktul egy-egy poltura, azelőtt egy-egy pénzt vöttek, mostan az urakat megrótták; szekérbérben vöttek 24. d., most költötték ezt is reánk. Az mostani ur, ki most bir bennünket, Dörmis Izpahia, négy-négy szekér szénát veszen rajtunk minden gazdaemberen, három-három szekér fát. Mikor elsőben megsummáltunk vele, akkor azt fogadta, hogy egyéb szolgálatra nem fog bennünket, csak itthon vessünk neki 12 kila buzát, 12 kila árpát, bár őneki egyebet ne szolgáljunk, de abban sem állott meg, hanem vagy kell, vagy nem, mind egyaránt hordat fát velünk, pénzen adja el, ganajt hordat velünk, ludat tizedben, az sem volt azelőtt, kendert is követ rajtunk.

Nekésen. Eleitől fogva tizedet adtunk az töröknek, ennekelőtte két ember vitt 3 szekér szénát, mostan minden ember öt-öt szekérrel viszen.

Nemes-Bik. Ennekelőtte huszonöt esztendővel szállották meg Nemes-Bikket, és Egren Fekete Kara Alival summáltak meg 10 forintban, ez mellett esztendőnként adtak 14 itcze mézet,

vajat, 10 szekér szénát, és azonkivel semmivel nem bántották őköt. Annakutána egy budai török urok, Beczer aga nevű, feljebb verte adójokat, és attul fogván minden esztendőben fizettenek 40 forintot, 10 kila árpát, mézet, vajat 28 itczét; annakutána ismét azzal sem elégedvén, annál is feljebb verte 60 frtra, ez mellett veszen rajtok 35 szekér szénát, 60 szekér fát, 60 kila buzát, abrakkal együtt, és ez egy esztendőben kapupénzt is vött rajtok 3 frtot. Ugyan Beczer aga birja most is őköt Egren.

Nyárád (ónodi járás). Tizedet adnának hogy már, de abban sem áll meg az török urok, portaszám után való szénát, abrakot szám nélkül vitetnek be Egré velünk, hogy már megadják az árát, de tizedrészét sem adják. Az császár mivét is Egren tiz nappal azelőtt megértük esztendő által, de most száz nappal sem érjük.

Nyárád (szendrői járás). 1630. esztendő tájban, az falunak adaja 16 forint volt, 10 kila buza, 10 kila zab, vaj 20 itcze; hárman birják az falut: Memhet Csavusz, Kara Amhat és Mamhut Izpahia. Az elébbeni adajokat egy holnapig való fűhordással verte fel, az mely fűhordást magok kények szerént 20 magyar forintért magokra nem vennének.

Nyomár. 1610. esztendő tájban, Nyomárt hogy másodszor megszállották, akkori török úrral, Mulyko Musztafával summáltanak be 10 magyar forintban, 10 itcze mézben, vajban; császár adaja 5 kila buza, egy pint vaj, egy bárány. Ebben az summálásban tartotta meg őket két esztendeig, annakutána ugyanazon török felverte summájokat 25 forintra, 25 itcze mézre; egy vágótehént is adnak, az ki azelőtt nem volt. Annakutána költ az a falu Musztafa Murat török birodalmában; az 40 forintra verte fel adajokat, 25 itcze mézet, vajat adnak. Császár adaja 30 forint 50 pénz, 6 kila buza, ezenkivűl még vaj egy pint, egy bárány, 18 sínvas.

Oszlár. Az míglen az hatvanyi bék birta őket, semmivel feljebb nem verte adójokat, 12 forintot fizettek neki, és egyebet semmit nem vött rajtok, nem is szolgáltatott velek; annak halála után, immár négy esztendőtül fogván, az mostani urok igen felverte adójokat, minden esztendőben veszen rajtok adópénzt hatvan forintot, vajat 40 itczét és három kősót; ennyivel verte feljebb adójokat.

Ozd. Régen 12 forint volt az summánk, mostan 300 kila buzát adunk minden esztendőben; az széna azelőtt volt 6 szekérrel, mostan 60 szekérrel viszünk; fát az szerént 60 szekérrel.

Pálfalva. Egerben az falu török urának, Ibrahim agának adóztanak elsőben 8 magyar forintot, 10 itcze vajat. Annakutána egyszer is másszor is azon falu adaját 40 forintra verte Izmael aga, Ibrahim agának az fia, 20 itcze mézre, vajra. 1635-ben az falut pusztán hagyták és ez óráig is pusztán áll, hanem imitt-amott laknak falukon, városokon, az hol helyeket találhattak.

Parasznya. Elsőben az parasznyai summa volt 60 frt, egy vágótehén, 20 itcze vaj, szolgálat semmi nem volt; annakutána tizedre fogának, mostan mindenbül tizedet adunk, de nem igazán veszi, hanem szeműl kévánja, az kilája felette nagy, ugy hogy két tizedet is megteszen, az mit rajtunk veszen; szolgálatunk soha meg nem szűnik, vajat adunk 50 itczét, szénát viszünk 35 szekérrel.

Paraszt-Bik. Ennekelőtte 25 esztendővel, az mikor Egren megsummáltak, volt az adajuk esztendőnként 25 forint; az urok Ibrahim aga volt, és míg élt, abban megtartotta őket; annakutána az mostani urok, annak az fia, az 25 forintrul feljebb verte 30 forintra, harminczrul negyvenre, negyvenrül ötvenre, ötvenrül hatvanra, és mostan immár 70 frtot akar rajtok venni, és ez mellett vetett reájok egy dézsa túrót, 10 itcze vajat, egy vágótehenet; ezekkel verte feljebb adójokat.

Püspöki. Hogy az falut megszállották, elsőben tizedet fizettek, de már most mindeneket feljebb vert, azelőtt buzavetés 16 kila volt, az árpa is annyi, de már most mindenik 30 kila, az kila is nem olyan mint egyebeké, hanem nagyobb, az szolgálat is szünetlen, nem úgy mint azelőtt, egyikünk az másikunkat kiváltja; portaszám után is hol 16 kilát, árpát, buzát, néha többet; mihelt megérti, hogy magyar számra is vetnek néha, ő is mingyárást hasonlóképen kivánja; hol adja meg az árát, hol nem; mindent az magyartul tanul; kölesvetésünk sem volt azelőtt török számra, de már most hol két zsákkal, hol többel vettet velünk; őszi árpavetést is költött reánk, az ki soha nem volt.

Radistyán. Elsőben summánk volt 40 frt, szolgálatunk

egy csep sem volt. Mostan summánk 100 frt, minden héten szolgálunk gyalogszerben, azonkivül adunk 35 itcze vajat; csak tizen vagyunk hozzá.

Rakacza. Látván sok faluknak az török vitézek miatt pusztúlt állapotjokat és felebarátjoknak keserves rabságszenvedéseket, őreájok is az egri török vitézeknek sokszor izben mind üzengetéseket s mind penig rettentő nekiek küldött sok rendbeli leveleket, és megfáradván télen, nyáron, hegyekben, völgyekben, sevatag erdőkben bujdosásban feleségestül gyermekestül: úgy kényszeríttettenek Egerben lakó Mamhut Izpahia nevű töröknek 25 frtban és 20 itcze vajban 1638-ban megsummálni és meghódolni.

Ruda-Bánya. Császár számára való hely, s az adaját az Emenghek percipiálják. 1614. és 15. esztendő tájban adaja volt 35 magyar forint, buza 12 kila. Annakutána Haczi Juszap nevű Emengh idejében öregbűlt az helynek adaja 60 forintra és 200 sínvasra, melynek az ára tészen 20 magyar forintot; azzal ismét ment 80 forintra, az 200 sínvas árával. Az 1641. esztendőbeli Emengh ismét az adót verte fel 90 magyar frtra, az 200 vasat is praestálják. Szekérbér volt ennekelőtte 5 forint, az kit Budára kellett fogadniok, mostan immár 9 frtra verte fel.

Sajó-Iván. Elsőben csak 6 forint ára puskát adtunk volt summánkban, mostan immár 75 forintot, egy hordó bort, két kősót, fát 16 szekérrel viszünk, árpát is 16 kilával, az szerént szőlőt is miveltet velünk.

Sajó-Keresztúr. Elsőben Egren summáltak meg 100 forintban, ez mellett adtak minden esztendőben 40 itcze vajat és 45 itcze mézet, és ez volt esztendőnként való adózások, egyéb nem volt, sem szolgálat, sem egyéb. Annakutána ennek az mostani uroknak, Musztafa agának az atyja, Haszon aga, annyira verte fel adójokat, hogy minden esztendőben adópénzt 218 forintot veszen rajtok, ez mellett 100 itcze vajat, 100 itcze mézet, 80 szekér szénát, 50 kila buzát, 50 kila zabot; ezeket minden esztendőben ez mostani urok is kimélés nélkül megveszi rajtok, ezen kivel az hetiszer járó szekér szüntelen egyik az másikát váltja ki, úgy szolgáltatja őköt.

Sajó-Lád. Elsőben 15 forint volt az adója, Eszes Hoszman volt az ura; annakutána úgy felverte adójokat, hogy elpusztultak miatta, mert minden esztendőben 40 forintot vött

rajtok, és ismét addig izengetett reájok, hogy haza menjenek és leszállítja adójokat; haza menvén 25 frtra szállította; abban valamely ideig megtartván őket, ismég ugy felnevelték adójokat, mivel egy kézrül másra került, adták vötték őköt, hogy immár mostan esztendőnként fizetnek ötven forintot, ez mellett 4 kősót, egy kila aszalt szilvát, egy kila diót, egy tábla szappant, egy kila lencsét és 9 szekér fát. Vagyon nyolcz esztendeje, hogy ezeket esztendőnként megveszik rajtok; Egren Memhet csausz az urok.

Sajó-Németi. Az mi falunk summája volt kezdetben 70 frt, mostan immár százat vesznek rajtunk; annak felette 28 szekér széna volt, mostan ötvent hordatnak velünk.

Sajó-Szeged. Mikor elsőben megsummáltak, esztendőnként 15 forintot fizettek, és míg az az urok élt, egyebet semmit ennél, sem fizetést sem szolgálatot, nem cselekedtetett velek; Ali aga volt az urok. Annak halála után Ali Izpahia hogy kezdette őket bírni, mindjárt feljebb verte adójokat, és esztendőnként fizettek minden esztendőben 40 forintot készpénz adót, ez mellett vajat 40 itczét, mézet is 40 itczét, szénát 40 szekérrel, fát is 40 szekérrel, buzát 40 kilát, árpát is 40 kilát, 4 kősót, két rókabőrt, egy vágótehenet, két juhokat. Vagyon immár tíz esztendeje, hogy esztendőnként ezeket veszi rajtok.

Sajó-Szent-Péter város. Az summánk volt elsőben 500 frt, azt felverték hetedfél száz forintra, de az mi nagyobb, bitangot tiz esztendőtől fogva 2000 forintot vött rajtunk; szolgálatunk negyven napi, szekerünknek ott tartása, esztendőnként való számtalan mészégetés, mész- s kőhordás, gyalognak szolgálatja soha rajtunk meg nem szűnik, hanem egyik az másikát kiváltja. Az mennyi buzával tartoznánk régi végezésünk s alkuvásunk szerént, veszen másfél annyit rajtunk az ő kilájoknak megnagyobbítása miatt.

Sáp. Egerben legelsőben az falu török urának, Dsefer agának hódoltanak meg 20 magyar forintban; hét esztendő eltelvén ez adózásban, ugyanazon török ismét az falu adaját feljebb verte egyszer is másszor is 60 magyar forintra, 30 kila buzára, mézre, vajra 40 itczére. Üdő múlva ismét ugyanazon falu szállott Juszap Izpahia török birodalmában, mely török úr ugyanazon summában tartotta meg 1630. esztendőig; ugyanazon esztendőben szállott az falu Sas Musztafa aga török biro-

dalmában; ez a török is 1640. esztendeig abban az adózásban megtartotta, hanem az jelenvaló 1641. esztendőben azon falu adaját annyira felverte, hogy mostan 100 magyar forintot adóznak, egy kila buzát, egy kila borsót, egy kila lencsét, egy kila diót, egy kila aszú szilvát, egy átalag bort, egy dézsa túrót avagy az túróért 4 forintot adóznak; császár adaja 2 forint 4 kila buza.

Sáta. Mi tizedet adtunk az töröknek, azonkivül szénát és fát hordottunk. Ez ideig az tizedben igazán megtartott, de szénát és fát háromannyit is hordat mostan velünk, mint annakelőtte; azonkivül ez esztendőben is 6 tallért vött rajtunk bitangban, azonkivül ekét is kétannyit kéván, mint annakelőtte volt.

Senye. Bocskay fejedelem idejében Egerben az falu török urának, Saman Izpahiának summáltanak meg 12 magyar forintban, de abban az summában kevés ideig tartotta meg őket, hanem 40 magyar forintra verte fel adajokat. Kevés üdő múlva ismét annakutána Beser Izpahia török úr birodalmában esett az falu; azon török 60 magyar forintra verte fel adajokat, 20 kila buzára, 20 kila zabra, 40 itcze vajra, mézre, egy vágótehenet is adnak, 6 vagy 7 forint érőt. Annakutána 1620 esztendő tájban ismét az falu akadott Haszán Izpahia török birodalmában, az mely török úr egyszer is másszor is az falu summáját felverte 110 magyar forintra; most is abban vannak.

Sikátor. Mikor meghódolt Sikátor, 10 forint volt az summájok; mostan tizedet adunk, az mellett adópénzt, de az szolgálatnak, fahordásnak, szántásnak, aratásnak terhe alatt vagyunk; az szénát is 30 szekérre verte fel, annakelőtte 16 szekérrel volt.

Szalonna. Mivel sok esztendőtől fogván való rettegést, télen nyáron, éjjeli-nappali bujdosást megunván, az egri törököknek is sokszori fenyegetésit hallván, rettegtető leveleit látván, s tudván azt, hogy mind az sok lappangások után is veszedelemben jutnak, mint sok keresztyén helyek (ő velek határos Meszes nevű falusiak is az mint romlottanak, az veszedelem után is ugyan meghódoltanak, ők is hogy arra ne jussanak): úgy kényszeríttettenek 1640-ben Egerben lakozó Olay béknek 100 magyar forintban és 50 itcze vajban megsummálni és meghódolni.

Szalonta. Elsőben hogy megholdoltak, 12 forint volt, széna 12 szekér, vaj is 12 itcze, de most immár minden 30; annyira verte fel.

Szent-Jakab. Gadnának és Ujlaknak megrablásától fogván voltanak ők is nagy félelem- és rettegésben, de kiválképen megiszonyodván közel való faluknak pogány kézben való esésektől, megfáradtak télen-nyáron imitt-amott való sok bujdosások miatt; hogy az derekasb veszedelmet elkerülhessék, ugy kényszeríttettenek Eger várában lakó Huszain Izpahia nevű töröknek 38 forintban és 10 itcze vajban in anno 1641 megsummálni és meghódolni.

Szilvás. Mikor Egren elsőben meghódolt és az törökkel végezett a falu, mostan mind adózásunk mind szolgálatunk, széna- és fahordásunk feljebb megyen három vagy négy annyinál is. Azonkivűl a császár buzáját nem olyan mértékkel mérik, mint az igaz mérték volna. Annak felette az rothadt buzát és kölest akaratunk ellen közinkben kiosztják és jót vesznek érette. Ez esztendőben 14 tallért vöttenek rajtunk.

Szirák. Ennekelőtte 1613. esztendő tájban Egerben egy vég karasia posztóban summáltanak be akkori basa szabójának és egy kila kásában. Annakutána két esztendő múlva Amhat vajda török úr birodalmában esett az falu; ez egyszer is másszor is az falu adaját és summáját 50 magyar forintra, 16 szekér szénára emelte, avagy 16 forintot tartoznak az szénáért adni. Ebben az summálásban maradhattak meg 6 vagy 7 esztendeig. 1626. esztendő tájban ugyanazon falu került az basa birodalmában, az mely basa az elébbeni adót felverte 60 magyar forintra, 15 kila buzára, 15 kila zabra, vajra, mézre, 48 itczére; császár adaja 20 kila buza, ezenkivűl holmi bitang pénzt minden esztendőben fizetnek hol 8 forintot, hol 9 frtot, hol 13 forintot, melyet mint hatalmas teheti teszi, mert semmi vétkek reá nincsen, az miért kellene fizetniek; az mikor az adajokat beviszik is, megtizedlik, minden tíz pénznek egyikét elveszik, oztán az megsummált adót beveszik, az tizedlésben az mi hía esik, ujobban velek lefizettetik, ki miatt az falut pusztán kell hadniok.

Szirma. Ennekelőtte circiter 18 esztendővel az Nagy Geömbli aga birta Szirmát, 30 forint volt az adójok, és egynéhány esztendeig abban birták őköt; annakutána ugyanezen

urok feljebb verte, és esztendőnként 40 forintot vett rajtok, ez mellett egy vágótehenet, 100 kosár hagymát, 15 pint vajat, mézet; és annak halála után egy kézről másra szakadván, egy Czorogli Musztafa nevű urok támadott, és az feljebb verte annál is, vött rajtok készpénz summát száz forintot, az mellett 20 itcze vajat, 20 itcze mézet, hagymát 5 kilával, egy vágótehenet, 45 szekér szénát, fát valamennyit akart hordatni, két tábla szappant, három kősót, 300 fő káposztát, ezenkivel az szekerrel és gyalogszerrel való szolgáltatásnak szűneti nincsen. Vagyon tiz esztendeje, hogy ezeket fizettetik, szolgáltatják velek; mostan Mankucz Musztafa aga Egren az urok.

Szuhogy. Eger vétele után mindjárt kényszerítették Szuhogyot Egerben hehódolni, minthogy Filekben hódoltak azelőtt. Az mely töröknek behódoltak, nevezték Vész Buliok basának; elsőben 4 kila buzában summáltanak meg vele; az az summálás tartott két vagy három esztendeig. Ugyanazon török annakutána növelte az falu adaját 10 magyar forintra, mely summálás és adózás mindaddig fen tartott, meddig annak az töröknek birodalmában volt az falu. Vész Buliok basáról szállott az falu Juszap Csavusz nevű törökre; ez a Juszap Csavusz ugyanazon falunak adaját öregbítette és felverte 25 magyar forintra s 24 itcze vajra; ebben az summálásban alkalmas ideig megtartotta őket, hanem 1636. esztendő tájban ujabban 38 magyar forintra és 34 itcze vajra, 16 szekér fára verte fel adajokat, az mely 16 szekér fa legalább teszen Egerben 16 forintot. Császár ajándékja egy juh, egy kila liszt s egy kila zab, azon kivűl nyolcz kila buza.

Tapócsán. Elsőben summáltunk meg az törökkel 60 forintban és 30 itcze vajban; az felverte volt 100 forintra; annakutána tizedre adtuk magunkat, mostan tizedet adunk, és az 30 itcze vajat 64 itczére verte fel. Annyit szolgáltat velünk, hogy annak szüneti nincsen.

Tardona. Elsőben hogy Egren meghódolt, 3 forintban alkudtunk meg, szolgálatunk az mellett csak igen kevés volt; mostan immár öt annyira felment mind adónk s mind szolgálatunk.

Tisza-Keszi. Ennekelőtte mintegy harmincz esztendővel Egren Fekete Musztafával summáltak 20 frtban; ez mellett adtak egy vágótehenet, egy dézsa túrót, egyebet sem fizettek,

sem szolgáltak míg ez az urok élt; annak halta után Szinán csausz birta őket, és meg nem elégedvén az előbbeni adójokkal, feljebb akarván adójokat verni, tizedre állottak, és az üdőtől fogván vagyon 20 esztendeje, hogy mindenekből tizedet adnak; az mostani urok is, Romonyán aga, tizeddel adóztatja őket.

Tisza-Tarján. Ennekelőtte huszonöt esztendővel Egren Musztafa török bírta őket, az summájok 40 forintnál több nem volt, ez mellett adtak egy juhot és heti-szert szolgáltak, de ebben esztendőnél tovább nem tartotta meg őket, hanem mindjárt feljebb verte 60 forintra, és míg ez birta őket, esztendőnként mind 60 forintot vött rajtok. Annak halála után Durmis aga birta őket; az annál is feljebb verte, 100 forintra, és sok szokatlan szolgálattal terhelé ezen felül őket egyszer is másszor is. Mostan immár annyira nevekedett adójok, hogy ez mostani török uroknak, Tunyi Huszain agának minden esztendőben adópénzt fizetnek 125 forintot, ez mellett egy vágó és egy borjús tehenet, 30 szekér szénát, 30 kila árpát készen, és 30 kila árpavetést szántásával és minden elkészitésével egyben; és ezeket adóztatja velek esztendőnként minden esztendőben.

Uppony. Elsőben az török urunkkal alkudtunk meg, hogy tizenöt-öt napot szolgáljunk egy-egy esztendőben, de mostan három annyira is reá megyen.

Vámos. 1620 esztendő tájban az falu török urának, Egerben lakozó Tuni Musztafának, adóban fizettenek 60 magyar forintot, 25 itcze vajat, buzát egy kilát, borsót egy kilát, egy kila diót. 10 és 12 esztendő eltelvén, 1633. esztendő tájban Tuni Musztafának az fiai, Tuni Huszain aga és az öcscse egyszer is másszor is mind ez ideig öregbítették és felverték az falu adaját 120 forintra, 100 kila buzára, 100 itcze mézre, vajra, 60 szekér szénára, 25 szekér fára, az ki megér Egerben 25 forintot; egy vágótehenet is adnak, porta után pénzt 7 ezüst tallért adtak, melyet csak 1640. és 41. esztendőben kezdett megvenni rajtok, egy hordó bort. Császár adaja 24 kila buza, vagy 15 forintot tartoznak adni az buzáért.

Várkony. Annakutána hogy tizedre állottunk, szolgálatunknak tizenöt-öt napot rendeltek volt, de mostan száma nincsen szolgálatunknak és minden rend nélkül sanyargatnak bennünket.

Velezd. Elsőben az velezdi summa volt 60 forint, annakutána 5 héján 100 forintra ment fel, az szolgálat helyett alkudtunk meg vele 50 forintban, azt is megadjuk, azonkivül annyit szolgáltat, az mint akarja.

Visnyó. Elsőben az summánk volt 30 frt, de abban az Emengh meg nem tartott, hanem felverte summánkat, melyet nem szenvedhetvén, az tizedre állottunk; az tizedet nem ugy veszi, mint az igaz az mi volna, hanem az mint reánk akar vetni, azt veszi rajtunk. Elsőben 30 szekér szénát adtunk, mostan 80 szekérrel adunk minden esztendőben.

Viszló. Mivel látván az következendő veszedelmet reájok lönni, az több falukat is mind alól, felyűl és szélről meghódolni, s az sok esztendőtől fogván való bujdosásban elfáradni, kénytelenség alatt kellett Eger várában lakó Eszter Tiha nevű töröknek 21 frtban és 21 itcze vajban 1641-ben megsummálni, hogy veszedelemben ne jussanak.

Ziliz. 1606. és 7. esztendő tájban Egerben lakozó Birini Musztafa agának, az falu török urának, adóztanak 6 magyar forintot, mézet, vajat ajándékban valami keveset; esztendő múlva ugyanazon török 12 forintra verte fel, harmadik esztendőben 32 forintra; ebben azon török éltéig megtartotta az falut. Annakutána császár számára bírták, most is az számára bírják, azutától fogván az Emenghek egyszer is másszor is mindez ideig az falu adaját öregbítették és felverték 90 magyar forintra, 100 sínvasra, az mely teszen 12 forintot, szolnoki szekérbérben évenként fizettenek 13 forintot, azonkivül egy rókabőrt avagy másfél forintot, 16 kila buzát; szent György ajándékjában fizettenek 16 forintot, méz, vaj 4 itcze; valamikor az nemes vármegyék portapénzt szednek, ők is megveszik. 1640-ben 4 gréczi tallért fizettek, 4 kila árpát, buzát.

Zsércz. Elsőben, hogy megszállották Zsérczet, tizedben voltak, de már az tized mellett annyira ment dolgok, vágóbarmot, szakadatlan való szolgálatot császár és török urok számára szüntelen kivánják, egyik az másikat kiváltja, 45 napi szolgálattal egy-egy ember meg nem éri; szántás-vetés nem volt rajtunk, de most szám nélkül való vetést teszünk az török urunknak mind őszszel, tavaszszal.[1]

[1] *Történelmi Tár* 1869. 107. s köv. l.

Olvasván ezt az igazán szomorú krónikát, nem csodálkozhatunk azon, ha a szegény lakosok fűhöz-fához kapkodtak s rettenetes nyomorúságuk enyhítésére mindent elkövettek. Pl. Kazincz lakosai a XVII. század elején azt is megtették, hogy fölmentek Budára a vezérhez s ott addig esdekeltek, míg a vezér igaz ügyöket, szegénységöket megtekintvén, 140 frtban engedte meg summájokat, a miről levelet is adott nekik. De nem sokat értek vele, mert adajok e levél mellett is esztendőnként öregbült, «feljebb-feljebb verte az idegen nemzetség», úgy hogy immár 280 frtra vitte fel.[1]

Azokban a parancslevelekben, melyekkel az egri basák felszólították a vármegyebeli helységeket, hogy az adót fizessék meg, nem sok öröme telt a bíráknak, kik azokat kézhez vették. A török közigazgatás kutyáknak és disznóknak czímezte a lakosságot, melynek adóját elégedetten söpörte zsebre. 1680. febr. 24-ikén a hatalmas és győzhetetlen császár Vég-Eger várának Tisza és Duna között levő helyeinek és hadainak gondviselő ura és parancsolója, Mehemet basa 100 tallér bírság alatt parancsol rá a szentpéteri bírákra és polgárokra, hogy se órát, se napot nem várva, a mivel adós a város, hozzák be az eming úrnak, mert panaszt tett reájuk. Természetesen a «megtisztelő» jelzőkkel sem bánik fukarúl.[2] 1685. decz. 16-ikán Ozmán egri basa parancsolja a vármegye ispánjának, szolgabíráinak és hadnagyainak — őket is közölhetetlen jelzőkkel elhalmozva, — hogy az adót Vég-Eger várába haladéktalanúl hozzák be, «hogy meg ne bánjátok és szófogadatlanságtokat meg ne jajgassátok».[3]

A török adónak egyik legkeservesebb fajtája volt a rabságból pénzen való szabadúlás. A török harczokban sok jó vitéz esett rabságba s ezt a pogány ellenség arra használta fel, hogy a váltságnak jó magas díját szabta meg. Mennél előkelőbb volt a rabságba esett magyar, annál nagyobb summát követelt érte. A XVI. század második felétől kezdve tömérdek eset van rá, hogy török fogságba esett keresztyén rabok hozzátartozói kénytelenek elidegeníteni birtokaikat a váltságösszeg előteremtése végett. 1561-ben Halmaji Bor Simon, hogy fiát ki-

[1] *NRA.* fasc. 755. nr. 34. — [2] *Sajó-Szent-Péter város levéltára.* — [3] *Kazinczy Gábor gyűjteménye* III. 3.

válthassa, elzálogositja balajti részét;[1] ugyanez évben Putnoky János feleségét akarja kiváltani s 200 frtért zálogba veti kazai, jákfalvi és horváti részeit.[2] 1563-ban Császlai Mihály esik rabságba s 35 frtért alacskai jobbágytelkét idegeníti el.[3] 1570-ben Földi Pál miskolczi polgár, hogy váltságdíját előteremtse, kálnáshegyi szőlején ad túl.[4] 1577-ben Nagy Dénes és Ládházi Zsófia leányukért áldozzák fel ládházi egész részöket 200 frt összegen.[5] 1578-ban Balajti László menti meg gyermekeit csebi részének elzálogosításával.[6] 1582-ben Daróczi Tibót Zsigmond Nagy-Mihály és Pély falvakban, valamint Fejéregyháza pusztában levő részét 600 frtért zálogosítja el, hogy magát a törökrabságból kiválthassa.[7] 1589-ben Putnoky Zsófia, hogy férjét, Zsóry Pált kiszabadíthassa, Kaza, Jákfalva, Horváti és Dövény falvakban, valamint Puszta-Kazincz és Dúsnok pusztákban bírt részeit zálogosítja el.[8] 1591-ben néhai Kércsi Gergely leánya, Dorottya nyomár-kércsi részének elzálogosításával menti meg magát.[9] 1592-ben Feledi Boldizsár teremti elő a pénzt, hogy a török fogságból szabadúljon, többek közt Kaza, Harnócz, Mucsony és Igriczi falvakban levő részének zálogba vetésével.[10] Ugyanez évben Szini Györgyöt a törökök a budai csonkatoronyba zárva kínozták s 2200 frtot kellett akként előteremtenie, hogy csáti birtokrészét elzálogosította.[11] Abonyi Dorottya kiváltásához 1592-ben a primárius nemesektől beszedendő 25 frttal járúl hozzá maga a vármegye.[12]

Ettőlfogva számtalanszor folyamodnak a vármegye áldozatkészségéhez rabságba jutott nemesek és vármegyei lakosok. 1636-ban Nagy Gáspár fiának kiszabadítására 12 frtot,[13] Szuhay Mátyás és Poky Péter kiváltására 100 tallért,[14] Csakó János részére 3 frtot[15] szavaz meg a vármegye. 1637-ben Kovács Péter meszesi ember leányának 10 frtot,[16] Kis Tamás putnoki alkapitánynak 100 frtot, Komáromi Jánosnak 20 frtot,[17] 1639-ben Csorvássy Istvánnak 20 frtot,[18] 1641-ben nemes Fülpessy

[1] *Jászói conv. lt.* Prot. I. 230. *Gr. Vay cs. berkeszi lt.* fasc. 509. — [2] *Szathmáry-Király cs. lt.* 194. — [3] *Proc. Tab.* 4824. — [4] Podhraczky, *Miskolczi okl.* 46. — [5] *Uo.* — [6] Podhraczky *Regestái.* — [7] *Proc. Tab.* 660. — [8] *Putnoky cs. lt.* fasc. 33. nr. 5. aa. — [9] *Jk.* II. 723. — [10] *Századok* 1876. Gömöri kiránd. — [11] *Proc. Tab.* 3345. — [12] *Jk.* II. 748. — [13] *Jk.* V. 346. — [14] *Jk.* V. 350. — [15] *Jk.* V. 357. — [16] *Jk.* V 376. — [17] *Jk.* V. 394. — [18] *Jk.* V. 469.

Ferencznek 40 frtot, Török Zsigmondnak és Soldos Istvánnak 60 frtot,[1] 1643-ban ugyancsak Török Zsigmondnak 32 frtot,[2] 1646-ben Komáromi György paraszt embernek 4 frtot,[3] 1652-ben Pécsi Gáspárnak 100 frtot,[4] 1653-ban Mellétei Barna Ferencz feleségének 100 frtot,[5] 1656-ban Olasz Illésnek 100 tallért, Borbély Istvánnak pedig 20 tallért,[6] Luka Miklósnak 25 tallért,[7] 1657-ben Egri Pálnak 100 tallért,[8] 1658-ban nemes Batik Gergelynek 100 tallért [9] 1659-ben nemes Kis Jánosnak 5 tallért,[10] Szondi Balázsnak 25 frtot,[11] Recsky Istvánnak 50 frtot, Hegymegi Istvánnak 5 tallért, Putnoky Zsigmondnak 9 frtot,[12] 1660-ban Sebő Gergelynek 3 tallért,[13] nemes Széll Mihálynak 60 frtot,[14] 1663-ban idősb Szkárosi Farkas Györgynek 20 frtot, Vadászy Pálnak 40 frtot,[15] 1665-ben Szász Tamás szendrői szolgaembernek 6 tallért vagyis 10 frt 80 dénárt,[16] 1675-ben Uzovics Jánosnak 14 frtot,[17] Berczeli Ferencznek 10 frtot,[18] 1676-ban Semsey Andrásnak 36, Tárczay Istvánnak 6 frtot[19] deputál a nemeslelkű vármegye.

Wesselényi Ferencz Széles Gergely lakost 800 talléron váltotta ki s ezért ez holtig való szolgálatra kötelezte magát; de hálátlanra pazarolta bőkezűségét, mert Széles Gergely egy szép napon megszökött. Szendrői háza mint földesúrra Wesselényire szállott, ki azt azután elajándékozta.[20]

A szabadúlásnak egyik módja volt az is, hogy a hozzátartozók megfelelő összegen török rabokat váltottak ki. 1659-ben Nagyfalvi Szilágyi Jánosért öcscse 400 frton két török rabot: Esztergomi Rézmánt és Szolnoki Izmaelt váltotta ki.[21]

E hosszas kitérés után vegyük fel ismét az elbeszélés fonalát s folytassuk a török pusztítások szomorú krónikáját ott, a hol elhagytuk.

1599. tavaszán Lengyelország felől a tatárok törtek be s szörnyű rablásokat vittek véghez a Tiszántúl, de átkalandoztak Miskolcz vidékére is, hol az egri törökök csatlakoztak hozzájuk. A kassai főparancsnok Vámosnál érte őket utól,

---

[1] *Jk.* VI. 167. — [2] *Jk.* VI. 372. — [3] *Jk.* VI. 436. — [4] *Jk.* VII. 18. — [5] *Jk.* VII. 136. — [6] *Jk.* VII. 269. — [7] *Jk.* VII. 298. — [8] *Jk.* VII. 386. — [9] *Jk.* VII. 389. — [10] *Jk.* VII. 449. — [11] *Jk.* VII. 493. — [12] *Jk.* VII. 497. — [13] *Jk.* VII. 513. — [14] *Jk.* VII. 535. — [15] *Jk.* VII. 743. — [16] *Jk.* VIII. 120. — [17] *Jk.* IX. 190. — [18] *Jk.* IX. 193. — [19] *Jk.* IX. 373. — [20] *Szendrő város jegyzőkönyve.* — [21] *Be nem jegyz. ir.* II. 692.

meg is ütközött velük, de vesztére, mert a tatárok a kevés számú magyarságot legyőzték s közülök kit megöltek, kit rabságra hurczoltak.[1]

E rablóhadjáratot a vármegye északi helyiségei keserülték meg. Teljesen elpusztúltak: Vámos, Pálfalva, Senye, Ziliz, Szirák, Hegymeg, Domak, Sáp, Balajt, Lád-Bessenyő, Lak, Irota, Viszló, Cseb, Finke, Horváti, Kurittyán, Kárló és Mucsony falvak.[2]

A XVII. század első tizedében, mikor Bocskay István jó barátságot tartott a törökkel, nem igen verte föl harczi zaj Borsod vármegyét. De a mint Erdélyben az állapotok zavarosokká váltak, a török is mozgolódni kezdett s 1613-ban a nádor és a fejedelem segélyt sürgetett a mi vármegyénk részéről is. A megyegyűlés 25 lovas és 25 gyalog küldését határozta el, kiket külön kapitány vezetése alatt a porták adójából rendelt fölszerelni.[3]

1615-ben Ali basa közeledésének hírére Forgách Zsigmond országbíró parancsára a vármegye személyes fölkelést rendelt el 100 frt bírság terhe alatt; azokat a nemeseket, kik otthon maradnak s a vármegyében portákkal bírnak, arra kötelezte, hogy minden három porta után egy lovast küldjenek.[4]

A Szendrőn szept. 30-ikán tartott közgyűlésen felolvasták az országbíró értesítését, hogy a tatárok egész Lengyelországot elpusztították s félni lehet, hogy Magyarországba is betörnek. Elrendelte ennélfogva, hogy a vármegye teljhatalmú követeket küldjön a Kassán okt. 14-ikén tartandó gyűlésre s egyszersmind, hogy minden porta után egy lovast vagy gyalogot tartson készenlétben. A vármegye sietve tette meg intézkedéseit; elhatározta, hogy minden porta egy lovast tartozik állítani, a mi összesen 28 lovast tesz, egy-egy lovasnak hópénze 4 frt legyen. Ez a portákra egyenként 67 dénár adót jelentett. Azok a porták, melyek a töröknek nem adóznak, a kivetett járulék kétszeresét fizessék.[5]

1616. nyarán a veszedelem annyira fokozódott, hogy a király ismét nemesi fölkelést rendelt el. A vármegye készséggel kihirdette a királyi parancsot, sőt mindjárt határozatot

[1] Sepsi Laczkó Máté 36. *Törl. Tár* 1857. 61. — [2] *Dic.* 810. — [3] *Jk.* IV. 52. — [4] *Jk.* IV. 177. — [5] *Jk.* IV. 179.

hozott arra nézve, hogy a parasztság minden kaputól 2—2 jó puskás gyalogost állítson ki.[1] De a királyi rendelkezésnek a főurak és a nemesek nagyon lanyhán feleltek meg, úgy hogy a vármegye kénytelen volt a meg nem jelentekre 24 frt bírságot kiróni, melynek beszedésére a szolgabírákat utasította s segítségökre néhány nemest is melléjök adott.[2] Azonban Radul havasalföldi vajda kivonúlt az országból s a nyugalom ismét helyreállott; a király tehát aug. 31-ikén a személyes felkelő hadakat feloszlatta s országgyűlés tartását igérte.[3]

A járások eleget tettek a vármegye rendeletének s minden kapu után kiállították a 2—2 gyalogot. Csak a Lapos János járása tett kivételt, mely a vármegye rendelkezését semmibe sem vette. A nov. 30-ikán Szendrőn tartott congregatio tehát ezt a járást arra ítélte, hogy büntetésül minden kapu egy-egy hópénzt vagyis 3 frtot fizessen, melyet azután az alispán a vármegye egyéb költségeire fordíthat. S hogy ezt jobb módjával beszedhessék, minden helységből két vagy három embert hozasson be Szendrőbe a vármegye s úgy hajtsa be rajtuk az alispán ezt a büntetést.[4]

1619-ben az erdélyi fejedelemségre áhítozó Homonnai György hozott veszedelmet Felső-Magyarországra. Szövetkezett a kozák hadakkal s ezek egész Szendrőig raboltak és szörnyű károkat tettek. Egy vármegyénkben is birtokos nemes, Herencsényi István volt a kalauzuk.[5]

Az 1621. esztendő nevezetes volt Borsod vármegyére nézve. A nikolsburgi béke következtében Abaúj, Bereg, Zemplén, Szabolcs, Ugocsa és Szatmár vármegyékkel együtt a mi vármegyénk is Bethlen birtokába került. A fejedelem második támadása után létrejött békekötést 1627. márczius 22-ikén az aszalai generális congregatión vették tudomásúl a vármegye rendjei s egyszersmind ünnepélyesen fogadalmat tettek, hogy a király ellen többé fegyvert nem fognak emelni s őt hűségükről biztosítják.[6] A június 9-iki sedrián a vármegye reversálist állított ki, hogy a király és fejedelem közt létrejött békekötést a maga részéről is elfogadja, s míg a fejedelem életben lesz, a király ellen nem fog fegyvert.[7]

---

[1] *Jk.* IV. 302. — [2] *Jk.* IV. 292. — [3] *Jk.* IV. 293. — [4] *Jk.* IV. 302. — [5] Sepsi Laczkó Máté 244. — [6] *Jk.* IV. 734. — [7] *Jk.* IV. 741.

Bethlen Gábor uralkodása alatt a török békén viselte magát s a vármegyét nem háborgatta. Mikor Borsod azután újra a magyar király fenhatósága alá jutott, a törökkel kötendő béke felőli tárgyalásokra meghívót is kapott Komáromba, hova Zákány András küldetett ki.[1]

Bethlen Gábor nyugalmas uralkodását a miskolcziak arra is felhasználták, hogy a török tisztek zaklatásai ellen a szultánoktól kértek oltalomlevelet. Ezt ki is eszközölték s 1621-ben Ozmán, 1629-ben pedig Murád szultán adott nekik ünnepélyes athnámét.[2] Később egyik élelmes polgárát, Szíjgyártó Andrást küldte el a város Konstantinápolyba s ez Mehemet szultántól nevezetes privilégiumot hozott magával, melylyel szülővárosának nagy szolgálatot tett. Ebben a szultán megparancsolta az egri basáknak és kajmakámoknak, hogy Miskolcz lakosait régi adójokban és szolgálatukban megtartva, adójukat és szolgálatukat feljebb ne verjék; Vég-Eger várához tartozó adójuk maradjon akkora, mint a milyen volt, mikor első ízben meghódoltak. A mennyiben azóta több adót fizettek volna, azt a fizetendő összegből térítsék meg nekik, s ha az adóösszeget leteszik, azon felül semmiféle ajándékkal ne terheltessenek.[3]

A nagy fejedelem halála után vármegyénkben is megkezdődtek a csetepaték Az egri törökök különösen a szendrői őrséget zaklatták; el-ellátogattak Szendrő alá s 1631-től majd minden esztendőben összemérték az itteni magyar vitézekkel kardjukat.[4] Már 1630-ban a nádor Kassán január 30-ikán kelt parancslevelével nemesi fölkelést rendelt el s Borsod vármegyét is felhívta, hogy később kijelölendő helyen nemeseit gyűjtse össze.[5] De a veszedelem csakhamar elmúlt s a vármegye nemessége megszabadúlt az insurrectiótól. Komolyabb volt 1634-ben Esterházy Miklós nádor felhívása, ki a török nagy előkészületeire figyelmeztette a vármegyét s haladéktalan hadügyi intézkedéseket sürgetett. A vármegye erre minden 8 hódolt portától 2 lovas és egy gyalog kiállítását határozta el. Kinevezte a hadnagyokat is; lovashadnagy lett Katona Tamás, kinek fizetését egy hónapra 15 frtban szabta meg a vármegye,

[1] *Jk.* V. 210. — [2] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 271. 273. — [3] Podhraczky, *Miskolczi okl.* 92. — [4] *Tört. Tár* 1869. 104. — [5] *Jk.* V. 19.

gyaloghadnagy: Nagy Lőrincz, fizetése egy hónapra 10 frt. A lovasok zsoldját egy hónapra 5 frtban, a gyalogokét 3 frtban állapította meg.[1] Azonban valami nagy eredményt ez a csapat sem ért el.

1636. szept. 23-ikán kelt királyi parancslevél alapján a felsőmagyarországi főkapitány újra nemesi fölkelést rendelt el;[2] de annak nincs semmi nyoma, hogy a vármegye foganatosította volna.

A török háborúk tömérdek kárt okoztak az országnak, úgy hogy, mikor a bécsi udvar béketárgyalásokba bocsátkozott a portával, érdekében állott, hogy e károkra nézve tájékozódást szerezzen. 1633. okt. 25-ikén a király Bécsben kelt leiratával felszólította Borsod vármegyét is, adja elő, miféle károkat okozott a török a vármegye területén? A vármegye sietett a király óhajtásának eleget tenni s a következő panaszait terjesztette föl: Ibrahim egri basa emberei az év folyamán Ónodra törtek s ott számos katonát megöltek; ugyancsak az egri törökök a diósgyőri vár őrségéből számosakat elhajtottak, kegyetlen rabságra vitték őket s csak hosszú tárgyalások után bocsátották szabadon. Egy, a vármegye gyűléséről haza felé menő nemes embert legyilkoltak; a legutóbbi napokban a szendrői őrségből többeket megöltek, számosakat két nemes emberrel együtt fogságba hurczoltak s most is rabságban tartják őket. Sószállító kocsikat fosztanak ki. A mi pedig legkeservesebb, a hódoltságban levő falvak és városok adóját szünetlenül emelik s a szegény népet minden módon sanyargatják.[3] 1640-ben mind Homonnai Drugeth János országbíró, mind Bedegi Nyáry István felsőmagyarországi főkapitány, szintén királyi parancsolatra, felszólították vármegyénket, tartson vizsgálatot arra nézve, hogy a törökök minemű pusztításokat és károkat okoztak a lakosságnak? A vármegye a generális inquisitióra november 22. napját tűzte ki s beidéztette az összes falusi bírákat, kiket azután eskü alatt kihallgatott. A vizsgálat eredményét Boda György esküdt vitte el a kassai főkapitánynak.[4] Ebben a kihallgatott emberek részletesen elmondták, hogy a zsitvatoroki békekötéstől fogva vagyis 34 év óta, mely falvakat hódoltatott be a török s minő dúlásokat vitt véghez? E tanúkihall-

[1] *Jk.* V. 152. — [2] *Jk.* V. 346. — [3] *Jk.* V. 136. — [4] *Jk.* VI. 102, 104.

gatásoknak a török adózásra vonatkozó részét fentebb terjedelmes kivonatban ismertettük.[1] Az egyik ónodi nemes ember így kezdi vallomását: «Isten úgy segéljen, sajnálom, hogy hijában kell esküdnöm, ki teszen rúla, hogy ennyiszer rablott, végházat vött a török; Ónodból becsűlhetetlen és fizethetetlen jószágot elvitt, rabokat vitt, ki tűz miatt veszett, ki fegyver miatt esett stb».[2]

Az 1643. év őszén a török ismét fészkelődni kezdett s Forgách Ádám sietett értesíteni a királyt, hogy a végvárakat újra veszedelem fenyegeti; okt. 13-ikán mintegy ezeren jöttek Ónod alá.[3] Pedig alig három hónappal előbb (július 25-ikén Szendrőn) olvasták fel a király parancslevelét a vármegye gyűlésén, melyben ő Felsége meghagyta, hogy úgy a törökkel kötött béke megszegőit, mint általában minden gonosztevőket a vármegye bárhol elfoghatja s a hazai törvények értelmében érdemök szerint megbüntetheti. A vármegye a királyi leiratot nagy köszönettel fogadta s privilégium gyanánt levéltárában örök idők számára megőriztetni rendelte.[4]

Mozgalmas volt az 1644. év is, a midőn augusztus havában Kemény János a Homonnai János és Csáky István Lengyelországban szedett hadai elől, miután Széchy Mária Murány várát Wesselényi kezére játszotta, visszavonúlt s Pucheim császári hadvezér egészen Szendrőig követte. Rákóczi György ezalatt Regéczet ostromolta és Homonnai birtokait dúlta, a császáriak ellenben megverték Ónodnál Ibrányi Mihály hadát, Szerencset meg elhamvasztották.[5]

Az erdélyi fejedelem ez évben Szendrőt is ostrom alá fogta, de nem boldogúlt vele.

Az 1645. évben létrejött a linzi béke, melynek szövegét Rákóczi György nyomtatásban is közrebocsátotta; ennek négy példányát Bogácsi Mihály alispán szolgáltatta át a vármegyének.[6] A törökökkel kötendő békét előkészítő szőnyi tárgyalásokon is képviseltette magát a vármegye; 1651-ben Bay Istvánt küldötte ki ide s költségeire 80 tallért szavazott meg.[7]

Minthogy 1657. nyarán a lengyelek beütésétől lehetett

---

[1] *Törl. Tár* 1869. 112. — [2] *Uo.* 146. — [3] *Törl. Tár* 1862. 195. — [4] *Jk.* VI. 392. — [5] *M. Hadi Krónika* II. 195. — [6] *Jk.* VI. 409. — [7] *Jk.* VII. 12.

félni, Lipót király nemesi fölkelést rendelt el s a vármegyéhez küldött levelében sürgette ezt a nádor is. A vármegye júliusi congregatiójából, tekintve, hogy az egész vármegye (Szendrőt, Ónodot és Diós-Győrt kivéve) teljesen a török birodalmában van s a nélkül is a végvárak katonaságának ellátása nehezedik rá, követekül küldte a nádorhoz Szepessy Pál jegyzőt és Dobóczy Ferencz szolgabírót. A követek eljárása sikerre vezetett; július 16-ikán jelentették, hogy a nádor a nemesi fölkelést a felhozott okoknál fogva ez alkalommal elengedte.[1] Alig szabadúlt meg a vármegye ettől a veszedelemtől, már egy másik csapás szakadt reá. Ő Felsége ármádája közeledett s a nádor sietve értesítette a vármegyét, hogy a hadsereg számára élelmi szerekről gondoskodjék. A vármegye aug. 10-ikán 8 tehenet, 4 hordó bort, 100 kassai köböl zabot s 200 kenyeret rendelt a szolgabírák útján előteremteni.[2]

Ez év őszén Abaúj vármegye a szomszédos vármegyéket tanácskozásra hívta meg Szepsi városába okt. 30-ikára »a törökök elviselhetetlen garázdálkodásai tárgyában». Ez értekezletre kiküldettek Dőry István alispán, Jászy János és Kecskeméti István.[3]

A következő év újabb meglepetést hozott. A nádor megint ráparancsolt a vármegyére, hogy a császári armáda élelmezéséhez járuljon hozzá. A vármegye felzúdúlt ez ellen s a július 30-iki congregatió csatlakozott Zemplén, Bereg és Ung vármegyék határozatához, mint a melyek Szirmay Pétert küldötték a nádorhoz, az esztergomi érsekhez és az országbíróhoz, hogy e törvénytelen terheket a vármegyékről elhárítsa.[4]

Szirmay azonban semmit sem tudott kieszközölni. Már okt. 7-ikén Pethő Zsigmond felsőmagyarországi alparancsnok részleges fölkelést rendelt el s 25 lovas katonát rótt ki a vármegyére, kiknek hópénzét 4 frtban, a hadnagyét 5 frtban állapította meg. A vármegye kénytelen volt e czélból minden portára 2 frtot kivetni. A szendrei német katonaság megkeresésére pedig limitáltatta a széna, zab és árpa árát; egy kocsi széna árát 60, egy köböl zab árát 39 s egy köböl árpa árát 45 dénárban állapítván meg.[5]

[1] *Jk.* VII. 374. — [2] *Jk.* VII. 376. — [3] *Jk.* VII. 379. — [4] *Jk.* VII. 412. — [5] *Jk.* VII. 428.

Az 1659. év decz. 19-ikén az egri törökök újra rabolták a vidéket s egészen Szendrő váráig portyáztak, hol a Bárius András kocsisát elfogták s rövidesen fejét vették. A mint erről Hatvani András szendrői parancsnok értesült, a szendrői magyar és német őrséget maga mellé vevén, a törököt üldözőbe vette. A zsákmányolókat Puszta-Kazincznál érte utól, hol ezek azonnal állást foglaltak. A harcz rövid volt s a magyarság teljes vereségével végződött. Elesett maga Hatvani András is, a fejét levágták s magukkal vitték Egerbe; később családja 130 talléron és egy török rabon váltotta meg.[1]

Ez a harcz csak előjátéka volt a következő évben fenyegetően föllépett tatárjárásnak, mely az egész vármegye lakosságát rémülettel töltötte el. 1660. aug. 6-ikán Ali egri basa megkísérlette lecsendesíteni a felizgatott kedélyeket; felszólítást intézett a Vég-Eger vár tartományában levő Miskolcz, Szent-Péter, Szikszó és a többi városi és falubeli lakosokhoz, a kik a tatároktól megréműlve el akartak menekűlni, hogy ne féljenek semmit sem, hanem minden ember szabadosan, bátran maradjon meg, sőt a kik helységökből már kimozdúltak volna, szálljanak vissza; «arassatok, szántsatok és vessetek, egyébféle mezei dolgotokat lássátok el félelem nélkűl, mert esküszünk az egy élő Istenre, hatalmas császárunk fényes fejére, az szent Mahumet prófétára, úgy megzaboláztuk táborunkban levő török tatár vitézeket, hogy csak egyik is a Tiszán által nem megyen és egy pénz ára kárt sem teszen».[2]

Azonban a tatárok részéről fenyegető veszedelem még az 1661. évben sem múlt el. Gróf Homonnai Drugeth György felsőmagyarországi főparancsnok halála előtt egy nappal utasítja a vármegyét, hogy a kiállítandó katonaságot Kálló vára alá küldje, hol Barkóczy István van megbízva a parancsnoksággal, minthogy őt súlyos betegsége ágyhoz szegezi.[3] November 5-ikén Pethő Zsigmond írja, hogy a tatárok Lengyelország határszélén vannak s Magyarországot is meg akarják támadni. Kérdést intéz tehát a vármegyéhez, hogy a felajánlott katonaságot mikorra fogja kiállítani, hogy a hadiszemle megtartásának helyéről és a katonaság elhelyezéséről idejekorán gondoskodhassék.[4]

[1] *Jk.* XIV. 874—875. — [2] Podhraczky, *Miskolczi oklev.* 85. — [3] *Jk.* VII. 635. — [4] *Jk.* VII. 636.

A tornyosuló felhők újra eloszlottak s egy-két évi nyugalmasabb idő következett. 1663. június 5-ikén értesítette a király a vármegyét, hogy a felsőmagyarországi részek kormányzását Wesselényi Miklós nádorra bízta; ünnepélyes beiktatására Zákány András alispán és Négyesi Szepessy Pál küldettek Kassára.[1]

Pár nap múlva megint riasztó hírek keltek szárnyra. A török óriási erővel megindúlt Magyarország ellen s június 19-ikén már Belgrád alatt táborozott. Lipót király általános személyes fölkelést rendelt el s a királyi parancsot a nádor is sietett a vármegye tudomására juttatni.[2] A nemesség kijelenti, hogy kész hazájáért vérét ontani; de minthogy három végvárat kivéve, az egész vármegye tiszta merő hódoltság, biztosítékot kér a nádortól arra nézve, hogy a fölkelést feleségeik és gyermekeik veszedelme nélkül eszközölhessék, minélfogva Geőcze István és Fuló Miklós küldettek Kassára.[3]

Tudott-e a nádor valami megnyugtató biztosítékot kilátásba helyezni, nem tudjuk; de aug. 15-ikén már híre szárnyalt, hogy a tatár khán Erdélyben Kolozsvár alatt áll s onnan Felső-Magyarország ellen szándékozik indúlni. Pethő Zsigmond alparancsnok ráír a vármegyére, hogy sürgősen állítsa ki az insurrectiót s 18-ikán az egész nemesség legyen Bodókőn. De a vármegye mindenféle kifogásokkal állt elő; fölmerült nehézségekről panaszkodott s ezeknek előadására Kassára küldte Istvánffy Mátyás jegyzőt és Széll Miklóst.[4] Aug. 20-ikán újra sürgős átirat jön az alparancsnoktól; semmi körülmények közt sem engedi, hogy a vármegye a fölkelés alól kivonja magát. A tatárok már Szolnok alatt vannak, nincs halogatni való idő. Ünnepélyesen óvást emel az ellen, nehogy a huzavonából a hazára valami kár háramoljon. A vármegye erre kénytelen-kelletlen hozzá fog az insurrectio kiállításához.

Aug. 22-ikén Kászon egri basa főkajmakámja, Muszli bég Miskolczra 4000 kila árpának a török császár táborába leendő szállítását rója, hol az árát megadják; azonkívül kinek mi eladni való egyet-más éléséből vagyon, azt is vigye a császár táborába pénzért árúlni. A végén a szokásos fenyegetés.[5]

[1] *Jk.* VII. 844. — [2] *Jk.* VII. 845—847. — [3] *Jk.* VII. 848. — [4] *Jk.* VII. 853—854. — [5] Podhraczky, *Miskolczi okl.* 88.

Elől víz, hátúl tűz; a szegény vármegye azt sem tudta, mihez kezdjen. Aug. 30-ikán Pethő Zsigmond panaszkodik, hogy Bodókő-Újfaluban sem a vármegye csapatait, sem esetleges követségét nem találta. Most neki Tokajba és Ónodba kell mennie. Ha onnan visszatér, küldjön a vármegye hozzá Kassára, hogy a teendők felett tanácskozzanak. A tatárok Kassa felé közelednek s czéljuk az, hogy a még meg nem hódított várakat és helységeket elpusztítsák és elhamvaszszák. Tábort Ónod közelében, valószínűleg Keresztes alatt fognak ütni; ennélfogva a lakosság végezze el mennél előbb a nyomtatást s legyen éjjel-nappal résen. Geőcze István és Szepessy Pál nyernek megbízatást, hogy Kassára utazzanak.[1]

A tanácskozás Kassán szept. 3. és 4-ikén folyt le. Határozatairól Geőcze István tett jelentést. E szerint azok az urak, úgy a bandériumosok, mint azok, a kik a vármegye hadaiba adják be lovasaikat, kétszeres bírságban, vagyis minden lovasnak és gyalognak kétszeres hópénzében marasztaltatnak el, ha illetményeiket ki nem állítják. A hódoltságon kívűl lakó rendek minden egyes portától egy jól fegyverzett gyalogot, a hódoltságon lakók pedig két portától tartoznak egyet kiállítani. Kapitányúl Bakos Gábort rendelik. Gyülekező hely Monak városa, idő szept. 18. Kivettetik pedig:

A fejedelemasszonyra	300	lovas
Az egri püspökre	100	»
Rákóczi Lászlóra	200	»
Thököly Istvánra	50	»
Csáky Ferenczre	60	»
Özvegy Homonnainéra	150	»
Csáky Istvánra	25	»
Csáky Zsigmondra	25	»
Özvegy Csáky Istvánnéra	25	»
Özvegy Forgách Zsigmondnéra	25	»
Özvegy Kemény Jánosnéra	25	»
Abaúj vármegyére	100	»
Zemplén vármegyére	300	»
Ung vármegyére	100	»

[1] *Jk.* VII. 855.

Szepes vármegyére	100 lovas
Bereg vármegyére	100 »
Ugocsa vármegyére	45 »
Sáros vármegyére	200 »
Torna vármegyére	25 »
Gömör vármegyére	100 »
Borsod vármegyére	40 »
Szatmár vármegyére	50 »
Szabolcs vármegyére	40 »
Heves vármegyére . . . . 300 forint	
Összesen . .	2185 lovas

Gömör vármegye azonban kijelentette, hogy csak 40-et adhat, Torna pedig nem adhatja meg a 25-öt.[1]

A 40 lovasból Borsod vármegye maga mint testület 24 lovast állított ki; a még hátralevő 16 lovast a következőkre vetette ki: egyet-egyet adnak Geőcze István, Zákány András, Becsky András (Úry Istvánnal együtt); Bárius Péter kettőt ad; Fuló Miklós, Váradi Péter, Török Ferencz és özv. Andrássyné egyet; Tóth Bálint; Széll Miklós, Széll Mihály és Aszalai Mátyás egyet; Lóczy János és Batka Mihály egyet; Bogácsi Mihály és Nagy Pál egyet, Bekény János és Zákány István egyet, özv. Kubinyiné és özv. Harsányiné egyet; Csanády István és Fodor Pál egyet; Bük Ferencz egyet. Összesen 16-ot.[2]

E közben a török Párkány alatt vereséget szenvedvén, Érsekújvár vívásához fogott s a környéket tűzzel-vassal pusztította. Okt. 2-ikán a király parancsot küld, hogy a vármegye tartsa magát a nádor intézkedéseihez. Ugyanakkor a nádor szemrehányásokat tesz és sürgeti a fölkelést; a tatárok Morvát és Sziléziát elpusztítván, valószínűleg a Szepességen át fognak vonúlni. Ha a vármegyét veszedelem éri, magának és engedetlenségének tulajdonítsa. Az alparancsnok Monakon megtartotta a lustrát, de panaszkodott, hogy sokan hiányosan állították ki a rájok eső katonaságot. Így özvegy Homonnainé csapataiból 5 hiányzott, az egri püspök mindössze 60 embert küldött, Thököly István ellenben egyet sem. Özv. Forgáchné csapatából hiányzott 2, idősb özv. Csákyné nem küldött sen-

[1] *Jk.* VII. 857. — [2] *Jk.* VII. 858.

kit, úgyszintén Rákóczi László sem. Míg Borsod a maga 40 katonáját kiállította. Gömör, Szatmár, Ugocsa, Bereg és Ung egyetlen-egy embert sem adott.[1]

Ily körülmények közt nem csoda, ha Borsod vármegye nemessége is elvesztette a kedvét s egyszerűen haza takarodott. Okt. 16-ikán újra kir. parancs érkezett, mely a legszigorúbb modorban rendelte el a fölkelést. A nádor is siettette; személyesen jött volna :— úgymond, — de beteg. Az alparancsnok meg arról ír, hogy Érsekújvár szept. 25-ikén elesett; az ellenség Nógrádot is elfoglalta, a nagyvezér Fülek alá siet. Kászon egri basa a hódoltságbeli falvakhoz küldött levele értelmében a tatár hadsereg a Garam és Ipoly folyón átkelvén, Kassa és Eperjes felé nyomúl. A másik része a seregnek Szerencs felé tart. Az alparancsnok megsürgeti tehát a személyes fölkelést; értesítsék a pórnépet is, hogy minden perczben készen legyen.[2]

GRÓF RÁKÓCZI LÁSZLÓ.

Azonban az időjárás rosszra fordúlt s a nagyvezér a tatár hadakat visszarendelte.

A miskolcziak nem igen siettek a rájok kirótt árpamennyiség beszállításával; nov. 2-ikán az egri basa rájok ijeszt: «Ti miskolczi bírák és egész tanács, szófogadatlan és kemény nyakú rossz ebek, eddig való parancsolatot csak siketségre hagytátok az Újvár alá kivántatott 2000 kila árpa felől; hitetlen ebek ím azon vattok, hogy fejemmel fizessek; de mint hogy én fizetem meg, jobb hirtelen tik egynéhányan fizessétek meg hitetlen ebek, ha fejeteket szeretitek».[3] Decz. 31-kén 3012

[1] *Jk.* VII. 859. — [2] *Jk.* VII. 861. — [3] Podhraczky, *Miskolczi okl.* 88a.

kila árpát és 19,090 kila kölest kíván tőlük;[1] de minthogy késedelmeskednek, 1664. január 2-ikán nyársbahúzással fenyegeti őket.[2] Mit volt mit tenni, a miskolcziak minden valószínűség szerint eleget tettek a követelésnek; legalább ezután már nem zaklatták őket. De hogy később megint így ne járjanak, 1665. február 20-ikán a nagyvezérhez küldötték Eötvös Jánost, Sós Pétert és Izsó Istvánt.[3]

Az 1664. év folyamán is a nádor felhívására Borsod vármegye 20 lovas katonát állított ki. Mint mondták a rendek «a haza s különösen a felsőmagyarországi részek védelmére».[4]

Az ellenségtől való örökös remegés kiölt az emberekből minden önbizalmat. Fuló Miklós és Aszalai Mátyás, mint az eperjesi tanácskozásra kiküldött vármegyei követek 1664. decz. 11-ikén előterjesztették azt a feliratot, melyet Zemplén, Abaúj, Sáros, Szepes, Ung, Szabolcs, Gömör, Borsod, Torna, Heves és Szatmár vármegyék követei a nádorhoz intéztek, hogy kövessen el ő Felségénél minden lehetőt, a mivel a török veszedelmet elhárítani lehessen. «Átkozott az a magyar, a ki ilyen ártalmas és immár keservesen experiált igában készakarva ejtené önönmagát, mindazáltal az elkerűlhetetlen és késedelem nélkűl minket is megemésztő kegyetlenségét óránként magunkra várván, annak resistálására elégtelen erőnk. Egyebet mostanában csak valami kis ideig való pihenésünk s megmaradásunk felől is különbet fel nem találhattunk, hanem ha erszényünk üresítésével in uno corpore kedvkereséssel lehetnénk és azzal magunkról e nagy rettenetes immineáló veszedelmet elhárithatnánk».[5]

Még a végvárak is megúnták, hogy szakadatlanúl farkasszemet nézzenek a törökkel. Diós-Győr 1665-ben az iránt folyamodott a vármegyéhez, engedje meg, hogy megadhassa magát a töröknek s inkább fizessen meghatározott összegű adót, sem hogy a legnagyobb bizonytalanságnak legyen kitéve.[6]

Egyébiránt egyesek is, ha a szükség úgy hozta magával, minden nagyobb lelki aggodalom nélkűl tértek át a mohamedán vallásra. A mohácsi síkon elesett «büszke vezér» egyik utódja, Tomory András 1558-ban azért vesztette el ősi birto-

[1] *Uo.* 89. — [2] *Uo.* 90. — [3] *MJk.* I. 337. — [4] *Jk.* VIII. 26. — [5] *Jk.* VIII. 7. — [6] *Borsod vm. lt.* II. 1, 114.

kait, melyek egy része Borsod vármegyében feküdt, mert török fogságba esvén, áttért Mohamed vallására.[1] Viszont arra is van eset vármegyénk történetében, hogy egyes törökökből váltak jó magyarok. Aligha ilyen nem volt a XVI. században Szalontán birtokos Oszmán család, melynek neve később Hóczmán-ra módosult.[2] Biztosan tudjuk, hogy Bátori László, ki mint Ali bég Eger visszavételénél tett a császári hadaknak fontos szolgálatokat, katholikussá lett s 1693-ban a király adományából egy ideig Felső-Zsolczát bírta.[3]

A felsőmagyarországi mozgalmak szükségessé tették, hogy 1675 őszén a császári hadakat vármegyénk területén vonják össze. Okt. 9-ikén Emőd vidéke volt a táborozás színhelye s a vármegye ünnepélyes követséget küldött a vezérek üdvözlésére. E követség tagjai voltak: Miskolczi János jegyző, Ónodi Gáspár, Dőry András, Miskolczi Péter, Forray János és Mándy István.[4] Két egész hónapig «vigyázott» itt az armáda s az alatt, minthogy az élet többnyire még kint volt a mezőn, alaposan megnyomorította a szegénységet. A generális a falu dézsmája fejében nagy kegyesen csupán 50 kassai köböl búzát rovatott ki s ezt be is szállíttatta Ónodra.[5] Nov. 13-ikán a táborkar már Nemes-Bikken vesztegelt s a vármegye ide is elküldötte követeit Miskolczi János, Aszalai András és ifj. Abády János személyében.[6]

A Thököly segítségére siető budai basa 1682-ben Ónodig hatolt s e várat birtokába kerítvén, teljesen fölégette.[7] Hasonló sors érte 1688. április 7-ikén Ónod városát, mely a vár alatt terült el; ezt is fölégette a török, úgy hogy csak puszta helye maradt meg. Ugyanakkor leégett a palánk felső oldala is s lakosainak legnagyobb része elszéledt.[8]

Ez volt vármegyénk területén a török utolsó kardcsapása. 1687-ben visszakerült Eger vára is a császáriak birtokába s első parancsnoka báró Buttler János lett, a ki mint vármegyei birtokos is megörökítette emlékét Borsod vármegye történetében.

---

[1] *Szathmáry-Király cs. lt.* 28. — [2] 1495-ben már feltűnnek Hóczman Miklós és György. *Szirmay cs. lt.* 1623-ban Oszman Mihály fordúl elő. *Jk.* IV. 486, V. 52, 53. — [3] *Be nem jegyzett iratok* I. 434. — [4] *Jk.* IX. 238. — [5] *Dec.* — [6] *Jk.* IX. 245. — [7] *Akad. lt.* Tört. 4r. 7. sz. — [8] *Urb. et conscr.* fasc. 25. nr. 49.

A török világban Eger városának az a része, mely az Eger balpartján feküdt, magával a várral együtt, Borsod vármegyéhez tartozott. Hogyan és mikor történt Eger várának vármegyénkbe való bekebelezése, nem tudjuk. Úgy látszik, az 1578. évi 27. t.-cz., mely Borsod vármegye ingyenmunkáját ehhez a várhoz utalta, volt az indító ok arra, hogy Eger Heves vármegyétől elszakadt. Ingyenmunkát szolgáltat a vármegye Egerhez 1589-ben is;[1] Geszti Anna özv. Ujszászi Lőrinczné házát 1591-ben Egerben mint borsodvármegyei városban becsülteti meg[2] s a Portocollumok mindannyiszor, mikor e városról megemlékeznek, világosan kiírják, hogy Eger Borsod vármegyéhez tartozik.

A török uralkodása alatt természetesen nem terjed ki a vármegye hatósága a városra; de a mint a török kitakarodik belőle, azonnal újra életbe lép a vármegye joga. 1688-ban a várparancsnokkal siet a vármegye megértetni, hogy mivel a vár egészen, a városnak pedig felerésze Borsod vármegyébe esik, a jurisdictio is őt, illetőleg az alispánt és a szolgabírákat illeti.[3] 1690-ben többízben szólítja fel a vármegyét az egri várparancsnok, hogy épületanyagokat, kocsikat, gabonát stb. szolgáltasson Egerbe.[4]

Borsod vármegye közönségéhez küldi meg 1695. márczius 20-ikán ő Felsége azt a német nyelvű kiváltságlevelet, melylyel Eger város lakosait két évre minden adó alól fölmenti.[5] Ez idő leteltével azután az adófizetést a királyi kamara még szélesebb körre terjeszti ki. 1700. január 11-ikén az egri mesteremberek adómentességért folyamodnak. A vármegye, minthogy ő Felsége elrendelte, hogy ne csak az alsóbbrendű lakosok, hanem a főbbrendűek is adózzanak, a mentességet nem engedélyezheti.[6]

1712. aug. 9-ikén a vármegye generális congregatióját Eger városának Borsod vármegyébe eső részében tartja meg.[7] De ekkor már Heves vármegye kezdte követelni, hogy a város adassék neki vissza; úgy hogy Borsod az országgyűlésre utazó követeinek utasításúl adta, hogy az Eger vizén innen eső részt, melyre ő Felsége a vármegye hatóságát és jurisdictióját kiterjesztette, ne engedjék át.[8]

---

[1] *Jk.* II. 242. — [2] *Jk.* II. 754, 755. — [3] *Jk.* XI. 123. — [4] *Jk.* XII. 83, 118, 128, 129. — [5] *Jk.* XIII. 248. — [6] *Jk.* XIV. 877. — [7] *Jk.* XVII. 64. — [8] *Uo.*

A következő évben már mutatkoztak hátrányai annak, hogy a város kétfelé volt szakítva. Azok a lakosok, kik a borsodvármegyei részben laktak, ellenszegültek a vármegye parancsának s megtagadták az adófizetést. Felhatalmazást kellett adni az alispánnak, hogy ezekkel szemben katonai karhatalmat alkalmazzon. Egyszersmind intette Borsod vármegye Telekessy István püspököt mint Heves vármegye főispánját, hogy ha a hatósága alá tartozó jobbágyok továbbra is engedetlenek lesznek, maguknak tulajdonítsák, a mi kár esik bennök.[1] 1714. aug. 6-ikán elhatározza a vármegye, hogy átír a felsőmagyarországi 13 vármegyéhez, támogassák őt annak a viszálynak elintézésében, mely Eger város hovatartozandósága miatt közte és Heves vármegye közt fennforog; egyszersmind országgyűlési követeinek is utasításúl adja, hogy ezt a kérdést vigyék valamiképpen dűlőre.[2]

Azonban a kérdés nem volt olyan könnyen eldönthető. Még 1717. január 13-ikán is Eger városában tartja Borsod vármegye a maga gyűlését, sőt meghívja erre gróf Erdődy Gábor püspököt is; ha pedig Bécsbe utazása miatt meg nem jelenhetne, küldöttei kérjék meg tiszteletteljesen, hogy tekintettel a vármegye igen súlyos helyzetére, illető helyen pártfogolja őket és ügyöket mozdítsa elő.[3] Végre majdnem egy századon át tartott küzdelem után az országgyűlés akként rendezte ezt a kérdést az 1807. évi 29. t.-czikkel, hogy Heves vármegye megkapta Eger városának a folyón túli részét, Szőlőske, Czegléd, Tihemér és Almagyar pusztákkal, valamint Bekölcze és Felnémet falvak Borsod vármegyébe bekebelezve volt részeit is; ennek fejében Heves vármegye átengedte Borsodnak Ivánka és Eger-Farmos falvakat, továbbá Szőke más néven Szív-Halom pusztát és a Kis-Tálya alsó részén állott s eddig vitás Zúgómalmot is.[4]

Így ért véget a török uralkodás okozta ez a zavaros állapot s vele együtt enyészett el a szomorú idők utolsó emléke is.

---

[1] *Jk.* XVII. 156. — [2] *Jk.* XVII. 576. — [3] *Jk.* XVIII. 1. 410. — [4] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180.

XVII.

A VÉGVÁRAK.

A várak jelentőségre emelkedése. — Melyek voltak a végvárak? — A palánkvár és a kővár. — A végvárak fentartása kezdetben. — A vármegye és a végvárak. — Diós-Győr a XVI. század végén. — Kicsiny őrsége. — Földesurainak segitségkérése. — Melith Péter jelentése. — A vármegye hozzájárulása a vár építéséhez. — Beleún a sok áldozatba. — A német katonaság. — A vár fölégetése. — Ónod vár birtokosai. — Véghely lesz. — A vármegye építteti. — Elhanyagolt állapota. — Az országbíró intézkedései. — A vár leirása. — A vármegye nagy terhei. — A törökök a várat fölégetik. — Újra épül. — Az őrség számára eleség. — Kétféle őrség a várban. — A fölkelők elfoglalják 1670. — 1672-ben fölégetik. — A német tábornokok. — Thököly elfoglalja és a felsőmagyarországi vármegyékkel építteti. — Elpusztúl 1688-ban. — Szendrőt Bebek György elveszti. — Végvár lesz. — A szepesi kir. kamara és a vár építése. — Rákóczi Zsigmond birtokába megy át. — Bocskay István hajdúi elfoglalják. — Bethlen Gábor birtokában. — A török pusztításai. — A bécsi udvar Szendrőt Csáky Istvánnak inscribálja. — Majd Szunyogh Gáspárnak zálogosítja el. — I. Rákóczi György fejedelem elfoglalja. — Wesselényi Ferencz nádor mint földesúr. — A pusztakazinczi török csata. — A német katonaság. — Gróf Gvadányi Sándor főparancsnok. — Szendrő újra a Csákyak birtokába kerül. — Rákóczi Ferencz és Szendrő. — A fejedelem a várat leromboltatja. — A többi megyebeli várak: Dédes, Cserépvár; továbbá Szarvaskő, Putnok. — A Karvai Orllé vagy Orlay, gróf Csáky és gróf Gvadányi család. — A szendrői ferenczrendi barátok.

Amint a török félhold megfészkelte magát az ország szívében, s kezdte hódoltatni a közeli és távoli vidéket, egyszeriben nagy jelentőségre emelkedtek a várak, melyek eddig hadászati tekintetben nem nagy szerepet játszottak s inkább uradalmi központok voltak. Most kitűnt, hogy a török pusztításainak csak az ezekbe zárkózott katonaság állhat ellen s az államhatalom mindent elkövetett, hogy e várakat a maga

számára biztosítsa, illetőleg birtokba vegye. A mennyiben pedig ez nem sikerült, a bécsi udvar arra törekedett, hogy legalább zsoldos katonaságot helyezzen beléjök.

Minthogy e várak a magyar király birtokainak határszélén állottak, elnevezték őket végváraknak vagy végházaknak. Ilyenek voltak Borsod vármegyében Eger 1596. évi bukása után: Diós-Győr Ónod és Szendrő. Mindegyik vár két részből állott: a külső- vagy huszárvárból, mely nem kőfallal, hanem sövénynyel bevont palánkok közé hányt földből készített falakkal volt bekerítve s maga a sövény sárral betapasztva. Elég nagy területet foglalt be s *huszárvár*nak azért nevezték, mert a lovaskatonaság itt volt elhelyezve. A jól megépített palánkfalak, melyeknek sarkain bástyák állottak, egészen a kőfalak benyomását tették; de az idő viszontagságaival nem igen daczolhattak, mert a nedvesség következtében a faalkatrészek gyorsan romlottak, elkorhadtak. Úgy hogy a palánkok építése szakadatlan munkát vett igénybe.

E palánkvár belsejében állott a *kővár*, melyben a gyalognép teljesített szolgálatot. Itt voltak elhelyezve a tűzszerszámok, pattantyúk, puskapor stb., s midőn az alsóvárat az ellenség elfoglalta, ennek védelme képezte az őrség legfőbb gondját. Mind az alsó-, mind a felsővárat vízárok vette körül s felvonóhidak tették lehetővé a ki- s bejuthatást.

A végvárak fentartása kezdetben a hozzájuk tartozó uradalmak jobbágyainak volt a kötelessége. Később, mikor a királyi udvar az egyházi birtokokat lefoglalta, ezeknek a munkáját rendelték a várak építésére. 1556-ban intézkedik először a törvényhozás a várakra fordítandó munka ügyében; ekkor mondja ki a törvény, hogy minden nemes egy-egy jobbágytól 50 dénárt fizet s ezenkívül minden száz jobbágy után négy lovas kocsit állít ki, a mely három napon át tartozik fizetés mellett napszámot teljesíteni. A következő évben a törvény a jobbágyokat kötelezi, hogy minden díj nélkül egymásután hat napot tartoznak évenként szolgálni. Végül 1559-ben határozzák meg szorosabban, hogy minden vármegye mely várhoz tartozik az ingyenmunkát szolgáltatni. Így lett a végvárak fentartása a vármegye kötelességévé.

S ez teszi kötelességünkké, hogy itt a végvárakkal részletesebben foglalkozzunk. Sorra vesszük őket s előszámláljuk

azt a tömérdek áldozatot, melyet vármegyénk másfél századon át érdekökben hozott.

Diós-Győr várának a XVI. század végén három ura volt: Enyingi Török István, Homonnai István és Nyáry Pál. Ezek mindegyike külön várnagyot (praefectus) alkalmazott s úgy a hogy ellátta a várat katonasággal. Ennek a katonaságnak a száma, mint egy tanúvallatásból értesülünk, nagyon csekély volt; a porkolábon, pattantyúson és tömlöcztartón kívül mindössze 30 gyalogból és 20 lovasból állott a vár őrsége. De a

DIÓSGYŐRI VÁRROMOK.

lovasok száma Eger bevétele után, mikor a vár jószágai elpusztúltak és a jövedelem megfogyatkozott, még kevesebbre apadt.[1]

E számok eléggé tanúskodnak arról, milyen gyenge lábon állott Diós-Győr sorsa. 1597. június 17-ikén maguk a földesurak kijelentik, hogy nem tarthatnak annyi lovast, gyalogot, kik e végháznak oltalmazására és vigyázására elégségesek lennének, mert a várhoz tartozó jószágok, Miskolcz, Keresztes, Kövesd és a többi falvak mind elpusztúltak, pedig ezek táplálták a diósgyőri vitézeket éléssel és egyéb segítséggel. Az egyik birtokos, Homonnai István fölkérte a felsőmagyarországi

[1] *NRA.* fasc. 267. nr. 36.

főparancsnokot, hogy «adjon ő Felsége nevével Diós-Győrben segítséget, népet» és értesítse a királyt e végház pusztúlt voltáról és vitézeinek csekély számáról; de a főparancsnok nem hogy segítséget adott volna, hanem azt üzente, hogy ha vagyon váruk, oltalmazzák maguk. Ha pedig erre nem képesek, adják át ő Felségének, ő a király nevében meg fogja oltalmazni.[1] A földesurak ez actiójának mégis meg lett az az eredménye, hogy az 1602. évi 14. törvényczikk Borsod és Torna vármegyét kötelezte a vár kijavítására.

A végvárak megvizsgálásával megbízott Melith Péter szomorú képet fest Diós-Győr állapotáról a szepesi kir. kamarához intézett jelentésében. «A mi Diós-Győr állapotát illeti, mint kezdjem irásom, azt sem tudom. Nem lehetvén olyan kemény magyar szív, ki annak szép épületinek pusztúlására fordulásán meg nem iszonyodnék és szomorodnék, mely fejedelmi épületnek én földünkön mását nem is láttam». A vár teljességgel pusztulásra jutott; annyira, hogy házainak zsindelyteteje, szép tornyainak, kápolnájának vakolata leszakadozott, külső nagy bástyái omladoznak s nem sokára az alatta levő halastó árkát is betemetik. Ajánlja, hogy meg kellene a birtokos urakat inteni, hogy mindegyik a maga részét építené meg illendőképpen. Ezt annál is könnyebben tehetnék, mert kő a helyszínén elég van, mészkövet maga a várhegy szolgáltat, az erdőség pedig csak egy puskalövésnyire terül el; készpénz-kiadás mindössze kőmívesre, zsindelyre és zsindelyszegre kívántatik, egyébre nem. Ha a vár urai nem akarnák az építést teljesíteni, királyi kapitányt kellene bele állítani, ki a várat azután a jószágok jövedelméből rendbe hozná. Nagy hiány van a lövőszerszámokban; pattantyús csak egy van, holott három se lenne sok.[2]

Az országgyűlés végzésére támaszkodva, 1607-ben Homonnai Bálint, Török István és Nyáry Pál tilalmazták Borsod vármegyét, hogy az ingyenmunkát más helyre mint Diós-Győrre ne fordítsa.[3] A vármegye közgyűlése Miskolczon 1609. május 13-ikán hozza az első statutumot, melylyel Diós-Győr kerítésére minden egy-egy kaput négy-négy szál palánkfa és

[1] *Jk.* III. 540. — [2] *NRA.* fasc. 415. nr. 35. — [3] *Jk.* III. 723.

egy szekér vessző, valamint két gyalog ember adására kötelezi. A palánkfának hossza negyedfél öl legyen.[1]

1616. május 18-ikán Szabó Jánosnak, Enyingi Török István diósgyőri praefectusának segélyt kérő levelére a vármegye elhatározta, hogy 100 palánkfát, 25 kocsi vesszőt, 25 gyalog munkást ad Diós-Győrnek.[2] Az 1617. febr. 28-ikán Aszalón tartott közgyűlésben Diós-Győr építésére Lapos János járásának felét utasította, minden portától 6 darab palánkra alkalmas fát, két szekér vesszőt és két gyalog embert rendelvén ki, a kik egész héten át dolgozzanak.[3]

Az 1618. évi 53. t.-cz. a vár védelmét országos feladatnak jelentette ki s állami őrsereggel való ellátását határozta el.

Ettől fogva a vármegye is fokozott mértékben igyekezett a várat jókarba állítani. 1619. január 9-ikén, minthogy Diós-Győr nem megvetendő oltalma a vármegyének, újra a Lapos János járásának felét rendelte ide.[4] 1621. május 12-ikén Nyáry Miklós és Haller György folyamodására, mivel a vármegye belátja, hogy Diós-Győr nagyon is rá szorúl az építésre, az ingyenmunkából Lapos János járásának felét rendeli, olyképpen, hogy minden egyes portától három palánkfa és egy szekér vessző, ezenkívül két ember küldessék.[5] 1624. nov. 8-ikán az Aszalón tartott congregatión elvégezi a vármegye, hogy Diós-Győr építésére a Lapos János és Szirmay Mihály szolgabírák járásainak ingyenmunkája fordíttassék; minden porta három palánkfát adjon, Pálfalusi István járásából pedig minden porta egy gyalogost állítson.[6] 1629-ben a Jászy Márton járásából minden portától 4 palánknak alkalmas fa, két kocsi vessző és két gyalog munkás deputáltatik.[7] Az 1630. aug. 6-ikán Boldván tartott congregatióból Diós-Győr várának építésére a pozsonyi országgyűlés legújabb végzése értelmében minden négy porta után egy kocsi és négy gyalog munkás küldetik, a kik oda 4 gerendát és két kocsi vesszőt szállítsanak.[8]

A várfalak és a palánk még 1631-ben sincsenek készen; éppen azért minden egyes portától 2 kocsit, 4 gyalogot, 6 gerendát és 2 kocsi vesszőt rendel a vármegye.[9] Ugyanez évi

---

[1] *Jk.* III. 772. — [2] *Jk.* IV. 277. — [3] *Jk.* IV. 307. — [4] *Jk.* IV. 226. — [5] *Jk.* IV. 401. — [6] *Jk.* IV. 575. — [7] *Jk.* IV. 873. — [8] *Jk.* V. 10. — [9] *Jk.* V. 21.

május 27-ikén az Ónodon tartott congregatió, miután Diós-Győr várának kijavítása szerfölött szükséges, minden 4 portától egy kocsit s minden portától egy munkást rendel ki; a munkások tartoznak 12 napig egyfolytában dolgozni. Felügyeletükre kiküldetnek Rácz Ábrahám és Herczeg István.[1] Decz. 29-ikén elhatározza a vármegye, hogy az ő Felsége főkapitányától Kassáról diósgyőri végvárába küldött katonaság részére egyenként 3 kenyér s kapunként 7 kocsi fa küldendő egy hétre a Jászy János járásából.[2] 1632-ben megújítja a vármegye a múlt évben hozott határozatát.[3]

Minthogy pedig Szendrő és Ónod várak fentartása is a vármegye nyakába szakadt, 1637-ben már beleúnt a sok áldozatba. Mikor ebben az évben a felsőmagyarországi főparancsnok a diósgyőri katonaság ellátását sürgette, a vármegye átírt, hogy helyezze át e katonákat Szendrőre, hol a közügynek nagyobb szolgálatot tehetnek; ha pedig ez nem volna lehetséges, utasítsa a nyugalmasabb állapotban levő Gömör vármegyét eltartásukra.[4] 1638-ban az országgyűlésre egybegyűlt rendek is, minthogy Diós-Győr nincsen védhető állapotban s ennek elfoglalása után a török szabadon pusztíthatná a felsővidéket, arra kérték a királyt, hogy a várat romboltassa le vagy tulajdonosát kényszerítse a vár helyreállítására, esetleg más módon gondoskodjék annak védelméről. A rendek felszólalásának lett is foganatja, mert az ez évi 12. t.-cz. elrendelte Diós-Győr felépítését.[5]

De ezzel nem szűnt meg a vármegye szerepe. 1641-ben Diós-Győr végvár lerombolt palánkjai újraépítésére Bogácsi Mihály járásából 2 szekér és 15 gyalog munkás rendeltetett egy heti munkára.[6] 1645-ben Keresztes András diósgyőri alkapitány kérelmére a diósgyőri híd kijavítására 10 gerenda, 50 palánkfa deputáltatik Elek István járásából.[7] 1646-ban a vár erősítésére 25 munkást rendel a vármegye egy egész hétre Elek István járásából.[8] Néhány napra rá a közmunka helyébe minden portától 8 darab fát szavaz meg a vármegye Kún István, Elek István és Biró Bálint járásából.[9] 1648-ban Keresztes András

[1] *Jk.* V. 23. — [2] *Jk.* V. 54. — [3] *Jk.* V. 84. — [4] *Jk.* V. 410. — [5] *Századok* 1885. 404. — [6] *Jk.* VI. 173. — [7] *Jk.* VI. 422. — [8] *Jk.* VI. 435. — [9] *Jk.* VI. 441.

kapitány kérelmére mind a négy járás ingyenmunkáját ide rendeli a vármegye.[1]

Az 1649. évi 86. t.-cz. Csongrád vármegyét kötelezte a vár építésére. De azért Wesselényi Ferencz 1650. márczius 22-ikén az alispánra parancsol rá, hogy Diós-Győr romlott gátját és árkát rögtön csináltassa meg.[2] Ugyancsak az ő parancsára 1654-ben a várárok kitisztítására mind a négy járásból 100 gyalog rendeltetett egy hétre.[3]

Az 1655. évi 3. t.-cz. az itt állomásozó lovasság számát 150, a gyalogságét 250 főben állapította meg.[4] Parancsnokuk Papp János főkapitány volt, kinek megkeresésére 50 darab épületfát, még pedig a szentpéteri járásból 30, a szendrői járásból 20 darabot deputált a vármegye a vár erősítésére.[5]

Noha a jámbor életű Lorántfi Zsuzsánna fejedelemasszony 1659-ben alkotott végrendeletében Diós-Győr épületire 10,000 frtot hagyott,[6] a vár építését örökösen szorgalmazni kellett. Ez évi május 28-ikán «a szegénységnek szemlátomást való fogyása, sokfelé való szakadása és a rajta levő ínségnek nevekedése miatt» akként intézkedik a vármegye, hogy ennekutána minden egy-egy porta tartozik a várfalból 16 szál karóra valót építeni, úgy hogy azt meghordván, felállatván, fonván és megtapasztván, ki-ki mehet a maga dolgára.[7] A kapu kijavítását Felső-Tárkány, Geszt és Darócz falvak kötelességévé tette.[8]

De az építés ezután is csak ímmel-ámmal folyt. Az őrség 1661. okt. 4-ikén értesítette a vármegyét, hogy ha a várat nem hozatja rendbe, kénytelenek lesznek megszökni.[9]

1662-ben német katonaságot helyeznek el a várban.[10] Parancsnokuk, gróf Herberstein igen egyszerűen csinálta a maga dolgát; azokat a környékbeli lakosokat, a kik nem akartak engedelmeskedni, s a rájok kirótt teendőket elvégezni, elfogatta s csak nagy váltságdíj ellenében bocsátotta szabadon. Így bánt el némely csáti, emődi és igriczi emberekkel, úgy hogy a vármegye e kegyetlenkedés ellen Pethő Zsigmond felsőmagyarországi alparancsnokhoz volt kénytelen fordúlni.[11]

---

[1] *Jk.* VI. 607. — [2] *Borsod vm. lt.* III. 3, 386. — [3] *Jk.* VII. 229. — [4] Fényes, *Geogr. Szótára* I. 264. — [5] *Jk.* VII. 528. — [6] Szilágyi S., *A két Rákóczi György lev.* 598. — [7] *Jk.* VII. 486. — [8] *Jk.* VII. 498. — [9] *Borsod vm. lt.* III. 3, 392. *Jk.* VII. 634. — [10] *Jk.* VII. 677. — [11] *Jk.* VII. 696.

A kapu még 1663-ban sem volt készen; okt. 11-ikén az őrség a már három év előtt megkezdett munka bevégzését sürgette.[1] Idővel mégis elkészültek a falakkal és a többi munkálatokkal; 1669-ben már templomépítésre is gondolhattak s a vármegyét kérték fel közbenjárásra, hogy a földesúr Haller Sámuel okozta akadályokat elhárítsa.[2]

De a vár napjai meg voltak immár számlálva. 1674-ben megrohanták a bújdosó kurucz hadak s hatalmukba kerítvén,

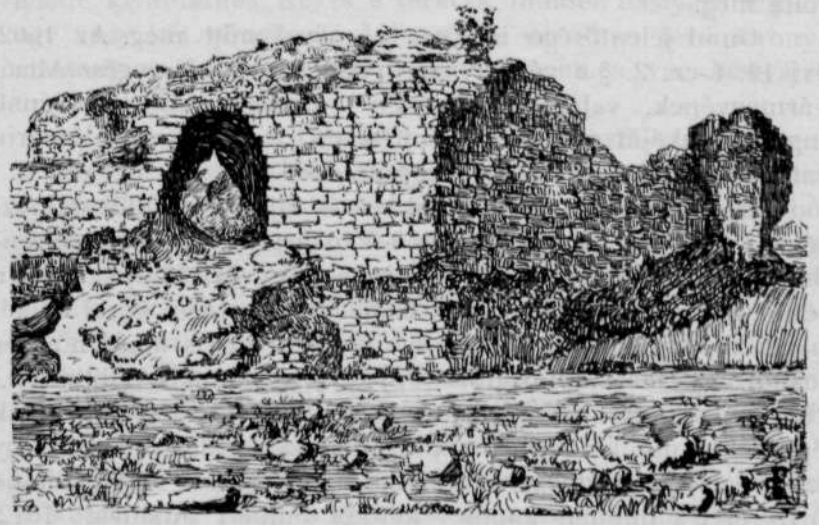

ÓNODI ROMOK.

felégették.[3] Ettől fogva már csak romjairól szólnak a történeti adatok.

Mint a felsorolt adatokból is kitűnik, Diós-Győr végvárkori szereplése Borsod vármegyére nézve inkább csak közvetett módon bírt jelentőséggel; a két másik, sokkal fontosabb végvárnak, Ónodnak és Szendrőnek mintegy elővédül szolgált az egri törökkel szemben. —

Az Ónodi Czudar családtól épített *Ónod* vár első földesurai a XV. század utolsó tizedében haltak ki. Utánuk a várat a Rozgonyiak nyerték királyi adományban; majd az ő kihal-

[1] *Borsod vm. lt.* III. 3, 399. *Jk.* VIII. 2, 5. — [2] *Jk.* VIII. 361. — [3] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180.

tuk után Tótselymesi Tárczay János székelyek ispánja és Ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi főispán kaptak reá királyi donatiót. A mohácsi vész után Perényi Péter abaúji örökös főispán birtokába került, kitől fia, Gábor örökölte. Róla örökösödés útján Báthory István országbíróra szállott, kitől Losonczi Anna előbb Ungnád Kristófné, majd gróf Forgách Zsigmondné váltotta magához. Végül a XVII. század első éveiben a királyi kamarától Felsővadászi Rákóczi Zsigmond vásárolta meg.

Ónod jelentősége is Eger elestével nőtt meg. Az 1602. évi 14. t.-cz. 2. §-a véghelynek nyilatkoztatta ki s egész Abaúj vármegyének, valamint Zemplén vármegye alsó járásának ingyenmunkáját rendelte ki építésére. Ezt az országos határozatot az 1604. évi 8. t.-cz. megismételte.

De azért a mi vármegyénknek is kijutott az áldozatkészségből. A Miskolczon 1607. június 6-ikán tartott közgyűlésen elrendelte Borsod vármegye, úgy hogy a diósgyőri főurak, mint a többi nemesek minden egyes füstje után egy-egy kocsi és két palánkfa, minden két füsttől egy kocsi vessző s minden egyes füsttől egy heti időtartamra egy gyalog munkás állíttassék.[1] 1611-ben elhatározza a vármegye, hogy Ónod vár palánkjának építéséhez minden egyes kapu négy szál palánkfát, egy-egy szekér vesszőt tartozzék vinni s azt mindjárást fel is állítani, mely czélra minden kaputól két-két embert adjanak.[2] 1612. május 9-ikén deliberálja a vármegye, hogy minden két portától egy szekér palánkvesszőt s minden egyes portától két-két szál palánkfát tartozzék mind az urak, mind a nemesek jószága Ónod épületire vinni, 12 frt büntetés terhe alatt, kivévén a diósgyőri javakat, minthogy maga Diós-Győr vára is véghely és építésre szorúl, a mit a saját javaiból eszközöl.[3] 1614-ben is rendel a vármegye minden kaputól két járásból, úgymint a Lapos János és Szirmay Mihály járásából, 2—2 gyalogot egy hétre, úgyszintén a Szendy János járásából minden portától 2—2 szál palánkfát, két portától egy szekér vesszőt s minden portától egy-egy gyalogot.[4]

Melith Péter fentebb említett jelentésében Ónod váráról is szomorú képet nyújt. Bástyája semmit sem ér, szalmával

[1] *Jk.* III. 729. — [2] *Jk.* III. 875. — [3] *Jk.* IV. 3. — [4] *Jk.* IV. 107.

van födve és sövénynyel körűlfonva. Fent olyan szűk, hogy nem is lehet mozogni rajta, az odaállított őr is csak fekve helyezkedhetik el. A palánk csak kívűl tapaszos, úgy hogy egy puskagolyó is könnyen átjárja. Azt ajánlaná, hogy minden háztulajdonos telke hosszában építené ki a ráeső palánkrészt, kívűl úgyis a vármegye tartozik építeni. Lövőszerszámai sem állanak olyan helyen, a hol kast vagyis sánczot csináltathatnának körülöttük; pattantyús is csak egy van, holott még egy felette kívántatnék. Kevés a taraczk, minden bástyára legalább egy vagy két seregbontó kellene. A városban levő torony is alacsony az őrködésre; föl kellene emelni a vár bástyáját s onnan strázsát tartani.[1]

Úgy látszik, e jelentés következménye volt, hogy az országbíró Kassán 1616. május 17-ikén kelt levelében Ónod helyreállítására és restaurálására intette a vármegyét. Minthogy ugyanekkor a diósgyőri várnagy is segélyt kért, a vármegye elhatározta, hogy két járásnak: a Lapos János és a Szirmay Mihály járásának ingyenközmunkáját adja Ónodnak és Diós-Győrnek, az egyes portáktól három palánkfa, egy kocsi vessző és egy gyalogos, úgy hogy 100 fa és 25 kocsi vessző jusson Diós-Győrnek, a többi szállíttassék Ónodra, 25 gyalog ember jusson Diós-Győrnek, a többi Ónodnak.[2]

Maga az országbíró is 1617. május 18-ikán Ónodra szándékozott s a haza és gyermekeik szeretetére hivatkozva fölkérte a vármegye rendeit, hogy némely atyafiaikat küldjék oda hozzá, minthogy nagyfontosságú ügyek elintézése teszi szükségessé megjelenését; építőmester is lesz s e végvár építése tárgyában is határozni fognak. A vármegye idősb Szirmay Pál alispánt, Chernel Györgyöt és Szabó Jánost küldötte ki.[3]

Mit végzett itt az országbíró a vármegye kiküldöttjeivel, nem tudjuk; bizonyos, hogy a vármegyére az ily tanácskozások újabb terhet jelentettek. A minthogy már a következő évben megint két járás ingyenmunkáját rendelte ki ide a vármegye; minden egyes portának négy palánkra alkalmas fát és egy kocsi vesszőt, azonkívűl két gyalogot kellett adnia.[4] 1619. április 22-ikén az edelényi congregatióban ugyanez volt

[1] *NRA.* fasc. 415. nr. 35. — [2] *Jk.* IV. 277. — [3] *Jk.* IV. 322. — [4] *Jk.* IV. 217.

a kivetés.[1] 1622 ben is minden egyes portától három palánkot, egy szekér vesszőt és két gyalogot rendelnek,[2] 1624-ben Kátay János ónodi főkapitány sürgeti az ingyenmunkát; az aug. 22-ikén tartott sajószentpéteri congregatió újra megszavazza a a szokásos járulékot.[3] 1625. június 4-ikén a palánkfákon és egy munkáson kívül még egy törököt (unus turcus) is rendel a vármegye Ónodra.[4] Így megy ez úgyszólván évről-évre.

A vár külsejére és beosztására nézve az a leltár tájékoztat bennünket, a mely mellett 1636. február 1-én Szentpéteri Imre udvarbíró átadja hivatalát Gönczy Andrásnak. E szerint az öreg Rákóczi György fejedelemnek a kapu felett volt a háza, a mellett állott a fejedelemasszonyé; a bástyán is emelkedett egy új ház s abban volt az ebédelő palota. Volt egy «kerengő garádicsos ház», veres torony, szabóház, czejt ház (fegyvertár), lisztes ház, sáfárház s a többi gazdasági épületek. Ugyanitt olvassuk, hogy a házakra és palánkokra nagyon ráférne az épités, «kiváltképpen a belsővár házainak épületiben a padlások, a héjazatok folyosói és a garádicsok igen megromlottak».[5]

A vármegye lakosságát a végvárak fentartása már majdnem teljesen kimerítette; de azért a nádor a nemességet örökösen újabb áldozatkészségre sarkalta. 1637. aug. 29-ikén kiküldik Pelbárt György vármegyei jegyzőt és Geőcze Istvánt a felsőmagyarországi főparancsnokhoz Kassára, hogy világosítsák fel a vármegye napról-napra növekvő terhei és a misera plebs iszonyú nyomorúsága felől.[6] Mind hiába; november 20-ikán újabb sürgetés érkezik. A vármegye tekintettel eddig hozott nagy áldozataira és a szegény nép már-már elviselhetetlen terheire, Darvas Gergelyt küldi Kassára, hogy erről ott jelentést tegyen.[7]

A végvárak ügye nagyban foglalkoztatta az 1637—38-iki pozsonyi országgyűlést is; hosszas tárgyalások után a király 1638. márczius 17-ikén beleegyezett abba, hogy Szendrő és Ónod várak őrségei szaporíttassanak.[8]

De nem sokat ért az őrségszaporítás, ha a vár elhanyagolt állapotban maradt.. Ez be is bizonyúlt 1639. okt. 10-ikén,

[1] *Jk.* IV. 333. — [2] *Jk.* IV. 442. — [3] *Jk.* IV. 548. — [4] *Jk.* IV. 656. — [5] *Urb. et conscr.* fasc. 25. nr. 37. — [6] *Jk.* V. 405. — [7] *Jk.* V. 414. — [8] *Századok* 1885. 324, 325.

a mikor éjtszakának idején egri és szolnoki törökök meglepték a várat; mindenek előtt összevagdalták a kapukat, a magukkal hozott létrákkal, vashorgokkal felhatoltak a falakra, széthányták a palánkot, felgyújtották a várost, öltek vágtak mindenkit s a kit élve elfoghattak, rabúl vitték el. A tömlöczből kiszabadították az összes török rabokat, a mi lovat, marhát és barmot találtak mind elhajtották s az egész várost romba döntötték.[1]

Az elpusztúlt vár fölépítése megint csak a vármegye nyakába szakadt. November 11-ikén Keglevics Miklós ónodi kapitány a miskolczi és szentpéteri bíráknak hagyja és parancsolja, hogy valamint életöket, fejöket és megmaradásukat szeretik, levelének vétele után minden haladék és késedelem nélkül küldjenek alá Ónodba 100—100 embert császár mivére ásóval, kapával, tekenyőkkel. «Annak felette — így ír — egy-egy hordó bort, kenyeret, abrakot is elégségest küldjetek, ezeket pedig el ne hallgassátok, mert bizony reátok küldök, megdúlatlak és a bírónak is meg kell érette halni».[2] Maga a vármegye 1640-ben az újonnan ide rendelt katonaságnak 30 kassai köböl búzát bocsátott ingyen a rendelkezésére[3] s az itt lakos nemeseknek, tekintettel a város elnéptelenedésére és leégésére, az adót elengedte.[4]

Keglevics Miklós főkapitány 1641. ápr. 2-ikán 100 frt összeget vett föl az alispántól a vár reparátiójára[5] s 1643-ban Barkóczy Ferencz akkori főkapitány fát kért a vár építésére, melyet a vármegye készséggel megadott.[6]

Maga Rákóczi György is, ki 1644. év végén itt időzött, igyekezett Ónodot jól megerősíteni.[7] Innen rándúlt ki Vata környékére vadászatra, a melynek négy őz lett az eredménye.[8]

A mellett, hogy a vár építése a vármegye vállaira nehezedett, még a beszállásolt katonaság ellátásáról is neki kellett gondoskodni. 1649-ben 200 kenyeret és 100 font húst szavazott meg e czímen.[9] 1651-ben az építéshez 1000 darab palánkfával kellett hozzájárúlnia.[10]

---

[1] *Akad. lt.* Tört. 4r. 197. *Tört. Tár* 1869. 145. *Hadtört. Közl.* VI. 164. — [2] Podhraczky, *Miskolczi okl.* 70. — [3] *Jk.* VI. 3. — [4] *Jk.* VI. 48. — [5] *Borsod vm. lt.* III. 3, 340. — [6] *Jk.* VI. 370. — [7] Szilágyi, *A két Rákóczi Gy. lev.* 248. — [8] *Uo.* 298. — [9] *Jk.* VI. 650. — [10] *Jk.* VII. 1.

Ez időben Ónodon az őrség kétféle katonaságból állott; az egyik a király zsoldján, a másik pedig az erdélyi fejedelem fizetésén volt. 1652-ben az erdélyi fejedelemnek itt mezei katonája volt egészben 260, kantoros (negyedévi zsoldot húzó) katonák, kiknek az udvarbíró adta ki a fizetését, 68 s végül a fejedelem részéről fizetett darabont, czirkálóval együtt, 32. Az őrséget a fejedelem, ha a szükség úgy kívánta, esetről-esetre megszaporította.[1] Az 1655. évi 3. t.-cz. 5. §-a 500 lovast és 400 gyalogot rendelt itt elhelyezni.[2]

A nagyemlékű fejedelemasszony, Lorántfi Zsuzsánna Ónod építésére is 20,000 frtot hagyott végrendeletében.[3] Épült is a vár, hol kisebb, hol nagyobb buzgalommal. Zemplén vármegye is igyekezett a törvényben reá ruházott kötelességének eleget tenni s 1662-ben Tályai György személyében építőmestert is tartott itt.[4]

Hogy a német katonaság ellen a szegény nép meg legyen óva, a vármegye kénytelen volt élelmezéséről gondoskodni. 1670. július 8-ikán Senyei Sándor kapitány szeretettel kéri Szentpéteri István alispánt, hogy valami széna, abrak és kenyérbeli gazdálkodással legyen a nemes vármegye, mert különben nem tudja a németeket a zsákmányolástól visszatartani.[5]

Ez évben I. Rákóczi Ferencz pártütése alkalmával a felkelők elfoglalták Ónodot is, de csak rövid ideig maradt kezökben. Már az 1671. év őszén Spankau generális rendelkezik itten s munkásokat requirál a vármegyétől, a mely 888 embert bocsát a rendelkezésére.[6] Egyszersmind 296 gerendát kell kiállítania.[7] A mellett az itteni és a diósgyőri német katonaság ellátására, nevezetesen hús és akósör administrálására 1545 frtot vet ki a négy járásra, sőt 296 kocsi tűzifát ad részökre.[8]

1672-ben a bújdosó kuruczok megszállják Ónodot és fölégetik.[9] 1674. május havában pedig Pálffy Károlynak egy horvát dandárát itten alaposan megverik.[10]

A mint az állapotok kissé lecsendesűlnek, felülről újra szorítják a vármegyét a vár építésére. 1674-ben minden egyes

---

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 88. nr. 23. — [2] Fényes, *Geogr. Szót.* III. 164. — [3] Szilágyi, *i. h.* 598. — [4] *Kazinczy Gábor gyűjt.* III. 2. — [5] *Uo.* — [6] *Jk.* IX. 9. — [7] *Jk.* IX. 13. — [8] *Uo.* — [9] *Akad lt.* Tört. 4r. 180. — [10] *M. Hadi Krónika* II. 233.

portától 8 darab épületfát s a négy járásból 20 kocsit és 40 munkást rendel ki a vármegye.[1] A következő évben a palánk építésére 150 darab épületfa s e mellett 200 kocsi tüzelőfa előállítását kénytelen magára venni.[2] De ez a mennyiség is elégtelen; május 29-ikén Spankau Párizs 1000 darab fát követel, igaz, hogy darabonként 30 dénárt igér érte.[3] Mindazáltal a vár építése éveken át húzódik; 1679. febr. 28-ikán az ónodi parancsnok 296 gerendát vet ki a vármegyére s ezt újra meg újra sürgeti. Végre is a vármegye a négy járás közt osztja fel.[4] Ez azonban mind semmi ahhoz képest, a mit gróf Leslie Jakab tábornok Lúczon május 9-ikén kelt parancslevelében követel; azt parancsolja a vármegyének, hogy Ónodon építsen 50 házat, s parolájával kötelezi magát a generális, hogy minden egyes házért 10 frtot fizet. Úgy látszik, ezek a házak a katonaság elhelyezésére voltak szükségesek. A vármegye kétségbe esve szabadkozik; hogy a nyomorgó népről ezt a szörnyű terhet valahogy elhárítsa, Miskolczi Jánost, Bekény Andrást és Abády Jánost küldi a generálishoz. Ezek május 24-ikén tesznek jelentést; 10 házat lealkudtak, de a 40 házhoz makacsúl ragaszkodik. A vármegye a költséget az egyes járásokra veti ki.[5]

1682. aug. havában a törökkel szövetkezett Thököly Imre elfoglalta Ónodot[6] s néhány évig ura is maradt. Minthogy a benne elhelyezett katonák rendkívüli adózással és executiókkal zaklatták a vármegyét, Thököly már okt. 10-ikén megszabta, hogy az 50 gyalogból álló praesidiumnak fentartására hetenként mennyit tartozik adni a vármegye.[7] E szerint adott 7 köböl búzát, két vágómarhát és két kősót. Ezenfelül Tályai György kapitányt jóindulatáért egy hordó borral és egy font borssal tisztelte meg.[8] Ugyanez év őszén a vár építésére 4000 gerendát, valamint 200 munkást rendel a vármegye.[9]

Thököly Imre, minthogy Borsod vármegye egy maga elégtelen volt a vár fölépítésére, a többi felvidéki vármegyékre is kiterjesztette Ónod falainak helyreállítását. E czélból 1683-ban fölmérette a város kerítését, melynek egész hossza 627 ölet tett; azután a németek által csináltatott s még elég ép négy

[1] *Jk.* IX. 131, 141. — [2] *Jk.* IX. 179. — [3] *Jk.* IX. 209. — [4] *Jk.* IX. 576. — [5] *Jk.* IX. 582, 583. — [6] *Jk.* X. 144. — [7] Podhraczky, *Másolatai.* — [8] *Jk.* X. 156. — [9] *Jk.* X. 140, 144.

bástyát kívül hagyván, elrendelte, hogy ebből Abaúj vármegye 100 ölet, Borsod vármegye 110 ölet vállaljon magára; a fenmaradó 417 ölet akként osztotta fel, hogy Bereg 150 ölet, Szatmár 150 ölet, Heves 30 ölet, Ugocsa 87 ölet tartozzék megcsinálni. A két kapu s ahhoz való házak megcsináltatására 200 frtot rendeltek a vármegyék, az építőmesternek 20 frtot; ebből Abaúj és Borsod 40—40, Bereg és Szatmár 50—50, Heves 10, Ugocsa 30 frtot ajánlottak meg.[1] Július 16-ikán Thököly sürgette a vármegyénkre eső darab kiépítését s minthogy a nyári hónapok erre a legalkalmasabbak, felhívta a vármegyét, hogy az ingyenmunkát mennél előbb rendelje ki.[2] A következő év nyarán Thököly nemesi fölkelést rendelt el, a mit a vármegye nagyon kedvetlenül fogadott; Tököly az alatt a föltétel alatt igérte elengedni, ha a vármegye az ónodi palánkot, a mely félben maradt, felépítteti.[3]

1685-ben a császáriak visszafoglalták a várat s ő Felsége őrségének kapitánya Semsey András lett.[4] Az 1686. év elején Schulenus nevű német kapitánya volt a várnak.[5] Úgy látszik, utolsó parancsnoka gróf Csáky István volt; 1687. július 28-ikán őt említik forrásaink.[6]

Nem sokáig maradt a császáriak kezében; a Thökölyvel szövetséges török csapatok 1688. április 7-ikén Ónod városát teljesen fölégették, annyira, hogy egy év múltával is csak a puszta helye volt meg. Megégett palánkjának is a felső oldala s a várban csak a puszta kőfalak meredtek az égnek.[7] Nem is épült fel többé s különben is a török kiűzetése után már nem jutott volna számára semmi szerep. —

Szendrő vára is a török veszedelem idején kezdett emlékedni jelentőségben. 1559. decz. 21-én Verancsics Antal egri püspök panaszkodik a budai basának, hogy a füleki törökök Bebek György birtokait pusztítják. A szendrői őrség rácsapott a zsákmányló török csapatokra, de oly szerencsétlenül, hogy a török mindnyájokat elfogta s egy sem térhetett közülök vissza övéihez.[8] 1561-ben a szolnoki török fenyegeti Szendrő vidékét.[9]

---

[1] *Jk.* X. 323, 325. — [2] Podhraczky, *Másolatai.* — [3] *Uo.* — [4] *Jk.* X. 607. — [5] *Kazinczy G. Regestái.* — [6] *Jk.* X. 843. — [7] *Kazinczy G. gyűjt.* — [8] Verancsics, *Munkái* VIII. 127. — [9] *Uo.* 326.

A következő év nyarán (szept. 26-án) a füleki bég újra pusztította Szendrő vidékét és három falut fölperzselvén, lakosságát elhajtotta.[1]

Bebek György, miként apja, Ferencz, kitartó híve maradt a Szapolyai-háznak s ha Ferdinánd király hadvezérei nem bírtak is vele, a bécsi udvar mindent elkövetett hatalmának megtörésére. I. Miksa király sem tűrhette, hogy János Zsigmondnak Felső-Magyarországon ekkora erős támasza legyen. Schwendi Lázár parancsot kapott, hogy Szendrőt fogja ostrom alá s

SZENDRŐ VÁRA.

vegye ki a Bebek György kezéből. 1566 tavaszán Schwendi csakugyan elfoglalta e várat s német őrséget helyezett bele.[2]

Ez időponttól kezdődik Szendrőnek, mint végvárnak szerepe.

Még ez év nyarán a szendrői német gyalogok résztvesznek Bebek György egy másik erősségének, Szádvárnak ostromában, a mely vár szintén a Miksa király kezébe kerül.[3] 1567 szept. 14-én Révay Ferencz és társai, kiket a pozsonyi

[1] *Uo.* VIII. 375. — [2] Budai, *Polgári Lexikon* I. 205. — [3] *Századok* 1899. 615.

országgyűlés küldött ki mint országos bizottságot, hogy Rudabánya várost, mely eredetileg mint Thurzó Elek birtoka Szepes várához tartozott, de még Bebek Ferencz Szendrő várához kapcsolta, foglalják vissza, jelentik a királynak, hogy e várost Szendrőhöz csatolták s a király tisztjeinek igazgatására bízták.[1] A szendrői őrség fentartására a vár szomszédságában levő falvak: Csehi, Galvács, Meszes, Szalonna, Martoni és Lád jövedelmét rendelte a szepesi kir. kamara.[2]

A várőrség kapitánya egyelőre magyar ember maradt: Zolthay István; de udvarbírákúl (provisorok) németek alkalmaztattak.

Az 1578. évi 27. t.-cz. 9. §-a Szendrő építésére Abaúj, Torna, Szepes és Sáros vármegyék, valamint Eperjes, Lőcse, Szeben és Bártfa városok ingyenmunkáját rendeli s ezzel a vár védelmi fontosságát elismeri. A vár jókarban tartására és őrségének ellátására a szepesi kir. kamara mind több és több környékbeli birtokot jelöl ki, a mennyiben azok magszakadás útján vagy más czímen a koronára szállanak. A már említett borsodvármegyei falvakon kívül Szendrő vár tartozékai lesznek (1582) Gömör vármegyében: Kövi, Rákos, Nandrás, Szirk, Gacsalk, Rozsozsnya, Pelsőcz, Páskaháza, Taplócza, Gömör, Pelsőcz-Ardó; Borsod vármegyében pedig: Abod, Edelény, Sáp, Kurittyán, Görömböly, Sajó-Vámos és Pálfalva.[3]

A szepesi kir. kamara erősen szorította a felsőmagyarországi e czélra kijelölt vármegyéket és városokat, hogy a Szendrő jókarbahelyezése végett rájok szabott összegeket szolgáltassák be. 1592-ben pl. Sáros vármegye befizet a kamara pénztárába 200 frtot «ad munitionem seu extructionem novae arcis Zenderoviensis».[4] Szükség is volt e vár mennél előbbi megerősítésére, mert a mikor 1596-ban Eger elesett, mindinkább fenyegetővé vált a veszedelem Szendrőre nézve is.

A Tisza mellékein ekkortájban mindinkább szaporodó hajdúságot a szendrei kapitányok szívósan támogatták s különösen a német Rottaler János mindent elkövetett, hogy őket saját hadműveleti czéljaira felhasználja. 1599-ben, mikor a rabló tatárok Felső-Magyarország városait pusztították, 700

[1] *NRA.* fasc. 1087. nr. 8. — [2] *Dec.* — [3] *Urb. et conscr.* fasc. 59. nr. 13. — [4] *NRA.* fasc. 469. nr. 28.

hajdút biztatott fel Rottaler ellenök s ezek Szendrő alatt éjtszakának idején támadtak rájuk: «szörnyen lövék őket, az egész tatár tábor elfuta Eger felé előttük; 13,000 lovakat nyerének tőlök, a rabokat elszabadíták és sok prédát nyerének».[1] A zsákmányon azután a szendrei német kapitány a hajdúkkal megosztozott.

Részint a török pusztítások következtében elszegényedett falvak csekély jövedelmezősége, részint a kamarai tisztviselők érdekének előtérbe tolakodása csakhamar arra késztette a királyi udvart, hogy a végvárak fentarthatása végett egyes gazdag főuraktól nagyobb összegű pénzkölcsönöket vegyen föl. Igy történt, hogy 1603-ban Rudolf király Rákóczi Zsigmond tornavármegyei főispántól 32,000 frtot vett fel kölcsön s ennek fejében a Szendrő várához tartozó öt falut részére lekötötte. A szepesi kamara közbelépésére azonban, minthogy ezek a falvak a vár szükségleteinek csorbítása nélkül nem voltak elidegeníthetők, fölkérte később Rákóczit, hogy a részére inscribált falvakat bocsássa vissza; a kölcsönösszeg után addig is, míg az más úton, talán az Illésházi-javakból, meg fog neki térittetni, elégedjék meg 6%-os kamattal.[2]

Az 1604. év elején tartott országgyűlés 8. t.-czikkének 4. §-a Szendrő várához Sáros és Szepes vármegyék ingyenmunkáját rendelte. De még ez év október havának végén Bocskay István hajdúi, Németh Balázs vezérlete alatt, az itteni 180 gyalogból és 50 lovas muskétásból álló őrséget megadásra kényszerítették. A hajdúk a német katonáknak szabad elmenetelt biztosítottak, de mikor ezek kivonúltak s Murány várába akartak menni, rájok támadtak s lekaszabolták őket, úgy hogy mindössze csak harminczegyen menekültek meg.[3]

Tudvalevő, hogy Belgiojoso Barbiano Jakab kudarczai után a császári hadak vezérletét Básta György vette át s ő a Szendrő közelében levő Edelénynél 1605. november 28-án Bocskay hadait megverte. E vereség következménye lett, hogy Szendrő november utolsó napján újra a császáriak kezébe jutott.[4] Azonban Kassa elfoglalása után ismét a Bocskay hadai szállották meg s a fejedelmet uralta azután a bécsi

[1] *Tört. Tár* 1857. 61. — [2] *NRA.* fasc. 768. nr. 13. — [3] *Hadtört. Közl.* 1895. 550. l. — [4] *Tört. Tár* 1857. 69.

béke megkötéséig, a mikor megint Rudolf király birtokába ment át.[1]

A bécsi békét követő nyugalmasabb korszakban az udvari kamara megint kezdte elvesztegetni a vár birtokait. Felsővadászi Rákóczi Lajos kállói kapitánynak 11,400 frtot kitevő hátralékos zsoldját nem tudta megfizetni s ennek fejében a király Polgárdi és Szent-Margita falvakat akarta odaadományozni; de minthogy ezek egyházi birtokok voltak s az egri püspökséghez tartoztak, nem lehetett őket elidegeníteni. Ennélfogva az udvari kamara 1607. okt. 31-én azt a javaslatot tette a királynak, hogy adja Rákóczinak a Szendrő várához tartozó Rudabánya, Görömböly és Páskaháza falvakat addig is, míg e czélra alkalmasabb birtokokat találnak; ez utóbbi esetben, Rákóczi e három falut visszabocsátani tartozik, mert ezek a szendrői őrség fentartására szükségesek.[2]

E veszteségekért 1612. jún. 30-án a szepesi kamara akként akarta a várat kárpótolni, hogy az egri káptalan és püspökség javait, melyek azelőtt Ónod várához voltak kapcsolva, Szendrő javára utalta ki.[3]

1612. április 24-én Borsod vármegye generális congregatióját tartja Szendrőn s elhatározza, hogy a vármegyei közgyűlések székhelye ezentúl Szendrő legyen, minthogy Sajó-Szent-Péter és Miskolcz, a hol eddig a közgyűléseket tartották, nagyon ki vannak téve a török veszedelemnek s ennélfogva közgyűlés tartására nem alkalmasak.[4] Azonban a következő év február 25-iki országgyűlés 16. t.-czikke elrendelvén, hogy a végvárak német katonasággal látandók el,[5] a vármegye nem talált itt barátságos otthonra. Úgy hogy 1616. febr. 3-án Rákóczi György főispán a vármegyei törvényszék helyéül Aszaló városát jelöli ki mindaddig, míg ennél alkalmasabb hely nem fog kínálkozni; a congregatiók helyének megválasztását pedig az alispánra bízzák.[6]

Ez időtájt küldötte ki a szepesi kir. kamara Melith Pétert, hogy a felvidéki végvárakat vizsgálja meg s állapotukról tegyen

[1] Szuhay, *Egyházlátogatás* 184. 1606. szept. 26-án Bocskay István «Egregio Petro literato Tallyay provisori nostro Zenderowiensi» intézi levelét. *Akad. lt.* — [2] *NRA.* fasc. 730. nr. 32. — [3] Szederkényi, *Heves várm. tört.* III. 431. — [4] *Jk.* III. 881. — [5] *Tört. Tár.* 1857. 79. — [6] *Jk.* IV. 254.

jelentést. Jelentése szerint Szendrő várának kapitánya az alsóvárat építteti, de inkább helyénvalónak találná, hogy a felsővárat építtesse. A vár építésére könnyű módot lát; köve az árkából kitelik, mesze igen közel, fája szintén. Minthogy a várost a várfalak hosszában főemberek s vármegyebeli nemes emberek lakják, el kellene rendelni, hogy ki-ki annyi részt építtessen a falból, a milyen széles az udvara; ez esetben jövő esztendeig a kőfalat a kapuig előrevihetnék. Megjegyzi végül, hogy mivel kisebb helyeken is legalább 200 gyalog és ugyanannyi lovas katonából áll az őrség, itt is legalább is ilyen számú katonaság kivántatnék.[1]

Sürgette az építést gróf Forgách Zsigmond országbíró Kassán 1616. május 13-án, úgyszintén Korláth István szendrői főkapitány is Kassán május 16-án kelt s Borsod vármegyéhez intézett levélben, mire a vármegye Szendrőn, május 18-án tartott sedriáján az itteni szolgabírói járásból két portától egy kocsit rendelt egy heti munkára.[2]

1618-ban a meglevő három szolgabírói járás közül (a negyedik a század eleje óta el volt pusztulva) az egyiket Szendrőhöz utasította a' vármegye, kimondván, hogy minden egyes porta négy palánknak alkalmas fát s egy kocsi vesszőt, valamint két gyalog munkást adjon.[3]

Mint ez adatokból kitűnik, Szendrő vára napról-napra épült; mindazáltal, mikor Bethlen Gábor 1619 szept. 17-én átkelt a Tiszán s Kassa bevételére sietett, a vár ellenállás nélkül megnyitotta előtte kapuit.[4] A fejedelemségre áhítozó Homonnai György kozák segédhadaival ugyanez évi november havának végén elpusztította Szendrő vidékét, de a várat nem bírta kézrekeríteni.[5] Néhány évig Bethlen Gábor birtokában maradt a vár. De az 1622. január 7-én megkötött nikolsburgi békében, noha birtokában hét más vármegyével Borsod vármegye is megmaradt élte tartamára, Szendrőről le kellett mondania s a vár ismét a király birtokába ment át.[6]

Második támadása alkalmával 1623. szept. 21-én újra elfoglalta Szendrőt[7] s övé maradt azután az 1625. év elejéig.[8]

---

[1] *NRA.* fasc. 415. nr. 35. — [2] *Jk.* IV. 277. — [3] *Jk.* IV. 217. — [4] *Millenn. történet* VI. 232. — [5] Sepsi Laczkó Máté *krónikája* 244. — [6] *Millenn. tört.* VI. 338. — [7] *Uo.* 358. — [8] *Egri főkápt. lt.* I. 288.

Azonban már az ez évi márcz. 10-én császári és királyi főkapitány áll az itteni őrség élén.[1] 1626. aug. 5-én pedig II. Ferdinánd királytól nyer adományt Bornemisza János a boldvai háromkerekű malomra, mely azelőtt Szendrő várához tartozott; valamint Garadna és Ivánka pusztákra, melyeket összesen 5000 frtért zálogosít el neki.[2]

A vár főkapitányainak egyik legkimagaslóbb alakja volt Alsókálosai Korláth Isván, kit kiváló diplomatiai képességeinél fogva már Bocskay István követül küldött Konstantinápolyba Achmet szultánhoz, később pedig Bethlen Gábor érdekében járt el Oszman szultánnál. 1623. decz. 20-án elkészítette végrendeletét s ebben fiát, Ferenczet tévén általános örököséül, elrendelte, hogy testét takarítsák el a szendrői temetőben idvezült felesége, Barna Anna hamvai mellé; sírja felett fából építsenek egy kis kápolnát, zsindelytetővel, melyen zászlója állhasson, hogy ha ellenség szállaná meg Szendrőt, az épületet tűzzel semmivé tehessék.[3]

A mikor Szendrő visszakerült a magyar korona birtokába, a bécsi udvar megint német katonaságot helyezett ide.

Addig, a míg a törökkel barátságban élő erdélyi fejedelmek hatalma Borsod vármegyére is kiterjedt, a török felől eléggé nyugalmas napokat élt Szendrő vára. De Bethlen Gábor halála után a törökök ellenséges föllépése mind vakmerőbb lett. 1631. karácsony táján az egri törökök az abaújvármegyei Gadna falut égették föl s lakosait elhurczolták; a szendrei őrség a borsodm. Kondó falu mellett érte őket utól, de vereséget szenvedett s mintegy 45-en életöket vesztették. Egy év mulva ugyancsak karácsony táján Ujlak falut rohanták meg s akkor is Kondó falunál mérték össze a szendrei vitézekkel fegyveröket; de a törökök ezúttal is jóval számosabbak lévén, megint legyőzték őket s közülök 35-öt részint levágtak, részint foglyúl ejtettek. Rabságra jutott Korláth Ferencz is, a fentebb említett Korláth István szendrei főkapitány fia. 1634-ben az egri törökök «dobbal, zászlóval, lovassal, gyaloggal jöttenek a szendrei végház alá» s néhány rabot vittek el. Még ugyanez évben a szendreiek baromcsordáját, 1635. pünkösd

[1] *NRA.* fasc. 707. nr. 24. — [2] *NRA.* fasc. 1329. nr. 26. — [3] *NRA.* fasc. 953. nr. 17.

táján pedig sereg lovaikat hajtották el. Még 1641-ben is raboltak s «mennyi embert vittenek el Szendrő vidékéről s mennyi lovat, ökör- és tehénféle barmot hajtottak el, Isten tudná annak számát».[1]

Úgy látszik, a bécsi udvar nem volt megelégedve azzal a jövedelemmel, melyet a szepesi kamarának a várhoz tartozó birtokok hajtottak. Mohón kapott tehát az alkalmon, midőn Keresszegi Csáky István szendrei főkapitány ajánlatot tett e birtokok megvételére. Az alku 1633. aug. 25-én megköttetett; ennek értelmében II. Ferdinánd király mindazon Szendrő várához tartozó javakat, melyek eddig a szepesi kamara igazgatása alatt állottak, Szendrő városával, az ahhoz tartozó falvakkal, birtokokkal, malmokkal együtt 16,000 rénes frtért inscribálta Csáky Istvánnak, ki ezen a vételáron kívül még 800 rénes frt évi census fizetésére kötelezte magát.[2]

CSÁKY ISTVÁN.

E szerint tehát a vár nem volt az alkuba belefoglalva, az a király birtoka maradt. A királyi adomány is csak arra az időre szólt, míg Csáky István, ki az évi censust mindenkor szent Mihály napján tartozik lefizetni, hivatalában megmarad.[3]

I. Rákóczi György erdélyi fejedelem nevében Gönczy András az egri káptalan előtt tiltakozott ugyan ez adományozás ellen, de ennek nem sok nyomatéka volt, mert Csáky István ettől fogva a szendrei uradalom földesura lett.[4]

Az a körülmény, hogy ekként a várnak és főkapitányának érdekei szorosan összeforrtak, nem igen biztosította

[1] *Tört. Tár* 1869. 104—105. — [2] *NRA.* fasc. 1292. nr. 11. — [3] *NRA.* fasc. 281. nr. 40. — [4] *Egri főkápt. lt.* IV. 21.

Szendrőt a veszedelem ellen. 1634-ben Borsod vármegye országgyűlési követeinek utasításúl adja, sürgessék, hogy ő Felsége méltóztassék Szendrőbe vitézlőrendet delegálni, legalább 500 gyalogost és 500 lovast, a vár építésére pedig bizonyos summa pénzt rendelni.[1] A maga részéről is kimondotta, hogy a szendrei palánk építéséhez készséggel hozzájárul; e czélból két szolgabírói járását arra kötelezte, hogy az egyik minden portától 2—2 fát, a másik minden portától 2—2 szekér vesszőt tartozzék adni.[2] Ezenkívül Csáky István javaslatára Szendrő és Ónod váraknak a török támadás elleni védelme ügyében Abaúj vármegyével leendő közös tanácskozásra Basó Farkas alispánt, Keresztes Jánost és Darvas Gergelyt küldötte ki. Hasonló megbízatással küldötte ki Jászberényi Benedeket Gömör vármegyébe.[3] 1635. nov. 22-én Szendrő erősítésére a vármegye újra ingyenmunkát és palánkfát rendel.[4]

A királyi kincstár, mely a katonaságot sohasem tudta kellőképen ellátni, Szendrő vár őrségére sem fordított valami nagy gondot. A szegény, agyonzaklatott vármegye, ha némi védelmet akart a maga részére biztosítani, kénytelen volt a zsoldját követelő katonaság fentartásához hozzájárúlni. 1636-ban van először nyoma, hogy egy hónapra 100 lovas részére minden négy portától (a töröknek adózó két portát egynek számítva) felajánl «miserae plebis sine strepitu aliquo» egy kocsi szénát és három köböl zabot, — egy kocsi széna 30, egy köböl zab pedig 33 dénárba számíttatván.[5]

Míg a vitézi rend közemberei csak keservesen tudtak zsoldjukhoz jutni, addig a főkapitányok és vicekapitányok értették a módját, hogyan gyűjtsenek vagyont. Roskoványi László alkapitány, ki a néhai Senyei Péter alispán özvegyét, a gazdag Császtai Magdolnát vette feleségűl, 1637. szept. 4-én elkészíti végrendeletét; ebben borsodvármegyei Rudabánya és gömörvármegyei Páskaháza, valamint Jeszte falvait a jezsuita szerzeten levő pátereknek hagyta, Szendrőben levő nemesi kuriájával és ahhoz tartozó minden örökségével egyetemben «ily conditióval, hogy ugyan Szendrőben mostani házát scholákra fordítván, tanítsanak ifjakat Isten tisztességére». Ugyancsak a páterekre bízza a tőle Szendrőben alapítani szándékolt

[1] *Jk.* V. 258. — [2] *Jk.* V. 155. — [3] *Jk.* V. 264. — [4] *Jk.* V. 297. — [5] *Jk.* V. 299.

ispotályt, melyet szintén fekvő birtokokkal látott el.[1] Létesültek-e csakugyan ez intézmények Szendrőn vagy pusztán jámbor óhajtások maradtak, adatok hiányában el nem dönthetjük.

Hasonló kegyes czél vezérli Csáky István főkapitányt, midőn 1638. nov. 5-én az Isten tisztességére egy templomocskát akar építeni a szendrei klastrom ellenében a Német-városban s Roskoványi Lászlótól szerez e végből egy telekrészt.[2]

Borsod vármegye az országgyűlésen nem szűnt meg sürgetni, hogy Szendrőt a király nagyobb őrséggel szerelje föl. Az 1637—38-iki pozsonyi országgyűlésre egybegyűlt rendek is kérték a királyt, hogy a végvárak őrségeit magyar katonasággal egészítse ki, Szendrőt pedig erősebb őrséggel lássa el. A király válasza erre az volt, hogy a végek őrségének száma az 1609-ben megállapított legyen, de ha szükség kívánná, az szaporítható. Szendrő őrségének nagyobbítására lesz gondja s Kassán állandóan fog lakni egy hadi építész. A rendek ebben a válaszban meg is nyugodtak, csak Szendrő és Ónod őrségeinek szaporítását szorgalmazták, mibe a király márcz. 17-én beleegyezett s erre hozták a rendek azt a végzést, hogy 400 jól fegyverezett lovas állítandó 4 frt havi zsolddal az ónodi, szendrői és putnoki végvárakba.[3]

SZUNYOGH GÁSPÁR.

Ezenközben sem szünetelt a szendrei palánka építése és megerősítése; «Jákótelki uram — így szól Borsod vármegye egyik 1638. évi közgyűlési határozata — az ő járásából hozasson 100 palánkfát, 20 szekér vesszőt, gyalog munkás legyen 50, kinek huszonöte egy héten, huszonöte pedig más héten míveljen».[4]

[1] *NRA.* fasc. 512. nr. 46. — [2] *NRA.* fasc. 948. nr. 37. — [3] *Századok* 1885. 324. 325. — [4] *Jk.* V. 449.

1639-ben Jeszeniczei és Budetini Szunyogh Gáspár lett a főkapitány. Úgy látszik, vele sem az egyháziak, sem a nemesek nem voltak megelégedve. Szept. 26-án ugyanis a szendrei nemesek folyamodtak a vármegyéhez, hogy vegye őket pártfogásába Szunyogh ellen.[1] Azonban a vármegye ebben az irányban alig tehetett valamit; hogy mégis jobb kedvre hangolja a főkapitányt, megszavazott részére 50 frt tiszteletdíjat, tisztjeinek: Nagy Gáspárnak 25 frtot, Szitásinak 20 frtot, Horváth Györgynek 5 frtot.[2] Egyébiránt 1641. márcz. 2-án III. Ferdinánd király Szunyogh Gáspárnak is inscribálta azokat a birtokokat, melyeket Csáky István bírt és így Szendrő városában a földesúri jogokat ő gyakorolta.[3] Mint földesúr 1642-ben tiltakozik az ellen, hogy Roskoványi László minden privilégium nélkül korcsmát erigáltat; figyelmezteti, hogy czégérét bevonja, sem házánál, sem majorjában korcsmát ne árúltasson, mert ha ebből valami baj támad, magának tulajdonítsa.[4]

A szendrei jezsuitáknak is sok kellemetlenséget okozott az új földesúr, ki velők szemben jogaiból annál kevésbbé engedett, mert mint protestáns ember, nem jó szemmel nézte őket a református többségű városban. Ezek tehát protectióért a nádorhoz folyamodtak s gróf Esterházy Miklós 1643. jan. 18-án készséggel vette őket oltalmába és pártfogásába Szunyogh Gáspár és más zaklatók ellen.[5]

I. Rákóczi György erdélyi fejedelem Kassa bevétele után Szendrőt is birtokába ejtette (1644. márcz. 29-én) s ápr. 11-én Monaki Ferencz borsodvármegyei alispánt nevezte ki főkapitányává.[6] Azonban nem sokáig volt az erdélyi fejedelem birtokában; június havában Pucheim Kristóf és Esterházy császári vezérek megrohanták és bevették a várat.[7] Rákóczi újra ostrom alá fogta s bár a vármegyét is személyes fölkelésre szólította, nem boldogult vele. Végre is elhatározta, hogy a német őrséget kiéhezteti; ez azután sikerrel is járt, mert 1645. január havában már megint a fejedelem intézkedik itten.[8] Márcz. 17-én elrendeli, hogy a vármegye 60 gyalog és 40 lovas-

[1] *Borsod vm. lt.* III. 2. 2. — [2] *Jk.* V. 475. — [3] *NRA.* fasc. 1329. nr. 27. — [4] *Jk.* VI. 297. — [5] *NRA.* fasc. 74. nr. 3. — [6] *Borsod vm. lt.* II. 1. 12. — [7] *Magyarorsz. Várm.*, Abaúj-Torna 116. — [8] Szilágyi, *A két Rákóczi Gy. levelezése* 175—295.

vitézt küldjön Szendrőbe[1] és az alsóvárbeli őrséget pénzért élelmezze.[2]

Azonban június hó elején újra kisiklott Szendrő a fejedelem kezéből. Megint ostrom alá fogta, de ezúttal nem boldogúlt vele. «Az hajdúságnak alászökése, — írja feleségének 1645. jún. 12-én — az fizetett hadnak is lázadása miatt el kell hagynunk Szendrőt is, kit egy hét alatt kevés vérontással megvehettünk vala; lovast, gyalogost hagytunk alatta, úgyis megúnja s kiéhezik belőle».[3] A morvai táborozás, majd a békealkudozások s végre a decz. 16-án aláírt linzi békekötés Szendrőt is felszabadította az ostrom alól.

MÓRÉ ISTVÁN.

De mennyire össze volt rombolva e hadjáratok következtében! «Mint Nagyságtok és Kegyelmetek maga szemes bizonyság ebben, — írja Borsod vármegyének Móré István szendrei kapitány, — hogy ez az becsületes végház, az ki ez felsőmagyarországi végházaknak metropolisa vala, annyira elromlott s elpusztúlt s elfogyott mind erejében és épületiben s mind lakosiban, hogy nem hogy országot oltalmazhatna, de az maga oltalmára is minden bizonynyal erőtelen és elégtelen».[4]

Az elpusztúlt vár újra fölépítése nem kis gondot adott a szepesi kamarának s közvetve a bécsi udvarnak. Erélyes kezekbe kellett letenni a vár sorsát, hogy további hivatásának megfeleljen. Az erdélyi fejedelem, Rákóczi György is hajlandó lett volna a szendrői uradalmat megszerezni, de a bécsi udvar szándékának meghiúsítására mindent elkövetett.[5] Wesselényi

[1] *Borsod vm. lt.* II. 1. 58. — [2] *Uo.* II. 1. 60. — [3] Szilágyi, *i. h.* 327. — [4] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. — [5] *Bécsi udv. kamarai ltár.*

Ferenczet szemelte ki, kinek a szendrei javakat, melyek legutóbb Szunyogh Gáspárnak voltak zálogba adva, megvételre felajánlotta. Wesselényi 1646. jún. 12-én lefizette a 12,000 frt zálogösszeget s ettől az időponttól fogva ő volt az uradalom birtokosa.[1] Már négy nap múlva megsürgeti a vármegyét, hogy a végvár reparatiójára megajánlt 300 frtot fizesse az ő vagy alkapitánya, Móré István kezéhez.[2]

A vármegye Szendrő lakosaival is éreztette jóindulatát; tekintettel ugyanis a végvár elnéptelenedésére és leégésére, 1646-ban 75 kocsi fát utalt ki részökre. Ugyanez év ápr. 15-én arra kérték a vármegyét, hogy a reájok kivetett adót engedje el nekik s újonnan választott lelkészüknek, Rimaszombati Pálnak Csátról leendő átköltöztetésére deputáljon szekereket. A vármegye az adót bizonyos okokból elengedhetőnek nem találta; ellenben a lelkész holmijának elszállítására hat szekeret rendelt.[3]

A vár építése serényen tovább folyik. 1646-ban Móré István főkapitány kérésére a hátralékban levő három évi ingyen munkát rendeli ide a vármegye;[4] 1647-ben pedig 50 munkás és 6 szekér rendeltetik egy egész heti munkára.[5]

Csatóházi Móré István szendrei főkapitány 1648. decz. 2-án készítette el végrendeletét. Ebben köszönetet mond Istennek, hogy midőn gyenge és neveletlen állapotban szüleit e világból kiszólította, helyettök istenes atyafia, néh. Berentei Gáspár édesanyjáról való főember bátyja keze és gondviselése alá adta, kinek gondviselésével a római ekklézsiába is beállatta, külsőképpen pedig oskolabeli tanításban is neveltette. Testét a szendrei temetőbe, a vele egy valláson levő szerelmes társa, Herencsényi Erzsébet hamvai mellé kívánta tétetni. Ő is, minthogy gyermekei nem maradtak, a szendrei jezsuita atyákat részelteti számos birtokokban s szendrei majorságának felét a város kőfalaira hagyja, hogy azokat építsék meg belőle.[6]

Úgy látszik, ez a hagyaték is buzdításúl szolgált a lakosságnak, hogy a saját erejéből is hozzájárúljon a falak építéséhez. Borsod vármegye ez évben hozott egyik határozata ekként hangzik: «Minthogy a szendrei lakosok a haza szeretetétől

---

[1] *NRA.* fasc. 721. nr. 44. — [2] *Borsod vm. lt.* III. 3. 360. — [3] *Jk.* VI. 482. — [4] *Jk.* VI. 435. — [5] *Jk.* VI. 539. — [6] *NRA.* fasc. 954. nr. 69.

ösztökélve, a véghely bizonyos részét kőfallal akarják bekeríteni, kérelmökre segélyűl 50 gyalog munkás rendeltetik egy egész heti munkára».[1]

Gróf Wesselényi Ferencz, a felsőmagyarországi részek főkapitánya a szendrői javak birtoklásában magát biztosítani akarván, 1650. január 26-án új adománylevelet eszközölt ki III. Ferdinánd királytól a Szendrőhöz tartozó összes birtokokra, beléjök értve az alsóvárat is.[2] A részletes föltételeket megszabó királyi inscriptionális levél 1652. márcz. 23-án kelt; ennek értelmében a szendrei javakért Wesselényi lefizet 9528 frtot s azokat a király reá ruházza fiúági örökösödési joggal, ellenben a női ágra nézve megváltási joggal. A felsővár és az erősség ő Felsége rendelkezésére marad. A főkapitányi tiszt Wesselényinek fiaira száll, ha arra alkalmasak lesznek. Az uradalom visszaválthatásának jogát a király fentartja magának.[3]

Szendrő őrsége 1652-ben állott:

86	német gyalogból,
103	hajdúból,
557	huszárból,
10	tüzérből,
4	segédszemélyzetből,
összesen 760	emberből.[4]

A napról-napra fenyegető török veszedelem arra bírta az udvart, hogy a várat újabb német katonasággal erősítse meg. 1654. nov. 24-én a vármegye Wesselényi kérelmére a Szendrő várába szállítandó s ott «néhány napig» élelmezendő német katonaság ellátására minden portára egy köböl zabot vagy rozsot, továbbá két kocsi szénát vet ki, melyeknek limitálására a szolgabirák hatalmaztatnak fel.[5] De hogy a német katonaság nem csupán néhány napig maradt Szendrőben, azt bizonyítja a vármegye 1656. évi végzése, midőn Hatvani András főkapitány kérelmére elrendeli, hogy a német katonaság számára a szendrei és szentpéteri járásból minden falu egy kocsi szénát és egy köböl zabot tartozzék beszállítani a már megszabott árban.[6]

[1] *Jk.* VI. 594. — [2] *NRA.* fasc. 354. nr. 14. — [3] *NRA.* fasc. 299. nr. 34. — [4] *Századok* 1904. 13. l. — [5] *Jk.* VII. 237. — [6] *Jk.* VII. 303.

Wesselényi Ferencz nádor és felesége, Széchy Mária I. Lipót királylyal megújították az adás-vételi szerződést, s 1659. május 25-én a gömörvármegyei pelsőczi és borsodvármegyei szendrői uradalmakra 152,238 frt vételár ellenében iktató-parancsot eszközöltek ki. E szerint a király eladta nekik az egész szendrői alsó-, másként ó-várat, a Szendrő városában levő mészárszékkel, hídvámmal és korcsmával együtt, valamint a Boldva folyón levő két malommal, továbbá Rudabánya, Csehi, Visnyó, Zsércz és Abod falvakkal, Kurittyán és Kazincz pusztákkal, úgyszintén Galvács népes pusztával együtt.[1] Azonban a mikor az egri káptalan ugyanez évi júl. 4-én be akarta őket iktatni, Tapolcza, Görömböly falvakra és Valk falu felére nézve Stenczel János tapolczai apát, az Ivánka, Garadna, Szent-Miklós és Bessenyő pusztabeli részekre nézve Osgyáni Bakos Gábor s néhai Szendrői Bornemisza Mária leányai: Borbála Máriássy Imréné, Mária Weér Ferenczné és Zsuzsánna hajadon; továbbá a Szalonna és Martoni falvakban levő részekre nézve Vatai István és öcscse Péter, valamint Osgyáni Bakos Gábor; végre a szendrei nemesi kuriára nézve néhai Bornemisza János már említett unokái, az Osgyáni Bakos leányok — a mennyiben érdekeiket sértené — ellenmondottak.[2]

1659. decz. 16-án az egri török Szendrő vidékét rabolta s egészen a vár közelébe merészkedett, hol Bárius András elfogott kocsisának fejét vette. Az öreg Hatvani András kapitány az alatta volt német és magyar vitézekkel utána menvén, (Puszta-) Kazinczig űzte s ott összecsapott vele. Erős harcz fejlődött ki köztük, s a törökök legyőzték a kisebb számú magyarságot. Hatvani maga is elesett s fejét a törökök magukkal vitték Egerbe. Ezt azután 130 talléron és egy török rabon váltották meg.[3]

Azonban a török veszedelemnél még nagyobb csapás fenyegette az országot az által, hogy I. Lipót az ország védelmének ürügye alatt nagyszámú német katonasággal töltötte meg a várakat. Ez idegen zsoldosok hallatlan kegyetlenséggel zsarolták, gyötörték a népet és nemességet egyaránt, s míg a töröknek szíve esdő szóra megesett a szegénység nyomorán, ezek valósággal szipolyozták a lakosság vérét. Borsod vármegye

[1] *Proc. Tabul.* 773. — [2] *NRA.* fasc. 1329. nr. 28. — [3] *Jk.* XIV. 871—875.

már 1660. tavaszán tiltakozik a német katonaság újabb behozatala ellen s erélyesen követeli, hogy a már benn lévő katonaságot is ki kell vezetni, minthogy a nyomorúlt nép a legszükségesebb élelmi szerekben is szűkölködik s félni lehet, hogy teljes pusztulásra jut.[1] Hiába való volt minden tiltakozás. A német katonaság ingyen ellátására roppant terheket rónak a vármegyére s ezek a terhek évről-évre növekednek. 1662. január 28-án tesznek jelentést a vármegye küldöttei a kassai tanácskozásról s felolvassák a nádor javaslatát, hogy a német katonaság téli szállásra hogyan osztassék fel. Szendrőre 400 gyalogot vet ki s elrendeli, hogy az itteni proviant-házba ő Felségének pénzen vett s veendő gabonáját, Borsod, Gömör és Heves vármegyék tartoznak szállítani.[2]

Wesselényi Ferencznek fia és örököse László gróf volt, ki a szendrei főkapitányi tisztet is viselte. Atyja azonban «bizonyos contradictio miatt» megharagudott rá, úgy hogy ennek következtében itt hagyta feleségét, Osgyáni Bakos Zsuzsánnát és kiment Lengyelországba.[3] 1664. aug. 22-én panaszos levelet írt atyjának, hogy szendrői jószágának egy esztendőtől fogva immár talán 300 frt ára hasznát sem vette, sőt embereit is, kiktől leveleit küldözgeti, ott kinn visszatartóztatják.[4] Egyébként a vár építésének munkája Wesselényi László távollétében sem szünetelt; bizonyítja ezt az, hogy a vármegye a várhoz 1664-ben a nádor megkeresésére 150 gerendát rendelt.[5]

Wesselényi László, mikor atyjával kibékült és visszatért, 1665. decz. 29-én a szendrei alsóvárat, mely ó-várnak neveztetik, 10,000 frtért részben eladta, részben hitvestársi szeretetből odaajándékozta feleségének.[6] Azonban 1667. május 5-én az állapotok változtával azon szendrei jószágot bizonyos és helyes ratiókra nézve egészen visszabocsátotta anyjának, Széchy Mária asszonynak s e helyett feleségének a trencsénvármegyei Sztrecsen várát kötötte le.[7] Széchy Mária pedig nem sokkal ezután Zrinyi Péter horvát bánnak zálogosította el Szendrőt és a hozzá tartozó birtokokat 22,000 frtért.[8]

Zrinyi Péter a Wesselényi összeesküvésben életét és bir-

[1] *Jk.* VII. 514. — [2] *Jk.* VII. 657—673. — [3] *NRA.* fasc. 690. nr. 28. — [4] *NRA.* fasc. 1052. nr. 4. — [5] *Jk.* VIII. 13. — [6] *NRA.* fasc. 516. nr. 20. — [7] *NRA.* fasc. 13. nr. 7. — [8] Pauler, *Wesselényi-összeesküvés* II. 95.

tokait elveszítvén, 1670. július havában a szepesi kamara Szendrőt is lefoglalta. Özv. Wesselényi Ferenczné ez ellen óvást jelentett be azzal az indokolással, hogy Zrinyinek csak pénze volt rajta s a birtok valósággal az övé. A kamara azonban attól tette függővé a birtok visszabocsátását, hogy mit fog tartalmazni e részben ő felsége resolutiója.[1] S ez a resolutio kedvezőtlen volt az özvegyre nézve. Konfiskálta a kamara az összeesküvésben részes Fuló Miklós, Farkas Fábián egykori tokaji főkapitány, Király Imre, Aszalai Mátyás, Szuhay Mátyás, Dobóczy Zsigmond, Vadászy Pál szendrei nemesi kuriáit és birtokait.[2]

Szendrő ettől fogva ismét királyi birtok lett. De 1672-ben a bujdosó kurucz csapatok többízben kifosztották. A felső-vár német parancsnoka, hogy ez állandó fosztogatásoknak véget vessen, ez évi szept. 28-án arra határozta el magát, hogy a várost és az alsóvárat teljesen elhamvasztja.[3] Ez meg is történt s a város palánkja és házai a tűz martaléka lőnek. Megint évek munkájába került, míg a város újra felépült. A király hűségére visszatért Vadászy Pál alkapitány kérelmére 1675. ápr. 5-én a börtönök helyreállítására a vármegye 50 gerendát rendelt.[4] Még ugyanez évben Schőning György Vilmos német főparancsnok kérelmére a vármegye két napra 50 kocsit állított ki vesszők szállítására.[5] Az építés javában folyt 1676-ban is; a vármegye ez évben a palánka vagyis latorkert építésére 30 kocsi vesszőt rendelt.[6]

A Thökölyvel 1682. nov. 19-én kötött fegyverszünet értelmében Szendrő több más várakkal együtt német kézben maradt,[7] de őrsége ekkor is nagyon rosszúl lehetett fizetve, mert ugyanez időtájt a katonák a balajti lakosoknak mintegy 70 marháját elhajtották s azzal fenyegetőztek, hogy ha nem gondoskodnak ellátásukról, kiütéseiket folytatni fogják.[8] 1683. febr. 3-án pedig Vass Sándor alkapitány Szakmáry Péter szolgabírót letartóztatta s értesítette a vármegyét, hogy a követelt gabonát állítsa elő, mert addig nem bocsátja szabadon.[9]

[1] *NRA.* fasc. 1052. nr. 45. — [2] Fuló: *Proc. Tab.* 1706. Farkas: *Urb. et conscr.* fasc. 37. nr. 43. Király: *Uo.* 57. 7. Aszalai és Szuhay: *Uo.* 96. 21. Dobóczy: *Uo.* 57. 18. Vadászy: *Uo.* 51. 46. — [3] *Uo. Urb. et conscr.* fasc. 57. nr. 18. — [4] *Jk.* IX. 186. — [5] *Uo.* IX. 245. — [6] *Uo.* IX. 298. — [7] *Millenn. tört.* VII. 364. — [8] *Jk.* X. 153. — [9] *Uo.* 167.

Úgy hogy ez évi szept. 18-án magának Thökölynek kellett magát közbevetnie, hogy a németek excursióinak véget vessen. Felszólította a vármegyét is, hogy «álljon ellene annak az egynéhány rossz németnek».[1]

1683-ban a szendrei őrség főparancsnoka Guadagni, magyarosan Gvadányi Sándor lőn. Őt mindjárt ez év őszén az a szerencse érte, hogy Szobjeszki János lengyel király, a bécsi és esztergomi szerencsés hadjáratok után, országába visszamenet, megszállott nála Szendrőben s Gvadányi a királyt és fiát, számos tanácsosát és tábornokát fényesen megvendégelte. A lengyel király ezért három év mulva, 1686. tavaszán grófi rangra emelte s czímerét a lengyel fehér sassal megnagyobbította.[2]

Az őrség élelmezése Gvadányi alatt is sok nehézségbe ütközött. A vármegye hozzá küldött követeit letartóztatta s 1685. július 4-én azt kívánta, hogy küldje hozzá a vármegye a tavalyi alispánt és szolgabirákat, hogy őket számadásra vonhassa.[3] S míg a vármegyét ekként a főparancsnok zaklatta, viszont a nádor arra utasította, hogy azt az ingyenmunkát, melyet eddig Diós-Győr várához szolgáltatott, ezentúl Szendrő végvárához utasítsa.[4]

Gróf Gvadányi Sándor egyébként az egyetlen volt Szendrő német főparancsnokai közt, a ki nemcsak megházasodott itten, nőül vevén gróf Forgách Ádám leányát, Dorottyát, hanem a magyar honosság elnyerésére is lépéseket tett, sőt e szándékának előmozdítására a vármegye országgyűlési követeit is kérte.[5] Az indigenátust meg is nyerte. Alkapitányai is magyarok voltak: Ragályi János és Semsey András, a kik bizony sokszor nagyobb kegyetlenséggel zsarolták a lakosságot, mint hogyha idegenek lettek volna. Ez utóbbi pl. 1678. tavaszán az egész vármegyei tisztikart lezáratta, mert a portiók beszedésében nem fejtett ki elég buzgóságot.[6]

Szendrő és uradalma mindez ideig királyi birtok volt s jövedelmei a szepesi kamara útján a királyi kincstárba foly-

[1] Faigel Péter levele a Podhraczky másolatai közt. *Akad lt.* — [2] Széchy, *Gróf Gvadányi József* 32. — [3] *Borsod vm. lt.* III. 2. 85. — [4] *Jk.* X. 580. — [5] *Borsod vm. lt.* N. V. 228. és Podhraczky másolatai. *Jk.* X. 845. — [6] *Jk.* X. 827.

tak. 1690. évi márcz. 21-én I. Lipót király id. gróf Csáky István országbíróval, kinek atyja, mint tudjuk, inscriptionális jogon bírta ez uradalmat, oly alkura lépett, hogy ez átadta a királynak a szomolnoki rézbánya felét, továbbá Szomolnok, Stósz és Svedlér városok felét s e birtokok fejében a király neki adta Szendrőt s a hozzá tartozó javakat, megparancsolván az udvari kamara útján Was Gáspárnak, a fiskális javak praefectusának, hogy azokat gr. Csákynak adja át.[1]

Gr. Gvadányi Sándor, miután katonáit másként nem tudta élelmezni, a vármegyével megértetni törekedett, hogy az őrség tulajdonkép a vármegye biztonságáért van ide helyezve s ennélfogva ellátása tisztán a vármegye feladata. Nem is kérdezte, tetszik-e neki vagy nem, egyszerűen megparancsolta, hogy mennyi élelmi szerre van szüksége katonáinak s ezt a vármegye tartozott havonként beszállítani. Íme a kiszabott mennyiség: 20 köböl zab, elegendő szekér széna, 150 font hús (ezt csakhamar fölemelte 25 fonttal), két hónapra 3 malacz, 20 itcze vaj, 3 hordó bor, lencse, borsó, köles, minden hónapra két kassai mérő, tyúk havonként 12 (fölemelte 12-vel), lúd 2, 4 kacsa, 100 gyertya, egy hordócska eczet, 150 tojás, 2 juh, hal tetszés szerint, tiszta liszt egy köböl, 3 köböl gabona (vagy e két utóbbi helyett 4 köböl gabona), 1 kősó és dió tetszés szerint.[2]

S ez nem volt elég; a vármegyének kellett a palánkok építéséhez szükséges gerendákat is előállítani.[3] Gr. Nigrelli tábornok, kassai főparancsnok is ráírt a vármegyére, hogy Eger várához 13 kocsit, Szendrő falainak kijavításához pedig 600 pallizádot és egy hétre száz munkást adjon. A vármegye Szkárosi Nagy Ferencz követe útján kérelmezte, ne szakítsa az ingyenmunkát kétfelé, mert egyik feladatnak is alig tud megfelelni; annál is kevésbbé, mert a várparancsnokok kényökkedvök szerint hajtják a lakosságot.[4] Gvadányi kérlelhetetlenül zsarnokoskodott s azzal, a ki nem engedelmeskedett, rövid úton bánt el. Így pl. Mészáros Mihály szendrei nemest megbotoztatta s hiába keresett ez aztán elégtételt, a vármegye nem segített rajta.[5]

---

[1] *NRA.* fasc. 1292. nr. 17. — [2] *Jk.* XII. 14. — [3] *Uo.* 129. — [4] *Uo.* 114. — [5] *Borsod vm. lt.* III. 2. 171.

Gróf Csáky István országbíró Szendrő kies vidékét igen megszerette s elhatározta, hogy a város emelkedettebb helyén kastélyt épít. Már 1694-ben hozzá fogtak az építéshez s megint a vármegyének kellett e czélra hat mészszállító kocsit kiállítania.[1] Bizonyára gr. Csáky Istvánnak köszönhették a ferenczrendi atyák is, kik még 1651-ben telepedtek le Szendrőben, hogy roskadozó templomuk fölépítésére gondolhattak; a vármegye 1698. jan. 15-én e czélra is 40 frt segélyt szavazott meg.[2]

Gróf Gvadányi Sándor ezután már nem sokáig állott a szendrői őrség élén. 1696-ban elbetegesedett, szemei megrom-

A SZENDRŐI KASTÉLY.

lottak s ezek gyógyíttatása végett Bécsbe volt kénytelen menni.[3] Visszatért ugyan megint s csak úgy zsarnokoskodott, mint azelőtt; 1699. április havában Váczy György vármegyei esküdtet letartóztatta.[4] Az 1700. év végén meghalt s utódja gróf Malvezzi Alfonz lett, ki a jó szomszédság fentartása végett 1701. jún. 16-án néhány kaszást kért a vármegyétől.[5]

Malvezzi a Rákóczi-forradalom kitörésekor 1703. június 23-án sietve kért a vármegyétől munkásokat, hogy a várat jókarba helyezze.[6] A vitéz Ocskay László, a későbbi dandárnok, Ónodi János deákkal megrohanta Szendrőt s a várost fölégette. Gróf Malvezzi helyzete napról-napra tarthatatlanná vált s végül nem maradt más menekvése, mint hogy a várat a fölkelő hadaknak feladja. 1704. augusztus hó 23-án írta alá a capitu-

[1] *Jk.* XIII. 76. — [2] *Uo.* XIV. 178. — [3] *Borsod vm. lt.* III. 3. 684. — [4] *Jk.* XIV. 654. — [5] *Borsod vm. lt.* III. 3. 728. — [6] *Uo.* III. 3. 44.

latiót, melynek értelmében Rákóczi Ferencz teljhatalmú biztosa, Szentpéteri Imre borsodvármegyei alispán szabad elvonulást biztosított mind a magyar, mind a német katonaságnak. Az őrség magával vihette minden javait, de a várhoz tartozó hadiszereket és munitiókat át kellett adnia a fejedelem biztosának. A capitulatio egyik pontjában kikötötte Malvezzi, hogy a várbeli kápolna, melyet a ferenczrendi atyák gondoztak, továbbra is a katholikusok birtokában meghagyassék. A német katonaság elvonulása után a magyar vitézek egytől-egyig hűséget esküdtek Rákóczinak.[1]

A várost 1704. november 23-án teljesen elpusztultnak mondja a város régi jegyzőkönyve.[2] Úgy hogy a város lakosai kénytelenek voltak folyamodni Baranyai Jánoshoz, mentse föl őket a kassai blokádától, minthogy a szendrői vár is nagyon meg van rongálva s nekik ott elég tennivalójuk van.[3]

A meghódolt vár főkapitányi állásáért 1704. deczember havában Szepessy István folyamodott, ki a Rischannal való harczban halálos sebet kapott s sok szenvedései fejében kérte e kegyet a fejedelemtől. Rákóczi Ferencz «megtekintvén a nemes országhoz való hűségét», a főkapitányságot készséggel conferálta neki.[4] Ő volt Szendrő várának utolsó parancsnoka.

1706. május 2-án a város protocolluma a következőket örökítette meg: «Szepessy István kapitány urunk ő kegyelme, nem tudatik micsoda oktul indíttatván, Szalmási Mártont negyed avagy ötödmagával délesti prédikáczió alkalmatosságával a várbul fegyveresen leküldötte és az Isten szolgálatjának végéig a templom körűl fegyverben állottak; meg levén az Isten szolgálatja, a templom ajtajára rohantak és Csizmadia Andrást a várba vitték, a hol is két napig volt».[5] De hogy mi bűne volt Csizmadia Andrásnak, az ebből az elbeszélésből nem tűnik ki.

Minthogy Szendrő vára egy évszázadot jóval meghaladó időn át a föld népét örökösen zsaroló német katonaság tanyája volt, s Eger és Kassa hadászati fontossága mellett utóbb úgyszólván egészen elvesztette jelentőségét, II. Rákóczi Ferencz fejedelem az 1707. év elején elhatározta, hogy le fogja rontatni. 1702. febr. 7-én már a bécsi haditanács is kimondta rá a

[1] *Orsz. lt. Lymbus.* — [2] *Borsod vm. lt.-ban.* — [3] *Jk.* XIV. 1580. — [4] *Orsz. lt. Lymbus.* — [5] *Szendrei jk.*

halálos ítéletet; de a spanyol örökösödési háború előkészületei miatt akkor elmaradt a vár lerombolása.[1] Rákóczi a demolitio feladatát Bertóti Ferencz vicegenerálisra, illetőleg Darvas Mihály provincialis commissariusra bízta s ez utóbbi a vármegyét szólította fel, hogy adjon e czélra megfelelő munkaerőt.[2] A falak felrobbantását, úgy látszik, Lemaire franczia mérnök végezte; márczius 27-én maga a fejedelem sürgette gróf Bercsényi Miklóst, hogy siettesse Szendrő demolitióját, minthogy abból az országnak semmi hasznát sem látja.[3] Bertóti április 12-én nyolcz napon belől a szükséges munkások kirendelésére kérte a vármegyét; a munka sietve folyt s nem telt bele néhány hét, Szendrő vára bevégezte hivatását. —

Ezen a három végváron kívül voltak vármegyénkben és szomszédságában még más várak is, melyeknek a török világban hosszabb-rövidebb ideig való szereplés jutott osztályrészül. Ilyen volt mindenek előtt:

Dédes, melyet Palóczi-örökség czímén Perényi Gábor bírt a XVI. században s magtalan halála után a király, noha Ruszkai Dobó István és fiai, Ferencz és Kristóf, valamint Dobó Jakab is tiltakoztak eladományozása ellen,[4] Erdőhegyi Boldizsárnak adományozott.[5] Még alighanem Perényi Gábor tette ide várnagyúl Bárius Istvánt, ki 1567. április elején, a mikor Hasszán temesvári basa Dédes alatt nagy hadsereggel megjelent, tizenöt napon át vitézül védelmezte a várat. Azonban csakhamar kitűnt, hogy a várat nem tarthatja sokáig. De nem akarta olcsón odaadni. A vár közepén levő torony alá összehordatta minden puskaporát s egy hosszú kanóczot vezetett oda, mely lassú égésével időt engedett neki és katonáinak az elvonulásra. Éjjel azután mindnyájan elhagyták a várat, mit észrevevén a törökök, nagy örömkiáltozással rohantak be a nyitva talált kapun. A meggyújtott kanócz tüze éppen akkor ért a puskaporhoz s 400-nál több törököt röpített a levegőbe.[6] Bárius hadi törvényszék elé állították ugyan, de az fölmen-

[1] *Századok* 1904. 339. — [2] *Borsod vm. lt.* III. 3. 754. — [3] *Archivum Rakoczianum* II. 62. — [4] *NRA.* fasc. 794. nr. 18. — [5] *Urb. et conscr.* fasc. 34. nr. 54. — [6] Forgách Ferencz *Históriája* 364. Némely kútfők 4000-re teszik a levegőbe röpült törökök számát; de ez szemmel látható túlzás.

tette. Ettőlfogva Dédes mint *castrum dirutum* (leromlott vár) említtetik s nem is épült fel többé.

Cserépvárát, mely a Rozgonyiak fiágának kihalta után a Báthoryak kezébe került, a török jó ideig nem bántotta. Utolsó várnagya 1596-ban Bessenyei Mihály volt, ki mikor a törökök Eger várát elfoglalták, annyira megréműlt, hogy a reá bízott várat oda hagyta.[1] Természetesen a török ezt is azonnal megszállotta, noha semmi hadászati jelentőséget nem tulajdonított neki. Néhány emberből álló őrséget helyezett ide, mely a miskolczi lakosoknak kötelességévé tette, hogy a kút nélkűl szűkölködő várba vizet hordjanak. De Mehemet egri basa 1633. aug. 9-ikén fölmentette őket ez alól a szolgálat alól.[2] 1641. körűl a cserépi gyalog törökök csatlakoztak azokhoz az egri törökökhöz, a kik Diós-Győrre törtek.[3] Ezentúl nem szerepel többé a vár a török időkben; csak 1697-ben terjesztette ki rá figyelmét báró Buttler János egri főparancsnok, s úgy látszik, rendbe hozatta roskadozó falait, a mennyiben a vármegyénél ingyenmunkát sürgetett Cserépvár építésére.[4] A bécsi udvar azután még 1697-ben a cserépi uradalmat 40,000 frtért árúba bocsátotta gróf Grothausenné báró Orlik Máriának.[5]

A hevesvármegyei *Szarvaskő* vára annyiban érdekli vármegyénk történetét, hogy az 1540-es évektől fogva a bélháromkúti apátság falvai e vár szolgálatára voltak rendelve. E szerint e várhoz tartoztak: Apátfalva, Bánhorvát, Királd, Bolta, Mércse és Uppony falvak.[6] 1557-ben Horvát András várnagy annyira zaklatta e falvakat, hogy Ferdinánd kénytelen volt az egri káptalant utasítani vizsgálat megejtésére.[7] 1596-ban ennek várnagya is pusztán hagyta a várat s a török azután lerombolta.

A gömörvármegyei *Putnok* vár vagy inkább kastély is rászorúlt a XVI. és XVII. században Borsod vármegye segélyére. 1573-ban e kastély tartozéka Tapolcsány,[8] 1591-ben Sajó-Ivánka s 1595-ben Jákfalva és Kaza részei.[9] Az 1619. május 16-án Edelényben tartott pecsételő szék Karvai Orlló János megkeresésére Lapos János járásából 15 gyalog munkást

[1] *Turul* VII. 14. — [2] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 276. — [3] *Tört. Tár* 1869. 133. — [4] *Jk.* XIV. 126. — [5] *Jk.* XIV. 525. — [6] *Dic.* — [7] *Akad. lt.* — [8] *NRA.* fasc. 1042. nr. 23. — [9] *Urb. et conscr.* fasc. 34. nr. 57.

rendel a putnoki kastély építésére, a kik hat egymás után való napon dolgozzanak.[1] Még egy ízben van annak nyoma, hogy Borsod vármegye Putnok, akkor már végvár, építési munkájához hozzájárúl; 1642-ben Gömör vármegye folyamodik hozzá s vármegyénk márczius 9-ikén 100 gyalog munkást rendel ki a Jákóteleki Boldizsár szolgabíró járásából egy heti munkára.[2]

A végvárak korában Borsod vármegye birtokossága néhány nevezetes családdal gyarapodott, melyekről itt meg kell emlékeznünk.

A Karvai *Orllé* vagy *Orlay* család egyik tagja, Miklós a Felsőkubinyi Kubinyi családba házasodott, nőül vevén Kubinyi Jakab árvai alispán leányát, Katalint. Minthogy a Kubinyiak a Putnokyakkal állottak rokonságban s ezen a réven Borsod vármegye területén is voltak birtokaik, Orllé Miklós már 1590 körül megszerezte a putnoki uradalom egy részét;[3] csakhamar bérbe vette Kubinyi Dániel Kazincz, Mucsony, Igriczi falvakban és Harnócz pusztában levő részét.[4] Orlay Miklóst és fiait, Istvánt és Jánost 1607-ben már Dédes,[5] 1614-ben Kaza,[6] 1620-ban Ivánka és Divény birtokában találjuk.[7] Ez évi január 3-ikán Miklós gyermekei: Judit Kállay Miklósné, István és János osztályos egyességre lépnek egymással. Báró Orlay András 1672-ben a bujdosó kuruczok előtt megnyitotta Putnok várának kapuit s hozzájok csatlakozván, Erdélybe költözött. Ennélfogva a királyi kamara megfosztotta minden javaitól. Leánya, Borbála gróf Serényi András egykor érsekújvári, majd révkomáromi vicegenerálishoz ment férjhez s nagy fáradsággal és áldozattal szerezte vissza rebellis atyja birtokait.[8] Borbála, ki másodszor báró Andrássy Péterhez ment nőül, 1688. május 10-ikén az öcscse, Miklós hűtlenségével a királyi fiscusra szállott putnoki uradalom felét s ebben Dédes romlott várat és tartozékait 4798 rénes frt 33 dénárért magához váltotta.[9] Gróf Serényi András utódai ma is Borsod vármegye előkelő birtokosai közé tartoznak.

A gróf *Csáky* család, mint fentebb láttuk, Szendrő váro-

[1] *Jk.* IV. 337. — [2] *Jk.* VI. 302. — [3] *Századok* 1898. 205. — [4] *Jk.* III. 221. — [5] *Jk.* III. 745. — [6] *Jk.* IV. 98. — [7] *NRA.* fasc. 831. nr. 4. — [8] *Századok* 1898. 213. 214. — [9] *NRA.* fasc. 1291. nr. 36.

sát szerezte meg 1633-ban inscriptionális jogon; majd idősb gróf Csáky István országbíró 1690-ben a szomolnoki rézbánya feléért, továbbá Szomolnok, Stósz és Svedlér városok feléért örök joggal megkapta Szendrő várát és a hozzá tartozó birtokokat. Ezóta e főúri család is befolyásos szerepet vitt vármegyénk történetében.

Ugyancsak Szendrő vár történetében emlékeztünk meg az olasz származású *Gvadányi* család őséről, Sándorról, ki magyar nőt vevén feleségül, honfiúsíttatta magát. A család, noha később elszegényedett, sokáig bírta Rudabányát: 1725. okt. 16-ikán itt született a *Peleskei nótárius* halhatatlan írója, gróf Gvadányi József.

A végvárak korában emelkedik jelentőségre a szendrői ferenczrendi atyák szereplése, kik szakadatlanúl részesei voltak vármegyénk jóindulatának s ezt mindenképpen meghálálni törekedtek. II. Ferdinánd király 1638-ban engedte meg nekik a Szendrő városában való letelepedést s Wesselényi Ferencz nádor és felesége, Széchy Mária hathatós pártfogóik voltak. A XVII. század végétől a vármegye majd minden évben alamizsnát juttatott részökre, nem nagy összeget ugyan, de abban a szűkös időben bizonyára nagy segítség volt ez nekik. S hogy a protestáns lakosoknak ez ellen kifogásuk ne lehessen, a vármegye rendei mindenkor, a mikor a ferenczrendieket alamizsnában részeltették, nem feledkeztek meg előbb a kassai, majd a sárospataki református főiskolákról sem. 1702-ben a ferenczrendiek is, a kassai ref. kollégiumbeli tanulók is 20—20 frt,[1] 1707-ben mind az előbbiek, mind a pataki helvét hitvallású kollégium 40—40 frt adományban részesűlnek.[2] 1710-ben azután a vármegye is igénybe veszi szolgálatkészségöket; az országos zavarokra való tekintetből, hogy a vármegye iratai és jegyzőkönyvei biztos helyen legyenek, elhatározza, hogy ezeket a szendrői ferenczrendi klastromban helyezi el, a hol már három szekrényben őriztetnek a vármegye iratai. Ennek fejében a vármegye remuneratiót igér a ferenczrendi atyáknak.[3]

S erről, mint ezt az imént említettük, nem is feledkezik meg egy esztendőben sem.

[1] *Jk.* XIV. 1436. — [2] *Jk.* XV. 249. — [3] *Jk.* XVI. 429.

XVIII.

A PUSZTULÁS.

A parasztság veszedelme. — Miskolcz lakosai üresen hagyják városukat 1616. — A «puszta város». — A visnyai és nekésenyi lakosok viszálya. — Oltalomlevelek. — Diós-Győrt is pusztán hagyják. — Puszta házak az egyes helységekben. — A vármegye a lakosság szánalmas helyzetéről. — Rabutin császári generális Miskolczot porrá égeti 1706. — A város újjászületése. — A vármegye telepítései. — Ruthének. — Ráczok. — Tótok. — A fekete halál pusztításai.

De mit használtak a végvárak a szegény parasztságnak, mely a föld rögéhez volt tapadva! Ha a veszély közeledett, a nemesség csak elmenekűlhetett a maga birtokigényeit igazoló okleveleivel; de az istenadta földnépe, ha életét meg akarta menteni s elfutott az ellenség elől, nem vihette magával gazdasági eszközeit, barmait, házacskáját, s mindannyiszor koldusbotra jutott.

Pedig gyakran volt része a pusztulásban. A török, ha valami oknál fogva nem fizette vagy nem fizethette az adót, katonai erővel ment rá, elszedte mindenét s fölperzselte házát. Élete forgott koczkán a lakosságnak, ha a török adót nem tudta megfizetni. 1616. tavaszán Miskolcz városa nagy ügygyelbajjal összegyűjtötte az adót s a főbíró és a tanács lelkéről nagy kő esett le, mikor végre eljött a nap, hogy Egerbe beszállíthatja azt az összeget, a melyre a lakosság kötelezve volt. Igen ám, csakhogy az a két megbízott, a kikre a pénz őrizete bízva volt, elsikkasztotta az egész summát s faképnél hagyva a várost, megszökött. A megréműlt lakosság, mely utolsó filléreit rakta össze, másodszor már nem tudta összeadni a

summát, a török pedig nem ismert kíméletet. Azzal fenyegetődzött, hogy fölégeti az egész várost, ha rövid idő alatt nem lesz meg az adó. Mit volt mit tenni, a város vénei úgy határozták, hogy fölkerekedik az egész lakosság s üresen hagyva a házakat, a Bükk rengetegeibe vonúlnak. Május 5-ike táján kerekedtek föl s a városban nem maradt még hírmondó sem.[1]

Május 18-ikán Szendrőn tartja sedriáját a vármegye s itt Enyingi Török István földesúr már minden szomszédokat és határos birtokosokat 12 frt büntetés terhe alatt tiltat Miskolcz «puszta város» (oppidum desertum) legelőinek, földeinek és rétjeinek használatától és legeltetésétől. Ezzel szemben Miskolczi Miklós vármegyei jegyző a Miskolczon lakott nemesek nevében óvást emelt, mint a kiknek a házaikhoz tartozó rétek és szántóföldek használatára mindenkor joguk volt, míg abban akadályozva nem voltak.

A miskolcziak bujdosása nem tartott hosszú ideig. Úgy látszik, az egri basa addig irogatott rájuk, míg újra vissza nem tértek. Már 1618-ban az adószedő is megjelenik köztük; igaz, hogy csak 6 portát tud megadóztatni.[2] Ez is arra mutat, hogy a lakosok lassan szállingóztak vissza.

Azok, a kik a töröktől távolabb laktak, nem voltak ilyen közvetetlen veszedelmeknek kitéve, de azért nem mondhatni, hogy csendes nyugalomban éltek. Az emberek kedélyvilága annyira elvadúlt, hogy a legcsekélyebb ok elég volt arra, hogy egymás életére törjenek. 1616-ban a visnyai és nekésenyi lakosok egy darab földön vesztek össze; annyira ment a viszálykodás, hogy fejszét, vasvillát ragadtak s úgy mentek egymás ellen. Néhány embernek be is verték a fejét, bordáját. Az alispán perükben úgy ítélt, hogy a vitás föld legyen a nekésenyieké; ebbe a visnyaiak nem akartak beleegyezni. Úgy hogy a vármegye kénytelen volt a visnyai lakosokra karhatalmat alkalmazni, sőt a vérontásért még vérbírságban is elmarasztalta őket.[3]

A sokféle zaklatások ellen, melyek a török, a német és a végbeli katonaság részéről napirenden voltak, a lakosok úgy vélték magukat biztosítani, hogy a hatalmasoktól oltalomleveleket kértek. Miskolcz város lakosai például a XVII. század

[1] Sepsi Laczkó Máté *Krónikája* 153. — [2] *Dic.* 937. — [3] *Jk.* IV. 278.

majd minden évében kaptak ilyen oltalomlevelet, hol a magyar, hol a török várparancsnokoktól.[1] 1677. július 15-én a bujdosó hadak kapitányai tiltják a vitézlő rendeket, hogy maguk szolgáltassanak maguknak igazságot; «éjtszakának idején hárman s négyen bemenvén a városban, minden istentelenséget elkövetnek; az embereket szidják, verik, tagolják, ha kívánságaikat nem teljesítik».[2]

A bujdosó hadak tették tönkre Diós-Győr városát is 1679-ben. Annyira feldúlták a várost, hogy lakosai kénytelenek voltak Miskolczon menedéket keresni. A bíró, az egész tanács és a lakosság néhány éven át a miskolcziak vendégszeretetét vették igénybe s csak mintegy négy-öt év múlva mentek megint vissza, hogy leégett házaikat újra felépítsék.[3]

Mint a hogy 1616-ban Miskolcz lakosai városuk üresen hagyásával iparkodtak az adófizetés elől menekűlni, úgy tettek a kisebb falvak is. Már a XVI. században többizben megtették ezt az egyes falvak lakosai; 1549-ben Lövő lakosai Csegére futottak,[4] 1577-ben a kürtiek a szomszédos falvakban bújdostak,[5] 1578-ban a török elől Sáp lakosai is elszöktek.[6] A XVII. század első felében úgyszólván napirenden van a «hegyekben, völgyekben, sivatag erdőkben való bujdosás»;[7] 1686-ban a csáti lakosok is Miskolczon vonják meg magukat.[8] Még 1708-ban is a felsőbábai «bitang parasztság» inkább szétoszlott, semhogy adóhátralékát megfizette volna.[9]

Egy 1685. évi összeírás abból a szempontból nyújt felvilágosítást, hogy az egyes helységekben a lakott házak mellett hány volt olyan, a melyben nem laktak, tehát egészen pusztán állott. Minthogy a pusztulás képét mi sem mutatja ily szembetünően, átvesszük ez összeírás adatait, a pusztult házak mellett zárjel közé oda téve a lakott házak számát. E szerint pusztán állott Szihalmon 31 (9), Lövőn 21 (3), Zsérczen 12 (8), Cserépfalun 10 (6), Bogácson 11 (9), Tardon 34 (6), Szomolyán 22 (8), Keresztesen 74 (6), Felső-Ábrányon 19 (5), Daróczon 10 (10), Sályon 10 (4), Geszten 6 (4), Kis-Győrött 6 (10), Ara-

[1] Közli ezeket Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 285. s köv. l. — [2] *Uo.* III. 343. — [3] *Jk.* IX. 608. — [4] *Dic.* 76. — [5] *Urb. et conscr.* fasc. 1. nr. 3. — [6] *Dic.* 584. — [7] *M. Tört. Tár* VI. 109. — [8] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. — [9] *Jk.* XVI. 477.

nyason 10 (8), Harsányban 10 (10), Emődön 52 (8), Mályiban 28 (6), Görömbölyön 5 (10), Szirmán 7 (7), Csehiben 8 (8), Mikófalván 13 (5), Balatonon 8 (8), Bekölczén 8 (4), Nádasdon 6 (6), Járdánházán 2 (5), Domaházán 8 (4), Disznósdon 9 (3), Sikátoron 2 (1), Csépányon 3 (3), Ozdon 7 (3), Bolykon 7 (3), Hangácson 8 (8), Csernejen 12 (12), Upponyon 4 (4), Bótán 3 (3), Csokván 4 (6), Sátán 6 (6), Tardonán 6 (4), Berentén 9 (4), Nemes-Bikken 14 (16), Tarjánban 9 (7), Ároktőn 3 (5), Nagy-Mihályon 22 (8), Parasznyán 2 (7), Barczikán 3 (4), Varbón 12 (8), Alacskán 8 (4), Sajó-Németin 3 (5), Szirákon 8 (4), Barczán 5 (10), Kondón — (6), Kápolnán 15 (5), Lászlófalván 2 (3), Arlón — (8), Kazinczon 20 (20), Radistyánban — (5), Bánfalván 2 (10), Igriczin 13 (12), Keszőn 7 (3), Csáton 14 (16), Szentpéteren 56 (44), Edelényben 10 (6), Csernej-Daróczon 3 (4), Mercsén — (12), Zsolczán 12 (12).[1]

Tehát Miskolczot ide nem értve, a vármegyében 780 pusztán álló házzal szemben csak 489 paraszt ház volt olyan, a melyben emberek laktak. A helységekben levő házaknak több mint fele állott elhagyatva!

A következő évek még több nyomorúságot zúdítottak a vármegyei lakosságra. A vármegye 1687. okt. 4-ikén az országgyűlésre küldött követek utasításának 5. pontjában így írja le a lakosság szánalmas állapotát: «Egernek környülvétele alkalmatosságával a hadak kevés búzácskájokat megemésztették, a mely szegénység még addig megmaradt volt is, immár semmije nem maradván, cselédivel együtt földönfutóvá lett, úgy hogy majd egészen most is az egész vármegye terhét Miskolcznak kell viselni. Portánk sem volt az tavalyi connumeratio szerint is, hanem marhás emberekből álló 10 és harmadfél eke, sellérekből álló penig $7^3/_4$ és $^1/_8$; azóta is mind fogyton-fogy. Ekénket megszárasztván, vármegyénkben csak a sok gordony, bogács kóróval és tövissel felnőtt puszta mezeinket látjuk».[2]

Az 1688. évi tizedlajstrom teljesen pusztáknak jegyzi be a következő falvakat: Sajó-Német, Satta, Nekesen, Oszob (Ozd?), Disznós, Csenter, Velezd, Dédes, Balaton, Darócz, Járdánháza,

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 10. nr. 2. — [2] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. *Gordony* elavult szó s vadon nőtt fű, gyom a jelentése.

Nadazdy, Szent-Márton, Visnyó, Malinka, Tardon, Abafalva, Rolik (Bolyk?), Domaháza, Omány, Samsony (Somsár?), Sikattou, Monosbél, Mogyorószeg, Kis-Barcza, Felső-Veleszd, Felső-Gezd és Bekölcze.[1] 1697. nyarán pusztúlnak el: Kövesd, Szent-István, Keresztes, Bábolna, Palkonya és Borsod.[2]

A Rákóczi-forradalom is csak annyiban segített a szegény népen, hogy megszabadította a német hadak fosztogatásaitól. Azonban a folytonos hadakozás egyik helységet a másik után juttatta koldusbotra. Sőt 1706. szept. 22-ikén Miskolcz városát is lángba borította.

Rabutin császári generális 25 ezredből álló hadseregével elhagyta Erdélyt s Kassa megszállására sietett. Minthogy Károlyi Sándor a fejedelem parancsából Szolnoktól fogva Egerig a vidéket fölégette, a császári ármádia Miskolcz város alsó végén telepedett meg, s mintegy öt napig időzött itt. Ez idő alatt az egész várost, épületeket, házakat, csűröket, pinczéket mind feldúlatta. «Elszéledvén előtte a város népe, — úgymond egy szemtanú — az mely tolvajkodni otthon maradott városbelieket talált, azokat elvágta, sokakat benne megnyúzott és így ember-elmétől kimondhatatlan gazdasággal, pénzzel, ruhával, mindenféle belső értékkel, borral, búzával azon tábor megrakodván és annak sok voltától megcsemerelvén, ötödik napján ittlétének generális Rabutin estve szövétnekkel az egész várost és annak minden pinczéit utczáról-utczára és házról-házra meggyújtogattatván, porrá és hamuvá tette, meghagyván az égéstűl az kálvinista és pápista két templomokat, harangokat és az schólát».[3]

Mindössze három emberöltő telt el, hogy a város lakossága a töröktől való félelmében üresen hagyta volt házait és elbujdosott. A törökben volt annyi emberies érzés, hogy a várost nem prédálta fel. Az osztrák generális alábbvalónak bizonyúlt a pogánynál: akkor dobatott üszköt a házakra, mikor a lakosság bünhődésre semmi okot sem szolgáltatott. Még csoda, hogy a templomoknak és az iskoláknak megkegyelmezett.

A város 1707. márczius 2-ikán tekintettel teljes leégésére

[1] *Dec.* A neveket az idegen tizedelő ferdítette el. — [2] *Akad. lt.* id. h. — [3] *Ifj. Szepessy Pál jegyzőkönyve* 94. l.

és rombadőlésére (funditus exustum et ruinatum) azzal az alázatos kéréssel járúlt a fejedelemhez és gróf Bercsényi Miklós *fővezérhez, hogy ennyi szerencsétlenség és romlás közepett* mentsék föl minden terhek alól. A vármegye a fejedelem közbenjárására szíves készséggel teljesítette a város kérelmét s egy esztendő tartamára minden adó alól fölmentette.[1] Szent György nap tájban a város lakosai, kiknek nagy része a szomszédos falvakban vonta meg magát, a mennyire őket össze lehetett hívni, összegyülekeztek az oskolában levő nagy auditoriumban (melyet az ellenség az egész schólával meg nem égetett volt) és megválasztották a főbírót, Váczy Andrást, ki «a pusztúlt városnak romlott állapotját respectálván, magát a főbíróságnak tiszti elviselésére hittel kötelezte».[2]

A Rabutin-féle dúlásnak áldozatúl esett a vármegye Corpus Jurisa is; 1712. nov. 23-ikán az országgyűlési követek megbízatást kaptak arra is, hogy a magistratuális teendők végzéséhez szerfelett szükséges törvénykönyvnek egy példányát szerezzék be.[3]

Egyébiránt a lakosságra nehezedő nyomorúság még a szatmári fegyverletétel után sem szűnt meg, sőt a helyzet annyira kétségbeejtő volt, hogy 1715. okt. 8-ikán a vármegye írni határoz a haza oszlopainak: a nádornak, gr. Csáky Zsigmondnak és Imrének, Károlyi Sándor főispánnak, a király személyes jelenlétének, a három protonotariusnak és Szirmay Andrásnak, abban az értelemben, hogy a romlásra és szinte végpusztulásra jutott vármegye terheinek könnyítésében közbenjárni szíveskedjenek.[4] Október 30-án Pálffy Miklós nádor, Szirmay András és gr. Károlyi Sándor készséggel ajánlkoztak is, hogy örömest fognak segédkezet nyújtani.[5]

De a vármegye nemcsak a mások jószívűségétől várta minden bajainak orvoslását; maga is megtett minden lehetőt, hogy a sivár állapotok mennél előbb jobbra fordúljanak. A lakosság is első sorban a vármegyében látta megmentőjét s minden bizalmát beléje helyezte. 1683-ban a szegény megnyomorodott oszláriak folyamodnak: alig van fertály esztendeje, mióta haza szállottak s mióta otthon vannak is, csak Isten a

[1] *Jk.* XV. 145. — [2] *MJk.* I. 595. — [3] *Jk.* XVII. 96. — [4] *Jk.* XVIII. 1, 220. — [5] *Uo.* 228.

megmondhatója, mennyi sok adózás volt rajtok. Ha a vármegye nem segíti meg őket, újra kénytelenek pusztán hagyni falujokat.[1] 1691-ben Szederkényt kezdték megszállani. 1700-ban Tardot kezdik lakni.[2] 1701-ben Dorogma Herep nevű határrészére telepednek új jövevények;[3] 1703-ban pedig Valk pusztát szállják meg új lakosok.[4] 1710-ben a Kúnságból és egyéb külső vármegyékből ezen nemes vármegyében magukat recipiáló accolák adóhátraléka tett összesen 1099 frt 16 dénárt.[5]

Ezek a telepítések mind a vármegye gondviselése mellett történtek. De a vármegye anyagi kedvezményekben is részesítette az újonnan letelepülő lakosokat. Hogy boldogulásukat elősegítse, bizonyos időre elengedte adójukat. Maga a bécsi udvar is felhatalmazta őt erre; 1689. szept. 20-ikán Kollonits értesítette a vármegyét, hogy a töröktől visszahódított területekre települni akaró idegeneknek öt évi, hazaiaknak három évi adómentesség engedélyezhető.[6] S csakugyan már ebben az évben kezdetét veszi e kiváltságnak adományozása. Gróf Csáky István Borsod vármegyéhez intézett levelében közbenjár, hogy a Majthényi László pálosrendi vicariustól Sajó-Ládra telepített új lakosok adó-elengedésben részesüljenek.[7] Nyomár falu lakosai egy évre mentetnek föl a fuvarozás és közmunka alól.[8] Az ónodiak is fölmentést nyernek három évre a fuvarozás és adó alól, azonban oly föltétel alatt, hogy nem szabad más falubeli lakosokat befogadniok.[9] 1691-ben Szederkény lakosai is egy évre mentességet nyernek a fuvarozás kötelezettsége alól.[10] 1692-ben Rácz István tisztelendő atya újhelyi és ládi pálos administrator kérelmére három évi adó, illetőleg portio-mentességet biztosít azoknak, kik Felső-Győr pusztán letelepedni szándékoznak.[11] 1693-ban Szakmáry János kérésére azoknak a boldvai lakosoknak, kik ez elhagyatott helységbe letelepedni akarnak, három évi portio-mentességet helyeznek kilátásba.[12] Ugyanez évben a váradi püspök, Fráter Benkovics Ágoston az utolsó pusztulásra jutott Aszaló mezővárosba hivogat telepeseket bizonyos kedvezmények mellett.[13] 1696-ban a vár-

[1] Podhraczky *Másolatai.* — [2] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. — [3] *Jk.* XIV. 1154. — [4] *Be nem jegyz. ir.* I. 347. — [5] *Jk.* XVI. 475. — [6] *Jk.* XI. 308. — [7] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. — [8] *Jk.* XI. 234. — [9] *Jk.* XI. 231. — [10] *Jk.* XII. 218. — [11] *Jk.* XII. 384. — [12] *Jk.* XII. 415. — [13] *Akad. lt.* Tört. 4r. 197.

megye Nyárád és Szirák lakosait menti föl három évre a fuvarozás és adó alól (kivéve a portiókat).[1] Ugyanez évi július 23-ikán Danka Balázs és Szepessy Pál kérelmére Sajó-Szeged és Sály lakosainak, különösen azoknak, kik más vármegyékből költözködtek be s ott lakni óhajtanak, a fuvarozás és adózás alól (kivéve a téli kivetést és szállásadást) három évi adómentesség adatik.[2] 1698-ban Usz Ferencznek, szolgálataira való tekintetből, imént népesült Örös faluját a vármegye minden fuvarozás és szállásadás alól fölmenti, de a portiót tartoznak fizetni.[3] 1700 márczius 24-ikén Kövesd város lakosai, kik városukat ez évben kezdték lakni s más vármegyékből igen számos lakost fogadtak maguk közé, két évre a rendes fuvarozás alól mentesíttetnek.[4] 1701-ben a jövevény tardi lakosok mentetnek föl egy év tartamára a szállásadás és fuvarozás alól.[5] 1703-ban ugyane kedvezményben részesülnek a ládházi új lakosok is.[6] A különböző vármegyékből bevándorolt telekesi új lakosok 1709-ben nyernek három évi adómentességet.[7] 1711. febr. 23-ikán Platthy Sándor közbenjárására Alsó-Zsolcza elpusztult falu lakosainak és jobbágyainak, kik már régebben is ott laktak és most visszatértek, egy évre minden teher alól mentességet adtak; más vármegyékből oda költözködőknek pedig három évi mentességet biztosítottak.[8]

Ezek az adatok nemcsak a vármegye gondosságát bizonyítják, hanem egyszersmind arról is tanúskodnak, hogy a kipusztult lakosság helyére az ország különböző részeiből özönlöttek új jövevények. S nemcsak a szomszédos vármegyék szolgáltatták a beköltözködő népanyagot, hanem messze országokból idegen ajkú embereknek is nyitva állott a vármegye területe. 1697-ben értesülünk, hogy Viszló és Rakacza falvakba Lengyelországból bevándorlott lakosok telepednek; ezek voltak vármegyénk területén az első *ruthén* lakosok. Földesuruk, gr. Keglevics Ádám kérelmére két évi adómentességben részesülnek.[9] 1736-ban magyarokkal vegyest ruthének laknak Felső-Zsolczán. Tótokkal vegyest Görömbölyön, tótokkal és magyarokkal Szögeden s magukban Pálfalván.[10]

---

[1] *Jk.* XIII. 446. — [2] *Jk.* XIII. 549. — [3] *Jk.* XIV. 529. — [4] *Jk.* XIV. 892. — [5] *Jk.* XIV. 1151. — [6] *Jk.* XIV. 1546. — [7] *Jk.* XVI. 93. — [8] *Jk.* XVI. 671. — [9] *Jk.* XIV. 159. — [10] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180.

Rácz lakosok 1688-ban Ónodon tűnnek föl. Folyamodásukra a vármegye átír az itteni uradalmi tisztekhez, hogy ne zaklassák és saját dolgaik végzésére vagy a városi munkákra ne kényszerítsék őket.[1] Ónodon a Rákóczi-uradalom tisztjei intézkedtek, s minthogy a ráczok, noha saját telkeiken laktak, nem voltak még állandóan letelepedve, mindenféle jobbágyi munkákra akarták őket fogni. A ráczok azonban ő Felségéhez követet küldöttek, megtudandók, hogy Ónod véghely marad-e még ezután is vagy sem; ettől tették függővé magatartásukat.[2] A bécsi udvar természetesen készséggel adott nekik kiváltságlevelet 1689-ben[3] s így az uradalmi tisztek kezei közűl kisiklottak. 1691-ben Szeged-pusztán is laktak ráczok, kiken a tizedszedő a királyi tizedet még behajtotta.[4] A ráczok azonban, mint a bécsi udvar dédelgetett kegyeltjei, nem annyira békés lakosok voltak, mint inkább prédára leső haramiák. Vármegyénkben is ez a rossz tulajdonságuk lépett előtérbe. 1708-ban az ároktői lakosokra ütöttek s fölprédálván ezeknek mindenét, az ároktöviek falujokból menekülni voltak kénytelenek.[5] 1711-ben Bábolnát verték föl, a lakosok minden marháját elhajtották, javait felprédálták, úgy hogy a falu lakosai végpusztulásra jutottak.[6] A vármegye Pálffy Jánoshoz folyamodott, hogy rakonczátlanságaikat fékezze meg; Pálffy hajlandóságáról biztosította a vármegyét s megigérte, hogy elégtételt fog szerezni Jeney Péter ráczok kapitánya ellen.[7] Szerzett-e valósággal, arról nem szól semmiféle írás. De ettől fogva a ráczok eltűnnek vármegyénk történetéből.

Tótok már a XVI. század közepétől kezdve szivárogtak be vármegyénkbe. Erre mutat az is, hogy egyes helyneveink észrevétlenül tótos formát öltöttek. Így lett Lövő falu nevéből már 1546-ban Lövinke,[8] Ivánból Ivánka, Barczból Barczika, Málinból Málinka,[9] Viszlóból Viszlóka. Ez utóbbi 1620-ban 18 tizedfizető lakost számlált s ezek közt Tót vezetéknevű volt 8; ezek mellett többek közt ilyen nevűek szerepelnek: Vakely, Valko, Darda, Kozak stb. Batkó nevű papjuk az octáváról tót nyelven állítja ki a nyugtatványt s ebben a falu nevét Wisla-

[1] *Jk.* XI. 121. — [2] *Urb. et conscr.* fasc. 25. nr. 49. — [3] *Jk.* XI. 230. — [4] *Dec.* Tudvalevőleg I. Mátyás király törvénye fölmentette őket a tizedfizetés kötelezettsége alól. — [5] *Jk.* XVI. 477. — [6] *Jk.* XVI. 938. — [7] *Vm. lt.* III. 2, 345. — [8] *Dic.* 57. — [9] *Jk.* III. 787.: Malin alias Malinka.

wának írja.[1] Legfőként a Rákóczi-forradalomban vándoroltak be a tótajkú lakosok s telepedtek le a vármegye különböző pontjain. Úgy hogy 1736-ban alig volt falu, város meg egyetlen egy sem, a hol tótokat ne lehetett volna találni. Ezekkel való érintkezésük közben azután — mint egy egykorú tudósítás írja — a magyarok, kik azelőtt a tót nyelvet csak hírből ismerték, eltanulták nyelvöket s ma már igen számosan beszélik.[2] Ekkortájt tót falvak voltak: Kelecsény, Szirma-Bessenyő, Csaba és Arnót; vegyesen laktak más ajkú lakosokkal: Görömbölyön, Ládházán, Héjő-Keresztúron, Szegeden, Aranyason, Geszten, Sályon, Tardon, Novajon, Irotán, Abodon, Rakaczán és Rudabányán.[3]

Nem volna teljes a kép, melyet a vármegye pusztulásáról nagy vonásokban előállítani megkísérlettünk, ha meg nem emlékeznénk a fekete halálról, a *pestis*ről, mely időnként szintén tömérdek áldozatot ragadott el a lakosság soraiból. Már 1555-ben följegyzik az adórovók, hogy Kisfaludon, Felső-Velezden, Oszláron és Edelényben számos házat a pestis fosztott meg lakóitól.[4] 1564-ben Nekésenyben 13, Mohiban 18 ház állott pusztán a pestis következtében.[5] Az 1679. év tavaszán és őszén valóságos Istenítéletképpen sujtott le a vármegyére; egymagában Miskolcz városában csak azoknak a halottaknak a száma, kiknek harangoztak, többre ment 1500-nál.[6] De legvérengzőbb munkáját mégis 1710. és 1711-ben végezte; ez években ugyanis Miskolcz városában mintegy 6000 embert ragadott el, «sok familiák egészen elfogytak, sok helységek pusztán maradtak», — mint azt egy szemtanú följegyezte.[7] Abod, Dövény, Kövesd és Görömböly lakosairól hivatalosan is föl van jegyezve, hogy 1710—1711-ben teljesen kihaltak.[8]

Még egyszer lépett föl aggasztó mértékben a pestis a XVIII. században. 1737-ben Erdélyben kezdte meg gyilkos hadjáratát, onnan a temesvári bánságban, majd Arad és Csongrád vármegyében terjedt el, úgy hogy csakhamar Heves vármegyébe is eljutott.[9] Azonban ekkor már a kormányhatalom is

---

[1] *Dec.* — [2] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. — [3] *Uo.* — [4] *Dic.* 342, 330, 340, 354. — [5] *Dic.* 408, 433. — [6] *MJk.* 1. 387. — [7] *Ifj. Szepessy Pál Jkve* 102. — [8] Abod: *Jk.* XVI. 876, 974. — [9] Dövény: *Jk.* XVI. 975. Kövesd és Görömböly: *Akad. lt.* Tört. 4r. 180.

erélyes intézkedésekhez látott; királyi biztossá a Tiszán-inneni részekre kinevezte gróf Berényi Tamást s rendeletére a vármegye Szihalom és Ároktő faluban 4—4 katonát állított fel, a kiknek feladatává tette, hogy a tiszai révekre ügyeljenek s különösen a pásztorokat ne engedjék át a vármegye területére.[1] El volt rendelve, hogy passus nélkül senkinek sem szabad idegen területről átjönni. Maga Miskolcz városa is négy strázsát állított fel[2] s az előrelátó tanács figyelme még arra is kiterjedt, hogy ha a pestisben valamelyik prédikátor meghalna, a mostan Noszvajon commoráló tiszteletes Munkácsy Ferencz úrnak időközi szolgálatra adassék hivatal.[3]

Úgy látszik azonban, ha átterjedt is Borsod vármegyére az ekkor dúlt járvány, nagy pusztítást nem vihetett véghez s az erélyes intézkedések következtében a lakosság csakhamar megszabadúlt a fekete halál ijesztő rémétől.

[1] *MJk.* II. 723. — [2] *MJk.* II. 708. — [3] *Uo.* 716.

XIX.

A SZABADSÁGHARCZOK.

Bocskay fölkelése. — A hajdúk hozzá csatlakoznak. — Básta György küldetése. — A hajdúk osgyáni veresége. — Az edelényi ütközet. — Szendrő eleste. — A Felvidék visszakerül Bocskay hatalmába. — Bocskay Magyarország választott fejedelme. — Birtokadományai. — Nemesítései. — Vármegyénk a korponai országgyűlésen. — A nemesség mentesítése a török adó alól. — Heves vármegye egyesítése Borsoddal. — Bocskay halála. — A zsitvatoroki békeszerződés. — Homonnai György és a borsodi hajdúk. — Tarjáni Demeter hajdúhadnagy. — A vármegye intézkedése a lázongó hajdúk ellen. — Bethlen Gábor első támadása. — Az eperjesi gyűlésre küldött követek sallárriuma. — Bethlen Gábor donatiói. — Nemesi fölkelés 1621. — A nikolsburgi béke. — Bethlen újabb támadásai — Nemesítései. — I. Rákóczi György fejedelemsége. — A Szathmáry-Király család. — Senyei Péter. — Rákóczi György támadása. — Hadjáratának eredményei. — A linzi béke. — A hét vármegye átadása. — A fejedelem halála. — Német katonaság behozatala. — Az első küzdelmek ez ellen. — Az 1660-as években a terhek szaporodása. — A szegény legények. — Üldözésükre külön kapitányok. — A protestánsok sérelme. — Papjaik és a hívek. — Türelmetlenség a katholikusok ellen. — Báthory Zsófia hatalmaskodásai. — A Wesselényi-összeesküvés. — Megtorlás; vagyonelkobzások. — Az osztrák generálisok, absolutismus. — A bujdosó kuruczok. — Thököly Imre és vármegyénk. — Thököly bukása. — Szomorú idők. — A bécsi udvar törekvése a lázadók kiirtására. — II. Rákóczi Ferencz fölkelése. — Borsod vármegye a fölkelők birtokában. — A fejedelem Miskolczon való időzése. — Nemesi fölkelések. — Gróf Forgách Simon vármegyei főispán börtönre vetése. — Az ónodi országgyűlés. — A fölkelés végső eseményei. — A szatmári békekötés. — Ifj. Szepessy Pál ítélete Rákócziról és szabadságharczáról. — A történelem igazságszolgáltatása.

Az Isten ostorának e kegyetlen csapásai okozták, hogy az egész XVII. század szakadatlan lánczolata volt a szabadságharczoknak.

Tudjuk, hogy a Rudolf császár kormányának minden törekvése odairányult, hogy Magyarországot az osztrák tartományokhoz hasonlóvá tegye s általában önállóságától és függetlenségétől megfoszsza. Éppen ez a körülmény késztette 1604. őszén Bocskay Istvánt, hogy a nemzet jogainak védelmére fegyvert fogjon.

A hajdúk, Lippay Balázs, Szilassi János és Némethy Balázs vezetése alatt, lelkesedéssel csatlakoztak hozzá s Bocskay első sikerei után november első napjaiban egymásután elfoglalták a császáriaktól Ónodot, Diós-Győrt és Szendrőt.[1] Csakhamar az egész felvidék a fölkelők hatalmába került s Bocskay már nov. 12-ikén fejedelmi pompával vonult be Kassára, hol kibocsátotta proclamatióját, melylyel a nemzetet az alkotmány és vallásszabadság védelmére fegyverbe szólította.

A dolgok e nem remélt fordulata arra bírta a bécsi udvart, hogy Básta György tábornokot, ki éppen Esztergom ostromával bajlódott, 15,000 emberével Kassa felé rendelje, szigorúan meghagyván neki, hogy a keletkezett mozgalmat minden erővel fojtsa el.

Bocskay hajdúi a hozzájok csatlakozott földnépével együtt a Sajó-Szent-Péter és Putnok között elterülő vidéken helyezkedtek el, midőn Losoncz felől Básta közeledett. Egy részök — nem voltak többen 4000 embernél — a gömörvármegyei Osgyán mellett megrohanta a jóval nagyobb számmal közeledő császári sereget. Azonban a harczban tapasztalatlan fölkelők Némethy Balázs egy hadmozdúlatát hátrálásra magyarázván, megfutottak s a hajdúk a Bakos család osgyáni kastélyába szorúltak. Némethy is ide menekűlt, s a mikor Básta a kastélyt ágyúkkal lövetni kezdte, kirohant, de elfogatott. A fölkelők 3000 embert vesztettek; de a császáriak vesztesége is 700 halott volt.

Básta ezután folytatta útját Kassa felé. Tornalján tudta meg, hogy a hajdúk nagyobb része Sajó-Szent-Péter alatt táboroz. Nehogy e sereg oldalba támadja őt, elhatározta, hogy megütközik vele. A hajdúság pedig, mikor értesűlt, hogy Básta Putnok felől közeledik, Edelénynél vonta össze embereit, hogy így a Kassa felé vezető útat jobban elzárja. November 26-ikán érkezett a császári sereg Velezdhez; másnap a hajdúk úgy körűlfogták a Básta táborát, hogy a megréműlt zsoldosok szökdösni kezdtek. a vezér pedig összes szekereit és podgyászát felgyújtatta. A hajdúk azonban nem támadtak s Básta a döntő küzdelmet másnapra halasztotta.

November 20-ikán sűrű ködben vonult a császári had az

[1] *Hadtört. Közl.* 1898. 550.

Edelény mellett levő magaslatokra, hol a hajdúk nagyobb része és tüzérsége volt elhelyezkedve. A váratlan támadás a hajdúkat meglepte ugyan, de azért több órán át vitézül megállották helyöket. Egy 600 főből álló török csapat, mely a fölkelők segítségére jött, az ágyúk védelmében fejtett ki erős ellenállást. Végre is a Básta zsoldosai kerekedtek felül s a hajdúk megfutottak. Maga Bocskay is látván, hogy a Rákóczi Zsigmond vezérlete alatt álló hajdú testőrök is menekűlnek s a vitéz török csapat is majd egy szálig elhullott, csüggedten hagyta el a csatateret. A fölkelők e csatában mintegy 1500 embert vesztettek, a császáriak vesztesége állítólag 200 emberre rúgott. A hajdúsereg egy része Miskolcz felé menekűlt, a többi Gönczön gyülekezett, hol Bocskay újra táborba szállott. Básta nagy győzelmi tort rendezett s a kezébe került hadifoglyokat legyilkoltatta. Az Osgyánnál foglyúl esett Némethy Balázs hajdúvezért lábánál fogva akasztatta fel s két óra hosszáig hagyta ebben a kínos helyzetben. Azután pedig lefejeztette.

Az edelényi szerencsétlen kimenetelű ütközet első eredménye lett, hogy Szendrő vára megnyitotta Básta előtt kapuit. Innen Kassa ellen indúlt, de a várost nem tudta bevenni. Minthogy pedig 1605. február havában hadserege megtagadta az engedelmességet s fellázadt, kénytelen volt a harcztért feladni s a hátrálást Pozsony felé megkezdeni. Erre Bocskay vezérei újra meghódoltatták a felvidéket s egymás után foglalták vissza a németektől az elfoglalt várakat. Az elsők közt volt Szendrő vára, mely örömmel adta át kulcsait Bocskaynak.[1]

Ettől fogva Borsod vármegye Bocskayt ismerte el urának. Gombos Jánost és Szirmay Pált küldötte el hozzá követségbe, kiknek egyszersmind megbízásúl adta, kérjék föl a fejedelmet: járna közbe, hogy az egri törökök ne követeljék a hódoltságon lakó nemesektől is az adót.[2]

A szerencsi országgyűlésen 1605. április 20-ikán a rendek Bocskayt Magyarország fejedelmévé választották. Ettől fogva gyakorolta az uralkodót megillető souverain jogokat: birtokokat adományozott, kiváltságokat osztogatott s híveit nemességre emelte. Még ez év folyamán a miskolcziak is megjelentek előtte s Bocskay készséggel erősítette meg a Mátyás ki-

[1] Sepsi Laczkó Máté 54. — [2] *Jk.* III. 664.

rálytól 1471-ben adott ama kiváltságlevelet, melylyel a város lakosait mindennemű taksa és adófizetés alól fölmentette.[1] A szendrei református egyháznak 1606. január 29-ikén a Boldva folyón újonnan épített malomban a szombat napi vámjövedelmet adományozta.[2]

A vármegye területén számos hívét részesítette birtokadományban. Így 1606. febr. 28-ikán Ecseg falut oda adományozta nemes Beke János, Dobraviczky János, Miskolczi Nagy Máté és Debreczeni Nagy István vitézeinek;[3] május 1-én Bogács falut Kis Imre szendrői alkapitánynak és Toronyay Györgynek.[4] Ugyanez évben katonái közűl Nagy János hadnagyot, Horváth Mátyás, Szombati János és Kulcsár Mihály nevű vitézeit találjuk Tárkány puszta birtokában;[5] Pozsonyi Gáspár, Ozsvát György, Tar János, Barla Gergely és Szőcsi János vitézei pedig Zsércz pusztát bírják.[6] Szomolyán birtokrészt adományozott Török Bálintnak,[7] Finke falut meg 4000 frtért Bárczy Jánosnak inscribálta.[8]

Jóval nagyobb számmal maradtak ránk armális levelek, melyekkel a fejedelem híveinek nemességet adományozott. Az 1605. decz. 13-ikától 1606. decz. 31-ikéig vármegyénk közgyűlésein bemutatott nemesi levelek mind Bocskay István fejedelemtől valók.[9] E nemesi levelek, melyek legtöbbször a nemességet nyerőnek feleségére és hozzátartozóira is kiterjedtek, mint a fent közölt sorozatban láttuk, mind Borsod vármegye közgyűlésein publikáltattak s így tulajdonosaik vármegyénk nemességének a számát szaporították.

A korponai országgyűlésen, mely a királylyal kötendő béke föltételeit állapította meg, Borsod vármegyét Czikó János és Bikk György képviselték, kik az itt hozott végzéseket az 1606. január 4-ikén Miskolczon tartott közgyűlésen adták át.[10]

Végre megérkezett a fejedelem levele is, melyet a nemesség jogainak épségben tartása végett az egri basához intézett. E levél ünnepélyes átnyújtására a Miskolczon márczius 1-én tartott közgyűlés Módos Boldizsárt, Senyei Pétert, Koncz

---

[1] *Be nem jegyz. iratok* I. 572. — [2] Szuhay, *Egyházlát.* 184. — [3] *NRA.* fasc. 1201. nr. 11. — [4] *Be nem jegyz. ir.* I. 449. — [5] *Jk.* III. 632. — [6] *Jk.* III. 680. — [7] Szederkényi, *Heves vm. tört.* III. 432. — [8] *NRA.* fasc. 948. nr. 22. — [9] L. fentebb a 204—205. l. — [10] *Jk.* III. 666.

Jánost, Bellényi Bálintot, Bakos Mihályt, Szirmay Pált és Jászy Jánost választotta meg, egyhangúlag kimondván, hogy ha valaki közűlök nem vállalkoznék, az alispántól rögtön behajtandó 100 frt bírságot fizessen.[1] A követség ezúttal jó hírrel tért vissza, a mennyiben az egri basa beleegyezését adta ahhoz, hogy a nemes emberek ne tartozzanak a török adót fizetni.[2]

A vármegye hűségesen elküldte követeit mind az áprilisban, mind a deczemberben tartott kassai országgyűlésre; az előbbire Bárius Demeter és Gombos János,[3] az utóbbira pedig Senyei Péter és Szegedi János nyertek megbízó levelet.[4]

Egyik legutolsó intézkedése volt a lánglelkű fejedelemnek, melyet Borsod vármegyét illetőleg tett, az, hogy Heves vármegyét, melynek ez időben sem alispánja, sem szolgabírái nem voltak, egyesítette Borsoddal.[5] De ez az állapot nem sokáig tartott, mert Heves csakhamar újra visszanyerte önállóságát.

Bocskay 1606. decz. 29-ikén, mint tudjuk, erőszakos halállal múlt ki s elhúnyta felett érzett mély fájdalmának Borsod vármegye akként adott kifejezést, hogy temetésére elküldötte Móré Jánost és Szirmay Györgyöt, felhatalmazván őket arra, hogy ha a fejedelem holttestét Gyulafehérvárt teszik sirba, a halotti menetet oda is kísérjék el.[6]

Az 1606. évi bécsi békekötést, melyet Bocskaynak köszönhetett a nemzet, s mely biztosította a szabad vallásgyakorlatot (a római katholikus vallás sérelme nélkűl) és a magyar alkotmányt is erős bástyákkal vette körűl, követte a törökkel kötött zsitvatoroki béke; a húsz évre szóló békeszerződés a tényleges birtokállapot alapján köttetett meg. A király kezén maradtak a visszahódított várak, mint Fülek, Nógrád, Vácz stb., ellenben a török megtartotta többek közt Egert, s azok a községek, melyek eddig e várhoz szolgáltak, továbbra is megmaradtak a hódoltságban. Igy tehát Borsod vármegye sem szabadúlt fel a török uralom alól.

Tudvalevő, hogy a bécsi udvar a Magyarországon is nagy párttal rendelkező Bethlen Gábort már uralkodása kezdetén megbuktatni törekedett s e czélból a nagyravágyó Ho-

[1] *Jk.* III. 670. — [2] L. a 279. l. — [3] *Jk.* III. 671. — [4] *Jk.* III. 684. — [5] *Jk.* III. 692. — [6] *Jk.* III. 687.

monnai Györgyöt bíztatta fel, hogy szövetkezve Radul havasalföldi vajdával, intézzen Bethlen ellen támadást s űzze el a fejedelemségből. Homonnai mindenekelőtt a hajdúkat igyekezett megnyerni; már az 1616. év elején Tarjáni Demeter hajdú hadnagy zászlóval járt-kelt a falvakon s a király engedélyére hivatkozva, hadat gyűjtött Homonnai számára. Tömérdek hajdú és szegény paraszt ember gyűlt a zászlaja alá.[1] Ezt a Tarjáni Demetert nejével, fiával és öcscsével együtt Bocskay tette nemessé Kassán 1606. febr. 25-ikén, s armálisát Borsod vármegye a Miskolczon szept. 27-ikén tartott közgyűlésen publikálta.[2] E szerint vármegyénkbeli lakos volt s bizonyára itt tűzte ki sereget toborzó zászlaját.

Ez a csendháborítás nemcsak Bethlen Gábor udvarában keltett visszatetszést, hanem a vármegyék is tiltakoztak ellene. Maga a nádor, Thurzó György is elítélte a fészkelődést s márczius 23-ikán rá írt Borsodra, hogy a közbéke háborítóit és a zendülőket nyomozza ki. A vármegye el is határozta, hogy a bírák a nyomozást haladéktalanúl foganatosítsák.[3] Május 18-ikán pedig a lázongók megfékezésére portánként két gyalog fegyverest rendelt s szükség esetén mindenkit személyes fölkelésre kötelezett. Egyszersmind minden javaik elvesztésének terhe alatt eltiltotta a nemeseket, nem-nemeseket, valamint a vármegyében lakó hajdúkat, hogy az efféle lázongó csapatokhoz ne csatlakozzanak. A kik pedig már elmentek volna, megparancsolja, hogy minden javaik elkobzásának terhe alatt térjenek vissza. A nádor informálására teljhatalommal Boza Andrást küldötte ki, hogy ez intézkedésekről jelentést tegyen.[4]

A mozgolódás azonban tovább is tartott. Május 29-ikén a nádor a lázadók ellen személyes fölkelést rendelt el. Június 8-ikán a vármegye hivatkozik előbbi sedriája határozatára, hogy a személyes fölkelést 100 frt bírság terhe alatt már elrendelte; a kik pedig a végvárakban ő Felsége zsoldjában állanak, egy jól fölszerelt lovast tartoznak küldeni. A fölkelés gyülekező időpontjául június 13-ikát, helyéül Boldvát jelölte ki. Intézkedett az élelmezés dolgában is; minden szolgabíró a

[1] *Millenniumi tört.* VI. 151. — [2] *Jk.* III. 679. — [3] *Jk.* IV. 262. — [4] *Jk.* IV. 278.

maga járásában egy-egy porta után 10 kenyeret, 6 tyúkot szolgáltasson be, a többi élelmiszerek pénzben szállíttassanak.[1]

A vármegye erélyes rendszabályai csakhamar lecsendesítették a borsodi hajdúkat. A Homonnai vállalkozása is csúf kudarczot vallott s mindenesetre jelentékeny mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Bethlen Gábort a bécsi udvar iránt táplált gyanújában megerősítse.

A Csehországban kitört vallási küzdelmek bírták rá Bethlent, hogy 1619. szept. havában a magyar alkotmány és vallásszabadság érdekében fegyvert fogjon. Tervének kivitelében hathatós segítőtársra talált Borsod vármegye főispánjában, Rákóczi Györgyben, ki Homonnai Györgyöt Lengyelországba kergette s Kassát bevette. Szept. 17-én az erdélyi fejedelem átkelt a Tiszán s az útjába eső várak, közöttük Szendrő is, meghódoltak neki. Szept. 20-ikán vonult be ünnepélyesen Kassára, hol a felsőmagyarországi vármegyéket gyűlésre hívta egybe. Vármegyénket Bárius Demeter és Lakosi Szabó János képviselték, kik okt. 4-ikén terjesztették elő az ott hozott végzéseket.[2] E végzések értelmében kihirdették a nemesi fölkelést, melynek egy hét alatt kellett egybegyűlnie Edelényben.[3]

A Bethlen Gábortól Eperjesre hirdetett gyűlésen Dobóczy Ferencz és Bankházi Gáspár jelentek meg. Ezeknek salláriumúl 220 frtot szavazott meg a vármegye. Érdekes, hogy mimódon fedezte ezt a költséget. E czélra szolgált a nemesek taksája (nem számítva a gyűlésre külön meghívott mágnások taksáját, a mi 45 frt 80 dénárt tett), összesen 180 frt, a lelkészek adója 25 frt; a molnárok minden malomkő után 25 dénárt adtak, s minthogy a malomkövek száma 66 volt, ez kitett összesen 16 frt 50 dénárt, a taksás falvak 20 frt 50 dénárt, némely újabban taksa alá esett nemesek 2 frt 85 dénárt, a czigányok 11 frtot. Ezek a taksák összesen kitettek 253 frt 76 dénárt.[4]

Bethlen Gábor is mint Magyarország választott fejedelme donatiókat osztogatott vármegyénkben. Már 1619-ben eladományozta Komorássy Péter nemesbiki javait Kömlői Török Jánosnak, Bekén Andrásnak, Barbél Miklósnak, Balling János-

[1] *Jk.* IV. 291. — [2] *Jk.* IV. 341. — [3] *Uo.* — [4] *Jk.* IV. 341.

nak és Horváth Mihálynak, kik tiltakoztak az ellen, hogy e javakat Szepessy Mátyás nem akarta kiadni.[1]

Az okt. 20-iki országgyűlésre Dóczy Ferenczet,[2] az 1620. június 26-iki beszterczebányai országgyűlésre Senyei Pétert, Győrődy Imre jegyzőt és Domonkos Jánost küldötte ki a vármegye.[3]

Az 1621. év folyamán is szakadatlanúl folytatta Bethlen Gábor a megkezdett hadjáratot. Az április 18-ikán Kassán tartandó gyűlésre Zsuzsánna fejedelemasszony hívta meg a vármegyét; ide az alispán és Senyei Péter küldettek ki.[4] A Bethlentől június 1-ére Eperjesre hirdetett, de később czélszerűségi szempontból Kassára áthelyezett országgyűlésre követekül választattak: Korláth István, Berentei Gáspár alispán, Senyei Péter, Bárius Demeter és Korláth Ferencz.[5] Június 9-ikén, kedden a fejedelem felhívására elrendelte a vármegye, hogy a legközelebbi szombatra minden nemes személyesen és teljes készenlétben keljen föl; a török hódoltság alatt levő minden két porta egy gyalogot, a török hódoltságtól ment minden egyes porta egy jól fegyverzett gyalogot tartozott küldeni a törvényben kirótt bírság terhe alatt.[6] Szept. 11-ikén intézkedés történik, hogy a Bethlen Gábor fejedelem mellett maradt katonák fizetésére az összes nemeseken egyenként és külön-külön 4 frt adó hajtassék be.[7]

1622. január 7-ikén megkötteteti a nikolsburgi béke, melynek értelmében Ferdinánd átengedte Bethlennek élte tartamára Szatmár, Szabolcs, Ugocsa, Bereg, Abaúj és Zemplénmegyékkel együtt Borsod vármegyét is, de Szendrő várának kivételével. Január 31-ikén teljesíti a vármegye e hadjáratban a fejedelem utolsó parancsát; Szirmay Mihály szolgabíró egész járását utasítja, hogy két igás barmot adjon a Kassára szállítandó ágyúk vontatására.[8]

Mint már fentebb említők, Bethlen Gábor birtokadományokkal is emlékezetessé tette nevét vármegyénk történetében. 1620-ban 6000 frtért elzálogosította a ládi klastrom tartozékait Monaky Miklósnak,[9] 1621-ben Felső-Bábán egy birtokrészt

[1] *Jk.* IV. 342. — [2] *Jk.* IV. 350. — [3] *Jk.* IV. 355. — [4] *Jk.* IV. 307. — [5] *Jk.* IV. 406. — [6] *Jk.* IV. 407, 408. — [7] *Jk.* IV. 409. — [8] *Jk.* IV. 427. — [9] *Gyulafehérvári káptalan lt.* Liber regius XI. 18.

adományozott Kis Gergelynek.[1] Ecsegen pedig Fuló Miklósnak;[2] Papi pusztát Török János fólovászmesterének, valamint Korhy György, Ecsegi Bernhard és Macsy János ónodi vitézeknek adta.[3] Galgóczon egy részt kapott Czene Péter,[4] Szendrő várában pedig egy malmot zálogosított el Abbosi Bornemisza János gyalogos kapitánynak.[5] Ugyanő kapta Szuhogyon a hűtlenség bűnébe esett Herencsényi István birtokait,[6] míg a tornai uradalmat, melyhez Szent-Jakab, Debrete és Viszlóka falvak felerésze s a sajóvámosi és pálfalvi részek tartoztak, minthogy ezeket a hűtlenség bűnébe keveredett Móricz Mártontól elkobozta, elzálogosította Ruszkai Kornis Zsigmondnak és feleségének, Pálffy Ilonának.[7] Ároktő és Keresztes-Püspöki egész falvakat inscribálta Kátay János és Abaffy Miklós tokaji főkapitányoknak;[8] hasonlókép zálogjogon jutottak birtokokhoz: Sárospataki Puskás János Pálfalván,[9] Nagy Máté polgárvárosi és Nagy Gergely nánásvárosi kapitányok Bogácson,[10] végül 1622-ben Katona Tamás szendrői lovashadnagy Galgóczon.[11]

A nikolsburgi békét a bécsi udvar nem tartotta meg s Bethlen a protestáns fejedelmek ösztönzésére 1623-ban másodizben is háborút indított Ferdinánd ellen. Aug. 30-ikán váradi táborában kelt parancslevelére Borsod vármegye boldvai congregatiójában elhatározza, «hogy minden porta után 10 kenyeret, egy kassai köböl zabot, a Lapos János járásából két vágó ökröt, a többiből egyet-egyet adjanak, úgy hogy egy falu avagy város, az ki jobban bírja magát, vegye meg az ökröt és a szolgabíró annak az árát, limitálás szerint, adassa meg az egész processussal.» A Lapos János járásában Arló az egyiket vegye meg, Kazincz a másikat; a Szendy János járásában Szalonna, a Szirmay Mihály járásában Csát, végre a Pálfalusi István járásában Nyárád vegye meg.[12]

Szept. 2-ikán Debreczenben táborozott a fejedelem s innen küldött parancsára a kassai gyűlésen leendő részvételre kibocsátotta a vármegye Berentei Gáspár alispánt, Pédery Zsigmondot és Lakosi Szabó Jánost.[13]

---

[1] *Jk.* IV. 387. — [2] *Jk.* IV. 391. — [3] *Jk.* IV. 404. — [4] *Jk.* IV. 417. — [5] *Gyulaf. kápt. ll.* Liber regius XII. 32. — [6] *Uo.* XI. 20. — [7] *NRA.* fasc. 660. nr. 5. — [8] *Gyulaf. kápt. ll.* Lib. reg. XI. 17. — [9] *Uo.* XI. 8. — [10] *Uo.* XI. 19. — [11] *Uo.* XI. 16. — [12] *Jk.* IV. 511. — [13] *Uo.*

Alig hogy átkelt a Tiszán, szept. 21-ikén megadta magát Szendrő vára s néhány hét alatt egész Felső-Magyarország újra a kezébe került. Minthogy Bethlen ez évi hadjárata legnagyobbrészt az ország nyugati határain folyt le s 1624. május 8-ikán Bécsben békekötéssel végződött, a vármegye mentes maradt terheitől. Mindössze résztvett a márczius 28-iki kassai gyűlésen Berentei Gáspár alispán, Feya Mátyás esküdt és Szemere Pál jegyző képviseletében;[1] e gyűlésnek az volt a czélja, hogy határozatai nagyobb nyomatékot adjanak a fejedelem követeléseinek.

Arra a gyűlésre, melyet Bethlen a felsőmagyarországi 17 vármegyének Leleszre hirdetett, a Szendrőn június 6-ikán tartott congregatio Szemere Pál jegyzőt küldötte ki.[2]

Ugyanez év őszén egy nagy kellemetlenség érte a vármegyét. Úgy látszik, a fejedelem hadikincstárát, melyben 18,000 frt volt, a kóborló hajdúk és a szendrei vitézek kirabolták. A fejedelem fulminatorius levelet intézett a vármegyéhez, melyben kíméletlen szavakkal kelt ki a szendreiek ellen. Mindenesetre Abaúj vármegye is érdekelve volt ez ügyben, mert a nov. 30-iki congregatio Szemere Pál jegyzőt és Zákány András esküdtet küldötte követekül e szomszédos vármegyéhez.[3]

A felsőmagyarországi részek főkapitányává Bethlen okt. 5-ikén Perényi Ferenczet nevezte ki. Az új főkapitány fölkérte a vármegyét, küldjön két követet Kassára, hol a Felvidék ügyeiről fognak tanácskozni. Kiküldettek Berentei Gáspár alispán, Feya Mátyás, Lakosi Szabó János és Pédery Zsigmond esküdtek.[4]

Bethlen Gábor harmadik támadása is hagyott emléket évkönyveinkben. 1626. szept. 7-ikén Váradon kelt parancslevelére, melyben fő- és jószágvesztés terhe alatt nemesi fölkelést rendelt el s a vármegyét kötelezte, hogy ágyúk vontatására négy kocsit adjon egyenként hat lóval, a szept. 16-ikán Edelényben tartott congregatio a fölkelést haladéktalanúl kihirdette s a négy szekeret és lovakat a járásokra kivetette.[5] E hadjárat azonban már november utolsó napjaiban véget ért s a fejedelem decz. 28-ikán a bécsi udvarral békét kötött.

[1] *Jk.* IV. 515. — [2] *Jk.* IV. 538. — [3] *Jk.* IV. 574. — [4] *Jk.* IV. 576. — [5] *Jk.* IV. 729.

A vármegye híven kitartott a fejedelem mellett haláláig. 1628. április 14-én elküldte hozzá követül Kürthy Györgyöt,[1] s midőn Kassára gyűlést hirdetett, Berentei Gáspár alispán, Korláth Ferencz, Bárius Demeter és Kürthy György nyertek oda kiküldetést.[2] A fejedelem utolsó országgyűlésére is, melyet 1629. okt. 4-ikére Váradra hirdetett, elküldötte a vármegye a maga követeit: Felsőpulyai Bük Zsigmond alispánt és Lakosi Szabó Jánost, kik már az okt. 24-iki boldvai congregatión számoltak be küldetésükről.[3] Ez volt a nagy fejedelem utolsó rendelkezése, melyet a vármegye teljesített; november 10-ikén meghalt.

Egy évig özvegye, Brandenburgi Katalin ült a fejedelmi széken. Mikor azután lemondott, az erdélyi rendek Borsod vármegye nagynevű főispánját, Rákóczi Györgyöt választották meg fejedelemmé.

Bethlen Gábornak köszönheti vármegyénk számos családja nemesi oklevelét. Tőle nyerték nemességöket: 1620. márcz. 12-én Szécsényi János, 1621. jan. 18-ikán Székely Lőrincz, 1622. márcz. 9-ikén Csabai másként Tóth István, 1624. jan. 7-ikén Sajószentpéteri István deák, a fejedelem kassai udvarházának provisora és Sajószentpéteri András, április 10-ikén Szabó István, aug. 14-ikén Arnóth másként Dienes Gergely; 1625. jan. 29-ikén Tatár Mihály és ugyanezen a napon Ákos Menyhért, febr. 8-ikán Kis másként Birtha György és Ferencz, május 29-ikén Decsi Borbély Pál, szept. 1-én Szalontai Erdélyi András; 1626. febr. 20-án Radistyáni Bende István s végül 1627. jan. 2-ikán Nánási Oláh Miklós.[4]

Bethlen Gábor adományából bírta vármegyénkben öcscse, István erdélyi kormányzó és felesége, Károlyi Kata Csát, Nagy-Mihály és Tarján falvakat.[5]

Midőn Bradenburgi Katalin a fejedelemségről leköszönt, Bethlen István volt Rákóczi Györgynek legveszedelmesebb ellenfele. Bethlen a törökkel szövetkezett s így akarta megbuktatni Rákóczit, kit a bécsi udvar támogatott. II. Ferdinánd király márczius 16-ikán kelt levelével Borsod vármegyére ráparancsolt, hogy a törökhöz pártolt Bethlen Istvánt ne támo-

[1] *Jk.* IV. 802. — [2] *Jk.* IV. 804. — [3] *Jk.* IV. 890. — [4] Lásd fentebb a 208—212. lapokon. — [5] *Jk.* IV. 785, 831. V. 66, 76, 215.

gassa.[1] Ez a parancs fölösleges volt, mert vármegyénk eleitől fogva híven kitartott egykori főispánja, Rákóczi György mellett. Mindazáltal őrcsapatokat állított a határra a török hadseregből elszabadult csavargók szemmel tartására s elrendelte, hogy mind a lovas, mind a gyalog határőrök registrumba írassanak össze. Egyszersmind gondoskodott, hogy részökre dob és két zászló, melyek ugyan a régiség miatt már kopottak voltak, adassanak.[2]

A Bethlen-korszakban tűnik fel Borsod vármegye egyik nagyérdemű családjának őse, *Szathmáry-Király* János. Nemzetségének, úgy látszik, a gömörvármegyei Királyi helység volt az ősi fészke s a Hangácsi-Réghy-Becs-Lenkey családoktól anyai ágon leszármazó Monaky Katalint vevén feleségül, beszármazott vármegyénkbe. Már 1625. decz. 8-ikán II. Ferdinánd királytól új adománylevelet nyer Ecseg falura.[3] A Réghy családtól való leszármazás jussán a Szathmáry-Királyok birtokába megy át a hangácsi uradalom, melyhez ez időben mintegy 15 falu és puszta tartozik.[4] A család jeles fiakat adott a vármegyének, kik a szabadságért vívott harczokban, különösen II. Rákóczi Ferencz idejében, tüntették ki magukat.

Rákóczi György fejedelemnek kedves embere volt vármegyénk egykori alispánjának, Senyei Péternek hasonnevű fia, Senyei Péter. Előbb udvari vitéze (aulae familiaris) volt a fejedelemnek, később eperjesi harminczados lett. Ura többször küldte őt a bécsi udvarhoz követségbe s Galgócz táján két alkalommal is rablók támadták meg, kik minden pénzétől, köntösétől és drága lovaitól megfosztották, úgy hogy kára mintegy 2000 forintra rúgott. A mellett a maga pénzéből is a fejedelem érdekében körülbelől 2800 frtot költött. Rákóczi György úgy hálálta meg szolgálatait, hogy 1640-ben neki adományozta Sajó-Szent-Péter városának egyharmad részét, malomépítést s abban vám nélkül szabad őrlést, minden nyomásban 80 köblös földet, bor, mészárszék, vám, korcsma egyharmad részét, 100 kapás szőlőt engedett át neki; ezenkívül Mucsonyban és Kazinczon egy-egy fundust, Kisfalud praediumot s a sajókeresztúri kuriát és praediumot adta neki.[5]

---

[1] *Jk.* V. 315. — [2] *Jk.* V. 351. — [3] *Akad. ll.* 4r. 180. *Jk.* V. 68. — [4] *Gr. Vay cs. berkeszi ltára* fasc. 509. — [5] *Csoma József gyűjt.*

A pazar bőkezűség és a jó emlékek, melyek a fejedelem nevét vármegyénkben környezték, idézték elő, hogy midőn a protestáns vallás védelmére 1644-ben fegyvert fogott, Borsod rendei egy szívvel-lélekkel hozzá csatlakoztak.

Már 1643 végén értesítette az egri püspök a királyt, hogy a fejedelem egyre készül; magyarországi jószágain katonákat szed, sőt a végbelieket, kivált az ónodiakat is csábítgatja, az úgynevezett szabad legényeket már mind az ő embereinek lehet tekinteni. Ha csakugyan betör, nagy lesz a veszedelem, mert ezeken a részeken egyetlen végvár sincs, mely az ellenségnek nyolcz napig ellenállani képes volna, oly kevés bennök a katona és eleség, oly rosszak az ágyúk s romlottak a falak.[1]

1644. február 2-ikán csakugyan megindúlt három hadoszloppal, melyek egyikét ő maga Nagy-Várad, másikat fia, Zsigmond Nagy-Károly s harmadikát legtehetségesebb vezére, Kemény János Szatmár felé vezette. Kemény János csakhamar elfoglalta Szatmárt s innen Szendrő alá vezette hadait, melyet szintén bevett s ezzel együtt kezére jutott egész Borsod vármegye. A bécsi udvar Pucheim tábornok vezérlete alatt 14,000 főnyi sereget küldött Rákóczi ellen, kinek hadai már ekkor 70,000 emberre szaporodtak. A császári hadakhoz csatlakozott Esterházy Miklós nádor, a Nyitrán összegyülekezett nemesi fölkelő sereggel.

A közeledő németek ellen május 7-ikén Rákóczi személyes fölkelést parancsolt[2] s másnap sürgős rendeletben parancsának azonnal való foganatosítását rendelte el.[3] A császári hadak egymásután vették vissza Lévát, Füleket, sőt elfoglalták május közepe táján Szendrőt is. Rákóczi György a béketárgyalások megkezdésére Kemény Jánost és Lónyay Zsigmondot Szendrőbe küldte a nádorhoz, de a nádor elfogadhatatlan föltételeket szabott.[4]

A háború tovább folyt s Kemény János kiűzte a németeket az ország határára. De ezek Lengyelországban gyűjtött hadakkal csakhamar megerősödtek, Murány várát pedig Széchy Mária feladta a császárpárti Wesselényi Ferenczneк. Kemény kénytelen volt aug. 10-ikén visszavonúlni s Pucheim elől egé-

[1] *Tört. Tár* 1862. 194. — [2] *Borsod vm. lt.* II. 1, 20. — [3] *Uo.* 21. — [4] Szilágyi S., *I. Rákóczi György* 374.

szen Szendrőig hátrált. S míg a fejedelem Regécz várát ostromolta, a császáriak Ibrányi Mihály hadát Ónod mellett megtámadták s meg is szalasztották.[1]

Minthogy a Nagy-Szombatban megindúlt békealkudozás nem vezetett eredményre, a fejedelem Ónodra tette át főhadiszállását s ide hívta össze a felsőmagyarországi vármegyéket, hogy ezek feleljenek a császári követek ajánlataira. Ezek válasza úgy hangzott, a mint ő kivánta: az elvett templomok adassanak vissza s a koronázási pontok hajtassanak végre.[2]

Az 1645. év tavaszán Rákóczi újra megkezdte hadjáratát. Sárospataki várában május 6-ikán kelt levelében felszólította Borsod vármegyét, hogy a nemesi fölkelést állítsa talpra. Ebben az ügyben a vármegye Vanoviczi János pálosrendi vicariust és Sajószentpéteri Imrét küldötte a fejedelemhez.[3] Minthogy május 20-ikán újabb sürgetés érkezett, csakugyan nem maradt más hátra, mint hogy a vármegye a fölkelés ügyét nyélbe üsse. Gyülekezés idejéül június 6-ikát, helyéül Miskolczot jelölte ki s kapitányúl Kubinyi Dánielt választotta meg. Egyszersmind, hogy a késedelmet kimagyarázzák, követekül a fejedelemhez küldi Kubinyi Dánielt és Aszalai Istvánt.[4]

E közben Rákóczi György megkezdte Szendrő ostromát; de hajdúi elszökdöstek, katonái lázongani kezdtek s Pucheim is közeledett a vár fölmentésére, úgy hogy a fejedelem kénytelen volt a vár alól elvonúlni.[5] Június 12-én Edelény mellett táboroz, de azért megfelelő számú katonaságot hagy Szendrő alatt, hogy ha lehet, az őrséget kiéheztesse.[6] 17-ikén Borsod vármegyére is ráparancsol, hogy a megszálló sereghez 60 gyalogost és 40 lovast állítson.[7] 22-ikén fölkeresik a vármegye küldöttei: Bogácsi Mihály alispán, Kubinyi Dániel, Jászy Márton és Aszalai István, kiknek a fejedelem szemrehányást tesz, hogy az insurrectiót hiányosan állította ki a vármegye.[8] Erre válasz az a határozat, mely a tehetősebb nemesekre, kik a fölkelés alól kivonták magukat, 5 frt, a szegényebbekre 2 frt 50 dénár bűntetést ró s ennek irgalmatlan behajtására a szolgabirákat utasítja.[9]

[1] Szilágyi, *A két Rákóczi Gy. lev.* 254. — [2] Szilágyi, *I. Rákóczi Gy.* 383. — [3] *Jk.* VI. 400. — [4] *Jk.* VI. 401, 402. — [5] Szilágyi, *A két Rákóczi Gy. lev.* 327. — [6] *Uo.* 330. — [7] *Borsod vm. lt.* II. 1, 58. — [8] *Jk.* VI. 403. — [9] *Jk.* VI. 406.

Minthogy a fejedelem Morvaország felé vette útját, a vármegye július havában a fejedelemasszonyhoz, Lorántfi Zsuzsánnához küldözgette követeit. 3-ikán Bogácsi Mihály alispán és Zákány András,[1] 11-ikén «rendkívül súlyos természetű ügyekben» Kún István és Szathmáry Miklós, 27-ikén Jászy Márton és Jákóteleki Boldizsár jelennek meg Sárospatakon a fejedelemasszony udvarában.[2] Majd mikor Rákóczi György szerencsésen visszatér, aug. 28., szept. 5., 9. és 13-ikán utaznak hozzá a követek.[3] Aug. 30-ikán a fejedelem tábora Ecsegen van s innen rendeli el, hogy vállalatának szerencsés kimenetele alkalmából szept. 17-ikén hálaadó istentiszteletek tartassanak.[4] A decz. 16-ikán aláírt linzi békében Ferdinánd király biztosította a protestánsok szabad vallásgyakorlatát, az országos sérelmek orvoslását pedig az országgyűlésre bízta. Rákóczi György többek közt megkapta a Bethlen Gábortól bírt hét vármegyét, köztük Borsodot is s kikötötte nemzetségének örökösödését a fejedelmi trónon.

Az 1646-iki országgyűlésre vármegyénk is kapott királyi meghívót. A követek díjazására kivetette és behajtotta a szokásos adót. A fejedelem május 18-ikán Váradon kelt levelében utasítja a vármegyét, hogy miután az országgyűlési követek díjazását ő vállalta magára, a kivetett és behajtott adót adja vissza mindenkinek. Ebben az ügyben az alispán, mivel úgyis Szatmárra szándékozik utazni, a fejedelemhez is kiküldetik.[5]

Abba a bizottságba, melyet a hét vármegye átadására a király kiküldött, a fejedelem megkeresésére Jászy Márton alispán, Zákány András és Aszalai István küldettek ki Kassára.[6] A bizottság az 1648. év elején készült el munkálataival. Ez évi február 6-ikán maga Rákóczi György is Kassán volt s onnan kérte fel a vármegyét, hogy az ónodi gyalog és lovas katonaság részére pénzfizetés mellett élelmiszereket szállítson, és ha a fejedelem elhatározná, hogy az ónodi fapalánk, az úgynevezett *huszárvár* helyett kőfalat fog építtetni, 12 szekér követ vigyenek azok a szekerek, melyek az élelmiszereket fogják vinni.[7] Ebben az ügyben a febr. 16-iki sedria intézkedett; még

[1] *Uo.* — [2] *Jk.* VI. 409. — [3] *Jk.* VI. 413—415. — [4] *Jk.* VI. 414. — [5] *Jk.* VI. 503. — [6] *Jk.* VI. 580. — [7] *Jk.* VI. 582.

pedig akként, hogy a Jákóteleki Boldizsár járásából 300 házikenyér és 75 kassai köböl zab, Kazinczy Péter járásából 30, Bíró Bálint vagyis a harmadik szolgabíró járásából 30 kocsi széna lesz adandó, — egy kenyérért hat dénár, egy köböl zabért 60 dénár és egy kocsi szénáért 60 dénár számíttatván.[1]

Rákóczi György 1648. október 11-ikén halt meg s temetése a következő évi január 10-ikén ment végbe Gyula-Fejérvárott. Borsod vármegyét a gyászszertartáson Kubinyi Dániel képviselte.[2]

III. Ferdinánd Bécsben okt. 28-ikán kelt leiratával értesíti a vármegyét Rákóczi György haláláról s egyúttal emlékezetébe hozza, mily föltételek alatt bocsáttattak át a felsőmagyarországi hét vármegyék a fejedelem birtokába, hogy t. i. közülök öt, Kassa városával együtt, azonnal halála után megy vissza a király birtokába, Szatmár és Szabolcs pedig fiának kezében marad. Megparancsolja tehát, hogy a hűségi nyilatkozat átvételére kirendelt Kisdy Benedek egri választott püspök, Wesselényi Ferencz, Tőrös János, Bornemisza János és Mosdósy Imre kiküldöttekből álló bizottság előtt jelenjék meg a vármegye s tegye le az alattvalói esküt. E bizottság is elküldi a maga felszólítását s nov. 24-ikére tűzi ki a határnapot Kassára. Nov. 5-ikén megérkezik Wesselényi Ferencz felsőmagyarországi főparancsnok felhívása is. A vármegye eleinte nem tudja, mit tegyen; elhatározza, hogy bevárja, mit végeznek a szomszédos érdekelt vármegyék. Végre nov. 9-ikén megértvén a szomszédos vármegyék véleményét és határozatát, követekül kijelöli: Jászy Márton alispánt, Miskolczi János jegyzőt és Bíró Bálint szolgabírót. Ezek azután Kassára utaznak s leteszik a királynak a hűségesküt.[3]

Borsod vármegye, mely egy negyedszázadnál hosszabb ideig Erdélyhez tartozott, ekként újra visszakerül a magyar király uralma alá.

Csakhogy nem telt abban semmi öröme, hogy urat cserélt. A bécsi udvar az 1649-iki országgyűlés után német katonákkal kezdte megrakni a magyarországi várakat; sajnos, éppen magyar emberek jártak ebben a dologban kezére. Az udvarnak az volt a politikai számítása, hogy ha a végvárakat német ka-

[1] *Jk.* VI. 583. — [2] *Jk.* VI. 644. — [3] *Jk.* VI. 638—641.

tonasággal látja el, nem kell többet félnie, hogy az erdélyi fejedelmek az ország területéből részeket szakítsanak el.

És elkövetkezett a nemzetre egy félszázados szenvedés, melyhez foghatót alig mutat fel más nemzetek történelme. Elprédálása vagyoni erejének, eltékozlása legszentebb kincseinek s kiszípolyozása majdnem utolsó csepp vérének . . .

Borsod vármegyének is ezek voltak a legsajgóbb sebei. Itt a német katonaság leghathatósabb pártfogója a felsőmagyarországi főparancsnok, Wesselényi Ferencz volt. Már 1654. nov. 24-ikén értesítette a vármegyét, hogy a török betörés elhárítására Szendrő várában német katonaság fog elhelyeztetni; minthogy ez csak néhány napig lesz ott, arra kérte a vármegyét, hogy az ellátására szükséges élelmiszerekről gondoskodjék. A vármegye tehát minden portától egy köböl zabot vagy rozsot, továbbá két kocsi szénát szavazott meg s ezeknek limitálására a szolgabírákat hatalmazta fel.[1]

GRÓF WESSELÉNYI FERENCZ.

Az 1655. évi országgyűlés három esztendőben szabta meg a német katonaság benttartózkodásának idejét. De a bécsi udvarnak eszeágában sem volt, hogy a három év letelte után ezt az idegen elemet innen eltávolítsa. A helyzet pedig mindinkább tarthatatlan lett, úgy annyira, hogy 1658. október havában Zemplén, Ung, Bereg, Borsod, Csongrád és Torna vármegyék értekezletet tartottak s elhatározták, hogy Szirmay Pétert a nádorhoz küldik azzal a kéréssel, járjon közbe az udvarnál, hogy a visszaélés megszüntettessék. Szirmay okt. 15-ikén mutatta be azokat a pontokat, melyeket írásban is a nádor elé terjesztett. A német katonaság behozatala beleütkö-

[1] *Jk.* VII. 237.

zik a hazai törvényekbe; ha a császári armáda a vármegyék területére jön, «hamar nap sok faluknak és városoknak csak puszta helyeit úgy hallja Nagyságod, valamint most a Csallóköznek pusztulását és futását látja. A nemes Borsod vármegye — így folytatja az előterjesztés — alázatosan könyörög Nagyságodnak, hogy a végbeli kapitányok a legutóbbi országgyűlés 22. t.-czikke ellenére a rabok hordatására ismét kényszerítik és verés alatt ütik, fenyegetik a hódoltságban lakos nemes és paraszt rendeket. Minekutánna hogy országunk végezése és törvénye ellen azoknak hordatásira ne erőltessék őket, a kapitányoknak és vicegenerális uramnak parancsolja meg Nagyságod, supersedeáljanak és abban ne erőltessék és ne aggraváljják a rabok hordoztatására őket.» Végezetűl, ha a nádor nem tenne semmit, egyenesen ő Felségéhez fognak folyamodni. Szirmay jelentette, hogy mind az esztergomi érsek, mind a nádor megígérte, hogy mindent el fognak követni az idegen katonaság eltávolítására.[1]

Mindennek daczára nem történt semmi intézkedés. Sőt 1660-ban megint legfelsőbb leirat érkezett, hogy a király a mostani zavarok okozta helyzet miatt hadseregének egy részét az ország védelmére újra beküldeni szándékozik. A vármegye megint arra az álláspontra helyezkedik, hogy az ország alkotmánya értelmében az ország rendeinek beleegyezése és hozzájárulása nélkűl idegen katonaságot behozni nem szabad, sőt a bentlevőt is ki kell innen vezetni; de egyébként a jelen viszonyok sem indokolják a hadak behozatalát, minthogy a nyomorúlt nép élelmiszerekben szerfölött szűkölködik s félni lehet, hogy teljes pusztulásra jut: megbízza tehát a maga részéről is Figedi Nagy Andrást, kit Abaúj és Torna vármegyék ez ügyben a nádorhoz küldenek, hogy legyen ez irányban neki is szószólója.[2]

A felszólalásnak megint nem lett semmi eredménye. Sőt június 18-ikán kénytelen a vármegye a német katonaság szállításához minden porta után egy kocsival járúlni s élelműl 1000 kenyeret, a tiszteknek két hordó sört és két tehenet megszavazni.[3] Július 5-ikén a nádor megkeresésére a tokaji táborba

[1] *Jk.* VII. 429, 434. — [2] *Jk.* VII. 514. — [3] *Jk.* VII. 524.

liszt szállítására 50 kocsit s ezenkívül 18 akó sört kell ordinálnia.[1]

Wesselényi Ferencz nádor és királyi helytartó azt is kieszközli, hogy özvegy Rákóczi Györgyné Báthory Zsófia és fia, Ferencz nov. 27-ikén beleegyezésüket adják, hogy Ónod várában is német őrség helyeztessék el.[2]

Az 1661. évben a vármegye teljes lemondással fogadja a királyi rendeleteket. Január 10-ikén felolvassák ő Felsége leiratát, mely szerint bizonyos számú német dragonyosokat és gyalogokat szándékozik Magyarországon levő csapataihoz szállítani s Ónod és Szendrő végvárakba elhelyezni; meghagyja ennélfogva, hogy elegendő eleségről és más egyéb szükségesekről gondoskodjék a vármegye.[3] Június 25-ikén újra érkezik egy legfelsőbb leirat, mely a német katonaság részére fuvar és élelmiszerek administrálását hagyja meg. Ugyanebben az értelemben ir a felsőmagyarországi főparancsnok is.[4]

A felsőmagyarországi részek rendei újra összejönnek s esdve kérik a királyt, hogy a tűrhetetlen erőszakosságokat és sérelmeket okozó német katonaságot vigye ki az országból, mert a nép annyira el van ellene keseredve, hogy forradalomtól lehet tartani. Egyszersmind szabad vallásgyakorlatot kérnek, hogy az evangélikus vallás el ne nyomassék.[5]

E fölterjesztésre is csakhamar megjött a válasz, de nem volt benne köszönet. Aug. 11-ikén felolvastatott ő Felsége levele, mely szerint tekintettel az országot fenyegető veszedelemre, nagy költséggel, magyar tanácsosai javaslatára, újra német katonaságot fog behozni. Meghagyja tehát a vármegyének, hogy e katonaság részére élelemről gondoskodjék. A vármegye a lehetőséghez képest eleget óhajtván tenni a király meghagyásának, 600 köböl lisztet, 24 ökröt, 4 hordó bort, 20 hordó sört, 100 szekér szénát, 50 köböl zabot, 100 ludat és 200 tyúkot rendel administrálni.[6] Szept. 2-ikán ő Felsége kegyelmes leirata azt adja tudtúl, hogy a kölni érsek segédcsapataihoz tartozó 300 lovas és 200 gyalog élelmezéséről is a vármegyének kell gondoskodnia.[7]

Néhány nap múlva a nádor ír. Levelében panaszkodik,

[1] *Jk.* VII. 525. — [2] *NRA.* fasc. 871. nr. 46. — [3] *Jk.* VI. 537. — [4] *Jk.* VII. 626. — [5] *Jk.* VII. 562. — [6] *Jk.* VII. 628. — [7] *Jk.* VII. 630.

hogy súlyos betegségbe esett. Irja, hogy ő Felsége a rendek felajánlott készségét atyailag és kegyelmesen fogadta. Továbbá, hogy a törökök kastélyai: Vál, Ercsi, Érd és Zsámbék a német és magyar katonaság közreműködésével leromboltattak. Végűl arra int, hogy tekintettel a német hadak ilyen nagy szolgálataira, mind pénzbeli, mind terménybeli segély felajánlásával támogassák azt a vármegyék.[1] Ugyanő okt. 15-ikén a német katonaság részére akkorra, a mikor Szatmár alá visszatér, élelmet rendel administrálni, nehogy az kénytelen legyen maga magának az élelmet megszerezni.[2]

A közelgő tél arra sarkalja az udvart, hogy a német katonaságnak téli szállásról gondoskodjék. Minthogy e czélra a felsőmagyarországi részeket szemelte ki s ez ügyben a nádor tanácskozást helyezett kilátásba, a vármegye követekűl megválasztja Geőcze Istvánt és Dőry Ferenczet, hogy a kijelölendő helyen és időben jelenjenek meg.[3]

Az értekezlet decz. 1-én Kassán a nádor elnöklete alatt tartatott meg. Decz. 13-ikán Geőcze István ismertette meg a vármegye rendeivel a nádor propositióit. Ezekben hivatkozva az ősök hazaszeretetére, melylyel az országot az utódok számára fentartották, a végén azt javasolja, hogy mivel az ország két tűz közé, t. i. a pogány török és a német katonaság közé van szorítva, «conserváljuk magunkat az armáda conservatiója által, a ki nélkűl veszedelemnek fiai vagyunk. Felelek pedig arra, nádorispáni kötelességemre, szabadságunk romlására s az ellen való járására az udvarnak vagy kegyelmes királyomnak legkisebb czikkelyében nem láttam suspicióra valót, hanem csupán csak a magunk oltalma s a múlhatatlan szükség kényszeríti ő Felségét azoknak a hadaknak itt telelésére.» De minthogy ő Felsége a maga kincstárából a hadakat nem képes eltartani, ezek kiteleltetéséből mi is vegyük ki a részünket.

A követek ezzel szemben azt hangoztatták, hogy tekintettel a rossz esztendőre s a kenyér szűk voltára, a szegény nép nem hozhat semmiféle áldozatot; kérik tehát ő Felségét, hogy hadseregét vigye olyan tartományba, mely nincsen annyira kenyér szűkében.[4]

A dolog nem ment olyan símán, mint a nádor gondolta.

[1] *Jk.* VII. 633. — [2] *Jk.* VII. 634. — [3] *Jk.* VII. 638. — [4] *Jk.* VII. 640—650.

Újból értekezletre kellett összehívnia a rendeket Kassára 1662. január 12-ikére. Borsod vármegye követei itt Bogácsi Mihály és Szepessy Pál voltak.[1]

A császári hadak mindinkább vérszemet kaptak. A tábornokok maguk rendelkeztek. Montecucculi példáúl felszólítást intézett vármegyénkhez, hogy miután Ónod és Szendrő várakba néhány csapatot helyezett el tiszteikkel együtt, a haza védelme tekintetéből adjon ezeknek a nemesség ingyen ellátást.[2]

A követek a kassai tanácskozásról január 28-ikán tesznek jelentést. Itt mindenekelőtt felolvasták Lipót király 1661. decz. 14-ikén kelt leiratát, melyben kinyilatkoztatja, hogy a német katonaságot a haza védelmére kénytelen bent tartani. A nádor hosszú előterjesztésében ugyanezt igyekezett a megjelentekkel megértetni; barbár és kegyetlen nemzetnek tünnénk fel a művelt népek előtt, ha ő Felsége hadainak, melyek a mi oltalmunkra jöttek be, szállást adni nem akarnánk. A katonaság elosztására nézve a következő javaslatot tette: a Tiszán túl Szatmárt két városával 100 lovas, 2000 gyalog maradjon. Tokajban 1000 gyalog, Ónodban 300 gyalog, Diós-Győrben 150 gyalog, Szendrőben 400 gyalog, Rima-Szombatban 1000 lovas és 500 dragonyos, Szikszón 300 lovas és 800 gyalog, Pelsőczön 100 lovas, 400 gyalog, Megyaszón vagy a hol kényelmesebb lesz Gesztely és Lúcz között, 100 lovas, 200 gyalog, Hernád-Németiben 200 lovas, 100 gyalog, Szerencsen 500 muskétás. A tűzérség lovait és az ahhoz tartozókat, tartsák a szabad városok. Az ágyúk pedig legyenek Kassa városában, a hol ő Felségének munitiós háza van. A Szendrőben levő proviantházba ő Felségének pénzen vett s veendő gabonáját Borsod, Gömör és Heves vármegyék szállítsák.

A követek a nádor előterjesztésére adott válaszukban újra sürgették a német katonaság kivitelét, tekintettel azon armádának kegyetlenkedésére, öldöklésére, erőszaktételeire, kastélyoknak, nemes udvarházaknak, templomoknak, parochiáknak és iskoláknak felveretésére, dúlására, prédálására. «Az armáda distributiójában semminemű consensusunkat nem adjuk», fakadtak ki Borsod követei. «A szegénység fejének oltal-

[1] *Jk.* VII. 655. — [2] *Uo.*

mát és élete táplálását keresvén, néhány ezeren közülök lengyelországi krajnára, némely része a török földjére bujdosott s tovább is a haza pusztulásával azon föld népét veszedelmes bujdosástól félthetni.»

Meghatóan könyörögnek a nádorhoz: «Ennek a tűzzel majd megégő s mindenestől megemésztetendő szegény hazának éhhel halásra jutott megmaradt maroknyi lakosit szánja és tekintse, a nagy Isten kedvéért könyörüljön rajtunk és orvosolja meg e nagy inségünket, mely az emberi emlékezetet felűl haladja.»[1]

Nem ért ez a hazafias kitörés semmit!

A nádor egyszerűen kirótta azt a gabonamennyiséget a vármegyékre és városokra, melyet elő kellett állítaniok. De ezzel a német parancsnokok rendszerint nem voltak megelégedve s többet követeltek. Miskolcz és Szent-Péter városokra 9000 köböl gabona volt kiróva; a német parancsnok nem érte be ezzel, úgy hogy a vármegye kénytelen volt Török Bálintot kiküldeni valami Eckerar nevű hadbiztoshoz.[2]

A katonaság úgy sarczolta a népet, a mint neki tetszett. Mindenféle adóczímeket talált ki, s ha a meghatározott időre valamely falu vagy város nem állította ki az adót, a németek egyszerűen rá ütöttek s elvitték a lakosság mindenét. Úgy hogy a vármegye e kártételek számbavételére június 7-ikén szolgabirái útján tanúvallatásokat is eszközölt.[3]

S a terhek nem hogy csökkentek volna, sőt napról-napra szaporodtak. Október végén az átvonuló német katonaság részére követeltek élelmiszereket; a vármegye a szendrői járást 100 kenyér és 10 köböl zab, a többi járást egyenként 200, összesen 600 kenyér és 3 vágó ökör előteremtésére kötelezte; a diósgyőri parancsnok pedig a három első járást bagázsiájának a szomszéd vármegyékbe való szállítására 6 szekér adására kényszerítette.[4] E mellett az Ónodon elhelyezett német katonaság részére a két első járásból, ú. m. a Bíró Bálint és Tilaji Bálint járásából limitatio szerint minden hétre 30 kocsi szénát rendelt a vármegye.[5]

Ezek a kivetések csak a vármegye jegyzőkönyveiben

[1] *Jk.* VII. 657—673. — [2] *Jk.* VII. 693. — [3] *Jk.* VII. 695. — [4] *Jk.* VII. 707. — [5] *Uo.*

voltak meg így. Tényleg jóval többet zsaroltak a német parancsnokok. Úgy hogy néha a vármegye volt kénytelen a lakosokat kárpótolni. Így térítette meg a miskolcziaknak egy hordó bor és két ökör árát, a szentpéterieknek pedig egy hordó bor árát; az alispán is adott egy hordó bort a németek megvendégelésére, ezt is megadta neki a vármegye.[1] Szalonna és Martoni lakosainak, kiket szintén kifosztottak a németek, 25 köböl gabonát szavazott meg.[2]

Az 1663. év is csak újabb áldozatokat követelt. Aug. 2-ikán a király a felsőmagyarországi részek védelmére 2000 könnyű lovast rendelt, hogy a végvárak mielőbb megerősítést nyerjenek.[3] Ekkor már a török nagyvezér Buda alatt táborozott hatalmas seregével s veszélyeztette az egész Dunántúlt. A nádor tehát elrendelte, hogy a felsőmagyarországi 13 vármegye és a szabad királyi városok kivétel nélkül minden két portától egy jól fegyverzett lovast állítsanak s ezeket Ónod alatt gyűjtsék össze, a hol is Pethő Zsigmond parancsnoksága alá fognak helyeztetni. Kapitányúl, minthogy Bocskay István beteg, Osgyáni Bakos Gábort ajánlotta a királynak.[4]

A vármegyék és városok ezeket a lovasokat, mint fentebb láttuk, hiányosan állították ki. Borsod azonban e tekintetben kivétel volt.

Már a következő év tavaszán újra tanácskozott a nádor a felsőmagyarországi vármegyékkel; a márczius 18-ikán Liptó-Szent-Miklóson tartott gyűlésen ismételten megállapították azoknak a lovasoknak a számát, a kiket a főuraknak és vármegyéknek állítania kellett. E szerint

Özv. Rákóczi Györgyné fiával, Rákóczi Ferenczczel	1000 lovast
Az egri püspök	100 »
Gróf Rákóczi László	200 »
Thököly István	50 »
Gróf Csáky Ferencz	50 »
Gróf Csáky István	50 »
Gróf Csáky Zsigmond	25 »
Özv. gróf Homonnai Györgyné	150 »
Özv. Kemény Jánosné	25 »
Palocsay István	50 »
Összesen	1700 lovast

[1] *Jk.* VII. 716. — [2] *Jk.* VII. 720. — [3] *Jk.* VII. 850. — [4] *Jk.* VII. 850—853.

tartoztak állítani. A vármegyék pedig: Zemplén 250, Abaúj 95, Sáros 155, Ung 90, Bereg 65, Szepes 90, Szatmár 100, Szabolcs 32, Ugocsa 30, Gömör 38, Torna 10, Borsod 35, összesen 1000 lovast. Heves a kapitányok fizetésére évenként 300 frt fizetésére kötelezte magát.[1]

A főurak és a vármegyék, mint az a május 13-iki hadiszemlén kitűnt, ezúttal is nagyon hiányosan állították ki a lovasokat. Abaúj 7, Zemplén 70, Sáros 26, Ung 2, Szepes 38, Torna 2, gr. Homonnainé 17, gr. Rákóczi László 12, Csáky Ferencz 25 lovassal adtak kevesebbet, mint a mennyi ki volt rájok vetve. Borsod és Gömör ellenben teljesen megadták. A fejedelemasszony 300 helyett a nádor engedelméből csak 200 lovast állított, «mindazáltal ő nagysága egyébiránt is kész édes hazája oltalmára.» Bereg, Szatmár és Ugocsa semmit sem praestáltak.[2]

Aug. 16-ikán a nádor nemesi fölkelést is rendelt s a mustra helyéül a harangodi mezőt tűzte ki. A vármegye húzódozott, mindenféle mentségekkel állott elő s elhatározta, hogy a nádorhoz küldi Bogácsi Mihályt és Dőry Ferenczet.[3] Azonban szept. 27-ikén létrejött a szégyenteljes vasvári békekötés s a fegyverek zaja elcsendesült. Vármegyénk is megszabadult, legalább egyelőre, a hadállítás terheitől.

A német katonaság szakadatlan rablásai és fosztogatásai teljesen felforgatták a közbiztonságot. A szegény paraszt, kinek mindenét elprédálták, bosszút lihegett nemcsak megrontói ellen, hanem ellenségévé vált azoknak is, a kik nem tudták őt megoltalmazni. Kóbor életre adta magát s ott szerzett magának pénzt, a hol lehetett. Leütötte a német katonát, ha útjába került s bírt vele; de nem kímélte társait sem, a kiknek maradt valamijök. Ha neki nincsen semmije, másnak se legyen. Már a liptószentmiklósi értekezleten szóba kerültek ezek a csavargók, kiket népies nyelven «szegény legényeknek» hittak. Ezekre nézve, kik semmiféle szolgálatot nem teljesítenek, zászló alatt nem harczolnak s kezök munkájával nem keresik élelmöket, hanem prédára lesve, egyik helyről a másik helyre

[1] *Jk.* VIII. 29—30. V. ö. a 305. lapon közölt 1663. évi kivetéssel. — [2] *Jk.* VIII. 50. — [3] *Jk.* VIII. 58.

kóborolnak, a szegény népet zsarolni, fosztogatni szokták, az 1647. évi 41. t.-cz. rendelkezéseit újítják meg.[1]

A vármegyének is meglehetős sok dolgot adtak ezek a szegény legények. Minthogy a szolgabíráknak nem volt elég hatalmuk arra, hogy üldözhessék őket, külön kapitányokat és hadnagyokat alkalmazott a megyei magistratus, kiknek nem volt más feladatuk, mint hogy ezeket a malefactorokat kinyomozzák és elfogják. Ilyen kapitány volt Miskolcz városában és a körülfekvő helységekben Tilaji Bálint, ki alatt három hadnagy állott. Ezenkívül hadnagyok voltak: Ecsegen, Igriczin, Keszíben, Tarjánban, Nemes-Bikken, Oszláron, Nyéken, Kis-Tokajon és Mályiban, Görömbölyön, Csabán; ez utóbbi helyen kapitány is volt Mátyás János személyében. A hadnagyok a kapitányoknak engedelmeskedni tartoztak 12 frt büntetés terhe alatt; a hadnagyoknak meg az összes nemesek 6 frt, a parasztok 3 frt büntetés terhe alatt. Az engedetlen kapitányokat az alispán és a szolgabírák büntethették.[2]

Ezekhez a népet nyomorító csapásokhoz hozzájárúltak a protestánsok sérelmei.

A protestánsok a bécsi békétől fogva, Bethlen Gábor és a Rákócziak uralma alatt, vármegyénkben aranynapokat éltek. Papjaik a társadalmi életben nagy befolyásra tettek szert s az ekklézsiakövetés intézménye révén híveik erkölcsi életének legfőbb őrei voltak. Az erkölcsi törvények ellen vétőket maga a vármegye szolgáltatta ki a szent fraternitásnak, hogy velök fekete ruhában ekklézsiát követtessen.[3] Voltak hatalmas patrónusaik, mint Kálosai Korláth István, hosszú időn át Szendrő vár parancsnoka, ki szívesen támogatta a külföldre utazott református tanulókat[4] s végrendeletében is megemlékezett a birtokain levő ref. templomokról, többek közt a szendreiről és a meszesiről.[5] Akadtak néha a ref. papok közt is olyanok, kiknek a világi törvényekkel meggyűlt a bajuk; így 1625-ben Töltséki Jakab sziráki prédikátor ellen főbenjáró per folyt a miatt, mert egy meggondolatlan pillanatában szolgálóját agyonverte.[6] 1629-ben meg Lévay János — úgy látszik ónodi — papot

[1] *Jk.* VIII. 30. — [2] *Jk.* VIII. 60. — [3] *Jk.* IV. 71. — [4] Így 1617-ben Varsányi István heidelbergi tanulót. *Régi Magyar Könyvtár* III. 1. 355. — [5] *NRA.* fasc. 953. nr. 17. — [6] *Jk.* IV. 588, 599, 661, 668.

«sok hitetlen, istentelen mód nélkül való cselekedetei» miatt a vármegye törvényszéke arra ítélte, «hogy Ónodon a plenger alatt három pénteken megverettessék, azután penitenciatartásra Patakra bevitetvén, ott félesztendeig péntekes legyen s félesztendőn át lugeálja cselekedeteit sanyarúságban.»[1] De hát ezek kivételek voltak, mint a hogy hajmeresztő esemény volt az is, mikor Bodrog-, másként Tarczal-Keresztúri János deák ónodi rektor papját, Szikszay Istvánt 1632-ben meggyilkolta.[2]

A csekély számú katholikus hívek elleni türelmetlenségnek is találkozunk nyomaival. Az egri káptalan Várkony falujának lakosai katholikusok maradtak s földesuruk pártfogása alatt mindenkor buzgó áhitattal végezték vallásuk szertartásait. Így 1632 húsvét ünnepén is szokásos módon énekléssel tartottak processiót künt a mezőn, a mikor Sáta község lakosai fegyveres kézzel rájok törtek és szétriasztották őket.[3] Viszont Rudabányán Roskoványi László 1637-ben a prédikátor jövedelmeit csorbítgatta.[4]

A vármegye rendei közt a reformátusok levén többségben, megtörtént az is, hogy más vármegyebeli protestánsok sérelmét is magukévá tegyék. Midőn 1635-ben gróf Pálffy Kata Forgách Zsigmond nádor özvegye a sárosvármegyei Szent-Péter falu evangélikus lakosainak templomát erőszakkal elvette s jobbágyait a katholikus vallásra kényszerítette, Borsod vármegye ez ügyben ő Felségéhez és a nádorhoz küldötte főember követeit Usz István és Divényi István személyében, «hogy a nagy szenvedhetetlen injuriát remediálni méltóztassék.»[5] 1658-ban az ungi districtus kérelmére a gróf Homonnai Györgytől elűzött ungvári pap dolgában Dőry István alispán és Bogácsi Mihály küldettek ki a grófhoz.[6] 1660-ban tiszteletes Ecsedi János jászberényi lelkész elfogatása tárgyában a nádorhoz Szepessy Pál jegyző ment követségbe.[7] Elmentek a vármegyei követei az egyházkerületi zsinatokra is, kivált ha ott az egész lakosságot érdeklő ügyekről tanácskoztak.[8]

Egyszerre rosszra fordúlt a protestánsok dolga, a mint Lorántfi Zsuzsánna fejedelemasszony 1660-ban szemeit lehúnyta. Nem sokkal utána meghalt II. Rákóczi György is s özvegye

[1] *Jk.* IV. 885. — [2] *Jk.* V. 59. — [3] *Jk.* V. 81. — [4] *Jk.* V. 410. — [5] *Jk.* V. 293. — [6] *Jk.* VII. 389. — [7] *Jk.* VII. 543. — [8] *Jk.* VI. 411.

Báthory Zsófia, ki míg férje élt, külsőleg reformátusnak mutatta ugyan magát, de szívében titkon katholikus maradt, a gyászév letelte után 16 éves fiával, a már hétéves korában erdélyi fejedelemmé választott Ferenczczel együtt, nyíltan visszatért a római katholikus egyház kebelébe, udvarába jezsuita atyákat hívott s fia nevelését is rájuk bízta. Ezek tanácsára azután nagy munkával fogott hozzá, hogy mindazt, a mit a Rákócziak hatalmas uradalmaikban egy századon át a protestantismus elterjesztésére és megerősítésére véghez vittek, kérlelhetetlenül lerombolja. Minden lehetőt elkövetett a katholikus hit terjesztésére s üldözte a prédikátorokat, megvonván tőlük jövedelmüket. S végül, a mi a legjobban elkeseríté a reformátusokat, elvette tőlük a sárospataki collegiumot, kiűzvén onnan a tanárokat és tanulókat.

Borsod vármegye református sai csakhamar megérezték, hogy rájuk is keserves napok következnek. Már 1662. tavaszán Báthory Zsófia elvette az edelényi, kazai, kazinczi, hőcsi, ónodi és sajószentpéteri prédikátorok sabbathális jövedelmét, s midőn ezek hiába szólaltak fel, a vármegye rendei pártul fogták ügyüket. Szepessy Pált és Szentpéteri István szolgabírót küldték a fejedelemasszonyhoz, hogy világosítsák fel jogellenes cselekedetéről.[1] De ennek nem lett semmi foganatja.

Az 1647. évi 14. t.-cz. mindazokra, a kik a templomokat, iskolákat és azok jövedelmét erőszakosan elfoglalták, 600 frt büntetést rótt s ennek kiszabását, miután a tényt magát egy a káptalani vagy conventi hites bizonyságból és mindkét vallású személyekből álló bizottság, az alispán elnöklete alatt, megállapította, a vármegyére bízta. Ez ítélet ellen csak birtokon kívül lehetett felebbezni. Borsod vármegye előtt sem állott más út, mint hogy a fejedelemasszony és fia Rákóczi Ferencz ellen, mint a parochiális jövedelmek elfoglalói ellen, a törvény szigorát alkalmazza. Az 1663. év elején megválasztotta a bizottságot, melyre az ügy megvizsgálását bízta. E bizottság tagjai voltak:

[1] *Jk.* VII. 676.

a katholikus státus részéről:

Angyal Imre egri dékán,
Egry György ládi vicarius,
Hartyáni András,
Gergelylaki János,
Török Bálint,
Semsey Pál,
Jászói Horváth András,
Pethő István,
Kéry Mátyás,
Gulácsy Miklós,
Vámosy Gáspár,
Szendrői Szentpéteri István,
Szentpéteri György;

az evangélikus státus részéről:

Geőcze István,
Bogácsi Mihály,
Jászy János,
Figedi Nagy András,
Fuló Miklós,
Zákány István,
Szepessy Pál,
Dőry Ferencz,
Becskeházy András,
Kecskeméti István,
Nagy Pál,
Fodor Pál,
Bárczy Mátyás.

A tárgyalás határnapjául február 26-ikát tűzték ki.[1] Az ítélet valószínűleg marasztaló volt, de a karhatalom alkalmazását az udvar felfüggesztette mindaddig, míg a protestánsok ki nem mutatják, hogy az elvett jövedelmekből melyek a valóságos parochiális jövedelmek s melyek vegyes természetűek?[2] Elkezdődött megint a követjárás az udvarhoz, a nádorhoz, — természetesen sikertelenül. 1664-ben Borsod vármegye is hozzájárulását jelentette ki ahhoz a felirathoz, melyet a Kassán egybegyűlt felsőmagyarországi vármegyék a királyhoz intézni határoztak a fejedelemasszonytól és fiától megzavart szabad vallásgyakorlat ügyében; a gyűlés e felirat átadásával Lipóczi Keczer Menyhértet, Bornemisza Mihályt és Radics Andrást bízta meg.[3]

A fejedelemasszony példája átragadt a mágnás földesurakra is. 1669-ben Esterházy Mária grófnő Homonnai Drugeth György özvegye Tardon elfoglaltatta a református ekklézsiához tartozó réteket s a kath. plébánosnak adta oda használ-

[1] *Jk.* VII. 721. — [2] Pauler, *Wesselényi összeesküvés* I. 67. — [3] *Jk.* VIII. 51.

latra; a vármegye kénytelen volt őt felszólítani, hogy a lefoglalt földeket szép szerével adja vissza a reformátusoknak.[1]

Az 1670. június 7-iki közgyűlésen megjelent a szomszéd Gömör vármegye küldöttje s előadta, hogy a sajógömöri evangélikus egyház lelkészét és vele volt vendégét a tornavármegyei Hásgúton a rozsnyói jezsuita páter és a krasznahorkaváraljai plébános néhány kath. hívével megrohanta és kegyetlenül megvérte. Kérte tehát a közgyűlést, hogy a jogorvoslat keresésében legyen Gömör vármegyének segítségére.[2]

Minde sokféle politikai és vallásügyi visszaélések érthetővé teszik, hogy Borsod vármegye és az egész felvidék készséggel csatlakozott a Wesselényi-féle összeesküvéshez. Wesselényi Ferencz özvegye, Széchy Mária 1668. aug. 18-ikára Szendrőre hítta össze azt az értekezletet, melyen az összeesküvők elhatározták, hogy Apafi Mihály fejedelemmel szövetkeznek s nyiltan kitűzik a fölkelés zászlaját. Ezen a gyűlésen résztvettek a vármegye képviseletében: Szepessy Pál, Szuhay Mátyás, Szentpéteri István, Aszalai András, Figedi Nagy András, Fuló Miklós, Vadászy Pál, Dobóczy Zsigmond, Fáy István. Azonban míg a készülődések folytak, az összeesküvők közt áruló találkozott Iványi Fekete László személyében, ki a bécsi udvart a készülő mozgalomról értesítette. Csakhamar megkezdődtek az elfogatások; Szepessy és Szuhay Erdélybe menekültek, de Szentpéteri István, Fuló Miklós, Figedi Nagy András s többen fogságba kerültek és csak hosszas vallatások után, mikor a kiküldött bíróság már maga is megsokalta a kivégzéseket, kegyelmeztek meg életüknek. Szentpéteri István alispán, kit reversális ellenében bocsátottak szabadon, Pozsonyból 1672. január 7-ikén érkezett vissza.[3]

Egyidejűleg javában folytak a vagyonelkobzások. Kíméletlenül elkobozták a javait mindenkinek, a kihez a gyanúnak csak a legkisebb árnyéka férkőzött; nem is szólva azokról, kik, mint Széchy Mária és Zrinyi Péter, az összeesküvés fejei voltak. Zrinyi Péter horvát bán Wesselényi Ferencznétől pár évvel előbb zálogba vette Szendrőt; Spork János kassai tábornok, az özvegy minden tiltakozása ellenére, lefoglalta a zálogbirtokot, melyhez egy majorság tartozott a városon kívül ba-

[1] *Jk.* VIII. 334. — [2] *Jk.* VIII. 414. — [3] *Jk.* IX. 22.

romólakkal és csűrökkel, továbbá Abod faluban 11 jobbágy, 5 zsellér s (Ruda)Bánya faluban 7 jobbágy és 6 zsellér.[1]

Confiscálta a királyi kamara Szepessy Pálnak is minden javait. Ezek pedig Borsod vármegyében tekintélyes uradalmat alkottak, a mennyiben birtokrészei voltak Varbón, Miskolcz városában, Diós-Győr várában, Berente, Parasznya, Visnyó, Keresztes, Sály, Kövesd és Szuhogy falvakban, Pély, Fejéregyház és Négyes pusztákban.[2]

Rákóczi Ferencz is nagy áron menthette meg életét. A pozsonyi delegatum judicium ónodi uradalmára 30,000 frtot tábláztatott be s míg e váltságdíjat lefizeti, az összeg után 6% kamat fizetésére kötelezte magát.[3]

SZENTPÉTERI ISTVÁN.

Lefoglalták a Szendrőben lakó Trombitás másként Vatai István javait Szendrőn, Puszta-Gadnán, Berencsen, Bátorban, Szalonnán és Egerszegen,[4] Fuló Miklós javait Szendrőn, Garadnán, Ivánkán, Dubicsányon és Meszesen,[5] Király Imre javait Szendrőn,[6] Aszalai Mátyás szendrői házát és földjeit,[7] Vadászy Pál javait Szalonnán, Csehi, Galvács és Ivánka pusztákban,[8] Dobóczy Zsigmond szendrei házát,[9] Fáy István szendrei házát s Rakacza, Szent-István, Puszta-Kelecsény puszták $^1/_3$ részét, az egész Császta pusztát és Meszes faluban levő puszta házhelyét,[10] Ury István szendrei házát és rétjeit Szalonna, Meszes és Szendrő határában,[11] végül Recsky György tardonai két puszta házát.[12]

A vármegye 1670. július 18-ikán tartott közgyűlésén mély

[1] *Urb. et conscr.* fasc. 37. nr. 43. — [2] *Uo.* fasc. 32. nr. 55. — [3] *NRA.* fasc. 871. nr. 50. — [4] *Urb. et conscr.* fasc. 57. nr. 3. — [5] *Proc. Tab.* 1706. — [6] *Urb. et conscr.* fasc. 57. nr. 7. — [7] *Uo.* 96, 21. *NRA.* fasc. 939. nr. 42. — [8] *Uo.* 51, 46. — [9] *Uo.* 57, 18. — [10] *Uo.* — [11] *Uo.* — [12] *Uo.*

sajnálattal értesült a törvénytelenségekről, melyek minden szeméremérzetet félre dobtak, s elhatározta, hogy ő Felségéhez Szentpéteri Szabó András futárját küldi fel, ki a minisztereknél és a király tanácsosainál adja elő a vármegye sérelmeit.[1] Ugyanakkor gróf Csáky Ferencz felsőmagyarországi főparancsnokhoz is követség ment, melynek tagjai voltak Szentpéteri István alispán és Ónody Gáspár. Utasításuk volt, hogy panaszt emeljenek Abaúj vármegye követének és esküdtjének letartóztatása ügyében s a végvárak őrségének fenyegetése ellen tiltakozzanak, melylyel a vármegye lakosságát állandóan remegésben tartják. Tegyék szóvá a csongrádvármegyei városok, különösen Vásárhely elnyomatását. Kérjenek elégtételt Vadászy Pál és Bay Gáspár nemesek letartóztatása miatt. Adják elő a diósgyőri kapitány erőszakoskodását a szederkényi lakosokon s végül Csapó György szederkényi nemes javainak erőszakos elvitelét.[2]

Néhány évtizeden át az osztrák generálisok voltak Felső-Magyarország urai. Borsod vármegyével is kényök-kedvök szerint rendelkeztek. Még az 1670. év nyarán Spork János Eperjesre rendeli magához a vármegyét; az alispán, Kecskeméti István, Miskolczi János és a jegyző mennek el. Ugyanakkor gróf Rottal Jánoshoz a katonai élelmezés dolgában Szentpéteri István alispán, Szendrői Zákány András és Becskeházy András küldetnek ki.[3] A vármegye tovább is húzza a keserves igát s megszavazza a német katonaság ellátására szükséges összegeket. Így 1671. július 2-ikán az Ónodon és Diós-Győrött állomásozó német katonaság sör- és hússzükségletének kielégítésére a négy járásra összesen 620 frtot vet ki;[4] decz. 15-ikén pedig Olnhausen János felsőmagyarországi királyi biztos nyugtatványt állít ki arról, hogy Borsod vármegye a törvényhozásilag reá rótt contingenst a német katonaság ellátására, és pedig 1184 köböl búzát, 1184 kassai köböl zabot, 296 vágómarhát, 1480 akó osztrák sört, 3774 rénes frt vagyis 4528 frt 80 dénár értékben lefizette.[5]

A szomorú elnyomatás ez éveiben nem csoda, ha a nemesség jobbjai titokban többször összegyűltek s tanácskoztak,

[1] *Jk.* VIII. 420. — [2] *Uo.* — [3] *Jk.* VIII. 422, 425. — [4] *Jk.* IX. 5. — [5] *Jk.* IX. 20.

miként lehetne a szörnyű helyzetből valahogy szabadúlni. Ezek az összejövetelek azonban éppen nem maradtak titokban, sőt tudomást szerzett azokról a bécsi udvar is. 1672. nov. 5-ikén maga a király ír Borsod vármegye főispánjának, kiről úgymond reményli, hogy semmi áron el nem szédítteti magát a lázadóktól; elvárja tőle ő Felsége, hogy nem engedi meg, hogy a nemesség titkos conventiculumokat tartson.[1]

A «lázadók» azok a bujdosó kuruczok voltak, kik a Wesselényi-összeesküvés vérbefojtása után Apafi Mihály erdélyi fejedelem és a török pártfogása mellett remélték a németek hatalmának megtörését. Ezeknek egyik főembere az Erdélybe menekűlt Szepessy Pál volt, s vármegyénkben, különösen Miskolczon a nemesség és a hajdúk is egyetértettek vele. Noha a lakosság rokonérzéssel kísérte a bujdosók küzdelmeit, mégis a hatalmi kényszer nyomása alatt a császáriak érdekeit kellett szolgálnia. 1673. márcz. 3-ikán a szepesi kamara fulminatorius levélben parancsolt rá az alispánra, hogy Rozsnyóra, Pelsőczre és Csetnekre haladéktalanúl szállíttassa a követelt élelmiszereket. A vármegye az útak veszedelmes voltára és az árvizekre hivatkozott, melyek lehetetlenné teszik a közlekedést. Egy nagy deputátiót választott, mely a kifogásokat a kamarának előadja; ennek tagjai voltak a négy szolgabíró, a jegyző, továbbá Kecskeméti István, Szepessy Mátyás, Tilaji Bálint, Szegő András, Csáti Nagy István, Gellérffy István, Dienes János, Literáti András, Mihálydeák István, Pethő István, Karácsondy István, Bondy János, Demeter János és Bódiss György.[2]

Hogy a dolog nem volt egykönnyen rendbehozható, azt mutatja az is, hogy ez évben egyre-másra küldözgette követeit a vármegye Kassára; már márcz. 13-ikán Miskolczi János és Dőry András,[3] május 26-ikán Papp István és Töltséki András,[4] július 14-ikén Aszalai András,[5] szept. 2-ikán Dőry András és Aszalai András,[6] nov. 11-ikén Becskeházy András alispán és Aszalai András[7] veszik nyakukba a kassai útat. A generálisok egyes nemeseket le is tartóztatnak; így május 23-ikán Papp István,[8] július 4-ikén Kota Péter, Hankó

[1] *Vármegyei ltár* III. 2. 1166. — [2] *Jk.* IX. 93. — [3] *Jk.* IX. 94. — [4] *Jk.* IX. 110. — [5] *Jk.* IX. 112. — [6] *Jk.* IX. 116. — [7] *Jk.* IX. 128. — [8] *Jk.* IX. 110.

István és Sós János,[1] 1674. márcz. 6-ikán Kereskényi Pál[2] szenvednek rabságot a közügyekben tanúsított bátor ellenállásukért.

A legutóbb említett évben is szakadatlanúl járnak-kelnek a követek Kassára. Márcz. 6-ikán Dőry András,[3] néhány nap múlva ismét ő és Aszalai András,[4] április 9-ikén megint ő és Forgó János,[5] aug. 22-ikén Miskolczi János és Karácsondy István[6] mennek alkudozni. S így megy ez a következő esztendőben is.

1676. márczius havában Strassoldo Károly főparancsnok a felsőmagyarországi vármegyéket és városokat tanácskozásra hívja meg; ide Becskeházy András alispán és Miskolczi János küldetnek ki.[7] Noha itt az összes megjelentek tiltakoztak az újabb adókivetés ellen, a szepesi kamara mégis 457 köböl gabonát vetett ki a vármegyére, melyet ez akarva, nem akarva, kénytelen volt magára vállalni és a négy járásra kivetni.[8]

Azonban a bujdosók sem pihentek s új erőre tévén szert, Wesselényi Pál vezérlete alatt Strassoldót Ónodnál megverték. Ez ütközetben maga Strassoldo is súlyosan megsebesült.[9] Magát a várat nem tudták elfoglalni s benne német parancsnok maradt az úr. Ennek Amsperger György volt a neve s ő is jól értett ahhoz, hogyan kell a vármegye közönségét zsarolni. 1677. július 7-ikén 130 köböl gabonát vagy pedig ennek helyébe 46 hordó bort követelt. Hogy vele egyességre jussanak, kiküldettek: id. Kecskeméti István helyettes alispán, Miskolczi János jegyző, Ónody Gáspár, Aszalai András, Bekény András, Forgó János és Busa János.[10]

A bujdosó kuruczok nevét felhasználták azok a közönséges tolvajok és útonállók, kik e nyomorúságos időszakban gombamódra elszaporodtak. Úgy hogy 1678. márczius 8-ikán maguk a vezérek felhatalmazták Miskolcz városát, hogy ez istentelen tolvajok ellen insurgálhassanak, őket megfoghassák s a bujdosók kezébe hozhassák minden jószágaikkal együtt; ha pedig nem hagyják magukat megfogni, mindenütt kergethessék, vághassák, megölhessék az ilyen országpusztító latrokat.[11]

A bujdosók vezére, Teleki Mihály Mindszent melletti

---

[1] *Jk.* IX. 112. — [2] *Jk.* IX. 141. — [3] *Uo.* — [4] *Jk.* IX. 131. — [5] *Jk.* IX. 142. — [6] *Jk.* IX. 170. — [7] *Jk.* IX. 297. — [8] *Jk.* IX. 308. — [9] *M. Hadi Krónika* II. 234. — [10] *Jk.* IX. 485. — [11] Podhraczky *másolatai.*

táborában június 22-ikén kelt levelében felhívta a vármegyét, hogy fő- és jószágvesztés terhe alatt rendelje el a nemesi fölkelést. A felsőmagyarországi főparancsnok pedig Sóvárott június 23-ikán kelt iratában reá parancsolt, hogy a lakosok közűl senki se merészkedjék ezekhez csatlakozni. A vármegye rendei tehát, minthogy a török is szigorú büntetés terhe alatt meghagyta, hogy hódoltságbeli alattvalói háborúba keveredni ne merészeljenek, Telekihez Ónody Gáspárt, Miskolczi Jánost, Gellérffy Istvánt és Dánffy Pétert küldik ki. Hogy pedig az erdélyi kanczellárt jóindulatra hangolják, két hordó bort és két tehenet visznek neki ajándékba.[1] Mikor pedig a vármegye határához közeledik, egy nagy küldöttséget állítanak össze, melynek az alispán vezetése alatt tagjai voltak: Bába faluból Bay Gáspár, Oszlárból Szabó István, Tarjánból Molnár Pál fia és Seres Gergely, Kazinczról Czövek Márton és Szalmás András, Mályiból Szabó Pál, Nyárádról Christen Lukács, Demeter és Gergely, Szederkényről egy hadnagy tizedmagával, Kazáról Bokó Mihály másodmagával, Kelecsényből Andó Mihály, Diznós-Horvátról Fodor Mihály, Balajtról Nagy Ferencz. Továbbá Miskolczról 31, Igriczről 5, Keresztesről 6, Szent-Péterről 12, Csátról 3 nemes csatlakozott a küldöttséghez.[2]

De hogy a császáriak is ki legyenek elégítve, szeptember 26-ikán Leslie Jakab tábornokhoz a lúczi táborba is küldöttséget bocsát a vármegye Miskolczi János jegyző és Dánffy Péter személyében; ezek egyszersmind egy hordó borral kedveskednek a generálisnak.[3]

1678. őszén Thököly Imre lett a kurucz hadak vezére. Thököly első parancsát ez évi decz. 8-ikán Debreczenből intézte Borsod vármegyéhez; ebben a szanaszét kóborló és rablásból élő katonák megrendszabályozására tett szigorú intézkedéseket. «Ha valamely falu vagy város fel nem kel, az olyan kóborlóknak, lázongóknak kedvez, nekik gazdálkodik, reájuk nem támad, bizonynyal a bíráját egynéhány esküdtivel felkaróztatom, az olyan várost vagy falut felégettetem, marháját elhajtatom és minden lakosit személyekben keményen megbüntettetem.»[4]

A következő évben arra fordította Thököly minden ere-

[1] *Jk.* IX. 536. — [2] *Jk.* IX. 537. — [3] *Jk.* IX. 540. — [4] Podhraczky *másolatai.*

jét, hogy a már-már szétzüllött és kedveszegett kurucz csapatokat összegyűjtse s beléjök újra lelket öntsön. 1679. október havában már bevette Putnokot s felgyújtatta. A sárospataki német parancsnok, La Borde éppen a tokaji szüretre indúlt, elég nagy számú sereggel. Thököly 2000 emberével sietve elébe került s Szikszó mellett lesbe állott. La Borde Gerstorf nevű alezredesét Aszalóra küldte élelemszerzés és az út kikémlelése végett, maga pedig azalatt Dobszánál állapodott meg. A Thököly kapitányai 400 lovasukkal Gerstorfot a temetőbe szorították, ki is, a míg segítség érkezett, itt védte magát. Nem sokára megjelent La Borde mintegy 1000 főnyi csapata, melyhez néhány főrangú úrfi is csatlakozott, kik a szüreti mulatságra készültek s most részt óhajtottak venni a biztosnak vélt diadalban. Az Aszalónál harczoló kuruczok észrevevén a segítség közeledését, Szikszó felé kezdtek hátrálni. A császáriak azt hitték, hogy a Sajóba szoríthatják őket, minélfogva nagy csetepatéval űzőbe vették a menekülőket. Ekkor Thököly «sebes nyargalvást» lesietett a hegyről s rá csapott a császáriakra, kik csakhamar megzavarodtak s rendetlen futásban menekültek a Hernád felé. Csak kevesen mehettek át e folyón; egy részök a hullámokban lelte sírját, több főtisztjök pedig a kuruczok fogságába került.[1]

Thököly mint borsodi birtokos is jóindulattal viseltetett vármegyénk lakossága iránt, mely szintén mindent elkövetett hogy a kurucz vezérnek kedvében járjon. 1680. nov. 29-ikén megértvén a miskolczi lakosoknak közönségesen nagy megfogyatkozott állapotjokat, megparancsolta, hogy a kóborlókat a városba be ne ereszszék s vitézei se szálljanak zászlóstúl a városra (bár későn érkezzenek oda), hanem elkerüljék s onnét mielőbb elmenjenek.[2] 1681. július 18-ikán megparancsolta, hogy a vármegye 2900 kenyeret, 414 tyúkot, 448 tojást, 92 ludat, 54 bárányt vagy juhot s 200 köböl zabot; továbbá 100 mérték eczetet szállítson táborába. Ezenkívül pénzért 10 hordó bort, 10 kassai köböl búzát, 25 mérték mézet, 40 mérték vajat a vezér asztalára.[3]

Ez évben két ízben fáradnak a vármegye követei Thököly-

[1] Angyal Dávid, *Thököly I. életr.* I. 212. — [2] Podhraczky *másolatai.* — [3] *Jk.* IX. 730.

hez; július 18-ikán Poroszlóra mennek Miskolczi János jegyző és Szígyártó András. A levélből, melyet Thökölytől hoztak, kitűnt, hogy a követség hiábavaló volt.[1] Július 31-ikén a Dobsza melletti táborba Sisári Kovács István, Miskolczi János és Dánffy Péter küldetnek oly végből, hogy a hadisarczúl lefoglalt 34 ökröt adja vissza. Ez alkalommal egy hordó bort is visznek neki.[2]

1681. végén a császáriak is megújítják követeléseiket. Gróf Caprara Aeneas Lőcsén, nov. 30-ikán kelt levelében 3000 köböl zabot vagy árpát, 3000 kocsi szénát és 2000 kocsi szalmát parancsol megállapítandó árban Szendrőbe szállítani. Minthogy ezeket a vármegyének teljességgel lehetetlen administrálnia, ez ügyben Geőcze István és Széky György küldetnek Lőcsére.[3] Valamit talán lealkudtak, de bizony a téhertől meg nem szabadúlhattak.

Az 1682. évben is sűrűn fölkeresik Thökölyt vármegyénk követei. Május 13-ikán Ónody Gáspár és Abády János beszámolnak követségükről;[4] július 6-án meg Ónody Gáspár, Forgó János és Török István tesznek jelentést,[5] szept. 2-ikán Szkárosi Nagy Ferencz jegyző és Bikkesi István, majd Ónody Gáspár és Hidy István, kik a füleki táborban jártak, számolnak be.[6]

Ez év augusztus havában a Thököly hadai gyors hadműveletekkel elfoglalták Eperjest, Lőcsét, Szádvárt és Tokajt; a törökök pedig Kassára menet hatalmukba kerítették s átadták neki Ónodot.[7] Hiába intette Strassoldo a vármegyét, hogy ne merjen csatlakozni gróf Thökölyhez, mert mint ellenséggel fog vele szemben eljárni; itt a kuruczok vezére volt az úr s már szept. 2-ikán parancsot adott ki, hogy a vármegye sürgősen állítsa ki a nemesi felkelést.[8]

Ónodon Thököly Tályai György parancsnoksága alatt 50 főnyi őrséget helyezett el s ennek élelmezését a vármegye kötelességévé tette. Hogy ez ügyben megállapodásra jussanak, okt. 19-ikén a jegyző, Teleki János szolgabíró, Bikkesi István és Sarlay András küldettek Ónodra.[9] Thököly okt. 25-ikén sürgette a vár építését és az élelmiszerek szállítását; «ha az

[1] *Jk.* IX. 731. — [2] *Jk.* IX. 733. — [3] *Jk.* IX. 745. — [4] *Jk.* X. 133. — [5] *Jk.* X. 139. — [6] *Jk.* X. 144, 145. — [7] *M. Hadi Krónika* II. 239. — [8] *Jk.* X. 144. — [9] *Jk.* X. 155.

iránt fogyatkozás lészen — írják a követek — a nemes vármegye tiszteit fogsággal, vasban veréssel fogja büntetni ő nagysága. Valóban kemény válasz in eo puncto, de más orvosságát, úgy vesszük eszünkben, nem találjuk, meg kell lenni ő nagysága parancsolatjának».[1]

Az 1683. január 11-ikén Thökölytől Kassára egybehívott tanácskozáson Dőry András alispán és Aszalai András képviselték a vármegyét.[2] Majd április 6-ikán a fejedelem mint Felső-Magyarország ura elrendelte a személyes fölkelést. A fejedelem ebbeli parancsának Borsod vármegye is sietett eleget tenni; a fölkelő csapat kapitányává megválasztotta Dőry András alispánt, főhadnagyokká: Gellérffy Istvánt, Janka Pétert és Szentpéteri Imrét. Zászlótartók lettek: Demjén György, Pap János és Széll Miklós. Rajtok kívűl volt még három őrmester. A gyalogsághoz hadnagyokúl rendelte: Demjén Istvánt, Lovász Istvánt, Csapó Istvánt és Tikes Istvánt. Zászlótartók: Bodnár János és Dobos György.[3] A vármegye nemeseinek lustráját Thököly július 15-ikére Vámos faluba tűzte ki.[4]

A nemesség még szept. 22-ikén is Vámoson táborozott. Ekkor már Palóczy János volt a kapitány, de ő a fejedelemhez utazván, helyettesűl Sisári Kovács Istvánt tette meg a vármegye. Főhadnagy lett: Dánffy Péter; helyetteseivé választattak: Keresztesi Szabó György, Nemesbikki Bordás Miklós, Csáti Csóka Márton, Lővey János és Szomolyai Polik Mihály.[5] Október 11-ikén a fejedelem Szepsi városába rendelte az insurrectiót s értesítette a rendeket, hogy itt Abaúj vármegye alispánjától fognak nyerni bővebb utasítást. Ide előre is kiküldettek Fekete János és Polgári István.[6]

Azonban úgy látszik a vármegye csak nagy huzavonával tett eleget a fejedelem parancsának. Ez kényszerítette Thökölyt arra, hogy decz. 22-ikén mennydörgős (fulminatorius) parancsot intézzen a vármegyéhez a személyes fölkelés dolgában.[7] A rendek, hogy szándékuk komoly voltáról tanúbizonyságot tegyenek, decz. 29-ikén hadnagyoknak megválasztották Szentpéteri Imrét és Palóczy Jánost, őrmesternek Kassay Jánost.[8]

[1] Podhraczky *Másolatai*. — [2] *Jk*. X. 166. — [3] *Jk*. X. 250—252. — [4] *Jk*. X. 300. — [5] *Jk*. X. 344. — [6] *Jk*. X. 358. — [7] *Jk*. X. 365. — [8] *Jk*. X. 367.

A következő év elején Thököly szövetségese, az egri basa gyötörte a vármegyét mindenféle adókivetéssel. Úgy hogy a rendek kénytelenek voltak Forgó János szolgabírót és Kapossy Istvánt Egerbe küldeni. Ezek márczius 7-ikén hírűl hozták, hogy az ottomán portától küldött Kapudsin basa 4000 kila lisztet és árpát rótt ki Borsod vármegye lakosságára. Az éppen együttlevő nemességre lesujtólag hatott ez a hír; hogy a törököt e veszélyes szándékának megváltoztatására reá bírják, a fejedelemhez oda, a hol megtalálják, sürgősen kiküldötték Szkárosi Nagy Ferencz jegyzőt és ifjabb Kovács Istvánt.[1]

Nem sokkal ezután (április 19-ikén) Caraffa generálissal gyűlt meg a bajuk. Ugyanis Thököly katonái Jolsva mellett rajt ütöttek az élelmiszereket szállító császári hadakra s tőlük jókora mennyiségű bort vettek el. Minthogy a kuruczok Borsod vármegye területére vitték ezt a bort, Caraffa ennek ára fejében 20,000 tallért követelt a vármegyétől.[2]

Május 17-ikén a fejedelem újra elrendelte a személyes fölkelést, hosszú levélben hívta fel a vármegyét sürgős intézkedésre s egyszersmind szigorú büntetést helyezve kilátásba, ha rendeletét nem hajtják végre.[3] A gyülekezés helyéül június 2-ikára Vizsolyt tűzte ki.[4] Május 27-ikén maga a fejedelem is Miskolczon időzött,[5] de szerencsecsillaga már ekkor hanyatlóban volt. 1685. január 22-ikén a lovas és gyalog hadak itten ütvén föl szállásukat, elhelyezkedésükre az alispán és a szolgabirák viseltek gondot.[6]

Azonban ez a sereg csak árnyéka volt már az egykori vitéz kurucz hadaknak. Április 8-ikán Terzi alezredes és Ragályi János szendrei kapitány 100 német lovassal, 200 huszárral s kevés gyalogsággal megtámadta ezt a Miskolczon szállásoló mintegy 500 fölkelőt s teljesen szétverte őket; legnagyobb részök ott veszett el vagy átpártolt a császáriakhoz.[7]

A fejedelem már ez év tavaszán nagy erőfeszítéseket tett, hogy bomladozó haderejét újra talpra állítsa. Május 2-ikán parancsot intézett a vármegyéhez, hogy személyesen keljen föl vagy pedig 100 lovas és 50 gyalog hadi zsoldját vállalja magára. Inkább a fizetést választják, mint a fölkelést.[8] «Mivel

[1] *Jk.* X. 369. — [2] *Jk.* X. 432. — [3] *Jk.* X. 434. — [4] *Jk.* X. 470. — [5] Angyal II. 97. — [6] *Jk.* X. 494. — [7] Angyal II. 130. — [8] *Jk.* X. 502.

a mostani megváltozhatatlan szükségre nézve a personális insurrectiótól immunitáltatván a nemesség, minden nemes emberre vettetett fel 3 frt, rendeltetett ennek executiójára és perceptiójára Zákány István uram s egyszersmind adattatott ő kegyelmének olyan autoritás, hogy az mely nemes ember a dato praesentium tized nap alatt a limitált 3 frtokat ő kegyelme kezéhez ide Ónodban nem küldi, tized nap elmúlva, nyargalóval vétethesse meg».[1] Nyargaló alatt akkor a végrehajtást értették.

Szeptember 29-ikén Barkóczy Ferencz elfoglalta Thökölytől Ónodot[2] s már okt. 24-ikén Caprara Aeneas generális figyelmeztette a vármegyét, hogy térjen vissza a király hűségére s a nemesség mind fejére, mind javaira nézve teljes kegyelmet nyer.[3] Decz. 20-ikán pedig erősen inti a nemességet, hogy senki többé lázadásban vétkesnek ne találtassék s Thököly feleségével vagy a munkácsi várőrséggel ne érintkezzék, mert nemcsak javait, hanem életét is veszélyezteti.[4]

A szegény kuruczokból, mikor vezérük végzete betölt, ha nem akartak a császáriaknak meghódolni, szegény legények, hazátlan csavargók lettek. Évtizedeken át tartó hadakozásokban elszokván a kenyérkereső munkától, úgy szerezték meg a betevő falatot, a hogy lehetett. 1686. június 10-ikén gróf Csáky István felsőmagyarországi főparancsnok a csavargók és rablók ellen való fölkelésre szólítja fel a vármegyét.[5]

Nagyon szomorú idők voltak ezek! Az ország lakossága úgyszólván koldusbotra jutott a szakadatlan háborúskodás alatt, a német katonaság még attól a kis vagyonától is megfosztani iparkodott a földnépét, a mi megmaradt s nem volt semmi remény arra, hogy az állapotok valaha jóra forduljanak. Nem csoda, ha az a vármegyei tisztviselő, ki 1686-ban a a porta-összeírás kiigazításával foglalkozott, ebben a latin versben adott kifejezést hazafi-fájdalmának:

O! quis non lugeat, Quam sic desolatam
Qui te conspiciat Undique concussam
Moesta Ungaria? Fecit discordia.[6]

[1] *Jk.* X. 503. — [2] Angyal II. 143. — [3] *Jk.* X. 616. — [4] *Jk.* X. 642 — [5] *Jk.* X. 749. — [6] *Akad. lt.* Tört. 4r. 180. Magyarúl: Óh, ki ne gyászolna téged, ki rád tekint, szomorú Magyarország? Melyet így elpusztított s mindenfelől összetört a pártviszály.

Thököly Imre bukása után a német generálisok veszik át az ország sorsának intézését. Ők uralkodnak Felső-Magyarországon is. 1688. aug. 26-ikán a vármegye gyűlésén felolvassák Nigrelli tábornok levelét a lázadók pártfogóinak kiirtása és Thököly pénzének kinyomozása tárgyában. A vármegye fejet hajt a parancs előtt s inquisitoroknak megválasztja: Dőry Andrást, Nagy Ferenczet, Forgó Jánost és a miskolczi járás esküdteit. Ezenkívül mindegyik járásban 3—3 megbízottat jelöl s melléjük adja mindenütt az esküdteket is.[1]

Hogy a német katonaság 1682 óta milyen fosztogatásokat vitt véghez a vármegyében, az egy 1689. szept. 20-ikán megejtett vizsgálatból derült ki. E szerint a miskolczi járásból elhajtottak: nagyobbfajta szarvasmarhát 663, juhot és kecskét 300, sertést 250 darabot, ingóságokban kárt okoztak összesen 17,220 frtot. Az ónodi járásból: barmot 1007, sertést 140, lovat 251, kártétel 5774 frt 8 dénár. A szentpéteri járásban: barmot 1410, sertést 232, kárt 4890 frt 60 dénárt. A szendrői járásban: barmot 531, juhot 109, kárt tettek 6621 frt 40 dénárt. Összesítve tett a kár 48,753 frtot, nagyobb marhák 3611 darab.[2]

1690. november 8-ikán ő Felsége pártfogásáról biztosítja a vármegyét és szigorúan inti, hogy az ellenség csalogatásainak és nyájaskodásainak ne adjon hitelt, sőt azokat mindenképpen hiúsítsa meg. Esterházy Pál nádor is óva inti a vármegyét a király iránt tartozó hűségre.[3] Thököly ugyanis visszatért Váradra s ez tette szükségessé a lakosság csendesítését. 1691. június 11-ikén a királyi parancs megismétlődött s szigorú tilalmat tartalmazott arra nézve, hogy senki hozzá csatlakozni vagy vele érintkezni ne merészeljen.[4]

Később is legfőbb törekvése maradt a bécsi udvarnak a lázadók teljes elnémítása. 1697. július 23-ikán ő Felsége értesíti a vármegyét, hogy a Thököly párthíveinek kiirtására parancsot bocsátott ki a Magyarországban levő tábornokokhoz s 1000 birodalmi tallér jutalmat tűzött ki annak részére, a ki a pártütés fejét elfogja.[5] Az egykor csökönyös kurucz vármegye a körülmények változásával változtatta a maga elveit is; a gonosztevők és pártütők kiirtására állandó készenlétbe 150 fegyve-

[1] *Jk.* XI. 58. — [2] *Jk.* XI. 307. — [3] *Jk.* XII. 132. — [4] *Jk.* XII. 178. — [5] *Jk.* XVI. 120.

rest helyezett; még pedig Edelénybe 50, Miskolczra 50 és Onodra is 50 embert. Ezek tisztjeivé tette: Nyárády Andrást, Szentpéteri Jánost és Szikszói Deák Jánost.[1] Vaudemont lothringeni herczeg is értesítette a vármegyét, hogy ő Felsége bizonyos számú seregével a felsőmagyarországi részekre jött a pártütők megfékezésére s e végből hadainak 1000 köböl gabonát és 70 szekeret követelt.[2]

A bécsi udvar annyira ment, hogy parancsot küldött a vármegyéhez (1698. jún. 18.), mely szerint a legutóbbi zavargások ismétlődésének eltávoztatása végett a néptől mindenféle fegyver elkobzandó.[3] 1700. január 11-ikén pedig királyi parancsolat érkezett, hogy azok a földesurak, kiknek pallosjoguk van, az elmarasztalt gonosztevőknek, kiváltságuk elvesztésének terhe alatt, kegyelmet adni ne merészeljenek.[4]

A vármegyének most minden igyekezete abban összpontosúlt, hogy az udvar és a hadsereg követeléseit tőle telhetőleg kielégítse. S ezek a követelések egy perczig sem szüneteltek. Kivált mikor olyan Caraffa-féle parancsnokok állottak a hadsereg élén. Az eperjesi hóhérral vármegyénk már az 1683. év végén megismerkedett. Ez évi decz. 22-ikén ráparancsolt Borsodra, hogy tartozik 2300 emberét ellátni, hetenként 1449 frt zsolddal. Egyszersmindenkorra pedig a generalátus pénztárába fizessen be 2400 frtot. A lovak száma 1121, hetenként minden lónak egy kila zab. A tiszteknek hetenként 60 kila jár; font széna 78,470, kéve szalma 4484.[5]

Ha a vármegye tisztviselői az esztelen követeléseknek nem tudtak eleget tenni, minden teketória nélkül lecsukatták őket. 1686. febr. 11-ikén gr. Windischgraetzhez Rozsnyóra a jegyző és Szentpéteri Imre küldettek nemcsak a katonaság garázdálkodásának megszüntetése végett, hanem a miatt is, hogy a vármegye tisztviselőit ne tartóztassák le. A lakosok készséggel adnak annyi adót, a mennyit adhatnak.[6] Okt. 26-ikán Caraffa értesítette a vármegyét, hogy a felsőmagyarországi részek generálisává neveztetett ki.[7]

Ettőlfogva «fontos ügyekben» gyakran mennek hozzá a

[1] *Jk.* XIV. 122. — [2] *Jk.* XIV. 120. — [3] *Jk.* XIV. 456. — [4] *Jk.* XIV. 865. — [5] *Jk.* X. 364. — [6] *Jk.* X. 724. — [7] *Akad. lt.* Tört. 4r. 197.

vármegye követei. 1686. decz. 4-ikén Janka Péter,[1] 1687. jan. 10-ikén a jegyző és Abády János,[2] jan. 28-ikán Dőry András alispán,[3] április 9-ikén a jegyző,[4] júl. 18-ikán Aszalai András és Kassay János,[5] júl. 28-ikán négy hordó borral a jegyző azzal, hogy küldjön biztosokat a vármegye helyzetének megvizsgálására,[6] 1688. szept. 16-ikán Soldos Imre,[7] nov. 5-ikén a hadsereg téliszállása dolgában Hefflányi György, Janka Péter és Soldos Imre.[8]

Az eperjesi vértörvényszéken Borsod vármegye birtokosai közűl tudtunkkal az egyetlen Semsey Pál vesztette el életét; birtokai voltak Debrete, Szent-Jakab falvakban és Meggyes pusztán, melyeket kivégeztetése után 1686-ban osztályos atyafiai: Semsey András, János, Péter, Zsigmond és László kértek föl a királytól.[9]

A Caraffa kegyetlenkedése csak bevezetése volt az alkotmány teljes felfüggesztésének. Az 1689. aug. 26-ikán Miskolczon tartott congregatio vette tudomásúl herczeg Esterházy Pál nádor értesítését, hogy ő Felsége távolléte idejére az ország kormányzását Kollonits bibornokra ruházta.[10] A felvidékre gróf Falkenstein neveztetett ki kir. biztosnak, a ki székhelyűl Beszterczebányát választotta. Ehhez 1690. április 14-ikén Usz Ferencz alispán és Soldos Imre utaznak, hogy tőle a portiók elengedését kieszközöljék. Két hordó bort is visznek neki ajándékúl. De május 5-ikén már megérkezik a lehangoló üzenet, hogy a királyi biztos nem engedhet semmit.[11] A kérlelhetetlen szigor megérleli a rendekben az elhatározást, hogy egyenesen a legfelsőbb helyre fordulnak; aug. 16-ikán ő Felségéhez, a nádorhoz és a többi miniszterekhez a portio, katonai elszállásolás, királyi dézsmák és más sérelmek ügyében Usz Ferencz alispán és Janka Péter jegyző Bécsbe küldetnek.[12]

A Kollonits kormánya természetesen hallani sem akart engedményekről. 1690. decz. 30-ikán csak egy vármegyegyűlésen a következő követelésekkel kell a rendeknek farkasszemet nézniök: 1. a szepesi kamara kétízben is megsürgeti a gabona-

[1] *Jk.* X. 772. — [2] *Jk.* X. 776. — [3] *Jk.* X. 786. — [4] *Jk.* X. 814. — [5] *Jk.* X. 842. — [6] *Jk.* X. 843. — [7] *Jk.* XI. 101. — [8] *Jk.* XI. 122. — [9] *Nemz. Múz. kézir.* Fol. Lat. 2201. — [10] *Jk.* XI. 303. — [11] *Jk.* XII. 38, 42. — [12] *Jk.* XII. 109.

hátralékok Egerbe szállítását; 2. ugyanez ügyben Nigrelli generális is ír levelet. 3. A szepesi kamara kívánja, hogy pénzért 1000 köből zabot vagy árpát szállítson a vármegye Egerbe. 4. Schipko királyi biztos a gróf Schlick-ezred kiadásainak megtérítését követeli. 5. Kaltner Bertalan biztos 200 köből zabot parancsol Egerbe szállítani. 6. A király ő Felsége a két felől is fenyegető háborúra hivatkozva megparancsolja, hogy a három hónapi (november, deczember, január havi) portiókat egyszerre fizesse le a vármegye. 7. Falkenstein biztos a jövőre esedékes adóból 6000 rénes frtot kér. 8. Eggermann biztos arról küld értesítést, hogy a gróf Styrum-ezred ez évben téliszállásra a vármegyébe jön. Végűl 9. Schipko biztos is bejelenti ezt s egyszersmind a főhadbiztostól kért 6000 frt mielőbbi letételét sürgeti.[1]

Ehhez a végzetes kormányzati rendszerhez tartozott az úgynevezett neoacquistica-commissio megalakítása is, mely a birtokos nemességnek országszerte való megzsarolását tűzte ki czéljául. Az absolitismus akként fogta fel a dolgot, hogy a mely birtokokat a király fegyveres ereje a töröktől visszavett, azok a király tulajdonába mentek át s régi birtokosaik csak úgy tarthatnak azokra továbbra is igényt, ha bizonyos pénzösszegen megváltják. Kollonits bibornok 1689. szept. 20-ikán értesítette a mi vármegyénket is ő Felsége azon szándékáról, hogy mindazon birtokok, uradalmak és birtokrészek átruházása és eladása, melyeket a töröktől fegyverrel szerzett vissza, a bibornoktól megállapítandó árban történjék.[2] 1693. május 23-ikán ő Felsége meghagyni méltóztatott, hogy mindazok, kik az újonnan visszaszerzett javakra igényt tartanak, az e czélra alakított bizottság előtt, nagyobb költségek kikerülése végett, ágensek, ügyvédek vagy levél útján is jelentkezhetnek.[3] Ez ügyben 1696. decz. 29-ikén Nagy Ferencz küldetett Bécsbe.[4]

Tudjuk, hogy ez a bizottság, mely az országnak oly végtelen sok kárt okozott, évek hosszú sorára nyújtotta ki működését. 1698. febr. 15-én legfelsőbb rendelet érkezett, hogy az újszerzeményi birtokokhoz igényt tartók Borsod, Heves és Külső-Szolnok vármegyéből márczius 10-ikén, Nógrád és mind a két Hont vármegyéből márczius 13-ikán, Csanád, Bács és

[1] *Jk.* XII. 136. — [2] *Jk.* XI. 308. — [3] *Jk.* XII. 426. — [4] *Jk.* XIV. 15.

Közép-Szolnok vármegyéből pedig 17-ikén jelenjenek meg Bécsben az e végből kinevezett magas bizottság előtt, magokkal hozván a birtokaikra vonatkozó összes leveleket, örök hallgatás büntetésének terhe alatt.[1]

A vármegye Aszalai Andrást és Csiszár Mihályt indította Bécsbe s egyszersmind azok megkeresésére, kiknek levelei az idők viszontagsága következtében elvesztek vagy tűz által elpusztúltak, megbízta a négy szolgabírót, hogy vegyenek föl tanúvallomásokat.[2] A Bécsbe küldött követek jól végezték a dolgukat; tudták, hogy a haszonleső bizottságot legegyszerűbben pénzzel lehet elhallgattatni. Megajánlottak tehát 6000 frtot s ennek fejében az egész borsodi nemesség kivétetett a neoacquistica-commissio hatósága alól.[3]

A XVII. század utolsó tizedében más vármegyék példájára Borsod vármegye is udvari ágenst alkalmazott Bécsben, ki az udvarhoz fölkerűlt ügyei sikeres elintézésének előmozdítására volt hivatva. 1693-ban Keczer György,[4] 1679-ben Mecséry Ádám, kinek fizetése 100 rénes frt volt,[5] 1700-ban Dőry László volt az udvari ágens, ki szintén 100 frt fizetésben részesűlt.[6]

Az 1701. évi május hó közepén szomorú menet érkezett Miskolcz városába. Gróf Solari Viktor tábornok kísérte Bécs felé a letartóztatott II. Rákóczi Ferenczet s a városban két napi pihenőt tartottak, mely alkalommal a már akkor országszerte nagy népszerűségnek örvendő fejedelmet a városi tanács megvendégelte. Tudjuk, hogy Rákóczi németújhelyi börtönéből szerencsésen kiszabadúlt s Lengyelországba menekűlt. A bécsi udvar körözőleveleket bocsátott ki ellene és Borsod vármegye decz. 1-én tartott gyűlésében utasítja szolgabíráit, hogy a fejedelmet «felségsértés» czímén tartóztassák le, ha netán a vármegye terűletén megfordúlna.[7]

II. Rákóczi Ferencz két évet töltött idegenben s a sokat szenvedett felvidék mint megváltót várta őt haza. Végre 1703. év nyarán megharsant a kürt s jelentette, hogy a szabadító közeleg. A nép és a nemesség lelkesedéssel csatlakozott zászlai

[1] *Jk.* XIV. 206. — [2] *Jk.* XIV. 206, 207. — [3] *Várm. lt.* XII. 4, 2. és 6. *Kazinczy Gábor regestái.* — [4] *Jk.* XII. 431. — [5] *Jk.* XIV. 133. — [6] *Jk.* 981. Még 1712-ben is ő az ágens. *Jk.* XVII. 96. — [7] *Jk.* XIV. 1305.

alá s vármegyénk lakosságának legnagyobb része tárt karokkal fogadta. Az aug. 6-iki congregatio jegyzőkönyve után azt írja be a jegyző, hogy «megváltozván nemes Magyarország ábrázata, a dicsőséges Rákóczi Ferencz fejedelem uralkodása alatt így folytak az ügyek» s azután folytatja a nov. 21-iki partiális congregatio tárgyalásainak bejegyzését.[1] Ezen az ülésen elrendelték a rendek, hogy a fejedelem parancsára gabona szállítandó Tokajra s ez ügyben idősb Szakmáry János küldetett ki.[2]

Tokaj bevétele után a fejedelem Miskolczra tette át főhadiszállását s itt időzött 1704. jan. 19-ikétől márcz. 4-ikéig. A miskolcziak hálásan jegyezték föl, hogy «a becsületes bírák instantiájára ajándékozott egy tört ágyút, melyben 11 mázsa réz volt, s melyből azután a legnagyobb harangjukat öntették».[3] A vármegye követsége (Bakó János váradi nagyprépost és Borsy Mihály vármegyei jegyző) február 12-ikén tisztelgett a fejedelem előtt s némely sérelmek orvoslását is kérte. A vármegye közönségének kérését a fejedelem készséggel teljesítette.[4]

Vármegyénkben hosszabb ideig csak Szendrő és Eger tartották magukat. Diós-Győr mindjárt a forradalom kezdetén a fölkelők kezére jutott. Itt időzött éppen akkor Haller Sámuelné gróf Barkóczy Juliánna; férje nem volt otthon, Kassára utazott, mikor a kuruczok körülvették a várat. A csekély számú őrséget lefegyverezték s mindennemű ingó javakból prédát ütöttek. A vár úrnőjének alig maradt annyi ideje, hogy hamarosan parasztruhába öltözzék s így osonjon ki a várból. A portyázó csapatok már egészen közel voltak s még álöltözetben is, ha elindúl, egyenesen vesztébe rohant volna. Nem volt sokáig gondolkozni való ideje: még néhány pillanat s a kuruczok a vár alatt vannak. Hirtelen a falak alatt levő s vízzel telt árokba vetette magát, hol orrát és száját a vízből kidugván, addig maradt, «míg a kuruczok onnét el nem tágúltak». Horváth István, a Haller-fiúk nevelője szintén csak úgy menekűlt meg tanítványaival, hogy ő is parasztruhát öltött s «éjtszakának idején kétökrű jobbágy szekéren lopva úgy ment Gyöngyösre a barátok klastromába».[5]

---

[1] *Jk.* XIV. 1567. — [2] *Jk.* XIV. 1568. — [3] *MJk.* I. 587. — [4] *Jk.* XIV. 1570. — [5] *Jk.* XVI. 565.

Eger ostroma az 1704. év tavaszán kezdődött s a vár csak 1705. febr. végén capitulált. A fejedelem április 5-ikén személyes fölkelésre szólította fel a vármegyét, s az erre vonatkozó parancsot az egri táborból az alispán és Szkárosi Nagy Ferencz hozták meg. A vármegye a gyülekezés helyéül Miskolczot jelölte ki s hadnagyúl megválasztotta Szűcs Bálint ónodi lakost.[1] Szentpéteri Imre alispánt a fejedelem igen megkedvelte; ápr. 27-ikén Dömsöd melletti táborában mint kedves hívére reá bízta a Dunáninnen való részekre való vigyázást és bizonyos hadainak directióját.[2]

Szendrő várát aug. 6-ikán Baranyi András vette blokáda alá s a fejedelem a vár átvételével Szentpéterit bízta meg. Már aug. 7-ikén megkapta az instructiót, melyben részletesen meg voltak állapítva a capitulationális pontok. Aug. 13-ikán Bercsényi is levelet intézett hozzá, melynek értelmében egyedűl őt ítélte arra alkalmasnak, hogy a szendrői németek capitulátióját átvegye.[3] A vár, mint tudjuk, aug. 23-ikán adta meg magát; az őrségnek szabad elvonulás biztosíttatott, a hadi fölszerelést és a munitiót Szentpéteri vette át.[4]

Ugyancsak Szentpéterire volt bízva Eger várának átvétele is. Erre vonatkozó instructiót deczember 6-ikán kapott a fejedelemtől; azonban az alkudozás sokáig elhúzódott s gróf Zinzendorf Ferdinánd császári parancsnok a capitulátiót csak február 28-ikán írta alá.[5]

Az erdélyi hadjárat előtt a fejedelem felhivást intézett a vármegyékhez s így Borsod vármegyéhez is, melyet a nov. 12-iki gyűlésen olvastak fel, «hogy valaki hazájához való igaz hűségét akarja megmutatni, tehát minden késedelem nélkűl idősbik Barkóczy Ferencz uram ő nagysága commandója alá menvést menjen». A fejedelem e parancsolatát a városi gyűléseken is mindenütt publikálták.[6]

Már deczember végén elhatározta a fejedelem, hogy 1706. január 26. napjára a béketárgyalások helyéül Miskolczot tűzi ki.[7] Ő maga már jan. 22-ikén Miskolczra érkezett s itt várta be a tanácsurakat. Csak jan. 30-ikán nyithatta meg az első

[1] *Jk.* XIV. 1570, 1580. — [2] *Lossonczy család ltára.* — [3] *Lossonczy cs. lt.* — [4] *Orsz. lt. Lymbus.* — [5] *Turul* V. 25. — [6] *Szendrői protocollum.* — [7] *Károlyi okit.* V. 352.

tanácskozást s a tárgyalások, melyeken a bécsi udvar nem is képviseltette magát, febr. 16-ikáig tartottak. Rákóczi készséggel hajlott a békére, de tanácsosaival együtt követelte, hogy Magyarország alkotmányos szabadsága biztosíttassék, Erdély a Tiszántúllal együtt legyen szabad fejedelemség, az idegen katonaság vitessék ki az országból s a haza védelmére állandó nemzeti hadsereg szerveztessék.[1]

Az őszi hadjáratot megelőzőleg aug. 16-ikán a fejedelem újra személyes fölkelést rendelt el. Borsod vármegye ez alkalommal azzal a kéréssel fordúlt hozzá, hogy ne kényszerítse most a nemességet a fölkelésre, minthogy az ellenség éppen a szomszédságában van; s hogy nagyobb nyomatékot adjon kérelmének, megbízta Szentpéteri Imre alispánt, járjon közbe a fejedelem parancsának megmásítása végett. Az alispán nov. 3-ikán jelentette, hogy a fejedelem parancsa megmásíthatatlan; a vármegye haladéktalanúl keljen föl s négy nap alatt csatlakozzék táborához.[2] Az insurgenseket összeírták s maga Miskolcz városa 275 gyaloggal szaporította a fölkelő csapat számát.[3]

Ez év őszén nagy szomorúság érte vármegyénket. Főispánját, gróf Forgách Simont, ki mint vitéz tábornok küzdött eddig a szabadságharczban, de a kit heves véralkata és összeférhetetlen természete könnyen meggondolatlanságokra ragadott, a fejedelem elfogatta s börtönbe záratta. Bűne az volt, hogy noha a fejedelem szept. 30-ikán megparancsolta neki, hogy a kevéssé védett Pozsonyt foglalja el, ő e parancsot semmibe sem vette, hanem e helyett Bazint, Modort és Szent-Györgyöt sarczolta meg s innen átcsapott Ausztriába, hol az osztrák főurak birtokait dúlta. Engedetlenségének az lett a következménye, hogy Esztergom a császáriak kezébe került. Minthogy nem első eset volt, hogy Forgách a fejedelem rendeletét nem teljesítette, Rákóczi Rozsnyó városába maga elé idézte, s midőn ott megjelent, a karabélyosok ezredese által elfogatta és saját hintóján Krasznahorka várába vitette. Innen csakhamar Szepesvárába kísértette, a hol Forgách egyízben szökést kísérlett meg. De a kötél, a melyen a várfalon le akart ereszkedni, elszakadt s ő a mélységbe zuhanva, lábát törte. Innen a fejedelem Mun-

[1] Márki S. *II. Rákóczi F.* I. 501—504. — [2] *Jk.* XV. 66, 75. — [3] Szendrei, *Miskolcz tört.* III. 424.

kács várába vitette, hol 1710-ig maradt fogva, rabsága egyhangúságát irodalmi munkálkodással enyhítvén.[1]

A szerencsétlen főispán decz. 29-ikén kelt levelében arra kérte a vármegyét, hogy vegye őt oltalmába, minthogy sem megidézve nem volt, sem törvényes ítéletet nem hoztak ellene és pártütést sem követett el. A vármegye ez ügyben Petrik András tapolczai apátot és Janka Pétert küldötte a fejedelemhez, de bizony ezek sem tudtak számára kegyelmet kieszközölni.[2]

Természetesen Forgách fogságában nem szűnt meg ügyének törvény elé vitelét sürgetni. Felesége és fia is több ízben járúltak kérvénynyel a fejedelem elé, de hiába. Rákóczi Forgách ügyét Rozsnyón a kormánytanács elé terjesztette, de már ez alkalommal kinyilatkoztatta, hogy ellene a törvényes eljárást nem fogja megindítani, mert a haditörvényszék, mely elé ez az ügy tartozik, az elkövetett vétség súlyos voltánál fogva kétségkívűl halálbüntetéssel sujtaná őt. Jól tudta a fejedelem, hogy a pör halasztásával a közvéleményben azt a hitet kelti, hogy bosszúállás érzete vezeti vagy hogy Bercsényinek akar kedveskedni, kiről maga Forgách híresztelte, — s úgy látszik, minden alap nélkül — hogy bukását ő neki köszönheti. Azonban a fenkölt lelkű fejedelem a nagynevű Forgách család iránt való tekintetből inkább a maga népszerűségét tette koczkára.[3]

Ez ügy foglalkoztatta a nevezetes ónodi országgyűlést is, melyet Rákóczi Ferencz 1707. május 1-ére hívott össze, hogy itt a rendek az ország sorsa fölött véglegesen határozzanak. Minthogy azonban a rendek lassan gyülekeztek, a gyűlést május 24-ike előtt nem lehetett megkezdeni. A fejedelem Szerencsről indúlt a gyűlés színhelyére, mely a nagy árvizek miatt nem Ónod volt, hanem a közeli körömi mező, hol az egybegyűlt rendek sátorokban helyezkedtek el.

Május 24-ikén délután 5 óra tájban érkezett a fejedelem a gyűlés színhelyére nagy és fényes kísérettel. «Legelőször is — így írja le a fejedelem titkára, Beniczky Gáspár az ünnepélyes bevonulást — ő Felsége előtt mentenek az erdélyországi székely vörös lobogós két seregek, azok után a karabélyos regiment, utánok ő Felsége vezetékjei szerszámosan és fölovász-

[1] Áldásy, *Az 1707. évi ónodi országgyűlés tört.* 44, — [2] *Jk.* XV. 85. — [3] Áldásy 45.

mestere ő Felségének, Giczey Zsigmond, azután hopmestere ő Felségének Ottlik György, magánosan; ő kegyelme után udvari kapitány és marsalk, Vay Adám, ki után is rendesen ketten-ketten senátor urak, és éppen ő Felsége előtt két méltóságos, egyike főgenerális Bercsényi Miklós úr, másika penig Károlyi Sándor mezei marsalk generális urak. Azok után maga a fölséges fejedelem egy pompás török pejparipán, királyszínű bársony köntösben és fekete kolcsagtollason jött; ő Felsége mellett kétfelől a nemes seregből való ifjak és gavallérok, azok után sok úri és főrendek, vármegyebeliek és fejedelmi udvari népe kornétástúl, párduczbőrösen és forgósan, s más mezei seregek mentenek. Rendet állván azért egyfelől székelyek karabélyosokkal, másfelől penig deliák franczia gyalog granatiros regimenttel, vár forma sátor előtt ő Felségét generálisok, senátor urak, sok úri és főrendekkel együtt fogadták, a hol is kevés ideig késvén, kiki maga sátorához ment és aznap otthon contineálta magát.»[1]

Borsod vármegye a fejedelem üdvözlésére Petrik András apátot és Nagy Zsigmondot küldötte ki, a kik még a bevonulás napján terjesztették elő jelentésöket, hogy megbizatásuknak eleget tettek.[2]

Az országgyűlés megnyitásának napján, május 31-ikén reggel 8 órakor az ország sátorában ünnepélyes «Veni sancte» tartatott, melynek végeztével Telekessy István egri püspök misét mondott. Ennek megtörténte után Rákóczi egész udvarával visszavonúlt, a rendek pedig a fölött tanácskoztak, hogy ki tartsa az üdvözlő beszédet a fejedelemhez. A választás Telekessy egri püspökre esett, ki a megtisztelő feladatra csak nagy rábeszélés után vállalkozott. 11 órakor a fejedelem, ki a főrendek és tanácsurak társaságában jött, elfoglalván helyét a trónszéken, személyesen nyitotta meg a gyűlést. Körülötte csoportosúltak a főpapok, tanácsurak és az udvari főméltóságok. Az ősz egyházfő a Szentírás szavaival kezdte beszédét: «Bocsásd el Uram a te szolgádat békével»; most már nemcsak ő, hanem más, vele egy korban levő társai is nyugodtan hunyhatják le szemöket, «látván ilyen felséges vezért szemeikkel». Köszönetet mondott a fejedelemnek az egész országra kiterjedő kegyes

[1] Áldásy 30. — [2] *Jk.* XV. 160, 162.

gondoskodásáért s hosszú életet kívánt neki, hogy a haza javára még sokáig működhessék. Rákóczi az üdvözlő beszédre azonnal válaszolt s kiemelvén, hogy eddig minden igyekezete a haza javára és boldogságára irányúlt, továbbra is ennek a czélnak szenteli minden erejét.

Másnap a fejedelem benyújtotta előterjesztéseit, melyekben adót kért a katonaság eltartására. Az erre vonatkozó tárgyalás napokon át folyt, de a rendek a két millió hatszázezer frt helyett csak két milliót voltak hajlandók megajánlani. Szőnyegre került az országban 12 millió frt névleges értékben keringő rézpénz ügye is s a rendek egy része hallani sem akart arról, hogy még több libertás (ez volt a Rákóczi pénzének a neve) hozassék forgalomba.

A június 6-iki ülésen is ez a kérdés forgott szőnyegen s a vita kezdett elhúzódni. A fejedelem «Isten törvényszéke eleiben való számadásra» idézte azokat, a kik ellenszegülésökkel a vitát haszontalanúl elnyújtják. E kijelentést izgatott vita követte s ennek hevében Berkess András váczi prépost azt hangoztatta, hogy tizenhárom vármegye nevében beszél. Utána rögtön Bercsényi emelkedett szólásra s tiltakozott az ellen, hogy Berkess prépost magát tizenhárom vármegye szószólójának mondja. Jelentse ki mindenki a maga véleményét szabadon s ne beszéljen itt több vármegye nevében, mert az ily eljárás csak arra alkalmas, hogy szakadást idézzen elő. Hivatkozott Túrócz vármegye esetére, mely a fejedelem megkerülésével a szomszédos hat vagy hét megyével akart szövetkezni, hogy a háború következtében rájok nehezedő terheket, költségeket és egyéb bajokat igyekezzenek egyesült erővel megszüntetni, minthogy e bajoknak forrása, úgy látszik, egyes emberek érdekeiben keresendő. Mikor ez az eset így váratlanúl napirendre került, Rákóczi felszólította Túrócz vármegye követeit, igazolják magukat azon vádak miatt, melyeket ellene emeltek. «Kimondhatatlanúl fáj neki, hogy most, midőn annyi éjet nappallá tett munkája után legalább is köszönetre tarthatna számot, midőn minden törekvése a haza javára irányúlt: akkor emeli azt a vádat Túrócz vármegye és hirdeti fennen, hogy nagyobb a mostani iga, mint a császár uralmának idejében.»

A fejedelem keserű hangon elmondott szavai óriási zajt idéztek elő, a mely túlharsogta Rakovszky Menyhért és Oko-

licsányi Kristóf szavait, kik vármegyéjök álláspontját tisztázni akarták. A fejedelem intett nekik, jöjjenek közelebb, hogy hallhassa őket. Közelebb mentek tehát, de a helyett, hogy az izgatott hangulatra való tekintetből enyhíteni iparkodtak volna a túróczi körirat állításait, azt kezdték bizonyítani, hogy azok mind megfelelnek a valóságnak. Ezen a fejedelem szerfölött megütközött s újra hangsúlyozta, hogy a támadásnak személyes éle van s Túrócz vármegye őt is bűnrészesnek vagy legalább is részrehajlónak tartja. Szavait ezzel a kifakadással végezte: «Édes Nemzetem! Hát ezt érdemlettem sok szíves, hazám ügye mellett való fáradságim után?... Vagy öljetek meg, avagy nyeljen el az föld; készebb vagyok az országnak egyik szegletiben megvonnom magamat, mint sem reménylett köszönet helyett tyrannusnak mondatnom!» Erre Sennyey István kanczellár indítványt tett, hogy a törvényes eljárást haladéktalanúl meg kell indítani. De Rakovszky és Okolicsányi fennhangon ismételték előbbi szavaikat, mi a fejedelmet annyira indulatba hozta, hogy maguktól a rendektől kért elégtételt. Kétségkívűl csak annyit óhajtott, hogy a rendek jelentsék ki, hogy elítélik Túrócz vármegye köriratát s vele éppenséggel nem értenek egyet.

De mintha az embereket valami balsejtelem szállotta volna meg, minden ajak néma maradt. A rendek azt várták, hogy a tanácsurak valamelyike fog felszólalni, viszont ezek a rendekre szegezték tekintetöket. A néma csendben újra megszólalt a fejedelem s ellenállhatatlan erővel tört ki belőle a fájdalom, keserű szemrehányással illette a rendeket, hogy hallgatásukkal helyeslik mindazon vádakat és rágalmakat, melyeket ellene a túrócziak hangoztattak. «Ezt érdemlettem tőled, óh hazám, bujdosásim után? — kiáltott fel bánatosan. Életemet, véremet, mindenemet éretted szenteltem föl, feleségemet, gyermekeimet, szerencsémet megvetettem, sőt az édes eleim is hozzád való szerelmökért s virágzó előbbi szabadságodnak helyrehozásáért mindenöket koczkára vetvén, véröket, hitöket feláldozták. Nem tűröm, nem szenvedem, koporsómban viszem, mert te tudod Istenem, hogy igaz szívű vagyok és privatumot nem kívánok. Ne szenvedd édes Hazám rajtam ezt a gyalázatot!» E szavakkal felugrott székéről és távozni készült.

Az eddig visszafojtott hang iszonyú erővel tört ki a keb-

lekből. Bercsényi könybe borúlt szemekkel ugrott fel s az óriási zajt túlharsogva, e szavakat mennydörgi: «Hogyan, szövetséges rendek? A háládatlanságnak ily bűnébe eshetnétek tehát a ti szabadítótok iránt, hogy inkább távozni engeditek őt körötökből, mintsem igazságot szolgáltatnátok neki rágalmazói ellen? Nem . . . nem . . . Hogysem ez történjék, haljanak meg inkább e gazok!» E szavakkal kardot rántott s Rakovszky alispán vállára sujt. Károlyi Sándor, ki éppen Bercsényi mellett áll, szintén kirántja kardját s Rakovszkyt kardéllel fejbe sujtja. A többiek, kik a közelben állottak, szintén kardot rántanak s a jelenlevő túrócziakra vetik magukat. A túróczi követek futásra veszik a dolgot, kimenekűlnek az ország sátorából, de vesztökre. Rakovszkyra még Ilosvay Bálint és Imre is rávágnak s alig tántorog néhány lépésnyire, összerogy s kiadja lelkét. Még holttestét sem kímélték; ruháit letépték s csaknem meztelenné vált tetemét fűvel betakarva, másnap reggelig hagyták azon a helyen heverni. A súlyosan sebesűlt Okolicsányit a fejedelem franczia katonái mentették meg; sátorába vitték és ott egy orvos bekötözte sebeit.

Mindez egy pillanat műve volt. A fejedelem ingerültségét ez a nem várt véres tragédia rögtön eloszlatta s első gondolata a további vérengzés meggátlása volt. Udvari tisztjeit kiküldötte a sátorból, hogy tartsák vissza katonáit, nehogy ezek nekitüzesedve, megrohanják a túróczi nemességet, melynek egyik tagját, Platthy Sándor ügyvédet, ki oltalomért esdekelvé, a trón elé menekűlt, maga a fejedelem védte meg. Lassanként visszatértek a rendek a sátorba és a kedélyek lecsendesedtek. Azonban a hevesvérű Bercsényit a dolgok rendkívül felizgatták s a véres esemény után szót emelt és indítványozta, hogy a megsebesűlt Okolicsányi ellen a pör haladéktalanúl megindíttassék, a túróczvármegyei összes nemesek pedig börtönbe vettessenek. Az indítványt egyhangúlag elfogadták s Révay Imrét küldték ki Túrócz vármegyébe, ki az összes nemeseket — köztük nagyatyját, Révay Ferencz főispánt is — elfogatta s Egerbe vitette.

Másnap, június 7-ikén nyilvános gyűlés tartatott, a mely 10 óra tájban nyílt meg. Rakovszky testét, mely még mindig ott feküdt, a hol lelkét kilehelte, a hóhér két ökör által a táborból ki a mezőre vonszolta s ott heverni hagyta. A gyűlés

elhatározta, hogy Túrócz vármegye zászlaja, mely a többivel együtt az ország sátra előtt lengett, onnan eltávolítva, Rakovszky holtteste fölött szétszaggattassék, pecsétje pedig összetörettessék. Elhatározták továbbá a rendek, hogy Túrócz vármegyét eltörlik s területét a szomszédos vármegyék közt felosztják. Okolicsányi Kristófot halálra ítélték s a halálos ítélet rajta június 9-ikén végrehajtatott. Miután kapott sebei miatt járni nem tudott, úgy vitték őt ki mintegy puskalövésnyire; testét a hóhér előbb tüzes vassal megkínozta s azután a boldogtalannak fejét vette. Holtteste a fejedelem kegyelméből eltemettetett.

Az ónodi gyűlésnek legnevezetesebb napja volt június 13-ikán, a midőn a rendek a Habsburg-házat trónvesztesnek nyilvánították. Ez ülésen a békealkudozások kerülvén szőnyegre, maga a fejedelem hozta szóba, hogy a rendek az ausztriai háznak, mint a mely nyiltan megmutatta, hogy a békességre semminemű hajlandósága nincsen, s áskálódásai által az országnak nem javát, hanem csak kárát okozza, uralmát jelentsék ki megszűntnek és tegyenek József királyságáról abrenuntiatiót. A fejedelemnek ezt az indítványát tüzes beszéddel Bercsényi okolta meg s lelkesülten ajánlva azt elfogadásra, szavait ezzel a régi közmondással végezte: «Eb ura fakó!» Az egész gyűlés egy szívvel-lélekkel ismételte ezt a közmondást s mindnyájan azt kiáltották: A mai naptól fogva József nem királyunk! Nyomban meg is fogalmazták az erre vonatkozó törvényczikket, mely az itt hozott törvényeknek második czikke volt s ezt a czímet viselte: «Josephus királyságának lemondása, az interregnumnak vagy király nemlétének bekövetkezett ideje és az ausztriai ház akármi módon praetendált mindennemű jussának eltörlése.» Kimondották, hogy mindazok, kik két hónap alatt a határozathoz nem csatlakoznak, vagyonukat és állásukat elvesztik. Az új király választását a legközelebbi országgyűlésre halasztották s addig a fejedelmi hatalom gyakorlását Rákóczira bízták. Ezután még napokig folytak a tanácskozások, mígnem a fejedelem június 22-ikén berekesztette a gyűlést s jóváhagyta a 24 czikkből álló törvénykönyvet.[1]

Ez volt a híres ónodi gyűlés lefolyása, mely merészen

[1] Áldásy 29. s köv. l. *Millenn. tört.* VII. 634. s köv. l.

kimondotta Magyarország függetlenségét. Azonban a fejedelem fegyverének nem kedvezett a szerencse s az 1708. aug. 3-iki trencséni csatavesztés végkép eldöntötte a szabadságharcz sorsát.

Borsod vármegye ez évben megörökítette azon fiainak emlékét, kik a fejedelem zászlaja alatt harczoltak s neveiket beíratta a jegyzőkönyvbe.[1] Ekkor már Szentpéteri Imre alispán brigadéros volt a Rákóczi hadseregében.[2]

A szerencsétlen trencséni nap után — mint később maga a fejedelem mondotta — semmi sem sikerült többé. 1708. nov. 22-ikére Tályára hívta össze a szövetkezett rendeket és a felsőmagyarországi vármegyéket; azonban innen a tanácskozást áttette Sárospatakra. A mi vármegyénk erre a gyűlésre Négyesi Szepessy Pált, Usz Ferenczet és Nagy Zsigmondot küldötte el s ezek visszatérvén, január 3-ikán tettek jelentést a tanácskozás lefolyásáról s egyszersmind előterjesztették az ott hozott végzéseket, melyek egész terjedelmökben a jegyzőkönyvbe beiratták.[3] Május 28-ikán külön utasítással a fejedelemhez küldettek Szepessy János helyettes alispán és Radostics András.[4] Ezek bizonyára katonai ügyekben keresték föl a fejedelmet, mert már június 6-ikán rendelet érkezett, hogy a vármegye nemessége az alispán vezetése alatt keljen föl s 18-ikára a kijelölendő helyen jelenjék meg. A vármegye a lustra színhelyéül a Héjő melletti Papi puszta határát jelölte ki.[5] De a nemesség már ekkor nagyon ki volt fáradva s el volt kedvetlenedve; némelyek formálisan megtagadták az engedelmességet is. Így a Keresztesen lakó Berecz János és Matyi János, nemkülönben a miskolczi Ács János és Szűcs János nagy zenebonát támasztottak, a miért a vármegye perbe is fogta őket, de azután nemes társaik közbenjárására megbocsátott nekik. Azonban egyidejűleg statutumot hozott, mely szerint «ha valaki ennekutána tisztinek nem engedelmeskedik, arra rendelt tiszt uraimék az olyanokat pálczázással is engedelmességre és szófogadásra compellálhatják, nem használván ez iránt senkinek is nemessége, másként is az engedelmesség a nemességnek nem szokott praejudikálni, sőt azzal maga nemességének virtusait neveli és ékesíti».[6]

---

[1] *Jk.* XV. 320. — [2] *Lossonczy cs. lt.* — [3] *Jk.* XV. 416. — [4] *Jk.* XVI. 146. — [5] *Jk.* XVI. 178. — [6] *Jk.* XVI. 213, 214.

1710 nyarán már nagyon rosszúl állottak a fejedelem ügyei. A császáriak mindig több és több tért hódítottak s Rákóczi az utolsó erőfeszitéseket tette. Aug. 5-ikén még egyszer személyes fölkelést rendelt el s a sárospataki végzés értelmében büntetés terhe alatt megparancsolta, hogy vármegyénk összes nemesei a miskolczi mezőn aug. 8-ikán jelenjenek meg.[1] A rendekben nem volt már semmi lelkesedés; mindent elkövettek, hogy a testestől-lelkestől megúnt katonáskodás alól magukat kivonják. Legtekintélyesebb embereiket küldték a fejedelemhez, hogy mentse föl őket e teher alól. Nagy Zsigmond alispán, Szepessy Pál és Seres György jegyző utaztak el; de azzal a lehangoló üzenettel jöttek vissza, hogy a fejedelem a személyes fölkelést semmi áron sem engedheti el.[2] Sőt még azt is elrendelte, hogy a bábolnai mezőn táborozó hadainak szállítson a vármegye élelmiszereket. A vármegye még ugyanez ülésében kénytelen volt kivetni az egyes járásokra a következő terheket:

	kenyér	vágómarha mázsa	köböl zab	szekerek a szükséges kaszásokkal
Miskolczi járás . .	3000	25	230	18
Ónodi járás . . .	3000	25	230	18
Szentpéteri járás .	2000	20	200	14
Szendrői járás . .	1000	12	140	10
összesen . .	9000	82	800	60[3]

Ez volt az utolsó áldozat, melyet vármegyénk II. Rákóczi Ferencz szabadságharczának oltárára letett. Deczember 1-én Eger vára is megnyitotta kapuit a császáriak előtt s vele együtt Borsod vármegye örökre elveszett a fejedelemre nézve. 1711 február 14-ikén már Scheer de Thoss osztrák ezredes hadosztálya «postirungizál» Miskolczon s a vármegye alispánja vele lép egyességre, hogy a «futrázsi» és naturáliák pénzen való beszerzésénél a német katonaság mit milyen áron vásároljon.[4]

A szatmári békekötés pontjait, melyek a kimerült nemzetbe új reménységet oltottak, a június 30-ikán Szirma-Kelecsényben tartott congregatión hirdették ki[5] s a jegyzőkönyvben egész terjedelmökben megörökitették.[6]

[1] *Jk.* XVI. 593. — [2] *Jk.* XVI. 594. — [3] *Jk.* XVI. 596. — [4] *Jk.* XVI. 666. — [5] *Jk.* XVI. 776. — [6] *Jk.* XVI. 777—791.

Mielőtt még e fejezetet befejeznők, lehetetlen meg nem emlékeznünk arról, hogyan ítélték meg az eszményekért és hazája boldogságáért rajongó fejedelem működését azok, kik míg hatalmon volt, kegyeiben sütkéreztek, mikor pedig a szent ügy elbukott, a másik hatalomnak jóindulatát iparkodtak kiérdemelni. Az öreg Szepessy Pálnak, ki meggyőződéséből egy tapodtat sem engedve, mindenét feláldozta s úgyszólván mint koldus halt meg, fia, az ifjabbik Szepessy Pál 1713-ban papirra vetette gondolatait s nem átallván hazugságokat is készpénznek venni, a legrútabb önzéstől vezettetve, ítélte el a dicső fejedelmet és hősi küzdelmét. A történelem igazságot szolgáltatott a nagy embernek, nincs tehát okunk attól tartani, hogy emlékén bármiféle vélemény szeplőt ejthetne. A császár kegyét anyagi érdekből hajhászó ifj. Szepessy Pál véleményét is csak azért közöljük itt, hogy rámutathassunk arra a forrásra, a honnan ered.

«Németújhelyi rabsága után — úgymond Szepessy Pál — bejövén Magyarországba Felsővadászi Rákóczi Ferencz fejedelem és gróf Bercsényi Miklós, egy néhány erősségeken kívül, Magyarországot és Erdélyt maguk hatalma alá hódították és jóllehet úgy jöttek be az országba elsőben mint igaz hazafiak, de csakhamar az egész két ország felprédálásából meggazdagodván és a szécsényi álorczás gyűlésben Rákóczi Ferencz vezérlő fejedelemmé s Bercsényi Miklós locumtenenssé és főgenerálissá választatván és így az országban megerősödvén, az egész vármegyéket s azokban a nemességet eltapodták s mind nemes, mind paraszt rendre oly fizetést vetettenek, hogy miolta édes eleink Scythiából kijöttenek, soha oly fizetésben, nyomorúságban és szabadságtalanságban nem voltanak.

Ezen felül megírt urak sub praetextu defensionis regni kezdették a rézpénzt a bányákban és másutt is veretni, oly bőséggel, hogy az két ország lakosi megcsemellettenek tűle. Micsoda kárt vallott pedig az ország az rézpénzben és ennek alkalmatosságával miképpen gazdagodtak meg néhányan az urak közül, az aranyat és ezüstöt a maguk privátumára fordítván: tudom lesznek oly igaz hazafiak, a kik világosságra hozzák avagy csak azért is, hogy lássa és tudja meg a következendő posteritás, mit tegyen egy országnak nádszálra támaszkodni és oly pásztorhoz, a ki a juhnak nemcsak gyapját nyesi le, hanem a bőrit is lehúzza.

Mind a felséges Leopold római császár és magyar király, mind boldogemlékezetű successora, felséges József római császár és magyar király teljes igyekezetükkel (még más keresztyén királyoktúl és nemzetektűl is mediátorokat hozván) munkálódtak, hogy ezt az ország veszedelmire fellobbant tüzet kegyelmességöknek édes vizével megoltsák, az megírt mediátorok által megigérvén mindazokat, a melyekben injuriátusnak ismerhette magát a magyar nemzet. De a megírt urak maguk privátumit és helytelen kívánságit anteponálván az haza publicuminak, az lett belőle, hogy mind a keresztyén királyokat disgustálták, mind a békességnek minden jót hozó tractatusát elrontották, maguk azután csakhamar idegen országban szaladván és az egész országot ki nem mondható confusióban hagyván.

Ezen rézpénz inductiójával az országban minden kereskedésnek rendi felbomlott, az ország lakosi borukat, búzájukat, marhájukat vesztegették és a mit a rézpénzért vettenek, négy-öt annyi áron vették, minden rendbeli munkás penig három annyi bért vett, mintsem azelőtt. Mely rézpénz alkalmatosságával csak magam annyi károkat vallottam, hogy a jó Isten a megmondhatója.

1711. esztendőben alájövén a felséges császár armádiája, a szécsényi, kassai, körömi, egri conventekben condált minden végzések, articulusok füstbe mentenek, és ha ő Felsége fegyvere actu az erőszakos uraktúl s azoknak magokhoz hasonló kegyetlen hadaitúl az országot meg nem szabadította volna, mind nemesség és paraszti rend utolsó szükségre és éhelhalásra jutott volna. Legyen örökkévaló dicsőség és tisztesség a felséges Istennek, hogy a bosszúállások vesszejét eltörte.»[1]

A ki, mint ifjabb Szepessy Pál, a maga egyéni hasznát a közérdeknek föléje helyezte, nem lehetett illetékes bírája annak a nagy férfiúnak, a ki a hazáért legalább is százszor akkora vagyont áldozott fel, mint a milyennek árán a korcs utód a maga meggyőződését szerezte.

A rövidlátó nem bírta megsejteni akkor, a mit ma már jól tudunk, hogy a magyar nemzet ezeknek a szívós szabadságharczoknak köszönhette életbenmaradását. A fenséges küzdelemnek, mely a nemzet szellemi erejét jelentékenyen 'meg-

[1] *Ifj. Szepessy Pál jegyzőkönyve* 99. l.

növelte, karjait izmossá tette, nem mutatkoztak azonnal áldásos eredményei; beletelt egy század, mire a véres földbe ültetett mag terebélyes fává fejlődött. Valóban a Bocskayak, Bethlenek és Rákócziak nélkül a mai modern Magyarország soha létre nem jöhetett volna.

Hogy a magyar nemzet ma él és gyarapszik s vagyoni és szellemi értékben napról-napra emelkedik, azt nagyrészben szabadsághőseinek köszönheti.

És ezért áldja emléköket a leghivatottabb bíró, a történelem ítélőszéke.

BORSOD
MISKOLCI
MUZEUM

II. RÁKÓCZI FERENC
KÖNYVTÁR
MISKOLC
37706